MEKAN ORGANİZASYON BİLİMLERİNİN YENİDEN YAPILANMASINDA BİR ARAÇ OLARAK KENTSEL TASARIM

Şebnem DÜNDAR

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ağustos, 2002
İZMİR

119695

528 SY1

MEKAN ORGANİZASYON BİLİMLERİNİN YENİDEN YAPILANMASINDA BİR ARAÇ OLARAK KENTSEL TASARIM

119695

Dokuz Eylül Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir Planlama Ana Bilim Dalı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Şebnem DÜNDAR

Ağustos, 2002
İZMİR

119695

Doktora Tezi Sınav Sonuç Formu

ŞEBNEM DÜNDAR tarafından **Prof. Dr. EMEL GÖKSU** yönetiminde hazırlanan **"MEKAN ORGANİZASYON BİLİMLERİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA BİR ARAÇ OLARAK KENTSEL TASARIM"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Emel GÖKSU

Yönetici

Prof. Dr. Tayfun Taner

Jüri Üyesi

(Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Prof. Dr. Gürhan Tümer

Jüri Üyesi

(Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Prof. Dr. Tansı Şenyapılı

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Zeynep Enlil

Jüri Üyesi

Prof.Dr.Cahit Helvacı

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Kentsel mekan ve tasarımına ilişkin varolan yapılanmayı tümden sorgulayan böylesi bir çalışma tekbaşına altından kalkılamayacak kadar zorlu bir süreci içeriyor. Bu kapsamda gerek kuramsal temel anlamında yönlendirici olan, gerekse de sıkıntıya düştüğüm anlarda manevi desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Emel Göksu başta olmak üzere, tez izleme jürilerimde yönlendirici olan hocalarım Sayın Prof. Dr. Tayfun Taner ile Sayın Prof. Dr. Gürhan Tümer, dostça desteğini ve bilimsel katkılarını anmadan geçemeyeceğim Sayın Prof. Dr. Sezai Göksu, bu sürece yakından tanıklığı ile her zaman yanımda olan Araş. Gör. Dr. Hayat Ünverdi, çeşitli zaman dilimlerinde karşıma çıkan her "kriz"de çıkış yolu bulmamda yardımcı olan tüm "değer"ler ve son olarak desteğini her an yanımda hissettiğim eşim Kerim Dündar ile ailem çalışmanın elde edeceği olası başarıda büyük pay sahibi.

Söylenebilecek herşey şu iki kelimede gizli: Sonsuz Teşekkürler!

ÖZET

Değişim/dönüşüm söylemlerinin yönlendirdiği koşullarda, bu çalışmaya adını veren "yeniden yapılanma" kuşkusuz sadece mekan organizasyonuna özel bir durumu karşılamıyor. Ardında dünyadaki oluşumların beslediği ve bilimsel düzleme bir "paradigma kırılması" olarak yansıyan kapsamlı bir yapılanma bulunuyor. Bunun içerisinde Aydınlanma'dan başlayarak Modernite'yle çizilen toplum modeli ve mekanını, Fordizmden Postfordizme geçişle küreselleşmeye kadar uzanan oluşumları veya Postmodernite ile anılan oluşumların toplumsal/mekansal gerçeklik üzerindeki yansımalarını okumak mümkün. Pozitivist bilimi geçersizleştiren İkinci Aydınlanmanın, salt doğabilimlerinin değil, sosyalbilimlerin de zeminini kayganlaştırdığı koşullar mevcut yapılanmanın yetersizliğini sergiliyor. Değişen zaman-mekan kavrayışlarının yaşam kurgusunu 'hız'a ve 'tüketim'e endekslediği, küresel oluşumlar içerisinde yer'in metalaştırıldığı, ama farklılığın, çeşitliliğin ve çoğulluğun öne çıktığı koşullar rahatlıkla gözlenebiliyor. Sonuçta, Modern bilimler ve özellikle mekan bilimleri ise aciz kalıyor.

Bu okuma varolan kavramsallaştırmaların deşifrasyonunu, kuramsal/pratik düzlemde nasıl arızalar yaratıldığını ve kriz koşullarından çıkabilmede hangi arayışların gündeme getirildiğini sorgulamaktadır. Modern planlama/tasarımın, varolanı açıklamaya çalışırken, kimi zaman birikim ilişkilerinin yönlendirdiği küresel hedefli projelerde veya kültür "kapitali"i yarışlarında, kimi zaman da mekansal kalite artırımı adına eşitsizlik temelli gelişmelerde nasıl araçsallaştırıldığı sergilenebilecek, toplumsalın kendi çözümleme biçimlerinin mekanı nasıl görünmeyen sınırlarla kapattığı algılanabilecektir. Çözüm arayışlarıysa, ya telafi edici olacak ya da asimetrik bir konumda yeni kavramsallaştırmaları getirecektir.

Bu asimetrik konum, yeni kavrayışlara ilişkin ibrenin "iletişimselliği" gösterdiği bir yönelimi gerektirmiştir. Bu çerçevede, mekanbilimi yukarıdan-aşağıya dayatmacı bir teknik

eylem olmayı terkederek, aşağıdan-yukarıya yönelimle toplumsal gerçekliklerle örtüşen bir eylem olma hedefiyle yeniden-yapılanmak zorundadır. Mekan organizasyonu birikim ilişkilerinin yönlendiriciliğinde kentsel pazarlama değil, iletişimsellik üzerinden tartışılmalıdır. Yeni misyonlarla mekan bilgisi üretilirken, yeniden yapılanma ilk adımını kamusal alanların iletişim mekanlarına dönüşümünden alacak ve demokratik toplum oluşumuna götürecektir.

ABSTRACT

Under the conditions where discourses of change and transformation guide the way, the term "restructuring" that gives this study its title, undoubtedly does not address to being specific merely to spatial organization. Behind it, takes place a comprehensive structuring that is nourished by global formations and is reflected upon scientific grounds as a "paradigm break". Within this structuring, it is possible to read the societal model and space shaped by Modernity since the Enlightenment; along the way from Fordism to Postfordism those formations that extend to globalization or those reflections the formations mentioned in relation with Postmodernity leave upon social/spatial reality. The conditions where the Second Enlightenment, which renders positivist science as invalid, makes the grounds of, not only natural, but also social sciences slippery, display the insufficiency of the existing structuring. The reflections of changing time-space comprehensions that index the styles of life to "speed" and "consumption" or those conditions where "place" becomes a commodity within global considerations, but where difference, multiplicity and plurality are emphasized simultaneously, can all be observed explicitly. As a consequence, Modern sciences and particularly the spatial sciences become weak and incapable.

Such a reading involves the deciphering of existing conceptualizations and scrutinizes the sort of contingencies created on theoretical/practical grounds and the kind of searches set forth as a way out of the conditions of crisis. By this way, while trying to explain what exists, the way Modern planning/design has been instrumentalized becomes conspicuous sometimes in those projects that target the global as guided by relations of accumulation or in contests to become a culture "capital" or sometimes in such developments that foster inequality in the name of increasing spatial quality. The way the specific solutions of the society encloses space within unseen boundaries can also be conceived of. As for the ways of resolution, they will have to be either compensating or bring forth new conceptualizations within a completely asymmetric position.

This asymmetric position has necessitated a tendency where the indicator of the new conceptualizations point to "communicativeness". Within such a framework, the science of space will have to abandon being a technical activity dictating in a top-bottom structuring, but be restructured to become a bottom-top activity that fits the social realities. Spatial organization should thus be discussed in terms of not urban marketing that is guided by relations of capital accumulation, but of communicativeness. While it produces knowledge of space with the new mission it undertakes, restructuring of spatial organization will have to take its first step from the transformation of public spaces to communicative spaces, which will then avail for the formation of a democratic society.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler iv
Şekil Listesi xiv
Tablo Listesi xvii

Birinci Bölüm

GİRİŞ

1. GİRİŞ 1
1.1 "Araçsal" Çerçeveden "Amaçsal" Çerçeveye 6
1.1.1 Yeniden Yapılanma Sürecinde Mekan ve Organizasyonu 8
1.1.1.1 Kentsel Tasarımın Önemi 9
1.1.2 Mevcut Kurumsal Yapılanmanın Kritiği 10
1.1.3 Kentsel Mekanın Tasarım Pratiği 13
1.1.4 Yeni Bir Yaklaşıma Doğru 16
1.1.5 Yöntem Üzerine 17
1.2 Yeniden Yapılanma Üzerine... 18

İkinci Bölüm

MEKAN ORGANİZASYONUNUN GERÇEKLİK DÜZLEMİNE İLİŞKİN YANSIMALAR

2. Mekan Organizasyonunun Gerçeklik Düzlemine İlişkin Yansımalar 20
2.1 Planlama / Tasarım Kuram ve Pratiğinde Varolan Kavramsallaştırmalar 22
2.1.1 Kurgu: Modernizmin Bilimsel Yapılanması ve Mekan 23
2.1.1.1 Modernizmin Kente Yüklediği Anlam 28
2.1.1.2 Modern Planlama/Tasarım Kuram ve Pratiği 33
2.1.2 Kriz: Mekan Organizasyon Bilimlerindeki Tartışmalar 37

2.1.2.1 Pozitivist Bilimin Kriz Koşulları Üzerine.. 38
2.1.2.2 Mekan Organizasyonunun Krizi 45
2.1.3 Çıkış: Postmodernizm Koşullarında Mekanın Kavranışı 50
2.2. Varolan Kavramsallaştırmalara İlişkin Arızalar 62
2.2.1 Kurgu: Mekan Organizasyon Bilimlerinde Konumlanmalar 63
2.2.2 Kriz: Mekan Üzerinde Cereyan Eden Toplumsal Pratiklerin Kavranışı 71
2.2.3 Çıkış: Ekonomik Pratiklerin Gereksindiği Mekan Organizasyonu 78
2.3 Mekan Kavramsallaştırmalarına İlişkin Arızaları Aşmaya Yönelik Yeni Arayışlar 83
2.3.1 Telafi Edici Arayışlar 85
2.3.1.1 Bütüncüllük – Parçacılık 85
2.3.1.2 Mekansal Kalite 87
2.3.2 Asimetrik Arayışlar 91
2.3.2.1 Mekanın İkilemleri: Mekan – Yer 93
2.3.2.2 Zaman – Mekan Kavramsallaştırmaları 97
2.3.2.3 Mekanın Temsil Boyutu 99
2.3.2.4 Kamusal Alan – Özel Alan 104
2.4 Kentsel Tasarımın Telafi Edici Niteliği Üzerine 108
2.4.1 Postmodernizmin "Tasarımı" mı? 114
2.4.2 Kentsel Tasarımın Açmazları 119

Üçüncü Bölüm

KENT'İN TASARIMI BAĞLAMINDA DÜNYA DENEYİMİ

3. Kent'in Tasarımı Bağlamında Dünya Deneyimi 123
3.1 Küresel Sahnedeki Kent Temsilleri 125
3.1.1 Küresel "Nokta"lar: Millenyum Projeleri 126
3.1.1.1 Gateshead Projesi /New Castle Upon Tyne 127
3.1.1.1.1 NewCastle/Gateshead'in Avrupa 2008 Kültür Kapitali Olma Girişimleri 130
3.1.1.2. Millenyum Çarkı (British Airways London Eye / Millenium Mile / Millenium Wheel) / Londra 131

3.1.1.3. Kubbe (The Dome) / Londra 132
3.1.1.4. Barış Duvarı ("The Wall for Peace") / Paris 134
3.1.2. Bir Tematik Kent Yarışması: Kültür Kapital(!)leri 135
3.1.2.1. Avrupa'da Kültür Başkentleri... 136
3.1.2.1.1 Yıl 1990... kent Glasgow 138
3.1.2.1.2 Yıl 1995... kent Lüksemburg 139
3.1.2.1.3 Yıl 2000 ... Millenyum Kültür Kapitalleri 140
3.1.2.1.4. Yıl 2001... kentler Porto ve Rotterdam 145
3.1.2.2. ...ve Amerikan Kültür Başkentleri 147
3.1.2.3. Kültür Kenti Olmanın Getirileri 148
3.2 Ülkesel Sahnedeki Kent Temsilleri 149
3.2.1 Dünya Kentsel Tasarım Deneyiminden Örnekler 150
3.2.1.1.Amerikan Deneyimi 150
3.2.1.1.1 Amerikan Deneyiminden Kentsel Tasarım Proje Örnekleri 155
3.2.1.2.Avrupa Deneyimi 160
3.2.1.2.1. İngiltere Deneyimi 160
I. Ülke Gündemini Oluşturan Başlıca Kentsel Tasarım Tartışmaları 164
II. İngiltere Deneyiminden Kentsel Tasarım Proje Örnekleri 167
3.2.1.3.Diğer Avrupa Örnekleri 169
3.2.1.3.1. Fransa Deneyimi 170
I. Fransa Deneyiminden Kentsel Tasarım Proje Örnekleri 171
3.2.1.3.2. Diğer Avrupa Ülkelerinden Örnekler 172
i.Barselona Örneği / İspanya 173
ii. Varşova Örneği / Polonya 174
3.2.2. Sivil Bakışlar: Avrupa Deneyimi 175
3.2.2.1.Erlangen Örneği / Almanya 176
3.2.2.2.Heidelberg Örneği / Almanya 177
3.2.2.3.Hamburg Örneği / Almanya 178
3.2.2.4.Bordeaux Örneği / Fransa 179
3.2.2.5.Sydney Örneği / Avustralya 179
3.2.2.6.Kahire Örneği / Mısır 181

3.2.2.7.Madrid Örneği / İspanya 182

3..3. Dünya Deneyiminden Çıkarılabilecek Sonuçlar 182

3.3.1. Dünya Kentsel Tasarım Pratiğinin Ardındaki Planlama 183

3.3.2. Dünya Deneyimine İlişkin Kritik ve Potansiyeller 192

3.3.2.1. Farklı Tasarım Kapsamları İtibariyle Kentsel Tasarım Pratiği 192

3.3.2.2. Farklı Ülke Deneyimleri İtibariyle Kentsel Tasarım Pratiği: Kuramsal Yaklaşım ve Projeler 193

3.3.2.3. Farklı Ülke Deneyimleri İtibariyle Planlama Sistemleri: Kurumsal Yapılanma ve Mekansal Pratik 197

3.3.3 Sivil Bakışa İlişkin Değerlendirme 202

Dördüncü Bölüm

YEREL SAHNEDEKİ KENT TEMSİLLERİ: TÜRKİYE DENEYİMİ

4. Yerel Sahnedeki Kent Temsilleri: Türkiye Deneyimi 204

4.1.Kent Temsillerinde Türkiye Pratiği 204

4.1.1. Ülkesel/Yerel Kentsel Tasarım Deneyiminden Örnekler 205

4.1.1.1.İstanbul Örneği 205

4.1.1.1.1. Eyüp Yeniden Geliştirme Projesi 206

4.1.1.1.2. Kent içi Ticaret ve Alışveriş Merkezleri 209

4.1.1.1.3. İstanbul Kenti Kentsel Tasarım Proje Yatırımları (2000-2004) 213

4.1.1.2. Bursa Örneği 214

4.1.1.2.1. Yeşilşehir Projesi 215

4.1.1.2.2. Kent Meydanları: Kozahan ve Heykel Meydanları 217

4.1.1.3. Ankara Örneği: Portakal Çiçeği Vadisi Projesi 222

4.1.1.4. Antalya Kentsel Gelişimi ve Kaleiçi Örneği 225

4.1.1.5. Urfa Örneği: Tarihi Merkezi Koruma Geliştirme Canlandırma Projesi 230

4.1.2. Kentsel Tasarım Yarışmaları 233

4.1.2.1. Ankara Ulus Kentsel Tasarım Yarışması (1986) 235

4.1.2.2. Antalya Kent Merkezi İçinde Kale Kapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması Tasarım Yarışması (1991) 240

4.1.2.3. İzmir Liman Arkası Bölgesi Kentsel Tasarım Fikir Yarışması.. 242
4.2.Mekanın Değişim Süreci: İzmir Gerçekliği 245
4.2.1. Mekanın Organizasyonunda Kamusal Yaşam Tasarım Parçaları 250
4.2.1.1. Rekreasyon Alanları 253
4.2.1.1.1. Rekreasyon alanlarının kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi 258
i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler.. 258
ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler 262
4.2.1.2. Yaya Mekanları 271
4.2.1.2.1. Yaya Mekanları Oluşum Sürecine İlişkin Bir İrdeleme 274
4.2.1.2.2. Yaya mekanlarının kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi 278
i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler.. 279
ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler 280
4.2.1.3. Tüketim Alanları: Mega-Alışveriş Merkezleri 284
4.2.1.3.1. Tüketim alanlarının kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi 287
i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler ... 287
ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler 290
4.2.1.4. Meydanlar 294
4.2.2.4.1. Meydanların kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi 303
i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler ... 304
ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler 307
4.2.1.5. Kültür Merkezleri 313
4.2.2.5.1. Kültür merkezlerinin kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi 315
i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler... 315
ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler 317
4.3. Sivil Bakışlar 319
4.3.1. Ülke Deneyimi: Türkiye 319

4.3.1.1. İstanbul Örneği 320
4.3.1.2. Bursa Örneği 323
4.3.1.3. Ankara Örneği 325
4.3.1.4. Antalya Örneği 326
4.3.1.5. Urfa Örneği 328
4.3.2. Yerel Deneyim: İzmir 329
4.3.2.1. Aktör: İş Adamı (Serbest Meslek Sahibi) 330
4.3.2.2. Aktör: Esnaf 331
4.3.2.3. Aktör: Memur 331
4.3.2.4. Aktör: Çiftçi 333
4.3.2.5. Aktör: Seyyar Satıcı 334
4.3.2.6. Aktör: Sanatçı 334
4.3.2.7. Aktör: Medya Mensubu 335
4.3.2.8. Aktör: Akademisyen 336
4.3.2.9. Aktör: İBŞB Temsilcisi 337
4.3.2.10. Aktör: ŞPO Temsilcisi 339
4.3.2.11. Aktör: Mimarlar Odası Temsilcisi 340
4.3.1.12. Aktör: EBSO Temsilcisi 341
4.3.2.13. Aktör: İTO Temsilcisi 341
4.3.2.14. Aktör: Levanten 342
4.3.2.15. Aktör: Musevi 343
4.3.2.16. Aktör: Fiziksel Engelli 344
4.3.2.17. Aktör: Roman Çiçekçi 344
4.3.2.18. Aktör: Kürt İş Kadını 345
4.3.2.19. Aktör: Çocuk 347
4.3.2.20. Aktör: Yaşlı 348
4.3.2.21. Aktör: Öğrenci 349
4.3.2.22. Aktör: Ev kadını 350
4.3.2.23. Aktör: Kapıcı Ailesi 351
4.4. Ülkesel/Yerel Deneyimden Çıkarılabilecek Sonuçlar 352
4.4.1.Ülkesel/Yerel Kentsel Tasarım Pratiğinin Ardındaki Planlama 353
4.4.2.Ülkesel/Yerel Deneyime İlişkin Kritik ve Potansiyeller 354

4.4.2.1. Farklı Kent Deneyimleri İtibariyle Ülkesel Kentsel Tasarım Pratiği: Kuramsal Yaklaşım ve Projeler 356
4.4.2.2. Farklı Kent Parçaları İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği: Kuramsal Yaklaşım ve Projeler 360
4.4.2.3. Sivil Bakışa İlişkin Değerlendirme 364

Beşinci Bölüm

YENİDEN-YAPILANMA VE "TASARIM" EYLEMİ

5. Yeniden-Yapılanma ve "Tasarım" Eylemi 367
5.1. 'Kamusal Alan'dan 'Kamusal Mekan'a.. 367
5.1.1. Mekan Tasarımında "Parçalanma" ve Alternatifler 371
5.1.1.1 Kamusal Mekan Parçalarındaki Dönüşüm 372
5.1.1.2 "Planlama da Parçalanıyor" 378
5.1.1.2.1. Pratik Temelli Çözüm Arayışları 380
5.1.1.2.2. Mekan Temelli Çözüm Arayışları 383
5.1.1.2.3. Kuram Temelli Çözüm Arayışları 387
5.1.1.3 Yeni Paradigma: "İletişimsel Planlama Kuramı" 390
5.1.1.3.1 Yeniden Yapılanma Stratejileri 402
5.1.1.3.2 Geleceğin Resmi Olarak Mekan 409
5.1.2. Kentsel Tasarımın Yeni Misyonu: "Ortaklaşa Tasarım" 416
5.1.2.1. Dönüşen Tasarım Kurgusuna İlişkin Potansiyeller 427
5.1.2.2. Risk Alanları 433
5.2. Yeniden Yapılanma Sürecinin Yansımaları 439
5.2.1. Bilimsel Düzlemdeki Mesleki Profile İlişkin Öneriler 439
5.2.1.1. Kuramsal Çerçeve: Yeni Mesleki Roller 440
5.2.1.2. Eğitsel Çerçeve 445
5.2.2. Tasarım Düzlemindeki Yaklaşımlara İlişkin Öneriler 451
5.2.2.1. Yeni Tasarım İlkeleri 452
5.2.2.2. Tasarım Süreci 456
5.2.3. Mekansal Düzlemin Ardındaki Yasal / Yönetsel Çerçeveye İlişkin Öneriler 459
5.2.3.1. Yasal Çerçeve 460

5.2.3.2. Yönetsel Çerçeve 465

Altıncı Bölüm

SONUÇ

6. Sonuç 466
6.1. Yeni Bir Kentsel Tasarım Yaklaşımına Doğru 472
6.1.1 Bir Kültürel Üretim Olarak Tasarım 475
6.1.2 Açmazları Karşılayacak Bir Kentsel Tasarım 477
6.2. Yeni Tasarım Söylemi 479
6.3. Yeniden Yapılanmanın Geleceği 481

KAYNAKLAR 487

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Kent Planlamanın Bilimle İlişkilendirilme Alternatifleri 68
Şekil 3.1 Gateshead Projesi Genel Görünüm 128
Şekil 3.2 BALTIC Çağdaş Sanat Merkezi 128
Şekil 3.3 Gateshead Müzik Merkezi 129
Şekil 3.4 Gateshead Millenyum Köprüsü 129
Şekil 3.5 Millenyum Çarkı 131
Şekil 3.6 Kubbe / "The Dome" 132
Şekil 3.7 The Dome Projesine İlişkin Aktiviteler ve Mekandaki Dağılımı 133
Şekil 3.8 Barış Duvarı 134
Şekil 3.9 Avrupa Kültür 'Kapital'leri 137
Şekil 3.10 Glasgov'dan Bir Görünüm 139
Şekil 3.11 Place d'Armes / Lüksemburg 140
Şekil 3.12 Avignon'dan Bir Görünüm 141
Şekil 3.13 Bergen'den Bir Görünüm 142
Şekil 3.14 Bolonya'dan Bir Görünüm 142
Şekil 3.15 Grand Meydanı / Brüksel 143
Şekil 3.16 Helsinki'den Bir Görünüm 143
Şekil 3.17 Stare Miastro Cad. / Krakov 144
Şekil 3.18 Prag'dan Bir Görünüm 144
Şekil 3.19 Reykavik'ten Bir Görünüm 145
Şekil 3.20 Platerias Meydanı / Santiago de Compostela 145
Şekil 3.21 Porto'dan Bir Görünüm 146
Şekil 3.22 Rotterdam'dan Görünümler 147
Şekil 3.23 Central Artery Air Rights Projesi 155
Şekil 3.24 Seaside plan ve görünüş 156

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Şekil 3.25 Forest Hills Gardens / NY 157
Şekil 3.26 Louvin-la-neuve Kampüs Tasarımı, Belçika 158
Şekil 3.27 Bristol Kenti Tasarım İlkeleri 167
Şekil 3.28 Homes for the Future Projesi / Glasgov 168
Şekil 3.29 Centenary Meydanı / Birmingham 168
Şekil 3.30 Parc de la Villette'den Görünüm 171
Şekil 3.31 La Défense / Paris 172
Şekil 3.32 Port Grimaud / Fransa 172
Şekil 3.33 Barselona'dan Bir Görünüm 173
Şekil 3.34 Jana Pavla II Bulvarı / Varşova 174
Şekil 3.35 İş Merkezleri / Varşova 175
Şekil 3.36 Avrupa Ülkeleri Aile Grupları 184
Şekil 4.1 Eyüp Camii ve Merkez Civarı Kentsel Tasarım Projesi 207
Şekil 4.2 İstanbul Kenti'nde Yabancı Firmaların Odaklandıkları Bölgeler 210
Şekil 4.3 Bursa Yeşilşehir Tanıtım Broşürü 215
Şekil 4.4 Bursa Yeşilşehir Projesi'nden İzometrik Perspektif 216
Şekil 4.5 Bursa Kozahan Meydanı 218
Şekil 4.6 Bursa Kozahan Meydanı 219
Şekil 4.7 Bursa Heykel Meydanı 220
Şekil 4.8 Antalya Kentsel Gelişiminden Görüntüler 226
Şekil 4.9 Antalya Kent Makroformunda Meydana Gelen Değişim 227
Şekil 4.10 Antalya Kenti Kıyı Kullanım Talebindeki Değişim 228
Şekil 4.11 Antalya Kaleiçi Görünüm 229
Şekil 4.12 Urfa Tarihi Kent Merkezi Yeniden Geliştirme Projesinden Görünüm 231
Şekil 4.13 Urfa Tarihi Kent Merkezi'nden Görünüm I 232
Şekil 4.14 Urfa Tarihi Kent Merkezi'nden Görünüm II 233
Şekil 4.15 İzmir Liman Bölgesi Kentsel Tasarım Fikir Yarışması Birinci Ödülü 245
Şekil 4.16 Rekreasyon Alanlarına İlişkin Projelerin Kent İçerisindeki Dağılımları 253
Şekil 4.17 Yaya Mekanlarının Kent İçerisindeki Yoğunlaşma Bölgeleri 278
Şekil 4.18 Alışveriş Merkezlerinin Kent İçerisindeki Dağılımı 284

Şekil 4.19 Kemeraltı Meydanları 296
Şekil 4.20 René Danger Planı'nın 1950'de Gerçekleşmiş Bölümü 300
Şekil 4.21 Kültür Merkezlerinin Kent İçerisindeki Dağılımı 313
Şekil 5.1 Pratik Temelli Çözüm Arayışlarının Dayandığı Görüş 381
Şekil 5.2 Mekansal Temelli Çözüm Arayışlarının Dayandığı Görüş 384
Şekil 5.3 Kuram Temelli Çözüm Arayışlarının Dayandığı Görüş 388
Şekil 5.4 Gelecek Planının Söylemi 413
Şekil 5.5 Gelecek Tasarımının Söylemi 414
Şekil 5.6 Bilimsel Dönüşüm Süreci 420
Şekil 5.7 Ellin'in (1996) Postmodern Kentleşme Aksları Önerisi 444
Şekil 5.8 Kreasyon Alanları 454
Şekil 6.1 Gelecek Tasarımının Söylemsel Deşifrasyonu 480
Şekil 6.2 Bilimsel Düzleme İlişkin Kurgu Şeması 483
Şekil 6.3 Planlama / Tasarım Düzlemine İlişkin Kurgu Şeması 484
Şekil 6.4 Toplumsal / Mekansal Düzleme İlişkin Kurgu Şeması 485

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Problem Kurgu Şeması 7

Tablo 1.2 Mevcut Yapılanma İçerisindeki Kurgu – Kriz ve Çıkış Yolu Çerçevesi 12

Tablo 1.3 Mekansal Pratiğin İrdelenme Kurgusu 15

Tablo 2.1 Modernizmin Kimlik Belgesi 25

Tablo 2.2 Modernizmin Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi 30

Tablo 2.3 Tarihsel Süreç İçinde Planlama Yaklaşımları 34

Tablo 2.4 Sosyal ve Doğa Bilimlerinin Süreç İçerisindeki Gelişimi 41

Tablo 2.5 Rasyonel Kapsamlı Planlama Modeline İlişkin Kuramsal Eleştirilerin Karşılıklı Analizi 47

Tablo 2.6 Postmodern Durum Saptamasının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi 53

Tablo 2.7 Modernizm – Postmodernizm Karşıtlığı 55

Tablo 2.8 Küreselleşmeye İlişkin Bir Deşifrasyon 60

Tablo 2.9 Modernizm - Postmodernizm Karşıtlığında Bilim ve Mekan 61

Tablo 2.10 Kentsel Tasarımın Gelişim Evreleri 111

Tablo 2.11 Modernist – Postmodernist Kentsel Tasarımın İlkesel Karşıtlığı 116

Tablo 3.1 Farklı Ölçeklerdeki Planlama / Tasarım Pratiğinin Mekana Yansıma Biçimleri 125

Tablo 3.2 1985-2000 yılları arası dönem itibariyle Avrupa Kültür Başkentleri..136

Tablo 3.3 2000-2004 yılları arası dönem itibariyle Avrupa Kültür Başkentleri..138

Tablo 3.4 2005-2010 yılları arası dönem itibariyle Avrupa Kültür Başkentleri..138

Tablo 3.5 Britanya Ailesinden İngiltere Örneği'nde Planlama Deneyimi 185

Tablo 3.6 Britanya Ailesinden İskoçya Örneği'nde Planlama Deneyimi 186

Tablo 3.7 Britanya Ailesinden İrlanda Örneği'nde Planlama Deneyimi 186

Tablo 3.8 Napolyon Ailesinden Fransa Örneği'nde Planlama Deneyimi 187

Tablo 3.9 Napolyon Ailesinden Hollanda Örneği'nde Planlama Deneyimi 188

Tablo 3.10 Napolyon Ailesinden Lüksemburg Örneği'nde Planlama Deneyimi..189
Tablo 3.11 Napolyon Ailesinden İtalya Örneği'nde Planlama Deneyimi 189
Tablo 3.12 Germen Ailesinden Almanya Örneği'nde Planlama Deneyimi 190
Tablo 3.13 Germen Ailesinden Avusturya Örneği'nde Planlama Deneyimi 190
Tablo 3.14 İskandinav Ailesinden Danimarka Örneği'nde Planlama Deneyimi.. 191
Tablo 3.15 İskandinav Ailesinden Finlandiya Örneği'nde Planlama Deneyimi .. 191
Tablo 3.16 Millenyum Projelerine İlişkin Değerlendirme 192
Tablo 3.17 Kültür Kapitallerine İlişkin Değerlendirme 193
Tablo 3.18 Amerikan Deneyimine İlişkin Değerlendirme 194
Tablo 3.19 İngiltere Deneyimi'ne İlişkin Değerlendirme 195
Tablo 3.20 Fransa ve Diğer Avrupa Ülkelerine İlişkin Değerlendirme 196
Tablo 3.21 Avrupa Deneyimine İlişkin Değerlendirme 197
Tablo 3.22 Britanya Ailesi Planlama Pratiğine İlişkin Değerlendirme 198
Tablo 3.23 Napolyon Ailesi Planlama Pratiğine İlişkin Değerlendirme 199
Tablo 3.24 Germen ve İskandinav Aileleri Planlama Pratiğine İlişkin Değerlendirme 200
Tablo 4.1 İzmir Kentsel Gelişimine Retrospektif Bir Bakış 247
Tablo 4.2 Tarihsel Süreç İçerisinde İzmir Kenti Planlama Gelişimi 248
Tablo 4.3 İzmir Kenti Meydanlarına İlişkin Kategorileştirme 295
Tablo 4.4 İzmir Kentinde Kongre Merkezi Niteliğindeki Kültürel Altyapı Durumu 316
Tablo 4.5 Ülkesel Planlama İşleyiş Pratiği 354
Tablo 4.6 Tarihsel Süreç İçinde Planlama Yaklaşımları ve Ülkesel / Yerel Pratiğe Yansımaları 355
Tablo 4.7 İstanbul Kenti Deneyimlerine İlişkin Değerlendirme 356
Tablo 4.8 Bursa Kenti Deneyimlerine İlişkin Değerlendirme 357
Tablo 4.9 Ankara ve Antalya Kentleri Deneyimlerine İlişkin Değerlendirme .. 358
Tablo 4.10 Urfa Kenti Deneyimine İlişkin Değerlendirme 359
Tablo 4.11 Rekreasyon Alanları İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği 360
Tablo 4.12 Yaya Mekanları İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği 361
Tablo 4.13 Tüketim Alanları İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği 362
Tablo 4.14 Meydanlar İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği 363
Tablo 4.15 Kültür Merkezleri İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği 364

Tablo 5.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Kamusal Nitelikli Kent Tasarım Parçaları – I 374

Tablo 5.2 Tarihsel Süreç İçerisinde Kamusal Nitelikli Kent Tasarım Parçaları – II 375

Tablo 5.3 Planlama Tarzlarına İlişkin Brindley *et al* (1996) Tipolojisi 381

Tablo 5.4 Avrupa Birliği Bütüncül Planlamasının Avantaj ve Dezavantajları .. 385

Tablo 5.5 Bütüncül AB Planlamasının Gelecek Tartışmaları 386

Tablo 5.6 Healey'in "Ortaklaşa Planlama Modeli"nin Gelişimi 396

Tablo 5.7 Sandercock'ın "Radikal Planlama Modeli"nin Gelişimi 398

Tablo 5.8 Forester'ın Planlama Pratiğine Yönelik Yeniden Formülasyon Modeli 400

Tablo 5.9 Kalkınma Süreci Modelleri ve Kentsel Tasarıma Yansımaları 418

Tablo 5.10 Mekan Organizasyonunda "Rol" Dağılımı 445

I. BÖLÜM
GİRİŞ

Değişimin ve yeniden yapılanmanın tüm bilim alanlarının en temel kavramları haline gelmesi, dayanağını kuşkusuz içinde bulunduğumuz çağın devingen, dinamik ancak bir o kadar da belirsizlik taşıyan niteliğinden alır. Dünya teknolojik, toplumsal ve siyasal yönden çok önemli dönüşümlere sahne olmaktadır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretime, ulus-devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya ya da Modernist düşünceden Postmodernist düşünceye geçiş senaryoları (Tekeli, 2001b, s.244) bu dönüşüm söylemini birbiriyle ilişkili ve birbirlerini tamamlayıcı senaryolar üzerinden kurmaktadır. Değişimin bugün eriştiği aşamanın çoğunlukla bir kırılma noktası olarak nitelendirilmesiyle birlikte içinde bulunduğumuz tarihsel zaman dilimine atfedilen birçok ad vardır:

> *"...ideolojinin sonu (Bell, 1960), tarihin sonu (Fukuyama, 1989; 1992) felsefenin sonu (Rorty, Toulmin, Wittgenstein), etnografyanın sonu (Clough, 1992), sanatın sonu (Arthur Danto), insanın sonu (Foucalt), tarihin ölümü (Chakrabarty), öznenin ve ben'in ölümü (Baudrillard), ...post-modernin ölümü (Farrelly), soğuk savaş sonrası dönem, ...hümanizm-sonrası dönem (Hal Foster), modern çağın sonu (Lukacs, 1992), ...modernitenin sonu (Baudrillard, 1980; Bhabha), tabuların, ...entelektüel yazının, ...sanat kuramının, güzelliğin, komedinin, seksin, diyaloğun, kütüphanelerin, organize kapitalizmin, tutkunun sonu (aktaran Murphy, 1992), kentlerin sonu (Blake, 1982), banliyönün sonu (Ingersoll, 1992) .....ve kamu mekanının sonu (Sorkin)..."*(Ellin, 1996, s.261)

Tüm adlandırmalar esas olarak bir paradigma değişiminin ifadesini oluştururlar. Böylelikle çıkış noktasını dünya gündeminin bu değişim ve dönüşüm sürecinden alan bir bakış açısından bakıldığında, karşımıza dünya coğrafyası üzerinde yeniden ele alınması gerekli bir dizi kavramsal içerik çıkar. Artık toplumu anlamak için kullanılan kavramlar ve eylemlerin yönlendiricisi olan değerler aşınmış, dünyanın anlaşılabilmesi için ***yeni kavramların, yeni ilkelerin, yeni algılayış biçimlerinin oluşturulması*** kaçınılmaz olmuştur.

Bu kavramsal içerikler arasında Modern yaşam içerisinde yakından duyumsanarak kriz noktasına gelmiş bir içeriği de mekansal kategorilerin oluşturduğu konusunda bir görüş birliği oluşmuş durumdadır. Çünkü yaşanan dönemeç, toplumsal sorunların kavranabilmesi ve sonrasında çözüm olanaklarının yaratılabilmesi adına dünya üzerindeki mekansal farklılaşmanın açıklanmasını ve bunun için de mekana temellenen ele alışların ciddi olarak sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim artık tartışılan *yeni kentler / yerleşimler* bu kentlerin / yerleşimlerin bileşenleri olarak *yeni kültürel kimlikler* ve *yeni yerellikler*'dir ve bu *yeni* oluşumlar beraberlerinde *yeni mekan kavrayışlarını* ve uzantısında *yeni tasarım süreçlerini* getirmek zorundadır.

Burada sözü edilen "yeni" olma durumu, kuşkusuz geçmiş gerçekliklerden bağımsız olarak şimdiki zaman kesitinde adeta birdenbire karşımıza çıkan bir "oluşum" olarak algılanmamalıdır. Çünkü süreç içerisinde birçok farklı boyutta gündeme gelen değişim ile dünya genelinde yaşanan ***kriz*** koşullarının kökleri Aydınlanma sonrasına atfedilmekte, neredeyse tüm akademik tartışmalar Aydınlanma ilkelerinin günümüze taşınarak sorgulandığı ve yaşanan dönüşümün temelinde yatan ekonomik birikim koşulları kaynaklı kriz ile ilişkilendirilerek tartışıldığı bir içeriğe bürünmektedir. Bir başka deyişle, küresel ya da yerel, her ölçekte yansımalarını bulan kapitalist dinamiklerin yönlendirdiği bu çok-boyutlu değişim/dönüşüm karşısında geleneksel olarak benimsenen bilim anlayışı da bir anlamda aciz kalmıştır. Dünya ölçeğindeki pratiğin veri alınarak bilimsel anlamda yaşanmakta olan kriz ile aslında kastedilen bir ***'paradigma kırılması'***dır. Bilimsel anlamda paradigma kırılmasına kadar varan bu hareketlenme ise, kendisini öncelikle ***disiplinlerarası geçişlilik koşullarının oluşması*** ile göstermiştir. Disiplinler arasındaki sınırların sorunların karmaşıklaşması oranında erimeye başlaması, yaşanmakta olan sorunlara artık çok başka açılardan yaklaşılması gerektiğini ve herşeyden önce pozitivist yaklaşımın gerçek bilgiye erişimdeki yetersizliğini ortaya koymuştur. Bunun anlamı pozitivist ve determinist bilimin artık değişim / dönüşüm süreci içerisinde olgulara geleneksel kavrayış ve algılayış biçimleri ile yaklaşarak sorunların çözümleyicisi olamayacağının kesinlik kazanmasıdır. Oysa ki uzmanlık

alanları hala aynı bilimsel çizgide ilerlemekte, aynı pozitivist teknik ve yöntemlerle varolanı açıklamaya çalışmaktadırlar. Kuşkusuz bu süreç ekonomik birikim koşullarının yarattığı eşitsizliğe yönelik tepkilerin başlamasıyla daha da keskin toplumsal sonuçlara varan gelişmelerden bağımsız tartışılmamaktadır. Çünkü ekonomik birikim koşullarının ve Modern kültürün yaşam üzerindeki belirleyici rolü varolanı hızla değiştirmektedir.

- *Sorun tam da bu noktada toplumsal anlamda ciddi yarılmaların, direnişlerin, eşitsizliklerin beslediği türden bir çözümsüzlük içermeye başlamıştır.* ***Yeniden yapılanma*** *tartışmaları tam da bu noktaya odaklanmış ve mekan ise tam da bu noktadan hareketle birçok sosyal bilim alanının odak çerçevesi haline gelmiştir.*

Diğer taraftan Postmodernite, küreselleşme ve Postfordist üretim tartışmaları çerçevesinde sorgulanan yeniden yapılanmanın aslında Modernite ile benimsenen kapitalist üretim biçiminin doğası gereği içerdiği kriz yaratıcı niteliği ve krizin ardından gereksinim duyulan değişim süreçleri ile doğrudan ilişkili olduğu ve mekana bu süreçler içerisinde yüklenen asal rol gözönünde bulundurulduğunda, mekanın geleceğine ilişkin tartışmaların da üst-söylem alanlarındaki bu gelişmelerden bağımsız kurgulanması beklenemeyecektir. Nitekim artık mekanın yalnızca imar paftalarında farklı renklere bezenerek dondurulmuş gelecek senaryoları ile açıklanamayacağı, mimari projelerde salt biçimsel olana odaklanan ve toplumsal olguları dışlayan Modern/Postmodern tasarımlarla gelecek mekansal yapılanmasının çerçevesinin gerçekçi olarak çizilemeyeceği, mekansal düzenlemelerin yalnızca "alan"ları düzenlemediği ve toplumsal tüm olguların bir şekilde hep mekan ile ilişkilendirilebileceği, azınlık da olsa en azından toplumsal bir kesimin bilinç düzeyine erişmiş durumdadır. Diğer taraftan artık mekanın yalnızca kendi somut gerçekliğini değil, egemen ya da aykırı olan tüm söylemleri temsil ettiği, bir başka deyişle, *mekanın söylem(ler)i değil, söylem(ler)in mekanı* (Göksu, E., 1996c, s.18) olduğu kabul edilmektedir. Mekan'ın bir söylem aracı olma niteliği ise, sözkonusu söylemlerin deşifrasyonunu sağlamanın yanında, söylemlerarası çatışmaları çözebilecek "geçişlilik" durumuna erişimin ipuçlarını da verebilecektir.

- *Bir başka deyişle, mekan farklı bilimler "arasında" konumlanan niteliği kaynaklı olarak bilimsel paradigma kırılmasından doğrudan etkilenmekte*

*olmasıyla, hem varolan **sistemin/söylem(ler)in deşifrasyonu** anlamında bilgi sağlamakta, hem de böylelikle yeniden yapılanmanın gelecek sürece yönelik olarak alacağı **yönü belirleyici** olmaktadır.*

Bu anlamda, bilim krizinin tartışıldığı ve özellikle sosyal bilimlerinin geleceğinin sorgulandığı koşullar altında, mekan organizasyon bilimlerinin yapılanmasına ilişkin olarak üretilen düşünceler son derece kritik öneme sahiptir. Çünkü ne bilimsel yeniden yapılanma stratejisi mekan'dan bağımsız olarak belirlenebilecek, ne de mekan organizasyonunun yeniden yapılanması sosyal bilimlerin geleceğinden bağımsız kurgulanabilecektir. Bu çalışmanın çıkış noktasını da bu karşılıklı bağımlılık durumu oluşturmaktadır. Özellikle de sosyal bilimlerde yeniden yapılanmanın geleceğinin tartışıldığı koşullar altında, mekan organizasyonunun da eşdeğer bir sorgulamaya ciddi olarak gereksinimi vardır.

Böylelikle mekan organizasyonunun geleceğine ilişkin bir sorgulama öncelikle varolanın deşifrasyonunu içermek zorundadır. Bu deşifrasyon hem kuramsal, hem de pratik anlamda mevcut yapılanmanın açmazlarının ortaya konulabildiği bir çerçeve sunarken, aynı zamanda yeniden yapılanmanın temellenmesi gereken düşünsel altyapıya ilişkin veri de oluşturabilecektir. Yani, kriz koşulları kendi içinde yeniden yapılanma potansiyellerini de barındırmaktadır. Bu kriz,

- *kuramsal düzlemde varolan "gerçekliğin" ele alınış ve kavranışının yaşanan değişimlerin gerçekliği ile örtüşmemesi,*
- *pratik düzlemde bilimsel desteği veri alan uzmanlık alanlarının pozitivist bilimin düştüğü tuzağa düşerek toplumsal / mekansal olanı algılama ve sorunların çözümleyicisi olma açılarından yetersiz kalmaları ve de*
- *toplumsal / mekansal düzlemdeki gerçekliklerin bu değişim sürecine kendilerini adapte etme(me) şeklinde geliştirdikleri farklılık zeminleri*

anlamında yansıma bulmaktadır. Bu çerçeve pozitivist ve determinist anlayışın açmazları, Modernizme eleştiri getiren Postmodernite'nin bir durum olarak yönlendirmeleri, ulus-devletin çöküşü, heterojen mekan anlayışı ve özellikle de keskinleşen küreselleşme koşulları ile birleştiğinde mekan organizasyonuna ilişkin ciddi bir saptamayı içerisinde barındırmaktadır:

- *Mekan organizasyonu ekonomik birikim ilişkilerinin yönlendiriciliğinde ve yukarıdan-aşağıya yönelimli bir örgütlenme şeması içerisinde* ***araçsal*** *bir eyleme indirgenmektedir.*

Bu saptama özellikle planlama bilim dalının araçsal niteliğinin de sermaye birikim koşullarının yönlendiriciliğinde gerçekleştiriliyor olması ve vardığı kriz noktada ***"planlamanın sonu"*** söylemlerinin akademik yazında önemli yer tutmasıyla yakından ilişkilidir. Nitekim planlama da Aydınlanma felsefesine temellenmiş diğer disiplinler gibi pozitivist olması, nedenselliğe dayanması, homojen toplumların ya da tektip bireylerin varlığını esas alması, kısacası "Modernist" ilkelere dayanması, tüm bunların sonucunda diğer disiplinlerin kaderini paylaşarak, kendi bilim alanında dahi kendi sorularını başka bilgi alanlarına başvurmadan yanıtlayamaması ve gerek dayanağını aldığı söylem, gerekse de söylemin getirdiği süreç kaynaklı olarak, gerçekleşme zemininin başka sorunların yaratıcısı olması ile bir kriz içerisindedir. Ekonomik söylemin aracı haline gelerek, mekanın metalaştırıldığı bir planlama sistemi ise kuşkusuz yeniden yapılanmak zorundadır.

Ekonomik söylem üzerindeki vurgunun toplumsal olguların önüne geçmesi mekan organizasyonu kapsamındaki diğer bilgi alanları için de söz konusu olmuştur. Nitekim kentlerin küresel rekabet koşulları altında yarışabilmek adına imaja gereksinim duymaları ve bu imaj yaratımının ağırlıklı olarak kentsel mekanların pazarlanması anlamına (Harvey, 1993) gelmesi ile mimarlık ve kentsel tasarım alanları da bu "satış" sürecine hizmet veren bilim alanlarına dönüşmüştür. Örneğin mimari, Modernist ya da Postmodernist ilkelerin en somut örneklerini yapılaşan mekana taşırken süreci değil sonuç ürünü önemseyen ve toplumsal olandan çok fiziksel ve estetik boyutla ilgilenen bir içerik benimsemektedir. Sermaye birikiminin kentler üzerindeki çökelme alanlarının izleri ise somut mimari doku üzerinden izlenebilmektedir. Yıldızı Postmodernizm ile parlayan kentsel tasarım ise, planlamanın tıkandığı noktada devreye girerek, parçalar üzerinden kısa vadeli ve pragmatik bir yaklaşıma olanak tanımıştır. Kapitalist küreselleşme sürecinde yüklendiği misyon ise küresel gündemdeki "kimlik" yarışmaları çerçevesinde, eylemin rağbet görerek *"kentsel imaj oluşumu"*nu sağlayan mekansal kalite temelli çözüm önerilerini ortaya koymasını içerir. Bu amaçla, birçok kentsel tasarım proje

"yarışması" açılır ve kent içerisinde "vitrin" sayılabilecek kentsel mekanların "makyajlanma" süreci başlatılır. Kentsel tasarım bir anlamda planlamanın "bütün" olarak çözüm üretemediği noktalarda *planlamanın kurtarıcısı* rolünü yüklenerek ürettiği "parça" çözümlemelerle biçimlenir. Nitekim, planlama meslek alanına yönelik en büyük tehdidi oluşturma anlamında yoğun olarak eleştirilen parçacı olma niteliği (Işık, 1993a) bir yana bırakılırsa, kentsel sorunlara acil çözüm üretebilirliği bugün üzerinde sıklıkla durulan konular arasındadır. Planlamanın giderek kamusallık bağlamındaki sorunlar karşısında aciz kalmasıyla, kentsel tasarım da daha kısa vadeli, daha uygulanabilir olan ve Postmodernite ile yoğun biçimde tartışılmaya başlanan "kimlik" ya da "çoğulculuk" gibi kavramları bünyesinde barındırma potansiyeli taşıyan bir eylem alanı olarak gündeme gelmektedir. Bu çerçeve içerisinde kentsel tasarımın iki yönü olduğu, bir taraftan Modernizmin açıkta bıraktığı farklılık, çoğulluk ya da çeşitlilik temelli bir yaklaşımla bireyi ön plana çıkaran bir düşünceye temellendiği, diğer taraftan mekanın metalaştırılması ve pazarlanması anlamında ekonomik birikim koşullarınca yönlendirilen bir araca indirgenmesinin aynı zamanda birey haklarının da yokedilmesi anlamına geldiği öne sürülebilecektir. Kuramsal anlamda kentsel tasarımın üstlenmesi gereken rolün önemi üzerinde duran bilimsel söylem ile eylemin pratik düzlemdeki işleyiş biçimini yönlendiren ekonomik ve politik söylem arasındaki çelişkiler ise, yeniden yapılanmanın gerekliliğinin kanıtını oluşturmaktadırlar.

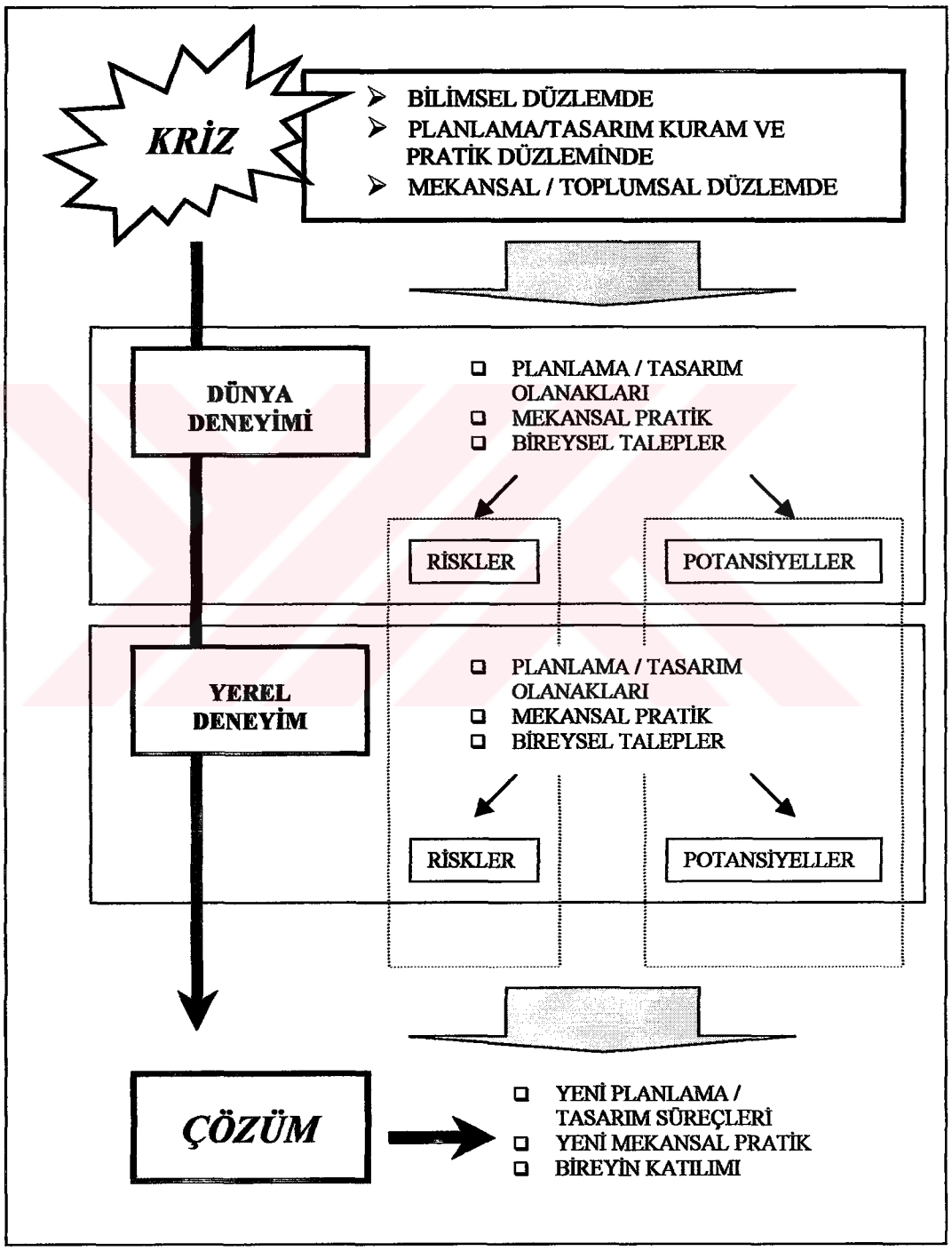
- *Kısacası, planlama, mimarlık ya da kentsel tasarım olsun, mekan organizasyonu ekonomik birikim ilişkilerinin dikte ettiği araçsal niteliği ile geleceğe taşınamayacaktır.*

1.1 "Araçsal" Çerçeveden "Amaçsal" Çerçeveye

Bu tez kapsamında ***mekanın kuram ve pratiği arasındaki gerilimin aşılmasında planlamanın olanaklarını, mekanın pratiklerini ve bireyin taleplerini biraraya getiren ve bu noktada kentsel tasarımın yukarıdan aşağıya işleyen bir süreçte ağırlıklı olarak ekonomik birikim ilişkilerinin yönlendirdiği bir araç olmaktan kurtarılarak, aşağıdan yukarıya toplumsal istemlerin ve yönelimin devreye girdiği, katılıma dayalı yeni bir sürecin oluşturulmasını içeren ve böylelikle kentsel***

tasarıma bir araç olarak iletişimsellik temelli bir misyon yükleyen yeni çözüm arayışlarının ortaya konulması temel amaç olarak kabul edilmiştir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1 Problem Kurgu Şeması

Bu amaç çerçevesinde öncelikle bu krizin kuramsal anlamdaki yansımalarının farklı düzlemlerde irdelenmesi, sonrasında bu irdelemelerin farklı ölçeklerdeki pratik

deneyimler ile örneklenerek desteklenmesi ve pratik içerisinden çıkabilecek potansiyel ve risk alanlarının gelecek yeniden yapılanma çerçevesine veri oluşturabileceği düşüncesinden hareketle, ana problem kurgusu

- bilimsel olarak planlama ve tasarım olanaklarına,
- bu olanakların mekansal pratik üzerinde nasıl yansımış olduğuna, ve
- sivil görüşün bu anlamda kentsel mekana yaklaşım biçimlerine temellenmektedir.

Bu irdeleme mekana referanslı olarak farklı düzlemlerde varolan belirli çatışmaları, riskleri ve potansiyelleri ortaya koymak açısından önem kazanmaktadır.

1.1.1 Yeniden Yapılanma Sürecinde Mekan ve Organizasyonu

Mekanın yorumlanma ve anlamlandırılmasında fiziksel ve somut bir olgu olarak ele alınmasından çok, o somut bütünlük içerisinde temsil edilen söylemlerin ne olduğunu algılayabilmek önem kazanır. Nitekim, mekan içerisinde toplumsal yaşamı belirleyen hiyerarşik düzeni, egemen söylemlerin insanlar üzerindeki kontrolünü, disiplinini ve sağlıklı, düzenli ve işlevsel mekanlar yaratma adı altında dikte edilen örgütlenmiş yaşamsal kurguyu gözlemek ve tüm bunların planlama eylemi üzerinde belirleyici olan etkisini yorumlamak olasıdır.

Mekanın ardındaki gerçekliğin çözümlenme çabası, öncelikle kapitalist-küresel eğilimlerin mekanın biçimlenmesi üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun da gözler önüne serilmesini gerektirecektir. Nitekim, bugünün kentlerinde egemen olan, *üretim ilişkilerinin* kurgusu olmaktadır. Kapitalist üretim biçiminde sermaye birikiminin mekansal ve sosyal boyutlarının kent üzerinde bıraktığı etkiler giderek mekanların özerkliğini ve niteliğini de yok etmekte ve kendi sürekliliğini *aynen yeniden üretim* yoluyla garanti altına almaktadır. Aslında gerek ekonomik anlamda, gerekse de düşünsel boyutta "Modern" kentten beklenen de budur. Birikim ve iktidar ilişkileri mekan üzerinden kurulurken, sermayeye endeksli modern kent ve kentsel mekanlar, bu anlamda türetilmiş gereksinimler ve tüketimin buyrukları doğrultusunda düzenlenmektedir.

Kuşkusuz bu sorunlu yapının yepyeni bir süreç yaratacak şekilde çözümlenmesini amaçlayan bir kapsamın açınımı bir dizi soruya yanıt arama endişesi taşıyacaktır.

- *Mekan gerçekte nasıl bir içeriğe oturmaktadır?*
- *Mekana nasıl bir anlam yüklenmekte ya da nasıl bakılması gerekmektedir?*
- *Mekanın bileşenleri nelerdir ve bu bileşenlerin mekanı belirleyici olma durumları hangi bağlama göre ne şekilde değişmektedir?*

gibi bir "nesne" olarak "mekan"a odaklanan soruların yanısıra;

- *Mekan organizasyon bilimlerinin gerçeklik düzlemi nedir?*
- *Nasıl bir örgütleyici rol yüklenmektedirler?*
- *Hangi bileşenleri temel alarak bağlamı / mekanı geleceğe taşımaktadırlar?*
- *Mekana yukarıdan aşağıya yüklenen dayatmacı anlam ya da anlamların da aynen yeniden üretiminin önüne geçebilecek süreçler hangi bilimsel düzleme dayanacaktırlar?*
- *Bilimsel düzlemdeki "geçişlilik" durumu, mekana ilişkin yeniden yapılandırma süreçleri üzerinde nasıl bir rol oynama potansiyeli taşımaktadır?*
- *Bu potansiyel, "planlama" ve "kentsel tasarım" eylemine ne tür bir misyon yüklemektedir?*

gibi "mekan organizasyon bilimleri"ne odaklanan sorular da çalışmanın ana çerçevesini oluşturmaktadır.

1.1.1.1 Kentsel Tasarımın Önemi

Mekan organizasyonu içerisinde mimarlık ile planlama arasındaki çekişmelerden payını alan tartışmalı bir konuma sahip olmasına karşın, kentsel tasarımın Postmodernite ile birlikte anılan bir ***yükseliş dönemi*** içerisinde olduğu kabul görmektedir. Bir ara ölçek olmanın ötesine geçerek, kentsel gelişim dinamiklerini doğrudan parçalar üzerinden yönlendirme misyonu, kuşkusuz hem planlamanın açıklarını karşılayabilmesi itibariyle tercih edilmesi, hem de sermaye döngülerinin kent üzerindeki birikim modellerinin gereklerini en verimli şekilde gerçekleştirebilecek potansiyeli taşıması anlamında kapitalist küreselleşme ortamı içerisinde gerçekleşme olanağını çok rahat bulabilmektedir. Bunun anlamı grafiğinin bu şekilde yükselmesi ve kentsel gelişimin sürekliliğinin bir şekilde sağlanıyor olmasına karşın, hem genelde mekan organizasyonu, hem de özelde kentsel tasarım açısından sorunsuz bir sistemin işlediğinin düşünülemeyeceğidir. Kentsel tasarıma ilişkin olarak giderek artan bir ilgi olduğu ve bu ilginin sadece akademik çevre ile

sınırlı kalmayıp kent yönetimlerinin ve sivil toplum yapılanmalarının da ciddi olarak yöneldikleri bir içeriğe sahip olduğu yaşanmakta olan kentsel deneyimlerden oldukça net olarak izlenebilmektedir. Ancak bu yükseliş grafiği kendi içerisinde tersini de barındırmaktadır. Çünkü bir taraftan planlamanın çıkmaza girdiği gözlenirken, diğer taraftan kentsel tasarım alanında da ***anlamsal ve konumsal belirsizlik*** tasarım eyleminin kapsamının ekonomik söylem tarafından yönlendirilen ve toplumsal boyutun dikkate alınmadığı bir anlayışa indirgenmesine neden olmaktadır. Salt mimari ölçekli bir biçimsellik içerisinde normatif ilkelerle bezenme eğilimi, kavramsal olarak tasarım eyleminin sosyo-mekansal boyutunun gözardı edilmesi ve böylelikle yeni sorunların ortaya çıkışı ile sonuçlanmaktadır.

- Bir başka deyişle, *sadece planlama değil, en revaçta mekansal pratik olmasına karşın kentsel tasarım da **açmazlarla** doludur. Bu durum mekan organizasyonunun yeniden yapılanmasının aciliyetine işaret etmektedir.*

Diğer taraftan mekan organizasyonunun gelecek yapılanmasına yönelik olarak toplumsal/mekansal pratik içerisinden çıkarım yapılacak çok önemli kapsamlar mevcuttur. Bu çerçeve içerisinde Postmodernite'den aldığı potansiyellerle, mevcut toplumsal / mekansal pratiğin gereksinim duyduğu ve farklılıkların biraradalığına, çoğulculuğa ya da çeşitliliğe dayalı kavramsal altyapı ile kentsel tasarımın, mekan organizasyonu içerisinde ***yeniden yapılanma sürecine ivme kazandıracak bir itki*** oluşturabileceği düşünülmektedir.

- *Bu bir bakıma kentsel tasarımın yükseliş grafiğinin olumlu bir potansiyel olarak değerlendirilmesi, ancak yönünün Modernist içeriklerden ve sermaye döngülerinin araçsallaştırdığı çerçevelerden tamamen asimetrik başka bir yöne, iletişimsellik temelli daha **demokratik bir kent eylemine doğru** yönelmesi anlamına gelmektedir.*

1.1.2 Mevcut Kuramsal ve Pratik Yapılanmanın Kritiği

Bugün yaşanmakta olan kriz durumunun açıklanabilmesi için kuramsal tartışmalardan pratiğe giden kapsamlı bir yelpaze içerisinde mekana ilişkin söylemler

üzerinde durma gerekliliği bulunmaktadır. **İkinci Bölümün** kapsamlı olarak temellendiği bu çerçevede aşağıdaki tartışmalar yapılmaktadır:

- İlk olarak planlama/tasarım kuram ve pratiğinde ***varolan kavramsallaştırmaların*** deşifre edilebilmesi için, bilimsel yapılanma ve mekan ilişkisi irdelenmekte ve bu irdelemede:
  - öncelikle varolan *kurgunun* düşünsel altyapısını oluşturan Modernite ile ekonomik birikim ilişkileri üzerinden kente yüklenen anlam ve uzantısında Modernist kent planlama ve tasarım pratiği,
  - sonrasında bir taraftan pozitivist bilimin, diğer taraftan ekonomik birikim ilişkilerinin yarattığı *kriz* durumunun koşullarının mekan organizasyonu üzerindeki etkileri, ve
  - tartışılan kriz koşullarından *çıkış yolu* olarak gündeme getirilen Postmodernite'nin mekanı kavrayış biçimleri küreselleşme ile gündeme gelen koşullar ile ilişkilendirilerek tartışılmaktadır.

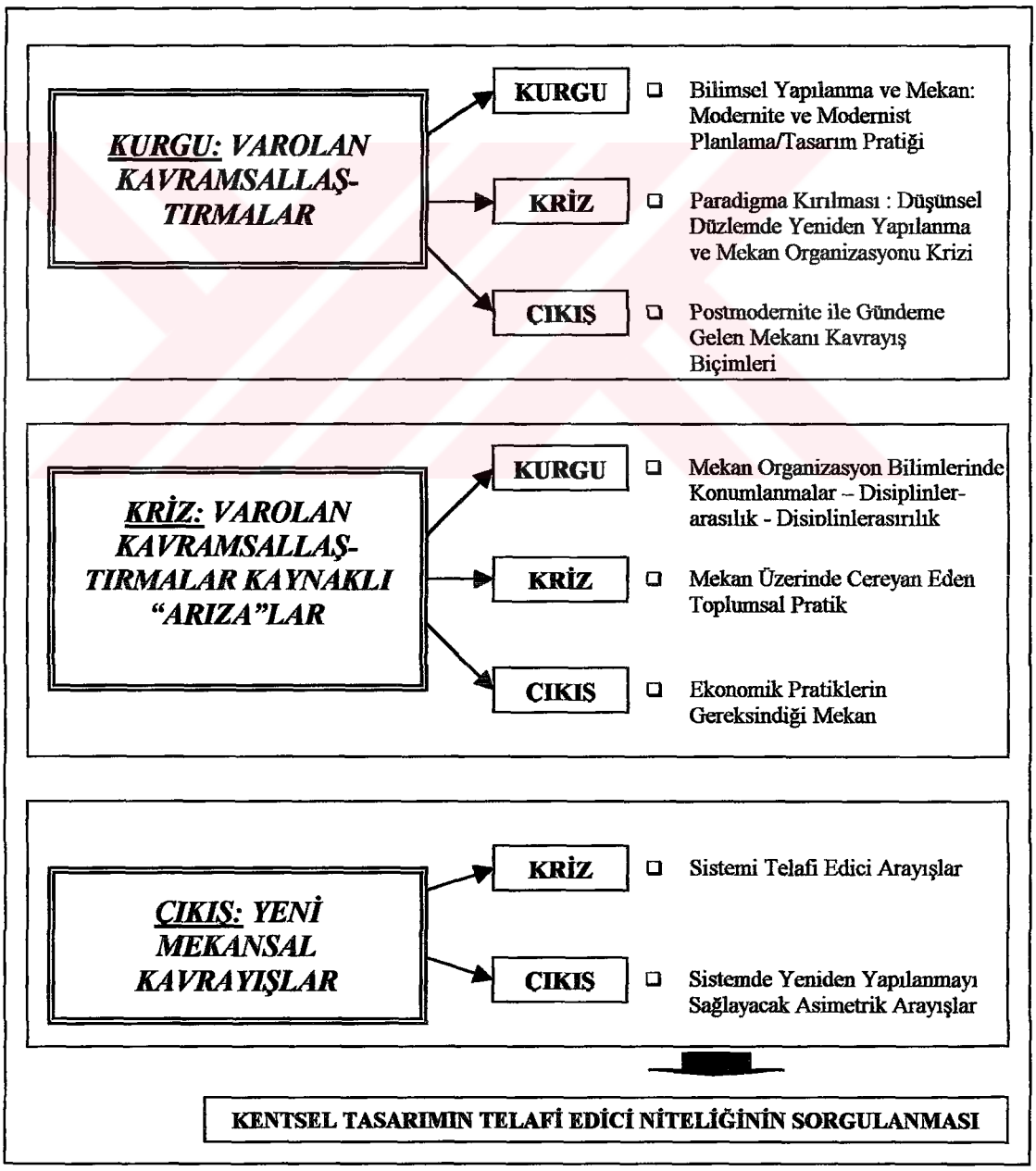
- İkinci olarak bilimsel desteği pozitivist yaklaşımdan veri alan mekan organizasyonu uzmanlık alanlarının içerisinde bulundukları kriz koşullarının açıklanabilmesi için, varolan kavramsallaştırmaların yarattığı ***arızalar*** irdelenmekte ve bu irdelemede:
  - bilimsel ele alışların paradigma kırılmasına varan ve disiplinlerarası konumlanmalar anlamında değişim yaratan *kurgusunun* mekan organizasyonu üzerindeki yansımaları,
  - bir taraftan ekonomik birikim ilişkilerinin eşitsizlik koşulları, diğer taraftan bilimsel paradigma kırılmasının gerçekliğin kavranışını radikal yönde değiştirmesi karşısında bocalayan uzmanlık alanlarının *krizine* karşı toplumsal pratiğin tepkisi ve gerilim / direniş mekanlarının oluşumu , ve
  - toplumsal pratik üzerinde gözlenen arızaların aşılabilmesinde bir telafi edici bir *çıkış yolu* olarak ekonomik pratiklerin gereksindiği mekan üretim süreçleri tartışılmaktadır.

- Son olarak, gerek bilimsel yapılanma anlamında mekan organizasyon pratiğinin veri aldığı çerçevenin varolan gerçekliği algılamada yetersiz kalan yaklaşımları, gerekse de ekonomik birikim ilişkilerinin yönlendirdiği bir araç olarak işlev görmeleri karşısında bir çıkış sunabileceğinin tartışıldığı ***yeni arayış ve kavrayış biçimleri*** irdelenmekte ve bu irdelemede:
  - sistemin *telafi edilmesini hedefleyen ele alışlar* kapsamında bütüncüllük-parçacılık ve mekansal kalite adı altında gündeme getirilen çabalar,

- varolan arızaların *asimetrik bir perspektif* ile aşılmasını hedefleyen ele alışlar kapsamında mekan – yer, zaman-mekan, mekanın temsil niteliği ve de kamusal / özel alan kavramsallaştırmalarına temellenen çabalar tartışılmaktadır.

➢ Tüm bu tartışmaların uzantısında ise mekan organizasyonu içerisinde kentsel tasarımın nasıl bir telafi edici çabaya karşılık geldiği tartışılmakta ve bu çabanın asimetrik bir yöne çevrilerek yeniden yapılanmadan sözedilebilmesi için gerekli olan açmazlar tespit edilmektedir (Tablo 1.2).

Tablo 1.2 Mevcut Yapılanma İçerisindeki Kurgu – Kriz ve Çıkış Yolu Çerçevesi

1.1.3 Kentsel Mekanın Tasarım Pratiği

Kuramsal anlamda yapılan tespitlerin mevcut mekansal pratik üzerindeki oluşumlardan bağımsız tartışılması mekanın temsilinin yanlış algılanmasına neden olabilecektir. Bu ise bugün planlama ve tasarım eylemlerinin Modern bilimden devraldıkları gelenekle varolan gerçeklikleri kavrama ve açıklamakta yetersiz kalmalarına eşdeğer bir durum oluşturur. Mekansal ve toplumsal gerçeklik böylelikle yaşamsal alan kategorileri üzerinden ve küresel / yerel ölçekte kapsamlı olarak irdelenmelidir. Bu irdeleme farklı ölçeklere tutulan büyüteçlerin aslında varolan kuramsal ve bilimsel yapılanmanın açmazlarını doğrular niteliktedir. Böylelikle **Üçüncü Bölümde** küresel ölçekteki ele alışlar üzerine tutulan büyüteç, küreselleşme süreçleri içerisinde mekanın salt ekonomik birikim ilişkilerinin yönlendirdiği araçsal niteliğini ortaya koyarken, diğer taraftan sermaye birikim süreçlerinin kentler üzerindeki yeni "küresel yarış" senaryolarını da açığa çıkarmaktadır.

- Buna göre kimi zaman kültür başkentleri ("kapitalleri"!) olarak, kimi zaman da Millenyum projeleri gibi noktasal ama küresel ölçekli pazarlama unsuru projelerde somutlaşan ***kentlerin küresel düzlemdeki "temsilleri"*** gelecek süreç içerisinde varolan eşitsizlik ve gerilimleri artırma riski taşıyabildiği gibi, kültürel hareketlenmenin yerel ayağına ilişkin potansiyel özellikleri itibariyle de ele alınabilecektir.
- Aynı paralelde ***ülkesel düzlemdeki kent temsillerine*** ve bu kentlerin mekansal oluşumunda etkin olan planlama ve tasarım süreçlerine bakıldığında, kentsel oluşumların yine sermayeye endeksli olarak yapılandığı görülebilecektir.

Buna göre örneğin Amerikan deneyiminde ekonomik söylemin mekan üzerindeki belirleyiciliği çok belirgin olarak ortaya çıkarken, Avrupa deneyiminde sahip olunan tarihsel geçmişin getirdiği geleneksel bakış ekonomik söylemin geri planda kaldığı ve kentsel / toplumsal gereksinimlerin gerçekliğinin kavrandığı ve karşılandığı izlenimini verse de, benimsenen merkezi, hiyerarşik ve katı kamusal planlamanın yine ekonomik birikim ilişkileri temelindeki araçsallığının ön plana çıktığı ve kentsel tasarımın bu süreçte bir sivil sübap işlevi gördüğü söylenebilecektir. Bir başka deyişle, kentsel tasarım parçaları üzerinden birey katılımı sağlandığı ifade edilse bile,

sivil katılımın sınırları ulusal çıkarlar, kentlilik onuru ve benzeri parametrelerle çizilmektedir.

Dünya ölçeğinde yapılan bu irdelemeye göre ***küresel ölçekte*** kentsel tasarım kentlerin dünya kenti olma yarışında bir araç olarak devreye sokulur ve böylelikle küresel bir misyon yüklenirken; ***ulusal ölçekte***, daha çok ulus imgesini yerleştirmeye çalışan, ulusal bağlamda yerelin gelişimini teşvik edici projeler kentsel tasarım kategorisinde gerçekleştirilmekte ve kentsel tasarım ve planlama eylemlerini araçsal nitelikleri yine mekansal pratik üzerinden okunabilmektedir. Diğer taraftan, yerelin içinde ama biraz daha alt bir kategoride ***noktasal ölçekteki*** projelerden de bahsedilebilir. **Dördüncü bölümde** tartışılan ve gelişmekte olan bir ülke örneği olarak Türkiye deneyimine temellenen bu tartışmada, ülke deneyiminde kentlerin hem küreselden, hem de yerelden bağımsız olan ve ne küresele, ne de yerele eklemlenme derdi olmayan noktasal çabalar karşımıza çıkmaktadır. Ancak, bu projelerdeki hedefler, kavramlar, küreselin varlığından devşirilerek alındığı ve kendi kültürlerinin üzerine bastığı için, süreç doğruymuş gibi gözükse de, işleyiş yanlış olmakta, adeta "eklektik" bir çaba hakim olmaktadır.

Bir alt kademede kent deneyiminin irdelenmesinden elde edilen sonuçlar ise bu tespiti doğrulayacaktır. Nitekim İzmir kenti özelinde kamusal nitelikli alanlarda gerçekleştirilen ve özellikle de kentsel tasarım adı altında gerçekleştirilen uygulama alanlarına bakıldığında karşımıza

- kamuya kaynak yaratmak amacıyla tasarlanan ***rekreasyon ve kültür merkezi projeleri,***
- küçük girişimciye kaynak yaratmak üzere gerçekleştirilen ***yaya mekanları***,
- büyük sermayeye kaynak yaratmak üzere mega-ölçekli ***alışveriş merkezleri***,
- hem girişimcilere kaynak yaratım olanağı sağlayan, hem de benimsenen ideolojik söylemin simgelenebildiği ***meydanlar*** çıkmaktadır.

Bu şekilde ortaya çıkan mekansal parçalar üzerinden hem benimsenen planlama ve tasarım ilkeleri kritik edilebilecek, hem de gerçekleşmiş örneklerin varolan toplumsal / mekansal gerçeklik içerisindeki yerleri belirlenebilecektir (Tablo 1.3).

Tablo 1.3 Mekansal Pratiğin İrdelenme Kurgusu

Kentsel mekanın tasarım pratiğine ilişkin olarak geliştirilmiş her düşünce kuşkusuz sadece planlama ve tasarım olanakları ve mekansal pratikteki yansımalar anlamında değil, aynı zamanda bireyin taleplerinin gözönünde bulundurulması sağlayacak olan sivil görüşe de temellenmek, bir başka deyişle, ***alternatif bilgi kategorilerine*** yönelmek zorundadır. Nitekim tez kapsamında kuramsal olarak yapılan tespitler, "birey"in dünya (ağırlıklı olarak Avrupa ve Amerika) deneyimi, ülke (Türkiye) deneyimi ve yerel (İzmir) deneyimdeki rolünü sergileyecek olan karşılıklı görüşmeler yoluyla desteklenmiştir.

- *Böylelikle bu tez kapsamında "mekan bilimi"nin gerçekliği kavrayış ve algılayışındaki kısıtlamaların "mekanın birebir toplumsal gerçeklikle örtüşen bilgisi"nin elde edilmesi yoluyla aşılabileceği düşünülmektedir.*

1.1.4 Yeni Bir Yaklaşıma Doğru

Gerek Aydınlanma ilkelerine temellenen bilimsel yaklaşımın içerdiği açmazların aşılabilmesi, gerekse de bu ilkesel çerçevenin kapitalist küreselleşme lehine çevirdiği mekan organizasyon yapılanmasının toplumsal ve mekansal sorunları daha da keskinleştirici etkisinin bertaraf edilebilmesi için, daha önce de değinildiği üzere ***yeniden yapılanma*** kaçınılmazdır. Bu çerçeve içerisinde bilimsel paradigma kırılmasının belirlediği çerçevede yeni mekansal algılayış ve kavrayış biçimlerine yönelim, sosyal bilimlerin bir alt kategorisi olarak mekan organizasyon bilimlerinin gelecek yapılanması içerisinde önemli bir rol oynayacaktır.

Beşinci Bölüm tartışmalarının bu doğrultuda odaklandığı çerçeve mekan organizasyonu içerisinde öncelikle planlamanın geleceğinin sorgulandığı bir açınıma karşılık gelmektedir. Nitekim Modernist planlamanın "sonu"na ilişkin söylemler, uzantısında planlama eyleminin yeniden yapılanma paradigmasının da kurgulanmaya başlamasını getirmiş ve akademik düzlemde sürdürülen tartışmaların vardığı görüş birliği ***"bir iletişimsel eylem olarak planlama"*** kavramı üzerinde oluşmuş durumdadır. Farklı kanallarda gündeme getirilen birçok çözüm arayışı, planlama eyleminin kriz koşulları içerisinden ancak ortaklaşa olmaya, farklılıkları içermeye, çoğulculuğa ve çeşitliliğe temellenmeye ve demokratik bir eyleme dönüşmeye doğru

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

giden bir sürecin benimsenmesi yoluyla çıkabileceği konusunda birleşmektedir. Mekan organizasyonunun yeniden yapılandığı bu tür bir değişim süreci ise kuşkusuz kentsel tasarım eyleminin geleceğini de doğrudan bağlayıcı olmaktadır. Böylelikle kentsel tasarım eyleminin yükleneceği yeni misyon da planlamaya referansla verilmek durumundadır. Kentsel tasarım iletişimsellik temelli yeni içeriği ile bu sefer yeniden yapılanmanın mekan üzerinden kurgulanmasını sağlayıcı bir araç olarak devreye girebilecek ve toplumsal / mekansal gerçeklikle örtüşen tasarımların peşinde olacaktır.

Kuşkusuz bu yeni yaklaşım, günümüz gelişimlerinin yerel bağlama bağlı özelliklerinden bağımsız kurgulanamayacaktır. Bu anlamda gerek uluslararası ölçekten alınan, gerekse de ulusal ve yerel düzlemde varolan potansiyeller değerlendirildiğinde, küresel ölçekteki yeniden yapılanmadan bağımsızlaşmadan, ancak yer'e özgü özelliklerin devreye sokulduğu bir kurguya işaret etmektedir.

1.1.5 Yöntem Üzerine...

Kentsel tasarımın araçsal niteliğine yönelerek, eylemin yukarıdan aşağıya yönelimli bir kurguda dayatmacı ekonomik söylemin bir aracı olma konumundan, aşağıdan yukarı yönelimin ve toplumsal ifade biçimlerinin devreye girdiği iletişimsellik temelli yaklaşımın gerçekleştirilmesinde farklı bir araç olarak mekan organizasyonunun nasıl yeniden yapılandırılabileceğini sorgulayan bu çalışma, kuşkusuz kentsel tasarıma bugün nasıl yaklaşıldığını kuramsal yaklaşımların analizi ile olduğu kadar somut örnekler üzerinden de test etmeyi içerecektir. Bu bir bakıma mekan organizasyon bilimleri içerisinde yıldızı parlayan kentsel tasarımın ve dolayısıyla mekan organizasyon bilimleri yapılanmasının bugünkü gerçekliğinin deşifrasyonu anlamına gelmektedir. Sözü edilen deşifrasyonun çalışma kapsamında iki yönlü olarak gerçekleştirilebileceği düşünülmüş, buna göre kuramsal ve pratik kanallarda irdeleme yapılmıştır:

- ***Kuramsal irdeleme***, kentsel tasarımın deşifrasyonuna ilişkin olarak gerekli literatür taramasının salt güncel kaynaklar yoluyla değil, aynı zamanda bilgi toplumunun önemli araçlarından biri olarak elektronik iletişim olanakları, yani internet hizmeti aracılığıyla sağlanan bilgilere erişim yoluyla da sağlanabileceğini içermektedir. Kurumsal yapılanmanın

elektronik iletişim kanalları üzerinden oluşturduğu bilgi deposu, böylelikle hem güncel olanın tespitine, hem de erişim mesafesinin azaltılması yoluyla dünya ölçeğindeki araştırma yelpazesinin genişletilmesine olanak verebilmektedir.

- ***Pratik düzlemdeki irdeleme*** ise kendi içinde yine ikiye ayrılmaktadır.
  - ***Mevcut örnekler üzerinden mekan organizasyonunun bugünkü durumunun tespiti:*** Bu tespit dünya ve Türkiye deneyimine ilişkin olarak yine hem literatür taraması, hem de sanal ortam verilerinin değerlendirmesi şeklinde bir bilgi toplama sürecine karşılık gelirken, İzmir deneyiminde bu verilere ek olarak yerel yönetim birimlerinin verilen örneklere ilişkin bilgi ve belgeleri, yerel basın aracılığıyla kamuoyuna yansıma-yansıtılma biçimleri ve gözlem ağırlıklı mekansal tespitler de yapılmıştır.
  - ***Toplumsal pratiğe ilişkin olarak yapılan değerlendirme ve yorumların test edilebileceği sivil görüşün tespiti:*** İletişimselliğe dayalı bir yeniden yapılanma önerisinde "birey"i sürece katan bir yaklaşım benimsenmesinin kaçınılmazlığı gözönünde bulundurulduğunda, sivil görüşler de hem dünya ölçeğindeki farklı ülke vatandaşları arasından, hem de Türkiye deneyiminde belirli kentsel tasarım projelerinin örnek alındığı kentlerde yaşayan kişiler arasından yaş, meslek ya da cinsiyet gibi bir ayrımdan bağımsız olarak değerlendirmeye alınmıştır. İzmir kenti özelinde ise "aktör" temelli bir irdelemenin kentin çoğulluk özelliğini yansıtabileceği düşünülmüştür. Dünya ve Türkiye ölçeğindeki görüşmeler kimi zaman kişisel görüşmelerle gerçekleştirilebilmiş, kimi zaman da elektronik posta yoluyla iletişim tercih edilmiştir. İzmir kenti özelindeki sivil görüş tespiti ise tümüyle kişisel görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde 7 adet soru kapsamında kente ve kentte yapılmakta olan kentsel tasarım uygulamalarına yönelik bilgilenme düzeyinin tespiti amaçlanmıştır.

Böylelikle tezin asal kavramlarından biri olarak kabul edilen "iletişimselliğin" her iki düzlemde de somut olarak tezin yöntemi ile desteklendiği düşünülmektedir.

1.2 Yeniden Yapılanma Üzerine...

Yeniden yapılanma çerçevesinin mekan organizasyonu kapsamında salt mekan olgusu düzeyinde kalacak bir çözümleme ile gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Nitekim, disiplinlerarası geçişliliğin de tanıdığı olanaklarla sorunların çözümlenebileceği temel yapısal unsurların açıklanması, gerçekliğin bilgisinin üretilebilmesi için zorunluluk içermektedir. Bunun anlamı, yeniden yapılanmanın salt mekan organizasyonu düzleminde değil, hem tüm ilgili bilimsel çerçeveler

seviyesinde, hem de mekansal gerçekliğin üzerinde izlerinin okunabileceği kültürel, politik ve ideolojik çerçeveler seviyesinde gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Örneğin kentsel tasarımın bir kentsel politika olduğuna (Günay, 1999) ya da sosyo-mekansal bir süreç içerdiğine (Madanipour, 1996) ilişkin önermeler sadece mekansal olgulara odaklanmayan, bilimsel çerçevede tüm yapısal unsurları da bünyesine alan bir yaklaşımın benimsenmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Buna paralel olarak, kuramsal düzlemde değişimin ele alınış tarzı ve toplumsal ve mekansal belirleyicilere yaklaşım biçimi, yeni paradigmanın ilkesel çerçevesinin yaygın olarak kabul gördüğünün bir göstergesi olarak ele alınabilir. Bu ise yeniden yapılanmanın gerçekliğin bütünselliğine ışık tutacak şekilde gerçekleşebilme potansiyelinin şimdiki zaman içerisinde hazır bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Diğer taraftan, öne sürülen yeniden yapılanma biçiminin evrensel ile tikel olana karşı geliştireceği duyarlılık düzeyi son derece önemlidir. Bir yandan evrensel anlamda genel-geçerli olabilecek ilkesel çerçevelerden bağımsız olmayan, diğer taraftan da tikelin gerçekliğine özel kuralları gözönünde bulunduran bir kuram hedeflenmelidir. Mekanın benimsenen bilimsel yaklaşım doğrultusunda üretilecek olan bilgisi, böylelikle hem evrensel düzeyde geçerlilik içeren yasaların, hem de sadece tikel düzeyde belirlenmiş yasaların ayrıştırılarak çözümlenebildiği ya da bütünsel olarak yorumlanabildiği bir şekilde üretilebilecektir.

Bu çalışmada da evrensel yasaların süzgecinden geçirilmiş, ancak tikel olanın varlığını kabule dayanan bir kuramsal çerçeve oluşturulması hedeflenmiştir.

II. BÖLÜM

MEKAN ORGANİZASYONUNUN GERÇEKLİK DÜZLEMİNE İLİŞKİN YANSIMALAR

Yeni bir yüzyıl başlangıcına karşılık gelen bu dönemde dünyaya "küresel" bakıldığında gözden kaçırılmaması gereken önemli olgulardan biri de *"kentlerin değişen anlamı"*dır. Hem mekansal, hem de toplumsal düzlemde hızlı bir değişim / dönüşüm sürecine girildiği ve bu sürecin beraberinde tüm yaşamsal kurguları değiştirdiği açıktır. Nitekim, yeni kentlerin, yeni kültürel kimliklerin ya da yeni yerelliklerin tartışılmaya başlandığı koşullar altında geleneksel olandan farklılaşan sorgulama biçimlerinin gündeme gelmesiyle mekan organizasyonunun temellendiği bilimsel düzlem de bir anlamda kayganlaşır hale gelmiştir. Geleneksel olarak ilkesel çerçeve ve sınırlarının belirli olduğu düşünülen mekan bilimlerinin, yerleşimlerin özellikle sosyal anlamda yaşadıkları sorunların ciddi boyutlara ulaşması karşısında aranılan yanıtları verememeye başlaması ve kentlerin içine girdiği karmaşık mekanizmayı sorgulama yöntemlerinin giderek başka arayışlara yönelmesi de bu nedenledir. Çünkü pratikten bilimsel düzleme yansıyan bu kayganlık ortamı içerisinde, kentlerin geçirmekte oldukları dönüşüm, kuşkusuz toplumsal/mekansal gerçeklikleri konu alan yaklaşımların da farklılaşmasını gerektirmektedir.

Bu anlamda mekan organizasyon bilimlerinin de sözkonusu değişim/dönüşüm sürecinden kopuk birtakım dinamikler geliştirmesi beklenemez. Dolayısıyla nesnesi mekan olan uğraş alanlarının sözü edilen değişim/dönüşüm koşulları altında hangi gerçeklik düzlemine oturduklarının bilinmesi, mekansal içeriğe temellenen bilim dallarının gelecek süreç içinde geçireceği değişim ve dönüşümün yönünün belirlenmesine yardımcı olabilecektir. Bir başka deyişle, mekan organizasyonlarına ilişkin gerçeklik düzleminin *varolan kurgu, kriz koşulları* ve *çıkış olasılıkları*

kapsamında irdelenmesi gelecek senaryolarının mekansal izdüşümleri bağlamında büyük önem taşımaktadır. Buna göre,

- Öncelikle ***planlama/tasarım kuram ve pratiğinde varolan kavramsallaştırmalara büyüteç tutmak amacıyla*** mekan organizasyonunun ardındaki bilimsel yapılanma, bu yapılanmanın kente ne anlamlar yüklediği, küresel ölçekteki gelişmelere/değişim süreçlerine yaklaşımda kriz yaratan koşulları ve bu koşullardan çıkış senaryolarına temellenen tartışmalar üzerinden varolan ***"kurgu"yu*** gözler önüne sermek gerekecektir.
- Sonrasında, ***varolan kavramsallaştırmalara ilişkin arızaların neler olduğunu tanımlamak amacıyla*** mekan organizasyon bilimlerinin disipliner düzlemdeki konumlanmalarına ilişkin tespitlerde bulunmak, bu tespitler ışığında toplumsal pratiklerin mekan üzerinde ne tür yansımalara karşılık geldiğini ve bu yansımaların sergilediği sorunlu yapıdan çıkışın ekonomik pratikler yoluyla çözülme eğilimini ortaya koymak gerekecektir. Böylelikle planlama ve tasarım kuram ve pratiğini biçimlendiren mekan organizasyonunun bilimsel altyapısının hangi bağlamda ***"kriz"in*** yaratıcısı olduğu netleşebilecektir.
- Son olarak, ***mekanı algılayış ve kavrayış biçimlerinden kaynaklanan arızaların aşılmasında devreye sokulan yeni arayışların tartışılabilmesi amacıyla,*** sözü edilen arayışların hangilerinin varolan sistem döngüsünü sürdürdüğü ve hangilerinin tamamen radikal yönelişlerle alternatif çıkış yolları sunduğu ortaya konulabilecektir. Yaşanmakta olan toplumsal/mekansal gerçeklikler temelli sorunların bu alternatif yaklaşımlar üzerinden krizden ***"çıkış"ı*** sağlayabileceği düşünülebilecektir.

Bu irdelemenin bir adım ötede kentsel tasarımın mekan organizasyonu içerisinde öne çıkan yönlerine ışık tutması beklenmektedir. Çünkü mekan organizasyonunun gelecek yapılanması içerisinde asal bir konuma sahip olacağı öne sürülen kentsel tasarımın sistemin telafi edici mekanizmalarını devreye sokan niteliklerinin belirlenmesi, yeniden yapılanma sürecinde aşılması gerekli açmazlar kapsamında tartışılmak zorundadır.

2.1 Planlama / Tasarım Kuram ve Pratiğinde Varolan Kavramsallaştırmalar

Kentlerin içinde bulunduğumuz zaman ve mekan koordinatlarına bağlı olarak geçirdikleri dönüşümlerin, kuşkusuz dünya düzlemindeki oluşumlardan bağımsız gerçekleşebileceği düşünülemez. Benzer şekilde nesnesi mekan olan bilimsel alanların da, bu mekan üzerinde cereyan eden toplumsal pratiklerden, uzantısında da bu toplumsal pratikleri açıklamaya çalışan bilimsel çatıdaki yönelimlerden bağımsız tartışılmaması gerektiği açıktır. Bu doğrultuda planlama ve tasarım alanlarının kuramsal çerçevelerinin, özellikle planlama tarihinin birlikte anıldığı Modernite ile bağlantılı olarak nasıl bir kurguya oturduğunun deşifre edilmesi, bu anlamda sosyal bilimlerin ve bir alt kategoride mekan organizasyonunun yeniden yapılanmasına temellenen koşulların ortaya konması ve tartışmaların içerisinden Postmodern durum adı altında gündeme gelen gelecek olasılıklarının içeriğinin tartışılması gerekecektir.

Diğer taraftan bu sorgulamaya paralel olarak akademik yazında sosyal bilimler alanındaki tartışmaların farklı kanallarda yürütülmekte olduğu da gözardı edilmemelidir. Tekeli bu ana kanalları üç kategoride analiz etmektedir. Buna göre:

i. teknolojik gelişme ve bu gelişmelerin toplum üzerindeki etkisi kanalında yürütülen tartışmaların öne sürdüğü düşüncede, önemli teknolojik gelişmeler gerçekleşirken, *bugünkü toplumsal yapının bir uzantısı olma niteliği taşıdıkları* ifade edilmekte,

ii. ikinci kanalda, sanat ve düşünce alanında yaşanmakta olan oluşumlar gözlenip, bu gözlemlerden *toplumların evrimine ilişkin genelleştirmelerde* bulunarak *görgül bir yöntem benimsendiği* belirtilmekte, ve

iii. üçüncü kanalda ise doğrudan Modernizm'in bilgi ve bilime yaklaşımı sorgulanırken Modernist yaklaşımda duygu ve düşüncede özgürleştirmeyi amaçlayan bir *kırılma* olduğu öne sürülmekte ancak yeni yaklaşımda *toplumun kendini yeniden üretmede başarılı olup olamayacağı* konusu sorgulanmamaktadır (Tekeli, 2001b, s.24).

Sözü edilen yaklaşımlar bugünün aynen devam edeceği, evrilerek devam edeceği ya da bir paradigma kırılması sonrasında yeniden yapılanarak devam edeceği gibi farklı kanallarda yürütülmelerine karşın esas olarak kuramsal ve pratik alanda varolan kavramsallaştırmaların karmaşık yapısını ve bu yapının çözümlenmesinin zorluğunu da ifade etmektedirler. Diğer taraftan yaşanmakta olan belirsizlik koşullarının, sözü edilen üç yaklaşım içinde yeniden yapılanma temelli gelecek

alternatifini güçlendirdiği öne sürülebilecektir. Çünkü gelecek için yeni koşullar tarif edilmesi, dolayısıyla bir yeniden yapılanmadan sözedilmesinin ardında bir zorunluluk koşulunun olduğu açıktır. Ancak sözü edildiği üzere bu yeniden yapılanmanın toplumun kendini yeniden üretmede başarılı olabilmesi için, öncelikle varolan sistem kurgusunun, açmazların ve çıkış olarak önerilen alternatiflerin gereğince analizi kaçınılmazdır.

2.1.1 Kurgu: Modernizmin Bilimsel Yapılanması ve Mekan

Kentlerin 17. yüzyıldan başlayarak geçirmekte oldukları kapitalist dönüşümün 20. yüzyıla kadar giden üç yüzyıllık tarihinin Modern çağ olarak nitelendirilmesi (Şaylan, 1999, s.11), toplumsal/mekansal yaşam üzerinde doğrudan belirleyici olan faktörlerin de Modernitenin kavramsal çerçevesi üzerinden tartışılmasını gerektirmektedir. Çünkü kapitalist gelişme içerisinde kentlerin önem ve işlevselliklerinin artması, özellikle Modernizmin bilimsel yapılanması çerçevesinde mekana yüklenen rol ile doğrudan bağlantılıdır. Bu rol ise, Aydınlanma düşüncesinin gerçekleşme koşullarını sağlamakla yükümlü olmayı içermiştir.

Aydınlanma, akılcı düşünme ve bilgilenme modunun, toplumları kör inançlardan, cehaletten ve gerilikten kurtarabileceğini içermesiyle ***"insanın özgürleştirilmesi"nin*** toplumsal ilerleme için kaçınılmaz olduğu düşüncesine temellenir. Bir başka deyişle, ***akıl yürütmeye ve bilgiye dayalı olarak düzenlenmiş bir toplumun*** oluşma koşullarında insanın özgürleşmesi ve uzantısında yaratıcılığının ve yeteneklerinin hakimi olabilmesi anlamında kendi doğasına ve doğanın kör güçlerine karşı durabilmek anlamında doğaya ***egemen*** olması mümkün olabilecektir. ***Sürekli ilerleme ve gelişmeye*** dayalı bu düşün sisteminde bir Aydınlanma projesi olarak Modernite akıl ve bilim yoluyla ***ideal toplum düzeninin yaratımını*** amaçlamaktadır. Bu amaç, bilimsel yapılanmanın ***tek ve mutlak gerçeklik*** temeline dayalı olmasını içermektedir. ***Doğrusal ilerleme*** temelli süreç ancak tek bir gerçeklik anlayışı ile gerçekleşebilecektir. Buna göre akıl yürütme ve bilgi üretimi yoluyla ideal toplum düzeni ***evrensel*** olarak geçerli sayılabilecek, belirli ***neden-sonuç ilişkileri*** ile kurgulanabilecek ve ***nesnel*** olarak açıklanabilecektir (Horkheimer & Adorno, 1995).

Bu düşünsel yapının ardında ***Birinci Aydınlanma Çağı*** olarak nitelendirilen ve Aristo'yu kaynak edinen, sonrasında Kopernik, Kepler, Galileo ve Newton'la devam eden bir dizi buluş ya da keşif sonucunda Dünya ve evrenin din temelli olarak açıklanmasının reddedildiği ve yerine getirilen açıklamalarla doğruların gözlem yoluyla saptanabileceği ilkesine dayandırıldığı süreç yatmaktadır (Alatlı, 2001). Böylelikle gözlem ve deney bilimsel düşüncenin olmazsa olmazları olarak yerleşmiştir. Newtonian dünya görüşü ise sadece fizik alanını değil, tüm bilim alanlarının yapılanmasını da kökten değiştirecek etki yaratmıştır. Böylelikle dünyayı oluşturan ***parçacıkların*** belirli fizik kuralları çerçevesinde ve birbirleriyle ***"nedensellik"*** temelli ilişkiler içerisinde geliştikleri düşüncesi, dünya ve evrenin işleyiş biçiminin de bu nedensellik ilişkisi çerçevesinde ***gözlemlenebilir ve çözümlenebilir verilerle*** açıklanabileceğini savunmuştur. Paralel olarak Modern dünyayı şekillendiren sosyal bilimler, sanat, edebiyat, hatta müzik alanları bile Newtonian veya Klasik Fizik kurallarına göre şekillenmiştir (ibid.). Buna göre sistemin mümkün olan en küçük parçasına indirilmesi ve bu parçacıkların davranışına bakılarak ***"bütün"ün*** geleceğine dair karar verilmesi ve tahmin yürütülmesi temel bilimsel çerçeveyi oluşturmuştur. Bu çerçeve içerisinde belirsizliğe, bulanıklığa yer yoktur, çünkü bu ***"mekanize" dünya görüşü*** içerisinde, dünyanın ve evrenin de tıpkı bir makine gibi çalıştığı varsayılmaktadır. Kuantum Fiziği olarak bilinen Yeni Fizik anlayışının ortaya çıkması ve böylelikle İkinci Aydınlanma Çağı'ndan sözedilmesine kadar (Bölüm 2.1.2.1 tartışmaları), bu mekanize bilim anlayışı geçerliliğini korumuştur.

Tarihsel süreç içerisindeki gelişime bakıldığında, Aydınlanma felsefesine temellenen bilim anlayışı ile birlikte, disiplinler de özlerinde Modernist ilkeler ile desteklenmiş, rasyonellik, evrensellik, nedensellik, araçsallık-amaçsallık, nesnellik ya da kavramsal bağımlılık gibi bir dizi kapsam bilimselliğin kavramsal altyapısını oluşturmuştur. Bu altyapıya değinen Tankut (1991), Modernizmi paralel olarak aşağıdaki kavramlarla açıklamaktadır:

> *"Modernizmin dünya görüşü pozitivist, tekniğe yönelik (teknokrat) ve akılcıdır (rasyonalist). Ölçek olarak da üniversalist ve enternasyonalisttir, ama herşeyden çok da kapitalisttir. Modernizmde güç bir bakıma tek kriter olarak geliştirilmiş.*

...Modernizmin idealleri doğrusal ilerleme, mutlak gerçek, ideal sosyal düzen, akılcı planlama ve bilgi üretimi, tarihten kopma ve üretimde standardizasyondur (Fordizm)" (1991, ss.63-64)

Modernizme ilişkin bir kimlik belgesi düzenlenecek olsaydı, çizilen kavramsallaştırmalar doğrultusunda aşağıdaki gibi bir tablo oluşurdu:

Tablo 2.1 Modernizmin Kimlik Belgesi

MODERNİZMİN PROFİLİ	
Dünya Görüşü:	▪ Pozitivist ▪ Teknosantrik ▪ Rasyonalist
Eylem Alanının Ölçeği:	▪ Evrensel ▪ Uluslararası ▪ Kapitalist
İdealleri:	▪ Doğrusal ilerleme (determinist) ▪ Mutlak bir gerçek inancı ▪ İdeal bir sosyal düzen ▪ Akılcı planlama ve bilgi üretimi ▪ Tarihten kopma
Üretim Biçimi:	▪ Fordist Üretim

Kaynak: Tankut, 1991'den derlenerek tablolaştırılmıştır.

Profili bu şekilde çizilebilecek olan Modernite'nin dört boyutu ve bunlar arasındaki gerilimlerle kavranabileceği öne sürülmektedir (Tekeli, 2001a, ss.10-12; Friedman, 1987, ss.51-87; Giddens, 1990; Harvey, 1989, ss.10-38). Buna göre Modernite:

i. ***Ekonomik boyutta*** kapitalist ilişkilere temellenen ***sanayileşmiş bir toplum*** oluşumu üzerindeki etkilerinden sözedilebilir. Ürünlerin metalaşmasının, emeğin ücretli hale gelmesinin ve liberalist mülkiyet anlayışının benimsenmesi ile bugün kapitalist küreselleşme ortamı hazırlanmıştır.

ii. ***Bilgiye yaklaşımda pozitivist bilim desteğini*** almaktadır. Buna göre toplumsal olguların ***doğru*** bir temsilinin yapılabileceğine ve ***nesnel*** bir toplum oluşturulabileceğine ve değerler alanında ise ***evrensel*** olarak geçerli bir ahlak ve hukuk alanının kurulabileceğine inanılmaktadır.

iii. ***Birey anlayışında*** geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, toplumsal temsil düzeyinde ***kendi aklıyla kendini yönetebilecek*** bir modern bireyin doğmuş olması ile, belirli bir yöreye bağlılığı azalmış, yer değiştirebilen,

çok uzaklardaki değişmelerden haberdar olan, yani ***akışkanlığı artmış, eğitilmiş kişilerden oluşan bir toplum*** söz konusudur. Kamu yaşamı ***modern yurttaşlık*** sorumluluğuyla tanımlanmaktadır.

iv. ***Kurumsal yapısı*** itibariyle, kendi üstüne düşünen toplumun ***ulus-devlet*** ve ***demokrasi*** temelli ***yeni bir örgütlenme biçimi*** geliştirilmektedir. Bu toplumsal/kurumsal yapıda yerel bağlamdaki toplumsal ilişki biçimi aşılmakta, daha ***belirsiz ve yaygın bir zaman/mekanda anonim toplumsal ilişki kalıpları*** oluşturulabilmesi için ulus kimliklerinin ortaya çıkması gerekmiştir.

Bu noktada, Modern çağın özünde bir kapitalist dönüşüm çağı olarak anıldığı ve kapitalizm ve Modernizmin bir zaman/mekan özdeşliğini ortaya koyduğu (Şaylan, 1999, s.106) düşüncesinden hareketle, Modernite'nin kentsel toplumsal yaşam içerisindeki belirleyiciliğinin ekonomik boyutu üzerinde bir miktar daha detaylı durulması ve ***kentlerin sermaye birikim süreçleri içerisindeki rollerine*** değinilmesi gerekecektir.

Benimsenen sistem artı değer oluşumuna dayalı sermaye döngülerinden oluşmaktadır. Nitekim Modernitenin üretim biçimi olarak benimsediği Fordist üretim sürecinde artı değer oluşumuna giden tüm koşullar yaratılmıştır. Buna göre rekabete dayalı kapitalist üretimdeki artı değer oluşumunun sermaye birikiminde fazlalığa neden olması ile önce aşırı mal üretimi gerçekleşir, sonrasında ise fiyatlarda ve işgücü ile sermaye artı değerlerinde düşüş meydana gelir (Harvey, 1981). Bu, ***birinci sermaye döngüsü*** olarak adlandırılırken, çelişkilerin önüne geçebilmek üzere ekstra kaynakların ***ikinci bir sermaye döngüsü*** içine katılmaları gerekecektir. Bu sermaye döngüsünün ise yapılaşmış mekan (yani, taşınmaz sermayesi) üzerindeki yatırımlar üzerinden yapılması, böylelikle üretim, sirkülasyon, mübadele ve tüketim amaçlarına uygun bir fiziksel peyzaj yaratımı ile desteklenmesi söz konusudur. Hatta bir adım ötede ***üçüncü bir döngü*** daha bu sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu üçüncü döngü işgücünün iyileştirilmesi için araştırma-geliştirme çalışmalarına yönelik yatırımlar ile sağlanmak durumundadır. Bu, aşırı-birikimin doğasına endekslenen bir döngü sistemidir (Harvey, 1975; 1981) Böyle bir sistem toplumsal değişim

süreçlerini de yönlendiren ve dolayısıyla sermaye birikimi ile kentlerin geleceğini belirleyen bir kurguya oturmaktadır. Bu noktada kentlerin tümüne bir sermaye olarak da bakılabilir. Çünkü kentin kendisinin artı değerin yaratıldığı bir üretim alanı olması, varolan toplumsal üretim biçiminin de yeniden üretildiği bir yer olması, altyapısıyla üretim ve hizmet işlevleriyle kentin kendisinin bir sermaye birikimi olması ve kentsel alanın yarattığı rantlarla artı ürünün toplumda bölüşülmesini dolayısıyla sermaye birikimini etkilemesi (Tekeli, 1988, s.131; Öztürk, 1980, s.31-33), hepsi kentsel yapının sermaye birikim süreçleri ile çok yönlü ve karmaşık bir ilişki içerisinde olduğunun göstergesidir.

Modernitenin sermaye birikim modeli olarak benimsediği üretim sistemi ise ***Fordizm*** olarak adlandırılmaktadır. Adını 20. yy.'ın başlarında Henry Ford'un, yönetim bilimci Taylor'ın "bilimsel yönetim" kuramını otomobil üretim sürecine uygulamasından alan bu sistem, daha verimli bir üretim için üretimde kullanılan emek sürecinin yeni bir zaman-mekan anlayışı içerisinde parçalanmasını ve daha sonra parçalanan emek ünitelerinin bütünleştirilmesini içermektedir (Harvey, 1989). Bu sistem aynı zamanda ***yeni bir toplum düzeninin oluşumu*** anlamına gelmiştir, çünkü üretim artışına paralel olarak tüm toplumsal sistem bir pazara dönüşmüş, mekan ise bu pazar oluşumunu sağlayıcı bir araç olarak görülmeye başlamıştır. Daha açık bir ifadeyle, standartlaşma ve uzmanlaşmanın belirlediği bu birikim modeli içerisinde üretim verimli bir şekilde yapılacak, bunun için zaman ve mekan parçalanacak, artı değer elde edilecek, elde edilen ürünlerin tüketilmesi için toplumsal kesimler yönlendirilecek, yani çalışma saatlerinin ayarlanmasıyla boş vakit ayarlamaları yapılacak ve belirlenen bu boş vakitlerde ise kentin hangi noktasında ne şekilde tüketim yapılacağı belirlenecektir. Bu sistem kuşkusuz yeni bir toplumsal yaşam biçiminin de ana hatlarını belirlemiştir.

Fordist birikim rejiminin Modernite'nin üretim biçimi olarak kabulü, sistemin rasyonellik anlayışının belirlenen çerçeve içerisinde işlevsellik ve verimlilik ölçütlerine dayandırılmasını içerir. Nitekim *"kapitalizmin tarihsel evrimi içinde, giderek büyüyen ve hem yatay, hem dikey bütünleşme gösteren üretim birimlerinin ortaya çıkışı, böylece tam rekabetin eksik rekabete dönüşmesi, devletin*

yönlendiriciliği, bürokratik korporasyon rasyonalitesinin giderek ağırlık kazanması gibi oluşumlar ile Fordist birikim rejimi uyum içinde gözükmektedir" (Şaylan, 1999, s.121).

Bu sistem içerisinde mekana farklı bir işlevsellik kazandırılmaktadır. Mekan[1] kapitalist sistem içerisinde edilgen ve coğrafi bir alan olmaktan çıkıp ***sermayenin metaya dönüştürdüğü bir alan*** olarak yeralmaya başlamıştır (Lefebvre, 1991). Böylelikle kapitalizm, malların mekansal yerleşmede üretildiği aşamadan, mekanın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir sisteme dönüşmekte, mekan tıpkı su gibi kıt bir kaynak olarak nitelendirilmektedir (Saunders, 1981, s.155). Modernist ilkeler çerçevesinde ele alınarak ve Harvey'in (1981) Marks'ın *Kapital*'deki açıklamalarına dayanarak vurguladığı ve ikinci sermaye döngüsü olarak tanımladığı imalat sanayii, inşaat ve altyapı faaliyetlerine yönelik endüstrilerle donatılarak, mekan'ın kapitalist üretiminin artı değer üretimi ve kar elde ediminde etkili olması sağlanmıştır. Lefebvre'nin (1991) "kentsel devrim" olarak nitelediği tanımlama da bu sisteme oturmakta ve salt fiziksel bir devrim olmaktan öte, kentsel yaşamı yönlendirici niteliği ile tartışılmaktadır.

Kısacası bu yapılanma içerisinde ve Aydınlanma ilkelerinin getirdiği pozitivist bilimsel çerçeve içerisinde mekan/kent ve kentsel yaşam üzerindeki vurgu oldukça önemlidir. 20. yy.'ın ikinci yarısına kadar altın çağını yaşayan Modernite (Tablo 2.2) böylelikle kapitalist süreçler içerisinde kentlere özel anlam yüklemiştir.

2.1.1.1 Modernizmin Kente Yüklediği Anlam

Modern toplumsal yapının oluşumu hızlı değişime endekslidir. Bu hızlı değişim süreci tüm yeryüzünü kapsayacak şekilde kendi kurumsal yapısını da geliştirmektedir. Modern toplumsal sistemin işlerliği içinse ulus devlet sınırları içinde, bir dayanışma duygusu olan, hareketliliği yüksek, sürekliliğe sahip, kültürel homojenliği olan, birbirleriyle anonim ilişkiler içinde olan bireylerin oluşması

[1] Burada Lefebvre'nin deyimiyle kentsel mekan değil, sadece "mekan" ön plana çıkmaktadır. Böylelikle kent sosyolojisi yazınında ilk kez kentsel mekan dışında salt mekan sözcüğünün kullanılması önem kazanmaktadır (Gottdiener, 1987, s.406).

gerekmektedir (Harvey, 1989). Bireylerin oluşumunu sağlayacak toplumsal sistem ise geleneksel tarım toplumundan, modern sanayi toplumuna geçişte farklı zaman / mekan bağlamları üzerinden ilerlemek durumunda olmuştur.

Buna göre *toplumsal ilişkilerin yerel bağlamından koparılması için daha belirsiz ve daha aralıklı bir zaman ve mekan bağlamına yeniden oturtulması* kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlam yerele bağımlı olmayacaktır. Mekanın bu hızlı değişim sürecine uydurulmasının ancak böyle sağlanabileceği düşünülürken, kente yüklenen anlam da böylelikle *geçmişten ciddi bir kopuşa* endekslenir. Üstelik bu kopuş, hızlı değişime, sanayi toplumu oluşumuna ve esas olarak da ***sermayenin birikim düzenine uyum sağlayacak bir kent*** oluşumunu sağlamak zorundadır. Böylelikle Modernite kente bakışta *"şimdiki zaman"ın* vurgulandığı bir zaman dilimine işaret eder. Modernizmin temelinde yatan tarihten kopuş düşüncesi doğrultusunda gelecek tasarımı bugünkü kesit üzerinden tarif edilir. Kapitalist üretim sisteminin gerektirdiği şekilde zamanın mekanı sıkıştırmasıyla, Modern gündelik hayatlar da aynı hızlı ilerleme süreci içerisinde *şimdi'nin sınırlarına* odaklanmaktadır.

Kent, Modernist dönem içinde daima ***sermayenin yeni birikim alanları*** olarak görülür, çünkü *"makineleşme, fabrikalaşma ve kentleşme biçimindeki üretim, yeni ulaşım ve haberleşme olanaklarının yaratıldığı iletişim, ve büyük pazarların, modanın, tanıtımın (reklamın) yayıldığı tüketim alanları"* olarak varlığını sürdürür (Göksu, E., 1996b). Sermayeye endeksli Modern kent ve kentsel mekanlar, böylelikle türetilmiş gereksinimler ve tüketimin buyrukları doğrultusunda düzenlenmektedir. Bu düşün sisteminde Castells'in de savunucusu olduğu görüş ön plana çıkar: *"Kentsel sistemin temel işlevi tüketim sürecidir"* (Castells, 1977, ss.444-446). Buna göre kentler emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği mekanlardır. Bu sistem içerisinde örneğin dev süpermarketler aslında tüketim tapınaklarıdırlar. Gerçekte kent, teknik olarak örgütlediği tüketim dalgası içerisinde kendini de tüketmektedir.

Tablo 2.2 MODERNİZMİN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ

	19. yy. sonları - 20 yy. başları I. Sanayi Devrimi	I. ve II. Dünya Savaşları Arası Dönem	Savaş Sonrası Dönem: 1950'li yıllar	1960'lı Yıllar	1970'li Yıllar	II. Sanayi Devrimi'nden Günümüze
MODERNİZM	• 18.yy.'dan gelen Aydınlanma felsefesi: bilim, ahlak ve estetik alanlarının birbirinden yalıtılması; pozitivist, teknosentrik, rasyonalist, evrensel modernizm ° evrensel bir toplumsal amaç: toplumsal ilerlemede doğrusal gelişim çizgisinin benimsenmesi, uzmanların bunu gerçekleştirmek için "araçsal aklı" kullanmalarının meşruiyet kazanması ° kesin / nesnel gerçeklikler: dış gerçekliğin tek bir doğru temsil biçimi olacağı inancı ° rasyonel sosyal düzen planlaması ° bilginin ve üretimin standardizasyonu ° objektif bilim ° evrensel ahlak ve hukuk ° tarih ve gelenekten kopuş ° otonom bir sanat ° kültürel homojenlik ° insan aklına güven ° hızlı değişme ° belirsiz zaman / mekan : yerden ve tarihten kopuş °üretim: inorganik enerji kaynakları, ücretli emek, "modern sanayi toplumu", Taylorist-Fordist üretim modeli ° ulus-devletin doğuşu • *Sonuç:* Yeni üretim, sirkülasyon ve tüketim biçimlerine / koşullarına bir tepki ve kentsel bir fenomen olarak modernizm.	• Kentin yalnızca fiziksel bir olgu olarak değil, karmaşık ilişkiler bütünü olarak algılanmaya başladığı dönem. • 1929 Dünya Ekonomik Krizi • denemelerle geçen, yoklama ve hazırlık yılları ° Bauhaus (1919) Alman Tasarım Birimi ° Le Corbusier • Güçlü pozitivist dönüş (yaşayan makinalar olarak kentler ve konutlar) ° CIAM ° Atina Çartı 1933 ° hem geçici, hem kalıcı olmanın gerilimi (Baudelaire)	• Üst ölçekli kentsel yenileme çabaları ° yeni ulaşım sistemleri °işçi konutları • Savaş sonrası gelişmelere kapitalist çözümler • Yüksek hızlı ulaşım = yüksek yoğunluklu yapılaşma •Güç ve rasyonellik ° "Yaratıcı Yıkıcılık" *(creative destruction)* ° evrensel ve sonsuz sanat ...modern sanatın başarılı sayılma ölçütü	• *"High modernism"* ruhu - "kent"in modernitenin kahramanı ve sürekli işleyen bir makine olarak görülmesi • 1960'lar: Anti-modernist hareketler ° self''in yeniden farkedilmesi ° yeni sol hareketi ° müzikte, giyimde, yaşam biçiminde anti-otoriter davranış biçimi • Modernist kültüre küresel direnme • 1968 -1972: anti-modern hareketin içinden postmodernizmin çıkışı	• Post-modernist söylem ° CIAM'ın ve Le Corbusier'in düşüncelerinden vazgeçilmesi • 1973: 1960'ların büyük ölçekli, kapsamlı, entegre planlama modellerinin boş çaba olarak değerlendirilmesi • 1974 –1979 Petrol Krizleri • Fordist üretim modelinin terkedilmeye başlanması, post-fordizm • "Kentsel Yenileme" yerine, "Kentsel Canlandırma" • "Modern" planlar, "postmodern" tasarılar. • modernizmin anti-ekolojik olduğunun ortaya konulması	• Post-endüstriyel enformasyon tabanlı topluma geçiş • Modernizm değişmiştir, çünkü iletişimin teknik ve sosyal durumu da değişmiştir. ° yerel'in ön plana çıkmasıyla, "evrensellik" ilkesinin sorgulanması ° ekolojik olanın ön plana çıkmasıyla, "rasyonalite ve güç" ilkelerinin ve "üretim" biçiminin sorgulanması ° kesin gerçekliklerin sorgulanması ° kimliklerin ön plana çıkmasıyla, standardizasyonun sorgulanması ° Yeni Atina Çartı 1996 : iletişimsellik ve sürdürülebilirlik temelli yeni bir yaklaşım

Kaynak: Gökçen, Ş. (1998b).

Bu aşamanın kökleri ise Modernite'nin mekana yaklaşımı içerisindedir. Modernist yapılanma içerisinde farklılaşma, çeşitlenme yoktur. Çünkü inşaat sektörünü de doğrudan bağlayıcı olan Fordist üretim süreçleri içerisinde ***tektipleşen üretim***, beğenileri ve istemleri de tektipleştirmektedir. Mekanın da tektipleşmesi sonuçta aynı amaca hizmet eder. Kurgulanan yaşam, aynı veya benzer yaşam biçimlerini dayatır, bireyin seçim olanakları sınırlandırılır, birey ise tüketime koşullandırılır ve biçimde farklı, özde aynı seçeneklere özendirilir. Mekan özelinde bu Ontony Vidler'in *"agorafobia"* olarak ifade ettiği mekansal yabancılaşmaya kadar gider. Buna göre, *"agorafobik mekansal ilişki kentle öznelerin içine savrulduğu patolojik bir uzam anlayışına işaret eder"* (Açıkel, 1995, s.125). Sadece mekan değil, aynı zamanda bir ilişkiler ağının ve psikolojik deneyim alanının varlığı, agorafobiadan bireylerin terörize olmasına giden sürecin de tanımlayıcısıdır. Mekan üzerindeki söylemlerin egemenlik düzeyleri farklılaşsa da, sonuçta tüm mekan-odaklı çözüm arayışlarının bir *"... mekansal farklılık değil, değişik türden de olsa mekansal bir aynılık"* (Akcan, 1994, s.46) ifadesi oluşturdukları açıktır. Çünkü ***Modernizm kenti hep bir bütün olarak görür***. Bu bakış açısına göre, kentin belirli parçalarının özgüllüklerini dışlayan yeni bir gelecek tasarımı esastır. Bunun nedeni yerel farklılık ve ilişkilerin Modernizmin bütünsellik etkisi altında yokolmasıdır ve Modernist düşünce zamanı ve mekanı birbirinden ayırarak içlerini boşaltır (Harvey, 1989). ***İnsanın doğa üzerindeki zaferinin simgesi olarak kent***, böylelikle aynı zamanda Modernizmin mekan üzerindeki egemenliğini de simgelemektedir (Işık, 1993a, s.30).

Mekan, Modernizm için aslında *"sadece toplumsal ilişkilerin bir yan ürünü, toplumsal amaçlar uğruna biçimlenmesi gereken bir şeydir"* (ibid., ss.30-31). İdeolojilerin biçimlendirdiği toplumsal amaçlar, böylelikle mekan aracılığıyla somutlaşabileceklerdir. Dolayısıyla mekan toplumun hem bilincinin, hem de eylemlerinin bir yansıması olarak anlamını yitirdikçe, bir başka deyişle özne olarak insan ile nesne olarak mekan arasındaki diyalektik ilişki bozuldukça, aslında *toplumun edilgenliği* simgelenmektedir. Bir başka deyişle, Modern ilkeler doğrultusunda uzmanlar tarafından tasarlanan yaşamsal çevreler bireyin mekanla ilişkisinin de seri üretim döngülerinin buyruğu altında gerçekleştirirken, bireyler mekanın üretiminde sadece pasif bir izleyici olarak yer almaktadırlar. Diğer taraftan

mekan Modernizmi besleyen sermaye birikim süreçlerinin yönlendirmesiyle değişmekte, dönüşmekte, ama yukarıda değinildiği gibi giderek hep aynılaşmaktadır. Çünkü sermaye yoğun, büyük çaplı üretim birimlerinin yer aldığı, standartlaştırılmış üretimin yapıldığı, üretim maliyetlerinin düşürülmesinin rekabeti belirlediği bir sistem olarak ***Fordist üretim süreçleri*** mekanın üretimi üzerinde de aynı yaklaşımla belirleyici olmaktadır. Üstelik hedeflenen ideal toplum düzeni, tek ve mutlak gerçeklik idealine ve dolayısıyla homojeniteye dayalıdır ve bu homojen sistem içerisinde farklılıklar yok sayılmaktadır. Mekanın aynılaşmasının, giderek toplumun ve bireyin aynılaştırması anlamına gelmesi ise bugün Modernizmin en önemli açmazı konumundadır.

Bu hızlı üretim ve tüketim sürecinde sadece üretilmiş ürünler değil, değerler, yaşam biçimleri, ilişkiler, algılama ve değerlendirme biçimleri de parçalanmaktadır. Tıpkı Ford'un bant üretimini keşfederek, üretim sürecini hızlandırması ve işi parçalara ayırma yoluyla üretimdeki verimi artırması gibi, mekan da parçalara odaklanılarak soyutlanmış, böylelikle parçaların seri üretimi üzerinden bütünsel kent hedefine ulaşılabileceği varsayılmıştır. Planlanabilir üretim ve tüketim ihtiyaçlarına göre insanların denetimli bir şekilde sisteme dahil edilmeleri, aslında şehirciliğin gerçekliğini oluşturan genel ***soyutlama*** hareketinin ifadesidir (Debord, 1996, s.93). Böylelikle, kent bir ***bütün*** olarak "kendisinden" soyutlanmış durumdadır. Örneğin toplu konutlar, bir bütünlüğü simgelerler, bu bütünlük içerisinde biraradalığın yaşamı kurgulanmıştır; ancak bu aynı zamanda sahte bir kolektiviteye de işaret eder, çünkü toplumsal yaşam, birebir ilişkiler, yapılaşmış diğer alanlara kıyasla daha bile fazla soyutlanmış durumdadır. Üstelik soyutlanma, sadece toplu konutların içerisinde sürdürülen ilişkilerde değil, ayrıca söz konusu tasarımların kent ile arasındaki ilişkide de yansıma bulur. Modern dünyada soyutlama sadece toplu konutlara özel değildir. Berman bunu çarpıcı bir şekilde şöyle ifade eder:

> *"Mekansal ve toplumsal olarak bölümlenmiş bir dünya -insanlar burada, trafik şurada; işyerleri burada, evler şurada; zenginler burada, fakirler şurada; arada da çimenden ve betondan bariyerler..."* (Berman, 1994, ss.211-212)
> *"19.yy. kentselliğinin ayırdedici işareti bulvardı, patlamaya açık maddi ve insani güçleri biraraya getiren bir araç. 20. yy. kentselliğinin köşetaşıysa otoyoldu, yani onları darmadağın etmenin aracı. Garip bir diyalektik görüyoruz burada. Modernizmin bir tarzı diğerini yoketmeye çalışarak harekete geçiyor ve kendini tüketiyor"* (ibid., ss.207-208).

Modernist üretim biçiminin sahip olduğu özgül mantığın, sermaye birikiminin mekansal ve sosyal boyutlarını kent üzerinde odakladığı açıktır. Sermaye döngülerinin kent üzerindeki yansımaları öyle bir egemenlik kurmaktadır ki, soyut pazar alanı için seri olarak üretilen metaların "mekan üzerinden" birikimi, mekanların özerkliğini ve niteliğini de yok etmektedir. Bu düşünceye göre kent *insanların değil, kurumların ürünü* olarak varolmalıdır. Modernizmin kentten beklediği budur. Burada sokak yoktur; otomobilin diktatörlüğü hüküm sürer; otoyollarla birbirinden koparılan kent parçaları mahalleleri koparır; ve kent artık paramparça, birbirinden kopuk mekanların, olguların bağlayıcı bir mantık olmaksızın biraraya geldiği bir alan olarak vardır. Bu parçalanmışlığın yaratıcısının ise bütünlük arayışındaki mekansal üretimin dayandığı bilimsel çerçeve olarak *Modernist kent planlama ve tasarımı* olması ironiktir.

2.1.1.2 Modern Planlama/Tasarım Kuram ve Pratiği

Planlama tarihinin genellikle Modernizmle eş zamanlı biçimde oluşturulmasının, Modernizmin geleneksel öğretilerin içerdiği gerçeklik bilgisinden kopuşunun planlama için de mekanı rasyonelleştirme temelli bir başlangıç olması ile doğrudan bir ilişkisi vardır (Altınçekiç, 2002). Böylelikle eş zamanlılık temelli olarak planlamanın gerçeği şekillendiren/tasarlayan işlevine zemin oluşturan makro belirleyicilerden en önemlisi de yine Modernizm olarak tariflenir (ibid., 2002).

Nitekim, Modernizmin bugünkü gerçekliğe temellenen yapısı, planlama için de geçerlidir. Planlama bu kabulle uzun yıllar salt operasyonel/teknik bir araç olarak iş gören bir geleneği benimsemiş, bu gelenek eylemi toplumsal ve siyasi pratiklerin dışında tutmuştur. Böylelikle süreç içerisinde Modernist ilkelerle kent planlamanın "rasyonel ve geniş kapsamlı" çerçevesi çizilmiş, özellikle 1930'lu yıllar sonrasında gelişen rasyonel planlama yaklaşımları, Modernite'nin mekan üzerinden aldığı destekle güçlenmesini sağlamıştır (Tablo 2.3). Bu güçlenme süreci ise özetle aşağıdaki ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir:

Tablo 2.3 TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

KENT PLANLAMA

19. yy. Öncesi	19. yy. - Sanayi Devrimi	19. yy. sonları 20. yy. başları	1929 Krizi - 1960'lı Yıllar	1960 - 1968 Dönemi	1968 - 1980'li Yıllar (II. Sanayi Devrimi)	II. San.Devrimi Günümüz
• Antik Çağ: estetik kaygılar, mekanda katı kurallar • İlk Rönesans: yeni yaşam biçimine uygun yaratı •Geç Rönesans: taklit, yöntemsel olarak sistematize adaptasyonlar •Neo-Romantik: materyalist tasarı •18.yy: sanayi, iletişim, sosyal değişim • 19. yy. öncesi: *Mimarinin içinden çıkan planlama anlayışı:* Antik, Klasik, Rönesans dönemleri gibi estetik boyutu odağa alan pln.	• Marksist eleştiri • *İdeal Kent Tasarımları* - şehircilik teorileri planları *-Militarist yaklaşım:* Hausmann'ın bulvarları (1870'ler) *-Ütopist yaklaşım:* Sitte Güzel Kent Hareketi (1889) *-Pragmatist yaklaşım:* Howard'ın Bahçe Kenti (1898) - Ledoux (1776) - Owen (1817, 1833) - Fourier (1808, 1829) - Simon (1821) - Buckingham (1849) - Cabet (1840) - Olmsted (1850'ler) - Garnier (1850'ler) - Salt (1851)	•*Klasik Kent Planlaması Yaklaşımı* - 1890-1910: modern planlama - 1914 Royal Town Planning Inst./ İng. - teknik anlayış - durağan kent - fiziksel planlama - Le Corbusier (1930'larda NY) - F.L.Wright -Howard'ın Bahçe Kenti'nin uygulanması - ürün standardizasyonunun planlamaya girişi: denemeler •*Kentsel Emprisizm* - Webber (1900) - Burgess (1925) - Lösch (1929)	• 1940'lar: kentlerin radikal kapsamlı yeniden yapılanması - savaş sonrası dönem •*Geniş Kapsamlı Planlama Yaklaşımı* - ekonomide Keynesçi politikalar (yatırımcı devlet) - çok boyutlu + uzun vadeli kentsel gelişme - devingen kent anlayışı •*Rasyonel Kapsamlı Planlama (Meyerson & Banfield 1955; Faludi, 1973)* •*Kentsel Yenileme* (Corbusier) - merkezi yönlendirme / örgütlenme •*Kentsel Emprisizm* - Reilly (1931); Christaller (1933); Hoyt (1939); Harris & Ulman (1945); Zipf (1949); Shewky & Williams (1949); Bell (1959); Alonso (1964); Lowry (1964); Forester (1969) •*Davranışsal Modeller:* Alexander, Geddes, Lynch, Michelson •*Sosyal Yapılanma:* Mannheim	• 1960'lar: yeniden yapılanmanın hızlı nüfus artışına neden olması - teknolojik gelişme - hızlı kentsel gelişim - farklı toplumsal / kültürel grupların varlığının kabulü - katılım • Yoğun eleştiri: geniş kapsamlı, üst-ölçekli, stratejik planlamadan, koruma ve aşağıdan yukarıya işleyen karar verme sürecine gidiş •*Orta Süreli Pln.* •*Çoğulcu ve Savunucu Pln.* Davidoff 1962 & Reiner1965) •*Politikalar Pln.* •*Parçacı Pln.* (Dahl & Lindblom 1953; Lindbloom, 1959) •*Mixed Scanning* (Etzioni, 1967) •*kentsel tasarım*	• Avrupa'da 1968 Hareketi; Amerika'da Vietnam savaşı sırasında ortaya çıkan karşı-kültürler; Roma Klubü raporu, 1973-4 Büyük Enerji Şoku. •*Sistem Analizi* (Branch, 1970) •1970'ler: 1960'lı yılların planlama tarzının yoğun eleştiri alması • 1980'ler: kentsel ekonomilerin yapısal çöküşleri, enerji krizi, artan yerel rekabet, küresel baskı •*Eylem Alanı Planlaması:* - kentin tümü yerine, öncelikli sorunlu alanlar (parçacı yaklaşım) - kısa süreli planlama • savunucu planlamanın başarısızlığı • rasyonel akılcı planlamanın çöküşü •*Transaktif Pln.* (Friedman, 1973) •*Eleştirel Teori:*Horkheimer, Adorno, Marcuse, Fromm, Habermas •*Sosyal Teori:*Lefebvre, Harvey, Castells, Eversley •*Anarşist Düşünce:*Philips, Feyerabend, Friedman, Bookchin	- kentin değişen anlamı ve yeni söylemler: •*Sürdürülebilir Planlama* •*Küreselleşme - Planlama İlişkisi* •*Planlamanın Sorgulanan Zemini* -küresel - yerel dinamikler arasında planlama (?) *Sonuç:* ° yerellik ° eyleme yönelik olma ° kent imgesi yaratımı ° katılım süreçleri • *İletişimsel Planlama* (Forester, 1993; Innes, 1995; Healey 1997) •"kentsel tasarım" vurgusu (Manadipour, 1996)
MOD.ÖNC.	**MODERN DÖNEM İÇİNDE PLANLAMA**			**POST-MODERN DÖNEMİN PLANLAMASI**		
Kent pln.(Town-planning) yerine kent-yapılanma (Town-building) ve tasarım	° bilimsel bilgi, ° sistem teorileri, ° bütüncül planlama, ° büyümeyi öngören projeksiyonlar, ° uzun dönemli planlar, ° hukuksal normlar ve standartlar, ° insan ölçeğinden uzak tasarımlar, ° elit plancı, ° yapıya endeksli kentsel tasarım, ° düzenli ve sağlıklı tasarım, ° mono-fonksiyonel bölgeleme			° anlatısal bilgi, ° tepkici, bireyci hareketler, ° parçacı yaklaşımlar, ° çeşitlilik, ° esneklik, ° tarihsellik, ° geleneksellik, ° kuramdan bağımsız, ° iletişim paradigmaları.		

Kaynak: Yiftachel, (1989); Friedman, (1996b)'den yararlanılarak Gökçen, Ş. (1998b).

- Modernitenin ***bütüncüllük*** hedefi ile bir Modernist proje olarak kent planlama anlayışı da kentin bir bütün olduğu ve o bütünlüğün her parçasının denetimli olarak ***belirlenebileceğine*** temellenir. Bu tepeden-inme bir sürece, yani ***yukarıdan-aşağıya*** doğru işleyen bir yönetim sistemine karşılık gelir.
- Aydınlanma'nın ***ideal sosyal düzeninde*** kentler ***sağlıklı özgür bireylerin yaşadığı yerler*** olarak görülür. ***Homojen*** bir toplumsal yapının mekansal izdüşümü de homojen bir düzende kurgulanan mekansal bütünlüktür.
- Mekan toplumsal amaçlarla biçimlendirilebilecek bir ürün olarak görülür. Toplumsal amaçlar ise ***rasyonel*** bir biçimde denetlenmeli ve bu ***denetim*** kaygısı en iyi ***"bölgeleme" anlayışı*** ile sağlanmalıdır. Böylelikle organik bütünlüğün planlanmasında oturma, çalışma, dinlenme ve dolaşım mekanları ayrılarak planlanır. Bunun arkasında sermaye birikim süreçlerine yönelik olarak maksimum verimliliğe temellenen bir mekansal düzen arayışında olunması ve bunun için de mekanın bir meta olarak görülmesi yatmaktadır. Bu sistem kentli bireyin yirmi dört saatinin planlandığı, üretimin ve tüketimin gerçekleştiği mekan'ın rasyonel olarak üretilmesini içerir.
- Ekonomik büyüme, toplumsal refah ve eşitliği artıracak biçimde mekansal dokunun ve ulaşımın rasyonalizasyonu hedeflenir. Bu amaçla ***hiyerarşik bir düzen*** merkez oluşumu, organize yeşil alan kullanımları, üretim alanları ya da ulaşım sistemlerine yansıtılmış, üretim ve tüketim alanları ***dengeli ve sağlıklı*** gelişime endekslenmiştir. Böylelikle ***kontrol edilebilirlikleri*** sağlanan kentler ***sermayenin birikim alanları*** olarak toplumsal refahın yaratıcısı olacak şekilde kurgulanırlar.
- ***Estetik*** amaç ve ilkelerle biçimlenme toplumsal amaçlarla ilişkilidir. Bu doğrultuda ***evrensel değerler*** bütünü devreye girer ve Modern estetik anlayışı kaos oluşturmayacak şekilde kentsel mekanları ***"düzenler"***. Evrensel değerler, ***"iyi", "güzel" ve "sağlıklı" çevrelerin yaratılması*** için gerekli olan tüm estetik ilkeleri belirlemiştir.
- Teknolojik ilerleme desteği, ekonomik gelişimin ***hız*** üzerinde kurgulanmasını sağlar. Böylelikle hızlı gelişime ayak uydurabilmek amaç haline gelirken, ***şimdiki zaman önemsenir, geçmişin önemi kalmaz***. Bir taraftan mekan üzerindeki geçmiş izler böylelikle zamana ayak uyduramadıkları derecede gözardı edilirlerken, mekan yerden bağımsızlaşır ve ***yerel bağlamdan kopuş*** gerçekleşir.
- Modern bilim desteğinin ön plana çıkmasıyla mekanın üretiminde söz hakkına sahip olmak üzere ***uzmanlık alanlarına duyulan güven*** artar. Bunun anlamı kent planlama ve tasarım alanında tasarımcı ve plancıya orada yaşayanların yaşamları ve seçmeleri üzerinde ***mekan üzerinden geleceği belirleme hakkı*** verilmesidir.
- ***Pozitivist bilim desteği*** tek ve mutlak gerçeklik ideali ile mekanın kavrayış ve algılanış biçiminin de gözlenebilir ve ölçülebilir verilere temellenmesini gerektirmiştir. Buna göre planlamada da ***örneklemelere dayalı algılama biçiminin benimsenmesi*** ile gelecek kestirimler ***somut, nesnel değerler ve veriler*** üzerine kurgulanır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Bu ilkelere temellenen planlama anlayışında amaç, kentin gelişimine etkili olan etkenleri anlamak, denetlemek ve yönlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda kapsamlı ve akılcı olmak hedeflenir ve böylelikle kentin bütününe hakim olarak kentin bütününü yönlendirme çabası etkinlik kazanır. Sonuçta elde edilen kent planları ise, farklı kullanımların kent içerisinde birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı bir kent resmi çizer. Böylesi bir planlama;

> *"(1) **modernist** bir eylem olarak tanımlanabilir, çünkü doğanın ve toplumun anlaşılabilir, genelleştirilebilir ve ifadelendirilebilir olan öngörülebilir süreçlerini içerir;*
> *(2) **pozitivist** bir eylem olarak tanımlanabilir, çünkü yalnızca aktüel gerçeklik kategorisine ait olguları gözönünde bulundurur;*
> *(3) **determinist** bir eylem olarak tanımlanabilir, çünkü geleceğin, bilimsel yöntemler aracılığıyla belirlenebileceğini öne sürer;*
> *(4) **araçsal** bir eylem olarak tanımlanabilir, çünkü sermaye birikim sürecine tamamiyle endekslenmiş durumdadır; ve son olarak,*
> *(5) **teknik** bir eylem olarak tanımlanabilir, çünkü mekansal sorunları, uzmanların bilgi alanında çözülebilecek teknik sorunlar olarak görme eğilimi içerisindedir"(*Göksu, S., 1997).

Ancak mekanın bu şekilde kavramsallaştırılması ve algılanmasının varolan toplumsal / mekansal pratiğin gerçekliği ile örtüşmemesi ve Aydınlanma ilkelerine temellenen rasyonel ve geniş kapsamlı planlama anlayışının ortaya çıkardığı kentlerin tekdüze ve sıkıcı olmakla eleştirilmesi, mekanın salt benimsenen Modernist tasarım ve planlama ilkeleri çerçevesinde değil, bunun ötesinde ağırlıklı olarak sermaye birikim süreçlerinin kontrolü altında biçimlendirilmeleri kaynaklıdır. Çünkü sermaye birikiminin mekanı meta olarak gören yaklaşım sistemi içerisinde kentsel yapıların oluşturulma süreçleri de kapitalist döngülerin süreklilik ve verimliliklerinin sağlanmasına endekslenirken, kentler kitle üretiminin ve kitlesel tüketimin kurbanı haline gelmiştir. Planlamanın bu noktada edindiği sermaye birikiminin kontrolüne ilişkin "araçsal rolü" değinilen sürecin doğrudan belirleyicisi olmuştur. Bu durumda, Aydınlanmanın başlangıcında insanları özgürleştiren akılcılık, zaman içerisinde yerini araçsal akılcılığa ya da teknik akla bırakarak, insanların özgürlüğünü sınırlayan bir nitelik kazanmaktadır (Feyerabend, 1995). Nedensellikler üzerine kurulu sistem, sermaye döngülerinin araçsallaştırdığı mekanlar, homojen olduğu düşünülen bireyler ve tüketim toplumu, tüm bunlar planlamanın, Modernist projenin yönlendirdiği biçimiyle araçsallaşmasının, ***sermaye birikimine endekslenen sistemi yeniden üretmeye kurgulanmasının*** bir sonucudur. Bu nedenle bir taraftan

benimsenen bilim anlayışının varolan toplumsal/mekansal gerçekliklerin kavranışındaki yetersizlikleri, diğer taraftan kapitalist sistemin yapısı gereği oluşması kaçınılmaz olan kriz koşullarının etkisiyle "kriz" tartışmaları da kaçınılmaz olarak bilimsel odağa alınmıştır.

2.1.2 Kriz: Mekan Organizasyon Bilimlerindeki Tartışmalar

Modernite'nin benimsediği kapitalist sistemin kentlerin biçimlenmesi üzerindeki etkileri yaşanmakta olan krizlerin doğurucusu olmaktadır. Kapitalizmin tarihsel evriminin doğrusal bir gelişmeyi değil, karşıtlıklar içeren süreçsel bir çizgiyi izlemesini içeren süreç aslında sistemin işleyişinde üretim kararlarının birbirlerinden bağımsız bireyler tarafından verilmesi, buna karşılık bölüşüm kalıplarının sürekli bir gerilim ve çatışma yaratması kaynaklıdır (Şaylan, 1999, s.107). Bunun anlamı kapitalizmin kaotik ve anarşik yapısal özelliklerinin bir bakıma krizlerin kaçınılmaz olmasını sağlaması ve böylelikle kapitalizmin tarihinin de ***krizlerden çıkma tarih*** olarak yorumlanması şeklindeki ifadede yatar. Yani, kapitalizm bir taraftan yapısal özellikleri itibariyle sürekli krizlere gerek duymakta, diğer taraftan bu krizlerin aşılması için dönem dönem ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda yeniden yapılanma süreçlerini devreye sokmaktadır. Örneğin 1929 Dünya ekonomik bunalımının esas olarak toplumsal talep yetersizliğinden kaynaklandığı ve krizi aşmak için gündeme gelen yeniden yapılanma sürecinin belli başlı ögelerinin "refah devletinin yükselişi" ile siyasal sistemde "çoğulcu demokrasi"nin gerçekleşmesi olduğu ileri sürülmektedir (ibid., s.109). Buna karşılık 1970'li yılların krizinin de esas olarak refah devleti uygulamasından kaynaklandığı ve kendini bir finansman darboğazı olarak gösterdiği söylenmektedir. Her iki kriz koşulları da ardından yeniden yapılanma stratejilerinin gündeme gelmesini gerektirmiş, böylelikle kapitalist sistem kriz yaratıcı niteliği ile toplumsal/mekansal yapı üzerinde belirleyici olmuştur.

Kapitalist sistemin krizler tarafından yönlendirilen ya da krizleri içerici bu niteliği aslında ilk olarak Marksist eleştiri ile gündeme getirilmiştir. Nitekim, Kapital'de aktarılan Marksist düşüncede krizlerin tek bir nedenselliğe dayalı bir tanımının

yapılamayacağı ifade edilirken, kriz oluşumları *periyodik, yapısal* ve *sektörel* olmak üzere üç ayrı kategoride irdelenmiştir. Kârın döngüsel hareketi ***periyodik krizlerin*** oluşumunu, kâr oranlarının uzun vadede düşme eğilimi göstermesi ve birikim modelinin değişimi ***yapısal krizlerin*** oluşumunu, son olarak eşitsiz ve bağımlılık temelli gelişim ise ***sektörel kriz*** oluşumunun nedenleri olarak tartışılmıştır (O'Connor, 1987). Bu ayrışma özünde kapitalizmin ***kriz-bağımlı bir sistem*** olduğu, kendisini krizler üzerinden regüle ettiğini göstermektedir. Bu düşünceyi destekleyen Castells ise yapısal krize ilişkin olarak şöyle demektedir: *"Bir sistemin yayılması ya da kendini yeniden üretmesinin, o sistemin üretim, dağıtım ve yönetiminin temel özelliklerinin sosyal örgütlenme üzerinden ifadelerle de desteklenerek dönüştürülmesinden ya da yeniden örgütlenmesinden bağımsız olarak gerçekleşemeyecektir"* (1980, s.8).

Bu görüşlerden hareketle toplumsal/mekansal düzlemde meydana gelen kriz koşullarının sermaye birikim süreçlerine endekslenen modellerin etkisi ile yönlendirildiği kabul edildiğinde mekan organizasyonunun kriz koşullarını aşacak bilimsel yapılanmasının da daha üst-ölçekli bakış açılarından ele alınarak tartışılması zorunluluk kazanmaktadır. Çünkü,

> *"..en az Modernizm kadar eşzamanlı bir başka gelişme vardır ki, bundan sıklıkla söz edilmez. Kültürel alanda Modernizmin yarattığı çarpıcı etkiler kadar, bilim alanında da pozitivizmin etkilerinden söz edilir. Modernizmin ve pozitivizmin elele yürüyüşünü olanaklı kılan pek çok ortak kabul vardır ve bu kabullerin hemen tümü kendi sınırlarını aşarak toplumlara alternatif düşünme biçimi olarak yansımıştır"* (Altınçekiç, 2002).

Bu doğrultuda öncelikle krizin bilimsel düzlemdeki yansımalarının tartışılması gerekmektedir. Böylelikle değişimin gelecek yönünün tayin edilebilmesi için öncelikle bilim anlayışındaki kırılmaların, sonrasında varolan kavramsallaştırmaların disipliner yansımalarının sorgulanması gerekecektir.

2.1.2.1 Pozitivist Bilimin Kriz Koşulları Üzerine...

Toplumsal ve mekansal yapı ve süreçler üzerinde son derece köklü yansımaları olan ve değişim / dönüşüm sürecinin ciddi toplumsal / mekansal sorunlara neden

olduğu gelişmeleri çözümleyebilmek üzere başvurulan bilim anlayışı pozitivist, yani sadece görülür olana (aktüel gerçeklik kategorileri) endekslenerek, olabilir olanın (virtüel gerçeklik kategorileri) gerçekleşme olasılıklarını dışlayan deterministik bir bilim anlayışıdır. Bu, olasılıkçı yaklaşımlar temelinde yeni açıklama biçimlerinin geliştirilebilmesi olanağını dışlayan ve her bilim alanını Aydınlanmanın amaç rasyonellerine oturtan sorunlu bir bilim anlayışıdır (Öner, 1978, ss.322-372; 1985, ss.8-9). Bu yaklaşımda henüz fiilileşmemiş ya da fiilileşmeye aday gerçeklik kategorileri dışlanır. Ayrıca yapılan müdahaleler karşısında "risklere" (arıza) kuramsal olarak yer yoktur. Örneğin kentsel mekanın zaman içerisinde geçirdiği dönüşümün niteliği salt fiili olan, yani görülür, ölçülebilir, gözlenir, yani determine edilebilir olan gerçeklik kategorileri üzerinden tartışılır. Varolan tüm sorunlar fiili gerçekliğin sorunu haline gelir. Sorunun böylelikle tüm gerçeklik kategorilerinin gözönünde bulundurularak çözülmesi konusunda yetersiz kalan bu tür pozitivist ele alışlar da, sonuçta sorunun gerçekliğini çözemediği üzere varolanı "aynen yeniden üretmeye" devam eder. Ortaya çıkan pek çok müdahaleye ya da karşılaşılan sayısız arızaya rağmen, süreç kendini aynen yeniden üreterek geleceğe taşımaya devam eder (Öner, 1985).

Pozitivist çerçevesi bu şekilde özetlenebilecek Birinci Aydınlanma Çağı'nın mekanize dünya görüşünün (Bkz. Bölüm 2.1.1) 1920'li yıllarla birlikte sarsılmaya başlaması ise, Yeni Fizik olarak da bilinen Kuantum Fiziği'nin ortaya çıkması ile ilişkilidir. Newtonian dünya görüşü ve Aristo mantığının doğrusal kurallarına, tek ve mutlak doğruya, neden-sonuç ilişkileri ile parçalar üzerinden bütünün açıklanabilirliğine, ölçülebilir ve gözlenebilir olmaya dayanan bilim anlayışı, böylelikle yerini Kuantum fiziğine dayanan bilim anlayışına bırakırken, yeni çağın adı da ***İkinci Aydınlanma Çağı*** olarak adlandırılmıştır. "Doğru" anlayışının "kesinliğin" ve "tek" doğrunun olmadığı anlayışına dönüşmesi ve *"hiçbirşey kesin değil, hiçbirşey imkansız değil"* görüşünü içermesi (Alatlı, 2001) ile nedensellik ilişkilerinin işlemediği bir başka bilim anlayışı gündeme gelmektedir. Danimarkalı fizikçi Bohr'un öncülüğünü yaptığı kuantum kuramında parçacıklar arasındaki etkileşimin nedensellik değil ***rastlantısallık ilkesine*** göre yürüdüğünün, Einstein'ın *"matematik kesin olduğunda gerçeği yansıtmaz, gerçeği yansıttığında kesin*

değildir" saptaması ile ***görecelilik kuramının*** gündeme gelmesinin ve yine aynı dönemlerde (20. yy. başları) parçacıklar fiziği alanında Nobel ödülü almış olan Heisenberg'in *"elektronun yerini saptadığım zaman hızını ölçemem, hızını ölçtüğüm zaman yerini saptayamam"* bulgusu ile ***belirsizlik kuramını*** oluşturmasının yarattığı toplu etki Klasik Fizik dünyasına bomba gibi düşmüştür (Şaylan, 1999, s.153). Bunun ardından ışığın ya cisimcik bölüklerinden ya da dalga serilerinden oluştuğunu kabul eden Klasik Fizik, ışığın her ikisinden de oluştuğunun Kuantum Fiziği ile kanıtlanması üzerine bir darbe daha almıştır. Ardından ise Klasik Fizik'in açıklayamadığı için gözardı ettiği/yoksaydığı türbülansa/karmaşaya anlam kazandıran ve "dinamik sistemler" denilen olguların işleyişini açıklayan bir ilke olarak Kaos paradigması gündeme gelmiştir (Young, 1991).

Kısaca değinilen tüm bu gelişmeler salt doğa bilimleri alanında değil, kuşkusuz sosyal bilimler alanında da ciddi bir paradigma kırılmasını beraberinde getirmiştir. Doğa bilimleri ve sosyal bilimlerin alışkanlıklarını ve bilim yapma pratiklerini kökten değiştiren ve içerdiği geleneksel işbölümünün sınırlarını zorlayan bugünkü "kriz" durumu bilimsel anlayışın radikal yönde değişmesi gerekliliği üzerinden tartışılmaktadır. Bu kriz durumunu anlamak içinse, öncelikle tarihsel süreç içerisindeki bilimsel gelişim, sonrasında ise sosyal bilimlerin geleneksel yapısına yöneltilen eleştiriler üzerinde durmak gereklidir.

Tarihsel süreç içerisindeki gelişime bakıldığında, toplum bilimlerin, doğa bilimlerinin karşısında kendini konumlandırma ve bilimsel düzlemde varolma biçimi üzerinde durmak gerekecektir. Buna göre, toplum bilimlerin 19. Yüzyıla gelene değin belirli bir yapılanma sürecine giremediği, ancak 19. Yüzyılda üniversitenin doğa bilimleri kaynaklı olarak canlanması, yeni bilgi kategorilerinin ortaya çıkışı ve pozitivist, rasyonel bilimin üstünlüğünün kabulü gibi gelişimlerin de etkisi ile yeni bir örgütlenme ve rasyonelleşme çabaları ile canlandığı gözlenir. Burada ilginç olan canlanmanın kaynağının doğa bilimlerinde olması, ancak bilimlerarası hareketlenmelerin esas olarak sosyal bilimler dalında gerçekleşmesidir. (Bkz. Tablo 2.4) Bu dönemde sosyal bilimler çatısı altında yapılan bilimsel çalışmalar, özünde beş ana kategoriyi kabul etmiş, bilgi kategorilerini bu beş disiplin altında toplama

çabasını göstermiştir. Sözü edilen beş kategori ise, tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropolojidir. Coğrafya, psikoloji ve hukuk ise, sosyal bilimlerin asli parçası olamamıştır (Gulbenkian Komisyonu, 1996, s.30).

Tablo 2.4 Sosyal ve Doğa Bilimlerinin Süreç İçerisindeki Gelişimi

süreç / bilim	18. yüzyıl öncesi	18. yüzyıl	19.yüzyıl	20. yüzyıl
Doğa Bilimleri	• öncelikle gökyüzü mekaniğinin incelemesinden yola çıkılarak kurulması • bilimle felsefe arasında fazla bir ayrım yapılmaması • bilim ve felsefe "ayrı ama eşit" •özerk kurumsal hayatın ilk tohumları: kraliyet akademileri, büyük okullar (ekoller)	• yüzyıl sonlarına doğru bilim ile felsefe arasındaki ayrımın eski anlamını yitirmesi • kesin olan bilgiyi (bilim), hayal edilen, giderek hayali (bilim olmayan) olandan üstün gören hiyerarşi	• bilimin üstünlüğünün tescil edilmesi • yeni bilgi kategorilerinin ortaya çıkışı • bilginin disiplinlere ayrılması (rasyonel bölümleme) ve meslekleşmesi, yani yeni bilgi üretmek ve bilgi üretenleri yeniden üretmek üzere devamlılık gösteren kurumsal yapıların oluşturulması • sonuç: bilimin (fizik) her yerde doruğa yerleştirilmesi ve felsefenin birçok ülkede üniversitenin giderek küçülen bir köşesine itilmesi	• teknolojik gelişmelerle desteklenen bilimsel pratik • uzmanlık alanlarının teknolojik gelişime bağlı olarak ayrışmayı sürdürmesi, örn. gen mühendisliği. • bilimler arası sızmalara olanak vermeyen yapı
Sosyal Bilimler	1500-1850: siyasal kurumların işleyişi, devletin makro-ekonomik politikaları, devletlerarası ilişkileri düzenleyen kurallar, Avrupalı olmayan sosyal sistemlerin betimlenmesi vb. konularla ilgili bir literatür oluşturulma süreci		• üniversitelerin canlanması için çok çaba harcanması (tarihçiler, klasik dilciler, ulusal edebiyat uzmanları) • sanat (insan bilimleri) ile bilimler arasında gerilimin başlaması • Fransız Devrimi sonrası "sosyal değişme"nin örgütlenme ve rasyonelleştirme çabaları: "Sosyal Bilimler" • kesin, pozitif bilim (Newton fiziği) • ulusal tarih: prenslerden çok "halk" • farklı epistemolojik tavır benimseyen disiplinler: tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji	• sosyal bilimler içinde bölünmeler: disiplinlere ayrışan entelektüel çeşitlilik (1850-1945) • doğru icat edilmez / bulunmaz, "öğrenilir". •1945 sonrası: 1. dünyanın siyasal yapısında oluşan değişiklikler, 2. savaş sonrası nüfus ve üretim kapasitesi artışı 3. üniversite sisteminin nicel ve coğrafi anlamda olağanüstü gelişme göstermesi ile: • sosyal bilimler içi komşu dallara sızmalara yeşil ışık ; • bilimsel örgütlenmeler: merkezi bilimsel araştırma odaklarının kurulması

Kaynak: Gulbenkian Komisyonu (1996) raporundan derlenerek tablolaştırılmıştır. Der.:Ş.G.Dündar.

Aydınlanma geleneğinden beslenen tüm sosyal bilimlerin temel inceleme nesneleri ise belirli mekansal sınırlarla tanımlanan ulus-devletler olmuştur. Bu çerçevede ulus devletleri tanımlayan politik sınırlar, disiplinlerin ele aldıkları ilişki ve süreçlerin ana çerçevesini oluştururken, sosyologların nesnesi olarak ele alınan "toplum" ise ulus devleti belirleyen mekansal birimler içerisinde yaşayanlara karşılık

gelmiş, tüm sorgulamalar net mekansal sınırlar için yapılagelmiştir. Diğer taraftan, tarihsel gelişmeyi esas alan evrimci bakışı tüm olgu ve süreçlere yerleştirmiş, yani zamanı kutsayan, mekandan ziyade zamana öncelik tanıyan bir bakışla Avrupa merkezli evrimci çizgi evrenselleştirilmiş ve farklı kültürlere bu çizgi dayatılmıştır (Işık, 1997).

Ancak, 20. Yüzyılın gelişi ile birlikte, dünyanın siyasal yapısında meydana gelen gelişmeler, 1945 sonrasında o güne kadar görülmemiş boyutta bir nüfus ve üretim kapasitesi artışı yaşanması, kısacası insan faaliyetlerinin ölçek değiştirmesi, ve diğer taraftan da üniversite sisteminin dünyanın her yanında nicel ve coğrafi anlamda olağanüstü bir gelişme göstermesi (Gulbenkian Komisyonu, 1996, ss.37-38), hepsi sosyal bilimlerin yeniden yapılanmasını gerektiren unsurlar olarak devreye girmiştir. Nitekim, 21.yüzyıl eşiğinde bulunduğumuz şu zaman kesitinde sosyal bilimlerin kriz sinyalleri vermekte olduğu kabul edilmekte, yeniden yapılanması konusunda görüşler öne sürülmektedir.

Yaşanmakta olan krizin ardındaki neden olarak, ***19. Yüzyılda sosyal bilimlerin kendini doğa bilimleri karşısında geçerli bir bilgi alanı olarak kurma çabasına giriştiği ve bu çabaların da esas olarak Aydınlanma düşüncesi ile temellendiği*** söylenebilir. Kriz esas olarak son 20 yıldır görülebilir olmuş, bugün gelinen aşamada ise sosyal bilimcilerin neyi nasıl çalışması gerektiği konusunda bir uzlaşma tümüyle ortadan kalkmış gibidir (Toplum ve Bilim Dergisi Yayın Kurulu Metni, 1997; Işık, 1997). Bu uzlaşma ortamının ortadan kalkmasının ardında belirleyici olan iç ve dış koşullardan da sözedilir:

> *"Elbette sosyal bilimlerin içinde en başından bu yana devlet merkezli düşünme geleneğinden kaçma eğilimleri olmuş, bu eğilimler farklı disiplinlerde farklı şekillerde kendine varlık bulmuştur. Sosyal bilimlerin kendi içindeki bu arayışlar, hiçbir zaman geniş çaplı bir dönüşümü gerekli kılacak düzeye ulaşamamış, ancak dış koşulların değişimi ile birlikte kendine yeni bir soluk bulmuştur. İşte bugünün geri dönülemez krizine yol açan, iç ve dış koşulların son 20 yıl içindeki özgün bileşimi olmuş; her iki etmen kümesinin etkileşimi ile kriz bugünkü evresine ulaşmıştır.*
>
> *Geleneksel sosyal bilimlerin çöküşünü hazırlayan dış koşullar kısaca küreselleşme başlığı altında toplanabilecek değişmelerdir."* (Işık, 1997).

Uzmanlık alanlarının birbirlerinin içine sızarak, örneğin politik iktisat, tarihsel coğrafya, siyaset sosyolojisi, iktisat sosyolojisi, tarihsel antropoloji, yeni iktisat tarihi ya da yeni kurumsalcılık gibi bir dizi "melez" disiplinin oluşması da "küreselleşme" gibi bir gerçeklik ile desteklenmektedir. Küreselleşme hem ulus devletleri aşan ağ türü ilişki ve süreçleri ortaya koymasıyla sosyal bilimleri araştırma nesnesinden yoksun bırakmış, hem de sosyal bilimlerin sahip olduğu mekansal ontolojinin açmazları ile yüzleşebilmesine olanak tanımıştır. 21. yüzyılda atılacak bilimsel adımlar bu anlamda daha da önem kazanmaktadır, çünkü:

> *"Ulus devleti ele aldığı ilişki ve süreçlerin değişmez çerçevesi olarak tanımlamasına yol açan mekansal ontolojisinin yerine yeni bir ontoloji kuramadığı takdirde sosyal bilimler, dünyayı açıklama aracı olarak tüm meşruiyetini yitirmek ve hiçbir toplumsal geçerliliği bulunmayan uzmanlık alanlarına dönüşmek tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır"* (Işık, 1997).

Bu yeni ontolojinin ise pozitivist kanaldan ilerleyecek bir bilim anlayışından destek almayacağı açıktır. Nitekim, pozitivist-determinist temel, Aydınlanma projesinin tüm rasyonellerini benimserken, pratikten gelen arızaları telafi etme stratejisi ile kendini sürekli olarak aynen yeniden üretmektedir. Ancak arızaların kriz noktasına eriştiği zaman kesiti bilimsel paradigma değişimini zorunlu kılarken, İkinci Aydınlanma Çağı'nda farklılıkların, çoğulluğun ya da çeşitliliğin gözönünde bulundurulmasını içeren bir bilim anlayışı geçerlilik kazanmaktadır. Ancak benimsenecek olan bilim anlayışı ilk olarak kriz koşullarının getirdiği yoğun eleştirileri karşılamak zorundadır. Sosyal bilimlere getirilen eleştiriler ise şöyledir:

- sosyal bilimlerin özünde yatan mekansal ontolojinin "devletçilik" anlayışına dayanması,
- belirli mekansal sınırlarla tanımlanan ulus-devletin doğal ve sorgulanamaz türden bir analiz birimi olarak ele alınması,
- ulus devleti tanımlayan politik sınırların, tek tek disiplinlerin ele aldıkları ilişki ve süreçlerin değişmez çerçevesini belirlemesi;
- toplum tanımı içine yalnızca ulus-devlet sınırları içerisindeki toplumun girmesi, dolayısıyla sosyal bilimlerin kaderinin bir anlamda ulus-devletin kaderi ile aynılaşması;
- toplumsal varlığın temel unsurları olan zaman ve mekandan, sadece "zaman" üzerine odaklanan bir evrim çizgisine oturması, ve
- Avrupa merkezli bir evrimci tarih anlayışıyla, Batı'nın kendi yerelliğini evrenselleştirmesi ve farklı kültürlere dayatması. (Toplum ve Bilim Dergisi Yayın Kurulu Metni, 1997).

Çerçevesi bu şekilde çizilebilecek sosyal bilimler krizi, bugün yaşanan mekansal olan ya da olmayan birçok sorunun pozitivist bilim anlayışı ile nasıl çözümlenemediğini de sergilemektedir. Üstelik kabul edilen mekansal ontolojide sosyal bilimlerin kaderinin en başından beri ulus-devletin kaderi ile içiçe geçmesi ile, bugün bilinen anlamda ulus-devletin sonundan sözedilmesinin, 19.yy.da tanımlanan şekliyle sosyal bilimlerin de sonunun geldiği anlamına gelmesi artık açık olarak ifade edilmektedir (Işık, 1997). Sosyal bilimlerin pozitivist ve bilimci geleneğinin hakim kıldığı anlam ve ereksellik ikna ediciliğini artık yitirmiştir. Bu, bilimsel düzlemde İkinci Aydınlanma Çağı tanımlamasında ifade bulan *bir **paradigma kırılmasının*** ifadesidir. Her krizin beraberinde bir yeniden yapılanma sürecini getirmesi, hatta bu kırılmanın koşullarını hazırlaması gibi, bilimsel düzlemde yaşanan bu kriz de, izleyen tartışmalarda görüleceği üzere, paradigma kırılmasının gelecek yönünü belirleyici ipuçlarını bünyesinde taşımaktadır. Böylelikle sosyal bilimlerin bugün hızla tavır geliştirmek zorunda olduğu konular belli başlı olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- *"Bağlam bağımlılık sorunu: zaman ve mekanın, sosyal evrenin içinde yeraldığı değişmez, sorgulanamaz fiziksel gerçeklikler olarak değil de analizin içinde yeralan, onu oluşturan değişkenler olarak ele alınması gereği;*
- *Yerel ile global, tikel ile evrensel arasındaki gerilimin bitmeyecek, insan toplumlarının sonsuza dek varolacak bir özelliği olduğunun anlaşılması;*
- *İdiografik ve nomotetik epistemolojiler arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması ve belki de ikisi arasında seçim yapma zorlamasını ortadan kaldıran çözümleme dillerinin geliştirilmesi gereği;*
- *Sosyal gerçekliğin kusursuz temsilin olamayacağı bilinciyle, erişilmesi mümkün olmayan tarafsızlık ya da nesnellik kaygılarının bir yana bırakılarak, farklı temsil şemalarının aranması"* (Işık, 1997).

Bu tavır değişikliği yeniden yapılanma sürecinin üzerinde ilerleyeceği ipuçları olarak bilimsel paradigma kırılmasının gelecek yönünü belirleyici olabilecek çerçeveyi çizerken, mekan organizasyon bilimlerinin gelecek süreç içerisindeki yönlenimlerinin de ciddi bir tavır değişikliğini içermesi gerekmektedir. Gerek mekan üzerinde gözlenen sorunların boyutu, gerekse de mekan organizasyonunun içerdiği kriz durumu bu değişikliği kaçınılmaz kılmaktadır.

2.1.2.2 Mekan Organizasyonunun Krizi

Bir Aydınlanma projesi olarak Modernite'nin varolan mekansal ve toplumsal pratikle örtüşmemesi ile bilimsel çerçevesinin Modernist çizgiye oturması kaynaklı olarak planlama/tasarım kuram ve pratiği de mekanın gerçekliğini kavrama ve algılamada yetersiz kalmış, pratik düzlemdeki sorunlarının çözülme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Mekan organizasyon bilimleri mekansal sorunlara deva olabilmekte bir yandan pozitivist bilim anlayışı, diğer yandan kapitalist üretim sistemi kaynaklı olarak ortaya çıkan sorun alanlarını paylaşsalar da, bu süreç içerisinde en ciddi sarsılma sürecini planlamanın geçirmekte olduğu, hatta halen tartışılmakta olmasına karşın ***planlamanın "ölümü"***nden söz edilmesinin (Brindley et al., 1996; Göksu, 2000b) bu görüşü desteklediği öne sürülebilecektir. Çünkü kapitalist sistem içerisinde gerek mimarlık, gerekse de kentsel tasarım ve peyzaj tasarımı alanlarının uygulanma anlamında (Bölüm 2.4'te tartışılacağı üzere) sisteme *"adapte ettirilebildikleri"* söylenebilir. Çünkü özellikle mimari ve kentsel tasarım doğrudan pazara yönelmiş durumdadır (Zukin, 1988, s.439). Kapitalist sistem içerisinde sermaye döngülerinin kontrolü altında mekanın metalaştırılmasına hizmet eden birer bilimsel alan haline gelmeleri tartışmasından bağımsız olarak ele alındığında, planlama haricinde mekan organizasyon bilimlerinin pratikte gerçekleştirilme gibi bir sorun yaşamadıkları, hatta tam tersine kapitalist sistemin tam da ihtiyacı olan mekanın üretiminde revaçta oldukları kolaylıkla öne sürülebilir. Çünkü örneğin mimarlığın prestijli iş merkezlerinin tasarımında, kentsel tasarımın bir çeşit "makyaj" yoluyla mekansal kalitenin artırıldığı albenili vitrin alanlarının üretiminde ve peyzaj tasarımınınsa kentlerin "sağlıklı" görüntü verebilecekleri türden projelerin oluşturulmasında başvurulan bilgi alanları olarak varolan sisteme adapte edilebildikleri gözlenmektedir. Sermayenin mekandaki engelleri aşması ve bunun sonucu olarak belirli mekanların özgül niteliklerine ve mekanlar arasındaki farklılaşmaya daha bağımlı bir hale gelmesi (Işık, 1993a, s.32) kaynaklı olarak kentlerin uluslararası sermayeyi çekebilmek ve global ölçekte bir yer edinebilmek için kıyasıya rekabet etmeleri ve ***"pazarlanmaları"***, mimari ve kentsel tasarımda da Postmodernite adına yapılanların çok önemli bir bölümünün ***kentlerin satışı*** adına gerçekleştirilmesine neden olmuştur (Harvey, 1993). Bu değişim sürecinde ekonomi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

içerisinde gelişen belirleyici rolleri doğrultusunda kentler, sermayenin gelmesi için çekim ortamı yaratmak zorundadırlar (Esser & Hirsch, 1989, s.424). Kuşkusuz planlama da bu pazarlama temelli yapı içerisinde yer almak zorundadır. Üstelik yaşanmakta olan pratik, geniş kapsamlılık temelli ve rasyonaliteye dayalı Modernist planlama anlayışının artık terkedildiğini ve planlamanın giderek parçalandığını (Brindley et al., 1996) göstermektedir. Bu tespitlerden hareketle, mekan organizasyonu çerçevesindeki kriz koşullarının da ağırlıklı olarak "planlama" disiplini üzerinden tartışılması gerekecektir.

Modernist paradigma bilimsel ve teknik akla olan vurgusu ile planlama üzerinde hakimiyetini kurarken *"Modernist bir proje olarak planlama"nın* yüklendiği araçsal rolü dört ayrı hedefe oturtmuştur:

i. *"kapitalist kentleşme için akla ve demokrasiye dayalı süreçleri oluşturmak,*
ii. *politik akılcılık yerine teknik akılcılık ile devletin karar verme süreçlerini yönlendirmek,*
iii. *kolektif hedefler çerçevesinde organize edilecek koordineli ve fonksiyonel bir kentsel mekan üretmek, ve*
iv. *ekonomik büyümeyi bir orta-sınıf toplumu yaratmak üzere kullanmak"* (Beauregard, 1996, s.213).

Ancak bu hedefler çevre, toplum, kültürel çeşitlilik ve insan ruhu üzerinde ciddi sorunlar yaratacak etki bırakmış, ancak savaş sonrası dönemde bu hedeflere yönelik tepkiler daha baskın olmaya başlamıştır (Sandercock, 1998, s.4). Bu anlamda rasyonel kapsamlı planlamaya getirilen eleştiriler de varolan sistemin açmazlarını net olarak ortaya koymaktadır. Buna göre, rasyonel planlama modelinin anti-demokratik olduğu, bilgi kuramsal temel olarak pozitivist düşünceyi kabul ettiği, ırk, etnik köken ya da cinsiyet temelli farklılıkları gözardı etmesi kaynaklı olarak da bütüncül bir kamusallık içermediği konularında ortak bir görüş oluşmuş durumdadır. Friedmann'ın (1987) bilgi krizine, zaman'ın mekan üzerindeki baskınlığına ya da gerçek bilginin emsalsiz doğasına ilişkin olarak getirdiği, Healey'in (1997) planlamanın üç temel geleneğinin dönüşümü ile ilişkilendirdiği ve Sandercock'ın (1998) planlamanın teknik akılcılığına, pozitivist zeminine, devlet-yönlendirmeli olmasına, çoğulculuğu gözardı etmesine yönelik olarak getirdiği eleştiriler (Tablo 2.5), özünde ***rasyonel kapsamlı koridorda ilerleyen planlama modelinin sermaye***

birikimine endekslenme anlamında nasıl araçsallaştırıldığının tablosunu çizmektedir. İzleyen süreç içerisinde üst ölçekli kentsel müdahalelerin yarattığı etkilere tepkiler gelmiş, 1960'lı yıllarda basitleştirici arazi kullanım planlamasının, ve özellikle de master planlamanın ve kesin belirlenmiş bölgeleme yöntemlerinin açmazları üzerine planlama kuram ve pratiğinde radikal bir değişim gözlenmiştir (Ayrıca Bkz. Tablo 2.3). Bu değişimin beş eğilimden etkilendiği belirtilmektedir:

Tablo 2.5 Rasyonel Kapsamlı Planlama Modeline İlişkin Kuramsal Eleştirilerin Karşılıklı Analizi

RASYONEL KAPSAMLI PLANLAMA MODELİNİN ELEŞTİRİSİ		FRIEDMANN	HEALEY	SANDERCOCK
	Kapsam	sosyal rasyonalite yoluyla dünyayı sosyal ilerlemeye doğru yönlendirecek bir 'toplumun bilimi"	modernist araçsal akılcılığın içinde sıkışıp kalmış üç planlama geleneği: ekonomik, fiziksel gelişim, politik analiz	rasyonalite, kapsamlılık, bilimsel nesnellik, devlet-yönlendirmeli gelecek projesi, 'kamu yararı' olgusu
	Evrim	bireysel payların takip edildiği piyasa akılcılığının, toplumsal grubun mantık alıştırmaları anlamında sosyal akılcılıkla bütünleştirilmesi	(problem tanımlama ve çözüm oluşturmada) bilimsel bilgi ve (araçları ve sonuçları ilişkilendiren) araçsal akılcılık temeli	kentsel yapılanmaya kadınların ve etnik grupların katkılarını dışlayan bir "totaliter modernist anlatı"
	rasyonel planlama modelinin güven yitirme nedenleri	• bilgi krizi: toplum hakkındaki bilgiye ilişkin olarak pozitivizmin belirlemelerine güven kalmamış, planlama sadece 'bilimsel bir çaba' olarak görülmeye başlamıştır. • tarihsel olayların hızlandırılmış akışı: planlamanın işleyebilmesi için durağanlığa gereksinim vardır –politikaların, planların ve programların oluşturulması zaman-tüketici süreçleri gerektirir; çoğunun uygulanma aşamasına gelindiğinde modası geçmiş olur. • toplumun karşılaştığı olayların emsalsiz doğası: çağdaş ölçek – örneğin çevresel bozulmanın boyutları ve kentlerin büyüklüğü geçmişten gelen yasal süreçleri değersizleştirir. Benzer şekilde, bu tür olaylara ilişkin gerçek bilgi bulunmamaktadır.	Evrimsel bakış açısı aşağıdaki unsurlara temellenir: • ekonomik planlama geleneğinden ekonomik sağlık için gerekli kurumsal ön-koşulların giderek daha fazla önemsenmesine doğru yönelim • fiziksel gelişim geleneğinden mekansal organizasyon ve kentsel formun ve de çevresel yönetimin karmaşık taleplerinin ve boyutlarının temelinde yatan sosyal süreçlerin tanınmasına doğru yönelim • politika gelişiminin ve uygulamasının daha interaktif hale getirilebilmesi için, kişilerin bilme ve değerlendirme biçimlerinin daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak araçsal akıl ile bilimsel bilginin vurgulanmasından kaçınma arayışındaki politik analiz geleneği • kavramsal zeminin bilgi ile eylem arasındaki ilişkinin olgusal yorumuna doğru yönelimi • ahlaki, duygusal ve estetik konuların bertaraf edilmesi	• kamu kararlarının daha akılcı hale getirilme kaygısı, araç-odaklı olmaktan çok hedef-odaklı olan bir planlama eylemi yaratır. Teknik-akılcılığın yerini, konu planlama olduğunda gelecek belirsizliklerin varolduğu koşulda daha uygun olduğu savunulan pratik öğrenme temelli iletişimsel-akılcılık alır. • akılcı planlamanın istenen çok-fonksiyonlu ve çok-sektörlü kapsayıcılığı belgelerin üretimine yönelmiştir; planlamanın interaktif olmaya ve insanlara odaklanmaya gereksinimi vardır. • akılcı modelin pozitivist zemini yerel toplulukların sahip olduğu deneysel, sezgisel ve bağlamsal bilgiyi dışarıda bırakır. • akılcı planlama devlet-yönlendirmeli bir projedir; toplumun yapabilir kılındığı toplum-temelli planlama pratiği yerel ekonomik toplumsal gelişimi ve sosyal ve çevresel adaleti sağlamada daha iyi bir araçtır. • akılcı planlama modeli, çağdaş kavramsal kentin çoğulcu olma ile karakterize edildiği durumda geçersiz olduğu savunulan "kamu yararı" alanında işlev görür.

Kaynak: (kısmen) Friedmann (1987), Healey (1997) ve Sandercock (1998)'tan tablolaştırarak aktaran Brown, 1999, s.26. (Çev. Ş. G. Dündar)

i. *"tasarım-temelli planlamadan sosyal-bilim temelli planlamaya dönüşüm*
ii. *problem kavramsallaştırılmasında göreli olarak daha üst ölçeklere yönelim*
iii. *yerel ölçekte daha katılımcı ve ortaklık-temelli planlamaya yönelim*
iv. *kentsel çevrenin kalite yönünün daha fazla vurgulanması*
v. *korumacı mentalitenin ve yeni koruma-temelli planlama mekanizmalarının ortaya çıkışı"* (Lloyd-Jones, 1998, s.26.)

Planlamanın proaktif rolünün başarısızlığına ve de fiziksel planlamaya olan inancın yitirilmesine bir tepki olarak sosyal bilimcilerin planlama mesleği üzerindeki etkileri artmış, ancak kentsel problemlerin tespitinde güçlü teknik önerilerinde sosyal bilim desteği alınırken, çözüm üretmeye yönelik olarak net bir yöntem oluşturulmasında yetersiz kalınmıştır. Bu dönemde tasarım-temelli yaklaşımı, problem-merkezli odağı ve problem-çözme becerileri anlamında avantajlı konuma yükselmiştir. Kentsel tasarım desteği böylelikle gündeme gelirken, plancıların da tasarım konularına giderek yabancılaşması ve ***mimarlık ve planlama mesleklerinin birbirlerinden ciddi olarak uzaklaşmasına*** neden olmuştur. Bu yabancılaşma temelli ortamda 1960lı yılları takiben geleneksel arazi kullanım planlamasından üst ölçekli stratejik planlamaya geçilmiş, master planlamanın kentsel değişimdeki dinamiklerle uğraşma anlamında yetersiz olduğu görüşü ile birlikte strüktür planları (yapısal planlar) devreye sokulmuştur. Yapısal planlarda amaç coğrafi olarak spesifik ve mutlak olmaktan sakınmaktır. Böylelikle fiziksel planlar şekilsel ve kavramsal olarak gündeme getirilirken, esas vurgu yazılı politikalar üzerinde olacaktır. Master planların olabildiğince tanımlayıcı dilleri işlerliğini yitirdiği için, kentler üzerindeki müdahalelerin daha stratejik müdahale yöntemleri ile yönlendirilebilineceği düşünülmüştür. Bu yeni bir kent biliminin ifadesi olmuştur (Lloyd-Jones, 1998, s.29).

Ancak pratikte, bu yaklaşımın da geçersizliği kanıtlanmıştır. Kentin karmaşık fiziksel tasarım konularında sorunların çözümü sağlanamamış, bu ise ***mekansal planlamanın sanal olarak terkedilmesi*** anlamına gelmiştir. Jacobs bunu "entelektüel çaresizlikten kaçış" olarak nitelendirir (1984, s.422). Bu dönem aynı zamanda 1970'li yıllara dünya ölçeğinde damgasını vuran kriz koşullarına denk gelmektedir. Bu krizin esas olarak refah devleti uygulamalarından kaynaklandığı ve bir finansman darboğazı olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Şaylan, 1999, s.109). Bunalım

koşullarının da etkisiyle 1980'lere gelindiğinde benimsenen yaklaşım daha çok *"laissez-faire"* yani *"bırakınız yapsınlar"* modeline uymaya başlamıştır. Piyasa mekanizmalarının yönlendirdiği yaklaşımlar ve kamu-özel sektör ortaklıklarının gündeme getirilişi de aynı döneme denk gelir. Planlamanın sermaye birikimine endeksli araçsal niteliği bu anlamda daha da keskinleşmiş, bu sefer planlama bir anlamda sermaye birikimini kontrol altına alan özel sektörün himayesine girmiştir.

Sonuç olarak benimsenen Modernist kurgu içerisinde, "öteki" olarak belirlenmiş olsun ya da olmasın, toplumun tümü üzerinde bir ***tıpkılaştırma*** eylemi hüküm sürmektedir: bir taraftan ülke planlama pratiği örnekleri verilmeye başlanırken, diğer taraftan imar planları, revizyon imar planları, ıslah imar planları, hep tek tip düzenleme arayışında olan telafi mekanizmaları olarak popülist söylemin emrinde olmuştur. Öyle ki, sadece imarlı konut alanları değil, artık gecekondu alanları da tıpkılaştırma eyleminden nasibini alarak düzenlenmektedir. Burada farklılıkların biraradalığına yer yoktur. Sadece farklı kentsel alanlar değil, aynı zamanda gündelik hayatlar, insanlar, kültür ve toplum da birörnekleştirilmektedir. Oysa toplumsal gerçeklik planlamanın varsaydığı ideal toplum düzeni modelini gerçekleştirecek şekilde homojen ve mutlak doğruluğu içerici olmaktan çok uzaktır.

Dolayısıyla planlama, toplumu ve mekanı değiştirme ve dönüştürme anlamında, toplumsal/mekansal gerçeklikle örtüşen gereksinimlerin karşılanmasına değil, sermaye birikim süreçlerinin kontrolünde olmaya temellenen araçsal bir rol yüklenir. Burada planlamanın özünde yatan "araçsal" niteliği, toplumsal gereksinim temelli odaktan saptırılarak kapitalist sistemin öngördüğü birikim modellerinin maksimum kâr oranlarını eldesine ve böylelikle mekanların metalaştırılmasına endekslenen bir "araç" haline gelmesi anlamında eleştirilmektedir. Bir başka deyişle, planlamanın içerisinde bulunduğu kriz, eylemin özündeki araçsallık niteliğinin sermaye birikimine temellenmesi ile ortaya çıkmakta, benimsenen bilim anlayışının açmazları ile birleştiğinde ise krizden çıkışı sağlayacak yeniden yapılanmayı kaçınılmaz kılmaktadır.

2.1.3 Çıkış: Postmodernizm Koşullarında Mekanın Kavranışı

Birinci Aydınlanma'dan bu yana yaşanan değişim ve dönüşüm süreçleri ile birlikte ekonomik birikim koşullarının yarattığı eşitsizliğe yönelik tepkiler kuşkusuz ağır eleştirileri içermektedir. Bu tepkilerin ilk yansımaları 19. yy.'ın ikinci yarısında Marksist eleştiri ile gündeme getirilirken, aslında kapitalist sistemin açmazları ortaya konmakta idi. Kapitalizmin insanın günlük yaşamını nasıl metalaştırdığı konusunda bilinen Marksist tez, emek ve üretim biçimine yönelik olarak insan eylem ve davranışlarının sonuçta değişim ve kullanım değerleri tarafından belirlenmekte olduğuna dayanmakta, kapitalist toplumların toplumsal formasyonlarına ciddi eleştiriler getirmekte idi. Marksist tez, 20. yy. başlarında Frankfurt Okulu toplum bilimcilerinin ya da aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren Lyotard, Baudrillard, ya da Lefebvre gibi sayısız düşünürün (Şaylan, 1999) üzerinde düşünce üreteceği, eleştireceği ya da daha farklı noktalara götüreceği bir çerçeve çizmekte idi.

Bütün bu gelişmeler ışığında ve 20. yy'ın başındaki bilimsel paradigma kırılmasının da etkileriyle aynı yüzyılın ikinci yarısında Modernite de ağır eleştirilere maruz kalmaya başlamış, zaman içinde sosyal ve ekonomik hayatı düzenleme konusundaki etkinliği kırılmıştır.[2] Modernite'nin ardındaki Aydınlanma düşüncesine yönelik eleştiriler esas olarak Max Horkheimer ve Theodor Adorno'nun *"Aydınlanma'nın diyalektiği"* (1995) olarak adlandırdıkları ve aklın özgürleştirilmesi çabasının tersine çevrilerek tahakküm ve baskının yaratıcısı olduğu, yani araçsallaştırıldığı, benzer şekilde Ivan Illich'in (1989) de ikinci kırılma noktası olarak belirlediği ve yaşamın sürdürülmesi için ortaya çıkan *araçların amaç haline gelerek, insanı araçsallaştırdığı noktaya* yöneliktir. Aydınlanmanın akılcılığı insanı dini dogmaların baskısından kurtarmıştır belki ama, daha sonra araçsallaşan akılcılık insanları varolan düzene hapsedici hale gelmiştir (Horkheimer & Adorno, 1995). Bu düşünce Paul Feyerabend'ın çözümlemelerinde de dile getirilmiştir Feyerabend bilimin 17. ve 18. yüzyıllarda önemli hizmetler sağlamış olduğu ve insanın özgürleştirilmesine yardımcı olduğunu düşünmekte, ancak Aydınlanma projesinin

[2] Ancak bu zamansal yoğunlukta yaşananların ortadan kalktığı anlamına gelmeyecektir, çünkü ortadan kalkan düşünce Modernite etkilerinin tüm dünya için homojen olduğu düşüncesidir (Bauman, 1991).

bilim anlayışının dış gerçekliğin yansıtılmasına dayandığı, bunun ise gerçekliğin temsilini sağlamadığı düşüncesinden hareketle, Aydınlanmacı bilim anlayışında ısrar etmenin bir tür dogmatizm olduğunu ifade etmektedir. İnsan davranışlarının önceden kestirilemezliğine ve rastlantısallığına karşın bilimin kesin ve mutlak gerçeklik anlayışına temellenmesinin bilimin baskıcı ve otoriter bir işlevi olduğu anlamına geldiğini öne sürmektedir (Feyerabend, 1995).

Aydınlanma felsefesine yönelik bu sorgulamalar paralel olarak Modernite çağının da bitiminden sözedilmesi ile eş anlamlı idi. Postmodernitenin gündeme gelmesi de bu sorgulamaların hemen ertesinde, yeni bir çağın başlangıcından sözedilecek bir etki ile gerçekleşti. Postmodern durum tartışmalarının bir önceki bölümde tartışılan ve Kuantum Fiziği'nden kaynaklanan bilimsel paradigma kırılmalarının neden olduğu düşünsel ve epistemolojik gelişmelerle yakın ilişkili olduğu bu noktada vurgulanmalıdır. Bununla birlikte Postmodern söylem ile gündeme gelen ve Modernite'ye yöneltilen radikal eleştirinin çok yeni bir gelişme olduğu düşünülmemelidir. Nitekim yukarıda değinildiği üzere Frankfurt Okulu ya da eleştirel kuramın bu eleştiriyi daha yüzyılın başında getirdiği anımsanabilir. Temelde Aydınlanma projesinin araçsal mantığının eleştirilmesi Horkheimer'ı izleyen Frankfurt Okulu üyelerince de genişletilip ayrıntılandırılmıştır (Slater, 1989).

20. yy.'ın ikinci yarısına gelindiğinde ilk olarak sanatsal çevrelerde baş gösteren postmodern tartışmaları ise, 1970'li, 1980'li yıllarla birlikte toplumbilim ve felsefe alanlarına da yayılmıştır (Tablo 2.6). Jacobs'ın ifadesiyle evrensellik, globalizm, kültürsüzlük, herşeyin ticarileşmesi, paragözcülük, aşırı çıkarcılık, mekanik işlevsellik ve aşırı rasyonalizm ve bunların yarattığı güçsüzlük (Jacobs, 1961) nitelemeleriyle eleştirilen Modern çağın sona erdiği yeni bir çağın başladığı ifade edilmeye başlanmıştır.

Postmodernizmin ortaya çıkışı tek bir zaman dilimine atfedilir: *15 Temmuz 1972 saat 03:30... 'Pruitt Igoe' St. Lois konut yerleşim birimlerinin bazılarının içerisinde oturanlar tarafından dinamitlenmesi* (Zeka, 1990, s.14). Kentsel toplumları çarpan ideolojilere karşı tepki bu denli çarpıcı olmuştur. Bu tepki, *"sınıf farklılaşmasına,*

paranın mutlak egemenliğine, gücün ve iktidarın despotizm derecesinde yüceltilmesine, bir miktar da Aydınlanmadan süregelen hümanizmanın içeriksizliğine karşı duyulan hiddetin bir göstergesidir" (Tankut, 1991, s.65). Bu tepki Postmodern Durum olarak adlandırılırken getirdiği kurguya da Modernizmin yarattığı kültürel açıkları kapatma gibi bir misyon yüklenmiştir.

Modernizme tepki olarak Postmodern Durum'dan sözediliyor olmasının ardında ekonomik, bilimsel, toplumsal ve kurumsal boyutları ile Modernite'nin bir yapısal model olarak gerilimlerini de beraberinde getirmesinin yer aldığı söylenebilir:

> *"Bu gerilimlerden birincisi kapitalizmin eşitsizliği sürekli yeniden üreten gelişme dinamiği ile demokratik ulus-devletin bireyler arası eşitliği öngören niteliği arasındaki uyumsuzluktan doğmaktadır. Modernitenin ikinci önemli sorunu kapitalizmin ulus-devlet sınırlarına sığmayışı ve tüm dünyaya yayılma eğilimi taşımasıdır. Yalnız kapitalizm değil, Modernitenin düşün alanındaki evrensellik iddiası da ulus-devletin dışına taşmasını da kolaylaştırmaktadır"* (Tekeli, 2001a, s.12).

Sözü edilen gerilimler sonucu en temel tepkiler, Modernizmin temel ilkelerine, çalışma koşullarına, yaratılan tüketim normlarına, kentleri biçimlendirme biçimine ve de doğaya egemen oluşuna karşı dile getirilmiştir. Bir başka deyişle, toplumları etkileyen akımların önemli bir kesiminin hep bir öncekine tepki olarak çıktığı görüşünü destekleyici olarak ve sözü edilen gerilimlerin de etkisiyle örneğin Postmodernizmin Modernizme bir tepki olarak ortaya çıktığı ve onu sorguladığı açıktır. ***Modernizmin içinden çıkan***, ancak aynılığı değil, farklılıkları; tarihten kopukluğu değil, tarihselliği ve geleneği; evrenselliği değil, tikel olanı ve yerelliği; bütüncüllüğü değil, parçacılığı, ötekiliği ve öznelliği vurgulayan Postmodernizm, kuşkuyla bakılan yönleri bir yana, vurgulandığı özellikleri açısından bugün gelinen aşamanın ciddi bir eleştirisini gözler önüne sermektedir.

Postmodern eleştirilerin temelinde Modernite çağı toplum kuramının "belirleme"ye dayalı olması yatmaktadır. Bu belirlemeden kastedilen ister Marksist, ister yapısalcı-işlevci olsun, kuramların *"toplumla ilgili bir düzenlilik olduğu"* varsayımından hareket edip bu düzenliliği kavrayıp açıklamaya yönelmiş bulunmalarıdır (Şaylan, 1999).

Tablo 2.6 POSTMODERN DURUM SAPTAMASININ TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDEKİ GELİŞİMİ

	1930'lu Yıllar - 1950'li Yıllar Arası	1960'lı yıllar	1970'li Yıllar	1970'lerin sonları - 1980'li Yıllar	1968 - 1980'li Yıllar (II. Sanayi Devrimi)	II. Sanayi Devrimi – 20. yy.'ın Sonu
POSTMODERN DURUM	• İlk olarak resim, dans, edebiyat ve mimarlık dallarında modernizme karşıt olarak ilk dile getiriliş ° 1950'ler: postmodern mimarlık	• 1961: Jane Jacobs *"The Death and Life of American Cities: The Failure of Town Planning"* • 15 Temmuz 1972: Pruitt-Igoe konut yerleşmesinin dinamitlenmesi -postmodern teriminin daha yaygın olarak kullanılmaya başlaması -modernizme karşı zıtlıklar temelinde gelişen söylem	• Resim, heykel ve gösteri sanatlarında yaygın olarak kullanılmaya başlaması ° "postmodern" teriminin bir yerel stil göstergesi olarak kullanılması ° kentsel yaşam kalitesinde değişiklikler	•Yerel anlatının çok daha kapsamlı bir alana yayılma gerekliliği : sanatın yanında, felsefe, bilim (ekonomi, iletişim ve toplumsal yapıdaki değişimlerle birlikte) alanlarında yaygınlık kazanması	• *Çağdaş İletişim'* in zaman ve mekan sınırlarını çökertmesi, yeni uluslararasılaşma, mekana, fonksiyona, sosyal alana dayalı güçlü farklılaşmalar mekansal formdaki çeşitlilik için kentsel tasarım • *Yeni Teknolojiler''* in toplu üretimi ortadan kaldırmasıyla, "neredeyse kişiselleştirilmiş" ürünlerin esnek toplu üretimine olanak tanınması • post-strüktürel, post-endüstriyel, post-marksist vb. terimlerinin hem önemli bir değişme, hem de süreklilik ifadesi olması	• Postmodernist durumun modernist felsefeye karşıt mı, yoksa onun içinden çıkan bir söylem mi olduğu tartışmasının postmodernist teriminin sorgulanmasına kadar gitmesi (Carroll, 1997). • Kültürel Mirasın Endüstrisi (Heritage Industry) ° kent imajı yaratımı ° eklektik tasarım ° fantezi dünya ve yeni bir form ve mekan arayışı • tarihin, ideolojinin, hümanizmin, öncülüğün (avangart), temsilin bitişi: tükeniş vurgusu
	Modernite'nin içerisinden Postmodern bir eleştiri çıkmasının ardındaki koşulların değişen bilim anlayışı ile de dolaylı olarak bağlantılı olduğu belirtilmelidir. Buna göre Klasik fiziğin başlattığı Birinci Aydınlanma çağından Kuantum Fiziği ile gündeme getirilen İkinci Aydınlanma Çağı'na yönelim (20. yy.'ın başları), insanın kendisine, topluma ve çevresine bakışını radikal bir biçimde değiştirmiştir. Bu radikal değişimin, Postmodern düşünce üzerindeki yönlendirici etkisi gözardı edilmemelidir.					

> *"Buna karşılık Postmodern düşünürler için belirleyici bir toplum kuramı olanaksızdır. Çünkü insan ve toplum belirlenemez olgulardır. Postmodern düşünürlere göre, genel olarak toplumda parçalanmışlık, kaos ve süreksizlik vardır ve bu nedenle herhangi bir toplumsal kuramın belirleme iddiası havada kalacaktır. Toplumda parçalanmışlık, kaos ya da kısaca belli bir düzenlilik yoksa toplumu kavramak, açıklamak ve buna bağlı olarak geleceğe dönük kestirim yapmak olanaksızdır"* (ibid., s.192)

Postmodernitenin bir ***"durum"*** olarak nitelendirilmesi de toplum kuramlarını geçersiz kılan düşünce temeline dayalıdır. Böylelikle Postmodernizm bir "eleştiri" olarak gündeme getirilmiş, Postmodern söylemin çözümlemeleri ise toplumla ya da insanla ilgili herhangi betimleyici, açıklayıcı önermenin de bilgi kuramları (epistemoloji) üzerinden değil, ancak metinlerarasılık temelinde geliştirilebileceği öne sürülmüştür.

Postmodernizmin özellikleri Modernizme referansla karşıtlıklar üzerinden tanımlanırken (Tablo 2.7), Postmodernitenin genel olarak ***Modernizmin içinden çıkan özgül bir kriz*** olarak görülür (Harvey, 1989; Berman, 1994). Bunun kaynağı, öncelikle Postmodernizmin de belirli *"tam ve tutarlılık göstermeyen bir söylem"e* (Şaylan, 1999, s.87) sahip olması ve eleştirdiği tespitlerin geçerli olmasına karşın getirilen çözümlerin Modernist çatıdan tam olarak ayrışmamasında yer alır. Ötekiliğin, farklılığın, iletişim güçlüklerinin, çıkarların, kültürlerin, mahallelerin vb. niteliklerin üzerinde durması, dolayısıyla gerçekte olumlu bir etki yaratsa ve radikal bir boyut kazansa da, aşılması gereken engellere karşı ciddi bir çözüm üretemediği belirtilmektedir (ibid., 1989). Böylelikle Postmodernist söylemin yeni duyum ve düşüncelerin dile getirildiği ve özellikle son yirmi yıllık dönemde toplumsal eleştirileri ve toplum kuramı alanlarının içeriğini ciddi boyutta belirleyen bir içeriğe sahip olduğu öne sürülebilir.

Diğer taraftan Postmodernizmin gelecek için ne anlama gelebileceğine ilişkin olarak Modern-sonrası dönem için farklı anlamlandırmalar gündeme getirilmiştir. Bu yaklaşımlar arasında kimileri örneğin Postyapısalcılık çatısı altında anti-Modernist bir tavrı dile getirirken temelde kapitalizmi yadsıyarak Modernite projesinin eşitsizlik yaratan yönünün kaldırılabileceğini savunmakta ve böylelikle Modernite

projesinin iç gerilimini yok etmeye çalışmakta, (Tekeli, 2001a, s.16), kimileri de Neo-konservatizm adı altında Postmoderniteyi Modernite projesinin olumlu bir yönde evrilmiş biçimi olarak görmekte, ama geçmişin yaşam biçimine dönüşü ağırlıklı olarak dini bilgiden alınacak destek ile kurgulamaktadır. Diğer taraftan Modernite projesinin açmazlarının kabulü ile tutarlı eylem ve iyileşme için aynı proje üzerinden ilerlenmesi gerektiği düşüncesi eleştirel Postmodernizm olarak adlandırılmakta, hatta bu kapsam daha da ileri götürülerek, eleştirel Postmodernizmin daha proaktif bir formülasyonu olarak konstrüktif Postmodernizm gibi kanallardan da söz edilir olmaktadır (Ellin, 1996, ss.183-185). Bu yaklaşımların uzantısında ise eleştirel kuram yer almaktadır. Akılcılığın kendisini yenileyerek insanları ikinci kez özgürleştirmek göreviyle karşı karşıya kalması ile eleştirel kurama toplumu değiştirme gibi bir misyon yüklendiği ifade edilmektedir (Tekeli, 2001a, s.16).

Tablo 2.7 Modernizm – Postmodernizm Karşıtlığı

MODERNİZM	X	POSTMODERNİZM
▪ bütüncül		▪ parçacıl
▪ tekdüze (standartlaştırma), rasyonel (fonksiyonellik) ve katı (estetiği dışlayan) mimari anlatım		▪ eklektik mimari (fonksiyonelliğin kırılması)
▪ globalizm		▪ yerellik
▪ tarihten kopuş		▪ tarihsellik
▪ homojenlik		▪ farklılık, çeşitlilik, ötekilik, öznellik vurgusu
▪ epistemoloji		▪ metinlerarasılık
▪ elitist sanat		▪ elitist dışı seçmeler
▪ geçici ile kalıcı arası gerilim		▪ süreksizlik, parçalanma ve kaos
▪ derinlik arayışı		▪ yüzeysellik
▪ nesnellik		▪ öznelliklerarasılık
▪ bilim-ahlak-sanat arası aşılamaz ayrım		▪ ahlak ile bilim ayrımının anlamsızlaşması
▪ bütünlüğün ön plana çıkmasıyla artan yabancılaşma ve paranoya duygusu		▪ parçalanmanın ön plana çıkmasıyla artan şizofrenik etkiler
▪ Fordist üretim		▪ post-Fordist üretim
▪ kitlesel tüketim		▪ bireyselleşmiş tüketim
▪ işlevsel mekansal uzmanlaşma		▪ mekansal kümeleşme ve yığılma
▪ "sübvansiyon" devleti / kenti		▪ "girişimci" devlet / kent
▪ örgütlenmiş kapitalizm		▪ örgütlenmemiş kapitalizm

Kaynak: Harvey, 1989; Dear, 2000; Tekeli, 2001a; Tankut, 1991; Ellin, 1996.

Ancak Postmodern dönemin geleceğine ilişkin sorgulamalar, içinde bulunulan koşulların ekonomik boyutu ile ilişkilendirilmeden tartışıldığı takdirde eksik kalacaktır. Nitekim Postmodern söylemin özellikle 1980'li yıllar sonrasında yaygın kabul görmesi ve popülerlik kazanmasının kapitalizmin evrim tarihi ile ilişkisi olduğu konusu üzerinde durulması gerekmektedir. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında ve kapitalizmin periyodik olarak kriz yaratıcı niteliği ve her krizin ardından da bir yeniden yapılanma ve total bir değişim sürecinin başladığı gözönünde bulundurulduğunda, özellikle 1970li yıllarda yaşanan kriz ile eş zamanlı olarak yoğun bir şekilde tartışılmaya başlayan Postmodernite arasında bir bağ olduğu düşünülebilecektir. Postmodernitenin birçok düşünür tarafından ***üretim biçimlerindeki değişiminin ürünü*** olarak nitelendirilmesi de bu yüzdendir (Harvey, 1989). Böylelikle yeni çağ, ***Fordist üretim biçiminden Postfordist üretim biçimine geçişle*** birlikte anılmaktadır.

Bu geçiş sürecinin altyapısını hazırlayan 1970'li yıllar krizinin nedenlerinden biri evrensel-siyasalsa (petrol krizi), bir diğeri emeğin örgütlenmesinin getirdiği verim düşüşüdür (işçi direnişleri, grevler vs.). Bu anlamda II. Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada üretim sürecinin organizasyonuna hakim olan Fordist-Taylorist anlayışa ilişkin bir güven bunalımı oluşmuştur. Postmodernite, küreselleşme ve Postfordist üretim tartışmaları doğrultusunda bu krizin aşılması için üretim sürecinin parçalanmasının yeni bir evrensel-emperyalist örgütlenme biçimi olduğu iddia edilebilecektir. Bireyi öne çıkaran bir düşüncenin, gerçekte birey haklarını yok etmeye yönelmekte olması bu anlamda ironiktir.

Kapitalizmin 1980'li yıllarla birlikte başlayan ve devam ettiği varsayılan yeniden yapılanması ise özellikle siyasal alanı etkileyen ve güç dengelerini değiştiren oluşumlarla tanımlanmaktadır. Bu yapılanma içerisinde refah devletinin marjinalleşmesi ya da işlev değiştirmesi, özelleştirme, deregülasyon, küreselleşme gibi birçok öge yeralmaktadır. Bütün bu oluşumlar ise Postfordist üretim biçimine geçişle bağlantılı olarak gündeme gelmişlerdir. Özellikle 1980'li yılların sonrasında son derece kapsamlı, derin ve hızlı bir değişim sürecine girildiği, bu sürecin ise emek açısından yepyeni koşulları gündeme getirdiği, ***bilimsel-teknolojik devrim*** ile üretim

sürecine giren ve asal konuma gelen bilgisayar uygulamaları, otomasyon ve robotik gibi yenilikler ve kitlesel tüketim alanında ortaya çıkan yeni süreçler ve yönlendirme mekanizmaları, hepsinin emeğin üretim sürecindeki rolünü, işlev ve ağırlığını köklü bir şekilde değiştirmeye başladığı açıktır (Şaylan, 1999, ss.113-114). Kapitalizmin krizi aşmak için yeniden yapılanmasının kuşkusuz eşzamanlı olarak gündeme gelen teknolojik devrim ile bağlantısı bulunmaktadır. Özellikle mikro-elektronik alanında gerçekleşen atılımların yeniden yapılanma sürecini rahatlattığı ve kolaylaştırdığı söylenebilecektir.

Postfordist üretim rejiminde bu kapsamlı değişim ***esnek üretim ve esnek işbölümü*** üzerinden gerçekleşmektedir. Buna göre kitlesel üretimin yerini esnek uzmanlaşma almakta, böylelikle küçülen ve kendi bünyelerinde gerçekleştirdikleri fonksiyonları pazardan karşılamaya çalışan şirketler ortaya çıkmaktadır. Bu yeni bir işbölümünün ortaya çıkışı anlamına gelmektedir. Bu yeni işbölümünün mekansal yansıması ise emeğin ucuz olduğu bölgelerde sürdürülen üretimin zamanında teslim ve kalite gibi kriterlerin önem kazanması ile birlikte tekrar merkeze kaymasıdır (Wiliams et al., 1987, s.431). Bu küresel ölçekteki mekansal oluşumları doğrudan etkileyen başka bir dönemin yaşanmaya başlaması anlamına gelmektedir.

Kapitalizmin bu yeniden yapılanma sürecinin zaman ve mekan boyutları üzerinde de bir değişime neden olduğu ve aşırı birikim ile ilişkilendirilen ***zamanın mekanı sıkıştırıcı etkisi*** ile (Harvey, 1989) giderek keskinleştiği belirtilmektedir. Küreselleşme olarak adlandırılan bu gelişme Harvey'in dünya haritalarında küçülme ile şemalaştırdığı ve uluslararası telekomünikasyon şirketlerinden birinin reklamına da yansıtılan bir sürece karşılık gelmektedir (1989, s.241). Dünyanın küçülmesi şeklinde yansıma bulan bu süreç, zaman ve mekanın algılanışındaki farklılaşmaya temellenir.

Zamanın kısalması ve mekanın küçülmesi, yani zamanın mekan üzerindeki egemenliği ise tarihsel süreç içerisinde ilk kez meydana gelmemektedir. Benzer bir durumun, gelişimin hızı kaynaklı olarak günümüzdeki kadar keskin hissedilmemekle beraber (Braudel, 1993) 19. yüzyılda yaşandığı, çünkü o dönemde demiryolları,

kanallar, gemiler ve telgraf aracılığıyla mekanın düzenlendiği ve bu düzenlemeler ile zaman içinde sıkışan sermaye akımlarının yeniden akışkanlık kazandıkları belirtilmektedir. 1970'li yıllarda da Fordist kitle üretimindeki aşırı birikim krizi koşulları altında benzer bir zaman-mekan sıkışması yaşanmış, günlük hayatın ritmi değişmiştir (Harvey, 1989, s.213). Bugün ise hayatın ritmi ile birlikte kaygan koordinatların oluşturduğu düzlemlerin varlığında mekan da değişime uğramaktadır.

> *"Bir yandan dünya coğrafyası birbirine yaklaşırken, diğer yandan kentsel mekanlar değişen algılar çerçevesinde hiper-mekanlar olarak üstüste yığılmakta, kesişmekte ya da yanyana durmaktadır. Teknolojik değişme zaman-mekan sıkışması çerçevesinde yaşama hızını artırmaktadır. Bu durum sermayeye hareketlilik ve sınır tanımama özelliği getirmektedir. Globalleşme denen olgu budur. Global sermayenin mantığına göre çalışan bir ekonomide kimi kentler yeniden ulus devleti aşan bir öneme sahip olmaktadır"* (Keyder, 1993, s.91)

Postmodernite çağının, mekanın kavranışı üzerinde ciddi etkiler bırakan ve küreselleşme olarak adlandırılan gelişme dinamiklerinden bağımsız tartışılmaması gerekmektedir. Bu tartışma kapsamında ise öncelikle Postfordist birikim rejimi ile desteklenen ***"kapitalist küreselleşme"*** sürecinin esas olarak hep daha fazla kar etme dinamiğine dayalı olduğu belirtilmelidir. Bu süreç içerisinde kapitalin gücü, hem belirli noktalarda yoğunlaşmasına, hem de yeni kar arayışlarına bağlı olarak artırılırken Dünya Bankası ya da Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası aktörler de süreci destekleyen aktörler olarak devreye girerler. Amaç, uluslararası ticaret ve yatırımın genişlemesi yoluyla yeni pazarların canlandırılması, yani uluslarüstü sermayenin dünya ölçeğinde yayılarak kendini ihraç etmesidir. Bunun yolu ise teknolojik değişimden geçer. Teknolojik olarak ne denli ilerleme imkanı varsa, kapital de o denli hızlı yayılacak, dünya düzlemi üzerinde daha fazla kar elde edeceği son derece ucuz coğrafyalara doğru yönelme eğilimi gösterecektir (Mair, 1997).

Bu süreç içerisinde küreselleşme yöneldiği coğrafyalarda önüne herhangi bir engelin çıkmaması beklentisini içerir. Nitekim, yayılma ve daha fazla kar amaçlı dinamikler, yönelinen coğrafyalardaki yerel dinamiklerin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bunun anlamı uluslarüstü sermayenin ulus-devletlere gereksinimi olmasıdır. Gereksinim duyar, çünkü sürecin önüne çıkabilecek engelleri bertaraf edebilecek ya da minimize edebilecek düzenlemeleri bizzat ulus-devletin kendisi

gerçekleştirebilecektir (Dündar & Göksu, 2002). Önemli engeller, ulus-devlet içinde deregülasyon, basitleştirme ve desantralizasyon uygulamaları ile, bölgesel ve küresel ölçeklerde ise, tam tersine, yeni regülasyonlar ve merkezileşmeler ile ortadan kalkabilecektir (Gilbert, 1992).

Özellikle kamusal yarar anlayışı üzerine temellenen planlama ise bu noktada önemli bir engel olarak devreye girer. Ancak ulusal planlama sistemleri, özelleştirme ve paralel birtakım uygulamalarla ve Postmodern söylemle çözülmeye, parçalanmaya ve küreselleşmenin istediği formata girmeye başlamıştır. Parçalanma aslında bir taraftan mekansal zeminde kentin, sosyal/kültürel zeminde farklı sosyal grupların parçalanması anlamına gelirken, diğer taraftan bilimsel zeminde planlamanın parçalara ayrıldığından sözedilmektedir (Brindley et al, 1996). Birçok yakınmanın kaynağını oluşturan Modernist planlama belki ölmüştür, ancak paralelinde kentte yaşanan koşullar giderek sosyal parçalanmayı kapalı sınırlar içerisinde keskinleştirmeye başlamış ve birçok tarihi, kültürel ve doğal çevre de tahrip olmuştur. Küresel ya da yerel, sermayenin kar hırsı ile bezenmiş bu müthiş saldırısı karşısında ulusal planlama müessesesinin direnebilmesi mümkün olamamış, üstelik ulusal yargının bu süreçte müdahalesi de hep sınırlı kalmıştır (Dündar & Göksu, 2002). Yerel direnişlerin önü de bölgesel ya da küresel yeni regülasyonlar ve merkezi örgütlenmeler ile kesilmektedir.

Kapitalist küreselleşmenin mekan üzerindeki yansımalarının ne denli ciddi boyutlarda gerçekleştiği daha ileri düzeyde somutlaştırıldığında (Işık, 1993) karşımıza aşağıdaki gibi çarpıcı bir tablo çıkmaktadır. (Bkz. Tablo 2.8) Bu tabloda yalnızca yeni dünya düzenindeki değişim/dönüşümün yönü değil, aynı zamanda bu değişim ve dönüşümlerin ifade edildiğinden nasıl farklı bir yansıma bulacağının ve bunun kentler açısından ne boyutta bir farklılaşmaya neden olacağının da resmi çizilmektedir.

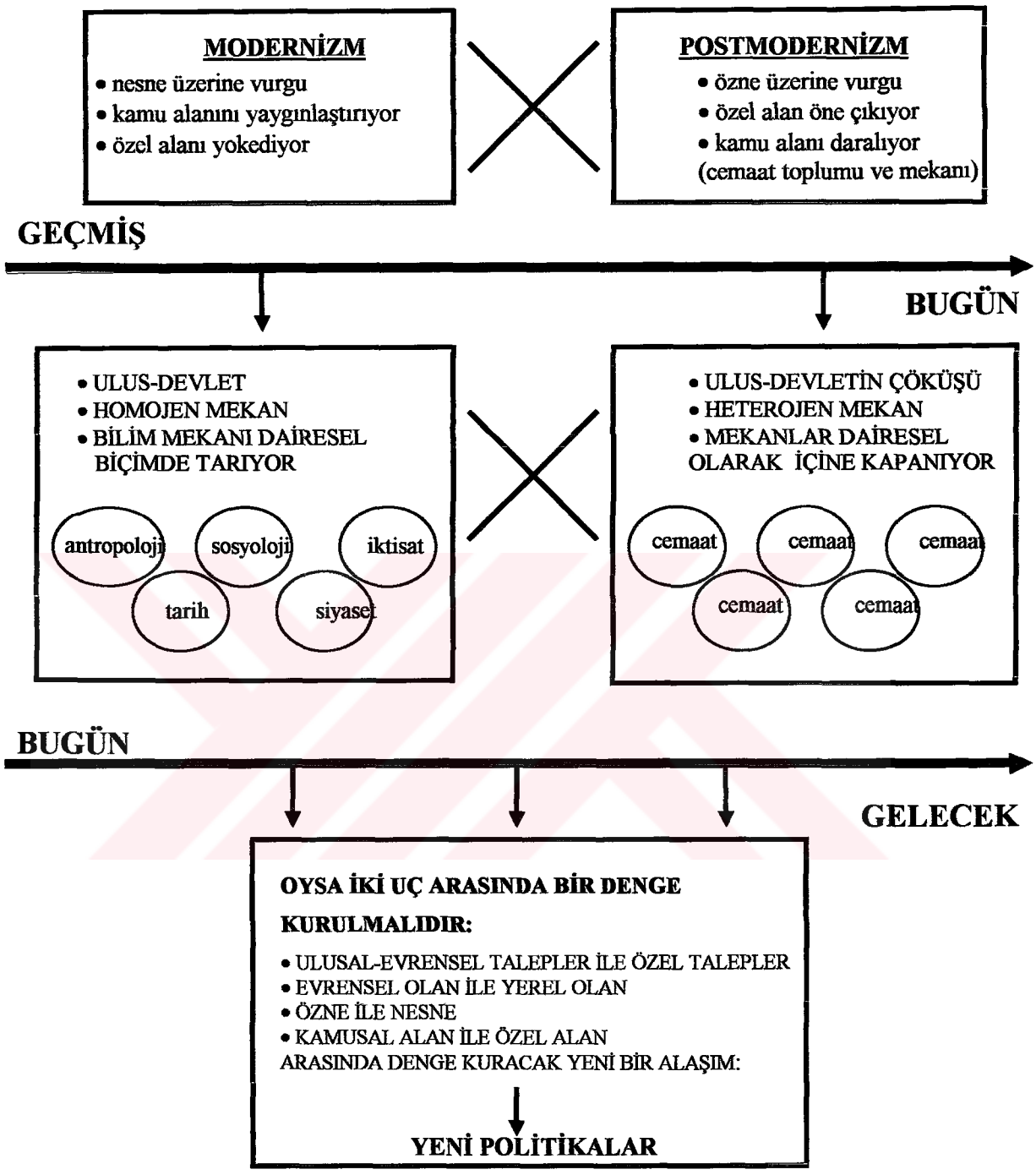
Tablo 2.8 Küreselleşmeye İlişkin Bir Deşifrasyon

• sermayenin dolaşım döngüsünün artık tek tek ülkeler düzeyinde değil, global düzeyde gerçekleştirilmesi	• yani, "ekonominin zaferi" –ekonomik boyutun yüceltilmesi ile tüm alanlarda ve planlamada sosyal boyutun çöküşü
• toplumsal ilişkiler bütünü içinde ilginin konumunun kökten değişimi, bilgi toplumu	• yani, "bilgi endüstrisi" ve bilgiye erişim zorluğuna dayalı olarak "toplumsal eşitsizlik"
• zaman ve uzaklık kavramlarının yeniden düzenlenip, mekansal olanla değil, kitle iletişim ve haberleşme araçlarına erişilebilirlik ile ölçülmesi	• yani, içerisinde yer alınan ilişki ağına göre yeni bir toplumsal eşitsizlik alanı; hakçalık anlayışının yitirilmesi
• kent konumlarında, eskiden ulus-devletler arasındaki akışların artık kentler arasında oluşmaya başlamasıyla önemli değişiklikler meydana gelmesi	• yani, kentler arası dengesizlik – avantajlı kentlerin (mal, hizmet, bilgi ve sermaye akışı anlamında) ön plana çıkması; taşralaşma
• kent içi mekan organizasyonunda önemli değişiklikler meydana gelmesi	• yani, yine sermayeye endeksli mekansal düzenleme biçimi, birey ölçeğinin yitirimi
• kent kimliğinin özel bir önem kazanması	• yani, kent yönetimlerince sermaye çekme amacıyla her türlü tarihi, turistik, kültürel vb. değerin pazarlanma yoluna gidilmesi
• yerel/kentsel politik süreçlerin ulusal politik süreçlerden özerkleşmesi, kentlerin yerelliklerinin ön plana çıkarılması	• yani, kentsel-ulusal bütünlüğün kurulamayışı, dengesiz gelişim, yerellik kavramıyla çatışan içerik, sözde yerellik

Kaynak: Işık'tan (1993) derlenerek tablolaştırılmıştır. Der.: Ş.G.Dündar.

Bugün gelinen aşamada yaşamsal pratikte yaşanan dönüşümün etkilerinin aslında "tersyüz edilmiş" bir sürece karşılık geldiği öne sürülebilecektir. Modernizm / Postmodernizm karşıtlığının somut yansımaları anlamına gelebilecek bu süreç, hem bir Aydınlanma projesi olarak Modernite'nin toplumsal pratikle örtüşmeyen yönlerini ortaya koymakta, hem de eleştirel olarak gündeme gelen Postmodernite'nin gelecekte benimsemesi gereken politikalara ilişkin ipuçlarını vermektedir (Tablo 2.9).

Tablo 2.9 Modernizm - Postmodernizm Karşıtlığında Bilim ve Mekan

Kaynak: Gökçen, Ş. (1998a).

Bu işleyiş içerisinde (Tablo 2.9) Aydınlanma felsefesine temellenen Modernist ilkelerin benimsendiği geçmiş dönemde, bilim hiç aksamadan, birbirine kapalı disiplinler aracılığıyla varlığını sürdürmüştür. Sosyal bilimler, mekanı, yani ulus-devletleri adeta dairesel olarak, kapalı disiplinler aracılığıyla tararken, bu sistem

homojenleştirilen mekansal yapı ile tutarlılık göstermiştir. Ulus-devlet ve homojen mekan var"edildiği" sürece, bu sistem de aksamamıştır. Ancak, küreselleşme ile birlikte ve Postmodernite'nin de yönlendirmeleriyle, ulus-devletin çöküşü ve heterojen mekan anlayışı, sosyal bilimin sınırlarını artık "kapayamamasına" ve bu sefer mekanın kendi içine kapanmasına, bir başka deyişle, bugünkü "cemaat toplumları"nın oluşumuna neden olmaktadır. Bu saptama kuşkusuz toplumsal pratikle bilimsel düzlemde Modernite projesinin uyuşmazlığını ve buna paralel olarak gündeme gelen çözüm arayışlarının toplumsal pratik içerisinden nasıl çıktığını da göstermektedir.

Sonuç olarak Postmodernitenin, kapitalizmin krizlerinin yaratıcısı olduğu bir yeniden yapılanmaya karşılık geldiği kabul edildiğinde ve küreselleşme koşulları altında mekanın nasıl dönüşmekte olduğu gözönünde bulundurulduğunda, geleceğe taşınabilecek olan kavramsallaştırmaların yine de Postmodernite'nin içerisinden çıkması zorunluluğu vardır. Postmodernizmin Modernizme yönelttiği eleştiriler doğrultusunda örneğin *tarihselliği,* parçaların yanyanalığını savunan *çoğulculuğu, yerelliği* ya da *çevre bilinci* gibi ***potansiyel özellikleri*** itibariyle gelecek tasarımına ilişkin ipuçlarının oturacağı temelin çerçevesini çizebileceği söylenebilir. Ancak bunun öncesinde geleceğe taşınması gerekli yeni politikaların Postmodernitenin olanak tanıdığı kavramsallaştırmalar üzerinden oluşturulup oluşturulamama olasılıkları üzerinde tartışmalar sürdürülürken, varolan kavramsallaştırmaların içerdiği arızaların da ortaya konması gerekecektir.

2.2. Varolan Kavramsallaştırmalara İlişkin Arızalar

Bir tarafta pozitivist temelli bilimsel yaklaşımın gerçekliği kavrayışına yönelik eleştiriler, diğer tarafta Postmodernite ile gündeme getirilen eleştiriler ve ayrıca kapitalist küreselleşme süreçleri, hepsi de mekanın kavranışı üzerinde dönüştürücü etki bırakmaktadır. Ancak bu etkiler üzerinden tartışılan kurgunun arıza yaratıcı niteliklerinin de deşifre edilmesi gerekecektir. Böylelikle varolan kavramsallaştırmaların varolan kurgu, kriz oluşumu ve çıkış yolları anlamında üç ayrı kategoride tartışılması gerekmektedir. İlk tartışma kapsamını, aktarılan kuramsal

ve pratik çerçeve kapsamında ***mekan organizasyonunun tıkandığı noktalar*** oluşturacaktır. Çünkü varolan pratiğin, bilimlerin geleneksel yaklaşımla çözümleyemeyecekleri bir ortam yaratırken aynı zamanda disiplinlerin kayganlaşan bir zeminde varolma çabalarının diğer disiplinlere başvurmalarına neden olduğu ve disiplinlerarasılık koşullarının işlerlik kazandırılmasını gerektirdiği öne sürülebilir. İkinci olarak, bilimsel yapılanmanın ve ***mekan üzerinde cereyan eden pratiklerin toplumsal boyutu*** tartışılmak zorundadır. Toplumsal / mekansal gerçekliğin kavranış ve algılanışındaki "arızalar" toplumsal pratiklerin sistemin işleyişine karşı verdiği tepkiler üzerinden sorgulanmalıdır. Üçüncü ve son olarak da, meydana gelen arızaların sistem tarafından telafi edilebilmesini sağlayacak olarak ***ekonomik pratiklerin nasıl bir mekan organizasyonuna gereksinim duyduğunun*** belirlenmesi gerekecektir.

Bu çerçevede toplumsal/mekansal pratiklerde ortaya çıkan kriz durumunun, planlama, toplum ve mekan kategorileri üzerinden sorgulanması mümkün olabilecektir.

2.2.1 Kurgu: Mekan Organizasyon Bilimlerinde Konumlanmalar

Geleneksel tarım toplumundan modern sanayi toplumuna geçişte, toplumsal ilişkilerin yeni bir bağlama, yani yerel bağlamından koparılmış, farklı bir zaman / mekan anlayışına oturtulması, toplumdaki bireylerin eskiden bilmedikleri tehdit ve risklerle karşılaşması anlamına gelir (Tekeli 2001b, s.27-28). Bu riskin aşılması içinse ***yeni güvence mekanizmalarının oluşması*** gerekmiştir. Böylelikle güçlü bir geleceği ve ilerlemeyi hedefleyen bu mekanizmalar *belirli **"uzmanlıkların"** yol göstericiliğinde* gerçekleşmiştir. Uzmanlık alanlarına karşı oluşacak olan ***güven*** ortamının toplumun geleceğini garanti altına alacağı düşünülürken, toplumun gereksinmelerinin karşılanacağı düşünülmüştür. Aydınlanma düşüncesine temellenen bilim alanları da akla duyulan güvenin yansıması olarak böyle bir güven koşulunda gündeme gelmişler, "doğru" bilgi arayışında olmuşlardır. Ancak süreç içerisinde gündeme gelen kriz koşullarının, (Bölüm 2.1 kapsamında aktarılmaya çalışılan kurgu

içerisinde) bilgiye ulaşma ve kavramsallaştırma biçimlerinin varolan toplumsal/mekansal gerçekliklerle örtüşmemesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Bugün yaşanmakta olan durum, sosyal bilimlerin kendi iç işleyişini, bilim yapma pratiklerini kökten değiştiren, içerdiği geleneksel işbölümünün sınırlarını zorlayan bir ***kriz*** durumudur. Bu krizin anlaşılması, bilim yapma pratiğinin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin irdelenmesine ve sosyal bilimlerin geleneksel yapısına yöneltilen eleştirilerin geleceğe ilişkin olarak ne tür potansiyel çözümler içerebileceğinin tartışılmasına bağlıdır. Bu sorgulama kuşkusuz mekan organizasyon bilimleri için de geçerlilik taşımaktadır. Çünkü *"mekan organizasyonları sosyal sistemlerin bir alt sistemidir. Dolayısıyla mekan organizasyonlarının incelenmesi de sosyal bilimlerin incelenmesindeki bilimsel strateji sorunlarıyla karşı karşıyadır"* (Tekeli, 1979, s.18). Nitekim, küreselleşme etkileri, Modernizme eleştiri getiren Postmodernizmin yönlendirmeleri, ulus-devletin çöküşü ve heterojen mekan anlayışı gibi birçok faktörün devreye girmesiyle, sosyal bilimler artık sınırlarını kapayamamakta, yani ***bilimlerarası geçişlilikten*** sözedilir olmakta, çünkü bilim alanlarının gündeme gelen sorunlu yapılanma karşısında kendi disipliner çerçeveleri içerisinde kalarak bir çözüm üretmeleri giderek zorlaşmaktadır.

Bu saptama mekan organizasyon bilimleri alanına yöneltildiğinde üst-söylem alanlarının mekansal anlamdaki yansımalarının, gerek planlama, mimarlık, peyzaj tasarımı, gerekse kentsel tasarım eylem alanları için de bağlayıcı olduğu görülecektir. Çünkü söylem alanlarının süreç içerisinde geçirdikleri evreler ve uzantısında gündeme gelen açmazlar, mekan organizasyonu düzleminde de yansıma bulmaktadır. Bu koşullar altında, bugün yaşanan sorunlar ve belirsizlikler ne tam anlamıyla planlamanın, ne de mimarlığın birer disiplin olarak tekbaşlarına çözebilecekleri gibidir. Özellikle planlama disiplininin kentleşme sorununa mekansal müdahalelerle çözüm üretememesi ya da ekolojik anlamdaki sorunların başlıbaşına kaynağı haline gelmesi şeklinde örneklenebilecek bugünkü yapı, mekan organizasyonu düzleminde yürütülen tartışmaların artık çok farklı bir zemine yönlendirilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu amaçla öncelikle disiplinlerarasılık temelli tartışmalar

derinleştirilmeli, sonrasında mekan organizasyon bilimlerinin disipliner düzlemdeki konumlanmaları sorgulanmalıdır.

Değinildiği üzere bilimsel düzlemde özellikle sosyal bilimlere ait disiplinler arasındaki geleneksel işbölümünün sorgulanması esas olarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan disiplinlerarası ya da çok-disiplinli yaklaşım ve temalar doğrultusunda gündeme gelmiştir. Hiçbir disiplin kapsamına girmeyen konu ve sorular tanımlanmış, sosyal bilimlerin bir anlamda kendini sorgulamasına böyle bir tavırla olanak tanınmıştır.

> *"Bugün kendini bilinçli olarak disiplinlerin kesişme noktasına yerleştiren bilgi alanları, çokdisiplinli (multi-disciplinary) ya da disiplinlerarası (inter-disciplinary) gibi başlıkta toplanmayacak sorular ve yaklaşımlar geliştirmiş; tüm bu çabaların kümülatif etkisi de disiplinler arasındaki bölünmelerin bugünün koşullarına uymadığının anlaşılması olmuştur"* (Işık, 1997).

Bu yapılanma içerisinde bilimler arasındaki sınırlar kayganlaşmış ve disiplinler arasındaki çakışma alanlarının sorunların çözümleyicisi olacağı düşünülmüştür. Bunun uzantısında ise disiplinlerarası olma durumunun da ***yeni anlamlar*** yüklenmeye başladığı öne sürülebilir. Disiplinler kendilerine bilimsel düzlemde yeni konumlar seçer hale gelmiştir. Bu oluşumunun ardında belirli bir sorunun çözümüne yönelik olarak salt tek bir bilgi alanında gelişmiş bilgilerin yeterli gelmemesi ile başka bilgi alanlarına da gereksinim duyulması yatar. Bilimlerin bilginin elde ediliş sürecini gözlemlenebilirlik, ölçülebilirlik ve örneklenebilirlik temeline dayandırmaları ve böylelikle varolanı açıklamakta pozitivist anlayış kaynaklı olarak yetersiz kalmaları ile, hem bilim anlayışı değişmek zorunda kalmış, hem de disiplinler arası sınırlar yeni baştan kurulmaya başlamıştır.

Aslında geleneksel süreç disiplinlerarası olarak başlayan ve disiplin olarak kurumsallaşma ile sonlanan bir süreçtir. Bir bilgi alanı toplum içerisinde kalıcılık ve süreklilik kazandığı durumda öncelikle eğitimi yapılır halde kurumsallaşmakta, kendi kendini üretir hale geldikten sonra ise bilimlerarası işbölümünde kendine bir yer edinerek disiplin niteliği kazanmaktadır (Tekeli, 2001a, s.189). Yeni anlamlandırmalara dayanan süreçte ise artık disiplinlerarası olma niteliği bir ön (ya da ara) aşama olmaktan çıkarılıp, bilimsel yeniden yapılanmanın geleceği geleneksel

disiplin sınırları içerisinde değil, daha çok disiplinlerin arasında ya da aşırılık anlamında ötesinde konumlandırılan bilgi alanlarında görülmektedir.

Benzer şekilde Teymur'un (1997) "diğerlilik olarak disiplinlerarasılık" olarak adlandırdığı bilgi alanları oluşumuna paralel olarak, süreç içerisinde kriz koşulları ile birlikte disiplinler arasında gündeme gelen ***geçişlilik, sızma*** ve ***sirayet*** gibi oluşumların giderek *disiplinlerarasılığa yeni bir anlam yüklediği düşüncesi* farklı şekillerde yansıma bulmaktadır. Buna göre çok-disiplinlilik *(multi-disciplinarity)*, çoğul-disiplinlilik *(pluri-disciplinarity)*, disiplinlerarasılık *(interdisciplinarity)*, disiplinleri-kesme *(cross-disciplinarity)*, disiplinleraşırılık *(transdisciplinarity)*, ...gibi adlandırmaların aslında ***"disiplinlerarasılığın farklı türleri"*** olduğu bu yeni anlama göre disiplinlerarasılık aslında *birbirleriyle yer yer örtüşen, çakışan, çelişen, ... bir **diğerler** alanıdır* (Teymur, 1997, s.272). Bu görüş, desteğini bazı saptama ve önkoşullardan alır:

i. *"Hiçbir disiplin mutlak anlamda özgün, özgür ya da arı değildir.*
ii. *Mevcut disiplinlere sığmayan nesnelerin de düşünülmesi, anlaşılması ve bilinmesi gerekir ve bu kendi başına değerli bir çabadır.*
iii. *Alternatif bilgi türlerini reddetmeyen bir disiplin anlayışı gerekir (örneğin sanat, edebiyat ve din gibi dallar da birer bilgi türüdür).*
iv. *Cehalet, bilgi yokluğu değil, bir tür bilgidir.*
v. *Bilgi ve disiplinlerin varlığı kadar yokluğunun da işlevleri vardır.*
vi. *Disiplinlerarasılık bir 'meyva salatası', yani zaten varolan değişik meyvalardan alınmış parçaların biraraya getirildiği ve üzerine birazcık krema konularak oluşturulmuş yapay bir nesne değildir. Disiplinlerarasılık **yeni** 'meyva'lar düşünmeyi gerektiren bir düşünce tarzıdır.*
vii. *Disiplinler, ayırdında olsalar da, olmasalar da, belirli ölçülerde **içlediklerini**, daha çok da **dışladıklarını paylaşırlar.***
viii. *Disiplinler, kendi tarihleri olan, ancak diğer(ledikleri) disiplin, bilgi, nesne, söylem, sorunsal ve kavramların da bir bölümünü içeren, onlarla iç içe / dış dışa ilişkilerle gelişen melez olgulardır. Dolayısıyla, metinlerin metinlerarasılığı anlamında alındığında, her disiplin kaçınılmaz olarak disiplinlerarasıdır"* (Teymur, 1998, s.274).

Bu açıdan ele alındığında, krizden çıkış yolları da bu diğerler alanını ***geleceğin potansiyellerini barındıran bir çatı*** olarak görmeyi içerir. Çünkü, disiplinlerin arasındaki aralıklar ve bu aralıklarda olan/kalan nesneler "dışarıdan bakabilme" özellikleriyle, hem kendilerini dışlayan disiplinleri tanımlama, hem de disiplinlerin gelenekselleşmiş ve belirli sınırlar içerisinde kalmış bakış açılarının

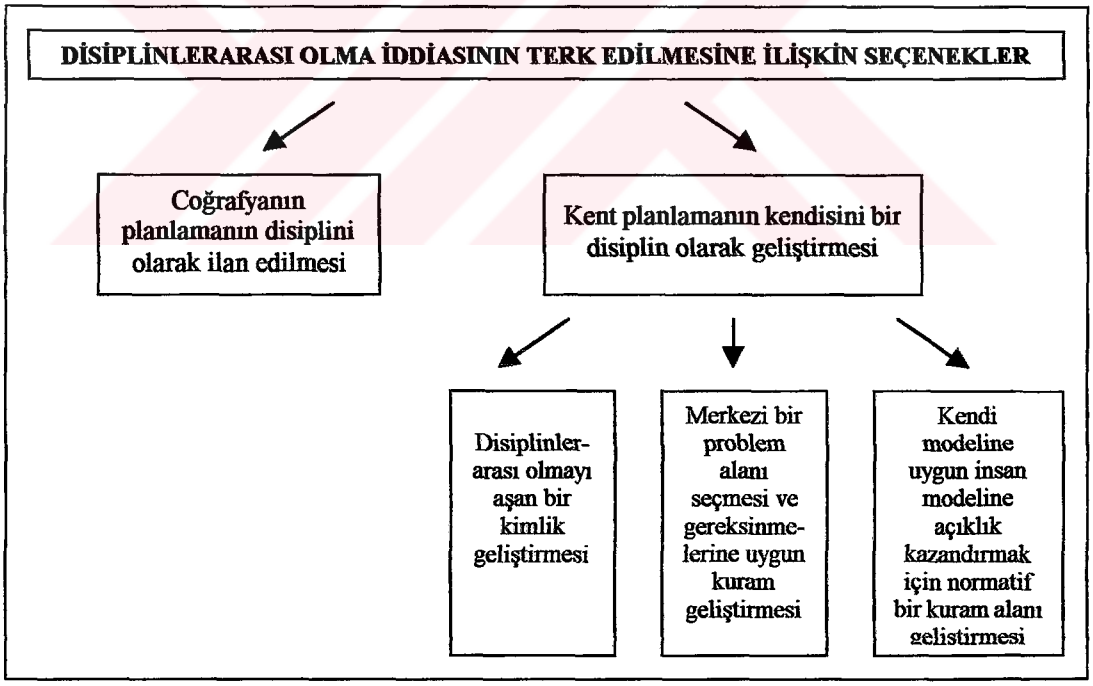
kısıtlayıcılığından bağımsız olarak yeni kavramsallaştırma ve algılamalara olanak tanıma gibi artı değerleri bünyelerinde barındırabileceklerdir. Gelecek süreci tanımlayabilecek yeniden yapılanmanın başlangıç noktasını da bu "diğer" disiplinler oluşturmaktadır:

> *"...Sosyal bilimler kendi iç sesini yitirmeksizin, eleştirelliği kendini yıkma noktasına vardırabilecek bir konum tanımlamak durumundadır.*
>
> *Hiçbir yere ait olmayan, kendini disiplinlerin kesişim noktalarına yerleştiren bilgi alanlarının böyle bir dönüşüm potansiyelini diğerlerine oranla daha güçlü olarak kendi içinde barındırdığı söylenebilir. Disiplinler arasındaki tanımsız alanlara kendini konumlandıran bu bilgi alanları, 21. yüzyılın sosyal bilimlerinin nüvesini oluşturacak potansiyeli içinde taşımaktadır"* (Işık, 1997).

Bilgi alanlarını mekana ilişkin olarak tanımlayan disiplinler için bu önemli bir veridir. Nitekim pozitivist bilim anlayışı çerçevesinde sosyal bilimlerin en önemli açmazının mekanı ötekileştiren tavrı olduğu ve yeni paradigma değişimi ile birlikte *mekanı toplumsal, toplumu da mekansal bir olgu olarak ele almak gerekliliğinin kaçınılmaz olduğu* (Teymur, 1997, s.279), bunun ise beraberinde kurulu disiplinlerin dışında kalan/bırakılan ***yeni bilme alanlarının oluşumunu*** getirmesi konusunda bir fikirbirliğinin oluşmaya başladığı öne sürülebilir (Teymur, 1997; Akay, 1997). Bu görüş örneğin "mekan"ın hiçbir disipline girmeyen kavramlardan biri olarak ele alınmasını içerirken, mekanın yeni bir disiplin çatısı altında sıkıştırılması yerine, bir dizi kavramsallaştırma ile mekanın *"disiplinlerarası", "çerçevelerarası", "glokal"* ve *"hemyerel"* bir *"mekanlararasılık" önerisini* (Teymur, 1997, s.277) ön plana çıkarmaktadır. Buna göre mekan *"birçok disiplinin az çok içine girdiği halde hepsinin dışında kalan,* ***disiplinlerin aralığında bir mekan"*** olarak kavramsallaştırılmaktadır. Burada mekan sadece parsellenen, inşa edilen, yaşanılan ve görülen bir nesne olmanın ötesine geçilerek, ondan çok şey öğrenilebilecek bir nesne olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla mekanın uzmanlığı da salt görülebilir, ölçülebilir ve determine edilebilir olanın ötesinde, zengin bir olasılıklar deposu ile beslenebilecek bir anlayışı zorunlu kılmaktadır. Bu olasılıklar deposu ise salt bir disiplinin sınırları içerisine hapsolmamak zorundadır. Kaldı ki, disiplinlerarası sınırların kayganlaşması ile ortada korunması gereken bir sınır kalmadığı da söylenebilir.

Kent planlama disiplininde ise toplum bilim alanında gündeme gelen değişiklikler kaynaklı olarak disiplinlerarası ya da disiplinleraşırı olma konumu üzerinde yoğun tartışmalar sürdürülmektedir (Tekeli, 2001a, ss.187-194; Gürel, 1995). Bir tarafta toplumbilim alanındaki değişikliklere paralel olarak kent planlamanın disiplinlerarası olma konumunu yeniden tartışmaya açması ve sürecin doğası gereği disiplinlerarası olma iddiasını terkedip kendini bir disiplin olarak kabul etmesi gerektiği öne sürülürken bunun iki yolla olabileceği ifade edilmektedir (Tekeli, 2001a, ss.187-194): ya normatif boyutunun geliştirilmesi koşuluyla coğrafyanın kent planlamanın disiplini haline getirilmesi ya da kent planlamanın kendisi bir disiplin haline gelmek üzere geliştirilmesi (Şekil 2.1). Bu yaklaşımda, tartışmalar sonrasında kent planlamanın disiplinlerarası olma iddiasını sürdürme kanısına ulaşılsa bile disiplinlerarası olma durumunun yeni bir yoruma kavuşturulması gerektiği de belirtilmektedir (Tekeli, 2001a, s.188).

Şekil 2.1 Kent Planlamanın Bilimle İlişkilendirilme Alternatifleri

Kaynak: Tekeli'den (2001a, ss.193-194) aktarılarak şematize edilmiştir.

Diğer tarafta ise giderek gelişen nitelikleri ile "disiplinlerarası" özelliğini koruyan bir Kent Planlama ile planlamanın doğurduğu disiplinleraşırı özellikteki Kent Bilimi'nin karşılıklı olarak birbirlerini besleyerek sürecekleri öne sürülmektedir (Gürel, 1995). Planlamanın geleceğini coğrafya bilim alanı kapsamı altında

sürdürmemesi gerektiği, disiplinlerarası olma anlamında ***mozaik*** niteliği ile disiplinleraşırı olma anlamında ***melez*** niteliğinin birleşimi ile planlamanın zenginleşmiş birikimiyle sözü edilen ikili yapıda yoluna devam edeceği ifade edilmektedir.

Paralel olarak Teymur (1997) tarafından salt belirli disiplinlerarasılık türleri olarak nitelendirilse de, ***disiplinleraşırılık*** üzerinde önemle durulan kapsamlardan birini oluşturur. Ancak bu ele alış biçiminde bilimler arası ilişkilerde disiplinlerarasılığın taşıdığı "arada olma hali"nin aşılıp bir tür disiplinleraşırılığa varılmanın hedeflenmesi gündeme getirilmektedir (Akay, 1997). Böylelikle disiplinlerin kendi alanlarını terkederek yeni alanlar kurmaya çalışmaları gerektiği ifade edilirken, bu görüş beraberinde sosyal bilimler ile doğa bilimleri arasında ve sanat ile bilim arasında köprü kurulmasını getirmektedir (Akay, 1997). Disiplinler arasında varolan geçişlilik ya da "sızma" ve "sirayet" durumunun disiplinlerarası olmak ile değil, disiplinleraşırı olmak ile açıklanabileceğinin öne sürüldüğü bu yaklaşımla, yeni oluşumların disiplinlerin geleceğini şekillendirme potansiyeli taşıdığı öne sürülmektedir (ibid., 1997, s.235).

Kısaca değinilen bu tartışmalardan geleceğe taşınabilecek görüş ise, özellikle mekanın geleceğine ilişkin olarak ***"disiplinlerarasılığın yeni bir yorumu"*** konusunda erişilen hemfikirlik düzlemi olacaktır. *Bu yeni yorumda nesnesini mekan olarak belirleyen bilim dallarının bir* ***"diğerler alanı"*** *olarak disiplinlerarasılığı ve paralel olarak disiplinleraşırılığı küresel düzlemdeki gelişmelere bağlı olarak yeniden tarif etmeleri gerekmektedir.* Ancak, kendilerini özellikle disiplinler arasındaki tanımsız alanlarda konumlandıran bilgi alanlarının değinildiği üzere 21. yüzyılın sosyal bilimlerinin nüvesini oluşturacak potansiyeli bünyelerinde taşımaları mekan organizasyon bilimlerinin geleceğini de bu "aralık" noktada konumlandırmaktadır. Kaldı ki, bu "ara konum", hem örneğin kent planlamanın "kalıcı" bir disiplinlerarası geleneğini benimsemiş olma niteliği, hem de disiplin sınırlarının kayganlaştığı düzlemde, Tekeli'nin (2201a) deyimiyle "disiplinlerarasılığı aşan bir kimlikle" (disiplinlerarası olma iddiasının terkedilmesine temellendirilse de) bilimsel geleceğin tarif edilmesinin mümkün olması ile de

desteklenmektedir. Kuşkusuz planlamanın uzantısında kentsel tasarımın da geleceğinin bu tartışmalardan bağımsız olarak yapılandırabileceği düşünülemez.

Bu anlamda önem kazanan ve yeniden yapılanmayı kaçınılmaz kılan disiplinler içi konumlanma sorunları ise kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilecek faktörlerle ilişkilidir:

- gerçekliği kavrayış biçimlerinde sadece olabilir olana değer verilmesi ile ölçülebilirlik / gözlemlenebilirlik / örneklenebilirlik temelli bir bilimsel yaklaşımın mekan organizasyon disiplinlerinin mekansal/toplumsal gerçekliği kavramalarında yetersiz kalması,
- mekanın salt fiziksel bir olgu olarak algılandığı mimarlık ağırlıklı temel ile sosyal bir olgu olarak algılandığı planlama ağırlıklı temel arası geçişliliğin yetersizliği sonucu meslekler arası gerilim yaşanması,
- Modernite temelli çözüm biçimlerinin ilkesel altyapısının mekan organizasyonunu araçsallaştırması ile mekanın disiplinlerin ilkesel olarak öngördüğünden çok farklı bir pratiğe oturtulması,
- mekanın hızlı değişim / dönüşüm sürecine ayak uydurabilmesi hedefiyle özellikle planlama süreçlerinin by-pass edilir hale gelerek geçersiz kılınması,
- kesin sınırlarla belirlenmiş disiplin tariflerinin toplumsal/mekansal pratiğe uymaması ile mimarlık ve planlama arası gerilimin artması,
- mekanın bilimsel paradigma kırılmasının yarattığı boşluk ortamından yararlanılarak sermayenin birikim esaslarına göre biçimlendirilmesi,
- plancıların sosyalize ve bürokratize etme, mimarlarınsa bireyselleştirme ve özgürleştirme eğilimlerinin (Günay, 1999, s.75) mekan üzerindeki karmaşık yapının daha da keskinleşmesine neden olması,
- mimarlık temelli ele alışların "sonuç" üzerindeki, planlama kaynaklı ele alışlarınsa "süreç" üzerindeki ağırlığının, dengeli bir mekan organizasyon yaklaşımına temel oluşturamaması,
- mekan organizasyonunda ölçekler arası sahiplenmenin kesin bilimsel sınırlar talep etmesine karşı ironik olarak pratikte bilim alanları arası geçişliliğin mesleklerin varlık alanlarının sorgulanmasına neden olan müdahaleler içermesi,
- bilimlerarası sınırların Modern bilimsel yapılanma kaynaklı olarak kendi sınırlarını kesin olarak belirlemeleri ile oluşan bilimsel işbölümü geleneğinin, meslekleraras koordinasyon ve iletişimi daha da zayıflatan etkisi,
- mekan organizasyonunun bilgi alanı dışarısından gelebilecek bilimsel desteğin mekan organizasyonu içerisindeki yapılanmada mimari ele alışlara entegre edilme sorunları,
- geleneksel işbölümü sınırlarının terkedilmeye başlamasına karşın, kurumsal altyapının bu sınırlararası geçişliliğe imkan vermeyen ilkesel ve pratik çerçevesi, ve
- kentsel tasarımın arada kalan konumunun mimarlık ve planlama arasında mesleki erk aracı olarak kullanılmaya başlaması ile eylemin sahiplenme temelli bir nevi mesleki savaş konusu olması,

hepsi mekan organizasyonunun çözmesi gerekli sorun alanlarına işaret etmektedir. Bilimsel nesnesi mekan olan disiplinlerin bu anlamda bütünsel bir ele alışla kurgulanması, yeni mekan kavrayışlarını kaçınılmaz kılmaktadır.

2.2.2 Kriz: Mekan Üzerinde Cereyan Eden Toplumsal Pratiklerin Kavranışı

Mekan, erk ve bilgi söylemlerinin güç[3] ilişkisine dönüştüğü bir nesne olarak ele alındığında ve kentsel mekanın üreticisi olan sistem geleceğe doğru yol alırken çevreden gelen tüm müdahalelere, arızalara ve risklere rağmen kendini hep aynen yeniden üretmeye kurgulandığında, gündeme getirilen müdahale, arıza ve risklerin bir şekilde ***sistemin sürekliliğini sekteye uğratması*** beklenecektir. Gereksinimlerin/gerçekliğin karşılanmasından saptırılmış amaçların araçsallaştırdığı bir nesne olarak mekan üzerinden sürdürülen senaryolar, ***aracın sisteme adapte ettirildiği derecede karşıtını da ürettiği ve böylelikle mekansal ve toplumsal bir direnç oluşturduğu*** bir başka çizgi üzerinden revize edilme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır. Varolan toplumsal / mekansal pratikler, bu çizginin yönünü belirleyicidir kuşkusuz, ancak bu pratikler üzerinde belirleyici olan ve bugünü bir şekilde geleceğe taşıyacak olan küresel ve yerel oluşumların da gözönünde bulundurulması gerekecektir. Bu oluşumların yaşanan krizden çıkarmaya çalıştığı kurgu ise çok ciddi bir akışkanlık ve değişim süreci ile tanımlanır. Yaşanan hızlı değişim yansımasını her ölçekte bulurken, küresel ya da yerel olanın bir şekilde ayak uydurmaya çalıştığı bu süreç aynı zamanda altı yönlü bir kültürel akış ortamı içerisinde bir yer edinme çabasını da içermektedir. Küresel ölçekli bu kültür akışlarının boyutları ise aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

---

[3] Kuşkusuz burada "erk" ve "güç" aynı anlama karşılık gelmemektedir. Diğer taraftan tıpkı "başkalarının iradesini etkileyecek araçlar üzerindeki hakimiyet"e Weber'in "erk", Arendt'inse "güç" adını vermesi gibi, erk ve güç konusunda çok farklı anlam yüklemeleri bulunmaktadır. Nitekim Arendt'in tarif ettiği ve Habermas tarafından normatif düzeyde kalmakla eleştirildiği erk tanımlaması da iletişimsel eylem modelinden yola çıkarak "erkin, *başkasının* iradesinin araçsallaştırılması değil, anlaşmaya yönelik iletişim ile *ortak* bir iradenin oluşturulması"na karşılık geldiğini ifade eder. Arendt'in bu yaklaşımında güç gibi stratejik bir öge siyaset kavramının dışında kalır, siyaset ise idari sistem aracılığıyla ilintili olduğu ekonomik ve toplumsal çevreden çıkarılır. Oysa Habermas siyaset kavramına yönelik olarak "siyasal erk için stratejik çekişmeyi ve erkin siyasal sistem içinde kullanımını da içine almak üzere genişletilmelidir" demektedir. Burada kullanıldığı biçimiyle güç ve erk kavramlarının Habermas'ın yaklaşımı ile paralellik taşıdığı söylenmelidir. Daha detaylı bilgi için Bkz. Habermas, 1995.

i. *"**Etno-peyzajlar** (etnoscapes): insan akışı – iş dünyası personelinin, işgücünün, turistlerin, göçmenlerin, sığınmacıların, sürgünlerin, yabancı işçiler ve benzerlerinin devinen peyzajı,*
ii. ***Tekno-peyzajlar** (technoscapes): teknoloji, mekanik ve donanım akışları; tüm sınırları aşan yüksek ve düşük, mekanik ve bilgi temelli teknoloji hareketleri,*
iii. ***Finans-peyzajları** (finanscapes): döviz ve tahvil akışları; para piyasaları, ulusal borsalar ve mal spekülasyonları yoluyla sersemletici hızla dönen ulusal turnikelerden büyük miktarlarda para akışı,*
iv. ***Medya-peyzajları** (mediascapes): basın, film, internet yoluyla imaj ve bilgi akışları; imaj üretme ve yayma elektronik becerisinin dağılımı ve bu yolla üretilen imajların çoğalması,*
v. ***İdeo-peyzajları** (ideoscapes): esas olarak Batı dünyası görüşünden kaynaklanan ideolojik yapılanma akışları –demokrasi, bireysel bağımsızlık, haklar; çoğunlukla kısmen devlet ideolojileri veya muhalefet hareketlerinin ideolojileriyle bağlantılı imajların sıralanması, ve*
vi. ***Meta-peyzajlar** (commodityscapes): mimariden giyim ve takı tasarımına kadar her türlü materyal kültürü akışları"* (Appadurai, 1990)

Sözü edilen *"peyzajlar"* hem mekan üzerinde belirleyicilikleri kesin olan ve küresel ağlar içerisinde varolabilme hedefi ile uyum sağlama zorunluluğunun içerildiği bir dizi faktörü ortaya koymakta, hem de aslında görülebilir olmayan bir başka mekanın tanımını yapmaktadır. Bu yönüyle de mekanın küresel/yerel yeni dinamikler çerçevesindeki yeni rolü tanımlanabilecektir. Bu yeni rol, toplumsal / mekansal yansımaların içerisinden çıkan mesajların önemsendiği başka bir anlayışın ürünü olmalıdır.

Bu kültürel akışlar aslında küresel homojenleşme ile heterojenleşme arasındaki gerilimin zihinsel düzlemine değinmesi anlamında da önemlidir. Çünkü para-mal-insanlar-bilgi-haber akışlarının dışında kalmanın olanaksızlığı ile bu gerilim beraberinde bir taraftan ***küresel olarak tabi olma ilişkilerinin üretilmesini*** getirirken, diğer taraftan ***"öteki"nin küresel alanın içinde yer alan ve kültürel mozaiğin bir parçası haline gelen bir konuma taşınmasını*** içermektedir (Aslanoğlu, 1998, s.167). Bu, mekan üzerinden yapılacak her kavrayış biçimi için asal öneme sahip bir veri olarak düşünülebilir. Mekan üzerinde cereyan eden toplumsal pratiklerin kavranması için öncelikle bu kültürel akışların sözü edilen etkilerinin irdelenmesi gereklidir. Aksi takdirde yeni mekansal kavrayış ve algılayış biçimleri gerçekliğin bilgisini kavramada yetersiz kalacaktır. Çünkü kent, bilimsel ve pratik düzlemdeki krizin kanıtı olarak ortadadır ve bu kriz her iki düzlemde de

çözümlenmek zorundadır. Bir tarafta bilim yaşanmakta olan sorunların çözümünü oluşturacağına inanılan ve de kendi sürekliliğini sağlayacak olan bilgileri üretmeye çalışmakta, diğer tarafta toplumsal/mekansal pratik kendi çözümlerini üretmektedir. Bir başka deyişle, toplumsal ve mekansal pratikler küresel ve yerel düzlemdeki bağlayıcı faktörlerden bağımsız kurgulanamazken, ortaya çıkan tablo ikili bir arayış içermektedir. Modern bilim destekli planlama/tasarım düzleminde topluma/mekana yaklaşım biçimleri ortaya çıkan açıkların telafi edilmesi için birtakım mekanizmalar geliştirmeyi ve böylelikle sistemin sürekliliğini sağlama amacını güder ve (Bölüm 2.2.3'te tartışılacağı üzere) araçlarını bu yönde geliştirirken, diğer taraftan toplumsal / mekansal pratik düzleminde alternatif çözüm arayışları belirli bir direnç oluşturarak ve sistemin belirlediği çizginin dışına taşma olasılıklarını gerçekleyerek sistemin açmazlarının da somut olarak sergilenmesine aracı olur. Bilimsel anlayışını en başından beri pozitivist ve determinist yaklaşıma temellendiren bir 'mekan bilimi' olarak planlama/tasarım kuram ve pratiğinin toplumsal ve mekansal pratiğin gerçekliğiyle örtüşmediği bu iki yönlü arayışta çok net olarak ortaya çıkmaktadır.

Aslında Modern bilimin çözümsüz kaldığı nokta çok nettir. Çünkü tıpkı Işık'ın (1997) belirttiği gibi *"dünya sosyal bilimlerin inanmamızı istediği ölçüde düzenli, önceden tanımlanabilir kuralları olan, istikrarlı bir dünya değildir"*. Küresel kapsamda içine girilen çözümsüzlük ve belirsizlik temelli çatının, yalnızca mekanı değil, mekanı kullananları da çıkmaza sokmuş olduğu gözlenir. Nitekim, mekanın değişen anlamıyla birlikte oluşan sorunlar karşısında 'mekan bilimi' yetersiz kalmakta, artık ne mimarlık, ne de planlama gerçek anlamdaki istemlerin ya da gereksinimlerin yanıtlayıcısı olabilmektedir. Üstelik artık *"sınırlar"* yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır (Bkz. Tablo 2.9). Hem sosyal bilimler, hem de söylemler arasındaki kalın duvarlar zamanla birlikte eriyip gitmektedir, çünkü gerçekliklerin temsil edildiği mekan'ın içeriği değişmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında, mekan ve temsil ettiği gerçeklikler hem *küreseldir*, hem de *yerel;* mekanın taşıdığı kimlik ise, hem çeşitlilik içeriğiyle *"sınırsızlığa"* işaret eder, hem de aslında **yer üzerinde daha da *"kalınlaşan sınırlar"***ın girdabında sıkışıp kalmıştır (Gökçen, 1998a). Sennett, kente ilişkin görüşlerini aktarırken tam da bu sınırların oluşumundan bahsetmektedir:

> *"Kentleri inşa tarzımızın karakteristik özelliği, insanlar arasındaki farkların oluşturduğu duvarlardır ve bu farkların karşılıklı bir tehdit oluşturmasının,*

karşılıklı bir uyaran olmasından daha muhtemel olduğunun varsayılmasıdır. Bu yüzden, kentlerde inşa ettiğimiz şeyler kişiliksiz, nötralize edici, sosyal kontakt olasılığını ortadan kaldıran yerlerdir: Dökme camla kaplı dış duvarlar, yoksul semtleri kenti geri kalan kısmından ayıran ana yollar, koğuş tarzı siteler" (Sennett, 1999, s.15).

Bu tablo içerisinde kentsel dinamikler çok ciddi sonuçları olan birtakım küresel rüzgarların etkisi altında ivme kazanarak değişmekte, neredeyse tüm mekan kurgusu bu değişimi ***"kapanma"*** yönünde kurmaktadır. Kendi içine kapalı ve korunmalı mekanların, güvenlik sistemleriyle korunan sitelerin, cemaat toplumlarının "dışarı"dan gelebilecekleri dışlayan mahallelerinin ve hatta kapalı alışveriş merkezlerinin ortaya çıkışı bu kapanmanın somut örnekleri olarak karşımıza çıkar. Özünde bir güvenlik arayışının yer aldığı bu oluşumun beraberinde ***"kamu alanının özelleştirilmesi"***ni getirdiğini belirten Madanipour (1996, s.144), bunu üst ölçekli ekonomik yapılanmaların küreselleşme ile birlikte değişen doğalarına ve finans endüstrisinin mekan üretimi ve işletimi alanındaki müdahalelerine bağlamaktadır. Bu görüşe göre, büyük ölçekli girişimciler ve finansörler, yatırım yaptıkları toplulukların belirli bir güven koşulu altında olmasını talep etmekte, ve böylelikle herhangi bir belirsizliğe imkan vermeyen güvenli mekan oluşumunu teşvik etmektedirler. Bu eğilimin artan suç oranlarından korunma isteğine, keskinleşen rekabet ortamına, tüketicilerin artan beklenti düzeylerine, ve tamamen kontrol altına alınan çevrelerin geliştirilme isteğine paralel olduğunu öne süren Madanipour'un görüşleri aslında ***kentsel mekanın giderek özel sektörün beklentilerine göre düzenlenmekte olmasının*** bir açıklamasını yapmaktadır. Böylelikle kent iki yönlü bir kapanış içerisine girer: Bir yanda sermayenin birikim alanlarının talep ettiği *"güvenlikli" ve "korunaklı" yaşam alanları*, diğer tarafta bu sisteme karşı direnmenin ancak kendi içine kapanma yoluyla sağlanabileceği düşüncesinin getirdiği ve hemşehrilik temelli dayanışma ilişkileri ile ayakta duran *cemaat toplumlarının yaşama alanları / gecekondular*.

Kentlerin küresel dengeler içerisinde salt sermayenin birikim alanları olarak görülmesi, sermayenin talep ettiği şekilde "steril" bir şekilde düzenlenmesi, bu doğrultuda rasyonelliğe sırtını dayanan planlamanın, sermayenin bir aracı olarak kullanılması ve mekan üzerinden sürdürülen "normalleştirme" süreçlerini tetiklemesi

koşullarında bile, ***arızaların kentsel sahneden silinmesi başarılamamıştır.*** Bir başka deyişle, belki artık kentler Lefebvre'nin mekanın okunabilirliğine atfederek eleştirdiği şekliyle 'saydam' ve 'problemsiz' bir yüzeye dönüştürülmeye çalışılmakta, üzerlerinde hiçbir arızaya olanak vermeyecek şekilde düzenlenmekte ve böylelikle *"mekanın temsilleri"* yaratılmaktadır, ancak bu *"temsilin mekanları"nın*[4] birer arıza olarak ortaya çıkışını engellememiş, bilakis ortaya çıkışını nedenleyen koşulların oluşturucusu olmuştur. Göksu'nun da belirttiği gibi:

> *"İşte, arızanın ortaya çıkması, oraların 'temsilin mekanları' haline gelmesi ile başlıyor. Yani, bir biçimde temsil edilen bir mekana, politik ve ekonomik bir mücadelenin herhangi bir kimlik kuruluşu süreciyle taşınarak, o 'yer'in artık temsile ilişkin bir mekana dönüşmesi, 'ötekinin yeri' olarak temsilsel hale gelmesi, adeta kumdan bir kalenin inşası gibi.."* (Göksu, S., 1996c)

Mekan biliminin ardındaki düşünce ise mekanın nötralize edilmesi, "steril", "normal" ve herşeyin okunabildiği "masum" bir yüzey haline getirilebilmesinin Göksu'nun deyimiyle ancak bu kalelerin yıkılması ile mümkün olduğu yönündedir. Gerçi böylelikle mekan derinliksiz, saydam, ve apaçık hale gelmektedir, ama tarihten ve pratiğin gerçekliğinden kaçarken de, kendi gerçekliği bulanıklaşmaktadır (Stewart, 1995, s.611). *"İşte bu yüzden, 'temsilin mekanları' yeniden kurulurken, bir direniş ya da bir karşı-söylem alanı olarak, güç aygıtları tarafından da öyle kolay kolay yakalanamaz hale geliyorlar. Yani, 'yaşanan' mekan 'ötekinin yeri' olarak 'tasarlanan' mekandan ayrılıp kendini yeniden kuruyor"* (Göksu, S., 1996c)

Sistem kendini aynen yeniden üretirken aslında kimliğini arıza unsuru olan "öteki" üzerinden kurmakta, diğer taraftan "öteki"nin kendi kimliği de kendi "yer"inde ve fakat o "yer"e tabi kılınarak kurulmaktadır (ibid.). Bu süreçte "öteki" kendini "yer"inde ifade edecek araçları üretmekte ve böylelikle bir arıza olarak nitelendirilmesine ve mekanın nesnelliğinin sağlanması adına 'öteki'nin görünür dünyadan çıkartılması çabalarına rağmen kendini "normal" olanın tam da içinde konumlandırmaktadır. Kentsel sosyal hareketler, toplumsal çatışmalar, bu çatışmaların kaynağı olduğu düşünülen gerilim mekanları olarak gecekondu alanlarının kenti çepeçevre sararak kendi içine kapalı 'cephe'ler yaratması, sokak

---

[4] Mekanın temsil boyutuna ilişkin tartışmalara Bölüm 2.3.2.3 kapsamında detaylı olarak değinilmektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

çocuklarının kentin 'dış' mekanlarını kendilerine yaşam "yeri" olarak tarif etmeleri, homoseksüellerin kentin merkez alanlarını cinsel bir mekana dönüştürmeleri ya da küçük üretim birimlerinin kent içerisindeki yayılma biçimleri, hepsi ortaya çıkan arızaların kentsel mekan üzerindeki görüntülerinin örnekleridir. Hiçbir oluşumun kent içerisindeki belirleyicilikleri nesnel bilim aracılığıyla önceden kestirilebilmiş değildir. Bir şekilde virtüel olanın içerisinden çıkıp kent üzerinde aktüelleşmiş ve kente "direnerek" kendi varoluş ilkelerini mekan üzerinden belirlemişlerdir. Kent bu arızaları her ne kadar "uyumsuz" olarak nitelendirse ve kent içerisindeki varlıklarına tahammül edemese de, kentin toplumsal / mekansal gerçekliği içerisinde "yerel" bağlamdan çıkan birer alternatif çözüm olarak hepsi kentsel mekanın üzerinde cereyan etmekte, kentin kimliği bu farklılıklar üzerinden gerçekliğini bulmaktadır.

Ancak bu kimlik Modernist planlama ve tasarım yaklaşımlarının anladığından çok başka, ***direnişlerin*** içinde barındığı bir anlama karşılık gelir. Bu direniş örneğin çingene mahallelerinin, prestijli konut alanlarının hemen de yanıbaşında konumlanmaları ve 'düzenleyici' müdahaleyi dışlayıcı bir sosyal kalkan oluşturmalarında, cemaat toplumlarının her an bir toplumsal çatışmaya gebe gerilim mekanlarında, kent içerisindeki bir mekansal müdahaleye karşı bir güç olmaya başlayan yerel inisiyatifte, aykırı olduğu düşünülen kullanışların merkez gelişme stratejilerine göre yeniden konumlandırılmasına karşıt geliştirilen çabalarda, kısacası kentin tüm toplumsal / mekansal parçalarında okunabilirdir.

İlginç olan ise, sermayeye endeksli olarak kent üzerinden geliştirilen parça projelerin mekan bilimi pratiğini altüst eden bir süreçle gündeme gelmesine karşın bilimsel temelli bir direnişe konu olmaması, bilimsel yapılanma içerisinde bir arıza olarak nitelendirilmemesidir. Kentsel mekan üzerinden sürdürülen bilimsel pratik, dayandığı ilkesel düzlem gereği hala Modernist çizgide pratiğini kurarken, bu çizgi üzerinde tepki çeken ve arıza olarak nitelendirilen toplumsal / mekansal parçalar ya ***gecekondulara*** ya da ***"ötekilik"le*** tanımlanan kategorilere karşılık gelmektedir. Benzer şekilde kapitalist küreselleşme süreçlerinin ya da küresel olana uyumlanma adı altında yerel üzerinden gerçekleştirilen sermaye birikim süreçlerinin planlama ve tasarım pratiği üzerinde yarattığı arızalar da birer arıza kategorisinde

değerlendirilmemekte, sistemin telafi edebileceği ve genel işleyiş içerisinde herhangi bir bozukluk yarattığının düşünülmediği doğal süreçler olarak nitelendirilmektedir. Böylelikle, örneğin mega ölçekli tüketim alanları olarak alışveriş merkezlerinin mekan biliminin işleyiş sürecini alt-üst edici bir prosedürle gerçeklenmesi ve plan tadilatlarının sürecin en son aşamasındaki sıradan bir formalite olarak görülmesi meşru olarak nitelendirilmektedir. Çünkü tüketim, kentsel mekanın kendi içine sorgusuz sualsiz kabul edebildiği en temel kategori olarak görülmektedir.

Bu sistem içerisinden çıkan arızaların aslında küresel homojenleştirici güç ile yerel heterojen güçler arasındaki gerilimin ***kentsel sosyal hareketlerin*** yaratıcısı olduğu örnekler de kent içerisinde alternatif pozisyonlar yaratmaktadır. Nitekim özellikle kapitalist sisteme karşı mücadele veren yerel tabanlı birçok hareketin özellikle son yirmi yıldır gerek dünya, gerekse Türkiye'de ivmelenerek artmış olduğu gözlenmektedir. Güney Meksika Kızılderililerinin, Kuzey Avusturalya yerlilerinin, Gana köylülerinin, Seattle'da sermaye karşıtı göstericilerin, Bergama köylülerinin, Hindistanlı anti-nükleercilerin, anti-MAİ'cilerin ya da küreselleşme ve tahkim karşıtlarının (Göksu, S., 2000a, s.77), hepsinin buluştuğu ortak nokta esas olarak varolan sisteme karşı mücadeleyi içeren yerel direnişler olmalarıdır. Hepsi, sistemin arıza olarak nitelendirdiği örnekleri oluştururlar.

> *"Bazı örnekler bizzat evrensel olana asimetrik konumlanmış ya da sistem karşıtı özellikleriyle öne çıkan "yerel inisiyatif" mit'inin yaratılmasına yol açarken; bazı örneklerinse tersine, neredeyse sistem aygıtlarının bir parçasıymışçasına hareket ettiği ve sistemin yeniden üretiminde araçsal rol oynayan bir pozisyona çekildiği gözlemleniyor"* (Altınçekiç, 2000, s.78)

Asimetrik konumlanmanın tercih edildiği hareketlerin kamu alanına sunduğu alternatif yurttaş kimliği, örneğin tıpkı Bergama deneyiminde yaşanmakta olduğu gibi, değişimin toplumsal ve bireysel alanda tasarladığı etkilere karşıt alternatif pozisyonlara geçişin olanaklılığını da anlatmaktadır. Burada, *"liberal geleneğin doğal toplum anlayışının bir sonucu olarak 'yarar' için eyleyen birey ya da 'topluluğu' yerine, Bergama deneyimi 'hak' için eyleyen ve meselesini kamu alanında siyasallaştırabilen 'yurttaş' bireyin varlığının devamlılığı"* (ibid., s.79) öne sürülmektedir. Yerel inisiyatifin yarattığı toplumsal hareketlerin değişimin dolaylı bir temsilini oluşturmak anlamında önemli oldukları ve dünya coğrafyası ölçeğindeki

yeniden yapılanma süreçlerinde birikim rejimi ve demokrasi geleneğinde çıkan krizi telafi edici bir "yerel" pozisyon oluşturdukları söylenebilecektir. Kuşkusuz bu değişimin Altınçekiç'in de belirttiği gibi sistemin kendini aynen yeniden üretmesini sağlayacak şekilde yönlendirildiği örnekler de vardır. Bu anlamda, tıpkı İzmir İnciraltı-Narlıdere örneğinde olduğu gibi[5] uzmanlaşma zemininin popüler olan zihniyete yaygınlaştırılarak kurulmaya çalışıldığı çabaların da bir direniş olarak kentsel arenada kendini var edebileceği düşünülmelidir.

Toplumsal/mekansal pratik içerisinden çıkan direnişler yerel olana özgü dinamiklerin arıza yaratması ile kimi zaman da ***toplumsal çatışmalarda*** yansıma bulur. Appadurai'nin (1980) "öteki"nin küresel alanın içinde yer alan ve kültürel mozaiğin bir parçası haline gelen bir konuma taşınması şeklinde etki yarattığını belirttiği kültürel akışların yerel üzerinde "yarılma" yaratan yansımaları kentsel kamusal alanda toplumsal çatışmaların doğurucusu da olabilecektir. Bu çatışmalar, öteki'nin kültürel mozaiğin bir parçası haline gelme sancıları olarak da yorumlanabilecektir.

Oysa her direniş simgesi Modernist bilim anlayışının geçersizliğinin kanıtı olarak vurgulanmakta, kentin teslim olduğu küresel süreçlerin mekan üzerindeki yarılmaları daha da artırıcı etkilerine karşı geliştirilmesi gereken yaklaşımların aciliyetini her geçen zaman diliminde biraz daha pekiştirmektedir. Hiç kuşku yoktur ki değişen küresel dengeler, bu anlamda kentlerin özellikle kamusallık temelli varlık alanlarının yeni baştan sorgulanmasını gerektirmektedir. Bu sorgulama öncesinde ise geliştirilen telafi mekanizmalarının ekonomik pratiklerin kontrolü ve yönlendiriciliği altında kurgulandıklarında sistemi aynen yeniden ürettikleri de gözönünde bulundurulmalıdır.

2.2.3 Çıkış: Ekonomik Pratiklerin Gereksindiği Mekan Organizasyonu

Modern anlamda bilimin gelişmesinin, sanayi alanındaki teknolojik gelişmelere koşut bir çizgi izlemesine paralel olarak aslında hem doğa bilimlerinin, hem de

[5] Bu konuda kapsamlı bir yorum için Bkz. Göksu, E. (2000). Kimsenin Olmayı Bir Türlü Beceremeyen Yer İnciraltı: Bir Yerel Siyaset Öyküsü. İzmir Kent Kültürü Dergisi, 1, 102-130.

toplumbilim alanlarının Modernizm ile birlikte teknolojinin hizmetine girdiğini söylemek mümkündür (Göksu, E., 1996a). Bu anlamda tüm bilim alanlarının üretim artışının sağlanması ve tüketimin hızlandırılması amacına yönelik olarak kapitalist sistemle desteklenen Modernist düşünce ile biçimleniyor olması, aynı zamanda bir ***"piyasa toplumu"*** yaratılmasının ardındaki bilimsel desteği de gözler önüne sermiştir. Üstelik tüketimi motive eden bir piyasa toplumunun sadece malların değil, aynı zamanda ***mekanın da üretim ve tüketimini*** içermesi kaçınılmaz olmuştur. Çünkü gerek kapitalist küreselleşme düzlemindeki gelişmelerin mekan üzerindeki yüklemeleri, gerekse de planlama/tasarım kuram ve pratiğinin Modern bilim desteği ile mekana yaklaşım biçimlerinin sistemi destekleyici ve telafi edici niteliği, mekanın ekonomik pratik temelli araçsallaştırılmışlığı üzerine kurgulanan bir sistematiğin oluşmuş olduğunu sergilemektedir. Bu sistematik sermaye birikimine temellenir. Özellikle keskinleşen kapitalist çağın, yani küreselleşme ile anılan gelişmelerin yönlendiriciliği altında ise kentlerin ***sermaye birikim alanları*** olarak taşıdıkları rol giderek daha da önem kazanmaktadır. Bölüm 2.1.2'de aktarıldığı üzere kapitalist sistemin krizleri içerici niteliği, hatta adeta krizlerden beslenmesi ile krizlerin aşılmasında da sistemin kendi telafi mekanizmaları devreye girmektedir. ***Taşınmaz sermayesi*** bu anlamda özellikle de sermaye döngülerindeki krizlerde ihtiyaç duyulan asal bir mekanizma olarak sistemin sürekliliğini sağlamakla yükümlü olmuştur.

Kentin sermaye ile arasındaki çok yönlü ve karmaşık ilişkisi, bugün toplumsal sermayenin fazla uzmanlaşmış sermayeye dönüşmesi sonucunu doğurur. Nitekim, toplum sermayesi olarak başlıklandırılabilecek ve dolaşım seviyesinde yeralan *sanayi sermayesi* üretim sürecini ve artık değeri, *ticaret sermayesi* mal sermayesinin dolaşımını, *mali sermaye* de para sermayesinin dolaşımını kontrol etmektedir (Göksu, E., 1996a). *Taşınmaz sermayesi* ise daha farklı olarak bu sefer mekanı odak noktasına almakta, mekanın planlanma ve düzenlenmesini yönlendirmektedir. Çünkü kapitalist sistem içerisinde mekanı yönlendiren sermaye, toprak mülk sahipliğine, yani arsa mülkiyetine dayalıdır. Sözkonusu yapı kapsamında, taşınmaz sermayesinin mekan üzerinde mutlak kontrolünden söz edilebilir. Nitekim, kapitalist üretimin dolaylı maliyetleri, ***taşınmaz sermayesinin planlama üzerindeki yaptırım gücü*** ile azaltılabilmekte, dolayısıyla, ***sermayeye endeksli bir mekansal düzenleme biçimi***

hakim olmaktadır. Bu durumda, kent içerisindeki rant ilişkilerinin ve birikim süreçlerinin dinamiğinin artırılması önem kazanmaktadır. Bunun anlamı kentin tümüyle ekonomik bir yapıya temellendirilerek, sosyal, kültürel ve ekolojik, tüm diğer boyutlarının bu yapı altında ezilmesidir.

Taşınmaz sermayesinin yönlendirdiği kentin sonuç görüntüsü yalnızca büyük alışveriş merkezlerinden, sanayi alanlarından, ya da onları birleştiren taşıt yollarından oluşmamaktadır; buna bir de konut alanlarının insan ölçeği dışına çıkan dokusu ya da gecekonduların "büyüme için büyüme" sloganını doğrulayan yapısı eklenebilir. Nitekim, kentsel arsanın bir spekülasyon aracı haline gelmesiyle, ***mekanın kendisi bir pazar alanına dönüşmektedir.*** Aslında kenti biçimlendiren de bu spekülasyonları doğurucu süreçlerdir. Bir arıza olarak düşünülen gecekondu alanları bile giderek sistemi destekleyici spekülatif bir araç haline dönüştürülmüş, böylelikle sistemin hem dışladığı, hem de yaratılan politik / ekonomik destek ile beslendiği "arızalar"(!)dan söz edilmeye başlanmıştır. Kapitalistleşme ve kentleşme, giderek spekülasyonların arsa değerlerini yükseltmesine izin verirken, kentin gereksiniminde olduğu ve toplumsal ilişkiler zemininin ürünü olabilecek gerçek mekansal dokuların oluşturulma olanaklarından "Modern gelişme" adına taviz verilir olmuştur. Sonuç, toplumsal gerçeklik ile değil ama "küresel" ilkelerle örtüşen bir mekansal dokunun oluşmasıdır. Modernite'nin benimsediği ***"bütüncüllük"*** ilkesi de aynen bunun yaratılmasını istemektedir zaten. Modern kültürün bütünleştirmeyi sağlayacağı düşünülürken, Modern mekan sermaye döngülerini destekler durumdadır: *ekonomiye endeksli tekdüze mekanlar, beton yığınlar, ve sadece rant tasarımcılığı.* Ekonomik pratiklerin gereksindiği mekansal altyapı böyle bir görüntü sergiler.

Bu altyapı Modernist planlamanın temellendiği ilkesel düzlemin tüm unsurları ile örtüşmektedir. Böylelikle krizden çıkışa yönelik yeniden yapılanmada kapitalist çizgiden ayrılmama tercihi doğrultusunda mekansal pratikler üzerinden ***küresel döngülerin sürekliliği*** hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda küreselleşen ekonomik döngülerin kentler üzerindeki etkisi ise, sistemin kriz ortamında ***telafi mekanizmalarını*** mekan üzerinden üretmek üzere kurgulanması şeklinde yansıma

bulmuştur. Mekanın planlama ve tasarımı da bu anlamda kriz koşullarına adapte edilebilmeli, mekan üzerinde ortaya çıkan arızaların yine Modern bilimin desteği ile üstesinden gelinebilmelidir. Üstesinden gelme biçimi ise her tür arızaya müdahale edilerek ekonomik sistemin bir parçası haline getirilmesini içermektedir. Modern planlamanın veri aldığı düşün sistemi bunu içermektedir.

Kuşkusuz planlamanın başarılı olabildiği aslında ***sistemin aynen yeniden üretimi*** olmuştur. Sorunların üstesinden gelme gibi bir kaygı taşınmadan, farklı olanı, öteki sayılanı "homojenleştirme" anlamındaki çabalar ile ***kentlerin parça parça "yenilendiği" sözde-bütünlükler*** üretilebilmiştir. İlginçtir ki, bu gözardı etme ya da tıpkılaştırma stratejisi hiçbir zaman arızaların oluşumunun önüne geçememiş, hatta kimi zaman tüm kentsel mekan arızalara teslim olmuş nitelikleri ile tarif edilir olmuştur. Arızaların neredeyse tüm kent parçalarına egemen olmaya başladığı bu sistem içerisinde planlamanın ***"yenileme"*** ve ***"mekansal kalite"*** üzerindeki vurgusu ise boşa değildir. Sermaye döngülerinin de kentten talep ettiği "yenilenmiş" ve "kaliteli" mekanlar kentte kendisine sürekli bir *"potansiyel"* bulmak zorundadır. Kent içerisinde sermayenin kendi yatırım alanlarını genişleteceği potansiyel taşıyan alanlar böylelikle aslında ***potansiyel sermaye birikim alanları*** olarak mekansal dönüşüme açıkmış gibi görülür. Bu alanları Göksu şu şekilde sınıflamaktadır:

i. *"kentin odak noktasında bulunan eskimişliği ve köhneleşmişliği nedeniyle atıl kalmış **tarihsel nitelikli kent parçaları,***

ii. *kentlerin büyüme sürecinde kentsel gelişme akslarının içinde kalan, imarla gelişen yeni konut alanlarına göreli olarak merkeze yakınlık, ulaşım olanakları ve manzara gibi konum avantajlarına sahip **eski gecekondu alanları,** ve*

iii. *kent içinde veya yakın çevresinde bulunan ve taşıdığı fiziksel özellikler nedeniyle korunması gerekli **doğa parçaları**"* (Göksu, E., 1996a)

Planlama bu anlamda kent parçalarının yenilenmesini ve böylelikle "düzenli" ve "sağlıklı" bir kentsel doku oluşumunu hedeflerken, kentsel tasarım da tıpkı planlama gibi sermaye döngülerinin sürekliliğini sağlayabilmek adına bir ***kentsel makyaj aracı*** olarak mekansal dönüşüme ve böylelikle kalite artırımına katkı koymaktadır. Tek fark, kentsel tasarımın prestijli alanlar konusundaki vurgusudur. Böylelikle sadece "değecek" olan alanlara makyaj yapılacak, geri kalan kent parçaları ise tıpkı "normal" olan "Modern(!)" kent dokusu gibi düşünülerek "bütünsellik" içerisinde

aynılaştırılacaklardır. Böylelikle ***planlama ve tasarımın elindeki erk*** ile sadece mekanlar dönüştürülmemekte, ayrıca yaşam biçimlerinin benzeştirilmesi ve homojenize edilmesi, tüketim alışkanlıklarının, kültürün, eğitimin ve emeğin yeniden üretimi için gerekli koşulların aynılaştırılması hedefi gerçekleşebilmektedir. Arıza olarak planlama ve tasarımın karşısına çıkan ve kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsal gerçeklik üzerindeki dengesiz yansımaları (gelir dağılımı eşitsizliği, farklı sosyal grupların yaşadığı farklı mekansal parçalar arası dengesizlik, kolaj kent görünümü vb.) sonucu oluşan sorun alanlarının telafi edilebilmesinin tek yolu da böylelikle bu dengesizliğin Modern planlama/tasarım pratiğinin çatısı altında ***nötralize*** edilmesi, yani yaşam biçimlerinin ***birörnekleştirilmesi*** olarak kabul edilmiştir. Bu nötralizasyon süreci farklılık ve çeşitlilik sunan kentsel mekanların ve yaşam tarzlarının, kentin diğer parçalarıyla ve o parçalarda sürdürülen yaşam tarzlarıyla aynılaştırılmasını sağlamaktadır. Küresel sermaye döngülerinin yerel ölçekte kentsel mekanlardan beklediği de budur. Kentler bu doğrultuda Appadurai'nin deyimiyle birer *etno-peyzaj* olarak tüm kimliklere yer veren ama homojenleşme temelli bir toplumsal profili benimseyecek, birer *tekno-peyzajı* olarak hızlı gelişime endekslenecek, birer *finans-peyzajı* olarak sermaye döngülerinin yatırım istemlerini gereğince karşılayabilecek, birer *medya-peyzajı* olarak imajların kentsel mekan üzerinden tüketilmesini sağlayacak, birer *ideo-peyzajı* olarak Modern ideolojinin mekansal simgelerini barındırabilecek, ve birer *meta-peyzajı* olarak da mimari ve tasarımın metalaştırılması yoluyla mekansal yarışlar içerisinde yer alacak ve tüketimle desteklenecek mekanlarla donatılmalıdır. Ancak böylelikle sermayeye yeni birikim alanları yaratılabilecek, kentsel mekan ve yaşam 'bütünsellik' içerisinde 'nötralize' edilebilecek, yeni tüketim alanları yaratılabilecek ve mevcut sistemin varlığını sürdürebilmesi ve yeniden üretilmesine katkı sağlayacak yeni alanlar sisteme dahil edilebilecektir (Göksu, E., 1996a).

Planlama ve tasarımın Modern kuram ve pratikten veri aldığı bilimsel çerçeve böylelikle sermaye döngülerinin istemleri ile örtüşmektedir. Oluşan arızalar da yine aynı bilimsel çerçeve içerisinde nötralize edilme yoluyla "çözülmektedir(!)". Bu aslında ***popülist söylemin telafi mekanizmalarıyla sistemin aynen yeniden üretiminin sağlanması*** anlamına gelmektedir. Planlama alanında bunun karşılığı ise

imar afları, ıslah imar planları, plan tadilatları, revizyon imar planları gibi bir dizi alt açılıma denk gelir. Akılcılık temelli bir bilimsel yaklaşım bu anlamda kendi sürekliliğini sağlayacak mekanizmaları da geliştirmiştir.

> *"..Planlama, kimliği 'normal' olanın üzerinden tarif ettiği sürece, bunu dönüştürme 'potansiyeli' olan her türlü 'anormalin' özgürleşme momentini boğmaya dönük olarak işleyecektir. Böylece, bütün 'gayrimeşru' oluşumları, meşrulaştıracak şekilde 'aynı' kılarak, bir taşla çok kuş vuracaktır; 'kimlik' korunacaktır, sermaye birikimi kent-içi yapılaşma hareketlerine bağlı olarak belli bir rahatlama edinecektir, herkes(im)in artan rantlara ortak edilmesi ile başka taleplerin geri çekilmesi sağlanacaktır, siyasi sadakat sürekli olarak belli bir seviyede tutulabilecektir vs. Dolayısıyla, gecekonduları önce 'ıslah' edip ardından yüksek katlı yapılaşmalara konu ederek 'düzene' sokulmasını ve küçük üretim birimlerinin sanayi sitelerine sürülerek 'hizaya' gelmelerini öngören 'yenileme' süreçleri bu anlamda okunabilir"* (Göksu, S., 1996c).

Ancak bu mekanizmaların varolan toplumsal / mekansal gerçeklikle örtüşmemesi, toplumsal gerçekliğin kendi içerisinden alternatif çözüm biçimlerini çıkarmasına engel teşkil etmezken, tüm nötralizasyon, homojenleştirme, aynılaştırma, vb. temelli telafi mekanizmalarının tıkandığı noktada kimi zaman mekansal, kimi zaman toplumsal olarak üretilen farklı alternatifler, farklılığın, çeşitliliğin ya da çoğulluğun gizlenemezliğini çarpıcı biçimde ortaya koyarken kentsel mekan ve yaşam içerisindeki direnişlerin kentsel izdüşümlerini yaratmaya devam etmektedir. Modern bilim kaynaklı yaklaşım bu sefer bu oluşumlara "öteki" mekanlar ya da "öteki" yaşamlar adını verdiyse ve gözardı etmeyi sürdürdüyse de, bugün gelinen aşamada geleceğe ilişkin olarak kurgulanan tüm olasılıkların ***farklılıkların biraradalığına*** kurgulanmasının önüne geçememiştir. Bilimsel paradigmanın kırıldığı ve yeni mekansal kavrayışlardan söz edilmeye başladığı nokta da budur.

2.3 Mekan Kavramsallaştırmalarına İlişkin Arızaları Aşmaya Yönelik Yeni Arayışlar

Mekan bilimlerinin kapitalist dinamiklerin yönlendiriciliğinde her türlü çevrenin giderek daha fazla tüketildiği mekanların yaratıcısı olmaları ile içerisine girdikleri ***güvensizlik koşulları ve prestij kaybı***, sosyal bilimlerde sürdürülen tartışmalarda "toplum"un bir analiz birimi olarak ele alınışı, kamu yararı kavramının belirsizlik taşıyan zemini ya da yukarıdan-aşağıya yönelimli kurumsal süreçlerine yönelik

olarak mekan biliminin geçerliliği gibi konuların sorgulanmasına paralel olarak gündeme gelmiştir. Bu koşullar altında örneğin planlamanın sonundan sözedilirken, toplumsal zemindeki çözülmeler de giderek daha fazla parçalanma ve kimliklerin daha fazla öne çıkması şeklinde yansıma bulmuş, coğrafyalar da bu parçalanma süreçlerinde kimlik temelli olarak "kapanma"ya başlamış, kısacası mekan bilimlerinin alıştığı planlama ve tasarım süreçleri altyapısını yitirmeye başlamıştır. Artık mekan farklı anlamlar yüklenmiş durumdadır. Planlamanın ise Modern bilimsel yapılanması içerisinde bu süreçleri yakalayabilme şansı kalmamıştır. Zaten, sözü edilen koşulların da yönlendirmesiyle sermayenin kontrolü altında planlama bir yatırım danışmanlığı alanına, kentsel tasarım mekansal kalite artırma temelli makyaja, mimarlık ise prestijli mekan yaratma aracına dönüşmüştür. Bu süreçte hem mekan organizasyonuna ilişkin gelişmeler, hem de bilimsel düzlemdeki tartışmalar aslında yeniden yapılanan kapitalist sistemin uygulamaya koymak istediği yeni modelin tamamlayıcı parçaları olarak gerçekleşmektedir.

Ancak diğer taraftan bütün bu gelişmelerin gerçekliklerin kavranış ve algılanış biçimlerinde ciddi bir değişim getirmesi gerekliliğinin bilinç düzeyine çıkarılması gibi bir yararı olduğundan söz edilebilir. Toplumsal/mekansal yarılmalar arttıkça yeni çıkış noktalarına yönelik arayış da kaçınılmaz olmuştur. Böylelikle kentin ne olduğuna yönelik olarak özellikle kentsel yönelimli sosyal bilimciler arasında bir konsensüs oluşturulamaması ve kente yönelik tariflerin olabildiğince belirsizlik ve bağlam bağımlılık içerdiğinin tartışılması, kentlerin işlevsellik analizinden öte ne anlam içerdiklerinin deşifre edilmesi ve bir sosyal-mühendislik alanının nesnesi olmaktan öte kentsel olanın o kenti yaşayanlarca ne anlama geldiğinin önem kazanması, hepsi ***kentin yeniden anlamlandırılması*** yoluyla sorunların aşılma çabasını içerir. Bir kentin farklı tanımlanmaya başlamasının, hatta bir metin olarak görülmesinin ardında da böyle bir arayış vardır.

Bu arayış kuşkusuz mekanın kavramsallaştırılmasına yönelik arızaların aşılması gibi bir hedef altında ve buraya kadar aktarılan koşulların da etkisiyle iki alternatif yön alabilecektir: yani, ya sistemi telafi edecek yeni kavrayışlar devreye sokulacak,

ya da sisteme tamamen asimetrik bir konumda mekanın çok başka biçimlerde anlamlandırılması gerektiği ortaya konacaktır.

2.3.1 Telafi Edici Arayışlar

Mekanın kavramsallaştırılmasındaki arızaların oluşturduğu kriz durumunu derinleştirmeyen, ama kısa vadede varolan açmazları aşmaya çalışan arayışların sistemi işler tutmaya kurgulandığı söylenebilir. Bu arayışlar mekansal/toplumsal pratikte yansıma bulan ***sorunların sistemin içerisinde konumlanarak çözülebileceği*** inancını içerir. Bu inancın ardındaki düşünceye göre, mekanın parçalar üzerinden tasarlanmasının ***bütünselliğe*** erişimi sağlayacağı düşüncesi ya da ***mekansal kalite*** artırımı üzerinden sorunlar çözülebilecek, böylelikle sistem telafi edilebilecektir.

2.3.1.1 Bütüncüllük – Parçacılık

Modernite'nin ideal toplum düzenine erişmede en temel ilkelerden biri olarak kabul ettiği ve mekan üzerinden de sağlanmasını hedeflediği "bütünsellik" anlayışı Modern kültür düşüncesinin temelinde yatar. Kültürel anlamda bütünleşme hedefi örneğin sanayileşme süreçlerine koşut olarak ortaya çıkan kırdan kente göçle birlikte kente gelen bireylerin kendi cemaat değerlerini arka plana itip, kent kültürünü benimseyeceği ve böylelikle kentsel kültür içerisinde bir bütünleşme yaşanacağını varsayar. Mekan organizasyonunun da benzer şekilde homojen ve bütünleşmiş bir kentsel topluluk için ürettiği "bütünsellik" içerisindeki düzenlemelerin, kentin "bütününün" kontrolünü sağlayacağı düşünülür. Böylelikle bütüncül planlama süreçleri ile kentlerin üst ölçekli planları da gelecekte düzenli bir kentsel bütün elde edileceği varsayımı ile şekillendirilir. Oysa kentler bir bütün olarak ele alınmış ve ideal toplum düzeninin mekan üzerinden nasıl sağlanabileceğine yönelik sorgulamalar yapılmış, ama örneğin gecekondu gibi bir "arıza"nın oluşumunun önüne geçilememiştir. Özellikle Postmodernite söylemleri ile birlikte gündeme sıklıkla gelmeye başlayan kültürel parçalanmanın somut örnekleri ise kentsel yaşam içerisinde kendisine birer birer yer edinmeye başlamıştır. Kentin ve kentsel yaşamın bir bütün olarak içerdiği iç bağların kopması anlamındaki bu parçalanma aslında

esnek üretim rejimi ile artık Fordist üretimin gerektirdiği homojen kültüre ihtiyaç duyulmaması şeklinde de açıklanmaktadır (Harvey, 1989, s.302). Fordizmden Postfordizme geçişte, teknolojik devrim özellikle elektronik ve iletişim alanında önemli buluşları gündeme getirir ve yaşamın içinde asal bir pozisyon elde ederken yaşam hızının artması, zamanın mekanı sıkıştırıcı etki yaratması (ibid., s.306) ve esnek üretime paralel olarak esnek tüketim süreçlerinin oluşması ile parçalanmış kültürler de bütünselliğin ya da tek bir kültürün olanaksızlığını kanıtlamışlardır.

Diğer taraftan sistemin bu kriz noktaya karşı da kendi içerisinden bir telafi mekanizması üretmesi gerekliliği esas kabul edilir. Bunun mekan organizasyonu anlamındaki karşılığı kent planlama ve tasarım süreçlerinin Modernite'den vazgeçmeyen, ancak Postmodernite'nin fırsatlarını da değerlendiren bir araç olarak kentleri parçalar üzerinden yenilemeye başlaması olmuştur. ***Parçalar üzerinden yenileme yollu iyileştirmeler*** hem Modern planlama süreçlerinin sürekliliğini sağlıyormuş gibi bir izlenim verecek, hem de kentin sermaye birikim süreçlerine uyumlu bir doku oluşturmasına olanak verilebilecektir. Bu telafi mekanizması böylelikle planlama ve tasarım süreçlerinin hala geçerliliğini koruduğu, hatta planlamanın sonunun geldiğini öne süren görüşlere karşı, planlamanın farklı adlar altında parçalanarak kendini sisteme adapte ettiğini (Brindley et al. 1996), paralel olarak Postmodernizmin etkilerinin planlama kuramı üzerindeki etkilerinin giderek arttığını (Harper & Stein, 1996; Beauregard, 1989; Dear 1986) buna kanıt olarak gösteren görüşlerden de destek almaktadır.

Üstelik Harvey'nin (1989) de gösterdiği gibi Modernizmde parçalanma yok değildir. Modernite de sürekli olarak parçalanmalar, kesiklikler yaratmaktadır. Postmodernite sadece bu parçalanmaları daha ileriye götürmektedir. Örneğin Modernizm döneminde ülke mekanı bölgelere bölünürken, Postmodernizm döneminde daha küçük lokalitelerden söz edilir olmaktadır (Urry, 1990). Böylelikle parçalar üzerinden sistemin sürekliliğinin sağlanabileceği düşüncesi telafi edici arayışlarının dayanağını oluşturmuştur.

Diğer taraftan sürekliliğin sadece "parçanın" üretimden tüketime gittiği dereceye kadar sağlanabileceği (Harvey, 1989, ss.51-52) düşüncesiyle üretim ve tüketim alanındaki parçalanmalar da ağırlıklı olarak göstergelerin oluşturulduğu bir kurgu ile desteklenmek durumunda olmuştur. Böylelikle bu kurguda örneğin, Postmodernizmde ***gerçekliğin yerini imajın alması*** mekan üzerinden de parçaların imajının önemsenmeye başlaması şeklinde yansıma bulmuştur. Mekansal kalite arayışları da bu paralelde gündeme gelen ve parçalar üzerinden yenileme yoluyla gerçekleştirilecek iyileştirmelerde somutlaşan bir telafi mekanizması olarak devreye girmektedir.

2.3.1.2 Mekansal Kalite

Mimari ve kentsel çevrede "kalite" arayışının mekan organizasyonunun çözmesi gerekli başlıca sorunlar arasında yeraldığı konusunda bir fikirbirliği olduğu söylenebilir. Nitekim, akademik yazında kentsel çevrelerin mekansal, dolayısıyla yaşamsal kalite anlamında ne denli ciddi sorunları barındırdığı sıklıkla belirtilir. Ancak mekan organizasyon bilimleri arasında "kalite artırımı"na ilişkin tek bir yaklaşım olduğu söylenemez. Kalite, kimilerince kentsel mekan tasarım detaylarında, kimilerince kentsel mekanın tüm farklılıkları ve çeşitliliği dışlayıcı sterilasyonunda, kimilerince "düzensiz" alanların Modernist ilkelerle "düzen"lenmesinde, ve kimilerince de daha kapsamlı ekolojik ele alışlara temellenen "yaşanabilirlik" koşullarında aranır. Bu haliyle de "kalite"nin mekan organizasyonu yoluyla nasıl bir ***araç*** olarak gündeme getirildiği oldukça kritik bir önem kazanır. ***Kalite artırımı ve "total kalite" kazandırımı amacıyla mekan üzerinden yeni eşitsizliklere, yeni sorunlara kucak mı açılmaktadır, yoksa gerçeklik ölçütleri ile örtüşen bir ele alışla yaşamsal kaliteye mi erişilmektedir*** sorusu bu anlamda mekana ilişkin yaklaşımların konumunu belirleyicidir. Bu konu özellikle sermaye birikiminin mekan üzerinden desteklenmesinin kentler üzerinde keskin sonuçlar yarattığı son yirmi yıllık dönem için daha da önem kazanmaktadır. Çünkü sermayenin arayışında olduğu "kalite" mekana yansıtılırken, toplumsal yarılmaların oluşumu gözardı edilmekte, mekan ekonomik olana endekslenerek, sermaye döngülerine en iyi şekilde hizmet verecek biçimde tasarlanmaktadır. Bir başka deyişle, "total kalite" söylemi üzerinden

planlamanın ve tasarımın sermaye birikim süreçlerinin aracı olarak işlev gören yönü yine ön plana çıkabilmektedir.

Kalite artırımı üzerindeki ele alışların total kalitenin "yaşanabilir" çevreler üretiminde sahip olduğu önemli rolün (Parfect & Power, 1997) teslim edilmesi şeklinde değil de, planlama ve tasarımın salt sermaye birikiminin aracı olarak işlev gördüğü bir kapsamda tartışılıyor olmasının ardında son yirmi yıllık dönemde gündeme getirilen ***yeniden geliştirme, yenileme ya da gentrifikasyon (soylulaştırma)*** çalışmalarının payı büyüktür. Çünkü özellikle üst ölçekli planlama yaptırımlarının başarısızlığa uğraması ile planlama parçalar üzerinden arıza yarattığı gerekçesiyle yola çıktığı ama aslında potansiyel olduğunu düşündüğü parçaları düzenleme yoluna gitmeye başlamıştır. Benzer şekilde kentsel tasarım projelerinin kentsel parçalar üzerinden kısa vadede ürettiği ve ***mekanı "güzelleştirici" çözümlerin önem kazanması*** ile, kentsel tasarım uygulamalarının da mekansal kalite artırımına yönelik önemli bir araç olduğu kabul edilmeye başlamıştır. Ancak bu yaklaşımın iki boyutu vardır:

i. Kalite artırımı adı altında mekanın homojen bir tavırla farklılıkları dışlayıcı bir tavırla "düzenlenmesi" kentsel mekanların kullanımındaki ***toplumsal boyutun gözardı edilmesi*** anlamına gelmektedir;

ii. Mekansal kalite, mekanın ***salt fiziksel boyutunun ön plana alındığı, bir çeşit kentsel makyaj*** yoluyla, özellikle de kent içerisindeki alanlara prestij kazandırma ya da varolan prestij düzeyini artırma aracına dönüşmektedir.

Bu yaklaşım biçimi fiziksel mekanın pozitivist bilimsel yapılanmadan veri aldığı altyapı doğrultusunda ele alınması sonucudur. Hakim olan mekansal kavrayış ve algılayış biçimi ağırlıklı olarak 'görülür', yani 'fiziksel olan' üzerine odaklanır ve toplumsal boyut gözardı edilirken, benimsenen tasarım yaklaşımı da salt görsel bir eyleme dönüşür. Bu noktada, örneğin kentsel tasarımın güzel imajlar yaratma potansiyeli ile görsel iyileştirmeler üzerinden mekansal düzenlemelerin de kalite artırımını sağlayacak şekilde gerçekleştirilebileceği düşünülür (Parker, 1990). Üstelik bu tavır sermaye birikimine endeksli planlama eylemi ile birleştiğinde, özellikle kentin ya merkezi alanları ya da rant oluşumunun sağlanabileceği parçaları üzerinde

yoğunlaşan, ağırlıklı olarak tüketim alanlarının yaratıldığı ya da daha da "güzelleştirilerek" geliştirildiği, böylelikle kalabalıkların bu alana yönelmelerinin ve sermaye döngülerine ekonomik olarak destek olmalarının istendiği, ancak diğer tarafta kentin başka kullanım alanlarının ikinci plana atıldığı, yani mekansal eşitsizlik yaratıldığı bir sisteme karşılık gelir. Bu noktada herşey teknik olarak algılanır. Tasarım teknik bir eyleme indirgenir. Kalite artırımına yönelik olarak gösterilen çabalar ise hem mekanın, hem de mekan organizasyonunun araçsallaştırılmışlık üzerine kurgulanmasının somut bir örneği olarak gerçekleştirilmiş olur. Modern kent planlama ve kentsel tasarım ilkelerinin, kalite yaratımı ya da artırımı anlamındaki ***belirlemeci*** tavırlarının sonuçta kentsel (ve de kırsal) çevrenin özgün niteliklerinin gözardı edilmesine yol açması, böylelikle aslında mekansal kalitenin algılanış biçiminde de bir yenilemeye gidilmesini zorunlu kılmaktadır (Rispoli, 1993; Sherlock, 1990).

Diğer taraftan mekansal kalitenin artırılması gerektiği düşüncesi planlama kapsamında ele alınan ***yenileme alanları*** için de bir destek oluşturmaktadır. Bu destek ortaya çıkan "arıza"ların "telafi" edilebilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Ancak ilginç olan (özellikle de gelişmekte olan bir ülke pratiği örneğinde) bu telafi mekanizmasının ardındaki ekonomik altyapının ifade edilme biçimidir:

> *"Kentsel gelişme / büyüme sürecinde artık kent içinde kalmış, ama önceki planlara göre üzerinde imar kısıtlaması bulunan bölgeler, çevrelerindeki imar hareketleri nedeni ile kentsel rant baskısı altındadırlar ve yönetimlerce direnç gösterilememesi konusunda ciddi gerekçeler oluşmaktadır. Üstelik bu tür bölgelere altyapı götürme zorluğu da vardır ve zaten ekonomik de değildir. Dolayısıyla böyle bölgeler müteahhit merkezli çözümlerle yenilenmelidir"* (Altınçekiç et al., 1995a, s.26).

Bu sistemde hem kentte görsel açıdan kötü sayılan (yani genelden farklı olan), bu nedenlerle de etkin bir kentsel kullanımın sağlanamamış olduğu alanların kentsel kalite düzeyleri artırılarak kente kazandırılmış olmakta, hem de yenileme eylemini daha meşru kılacak biçimde mülk sahiplerinin mağduriyeti azaltılarak, kent içindeki sermaye bölüşümünden pay almalarına olanak yaratılmış olur. Dolayısıyla, rasyonellik iddiasıyla ortaya çıkan bir yenileme eylemi, önceden belirlenmiş "amaç"lara ulaşmada eylemin kendisini bir "araç" olarak kullanmaktadır (Göksu, E., 1996c, s.19).

Kuşkusuz mekansal kalite artırımına ilişkin ele alışların uygulamada salt araçsallaştırılmış tasarımlara karşılık geldiği düşünülmemeli, total kalite yaklaşımının ***"yaşanabilir" çevreler üretimindeki önemi*** kabul edilmelidir. Özellikle ekolojiye duyarlı planlama ve tasarım yaklaşımlarının özünde konumlanması gereken "yaşamsal kalite"nin kentsel mekansal referansları, kaliteyi doğrudan belirleyicidir. Örneğin Baş'ın (1998) Birleşmiş Milletler'in insani gelişme göstergeleriyle açıklanan yaşam kalitesi kavramının gerçek bir "kalite"ye, insani gelişimin gerçekleştirilmesine dayanması gerektiğini savunan görüşü de böyle bir yaklaşımın ifadesidir. Kentsel/kırsal ***yaşam kalitesinin ekolojiye duyarlı yaklaşımlar üzerinden tarif edilmesi***, özellikle global düzlemdeki sürdürülebilirlik ve ekoloji tartışmalarının arttığı günümüz için kritik öneme sahip olarak kabul edilmekte, mekansal kalite tarifleri bu temelde yapılmaktadır (Cregan, 1990; Tanghe & Vlaemick, 1984; Built Environment, 1992; Hall, 1990). Kentin planlama ve tasarımında kentsel açık yeşil alanların *kentsel mekanlar ile doğanın bütünleşmesini sağlayıcı bir etki* yaratarak kentsel yaşam kalitesinin artırılabileceği (Cregan, 1990), yaşam kalitesinin *insan ölçeğinde* mekanlar yaratımı yoluyla elde edilebileceği (Grayson & Young, 1994) ya da kentlerin *kompakt* şekilde tasarlanmalarının mekansal kalite üzerinde olumlu etki yaratacağı (Built Env., 1992) akademik yazında sıklıkla dile getirilen konular arasında yeralır.

Bununla birlikte mekansal kalite yaratımının ***tasarımın denetimi*** yoluyla da sağlanacağı konusundaki inanç akademik yazında yeralan bir başka kapsama işaret eder. Bu görüşe göre kentsel mekan kalitesinin sağlanması, sağlıklı bir kentsel tasarım mekanizması ile gerçekleşebilecektir. Bu ise doğrudan tasarım denetimi ile ilişkilendirilmektedir (Hall, 1990; Carmona, 1996a, 1996b, 1998a, 1998b). Ancak bu denetimle tasarımın ***iktidar sağlama biçimine hizmet eden bir araç*** olarak ele alınması gibi bir tehlike de sözkonusudur (Tekeli, 2001a, ss.233-236). Nitekim modern bilim desteği yukarıdan aşağıya yönelimli sistem içerisinde "uzman" olarak tasarımcının rolünü yüceltmiş, tasarımcıya başkalarının adına karar verme "erkini" vermiştir.

Kentsel mekan üzerinden yaşam kalitesinin sağlanması hedefinin planlama ve tasarımın sermaye birikim süreçlerince araçsallaştırılmışlığı altında deforme olmasının ardında belki de "yaşamsal kalite" tarifinin sahip olduğu kavramsallaştırma zorluğunun, yani tanım olarak ***görelilik ve belirsizlik*** içermesinin yattığı öne sürülebilir (Grayson & Young, 1994). Ancak tüm belirsizliklere ve anlamsal olarak ve uygulama alanındaki çarpıtmalara karşın 1990'lar sonrasında oldukça ***popüler bir kavram*** olduğu, özellikle de kentsel tasarım eyleminin yaşamsal kalite oluşumunda çok ***asal bir konuma sahip olduğu***, çünkü kalite artırımının kentlerin global düzlemdeki rakipleriyle yarışabilmeleri adına çok ***önemli bir araç*** olarak kabul edildiği belirtilmelidir. Öyle ki, gelişmiş ülkeler arasında kentsel kalitenin sağlanması konusunda ***kurumsallaşma*** *desteği* ilk olarak İngiltere'den gelmiş, *Department of the Environment (DoE)* tarafından *'Quality in Town and Country' initiative*, yani Kent ve Bölge Kalitesi İnisiyatifi aracılığıyla ***mekansal kalitenin toplumsal bilinç düzeyine çıkarılması*** öngörülmüştür (Rowley, 1998, s.152; Parfect & Power, 1997). Burada yaşam kalitesinin ancak yerel yönetimler ve sivil toplum gruplarının ortaklığı ile gerçekleşebileceği düşünülmektedir. Güvenli, doğaya duyarlı, kamu hizmetlerinin sorunsuz bir şekilde sağlandığı ve göreli olarak güzel bir kent oluşumunun ancak böylelikle gerçekleşebileceği öne sürülmektedir.

Oysa planlama ve tasarım yaklaşımları bu hedefe yönelik olarak pozitivist Modern bilimden aldıkları destek ve değişen toplumsal/mekansal pratiklere, hatta bilimsel paradigmalara rağmen yine aynı kurumsal yapılanma üzerinden ilerlemeleri kaynaklı olarak tam da varolan sistemi telafi edecek bir mekanizma olarak gerçekleştirilmektedir. Böylelikle total kalite artırımının hedeflendiği kentsel mekan da erk ilişkilerinin somut olarak yansıdığı ve sermaye birikim alanları ile örtüşen oluşumlara sahne olmuştur.

2.3.2 Asimetrik Arayışlar

Sanayi sonrası topluma geçişte, değişim / dönüşüm hızının ve küreselleşmenin hızı, Modern dünya bakış açısının kurduğu tahakküm ortamına meydan okunmaya başlanması, kamusal alanın bu değişimlerden olumsuz etkilenmesi, yeni iletişim

teknolojilerinin hızlı erişim olanakları yaratması ve son olarak erkin mekan üzerinden sağlanma biçimleri gibi bir dizi faktör sorunun mekanın kavranış ve algılanış biçiminde olduğunun gündeme getirilmesini sağlamıştır. Modern bilimin sorunların çözümü için getirdiği yöntemlerin yetersizliği kanıtlanırken, özellikle kentsel olan üzerinden tartışılan ele alışlarda yeni mekansal kavrayışlara gereksinim duyulmaya başlamıştır.

Düşünsel düzlemde yaşanan kriz dönemi, her kriz döneminde olduğu üzere büyük çaplı dönüşüm potansiyellerini de içerisinde taşımaktadır. Bir fırsat olarak değerlendirilebildiği takdirde, sosyal bilimler kendini ve toplum içerisindeki yerini yeniden tanımlamak fırsatını elde edebileceği gibi, bu fırsatın kaçırılması durumunda anlamak ve anlatmakla yükümlü olduğu toplumsal gerçekliğe yabancılaşmak tehlikesi ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu anlamda şimdiki zaman'ın bir yol ayrımı içerdiği ve toplumsal gerçekliği açıklamaya yönelik yeni kavram ve dillerin gerçeklik düzlemine çıkarılabilmesinin ancak bu dönemde mümkün olduğu, aksi takdirde anlamlı ve geçerli sorular üretemeyen marjinal bir konuma razı olunması seçeneğinin geçerlilik kazanacağı söylenebilir (Işık, 1997). Bu noktada tartışılan oluşumların ve çözümsüzlüklerin sosyal bilimlerin ve uzantısında mekan organizasyon bilimlerinin geleceği anlamında son derece önemli olduğu öne sürülebilecektir.

Esas sorun, izleyen alt bölümlerde de tartışılacağı üzere, mekanın içerdiği karşıtlıklar bütünü içerisinde kavranması ve üretilmesi olmuştur. Bu anlamda:

- mekanın zihinsel bir oluşum olarak algılanması ile duyular tarafından hissedilen somut bir olgu olarak algılanması arasındaki karşıtlığın kavranması
- mekanın yansız ve edilgen bir geometri olmadığı,
- mekanın sürekli üretilen ve yeniden üretilen bir sürece karşılık geldiği,
- mekanın bu sürekli üretim biçiminin bir mücadele alanını da temsil ettiği,
- tüm mekansal görüngülerin bu anlamda benzer mekan veya mekansallaşmanın diyalektik yapısının bir parçası olarak anlaşılması gerekliliği, ve

- parçalı-disiplin anlayışının mekanın bu şekilde algılanması önünde bir engel oluşturduğu

şeklinde ifade edilen kavrayış biçiminden mekanı tasarlama ve planlama yöntemleri de doğrudan etkilenmektedir.

2.3.2.1 Mekanın İkilemleri: Mekan – Yer

Modernitenin bir Aydınlama projesi olarak getirdiği araçsallık düzlemi kendini ağırlıklı olarak mekan üzerinden belli ederken, mekana ilişkin kavrayışlar üzerinde de ciddi ***ikilemler*** yaratmıştır. Mutlak ve göreli mekan arasında *(absolute and relational space)*, fiziksel ve sosyal mekan *(physical and social space)*, zihinsel ve gerçek mekan *(mental and real space)*, soyut ve farklılık temelli mekan *(abstract and differential space)*, zaman ve mekan *(time and space)*, ve son olarak mekan ile yer *(space and place)* arasında bir dizi ikilem oluşumu üzerinde sürekli düşünce üretilmektedir (Madanipour, 1996b). Aslında zaman ve mekan ile soyut ve farklılık temelli mekan kavramsallaştırmaları hariç olmak üzere "ikilem" olma durumuna karşıtlık anlamı yüklenen tüm ikili kavramsallaştırmalar esas olarak ***mekan ile yerin algılanış ve kavranış biçimindeki yaklaşımların farklı ifadeleri*** sayılabilirler. Bu şekilde ele alındığında modern bilim anlayışının mekan ile yer üzerindeki etkileri de daha netleşebilecektir. Çünkü planlama ve tasarımın pozitivist bilim anlayışına ve Modernist ilkelere temellenen kuramsal yapı ve pratiği, bu ikilemlere ilişkin olarak kavramlar arasında giderek keskinleşen kopuşlara neden oldukça, toplumsal yapı içerisindeki yarılmalar da mekan üzerinden daha net okunabilir olmaya başlamıştır.

Mekana ilişkin kavramsallaştırmalarda ilk pozitivist çerçeveyi Newton'un yaklaşımındaki üç boyutlu mutlak mekan algılaması çizmiştir. (Tekeli, 1979, s.21). Buna karşı tepki olarak geliştirilen ve mekanın göreliliğini ön plana çıkaran kavrayış biçimi ise mekanın maddesel nesneler dünyası içindeki konumsal özelliklerini devreye sokarken, aslında "yer" kavramına karşılık gelmektedir (Madanipour, 1996a, s.5). Algılama biçiminde (n) boyutlu bir mekan anlayışının gözardı edilmesi, toplumsal ilişkilerin yeni ve yerele bağımlı olmayan bir zaman ve mekan bağlamına oturtulmasına neden olmakta, bu ise mekanın içinin boşaltılması anlamına

gelmektedir. Oysa "mekan" açık ve soyut bir geniş alan olarak ifadelendirilirken, "yer" de o mekan içerisinde anlam ve değer yüklenen ve bir kişi ya da nesneyi içeren bir anlam ifade etmektedir (ibid., s.23). Mekanı yer yapan kişilerin arasındaki etkileşim, yani toplumsal ilişkilerdir. Dolayısıyla yer, içerisinde biyolojik gereksinimlerin karşılandığı, güvenilirlik ve sağlamlık duygusu ile karışık "hissedilen bir değer" olarak merkezileştirilir. Bu ise farklılaşmamış mekanın açıklığı ve özgürlüğü ile bir karşıtlık içerir. Ancak tüm karşıtlıklara karşın mekan ile yer kavramları birbiriyle doğrudan ilişkilidir (ibid.). Nitekim aslında bütünsellik içeren bir ilişki gereğine karşın ***mekan'ın yer'den, yer'inse mekan'dan koparılışı*** yaşanan kriz koşullarının bir nedeni olarak gündeme gelmiştir. İletişim, bilişim teknolojileri ve sermayenin hareketliliği yerleri farklılaştırmış (Harvey, 1989), üstelik bu farklılaşma sadece ulus devletler içerisindeki kentler düzeyinde değil, kentlerin içerisindeki yerlerin farklılaşması anlamında da gerçekleşmiştir (Massey, 1993).

Yer bir arazi parçasının özellikleri ile değil, üzerinde sürdürülen toplumsal ilişkilerle tanımlanırken, bir "yer'in gerçekliği" de sosyal süreçler üzerinden belirlenebilir bir niteliğe sahiptir. Sosyal süreçlerin güncel koşullar itibariyle söylediği şey ise "yer"in giderek kendi içine kapandığı ve kentsel anlamda gerilim temelli bir sorunsal oluşturduğudur. Kavramsal olarak ele alınırsa, bunun kaynağının mekanın yerden koparılışında yattığı söylenebilir. Mekanın yer'den koparılışının ardında üretim süreçleri başrol oynarken, paralelinde Modernite-Postmodernite tartışmalarının odak noktasında da sözü edilen sorunsalın bir kaynağı olarak zaman-mekan kavramsallaştırmaları yeralmaktadır. Nitekim Modernitenin zaman-mekan kavrayışlarında üçlü bir etkisi olduğundan söz edilebilir:

i. *"Zaman ve mekan yerel bağlamlarından koparılmış ve homojenleştirilmiştir.*
ii. *Hem zamanın, hem de mekanın içi boşaltılmış, bu zamanın bölümlenebilmesine, mekanın da üzerinde nesnelerin istenildiği şekilde yerleştirilebileceği pasif bir yüzey olarak görülmesine olanak tanıyan bir zaman-mekan kavrayışına ulaştırmıştır.*
iii. *Zaman ve mekan birbirinden koparılmıştır."* (Işık, 1994, s.25).

Bu üçlü etki, bir taraftan mekanın üretim biçimindeki müdahalelerle de desteklendiğinde ***mekanın metalaştırıldığı bir sistem*** ön plana çıkar (Madanipour,

1996a, ss.17, 144). Bu sistem daha önce değinildiği üzere (Bölüm 2.1.1) rekabete dayalı kapitalist üretimdeki artı üretim, sirkülasyon, mübadele ve tüketim amaçlarına uygun bir fiziksel peyzaj yaratımını içeren ve aşırı-birikimin doğasına endekslenen bir döngü sistemidir (Harvey, 1981). Bu sistemin mekan için anlamı ise, ***mekanın üretiminin de metalaştırılmasıdır***. Lefebvre'nin (1991) soyut ve farklılık temelli mekansal kavramsallaştırmalarının temelinde de mekanın bu şekilde üretiliş biçimine karşı tepkisi yatar.

Mekanın üretiminin de metalaştırıldığı bu sistem içerisinde planlamanın yüklendiği araçsal rol ise meşru kabul edilir. Çünkü planlama ve tasarım eylemleri bu sistemi destek aldıkları bilim anlayışına duyulan inançla gerçekleştirmekte ve böylelikle sistemin sorgulanmasına gerek kalmamaktadır. Ancak kapitalist sistemin etkileriyle ve bilimsel paradigma değişimi ile destek alınan bilim anlayışında da kriz başgösterince ve bu kriz mekan ve yer arasındaki kopuş kaynaklı olarak da gündeme gelince, yeni planlama ve tasarım stratejilerinin "yer oluşumu"na ilişkin çaba içerisine girmeleri ve kentsel tasarımın bu anlamda "yer" oluşumunda oynayabileceği rolün tartışılmaya başlaması doğaldır. Yerel ile küresel, tikel ile evrensel arasındaki gerilim hiç bitmeyecektir. Bu gerilim koşulları altında mekan organizasyon biliminin alacağı tavır da son derece önem kazanmaktadır.

Üstelik yeni dönemde yer'ler iletişim-ulaşım ağlarının düğüm noktaları olarak önem kazanmaktadır. Kentlerin bu doğrultuda ulaşım ve iletişimin kesişme noktaları olarak önemlerinin artması, kapitalist küreselleşme süreçlerinde uluslararası rekabet koşullarına ayak uydurabilecek olan uluslararası metropollerin küresel ağ içinde olabildiğince çok sayıda noktayı kontrol edebilen "yerler" haline gelmeleri ile sonuçlanmaktadır. Bu, alışılagelenden farklı bir yaşam biçiminin egemen olması anlamına gelse de yerelliklerin yokolmayacağı, tam tersi ***yeni yerelliklerin üretilmesi*** gerektiği ifadesini içermektedir (Robertson, 1994). Çünkü bu yeni yaşam biçiminin gelişen teknoloji ile hem verimliliğin, hem de bireylerin boş zaman faaliyetlerinin artmasını sağlayacağı, doğru orantılı olarak bireylerin tüketim düzeylerinin de önem kazanacağı düşünülmektedir, çünkü bireylerin sosyal statüleri ürettikleri ile değil, tüketim kalıpları ile belirlenmektedir. Böylelikle standart tüketimler yerine

farklılıklara dayalı tüketimler statü getirmeye başlamakta ve yerel özellikler de ***yeni bir kaynak*** haline gelmektedir. Her ülke, her kent, her topluluk, kendi yerelliğini yeniden üretirken, yeni kimlikler ve hatta yeni gelenekler bile keşfedilecektir (Morris, 1992, s.259). Burada belirleyici olan kuşkusuz yerel kararlar değil, küresel güçlerin yerele nüfuzu olmaktadır (Tomlinson, 1994). Sözü edilen nokta "yerel"in "yer" üzerindeki kararlarının da kapitalist küreselleşme süreçlerinin belirlediği koşullardan bağımsız verilemeyeceğine dikkat çekerken, planlama ve tasarımın da bu anlamda yükleneceği rol kritik önem kazanmaktadır. Yer'in öneminin kavranması planlama ve tasarım için son derecede kritik bir tavra işaret etmekte, bu doğrultuda yeni mekansal kavramsallaştırma arayışları anlamında mekan bilimi açısından iki boyutun bilinç düzeyine çıkarılma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır:

i. mekan'ın tasarlanan, ancak yer'in yaşanan bir mekan olarak algılanması
ii. küresel dinamiklerin belirlediği koşullar altında mekan üretiminin yerel'in tüketimi içermesi olasılığı

Ersoy (2002) "geometrik mekan"ın tasarlanan, soyut, matematiksel ya da temsili bir mekan olduğu, buna karşılık "yaşam mekanı"nda deneyimlerin fiziksel, duyusal ve düşünsel boyutlarda gerçeklendiği bir kavramsallaştırmada konut'u geometrik mekan, ev'i ise yaşam mekanı olarak belirlerken, aslında konut'a "mekan", ev'e ise "yer" anlamını yüklemektedir. Mimari ölçekte örneklenen bu yaklaşımla kent ölçeğine çıkıldığında plancı ya da kentsel tasarımcıların da tasarım ürünlerinde "mekan" tasarımı yaptıkları, o mekanların ise ancak içerisinde yaşam sürdürülmeye başladığı an bir "yer" haline geldiği söylenebilecektir. Bu anlamda mekan ile yer'in kavramsal olarak ancak belirli bir noktaya kadar birbirlerine yaklaştırılabileceği, dolayısıyla planlama ya da tasarımın temsili eyleminin ancak bir dereceye kadar "yer"i belirleyeceği açıktır. Bu yeni kavramsallaştırmanın verdiği mesaj ise esas olanın "yer" bilinci ile "mekan"ın tasarımının gerçekleştirilmesi olduğudur. Ancak bu noktada ikinci boyut devreye girmekte, mekanın tasarımında "yer" bilincinin sermaye temelli/ küresel güçler tarafından belirlenen ve metalaştırılan bir yerellik anlayışına oturtulması tehlikesinden söz edilir olmaktadır. Metalaştırılan yerellik koşulları ise ancak planlama ve tasarımın salt sermaye birikiminin aracı olma tercihinde oluşacaktır. Yeni mekansal kavrayış ve algılayış biçimlerinde bu anlamda bir farkındalık içerilmesi gerekliliği esastır.

2.3.2.2 Zaman – Mekan Kavramsallaştırmaları

Bilimsel düzlemde varolan açmazlardan çıkış mekanın zaman ile birlikte kavramsallaştırılmasında görülmüştür. Nitekim mekana ilişkin sorular artık sosyal bilimler gündeminin merkezine yerleştirilmektedir. Coğrafyacıların sosyal bilimlere artan katkıları ya da coğrafyacı olmayan sosyal bilimcilerin coğrafya tartışmalarından esinlenmeleri bunun kanıtı olarak değerlendirilmekte, diğer taraftan yaşanan değişimler zaman ve mekanın birlikte kavramsallaştırıldığı çabalara karşılık gelmektedir (Işık, 1994, s.9). Sosyal bilimler bundan bir on yıl öncesine kadar ilerleme ve değişim konularına temellenmekte iken, son dönemde zaman ve mekan üzerinden toplumun yapısı ve evrimini çözümlemeye odaklanmaktadırlar (Dear, 1986, s.386).

Yaşanan gelişmelerin kavramsal bir çerçeveye oturtulmasındaki en sistematik çaba Harvey'nin (1989) ***"zaman-mekan sıkışması"*** olarak nitelendirdiği olgu olmuştur. Kapitalizmin farklı tarihsel dönemlerde farklı mekansal sabitleyiciler gerektirdiğinin üzerinde duran Harvey, bununla her kapitalist dönemde mekanın üretimin büyümesini, emek-gücünün yeniden üretimini ve kârın maksimizasyonunu kolaylaştıracak biçimde örgütlenme biçimlerini aktarmakta, zaman ve mekanın yeniden örgütlenmesiyle, kapitalizmin bunalım dönemlerinin aşılabileceğini ve yeni birikim döneminin temellerinin atılabileceğini belirtmektedir. Esas sorun ise Marks'ın ***zamanın mekanı yoketmesi*** tezinin ortaya koyduğu çerçeve ile açıklanmaktadır. Bu dengesiz süreç Aydınlanma sonrası dönem için çok kritiktir:

> *"Modernite öncesinde hem zaman kavrayışı büyük ölçüde doğanın ritmine ve yerel olaylara göre belirlenmiş, hem de mekan ve yer birbiriyle özdeşleşmiştir. Çünkü mekanın kavranmasında belirleyici rolü oynayan yerel etmenlerdir; her mekan, kendi iç ilişkileri ile belirlenmektedir. Oysa Modernitenin gelişimi ile mekanlar, çok uzaklardaki toplumsal ilişkilerin etkisi altına girmiştir. Modernite, öncelikle toplumsal ilişkileri yerel içeriğinden kurtarmış ve bu ilişkileri, yerel zaman ve mekandan bağımsız bambaşka bir bağlama oturtmuştur"* (Işık, 1994, s.24)

Modernite'nin bu bağlamı çerçevesinde neden olduğu zaman-mekan sıkışması ise şöyle tarif edilmektedir:

"..mekanın ve zamanın nesnel niteliklerini, dünyayı kendimize gösterme biçimlerini değiştirmeye zorlayacak kadar devrimcileştiren süreçler ile, mekanın küçülerek telekomünikasyon 'küresel köyü'ne ve ekonomik ve ekolojik karşılıklı bağımlılıkların oluşturduğu bir 'uzaygemisi yeryüzü'ne dönüştüğü görülür. ...ve zamanın çevresi şimdinin herşeyin gerçekleştiği noktaya kadar kısalırken, ...mekansal ve zamansal dünyalarımızın sıkışmasının yarattığı bunaltıcı duyguyla başetmeyi öğrenmek zorundayız" (Harvey, 1989:240).

Diğer taraftan, zaman ve mekana ilişkin kavramsallaştırmalarda tartışmalar Postmodernizmin getirdiği etkilere referansla üç ana kanalda sürdürülmektedir (Harvey, 1989; Soja 1989):

1. Bir yanda sanat, yüksek kültür ile akademi, öte yanda günlük yaşam ile popüler kültür arasındaki simgesel sınırlar erimektedir. Mekanın ve zamanın görsel tüketimi, endüstriyel üretim mantığından hareketle hem hız kazanmış, hem de ondan soyutlanmıştır. Bu durum kentin postmodern tüketim merkezi olarak yeniden yapılanmasına yol açmış, kenti bir gösteriye, *"görsel tüketimin bir düşsel peyzajı"*na dönüştürmüştür (Zukin'den aktaran Urry, 1999, s.37)
2. Modern dönemin geleneksel olarak sabitlenmiş ve değişmeyen kimlikleriyle karşılaştırıldığında, Postmodernin çok daha açık ve akışkan toplumsal kimlikleri getirdiği öne sürülmektedir. Postmodern dönemde hız kazandırılmış zaman ve mekanın, her türlü kimlik duygusunu bütünüyle erittiği belirtilmektedir (ibid.)
3. Zamana ilişkin olarak, saat-zamanın kısmen anlık zaman denilebilecek zaman kavramı ile yerdeğiştirdiği öne sürülmekte, geleceğin şimdi'nin içinde eriyor olduğu, "geleceği şimdi istiyoruz"un geleceğe ilişkin bir paniğin ve anlık memnuniyet arayışının simgesi olduğu öne sürülmektedir (Adam'dan aktaran Urry, 1999, s.38).

Ulaşılan nokta kuşkusuz Postmodernite ile zamanın mekanı sıkıştırma etkisinin daha da keskinleştiğini sergilemektedir. Çünkü zaman – mekan kavrayışlarının Modernite ve Postmodernite ile belirli bir yaşanma tarzına karşılık gelmesi, hep kapitalist üretimin mekana yaklaşım biçimleri ile biçimlenmiştir. Postmodernite ile birlikte *"kültür görselleşmiş, değişmez kimlikler çökmüş ve zaman dönüşmüştür"* (Urry, 1999, s.297), ama buna karşılık zaman – mekan kavrayışındaki açmazlar kaynaklı dengesiz oluşumların yine Postmodernitenin getirdiği eleştirel çerçeve içerisinden çıkan alternatif yaklaşımlar yoluyla çözümlenebileceği de düşünülebilir. Çünkü:

- Postmodernizm ile birlikte gündeme gelen "yerellik" vurgusu, zaman ve mekanın yerel bağlamdan koparılıp homojenleştirilmesine karşı bir dinamik yaratabilecektir. Ancak kuşkusuz yerel'in tüketimi ve

metalaştırılması anlamına gelebilecek süreçlere karşı durmanın yolları geliştirilmek zorundadır.

- Mekan üzerindeki algılayış biçimi, mekanı araçsallaştırılmış bilimsel pratik içerisinde pasif geometrik bir yüzey olarak değil, mekansal/toplumsal dinamiklerin üretildiği bir oluşum olarak görülmesini sağlayabilir. Bu, ancak Postmodernizmin getirdiği eleştiri ile yola çıkan, ancak Postmodernizmin gerçeklikle örtüşmediği noktada mekanları metalaştıran pratiğinden kaçınan bir düşün sistemi ile mümkün olabilecektir.
- Modernite'nin nesnel zamanının giderek kendini yaratan ve "yaşam takvimleri"nin içeren, kişiselleşmiş, öznel zamansallıklara yerini terketmesi ve böylelikle bireylerin toplumsal kurumlardan giderek çözülmeye başlamaları (Giddens, 1991), dayatılan sistemin de çözülmesini sağlayabilecektir. Daha yaratıcı süreçlerin gelişimine olanak veren zaman kavramı, böylelikle Modernite'nin kurduğu sisteme karşı ve çok daha esnek bir yapılanma doğurabilecektir.
- Kapitalist üretimin amacının mekanın zaman ile yokedilmesi olmasına karşın, yeni toplumsal ilişkilerin fiziksel olarak mekan boyunca yayılma zorunluluğu vardır. Bu zorunluluk mekanın gerçek anlamda yokedilmesinin önünde engel teşkil etmektedir (Urry, 1996, s.101). Böylelikle mekana referanslı çözüm yollarının önü açılmakta, mekanı kavrayış biçimleri daha da önem kazanmaktadır.
- Yeni mekansal konfigürasyonlar toplumsal yaşamın ortaya çıkan örüntülerini yapılandırabilecek ve yönlendirebileceklerdir. Bunun için öncelikle varolanın deşifre edildiği bir bakış açısı ve bilimsel yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir.

Ana hatları itibariyle bu şekilde belirlenebilecek bir düşün sistemi, mekanın ve zamanın kavranış ve algılanış biçimleri üzerinde bir farklılaşma yaratabilecektir. Varılan aşamada önemli olan özellikle 1970'li yıllarda disiplinlerarası geçişliliğin artmasıyla birlikte yeni bir anlam kazanan ve bağımsız bir ilgi alanı olarak öne çıkan mekanın, aslında zaman karşısında önem kazanmasından çok, zaman ile mekanın birlikte kavramsallaştırıldığı bir bilgi-kuramsal ele alıştır. Bu yaklaşım içerisinde mekanın nasıl üretildiğine ve temsil boyutuna ilişkin tartışmalar da önemli yer kaplamaktadır. Çünkü zaman ve mekanın değişen deneyimi yeni temsil biçimlerinin, yeni yorumların gelişmesine yol açar.

2.3.2.3 Mekanın Temsil Boyutu

Bilimsel düzlemde yaşanan krizin uzantısı olarak farklılık kazanan konumu, mekanın *"tarih, coğrafya, edebiyat, felsefe ve sosyoloji arasında sınır tanımayan,*

dinamik bir alışveriş sayesinde önemli bir nesne" (Mutman, 1994, s.182) olarak önem kazanmasını sağlarken mekana ilişkin olarak gündeme getirilen yaklaşımlar arasındaki farkların da tartışılma ortamını yarattı. Bu yaklaşımlar ise mekanı özellikle ikilemler üzerinden kurgulayarak algılama çabasını içermekteydi. Madanipour'un (1996b) *"mekanın ikilemleri"* olarak belirttiği (Bölüm 2.3.2.1) ve mutlak ve göreli, fiziksel ve sosyal, zihinsel ve gerçek, soyut ve farklılık temelli mekan kavrayışları ve hatta zaman – mekan (Bölüm 2.3.2.2) olarak kavramsallaştırılan çerçeveler mekana yönelişin ana çatısını belirledi.

Mekanın zihinsel, fiziksel ve sosyal bir mekan olarak kavranmasının ardında mekanın temsil boyutunun olduğunun ve bunun kültürel olgular ve mekan pratiklerinin üretim süreçleri temelinde ele alınması gerektiğinin Lefebvre'in (1991, orijinal Fransızca versiyonu 1974) ***"Production of Space" (Mekanın Üretimi)*** adlı eseri ile ortaya konulması bilimsel düzlemdeki tartışmaları yönlendirici olmuştur. Lefebvre'in mekanın üretimine yönelen 'meta-felsefesi' mekanın 'gerçek'liği düzlemine temellenirken, Modernite'nin dışında kalan bir yaklaşım biçimi olarak ***mekanın fiziksel, zihinsel ve sosyal mekan kategorilerini (yeniden)birleştirme olasılıklarına*** olanak tanımaktadır (Stewart, 1995, s.609). Bu anlamda üretim önemlidir, çünkü sadece sosyo-ekonomik üretimi değil, ayrıca üretimin biyolojik ve sosyal ilişkilerini de kapsamaktadır, ki bu da sosyal mekanların üretimini sağlayan eylemlere karşılık gelir. Bu temelde Lefebvre mekanın üretiminde üç "moment" tanımlar:

1. ***Mekansal pratik:*** mekanın üretilme ve organize edilme biçimlerine yönelik bu moment, daha çok *"algılanabilir"* olan ve zaman içinde inşa edilmiş çevre ve peyzaj halinde somutlaştırılan bir kapsama karşılık gelir (1991, s.38).
2. ***Mekanın temsili:*** bilim adamlarının, plancıların, kentleşme uzmanlarının, teknokratların ve sosyal mühendislerin, kısacası mekanı örgütleyen ve temsil eden pratiklere karşılık gelen bu moment, üretim ilişkilerinden kaynaklanan kodlar ve göstergeler ile bilimsel, kuramsal ve teknolojik bilgiler içermektedir. Bu anlamda *"düşünülen"* bir mekana gönderme yaparken, devlet aracılığıyla mekanı örgütleyen ve temsil eden bir kapsama karşılık gelir. Bu herhangi bir toplumun ya da üretim biçiminin baskın mekanıdır (ibid., ss.38-39).

3. ***Temsilin mekanı***[6]***:*** kodlanmış ya da kodlanmamış karmaşık sembolik ifadelerin, kültürel inançların ve geleneklerin kurduğu mekanın kolektif deneyimlerini içeren bu moment, *"yaşanan"* bir mekana karşılık gelir (ibid., s.39). Mekan çevresinde simgesel farklılaşmaları ve kolektif fantezileri, hakim pratikler karşısında direnişleri ve ortaya çıkan bireysel ve kolektif kırılma biçimlerini kapsar (Urry, 1999, s.43).

Bu momentler birbirleriyle diyalektik bir ilişki içerisindedirler. Herşeyden önce mekanın üretimini sağlayan bu momentlerdir. Lefebvre sosyal yaşam içerisinde mekansal pratik, yani algılanabilir olan mekan sabit kalırken, düşünülen ve yaşanan mekanların değişim gösterdiğine inanmaktadır (Stewart, 1995, s.610). Buna göre geleneksel olarak mekan kavramsallaştırılmadan, pratik oluşmadan ve bir dereceye kadar temsili içermeden önce mekan *yaşanmaktaydı*. Ancak özellikle kapitalizm koşulları altında artık ***temsilin en önde geldiği*** ve *"anlamını Modern çağda bulan bir temsil dünyasının tanımlanabilmesini imkansız kılacak kadar pratikten ayrıştırılabilinen, ve eski dünyayı mitler, semboller ve benzer simgeler üzerinden yavaş yavaş Modern çağ ile ikame eden bir dünya"* (Lefebvre, 1980'den aktaran, Stewart, 1995, s.610) bugün temsile öncelik vermektedir.

Bu bakış açısı mekana yaklaşım biçimleri anlamında bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Mekanın salt görülür ve duyularla algılanabilir olanın ötesinde bir kavramsal içeriğe sahip olmasının temsil boyutuna referansla kurgulandığı ve mekanın bu anlamdaki ***çoğul*** içeriğine dikkat çeken önemli bir ele alıştır. Bu ele alış erk ilişkileri anlamında ayrıştırılabilen bilgi kategorilerinin oluşturulmasına ve böylelikle özellikle kapitalizm koşulları altında gelişen Modern toplumun açmazlarının net olarak sergilenmesine yardımcı olmaktadır. Örneğin ***mekanın temsili*** erkin resmi (formal) ya da kurumsal araçları ile bağlantılı olarak üretildiğinde teknik ve rasyonel bilgi oluşturur; temsilin artan baskınlık konumunun bir sonucu olarak okunabilir (üretilebilir) mekanların yaratılmasına neden olur; ve bilgi ediniminin garanti olduğu düşünülen 'görselleştirme mantığı'nın kurduğu hegemonyanın nedeni olur. Ancak bu mekanın 'saydam' bir noktaya indirgenmesi ve

---

[6] Burada tıpkı Stewart'ın (1995) belirttiği gibi Lefebvre'nin İngilizce'ye *'representational spaces'*, yani 'temsilsel mekanlar' olarak çevrilen momentinin *'spaces of representation'* yani 'temsilin mekanları' olarak tabir edilmesinin hem anlamsal olarak, hem de Fransızca olan aslına daha uygun olarak kullanılması uygun görülmüştür.

böylelikle sorunsuz bir alana dönüşmesi anlamını taşır. Salt 'görünen' ile özdeşleştirilen böylesi yüzeysel bir mekan aynı zamanda mekanın 'gerçekliğini', yani mekanın üretimindeki ekonomik ve politik mücadeleleri de saklar. Diğer taraftan ***temsilin mekanı*** daha az formal ya da yerel bilgi kategorilerini içerir. Yerel bilgi kategorileri coğrafi ve tarihsel olana bağlı olup, genellikle sosyal olana özgü mekansal pratiklerin sonucudur. Temsilin mekanları erk araçları tarafından kontrol altına alınmamış olan ya da 'erk edinimini reddeden' direnişin ve karşıt-söylemlerin alanlarıdır (Lefebvre, 1991, ss.7-10).

Bu bakış açısının yardımıyla içerici bir yaklaşımda mekanın yeniden-uyumlandırılması *('re-appropriation of space')*, kentlerin insancıllaştırılması ve farklılığın temel hak olarak kabulü, yani gerçek bir beşeri coğrafyanın oluşumu, mekana yönelik ele alışın Lefebvre'nin sözünü ettiği tarzda temsil temelli bir bakışa temellenmesini gerektirmektedir. Bu anlamda ***mekanın biliminden ziyade mekanın bilgisi*** önem kazanmaktadır. Burada bilim ile bilgi arasındaki ilişki mantık ile diyalektik arasındaki ilişkiye benzer. Mekanın bilimi (matematik, fizik) mantık ile, teoriler grubu ile, sistemler ve tutarlılık ile ilgilenir. Ancak ürünlerin-mekanın sosyal varlığa dönüştüğü üretici süreçlerin bilgisi, mekan üzerindeki çelişkilerin algılanmasına yarayan diyalektik düşünce ile ilgilidir (ibid., s.18). Çünkü Lefebvre'ye göre ***mekan toplumsal olarak üretilmektedir***. Toplumsal bir faaliyetin ürünü olması ve her zaman toplumsal bir mekan olması ise ***mekanın bir "boşluk" olmadığı,*** tersine "işgal" edilmiş olduğu anlamına gelmektedir. Mekanın toplumsal olarak üretiliyor olması özneler ve nesnelerin belirli biçimlerde yerleştirilmeleri ve hareket ettirilmeleri sonucu kaçınılmaz olarak belirli sınırlara karşılık gelecekse de, Lefebvre sınırların aldatıcı görünümlerden başka bir şey olmadığını, çünkü çevrilmiş, kapatılmış bir mekanın soyutlamanın ürünü olduğu; mekanın gerçek varlığını ***karşılıklı ilişkiler*** sayesinde kazandığını; dolayısıyla asıl geçerli olanın belirsiz bir süreklilik olduğunu; yani sınırların basit bir ayrım değil, bir pasaj oluşturduğunu; bunun ise mekanın yokolması anlamına gelmediğini, tersine ***mekanın çoğulluğunu*** ifade ettiğini öne sürmektedir. Mekanın çoğulluğu düşüncesi Lefebvre'nin en önemli argümanlarından biridir (Mutman, 1994, s.185).

"Mekanın bir boşluk olmaması" ifadesi Lefebvre'nin ***"gövde"*** kavramına değinilmesini gerektirir. Buna göre mekanı işgal eden gövdedir. *"Maddi alanda etkiler (materyaller ve araçlar üretmeden önce, bu alandan besin çekerek kendini üretmeden önce ve başka gövdeler üreterek kendini yeniden üretmeden önce, her yaşayan gövde mekandır ve mekanı vardır:* ***kendini mekanda üretir ve aynı zamanda bu mekanı üretir****"* (Lefebvre, 1991, s.170). Bu üretim sürecinde ise bir içsel mekan, dolayısıyla da iç-dış ayrımı doğar. Ancak sınırların geçişlilik taşıması sonucunda ve 'dış' ve 'iç'in sadece bir geçişliliğin oluşması durumunda ayrışmalarının mümkün olması koşulunda, mekanı işgal eden gövdeyi oluşturan farklar ve değişimler birdenbire bir sebebin veya kökenin ifadelerine dönüşür. Bu farkların ve değişimlerin ise materyalist bir biçimde değil, bir kökene bağlanarak kavranması gerektiğini savunan Lefebvre bunun için de bir çıkış yolu sunmakta, yani mekanı işgal eden ve mekan ile karşılıklı bir üretim ilişkisi içerisinde olan gövdenin, mekanda ***izler ve işaretler*** bırakmasının bu anlamda son derece önem kazandığını belirtmektedir (ibid., s.174). Mekan böylelikle gövdenin (ya da toplumsal olanın) iz bıraktığı, işaretlediği bir ***yazı*** haline gelir... işaretler, yollar ve yönler, onları "yazan" gövdeyi ve hareketini yazar. Bu metafor aynı zamanda gövdenin kendini dışına taşıması anlamına (anaforizasyon) anlamına gelmektedir. Burada "yazı" yaşamın kendini sürdürme, yani mümkün olma biçimidir (Mutman, 1994, s.189). Burada mekanın çoğulluğu önem kazanır, çünkü mekanın çoğulluğu gerçekte gövdenin çoğulluğu olarak okunmalıdır. Bu ise mekanın materyalist bir tavırla değil, içerilen süreklilik boyutu ile kavranması gerekliliğine işaret eder.

Mekana bu şekilde yaklaşılması ile bir Modernite projesi olarak planlamanın ***'kimliğin temsili'*** bağlamındaki amaç rasyonelleri, bir başka deyişle, ***'mekanın bilimi'*** olarak Modernist planlamanın 'farklı' ya da 'öteki' mekansal kimlikler üzerinde kurmaya çalıştığı tahakküm deşifre edilebilmektedir. Bu deşifrasyon sonucunda mekanın temsili olarak 'bütüncül' planlamanın mekan üzerinden aslında ***totaliter*** bir erk kurduğu ve kimliklerin bastırılması sürecinde bir 'telafi' mekanizması olarak rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. *Mekanın radikal olarak demokratikleştirilebileceği bir mekansal planlama anlayışı* ise ancak ve ancak tek tek farklı kimliklerin özgür bırakılmasının olanaklı kılınabilmesi yoluyla kentsel

kimliğin özgürleştirilmesi ile mümkün olabilecektir (Göksu, E. et al, 1995). Bu ise planlama özelinde ***"öznelliklerarasılık"*** gibi bir strateji ile sağlanabilecektir. Çünkü planlamanın öznelliklerarasılığa dayanması, *çoğulcu (radikal) demokrasinin derinleştirilmesi* anlamında iki önemli yöne sahiptir:

i. *"fiili gerçeklik kategorilerinin (öznelerin) kendilerini ifade etme özgürlüğü bulabilecekleri şekilde* ***'temsil'*** *olanağının sağlanması*
ii. *herşeyin herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir kılındığı ve mümkün olan en geniş açıklığa sahip olan* ***'kamu alanı'nın*** *yaratılması"* (Arendt, 1994; Göksu E. et al, 1995)

Bu şekilde öznelliklerarasılık kentsel kimliğin özgürleştirilmesi sürecinin bir önkoşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Mekansal kimliklerin öznelliklerarasılığa dayanarak oluşturacakları ***'mekanın bilgisi'*** kentsel mekanın dönüşeceğinin, mekansal olguların çevreden etkilenme kapasitesinin yüksek olduğunun, yani ***bağlama bağımlı*** olunacağının kabul edilmesini beraberinde getirecektir. Bu ise demokrasinin öznelliklerarasılıkta kurulmasını sağlayacak bir kamu alanının sağlıklı biçimde oluşturulabilmesi ve bir yaşam biçimi haline gelebilmesine bağlıdır.

2.3.2.4 Kamusal Alan – Özel Alan

Yeni mekan kavrayış ve algılayışına ilişkin yaklaşımların odaklandığı başlıca tartışma kanallarından biri de kamusallık çevresinde geliştirilmektedir. Sennett'in (1996) *Kamusal İnsanın Çöküşü* adlı eserindeki gibi nitelemelerle ve Modern mekan biliminin kamusal alan ile özel alan arasında bir uçurum yaratan tavrına odaklanan eleştirilerle kamusallık çerçevesinin de yaşanan krizin önemli bir bileşeni olduğu ortaya koyulmaktadır. Çünkü aslında 'kenti yaşama' anlamında, kenti diğerleriyle paylaşırken, ortak mekanlarda karşılaşma, konuşma, tartışma, dayanışma ve eylem imkanı sunan bir sosyal mekan olarak "kamu alanı" özellikle Modernite ile birlikte *"aleni, kozmopolit ve özgürleştirici olduğu kadar, gizli, dışlayıcı ve baskıcı yapılara ve kurumsal pratiklere de ev sahipliği yapar"* (Özbek, 2001, s.13). Ancak tekil yaşantıların, çoklu kamusal gövdelerde çoğalarak önce akışkan kalabalıklar oluşturması, sonra da kamu mekanına taşınarak mekanı politik bir kamu alanına dönüştürebilmesi mümkündür. Bu niteliği ile kamu alanı "öznelliklerarası"nda demokrasi arayışının bir somut mekanı olarak Modernist "mekan bilimi"nin karşısına

artık yeni içeriği ile çıkmaktadır. Aslında sosyal ve mekansal bağlamda gündeme gelen birçok tartışmanın ardında kamusal alanla özel alan arasındaki sınırların yokolup gitmesine ilişkin kaygıların yer alması da buna temellenir. Bu anlamda herkesin katılımına açık özgür bir kamusal alan kavramını ön plana çıkaran çözüm olasılıkları da siyaset kuramları üzerinden geliştirilmeye çalışılmıştır (Arendt, 1994). Arendt'in geliştirdiği siyaset kuramı, kamusal alan ile özel alan arasındaki dengenin bozulması ve ekonomik ilgi ve çıkarların hayatın tüm boyutlarını tehdit etmeye başlaması sorunlarına yönelik olarak geliştirilmiş, atomcu, yabancılaştırıcı ve sorumluluğu dağıtıcı eğilimleriyle, insan yaşamının kendisinde anlamsız hale gelip, özgürlüklerin ortadan kalktığı totalitarizm için verimli bir toprak oluşturan modern kitle toplumunu eleştirmiştir (Arendt, 1994). Varolan eğilimleri dengelemek veya onlara bir set oluşturmak üzere, kamusal yaşamın sosyal ve ekonomik yaşamdan ayrılması gerektiğini öne sürerken birey ya da yurttaşların topluluk ya da cemaate hizmet için yarıştığı Yunan polisine başvurması da bu yüzdendir.[7]

Kamusal alan hakkında düşünmek için öncelikle "kamu" üzerinde durmak gerekir. Arendt'e göre "kamu" terimi farklı iki görüngüye işaret eder. Bir önceki bölümde değinildiği üzere, öncelikle kamu 'mekanı'nda gözüken herşey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilirdir ve mümkün olan en geniş açıklığa sahiptir. İkinci görüngüdeyse, 'kamu' terimi, içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade eder. Bu ortaklık, insan eseri dünyada birlikte yaşayanlar arasında olup biten meselelerle olduğu kadar, insan elinden çıkma şeylerle, insani yapılarla da ilintilidir. (http://www.tarihvakfi.org.tr/ toplumsaltarih/genctarih/2000/birinci/omer_turan.asp) Kamu alanında gözüken herşeyin herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir olması ve kamu alanına ait olan şeylerin, kamusal görünüme uygun bir biçime sokulacak biçimde özel ve bireysel olmaktan çıkarılmaları gerekliliği kamu alanının meşruiyetinin sağlanması ile doğrudan ilgilidir. Çünkü:

> *"Kamu alanında yalnızca görülmeye ve işitilmeye değer, ilgili addedilen şeylere izin vardır, bu alanda uygunsuz olan otomatik olarak özel bir mesele haline gelir,*

[7] Arendt'in Yunan polisini yüceltici ve hayli idealize edici tavrı sıklıkla eleştirilmiştir (Benhabib, 1996, s.239); Ayrıca Bkz. Bölüm 5.1.1.3.2 tartışmaları.

ki eğer tersinden söylenirse, özel bir mesele kamu alanında uygunsuz kalacağından kamu adına meşruiyetini kaybeder" (Arendt 1994)

Arendt'in "kamu mekanı", Habermas'ın tanımladığı ve kullandığı 'kamusal alan'daki kamuya yakın, ancak coğrafi önemini kaybetmemiş bir anlama karşılık gelir (Howell, 1993). Nitekim Habermas, "kamu alanı"nı kendi içinde bir anlamda kamuoyuna benzer bir alanın oluşabileceği, toplumsal yaşantının bir parçası olarak tanımlar. Ancak şehirleşme süreci ile kamu alanı ile özel arasındaki dengenin sekteye uğradığı da açıktır:

"Şehirleşme süreci, toplumsal hayatı 'kamusallık ile 'özellik' arasında kutuplaştıran bir bakış açısının ilerlemesi olarak tasvir edilebilir. Burada, kamusallık ile özellik arasında daima karşılıklı, alışverişli bir ilişkinin olduğuna dikkat edilmelidir. Koruyucu ve dayanak sağlayıcı özel alan olmadığında birey, bizzat aynı eksiklik tarafından mahiyeti değiştirilmiş bulunan kamusallığın girdabına kapılır. Kamusallık açısından kurucu bir uğrak olan mesafe ortadan kalktığında, kamusal topluluğun mensupları dirsek temasına girerler ve böylece kamu kitleye dönüşür... Şu anda modern büyük şehrin toplumsal sorunsalı, hayatın fazla şehirleşmesinde yatmıyor pek o kadar; aksine, şehir hayatının temel özelliklerinin yitirilmiş olmasında yatıyor. Kamusal olanla özel alan arasındaki alışveriş ilişkisi bozulmuştur. Bu bozulmanın nedeni, büyük şehir insanının kendiliğinden kitle insanı olması ve bundan dolayı özel alanın medenileştirilmesini tasavvur edememesi değil, şehrin gittikçe karmaşıklaşan hayatını onu kendisi için kamusal kılacak şekilde bir bütün olarak idrak etmeyi başaramamasıdır. Genel olarak şehir bütünü, görülmesi zorlaşan bir ormana dönüştüğü oranda, birey kendi özel alanına çekilir. Bu özel alan gittikçe daha fazla genişletilmektedir; fakat nihayetinde birey şehir kamusunun yıkıldığını sezecektir – ve bu yıkımda, kamusal mekanın tiranca bir ilişkinin kötü düzenlenmiş sathı olma yönünde yozlaşmış olmasının payı belirleyicidir" (H.P.Bahrdt, 1958, "Von der romantischen Grossstadtkritik zum urbanen Stadtebau"'dan aktaran Habermas, 1997, s.279)

Kentsel mekanın "bilimsel" olarak düzenlenme biçiminin toplumsal yaşam üzerindeki olumsuz etkileri böylelikle kamusal alan üzerinden kanıtlanabilmektedir. Diğer taraftan kamu alanına yönelik ele alışlarda, tarihsel süreç içerisinde kamu ile özel alan üzerindeki dönüşüm farklı şekillerde yorumlanmıştır. Örneğin Hannah Arendt, kamunun özel alanla modern ilişkisinin Antikite'den farklılığını "toplumsal" olanın ortaya çıkması ile karakterize ederken (Arendt, 1994), toplumun kamusal önem kazanmış olan ve özelleşmiş ekonomik faaliyetlerinin kamusal düzenleme ve gözetim altında biçimlendirildiği ve beraberinde kamu alanının fizyonomisini biçimlendirdiğini savunmakta idi. Arendt'in "toplumsal olanın ön plana çıkması"

olarak tariflediği durumu, Sennett "öznenin yok olması"na karşılık geldiğini savunarak eleştirmektedir (1992, s.159). Bu eleştiri, Arendt'in kentin birincil koşulu olan kişidışı olma durumunu pozitif bir değer olarak gören düşüncesine yöneliktir. Bu görüşe göre insanların birbirleriyle dolaysız, cesurca, siyasi bir şekilde konuşabilmeleri için öznel dünya defedilir (Sennett, 1999, s.173) Bu dünyada aşkın kimlik sokaktaki diğer insanlara yeni bir şekilde bakılmasını sağlarken, sokaktakilerin kim olduğu, onların ne yaptığından daha az önemlidir. Önemli olan kişilerin birlikte yapabilecekleri eylemlere yoğunlaşılması ya da yapanın kim olduğunu önemsiz kılan eylemlerin tartışılmasıdır. Bu bir anlamda sempatinin de dışlanması demektir. Sennett'in eleştirisi de karşılıklı duygulanımın ortadan kalkması anlamına gelen bu sempati durumunun dışlanması yoluyla kişilerin birbirlerine yabancı hale gelecekleri yönündedir. Birbirine yabancı kişiler ise ilişki kuramaz, (ibid, 1999, s.161). Özellikle kentlerin günümüzde farklılıkların biraradalığına temellenen renkleri gözönünde bulundurulduğunda, öznenin yok olmasına dayalı bir yaklaşım da Sennett'in deyimiyle "din ve sosyal sınıf körü" olmakla eşdeğer hale gelir (ibid, 1999, s.160).

Aslında kamu alanı ile özel alan arasındaki kopukluğun yaratılmasının ardında özel alanın, ahlaki ve vicdani alan, ekonomik özgürlüklere ilişkin hakların yaşandığı alan ve son olarak, kişisel etkinliklerin yürütüldüğü alan olma boyutları ile (Benhabib, 1996, s.254), mevcut politik ve idari sistemin uğraştığı sorunların dışında kalan bir alan olarak kabul görülmesi kuşkusuz önemli rol oynamıştır. Oysa toplumun açık bir sistem olduğu ve farklılaşmış pozisyonlara dayanan pratiklerin (özne) ve ilişki ağlarının birlikteliğinden doğduğu ve bunun bir "toplumsal düzey"in varlığı anlamına geldiği düşünüldüğünde (Altınçekiç *et al*, 1995, s.27), bu toplumsal düzeyin varolduğu alan da öznelliklerarasında oluşan kamu alanına karşılık gelir. Yeni mekansal algılayış ve kavrayış biçimleri de bu anlamda kamu alanının çöküşüne dikkat çekerken, gelecek senaryolarının kamusallık üzerindeki odaklanmalarla doğrudan ilişkilendirilmesi gerektiğinin çerçevesini çizmektedirler.

2.4 Kentsel Tasarımın Telafi Edici Niteliği Üzerine

Mekan organizasyonunun bilimden aldığı destek ağırlıklı olarak pozitivist yaklaşıma ve Modernite'ye temellenirken, kentsel tasarım eylemi Postmodernite ile yıldızı parlayan bir eylem alanı olarak ifade edilse de, gerek kentsel tasarım üzerine yapılan tanımlamalar, gerekse de kentsel tasarım adı altında mekan üzerinde gerçekleştirilen ve esas olarak *kalite artırımına* ve *ekonomik getiriye endeksli* yaklaşımlara temellenen uygulamalar gözönünde bulundurulduğunda, kentsel tasarımın da tıpkı planlama gibi ***sermaye birikim süreçlerinin kontrolü altında ve sistemin krizlerini telafi edecek şekilde işlev gördüğü*** gözlenir.

Postmodernite ile birlikte önemsenmeye başlamasına ve böylelikle Modernist ilkelere karşı tepkiyi somutlaştıracak bir fırsat olarak ortaya çıkmasına karşın kapitalist süreçlerin kriz koşullarında sistemin sürekliliğini sağlayacak bir telafi mekanizması oluşturma anlamında sermaye birikim rejiminin kontrolündeki bir "araç" olma durumundan kurtulamamasını ***belirsizlik*** içeren konumuna borçludur. Belirsiz konumuna ilişkin olarak kentsel tasarımın tek bir yaklaşıma referansla tarif edilemeyeceği söylenebilir. Bunun anlamı kentsel tasarımın kimi zaman Modernist ilkelerle salt mekansal düzenlemeye odaklanan, akılcılığı, evrensel olarak iyi, güzel ve kaliteli olanı ortaya çıkaran, bu amaçla konfor koşullarının artırılmasını içerecek bir biçimselliği ön plana alan bir yaklaşımla, kimi zaman da Postmodernist ilkelerle tarihselliğe, eklektisizme ya da popüler kültüre ya da işlevselliğin geri planda kaldığı form ve süslemelere temellenen bir yaklaşımla ele alınmasıdır (Ellin, 1996, ss.185-186). Dayandığı ilkesel çerçeve ister Modernist, isterse de Postmodernist olsun, mevcut toplumsal ve mekansal pratiğin gerçekliği ile örtüşmediği ve sermaye temelli dinamiklere ve tüketime endekslendiği sürece, ***kentsel tasarımın salt mekana referanslı tariflerle gelecek sorunların çözümünü oluşturamayacağı*** açıktır. Bu tespit hem kentsel tasarıma ilişkin olarak yapılan tanımlamalarda, hem de akademik yazında kentsel tasarımın kuramsal düzleminin ağırlıklı olarak mekansal odaklı bir yaklaşıma dayandırıldığı mimari kökenli ele alışlarda kendini belli etmektedir.

Kentsel tasarıma ilişkin olarak yapılan tanımlamalar bu anlamda iki kategoriye ayrılabilir:

1. ***Fiziksel Mekan Odaklı Tanımlar:*** Bu tanımlama biçimi, ağırlıklı olarak mimar kökenli tasarımcıların kentsel tasarıma yaklaşım biçimleri ile gündeme gelmektedir. Kentsel tasarımın *görsel ve fiziksel yönünün* ön plana alındığı, tasarım süreci olarak da mekanın sosyal boyutunun fazla gözönünde bulundurulmadığı, *kentin estetiği, mekansal düzenleme ilkeleri ve formunun vurgulandığı bir yaklaşım* (Özdeş, 1993) biçimini içerir. Bu tanımlama biçimlerinin kendi içinde de iki farklı yaklaşıma karşılık geldiği söylenebilir:
   a. ***Ölçeğe İndirgemeci Tanımlar:*** Buna göre kentsel tasarımın "ayrıntılı bir düzenleme biçimi" ya da "bir ara ölçek" olduğu (Eşkinat, 1993) öne sürülmektedir.
   b. ***Disiplin Olarak Kabul Eden Tanımlar:*** Kentsel tasarımın bir eylem ve uzmanlık alanı olarak sorgulandığı (George, 1997; Hall, 1995) bir tanımlama, bu disiplinin mimarlık, kent planlama ve peyzaj tasarım alanlarının kesişme noktasında köprü olma misyonu ile edinmesi gerekli üç boyutlu tasarım yaklaşımını tarif etmektedirler.
2. ***Sosyo-mekansal Süreç Odaklı Tanımlar:*** Kentsel tasarımın salt mekansal değil, toplumsal (Jacobs), sosyo-mekansal (Madanipour), psiko-sosyal (Lynch), estetik (Venturi; Krier; Rowe; Koetler) ve uzantısında da politik (Ellin; Günay) yönünün çok-boyutlu olarak tarif edildiği yaklaşım biçimini içermektedirler. Bu tanımlamalara göre, kentsel tasarımın tasarım süreci ile tasarım ürünü arasında kurması gereken denge, mekansal olan ile toplumsal alan arasındaki ilişkilerin nasıl kurgulanabileceği, farklı disiplinlerin mekansal süreçler üzerinden yürüttükleri ilişkilerin nasıl gözönünde bulundurulacağı, uygulama boyutunda kamu ve özel sektörlerin devreye giriş biçimleri ve son olarak tasarımın nesnel-akıl temelli ya da ekspresif-öznel bir süreç olarak tarifi (Madanipour, 1996, s.93) üzerinde görüş bildirilmektedir.

Bu tanımlamalar içerisinde ağırlığın kentsel tasarımın fiziksel mekan boyutu üzerinde yeralarak salt görsel ve estetik ele alışları ön plana çıkarmasının ardında kentsel tasarım literatürünün mimarlık ağırlıklı olması (Günay, 1999), mimari ele alışlarınsa daha normatif bir temele dayanması ve mimarlığın süreçten çok sonuç ürünle ilgilenmesinin (Madanipour, 1996, s.104) yattığı söylenebilir. Aslında bugün hala bir ara ölçek mi, uzmanlık alanı mı, yoksa disiplin mi olduğu tartışılan (Chapman & Larkham, 1995) ***kentsel tasarımın yüklendiği görev, bu tür tartışmalarla çelişir niteliktedir.*** Şöyle ki, sadece bir ara ölçek ya da ayrıntılı düzenleme biçimi olarak ele alındığı biçimiyle, kentsel tasarım söyleminin Modernist planlama kuram ve pratiğinin varolan toplumsal/mekansal pratiklerle örtüşmediği noktada planlamayı kısa vadeli ve parçacı çözümlerle telafi eden bir mekanizma

olarak devreye girmesi ve kamusallık, kimlik, kültür gibi birçok boyutu mekana taşıması da anlamsız bir çaba olacaktır. Bugün bir kentsel tasarım kuramı oluşturulması gerekliliğinden (Tekeli, 2001a) sözedilmesinin, sosyo-mekansal ele alışlar koşulunda küreselleşen dünyayla birlikte sorgulanan mekansal kavramsallaştırmalar içerisindeki ikilemleri çözebilecek potansiyele sahip olduğunun belirtilmesinin (Madanipour, 1996) ya da bir eylem alanı olarak sorgulanmasının (George, 1997) ve yeniden yapılandırılması gerektiğinin söylenmesinin (Hall, 1995) ardında bu tür bir endişe yatmaktadır.

Diğer taraftan, planlama yazınında kentsel tasarımın yeniden ilgi çekmeye başlamasının nedenlerini Harvey (1990) pratik alanda özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde kent merkezlerinde uygulanan yenileme projelerinin, mimarlık ve düşün alanında ise Postmodernizmin Modernizme getirdiği eleştirinin, tasarım üzerinde yeniden düşünülmesine sebep olması şeklinde açıklamaktadır (Tekeli, 2001a, s.237) Gerçi, daha önce değinildiği üzere, kentsel tasarımın özellikle 1960'lardan sonra gündeme giren ve yükseliş gösteren bir kavram olduğu belirtilse de, dönemsel bir irdeleme ile bunun pek de öyle olmadığı, 19.yy'ın sonlarına kadar giden bir sürecin tarifinin yapılabileceği açıkça ortaya çıkarmaktadır. Nitekim kimi kaynaklarda kentsel tasarım eyleminin yükseliş, iniş ve tekrar yükseliş gibi bir dalgalanma sergilediği şeklindeki gözlem yerinde bir saptama oluşturacaktır.

Bu tür dalgalı bir grafik (Tablo 2.10), kent planlama disiplini ile ardındaki Modernist ve Postmodernist düşünsel yapının retrospektif irdelenmesinde de (Bkz. Tablo 2.2, Tablo 2.3 ve Tablo 2.6) kendini belli etmektedir. Buna göre, kentsel tasarımın ilk yükseliş dönemi 19.yy. sonlarından başlayarak 1920'li yıllara kadar süren evreyi içerir. Bu evrede kentsel tasarım *Aydınlanma felsefesi içerisinden çıkan modernite projesine karşı ideolojik bir çıkış olarak değil, aynı modernist söylem alanı içinde kalan bir tepki olarak yükselir*. O dönemde sadece I. Sanayi Devrimi kentlerinin yarattığı rahatsız edici çevre eleştirilmektedir. Böylelikle ne üretim ilişkilerine, ne de Modernist yaşamın temellendiği doğrulara ilişkin bir değerlendirme yapılır. Kentsel tasarım, Modernist söylem alanı içindedir.

Tablo 2.10 KENTSEL TASARIMIN GELİŞİM EVRELERİ

ÇIKIŞ DÖNEMİ (19.yy. sonları - 1920'li Yıllar)	İNİŞ DÖNEMİ (1930'lu Yıllar -1960'lı Yıllar)	ÇIKIŞ DÖNEMİ (1960'lı Yıllar - 1990'lı Yıllar)	(GÖRELİ) İNİŞ DÖNEMİ (1970 - 1998)
Söylem: Bir Aydınlanma Projesi olarak Modernite ile birlikte planlamada gündeme giren sistem yaklaşımlarının ve "ideal kent" tasarımlarının, beraberinde Howard'ın *"Bahçe Kent"*, Camillo Sitte'nin *"Sanatsal İlkelere Göre Kent Planlama"*, ya da Gaudet'nin *"Resimsel (Picturesque) Kent"* yaklaşımlarıyla *başlayan Güzel Kent Hareketini (The City Beautiful Movement)* getirmesi ° bölgelere ayrılmış modern kent içinde düzenlemeye ayrılmış ayrı bir bölge (mono-fonksiyonel bölgeleme) ° modernist yaşamın temellendiği doğruların sorgulanmaması - kapitalist üretim ilişkileri ve araçları üzerine oturan mekan - toplu üretim - katı planlama yasaları (banliyöleşmeyi durdurmak için yeni-kent gelişmeleri) • *Kentlerin Fiziksel Tasarımı*	***Söylem:*** Kriz ve savaş sonrası politikaların, tam istihdama, ucuz ve toplu üretilecek konutlara, refaha ve sosyal projenin oluşmasına yönelik kapsamının, mekanda *modernist* çizgiler üzerinde yapılanırken, bütünsel, işlevsel, hiyerarşik, merkezi, geniş kapsamlı, uzun vadeli ve yalın olanı gerektirmesi ° büyük ölçeklerde odaklanan planlama ve gelişme (metropoliten alan) ° teknolojik rasyonellik ve kullanışlı planlar • Toplum tasarımının doğuşu ve özel ilgi alanına giren sosyal grupların kentsel tasarımdan olumsuz etkilenmeleri ile birçok profesyonelin tasarım alanlarını sosyal planlama adına terketmeleri ve bu durumun 1980'li yılların başında, sosyal alandan formalizme geri dönüşe değin sürmesi.	***Söylem:*** *Post-modernist* söylemin, gelenekselliği, tarihselliği, yerelliği, kimliği, çeşitliliği ve modern yaşam çevrelerinde eksik kalan tüm ögeleri ön plana çıkarması ve varolan kent planlama yaklaşımlarının bu şekildeki çok-boyutlu kapsamı mekana yansıtmada geri kalması ile, kısa vadeli ve parçacı çözümlere gidilmesi ° *Eylem Alanı Planlaması* stratejisi : kentsel tasarım ° Yeni *"mekan kavramsallaştırmaları"* içinde zaman ve kentin değişen anlamı tartışmaları ° *Küreselleşme* söylemi içinde kentlerin kimliklerinin ön plana çıkması ° *Sürdürülebilirlik* söylemi içinde çok-boyutlu ve ölçekler arası geçişi sağlayan "ekolojik tasarım"ın ön plana çıkması • *Kentlerin Çok-Boyutlu Tasarımı*	***Söylem:*** Kentsel tasarımın akademik çevre içerisinde, mimarlık ve kent planlama disiplinlerinin arasında tanımlanamayan kapsamına bağlı olarak iniş göstermesi ° kentsel tasarımcılar tarafından bizzat yürütülebilen bir kentsel tasarım eyleminin olmaması ° kentsel tasarım eyleminin statüsü ve doğasına ilişkin belirsizlikler ve ayrıca alanın ayrı bir uzmanlık alanı olarak ayrılması kaynaklı olarak akademik çevreden gelen ilginin azalması ° mekan üzerinde dolaylı sorumlu olunması (ikincil-aşama tasarımı) ° kentsel tasarımın tek bir tanımının yapılamaması ° araçlardan çok sonuçlarla, süreçten çok ürünlerle, ve prosedürden çok madde ile ilgilenen bir eylem alanı olarak görülmesi

Kaynak: Gökçen, Ş. 1998b.

Bu yükseliş dönemi, planlamanın yeni yapılanmasıyla 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrasında yerini inişe bırakacaktır. 1960'larda, planlamanın bile kendi tutarsızlıklarıyla başedemediği sancılı döneme kadar, tasarım yapıcı bir çözüm olmaktan çıkacak, üst-ölçekli planlama ve gelişme ile Modernist planlama geniş kapsamlı ve rasyonel içeriğiyle altın devrini yaşayacaktır.

Kentsel tasarımın ikinci yükseliş dönemi ve kimi kaynaklarda belirtildiği üzere kavramsal olarak ilk ifade edilmesi de 1960'lı yılların sonlarına doğrudur. Postmodernist söylemin Modernizmin içerisinden çıkarak ve Modernizmin işlemeyen yönlerini vurgulayarak yönelttiği eleştirilerin mekansal boyutunun ancak kentsel tasarım ile somutlaşabileceği belirtilmektedir. Böylelikle günümüze değin gelen bu söylemin ardındaki kentsel tasarım, bir önceki çıkışında sergilediği biçiminden çok daha farklı olmak zorundadır. Kaynağını Postmodernist parçalanma durumundan alması nedeniyle, *artık ideolojik bir içeriğe bürünmesi ve söylem alanına kökten bir eleştiri getirmesi* kaçınılmazdır. Dahası, yeni kavramsallaştırmalar içerisinde zaman ve mekana yüklenen yeni anlamlarla, küreselleşme söylemi içerisinde biçimlenen yeni kent düzeniyle ve artan ekolojik tehditler doğrultusunda sürdürülebilirlik söyleminin kattığı çok-boyutluluk özelliğiyle, kentsel tasarıma yeni görevler yüklenmekte ve kentlerin çok-boyutlu tasarımı, bu türden acil bir çözüm paketine gereksinim duymaktadır.

Ancak bir de, kentsel tasarımın kendi iç işleyişindeki aksaklıkların gündeme getirilmesi söz konusudur. Buna göre, kentsel tasarım son otuz yıl içerisinde bir yandan Postmodernist söylemle birlikte bir yükseliş dönemi yaşarken, diğer yandan hem uygulama boyutunda, hem de uzmanlaşmaya bağlı olarak akademik çevrede sorunlu bir süreç geçirmektedir. Bu son iniş dönemi Kreditor tarafından önerilen ve son otuz yılı içeren göreli bir iniş dönemidir. (George, 1997, ss.143-144). Bu tür bir karşıt süreç, oluşumunu kavramsal olarak yetersiz kalan tanımlamalara borçludur. Kentsel tasarımın tam olarak ne tür bir müdahale alanını tanımladığının bilinememesi ile yalnızca uygulayıcılar açısından değil, kuramcılar açısından da kentsel tasarıma şüphe ile bakılması bu anlamda doğaldır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Bununla birlikte, böylesi bir çelişki içerisinde bile kentsel tasarım, geleceğe ilişkin potansiyel müdahale alanları arasında henüz uygulanabilirliği en yüksek olan alternatif bir eylem biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. Gelecek evreler içinde çok daha farklı bir müdahale alanı oluşturulacak ise, bu alanın kentsel tasarım eyleminin eksik kalabileceği noktaları doldurmak üzere kurgulanabileceği de düşünülebilir. Çünkü planlamanın eylem olarak bugün ulaştığı kriz noktada kentsel sorunlar tekbaşına planlama eylem alan sınırları içerisinde çözüm bulamamakta, planlama bir bilim dalı olarak sorularını diğer farklı dallara yöneltmekte, yine de gerek dayanağını aldığı söylem, gerekse de söylemin getirdiği süreç kaynaklı olarak, gerçekleşme zemini başka sorunların yaratıcısı olmaktadır. Kentsel tasarımın ivme kazanması ve adeta *planlamanın kurtarıcısı* rolünü yüklenmesi ise işte tam da bu ortamda söz konusu olmaktadır. Gerçekliğini Modernist ilkeler çerçevesinde kuran planlamanın kentsel sorunların çözümünde yetersiz kaldığı noktada kentsel tasarım kısa vadeli çözüm alternatifleriyle ön plana çıkmaktadır. Postmodernizmin "parça" üzerindeki vurgusu ve Modernizme getirdiği eleştiriler itibariyle belirli potansiyellere sahip olması ile de kentsel tasarım eyleminin çıkışı desteklenmektedir (Bkz. Tablo 2.10).

Böyle dalgalı bir geçmişe ve geleceğe ilişkin olarak parlak bir potansiyel profile sahip bir eylemin bugün erişilen noktadaki ***araçsallığının*** ise karşıtlık içeren iki açıdan tartışılması mümkün olabilecektir:

i. ***Aşılması gerekli bir açmaz olarak araçsallık:*** Postmodernizmin getirdiği ilkesel çerçeveye rağmen uygulamanın Modernist çizgi üzerinden gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan *tasarım çevresinin*; sermaye döngülerine endekslenecek şekilde mekan üzerinden ekonomik değer artırma kaygısı taşıyan *çıkar gruplarının*; ve de hem kentleri global arenada pazarlamak, hem de politik anlamda destek sağlamak üzere ideolojik söylemlerini tasarım parçaları üzerinden kuran *yerel yönetimlerin*, kentsel tasarım projelerini bir araç konumuna taşıyan tavırları aşılması gerekli bir açmaz olarak karşımızdadır. Rasyonel kapsamlı planlamanın arkasındaki eşitlikçi standartların aşılması ve spekülatif kazançlar sağlanması için kentsel tasarım proje yarışmalarının kullanılması, ahlak yargılarının estetik yargılarla aşılmaya çalışılmasına bir örnektir.

ii. ***Yapıcı bir potansiyel olarak araçsallık:*** Mekan organizasyonunun yeniden yapılanma sürecinde kentsel tasarıma düşen misyon itibariyle,

bilimsel paradigma değişim koşullarında gelecek süreci yönlendirecek özelliklerinin, yani hem tasarım sürecine ilişkin (kısa vadeli ve uygulanabilir olma gibi), hem de Postmodernist söylemden devraldığı (farklılıkları, çoğulluğu, çeşitliliği içerici) potansiyel özelliklerinin *yapıcı bir araç olarak* kullanılması mümkündür. Bu noktada araçsallık olumlu bir anlama dönüşürken, bilimsel paradigma kırılması ile mekan organizasyonuna yansıyan açmazların yeni baştan kurgulanmasını sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu noktada, kentsel tasarımın öncelikle bilimsel düzlemden aldığı desteğe, yani Postmodernizmin tasarımı olma tartışmasına, sonrasında ise kuramsal desteğin pratik üzerinde nasıl bir izdüşümü olduğuna, yani kentsel tasarımın açmazlarının ne olduğuna daha detaylı bakmak gerekecektir.

2.4.1 Postmodernizmin "Tasarımı" mı?

Mükemmeliyete dayalı Modernist imajlar, kısmen Modernitenin istenmeyen sonuçlarına bağlı olarak uygulama aşamasında hayal kırıklığı ve güven yitirimine neden olunca (Giddens, 1990), (Bölüm 2.1.3'te aktarıldığı üzere) Postmodernizm özellikle 1960'lı yıllar sonrasında gündeme gelmiş ve Modernizmin rasyonellik, evrensellik, nedensellik, araçsallık-amaçsallık, nesnellik ya da kavramsal bağımlılık gibi kavramlarının karşısına tarihsellik, kimlik, çoğulculuk, yerellik gibi kavramları koymasıyla aslında yeni bir paradigma kırılmasının tartışıldığı zemini oluşturmuştur. Bu yeni zemin kuşkusuz yeni mekansal algılayış ve kavrayış biçimlerinin de önünü açmıştır. Bu anlamda Postmodernite'nin mekana bakışı da kısaca şöyle özetlenebilir:

"Postmodernizm mekanın, otonom ve bağımsız olduğu, estetik amaç ve ilkelerle biçimlendiği, bu biçimlenmenin toplumsal amaçlarla ilişkili olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Çıkarlarla yoğrulmamış güzellik tekbaşına amaç haline gelebilmek için yeterli bulunmaktadır. Kentin bir bütün olarak görülmesinden ve bu bütüne ilişkin hedeflerin konulmasından vazgeçilince kent, parçalı, geçmişin değişik formlarının üstüste geldiği, değişik kullanışların bir kolajından oluşan, birçok ögesinin de geçici olduğu bir oluşum olarak algılanmaktadır" (Tekeli, 1993b, s.64).

Bu algılayış biçimi mekansal gerçeklik üzerinde artık Modernite'nin ürünü olarak rasyonel ve geniş kapsamlı ele alışları geçersizleştirirken, daha önce değinildiği

üzere aslında Modernist planlamayı da geçersiz kılmakta, kentsel mekanı parçalar üzerinden kentsel tasarım projelerine teslim etmektedir. Bunun uzantısında, kentsel tasarımın Postmodernizmin bir aracı olma niteliğinden sözedilmekte, buna göre, planlamanın çözüm üretmekte zorlandığı mekansal bütüne ilişkin olarak daha küçük ölçekli, ancak kısa vadede çözüm üretici bir eylem arayışı, kentsel tasarımın altın çağını yaşamasına neden olmaktadır. Çünkü Postmodernizmin ***"parçaların biraradalığı"na*** oturan kurgusu aslında tam da kentsel tasarımın parçacı çözümleri ile örtüşmektedir. Ancak bu teslimiyete ve kentsel tasarımın yıldızının parlamasının hep Postmodernizmle anılmasına karşın, geçmiş süreç içerisindeki gelişimi ve bugün eriştiği aşamaya bakıldığında (Bkz. Tablo 2.10) aslında kentsel tasarımın Postmodernist bir tasarım olarak eriştiği başarı düzeyi tartışılmakta, Modernist projenin destek aldığı kapitalist sistemin araçsallaştırıcılığından kendini fazla koparamadığı yorumu yapılabilmektedir. Bunun ardındaki nedenin Postmodernite'nin Modernite'ye göreli olarak konumlandırıldığı noktaya bağlı olduğu söylenebilir. Nitekim,

- kendisini Modernizmden ayıracak ekonomik bir projesinin olmaması,
- gerçekleşme boyutunda yine Modernizmin araçlarını kullanmanın ötesinde farklılaşan bir kurguya oturmaması,
- yalnızca potansiyel özellikleri itibariyle ele alınabilmesi kaynaklı olarak

Postmodernizm bugünkü çerçevesi ile Modernizme karşı duramayacak bir içeriğe oturtmaktadır. Nitekim, aslında Modernizmin içinden çıkan bir "durum" olması ve herhangi bir epistemoloji oluşturma kaygısı taşımaması ile ve ayrıca kapitalist sistemin krize girdiği noktada yeni bir soluk olarak devreye bilinçli olarak sokulan (ki böylelikle sistemin sürekliliğini sağlayan) bir söylem alanı olduğu kabulü ile bu içerik tam olarak örtüşmektedir.

Diğer taraftan Modernist ve Postmodernist ilkeler karşıtlığında (Tablo 2.11), kentsel tasarımın söylemi, eylemini Postmodernist kanalda konumlandırmaktadır, çünkü parçalanma konusunda gündeme getirilen endişelerin aslında çok da yıkıcı bir durum olmadığı adeta kentsel tasarımın kısa vadeli çözümleri üzerinden kanıtlanabildiğine inanılmaktadır. Üstelik Postmodernite'nin fırsat olarak değerlendirilebilecek birçok boyutu da vardır. Ancak Postmodernizmle anılan kentsel

tasarımın (tıpkı Postmodernite'nin tanımlanmaya çalışıldığı tartışmalarda olduğu gibi) gerçekte ***Modern projenin bir devamını mı, yoksa Modern projeden bir kopuş mu*** olduğu konusunda tartışmalar hala sürdürülürken, bugünkü ele alınışı ile ***söylemini Postmodernite'den alarak eylemini Modernite'ye oturtan bir eylem*** olduğu saptaması kolaylıkla yapılabilecektir.

Tablo 2.11 Modernist – Postmodernist Kentsel Tasarımın İlkesel Karşıtlığı

MODERNİST KENTSEL TASARIM	X	POSTMODERNİST KENTSEL TASARIM
kentin bütün olarak görülmesi (Le Courbusier'in projeleri); kenti totaliter ve soyut olarak düzenlenmesi ve yönetilmesi gerekli bir mekan olduğu görüşü		kentin sadece parçaları, görülebilir olan vitrin alanları, bu alanların anlamları ve yaşamsallıkları üzerine konsantre olunması
yüksek kültürü hedefleyen Modernist avangart		popüler kültürü hedefleyen Postmodernist tasarımcı
sosyal kaygı taşınması ve toplumsal sorunların yeni teknolojiler ile çözümlenebileceği inancı		sosyal konuların tasarımın ilgi alanının ötesinde konumlandığı ve ütopik içerikli olduğu inancı
yeniden-geliştirme şemaları üzerindeki evrensel baskı		tasarım süreci üzerinde artan yerel katılım baskısı
akıl, düzen ve geometri vurgusu		çeşitlilik ve farklılık vurgusu
arazi kullanım biçimlerinin rasyonel olarak bölgelenmesi gerektiği inancı		karma arazi kullanımın canlı kentsel mekanlar yaratacağı inancı
geçmiş ile tüm bağların koparılıp, sadece geleceğe yönelinmesi		eklektik stil ile farklı tarihsel dönemlerden ödünç alınan imgeler: kentin tarihsel ve mekansal bir süreklilik olarak görülmesi
bağlamın ve mevcut kentsel sosyo-mekansal dokunun gözardı edilmesi		tasarımın bağlamına öncelik verilmesi
formun sadeliğinin ve beyaz rengin ön plana çıkarılması		süslemenin, rengin, "Modern tekniklerin başka şeylerle kombine edilmesi"nin önemsenmesi
taşıtların kent için asal kabul edilmesi ile yol-yapım faaliyetlerine önem verilmesi		yaya hareketinin ve kent mekanı üzerinde taşıtların kontrolünün teşvik edilmesi
yeşil alanlar içerisinde konumlandırılan yüksek-katlı yapılaşma		sokakların, meydanların, düşük-katlı yapıların oluşturduğu kente geri dönüş
kent üzerinde bir iddia		
mekanın nasıl dönüştürülebileceğine kurgulanan düşün sistemi		

Kaynak: Madanipour'dan (1996, ss.194-195) derlenerek tablolaştırılmıştır. (Der.+Çev.: Ş.G.Dündar)

Bu tartışmalarda *"çağdaş kentsel tasarımın Modern projeden formal ve retorik olarak ayrılabileceği, ancak, belki biraz sosyal çeşitliliğe ve çevreye karşı artan duyarlılığı haricinde, esasında teknolojik, politik ve ekonomik olarak Modern projeyi sürdürdüğü"*, yani *"kentsel tasarımın Modern projenin hem devamını sağlayan, hem de ondan kopan bir içeriğe sahip olduğu"* belirtilmektedir (Ellin, 1996, s.189). Bunun ardındaki neden olarak Postmodernist söylemle birlikte, özellikle 1960'lı yılların sonlarından itibaren piyasa aktörlerinin, politikacıların, girişimcilerin, yapı sektörü ile uğraşanların, plancıların ve mimarların tamamen ***"yeni ve daha iyi"*** bir

şey önerme arayışlarının kentsel tasarımın öneminin atmasını sağladığı yorumu yapılırken, bu önem giderek mekan üzerindeki üretimlerin daha piyasa ağırlıklı olmaya başlamasına bağlanmıştır (ibid, s.193). Aslında içerik büyük ölçüde eskinin aynısı iken, esas değişen onu sarmalayan ***albenili paket*** olmuştur. Örneğin Adorno ve Mills'e paralel olarak Jameson çağdaş akımlara ilişkin yorumlamalarında rasyonel ve romantik akımların her ikisinin de Aydınlanma düşüncesinden türediğini, bu noktada mimarlığın bir "sosyal denge aracı" ya da "duyuların bilimi" olarak görülebileceğini belirtmektedir (ibid., s.193). Geç kapitalist dönemin farklı kılıflar altında gizlenen ***kar-amaçlı ve erki elinde bulunduran mekanizmaları*** ile Rasyonalizm ve Romantizm kutupları giderek daha da uç noktalarda konumlanırken, artan rasyonellik ile desteklenen parçalı kimliklerin oluşturduğu koşullar altında, anti-teknokratik güdüler ile daha duyarlı deneyimlerin yanyana konumlandığı paradoksal bir durum oluşmuştur. Harvey'nin Modernizmle Postmodernizmin bu karşıtlıklar altında birbirlerini varetmelerinin tesadüfi olmadığını ifade ederken kasdettiği de bu tür bir paradoksa karşılık gelir (Harvey, 1989, ss.240-241).

Üstelik Postmodern kentleşme burjuvazi toplumuna meydan okumamakta, aksine bu toplum yapısına temellenirken, Modern projenin reddettiği tarihten ilham almaktadır. Bu yüzden ***"avant"*** değil, ***"post"*** ön-eki ile donatılmıştır. Çünkü öncülük etmemekte, "sonraki" olarak kendisinden önce geleni izlemektedir. Bu noktada bir çeşit ***"satış"*** anlamını içerirken, kendisinden önce gelene karşı ne bir savaşı, ne de "bitmemiş bir proje"yi bitirme kaygısını taşımaktadır. Bununla birlikte, açıkta kalan konulara anlam kazandırmaya, örneğin çevreye karşı daha duyarlı olunmasına ya da işlevselliğin yerine yaşamsal kaliteye daha fazla önem vermektedir. Bu yüzden yaya mekanlarını, geleneksel tarzda geliştirilen yaşam alanlarını, mahalle oluşumunu, festivallere yönelik pazaryerlerini, kent merkezlerinin yenilenmelerini, mega alışveriş merkezlerini ve benzeri birçok mekansal eylemi ***yeni bir tasarım anlayışı*** kapsamında ele aldığı ifade edilmektedir. Ama bu tasarımların herkese açık olmadığı, ***kentlerin sadece "prestijli" ya da "prestijli olma potansiyeli taşıyan" alanlarında uygulandığı*** da gözden kaçmamaktadır (Ellin, 1996, s.195).

Diğer taraftan Modernist ideallere karşı çıkılan noktalarda tam bir çözüm oluşturulamamasının yarattığı boşluğun piyasa mekanizmasının kuralları tarafından doldurulduğu, ne yapılacağına esas olarak piyasa güçlerinin karar verir olduğu sistem bir başka güvensizlik ortamı yaratmakta, bu koşullara tepki olarak da kentsel tasarımcılar giderek ***daha "fotografik" ve "hiper-gerçek" çevreler yaratma*** yönüne gitmektedirler (Ellin, s.1996, s.196). Bu yolla, güç, prestij ve de parasal karşılık fazlasıyla alınabilmektedir. Paralel olarak bu koşullar altında plancılar arasında kimileri serbest piyasanın görünmeyen ellerine kendilerini bırakırken, kimileri yeni teknolojilere yönelmekte, kimileri ise planlamanın propaganda ve baskı amaçlarına hizmet etmesine izin vermektedirler (Friedman, 1987, s.311).

Bu noktada kentsel tasarımın gelecek stratejisinin hangi çizgi üzerinde ilerleyeceği üzerinde de tartışmalar yapılmaktadır. Bu noktada Jenks'in *"double-coding"* olarak adlandırdığı ve "Modern tekniklerin başka şeylerle kombine edilmesi" anlamına gelen strateji bir alternatif oluşturmaktadır. Bu stratejide "mevcut güç yapılarının aynı zamanda hem kabul edilip, hem de reddedildiği, karşıt söylemlerin ve farklı zevklerin hem içerildiği, hem de dışarıda tutulduğu" bir kentsel tasarım yaklaşımı Frampton'a göre ***"arriére-garde"*** bir pozisyonu benimsemesine karşılık gelmektedir. Yani, kendisini hem Aydınlanmanın ilerlemeci mitinden, hem de sanayi-öncesi geçmişin arkitektonik formlarına dönüşe tepkisel ve gerçek olmayan bir itkiden eşit mesafede konumlandırabilecektir (Ellin, 1996, s.198). Bu yolla direnişçi ve kimlik oluşturucu bir kültür yaratımı mümkün olabilecektir.

Ancak bu yaklaşım kuşkusuz karşıt görüşleri de beraberinde getirmiştir. Karşıtlıkları barındıran içerici yaklaşımlara (popülist karşısında elitist; piyasa-yönelimli tasarımcı karşısında pragmatik olarak yönlendirilen sanatçı gibi) kuşku ile yaklaşıldığı, çünkü bu yaklaşım biçiminin ***ortak bir buluşma noktasının oluşturulmasına işaret etmediği*** ifade edilmektedir (ibid., s.260). Bu, "gerçek" çözülürken, "birey"in de yapıbozumuna uğradığı, geriye sadece "söylem"lerin, "metin"lerin, "dil oyunları"nın, "imaj"ların, "simulasyon"ların kaldığı, onların da başka "söylem"lere, "metin"lere.. vb. refere edildiği anlamına gelmektedir (Gitlin'den aktaran, Ellin, 1996, s.260).

Sonuçta, varolan yaklaşım biçimlerinde Modernite ya da Postmodernite projelerinin varolan toplumsal/mekansal açmazları çözmedeki yetersizlikleri, bilimsel izdüşümlerinde tasarım ve planlamayı da kaçınılmaz olarak açmazlarla dolu bir düzleme taşımaktadır. Bu ise topyekün bir yeniden yapılanmanın gerekliliğine işaret etmektedir.

2.4.2 Kentsel Tasarımın Açmazları

Kentsel tasarımın kuramsal düzlemdeki yaklaşım biçimleri kaynaklı belirsizlikleri, eylemin uygulanmasında da birtakım açmazları da beraberinde getirmektedir. Örneğin kentsel tasarım sadece bir teknik ya da mimari yaratı süreci olarak görüldüğünde ve sosyo-mekansal boyutu arka plana atıldığında, bunun kentsel mekan üzerindeki yansımaları da toplumun ve mekanının gerçekliği ile örtüşmeyecek şekilde sorunların üreticisi olmaktadır. Bunun ardında ise ağırlıklı olarak söylemlerarası kalmış konumu rol oynamaktadır. Modernite'den tam olarak kopamazken, benimsediği tepkisel Postmodernist ilkelerin mekan üzerindeki yansımalarının da böylelikle kalite artırımını ya da parçalar üzerinden kentsel gelişimin sürekliliğini sağlarken başka sorunların üreticisi olması kentsel tasarımın tıpkı diğer mekan organizasyon eylem alanları gibi mekansal ve toplumsal kavrayış ve algılamadaki yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar kentsel tasarım eylemine yükleme yapılmakta ve eylemin gerçekte ne olduğu, hangi alt-eylem alanlarını içerdiği, ayrıntılı bir düzenleme biçimi mi olduğu, yoksa bir disiplin sayılıp sayılamayacağı konularında çok farklı görüşler öne sürülmekteyse de, eylemin gelecekte ***ikilemleri çözebilecek potansiyelleri*** olduğu da sıklıkla ifade edilmektedir. Ancak, kavramsal yaklaşımların uygulama boyutuyla çok da çakışmadığı söylenebilir. Nitekim, süregelen kentsel tasarım uygulamalarına bakıldığında, eylemi *"mikro alan tasarımı"*na indirgeyen anlayışın, eylemin gerçeklik düzleminde hem kamusallıktan uzak kalan içeriği, hem de tüketim alanlarına endeksli uygulama boyutu itibariyle sorunlar yarattığı ortaya çıkacaktır. Bu durumda, planlamanın kurtarıcısı konumundaki ya da bugün yaşanmakta olan pek

çok belirsizliğin ve çözümsüzlüğün karşısında tek çare durumundaki kentsel tasarım, içermekte olduğu açmazlarla, üstlenmesi gerekli rolün altından kalkamayacağının sinyallerini vermektedir. Buna bağlı olarak yeniden yapılanması gerektiği açıktır. Mekansal düzlemdeki gerçekliğinin ortaya konması da bu açıdan önemlidir.

Geleceğe ilişkin olarak üstlendiği misyon ise ***"aynen yeniden üretim"*** temelli bir kurgu üzerine yapılandırılmamak zorundadır. Bunun içinse kentsel tasarım eyleminin bugünkü kesitteki uygulamaları üzerine bir bakış kaçınılmaz olacaktır:

- Kentsel tasarımın ***sadece görsel ve teknik bir eylem*** olarak görülmesi, hatta kimi zaman salt bir ara ölçeğe indirgenen anlamlandırmaların, mekanı algılayış ve kavrayış biçimlerinde toplumsal gerçekliklerin kaçırılmasına neden olması, bir kentsel tasarım yaklaşımını açmaza sokan en temel bakış biçimi olarak görülebilir. Böyle ***teknik-odaklı*** bir bakış biçimi ile yaklaşıldığından *sistemin* ***"aynen yeniden üretimi"****ne* neden olunmakta, tüm üretim-tüketim kurgusu keskinleşen kapitalist çizgiye daha da iyi(!) hizmet etmektedir.
- Üretim, tüketim ve mekansal oluşumlar anlamındaki ***"boyutsuzluk"***, mekansal ve kültürel üretimini ve kontrol mekanizmasını çalıştırabilmesi için planlamanın parçalara bölünmesini gerektirmiştir. Bu ise, kentsel tasarımın yapılabileceği "küçük parçalar"a karşılık gelir. Ancak parçalar "içinde" kalınarak, yani parça-bütün ilişkisinin kurulamaması ile, kentsel / mekansal bütünün, özellikle de ekolojik ve toplumsal bütünün gözden kaçırılması olasıdır. Kentsel tasarım ise, bugünkü yapısı itibariyle, kendini sermaye döngülerinin kontrolü altındaki ***"araçsal parçacılık"***tan kurtaramamaktadır.
- Parçalar demek, ***"sınırlı alan düzenlemeleri"*** demektir. Sınırlanmış olması, düzenlemelerin tüm kentsel ve kırsal düzlemde "eşitlik" konularının yeniden tartışılmasını gündeme getirebilir. Ancak, kentsel tasarımın yalnızca ***"özelliği olan" parçalara*** yönelik olduğu baştan kabul edilmektedir.
- Özelliği olan kent parçaları demek, kamu alanı ile özel alan arasında yaratılan uçurumun, insanın kendini kentine/mekanına yabancı hissetmesini telafi etmek bir yana, ***yabancılaşmanın*** daha da ciddi boyutlara taşınmasına yardımcı olması demektir. Bu durumda kentsel mekanlar, sadece belirli kesimlerce yaşanan ***"vitrin"*** tasarımlarına indirgenmektedir. Diğer taraftan, kentsel tasarımın "daha güzel, daha düzenli ve sağlıklı" mekan yaratma uğraşısı içinde olmasının herhangi bir yarar karşıtlığı oluşturmayacağı bugün savunulan görüşler arasındadır.
- Düzenlemelerin doğaya ve ekolojik bütünlüğe müdahalesine bir üst boyutta karar verilmektedir ve buna göre kentsel tasarım sadece ***"ayrıntılı bir düzenleme biçimi"*** olarak öne çıkar. Buna göre ise "mevcut sistemin aynen yeniden üretilebilirliği"ni sağlamaktadır. İçerilebilecek ekolojik müdahaleler, böylelikle sadece biçimsel kalarak, sınırlı faydaya karşılık gelmektedir. Oysa, öne sürülen düşünce bunun tam tersidir. ***Ekolojik-***

teknolojik detay çözümlemelerinin kentsel tasarımda ön plana çıktığı, detaya indikçe, kontrolün arttığı belirtilir, ancak bu bir önermeden öteye gidememektedir.

- Kentsel tasarım egemen olan felsefenin ve ideolojilerin sadece uygulamada farklılaşan bir biçimi olarak karşımıza çıkar. Bu eylemin, *"mevcut kurumsal yapılar tarafından yönlendirilen ve kamu çıkarınca* ***araçsallaştırılmış*** *bir eylem"* olduğunu göstermektedir. Oysa, kentsel mekan tasarımlarında kamu yararının esas alındığı belirtilmektedir.
- ***Toplum yararı yerine, kamu çıkarının ön plana alınması*** demek, üretim ve tüketim ilişkilerinin aynen kabulü demektir. Bunun anlamı ise daha fazla tüketime teşvik eden ***"güzelleştirilmiş"***, süslü mekanların insanları kıskacına almasıdır. Kentsel tasarım, bunu *"kentsel* ***imaj*** *oluşturmak"* adına gerçekleştirmektedir. Bu sistemde tüm mekanlar yine "aynılaştırılarak" tasarlanmakta, dolayısıyla "kimlik"in ifadesine olanak sağlayamamaktadır.
- "Güzelliğin" sınırlanmışlığı, yani kent içerisinde özelliği olan mekanların güzelleştirilmesi, içerisinde bir başka ***sınırlandırılmışlık*** daha barındırmaktadır. Nitekim, kentsel tasarım aracılığıyla "güzelleştirilmiş" mekanlar, gerek cinsiyet, gerek etnik köken, gerekse de yaş ya da sağlık koşulları gibi birçok etmenden bağımsız olarak tasarlanmaktadırlar. Kentsel mekan donatıları büyüteç altına alındığında, bir çocuğun, bir gecekondu kadınının ya da bir özürlünün, rahatça "yaşayabileceği" türden bir kamusal mekan yaratımını sağlayamadığı kolaylıkla gözlenebilecektir.
- Kentsel tasarımın benimsediği estetik çerçevenin "güzellik" üzerine kurgulanması, beraberinde ***"hiper-gerçek"*** *ya da salt* ***"fotografik"*** *imajlara* yönelinmesini, bunun ise bir taraftan gerçekle örtüşmeyen mekansal pratiğin somut bir uygulamasını oluştururken, diğer taraftan da kimi zaman biçimsel kaygılar ve ekonomik altyapıdan yoksun olunma durumlarında ***uygulanabilirliği olmayan tasarımlara*** karşılık geldiği söylenebilir. Tasarımın "imaj"ı ya da güzelliği adına gerçeklik yitirilmektedir.
- Küresel düzlemde varolma yarışının en önemli araçlarından biri olarak kabul edildiği koşullar altında, kentsel tasarım *"en ....." niteliklere temellenen bir* ***simgesellik*** *arayışını* içermektedir. Bu amaçla, kimi zaman parti seçim programlarına bile yansıyan ***"mega" projeler***, kentlerin gelişimini doğrudan belirleyici parçalar olarak söz sahibi olmaya başlamışlardır. Ancak bu parçaların bir yarış konusu olarak ön plana çıkması yine kentsel mekan üzerindeki yapılanmaların sahip olduğu ***eşitsizlik*** *düzlemini aynen yeniden üreterek* geleceğe taşımaktadır.
- Küresel sistemde yarışabilme araçlarından bir diğeri de ***"yerel"in pazarlanması*** olarak gündeme gelmiştir. Bunun ardında Postmodernizmin tarihsellik ya da yerellik üzerindeki vurgusunun çarpıtılmış bir biçimi olduğu da söylenebilir. Böylelikle "yerel"in "geleneksel"/"tarihsel" nitelikleri birer pazarlama unsuru olarak devreye girmekte, evrensel bağlama uyum amacıyla yerel olanın ***eklektik bir yaklaşımla küresel olana eklemlenme çabası*** ön plana çıkmaktadır.
- Kent içerisinde ses getirecek mega projeler ise çoğu kez kentsel ölçekli tüketimin daha da artırılmasına sebep olmaktadır. Tüketim, kentsel

toplulukların biraraya toplanmasını sağlamada en kolay araç olarak kabul görmüştür. Nitekim Modernist kentsel tasarımın öne çıkardığı kitlesel tüketimin yerini Postmodernizmle birlikte ***bireyselleşen ama daha artış gösteren bir tüketim biçimi*** almıştır. Bu ise keskinleşen kapitalist düzenin ancak devamını sağlayacak ve varolan dengesizlikleri destekleyecek bir yapıdan başka bir şey değildir.

- Postmodernizmin insan ölçeğindeki mekanlar üzerindeki vurgusu, mekan'ı yer'e dönüştürebilecek bir potansiyel yaklaşım biçimi sunmasına karşın, bu ilke mekansal kalite artırımı ile birleştirildiğinde, mekanın ***gerçeklik ölçütlerini karşılamayan estetik ölçütlerle*** biçimlendirilmesine ve toplumsal gerçeklikle örtüşmeyen ve ***kalite adına "prestijli mekanların yaratımı"nı*** önemseyen bir tavrın benimsenmesine neden olmaktadır. Bu tavır, üretilen çevrelerin hem yerel bağlamına yabancılaşmasını, hem de salt belirli toplum kesimlerine sunulmasını içermektedir.
- İnsan ölçeğindeki mekanların yaratımında ***"sokağa dönüş"*** sloganıyla yaya mekanlarının önemsendiği ve kamu alanlarının ön plana çıktığı bir sistem oluşturulmak istenirken, bu yaya mekanları ağırlıklı olarak ekonomik aktivite ile desteklenmekte ama bu destek aşırılaşırken, ***tüketime endeksli kamu alanlarının*** kamusallık ve kentsel iletişim temelli içeriğini sarsmaktadır.
- Kentsel tasarım "uzmanları"nca gerçekleştirilen bir eylem olarak tek söz sahibi bir tasarımcı niteliğini yüceltilmekte, böylelikle mekanın temsilleri üzerinden, yani ***tasarım yoluyla erkin eldesi*** mümkün olabilmektedir. Oysa giderek farklılıkların, çoğulculuğun ve çeşitliliğin önemsenmeye başladığı temsilin mekanları zemininde bu erkin karşısına katılıma ve iletişimselliğe dayalı süreçler konmaktadır.

Çerçevesi bu şekliyle çizilebilecek kentsel tasarım eyleminin, bünyesinde barındırdığı açmazları, özellikle de bir eylem alanı olarak kendisine "çıkış yolu" yüklemesi yapıldığı bir dönemde, acilen çözüme kavuşturması kaçınılmazdır. Kentsel tasarımın bir mekan bilimi olmaktan öte, mekanın bilgisini oluşturacak bir içeriğe kavuşması için yeniden yapılanması gerektiği açıktır. Ancak kuşkusuz öncesinde, bu noktaya kadar yapılan tespit ve değerlendirmelerin yaşanmakta olan deneyimler üzerinden de örneklenmesi gerekmektedir. Böylelikle Üçüncü Bölüm'de irdelenen dünya deneyiminin ve Dördüncü Dölüm'de ise Türkiye ve İzmir pratiğinin sağladığı "mekan bilgisi", "mekan bilimi"nin nasıl yeniden yapılandırılabileceğinin ipuçlarına erişime olanak tanımaktadır. Böylelikle Lefebvre'nin deyimiyle "gövde"nin mekan üzerindeki izleri ve işaretleri yol gösterici olabilecektir.

III. BÖLÜM

KENT'İN TASARIMI BAĞLAMINDA DÜNYA DENEYİMİ

Bilimsel düzlemde dünya gündemini meşgul eden bir dizi tartışmanın yapılı çevre tasarımına da yansıyan örnekler üzerinden irdelenmesi, *teorinin pratiğin neresinde olduğunu* gösterebilecek ve *farklı deneyimler arasında karşılaştırma olanağı* yaratabilecektir. Konu yapılı çevrenin tasarımı olduğunda, gerek disiplinler arası ilişkilerin gerçek yaşam pratiği üzerindeki yansımaları, gerekse de farklı eylem alanlarının yerel koşullara bağlı olarak değişen boyutu öncelikli tartışma konuları arasındadır. Kaldı ki bu tür bir ele alış, yerel ölçekteki gelişmeleri, dünya perspektifi içerisinde bir yere de oturtabilecektir. Bir başka deyişle, *ülke pratiğimizin dünya gündemi içerisinde nerede konumlandığını* gösterebilecektir.

Küresel ekrandaki deneyim kuşkusuz farklı *kanallardan* izlenebilir. Örneğin bir kanalda kentsel tasarım teori ve pratiği üzerine yayınlanmış yazılar ya da düzenlenen bilimsel etkinlikler; bir diğerinde sanal ortama yansıyan pratikler ve örnekler üzerinde geliştirilen düşünceler; ayrıca ülkeler özelindeki kurumsal yapılanmalar ve ülkelerüstü kurumsal yapılanmaların kentlere yönelik bağlayıcı senaryoları, uygulamaları, yaptırımları; ve son olarak da ülkelere özel bireysel görüşler izlenirken, böylesi değişik kanallar aracılığıyla ve çok farklı bir gözle, ülkeler ve hatta kıtalar arasındaki değişimler, parallellikler ve ayrışan gelişimler test edilebilir.

Bu noktada çağın *iletişim araçları* üzerindeki vurgusu kuşkusuz yine önem kazanacaktır. Nitekim, tıpkı kentsel yapılı çevre üzerindeki senaryoların kentsel tasarımı yüceltmesi ve kenti bir vitrin olarak, pazarlanabilecek bir olgu olarak ele alması gibi, pazarlanacak vitrinler sanal ortama kentleri de dahil etmektedir. Salt kentler değil, kente ve kentsel olana ait her türlü tartışma ya da bilgilendirme de

böylelikle dünya gündeminin nabzını tutmanın bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda dünya deneyimi kentsel tasarım konusu özelinde *özellikle gelişmiş ülke örnekleri* üzerinden ilerleyebilmektedir. Nitekim, bir vitrin tasarımı olarak artan önemi ve bilimsel düzlemdeki karmaşanın kentsel tasarımı yüceltmesi bir tarafa, ekonomik birikim ilişkileri üzerindeki vurgu bunu zorunlu da kılmaktadır. Ülkeler ekonomik düzlemde gelişmişlikleri oranında geleneksel yöntemlerin dışına çıkabilmekte, gelecek sorgulamalarını ve uygulamalarını çağın koşullarına oturtabilmektedirler. Ancak bunun karşılığı, kent tasarımı özelindeki irdelemenin gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında ciddi bir farklılaşma göstermesi değildir. Kaldı ki, örnekler özelindeki tartışma bunun tam tersi bir durumu ortaya koyabilmektedir. Ülkelerin deneyimleri *"kent tasarımının bir araç olarak ele alınıp alınmadığına yönelik olarak"* çok benzer sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir... gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun.

Bu çerçevede, yukarıda değinildiği gibi özellikle gelişmiş ülkelerin konu üzerinde oluşturdukları düşüncenin yoğunluğuna ve erişilebilirliğine bağlı olarak, konu Amerika ve Avrupa kıtaları özelindeki ülkelerle sınırlı kalmaktadır. Bunun içerisinde, kimi zaman yazılı bir doküman, kimi zaman da canlı bir tanık, sözkonusu ülke pratiği konusunda düşünce oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bilgiye erişilebilirlik düzeyindeki bir kısıtlılık durumunun bile bu tür bir irdelemede bir anlamı vardır.

Kentsel mekan tasarımının araçsal yönünün ortaya çıkarılması, dünya deneyiminin üç farklı düzlemde ve herbir düzlemde aynı hedefe farklı kanallarla erişildiği bir tartışma sonucunda mümkün olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, dünya deneyiminin küresel, ülkesel ve noktasal düzlemlerde sözedilebilecek projeleri üzerinden yapılabilecek bir tartışma, sonuçta hep aynı sorgulamaya, yani kent tasarımının salt ekonomik birikim ilişkilerinin bir aracı olarak ele alınıp alınmadığı konusuna temellenmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Farklı Ölçeklerdeki Planlama / Tasarım Pratiğinin Mekana Yansıma Biçimleri

KÜRESEL	ULUSAL	NOKTASAL
Kentsel tasarımın küresel ölçekteki karşılığı, dünya kenti olma yarışının bir parçası olarak gerçekleşmekte, bu anlamda kentsel tasarım devreye bu yarışta başarılı olmayı sağlayacak bir "araç" olarak kullanılmaktadır. Kullanım alanları ise ağırlıklı olarak "küresel kültür misyonu"na temellenmekte, bir başka deyişle, küresel ölçekte kültürün yaygınlaştırılma araçları, kentsel tasarımı bir değişim/dönüşüm aracı konumuna indirgemektedir. Bu araç küresel düzlemde ağırlıklı olarak iki kategoride karşımıza çıkar: *i.* ***millenyum projeleri*** ***ii. kültür başkentleri*** Bu iki kategori kentlerin küresel alandaki temsilleri anlamında gelişimde ivme katıcı özelliğe sahiptir. Burada küresel kavramlar hakimdir: "ilk" olma, "tek" olma, "en büyük" ya da "bu çağa özgü" "ender" olma... hepsinde özgüllüğün vurgusu vardır.. küresel linke bağlantı imgesi olarak işler kentsel tasarım projeleri. Bağlantı imgesi ise ancak bir kentsel tasarım ölçekli proje ile mümkündür. Küresel misyon bunu gerektirir.	Ulusal ölçekte, daha çok ulus imgesini yerleştirmeye çalışan, ulusal bağlamda yerelin gelişimini teşvik edici projeler kentsel tasarım kategorisinde gerçekleştirilmektedirler. Buna göre, esas olan iki vurgu gündeme getirilir: ***i. ulus hedefi*** ***ii. yerellik hedefi*** Bu hedefler, yerel ölçekte kentsel tasarımın ulustan ulusa ya da yer'den yer'e nasıl farklılaştığını ortaya koyacak ana çerçeveyi sunmaktadırlar. Burada kentsel tasarım kuşkusuz yine bir "araç" olmaktan öteye gitmemektedir... ülke deneyimi nasıl farklılaşırsa farklılaşsın. Ancak bu örneklerden sürece ve yasal bağlama ilişkin çok önemli ipuçları elde edilebilmektedir.	Bu ölçekte, yerelin içinde ama biraz daha alt bir kategoride "noktasal" olarak adlandırılabilecek projelerden bahsedilebilir. Bunlar kentin hem küreselden, hem de yerelden bağımsız olan, ve ***ne küresele, ne de yerele eklemlenme hedefi olmayan noktasal çabalar*** olarak karşımıza çıkar. Kentsel tasarımın bu ölçekteki projeleri ağırlıklı olarak III. Dünya ülkelerinin kendilerini gösterebilmek için ürettikleri ama kendi kültürel çeşitliliklerini tasarımlarına yansıtmayı başaramadıkları projeler olarak gerçekleştirilir. Ancak, bu projelerdeki hedefler, kavramlar, küreselin varlığından devşirilerek alındığı ve kendi kültürlerinin üzerine bastığı için, süreç doğruymuş gibi gözükse de, işleyiş yanlış olmakta, adeta ***"eklektik"*** bir çaba hakim olmaktadır.

Bu çerçevede küresel ölçekteki kent temsilleri ile ulusal ölçekteki örneklemeler bu bölümün konusu olup, noktasal ölçekte gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye deneyimi ve daha noktasal olarak yerel deneyim olarak İzmir örneği bir sonraki bölümde (Dördüncü Bölüm) kapsamlı olarak irdelenecektir.

3.1 Küresel Sahnedeki Kent Temsilleri

Zaman	*:Yeni Binyıl*
Yer	*:Kent Temsil Noktaları*
Rol alanlar	*:Dünya Kentleri ve Adayları*
Oyun	*:En "..... " Kent Yarışması*

Bu yarışmanın tek bir amacı vardır: ***küresel sahnede kendi temsilini en'ler üzerine kurgulu bir senaryo ile gerçekleştirebilir olmak.*** Bunu başarabilen dünya kent adayları, yarışma sonrasındaki ödül töreninden paylarını alacaklardır. İşin aslı şudur ki, paylarını alanlar bu oyunun bitmesini hiç istememektedir. Böylelikle

değişen sadece rol alanlar olur. Yer ise sadece kullanılmaktadır. Böylelikle kentler farklılıklarını artırarak sermayeyi çekebilecek, yani kentler bu anlamda "pazarlanmış" olacaktır.

Konu bu tür bir bakış açısından irdelendiğinde, küresel düzlemde karşımıza iki temel rol çıkmaktadır. Dünya kentleri ya da dünya kent adayları, küresel ağların içerisine dahil olabilmek amacıyla

i. Millenyum Projeleri gibi noktasal projeler
ii. Tematik Kent Yarışmaları üzeriden ilerleme yönünde tercih geliştirmektedirler.

Benimsenen bu eğilim yeni binyıl ile birlikte daha da güçlenmekte, tüm küresel arenaya yayılabiliyor olmaklığıyla bir anlamda işlevini gereğince de yerine getiriyor sayılabilmektedir.

3.1.1 Küresel "Nokta"lar: Millenyum Projeleri

Kentlerin küresel arenada kendilerine bir şekilde yer edinebilmeleri ya da girdikleri yarış içerisinden galip çıkmaları gelecek senaryolarının en temel hedefi olmuş ve bu yolda birçok araç benimsemişlerdir. Global arenadaki varlıklarını dayandırdıkları hedefler bütünü ise hiç kuşkusuz tek yönlü değildir. Bu çok yönlü hedefler içerisinde en öne çıkan iki yarış stratejisini

i. kendi paylarına düşeni alma, yani global nimetlerden faydalanma çabası,
ii. kültürlerini yaygınlaştırma isteği,

olarak belirlemek, beraberinde gelen araçların da hem global arenada ***yarışabilirlik,*** hem de kültürel anlamda ***evrenselleştiricilik*** koşullarını karşılayabilir olanlar arasından seçilmiş olmasını gerektiriyor.

Bu anlamda, bu koşulları sağlayabilen en önemli araçlardan biri de birer kentsel tasarım projeleri olarak kabul edilebilecek ***mega-ölçekli*** projelerdir. Buradaki mega ölçek kuşkusuz küresel ölçeğe karşılık gelmekte, küresel içerisinde adından sözettirebilmenin koşulu ise o kenti hep ***"en" ön planda olabilecek simgelerle*** donatmaktır. Simgeler ya en büyük olana, ilk olana ya da örneğin en fazla ziyaretçi

çekebilen aktiviteler içermesine ya da bir "en" olan başka bir sıfata referanslıdır. Böylelikle küresel arenada kültürel simgeler yarışır olmaktadır. Bu ise küresel misyonun somutlaşmasının sadece tamamlayıcı parçalarından birisidir denebilir. Kentsel tasarım ise bu değişim / dönüşüm sürecindeki asal konumunu ekonomik birikim ilişkilerinin yönlendirdiği ve kentsel mekanda "kalite" sağlamaya yönelik bir araç olarak almış durumdadır.

Bu çerçevede, yeni bir bin yılın başlangıcıyla benimsenen hedeflerin projeleri de yeni adlar almıştır. Nitekim bugünkü kesitte projelerin ağırlıklı olarak ***"Millenyum Projeleri"*** olarak adlandırılmasının simgelediği bir başka unsur da projelerin zamana olan referanslarıdır. Projeler hem yüzyılı simgeleyecek derecede çarpıcı olmak zorundadırlar, hem de küresel ölçekteki değişim/dönüşüm hızını ve belki de gelip geçiciliğini temsil etmek gibi bir misyonla yüklenmişlerdir.

Kentler bu değişim / dönüşüm hızında kimi zaman kalıcı bir iz bırakabilmek, kimi zaman sadece bir zaman kesitinde en fazla sözü edilir ya da tercih edilir olmak ya da sadece kültürel varlıklarını daha da sağlamlaştırmak üzere girdikleri yarışı başarıyla tamamlamak zorundadırlar. İşte bu yarış içerisindeki kentsel projeler arasında en yakın zamanda gerçekleştirilmiş ve ağırlıklı olarak İngiltere'de yer alan proje örnekleri, bu hedeflerin getirdiği somut çözüm araçlarının birer ifadesini oluşturmaktadırlar.

3.1.1.1 Gateshead Projesi /New Castle Upon Tyne

İngiltere'de New Castle upon Tyne kentinin Tyne nehri kıyısına cephe alan çok kapsamlı kentsel tasarım projesi, gerek kentsel, gerekse de ülkesel ölçekte çok iddialı bir kurgu ile kendinden sözettirme çabasının somut yansımasıdır denebilir. Bir taraftan kentsel kullanımlar arasında gereksinim duyulduğu belirtilen kültürel aktivitelerin yeralacağı bir kurgu benimsendiği belirtilirken (Shipley, 2000), diğer taraftan sözkonusu çaba salt kent ya da ülke ölçeğinde değil, dünya ölçeğinde *"en büyük", "en güzel" ya da "en farklı" olana endekslenen bir iddiaya* temellenmektedir. Sözkonusu proje kapsamı dahilinde 6 kategoride getirilen projeler

bütünü bu iddianın mekansal olarak da somutlaşmış örneklerini çarpıcı bir şekilde sunmaktadır. Böylesine "çarpıcı" olma isteğinin ardında Gateshead'in 2008 yılı için bir kültür başkenti olma talebinin yeraldığı belirtilmelidir.

Şekil 3.1
Gateshead Projesi
Genel Görünüm

Kaynak:
www.gateshead-quays.com

New Castle'ın Tyne nehri kuzey kıyısındaki Gateshead bölgesi eskiden gemi imalatı ve depolama alanları ağırlıklı sanayi bölgesi iken, sözkonusu fonksiyonun aşamalı olarak bölgeden kalkmasıyla ortaya kent için farklı bir şekilde değerlendirilebilecek büyük ölçekli potansiyel alanlar çıkmıştır. ONE Northeast tarafından hazırlıklarına 1996'da başlanan ve hala sürdürülen projeye göre gerçekleşmiş ya da gerçekleşme aşamasındaki alt projeler şöyledir:

BALTIC Çağdaş Sanat Merkezi (BALTIC Center For Contemporary Art)

BALTIC, Eylül 2001'de hizmete girmesi beklenen uluslararası ölçekli sanat merkezinin farklılığı esas olarak eskiden tahıl ambarı olarak kullanılmış bulunan bir yapının strüktür olarak dışarı çıkarıldığı, içinin tamamiyle yenilendiği bir proje olmasında yatmaktadır. 1950'li yılların yapısı dönüştürülerek kullanıma açıldığında Londra dışında Avrupa'nın "en büyük çağdaş sanat merkezi" olma ünvanını almış olacaktır. Her yıl 350.000 ziyaretçisi olması beklenen bu sanat merkezi 3000 m^2'den fazla bir alan büyüklüğünün salt sanatsal amaçlı olarak kullanıldığı, resimden, heykele ya da gösteri sanatlarına kadar giden çok geniş bir aktivite yelpazesinin sunulduğu, içerisinde 5 büyük galerinin ve sanatçıların çalışabilecekleri stüdyoların olduğu ve ayrıca sergilenecek eserlerin taşınma sorunlarını ortadan kaldıracak şekilde, yine dünyanın "en büyüğü" olacağı ifade edilen bir asansörün de yer aldığı bir programa oturmaktadır. Merkeze girişlerin serbest olacağı, da ayrıca belirtilmektedir. (http://www.gateshead-quays.com/secondpagebaltic.htm)

Şekil 3.2 BALTIC Çağdaş Sanat Merkezi

Kaynak: www.gateshead-quays.com

Gateshead Müzik Merkezi (Music Center Gateshead)

BALTIC çağdaş sanat merkezine komşu olan proje, Kuzey İngiltere'de müzik şirketi ortaklıklarına ve imkanlarına yönelik bir işbirliğinin simgesi olarak Tyne nehri kıyısında yeralacaktır. Simgesel niteliği hem mimari strüktüründen, hem de içereceği sanatsal, eğitim-öğretim temelli ve rekreasyonel deneyimlerden gelmekte ve tüm kuzey İngiltere'nin gurur duyacağı bir merkez olmanın hedeflendiği belirtilmektedir (Shipley, 2000). 650 kişilik bir oditoryumun yanısıra, Kuzey Senfoni

Şekil 3.3 Gateshead Müzik Merkezi

Kaynak: www.gateshead-quays.com

orkestrası, New Castle uluslararası oda orkestrası ve folk müzikleri orkestralarına yeni yuva olacak mekanları, açık / kapalı kamu alanları ile birçok sanatsal aktiviteye olanak verecek kurgusu ile bölgesel ölçekte bir kültür merkezi olma amacı taşımaktadır.

(http://www.gateshead-quays.com/mcg.htm)

Hilton Oteli (Tyne Bridge Hilton International)

Tyne nehri kıyısında yapılmakta olan 250 yataklı otel, içerisinde 600 kişilik konferans ve balo salonu ve birçok farklı aktiviteyi barındırmaktadır. Gateshead projesi sahibi One NorthEast firması yetkilisi Harry Shipley'in ifadesiyle, otel yıllar sonra İngiltere'de bir daha hiç yapılabileceği düşünülmeyen bir proje olmasıyla gündemdedir. Bu ise, otel yapısının 16 katlı olarak projelendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz New Castle kentinin az katlı yapılaşma dokusu içerisinde Hilton oteli salt içerdiği fonksiyon itibariyle değil, bir simge olarak da aslında küresel olana eklemlenen bir kenti simgelemektedir.

(http://www.gateshead-quays.com/secondpageprivate.htm)

Gateshead Millenyum Köprüsü (Gateshead Millenium Bridge)

Şekil 3.4 Gateshead Millenyum Köprüsü

Kaynak: www.gateshead-quays.com

Tyne nehri üzerinde 100 yılı aşkın bir süreden beri ilk açılabilir köprü olma niteliğinin yanısıra özel tasarımı ile tüm dünyanın dikkatini üzerine çeken özellikli bir köprü projesidir. Konumlandığı bölgede, Avrupa'nın "en çabuk tanınabilecek silüetini" vermesinin yanında, "dünyanın döndürülebilen ilk köprüsü" olmasıyla ayrıcalıklı bir çelik asma sistemi ile yapılmış ve dünya medyasının seyri altında 20 Ekim 2000 tarihinde tek parça halinde yerine monte edilmiştir. Tyne nehrinin iki yakasını yaya ve bisiklet bağlantıları ile birleştiren köprü, gemilerin geçebilecekleri yüksekliği sağlayabilmek için yukarı doğru döndürülebilmektedir. Ayrıca dünyanın en büyük strüktürlerinden biri olmasıyla da ünlenecek olan köprünün kullanıma 2001 yazında açılması planlanmıştır.(http://www.gateshead-quays.com/secondpagebridge.htm; http://www.gateshead.gov.tr/bridge/bridged.htm)

Aktivite Kompleksi (Baltic Quay Leisure Complex)

Kuzey İngiltere'deki aktivite merkezleri arasında "en heyecanlı" merkez olma iddiasındaki kompleks içerisinde restaurantları, barları, bowling gibi eğlence faaliyetlerini, gece klüplarini, 18 ekran multipleks sinemayı barındırmakta ve çeşitli açık alan düzenlemeleri ile çevrelenmektedir. Bu kompleksin yapımına 2001 yılının başlarında başlanacak, 2001 sonbaharında ise tamamlanmış olacaktır.

(http://www.gateshead-quays.com/secondpageprivate.htm)

Konut Gelişim Alanları (Residential Development)

Gateshead kentsel tasarım projesinin içerisinde yer alan ve ağırlıklı olarak prestij konutlarından oluşan proje, tıpkı Hilton oteli gibi İngiltere deneyimi adına yine bir başa dönüş sürecinin ifadesidir. Shipley'in "tekrar çok katlı konut yapıları tasarlayacağımı hiç düşünmemiştim" şeklinde ifade ettiği bu farklı süreç, içerisine 200 adet 13 katlı lüks konut tasarımlarını almaktadır. Organik ve dairesel-lineer bir plan üzerine oturan bu yapı kompleksinin inşası da tıpkı aktivite merkezi gibi 2001 yılının başlarında başlanacak, 2001 sonbaharında ise tamamlanmış olacaktır. (http://www.gateshead-quays.com/secondpageprivate.htm)

3.1.1.1.1 NewCastle/Gateshead'in Avrupa 2008 Kültür Kapitali Olma Girişimleri

New Castle upon Tyne'ın 2008 yılına yönelik olarak bir kültür başkenti olma hedefinin geçmişi son 10 yıla dayanmaktadır. Yerel kültürel gelişim adına yapılan çalışmalar salt bölgenin kültürel altyapısını güçlendirme yönünde değil, bunun yanında, hatta belki daha ağırlıklı olarak bölgeye yenilikçi ve pozitif bir imaj oluşturma yönünde yürütülmektedir. Bu sadece yerel yönetimlerin değil, özel kuruluşların, kültürel oluşumların, sivil organizasyonların, iş dünyasının ve bölge enstitülerinin de devrede olduğu bir tür çok-aktörlü bir girişimdir. Uygulama şansı bulabilen Gateshead projesinin belirlenen amacın gerçekleşmesinde çok önemli rol oynayacağı açıktır.

2008 yılına yönelik olarak hedeflenen kültür başkenti adaylığı paralelinde kente yönelik projeler kuşkusuz salt fiziksel anlamda gerçekleşmemektedir. Bunun ardında tematik olarak da kurgulanmış bir kültür kenti projesi vardır. Buna göre gelecek 7 yıllık süreçte gerçekleşecek olan değişim ve dönüşüm süreçlerinin oturacağı kültürel çerçeve kenti 5 farklı yönüyle ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (http://culture2008.com):

> *i.İçerici bir Kültür (..An Inclusive Culture): kentlilerin sosyal olarak dışlanmalarını değil "içerilmelerini" temel alan bu tema, kentlilerin birbirleriyle aralarındaki kültürel farklılıkların ötesine geçerek etkileşime girmeleri gerektiği düşüncesinin bir ifadesidir. Kültürel katılımın öncelikli konular arasına alınması, kentin her noktasına nüfuz etmesi istenen içeriğiyle örneğin Afrika-Karaib ve Güney Asya kökenli kentlilerin kültürlerini ve sanatlarını da kentin "içerilecek" hedefleri arasında saymaktadır. Böylelikle İngiltere'yi Avrupa'da temsil etmenin başlıca gereklerinden biri gerçekleştirilmiş olacaktır.*

ii.Öğrenen bir Kültür (..A Learning Culture): İçerici bir kültürel demokrasi, ortak ve çelişen değerlerin saygı ile karşılandığı bir ortamı sağlarken, bunun fiziksel olarak da mekana yansıma biçimleri üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir. Buna göre öğrenen bir kültür, herşeyin herkes tarafından düşünülemeyebileceği düşüncesinin ve kültürel çeşitlilikten öğrenilecek çok sey olduğunun kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Enformasyon devrimi çağında bu kaçınılmazdır.
iii.Özel bir Kültür (..A Distinctive Culture): Kente özel olan kültür bilincinin artırılması, kentin ülke içindeki ayrıcalıklı yönlerinin farkına varması ve değerlendirmesini beraberinde getirebilir. Örneğin, NewCastle/Gateshead'in gemi imalat sanayiine temellenen geçmişi, kente farklı bir anlam yüklerken belki tıpkı Hamburg ya da Marsiya gibi, geçmiş kimliğin ön plana çıkartılarak kenti farklı kılabilecek potansiyellerin değerlendirilmesini sağlayabilecektir.
iv.Yaşayan bir Kültür (..A Living Culture): Bir Avrupa kapitali, nerede durduğunu ve geleceğe nasıl gidebileceğini anlayabilmek için geçmişine sahip çıkmalıdır. Bir kültür kenti, kentin tüm kültürel varlığını ortaya çıkarmalı, çeşitli aktivitelerle kültürel altyapıyı güçlendirmelidir. Bunun içerisinde kültür turizmi de önemli yer alır. Kenti ziyarete gelenler salt fiziksel olarak değil, kültürel olarak da etkileşime girmelilerdir. Post-endüstri döneminin kentsel yenilemesini yönlendirecek ilkeler bu konuya temellenmelidir.

Bu ilkeler çerçevesinde kente kazandırılacak yeni bir imaj kuşkusuz kenti dünya kent adayları içerisinde farklılaştırma hedefine temellenmektedir.

3.1.1.2 Millenyum Çarkı (British Airways London Eye / Millenium Mile / Millenium Wheel) / Londra

Dünyanın *"en büyük gözetleme amaçlı dönerdolabı"* olan London Eye, tanıtımında yeralan ifadeye göre *"dünyanın en heyecan verici kenti için çok hoş yeni bir ikon"* olarak nitelendirilmektedir. Thames nehrinin kıyısında Londra'nın ünlü Big Ben kulesinin karşı cephesinde, adeta tarihe alternatif bir görünüm katarak konumlanan London Eye, 450 ft. yüksekliğindedir. Yaklaşık olarak 40 km. çaplı bir manzara sağlamakta ve bir teknoloji harikası olarak nitelendirilmektedir. Ancak yakın zamanlarda teknik birtakım sorunların yaşanmakta olduğu basın haberlerinde ifade edilmekteyse de, bir kent imajına kattığı anlam açısından çok farklı bir örnek oluşturduğu açıktır.

Şekil 3.5 Millenyum Çarkı

Kaynak: İlgili broşür.

Kuşkusuz böylesi bir mega-strüktür yine görkemli bir açılışla kente sunulmuştur. Tıpkı New Castle upon Tyne'daki Gateshead Millenyum köprüsü gibi, London Eye da tek parça halinde inşa edilip, sonrasında bir kutlama eşliğinde monte edilmiştir.

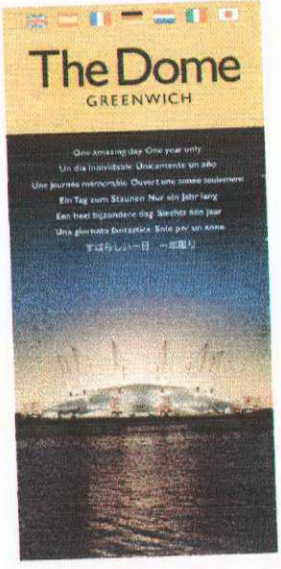
Proje, ait olduğu bölgede bir çekim unsuru oluşturmanın yanısıra, tüm dünyaya böyle farklı bir kimlik ögesinin de ilk olarak ve yalnızca Londra'da bulunduğunun mesajlarını vermektedir. Bu aslında küresel arenadaki yarışın çok somut bir ifadesidir. Bir başka deyişle, London Eye ya da Millenyum Çarkı *dünyanın* ***"ilki"*** *ya da* ***"en büyüğü"*** *olmaklığıyla küresel arenada rakip kentlere adeta bir meydan okumanın temsilidir.*

Bu iddia ise kuşkusuz tek isme bile sığmaz. Millenyum çarkının üç adı vardır: British Airways London Eye, Millenium Wheel ya da Millenium Mile. Londra'nın bu ünlü strükürü, simgesel niteliğinin ağırlığını sanki tek bir isim altında taşıyamamış gibidir.

3.1.1.3 Kubbe (The Dome) / Londra

Tek bir çatı altındaki bu günübirlik aktiviteler bütünü, tıpkı diğerleri gibi, yine *"dünyanın en büyük ziyaretçi kitlesini çekebilen eşsiz projelerinden biri"* olarak nitelendirilmektedir. Millenyum kutlamalarının merkezi olarak tasarlanan proje bir mimari proje olarak nitelendirilebilecek iken, aslında hem fonksiyonel şeması, hem de farklılaşan uygulama süreci anlamında mimari bir proje olmanın çok ötesine geçmiştir denebilir.

Şekil 3.6 Kubbe / "The Dome"

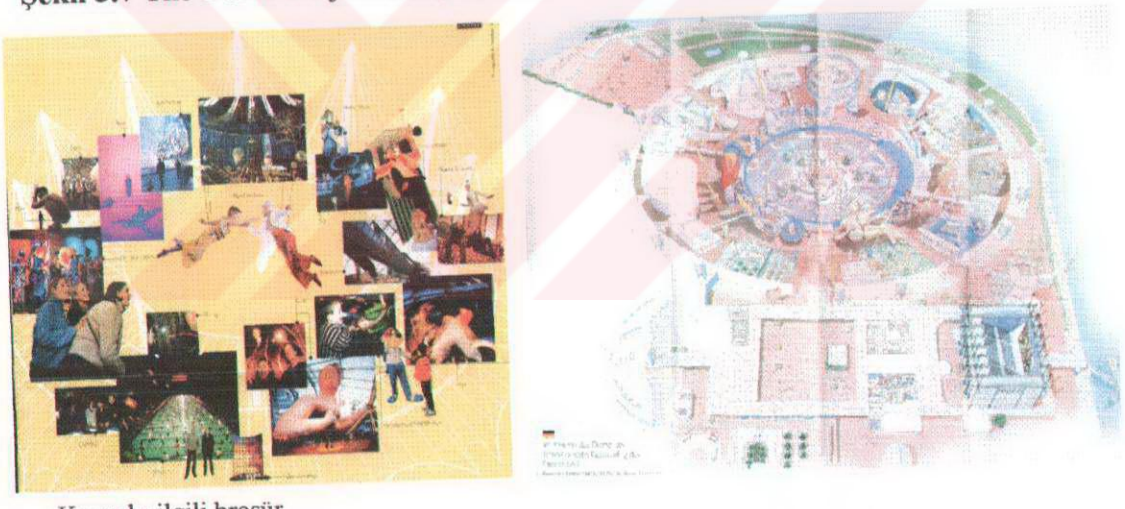
Kaynak: ilgili broşür

Nitekim Kubbe, içerisinde 14 farklı zon vardır. Bunların içerisinde 30'dan fazla restaurant, nehir kıyısında bir pub ve sayısız eğlence aktivitesi yeralmaktadır. Zonlar belirli temalar kapsamında hizmete sunulmaktadır. Örneğin, inanç (*faith*), dinlenim (*rest*), kişisel portre (*self portrait*), Gezegenimiz (*Home Planet*), yaşayan ada (*living island*), ortak zemin

(*shared ground*), yolculuk (*journey*), oyun (*play*), beden (*body*), Millenyum'un Timekeepers'ı (*Timekeepers of the Millenium*), öğrenim (*learning*), çalışma (*work*), para (*money*) ve Bizim Kent Sahnemiz (*Our Town Stage*) temalarını içerilen çok zengin aktivite dağılımı Kubbe'yi dünyadaki benzer örneklerinden böylelikle farklılaştırmaktadır. Ayrıca Kubbe'de, özel günlerde kullanılmak üzere, balkonlarından sergi alanlarına ve merkez arenaya bakılabilen altı adet cam cepheli Konuk odası tasarlanmıştır. Çağdaş bir anlayışla tasarlanan bu odaların herbiri içerisinde 50-100 kişi ağırlanabilmektedir.

Uygulama süreci anlamında özgünlüğü ise herbir farklı zonun farklı mimarlar tarafından tasarlanmış olmasındadır. Bu tasarımlar bileşkesi ortaya çeşitli temalar altında kuşkusuz yine dünyadaki diğer uygulamalardan farklılaşan bir uygulama çıkarmıştır.

Şekil 3.7 The Dome Projesine İlişkin Aktiviteler ve Mekandaki Dağılımı

Kaynak: ilgili broşür

Kubbe projesi tanıtımı "Bir muhteşem gün. Sadece bir yıl" (*"One amazing day. One year only"*) sloganıyla yapılmaktadır. Bunun anlamı projenin Millenyum için gerçekleştirilmiş olması ve sadece bir yıllık bir süreyle hizmet vereceği şeklindedir. Küresel çağın hızını ancak bu tür bir proje somut olarak ortaya koymaktadır da denilebilir.

3.1.1.4 Barış Duvarı ("The Wall for Peace") / Paris

Paris'te Champ-de Mars'ta tasarlanan Barış Duvarı projesi, millemyum kutlamaları boyunca Eiffel Kulesine bakacak şekilde konumlandırılmış çarpıcı bir projedir. 30 Mart 2000'de törenle açılışı yapılan proje, Temmuz 2000'den itibaren UNESCO binası önündeki kalıcı yerine taşınmıştır.

Bu 9 metre boyundaki yüksek duvar bir çeşit cam, metal ve ahşap karışımı pavyondur. 32 adet paslanmaz çelik kolon duvar çevresinde eşit aralıklarla dağıtılmıştır. Her bir kolonda ve duvarın esas yüzlerinin her noktası aralarında Arapça, Yunanca, Lehçe, Tibet dili ya da Brail dili (kör dili) olmak üzere farklı dillerde "barış" kelimesi ile donatılmıştır.

Şekil 3.8 Barış Duvarı

Kaynak: www.france.diplomatic.fr/label_france/ENGLISH/ART/bre.../art.htm

Barış Duvarının ilham kaynağı Kudüs'teki "Ağlama Duvarı" olmuştur. Minimalist mimarisi, yalın, simetrik ve şeffaf mekanı soğuk bir etki yaratmasına karşın, Barış Duvarı yine de canlıdır, çünkü ziyaretçilerin duvarın dört tarafında ve içinde dolaşarak, aynı amaçla düzenlenmiş dar aralıklara bıraktıkları mesajlarla adeta canlanmaktadır. Üstelik bu anıt iç koridorda konumlandırılan ve internete bağlı 30 monitör ile aynı zamanda iletişimsel bir içeriğe de sahiptir. Bu sayede dünyanın dört bir yanında gelen ziyaretçiler, ekranda çıkan "Barış Duvarı internet adresi" aracılığıyla barış mesajları yazmakta ve bu mesajlar Paris Yabancı Diller okulu tarafından çevrilerek yaygınlaştırılmaktadır.

Bu duvar, paradoksal olarak bir geçiş ya da pasaj mekanı olarak da düşünülebilir. Dar aralıklarından internete, yazılı mesajlardan eletronik postalara değin tüm barış mesajları bu duvarda biraraya gelmekte ve en coşkulu dileklerin oluşturduğu bir barış

paketi oluşturabilmekte, bu ise Clara Halter'a göre, geçiciliği, geçmiş ile gelecek arasındaki gerilimi ve 21.nci yüzyıla girişi sembolize etmektedir.

Bu duvar Berlin duvarının kaldırılışından 10 yıl sonra bir umut duvarı olarak da giderek ünlenmekte, ve yine bir "ilk" olarak küresel ölçekli projeler arasında yerini almaktadır. (Louhaur, S.; http://www.france.diplomatic.fr/label_france/ENGLISH/ ART/bre.../art.htm)

3.1.2 Bir Tematik Kent Yarışması: Kültür Kapital(!)leri[8]

Global çağın değiştirdiği dengeler, aslında kentler için yaşamsal bir gerçekliğe, bir başka deyişle, kent ile küresel arena arasında ağırlıklı olarak ekonomik ve kültürel bağların olmazsa olmazlığına işaret etmektedir. Bu bağ küresel düzlemde daha etkin olabilmek ve bu etkinliği sürdürebilmek adına bireysel olarak kentlerin yanısıra, Avrupa Birliği ya da Amerikan Devlerlerinin Organizasyonu gibi ülkelerüstü kuruluşların da çabalarıyla kurulmakta ve değişime sürekli ayak uydurabilmeyi gerektirmektedir. Ülkesel bağlamların bir adım ötesinde Avrupa Birliği gibi ülkelerüstü bir oluşum da, küresel ağa bir başka eklemlenme biçimi oluşturması anlamında salt ekonomik içeriğiyle değil, bu kez farklı bir misyonla karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı küresel ilişkilerin gereğince yarışabilen belirli kentleri ***"dünya kenti"*** ünvanıyla ödüllendirmesi gibi, örneğin Avrupa Birliği de kendisine bağlı bulunan, hatta kendi bünyesine dahil olma potansiyeli taşıyan kentleri de 1985 yılından beri "kültür başkenti" ünvanıyla seçilmişler arasına katmaktadır.

Zaman içerisinde gelenekselleşmiş hale gelen böyle bir tavrın "kültür" üzerindeki bu vurgusu kuşkusuz birçok açıdan tartışılabilir. Modern-sonrası gelişimlerin farklı kimlikleri ön plana çıkarması açısından, küresel ilişkilerin pazarlanabilir başka değer kategorileri arayışında olması açısından ya da ön plana çıkan kimliklerin kültürel anlamda bir şekilde evrenselleştirilme yoluyla küresel içinde eritilmek istenmeleri

---

[8] Burada "kapital" kelimesi İngilizce'de "başkent" anlamına gelmektedir. Ancak burada Kültür Başkentleri yerine kasıtlı olarak Kültür Kapitalleri ifadesinin kullanılması "kapital" kelimesinin aynı zamanda "sermaye" anlamına da gönderme yapmakta olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Böylelikle terimin hem "kültür başkenti" olma durumunu, hem de sermayenin biriktiği alanları simgelemesi mümkün olmaktadır.

veya birer potansiyel olarak nasıl değerlendirilebileceklerinin üzerinde durulması açılarından tartışılabilir. Ancak bu paraleldeki bir tartışma öncesinde öncelikle birer kültür başkenti olmanın hangi misyonları yüklenmek demek olduğu, hangi sürecin bunu belirlediği ya da bu sefer kültür başkenti olma yolundaki yarışın sonunda ödülünün ne olduğuna büyüteç tutmak kuşkusuz yararlı olacaktır.

3.1.2.1 Avrupa'da Kültür Kapitalleri...

1985 yılından beri Avrupa Birliği ülkelerinin kültür bakanlarından oluşan bir kurul yılın "Avrupa Kültür Kapitalleri"ni seçmektedir. Bu girişim, ***kentlerin kültürel mirasının korunması ve geliştirilmesi*** yanında Avrupa içerisindeki ***kültürel işbirliğinin canlandırılmasını*** amaçlamaktadır. İlk olarak 1985 yılında Atina ile başlayan gelenek, 1999 yılına değin 14 kenti, 2000 yılı ile birlikte ise 9 kenti daha kültür kapitalleri olarak belirlemiştir.

Kültür başkentleri tarihi karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkarmaktadır:

Tablo 3.2 1985-2000 yılları arası dönem itibariyle Avrupa Kültür Başkentleri

1985	Atina	**1993**	Antwerp
1986	Floransa	**1994**	Lizbon
1987	Amsterdam	**1995**	Lüksemburg
1988	Berlin	**1996**	Kopenhagen
1989	Paris	**1997**	Selanik
1990	Glasgow	**1998**	Stokholm
1991	Dublin	**1999**	Weimar
1992	Madrid	**2000**	Avignon, Bergen, Bolonya, Brüksel, Helsinki, Krakow, **Prag**, Reykavik ve Santiago de Compstela

(Kaynak:http://domino.2000.hel.fi/newbase.nsf/uutiset_list/culturecity)

Her yıl birkaç kentin bu ünvan ile donatılması bir yana, 2000 yıl başkentleri seçiminin diğer yıllara kıyasla bir başka önemi olduğu hemen belirtilmelidir. Şöyle ki, hem "Millenyum" temasının seçilen başkentleri ayrıcalıklı bir konuma getirmesi, hem her yıl yalnızca bir iki adet kent seçimi yapılırken, 2000 yılında 9 kentin birden "ödüllendirilmesi", hem de henüz Avrupa Birliği ülkeleri arasında yeralmayan iki Doğu Avrupa kentinin, Krakov ve Prag'ın, birer kültür kenti olarak seçilmiş

olmaları, sözkonusu süreci de farklılaştırmış, 9 kent arasında adeta bir kader birliği gibi başka bir kültürel bağ kurulmuştur.

2000 yılının simgesel millenyum içeriğine uygun olarak seçilen dokuz kent, ülkelerinden bağımsız olarak anılmaktadır: Avignon, Bergen, Bolonya, Brüksel, Helsinki, Krakow, Prag (lider kent), Reykavik ve Santiago de Compstela. Bu ülkeler ayrıca ortak hedeflere ulaşmada karşılıklı destek ve yardım sağlama anlamındaki istekliliklerinin bir göstergesi olarak 1996 yılında biraraya gelmiş ve 2000 yılı için Avrupa Kültür Başkentleri Derneği'ni kurmuşlardır. Kar amacı gütmeyen bu oluşumda öncelikli konular arasında ortak projelerin ve eylemlerin geliştirilmesine yardımcı olmak ve organize etmek gelmektedir. Kültür başkentleri, ait oldukları yılın kendilerine yüklediği kültürel misyonlarını en iyi şekilde ve ülkesel koşulları içerisinde gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu süreçte kamusallığı ve uluslararası duyarlılıklarını mümkün olduğunca korumak gibi bir görevleri de vardır. Örneğin 2000 yılı başkentleri, vatandaşlarının diğer ülke bireyleri ve kültürleri hakkında bilgi sahibi olmasına yönelik uzun-vadeli eylemlerde bulunma sözü vermişlerdir. (http://www.praha-emk2000.cz/english/aecc.htm)

Şekil 3.9 Avrupa Kültür 'Kapital'leri

Kaynak:http://domino.2000.hel.fi/newbasc.nsf/uutiset_list/culturecity

Dolayısıyla, bu şekilde uzun perspektifli bir bakış açısının tek bir tarihsel kesite oturmayacağı, 2000 yılının ötesine taşınabilecek ögelerle bu misyonun tamamlanmak istendiği söylenebilecektir. Bu 21. yy. kentlerinin geleceğe yatırımları olarak da nitelendirilebilir.

2001 yılından itibaren ise geleceğe yatırım yapma fırsatı tanınan kentler aşağıdaki gibi planlanmıştır:

Tablo 3.3 2000-2004 yılları arası dönem itibariyle Avrupa Kültür Başkentleri

2001	Porto – Rotterdam
2002	Graz
2003	Bruges – Salamanca
2004	Genova – Lille

(Kaynak:http://www.budobs.org/eu-culture.htm)

2004 yılından sonra sistem bir miktar değişmektedir. İngiltere'nin önerisiyle getirilen ve kabul gören değişikliğe göre, 2005 yılı ve sonrası dönemde her yıl bir kent Birlik içerisinden, bir kent ise üye olmayan ülkelerden seçilecek, seçim adaylığı 4 yıllık bir hazırlık evresi sonrasında gerçekleşecektir. Bu sistemde, kültür başkenti liderliği seçiminin de tıpkı Avrupa Birliği başkanlığı seçiminde varolan sistem gibi rotasyona tabi olacaktır.

2005 yılı ve sonrasındaki başkentlerin hangileri olacağı ise henüz belirlenmiş değildir. Salt hangi ülke kentleri arasından seçilebileceğinin belirlenmiş olmasının sözkonusu ülke kentleri arasında ayrı bir yarış sebebi yaratmakta olduğu söylenebilir.

Tablo 3.4 2005-2010 yılları arası dönem itibariyle Avrupa Kültür Başkentleri

2005	İrlanda
2006	Hollanda
2007	Lüksemburg
2008	Britanya
2009	Avusturya
2010	Almanya

(Kaynak:http://www.budobs.org/eu-culture.htm)

Bu çerçevede kültür başkenti olmaya hak kazanan belirli kentlere odaklanarak, bu tür bir ünvanın kentler üzerindeki yansımalarını daha detaylı irdelemek yararlı olacaktır.

3.1.2.1.1 Yıl 1990... kent Glasgow

Glasgow'un son yıllarda kayda değer bir değişim gösteren bir kent olarak kabulü, 1988 Glasgow Bahçe festivalinin ardından, 1990 yılında Avrupa Kültür Başkentliği yapmış olması, sonrasında 1999 yılında Mimarlık ve Tasarım Kenti Ödülüne layık bulunması gibi bir dizi gelişme ile açıklanabilir.

Kentin geçirdiği dönüşüm özellikle son yirmi yılda gerçekleşmiştir. Başlangıç olarak, Miles Better kampanyası olarak adlandırılan kampanyada üretilen olumlu görüşler sonucunda St. Enoch bölgesinde ağırlıklı olarak alışveriş ünitelerinin konumlanması, yayalaştırma uygulamaları, Princess Meydanının düzenlenmesi, yeni iş merkezlerinin oluşturulması, yeni bir Sergi merkezinin tasarlanması gibi uygulamalar gündeme gelmiştir. Benimsenen stratejiye bağlı olarak kent merkezine yeniden konut kullanımının getirilmesi sözkonusu olmuştur. Bunu izleyen süreçte 1988 yılındaki Festival ve 1990 yılı boyunca sürdürülen Kültür Başkentliği kentin mekansal çehresinin de değiştirilmesine ivme kazandırmıştır. Örneğin Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi kente café kültürünü getiren bir etkinlik olarak anılmaktadır.

Şekil 3.10
Glasgov'dan Bir Görünüm

Kaynak:
www.udg.org.uk/ej/udq/73/viewpoint.html

Bunu izleyen süreçte farklı planlar kentin trafik sisteminin yeniden ele alınmasını, tarihsel dokuyu çevreleyen bir kentsel doku üzerindeki detay çalışmaları, kamu alanlarının yeniden düzenlenmesini sağlarken, Buchanan Galerilerinin tamamlanması ile kent İngiltere'deki ikinci büyük perakende ticaret merkezi olmuştur. 1999 yılında Mimarlık ve Tasarım Kenti ödülünü almasının ardından, yeni bir strateji ile Kent Meclisi tarafından yeni bir Imar planı hazırlanmış, 44 ayrı plan yerine, tüm kenti kapsayan tek bir plan üzerinde tartışılmaya başlanmıştır. Sözkonusu plan kabul edilme aşamasındadır. Bu plan, değişim alanları üzerinde ve bu alanların kentle nasıl bütünleştirilebileceği üzerinde adeta üst-ölçekli bir kentsel tasarım master planı niteliği taşımaktadır.

(http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/viewpoint.html)

Kuşkusuz Glasgow'un böylesi bir gelişim ivmesi kazanmasında Kültür Başkenti seçilmiş olmasının rolü yadsınamaz. Kültür başkenti olmanın Glasgow'a, hem ülke içinde, hem de ülkeler arasında kültürel alışverişi teşvik edici temaların ve aktivitelerin organizasyonunu yapma fırsatı olarak tanıdığı hak, kentin küresel ağlara geçmişten çok farklı bir kent olarak katılmasını sağlamıştır.

3.1.2.1.2 Yıl 1995... kent Lüksemburg

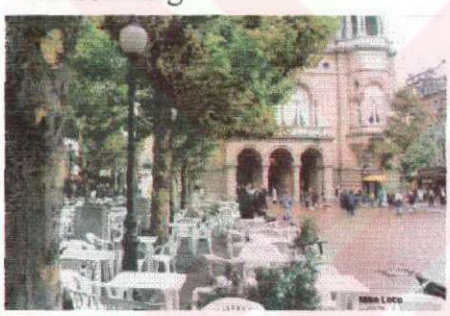
Bir kültür başkenti olmak üzere 1989 yılında Avrupa Birliği'ne başvuran Lüksemburg, başvurunun üzerinden iki yıl sonra bir kent olarak değil, bir ülke olarak gerekli hazırlıkları yapma kararı almış ve 1995 yılındaki görevini böyle ülkesel bir kurguya oturtmuştur. Dolayısıyla Lüksemburg tek bir kent olarak bu ünvanı alsa da, kültürel etkinlikler tüm ülke düzleminde gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 2500 km^2'lik bir alanda 123 milletten insanın yerleşik nüfusu oluşturduğu bri ortamda, temel

kavramsal kabul de sanatsal aktiviteleri tüm etnik kesimlere yaymak ve böylelikle kültürlerarası etkileşimi sağlamak olmuştur. Bunun ardında uzun-vadeli etki yaratacak acil uygulamaların benimsenmesi gibi bir hedef yatmaktadır.

Bu şekilde belirlenen hedeflerin mekan üzerindeki yansıması özellikle kültürel mirasa yönelik olarak, eski dönem yapılarının restorasyonu ve yeni "kültürel" işlevlerle donatılması şeklinde toplu bir harekete karşılık gelmiştir. Bunun kültür kapitali seçilmiş çoğu kentte benimsenen bir strateji olduğu belitilmelidir (Örn. Glasgow, Antwerp, Lizbon vs.).

Restorasyon projelerinin yanısıra, örneğin adına "Çadır kent" denilen ve 3 aydan fazla süren bir zaman diliminde aktif olan bir proje de başkent ünvanının mekana somut olarak yansıttığı uygulamaların içerisinde ön plana çıkmaktadır. Tüm sanat dallarının biraraya getirildiği bu çadır "Gökkuşağı Çadırı" *("Rainbow Tent")* denilen ve yaklaşık 1200 kişiyi barındırabilen bir konser mekanı sunarken, "Ayna Çadır" ("Mirror Tent") diye adlandırılan başka bir alan da 1920'li yılların ortamında aynalardan oluşturularak 400 kişilik bir restaurant olarak hizmete sunulan bir projeye olanak tanımaktadır. (http://158.64.21.3/ projects/tfc/articles/city.htm#c2)

Şekil 3.11 Place d'Armes / Lüksemburg

Kaynak: *http://158.64.21.3/ projects/tfc/articles/city.htm#c2*

Belirlenen programa göre 2007 yılında tekrar bir kentinin kültür kapitali olarak seçileceği Lüksemburg, yine böyle bir ünvanın ardında bir ülke olarak mı duracaktır bilinmez ama, tema olarak başka bir kavramsal çerçeve belirleyecek olsa da, genel çerçeve itibariyle kültürel etkileşim hedefinden ayrılamayacaktır. Ancak Millenyum koşulları itibariyle ve giderek kültür kapitalleri arasında kızışan rekabet ortamının da getirileriyle, uluslararası düzlemde adından sözettirebilecek başka çerçevelere yönelmesi ve mekansal yansımaların çok daha çarpıcı başka bir içeriğe oturtulması olasıdır.

3.1.2.1.3 Yıl 2000 ... Millenyum Kültür Başkentleri

Kültür kapitallerinin/başkentlerinin misyonları kuşkusuz bir taraftan kendi ülke sınırlarını, diğer taraftan da kültürel etkileşimi engelleyici tüm sosyal ve ekonomik sınırları aşmak şeklinde ifade edilmektedir. Bu amaçla hem ***farklı sosyal gruplar arası kültürel alışverişi sağlamak***, hem de ***bu etkileşimin yarıçapını daha da yaygınlaştırmak*** amacıyla seçilen kültür başkentleri, bireysel temalarının yanısıra kendi aralarında da ortak projeler yürütmekle yükümlüdürler. Değinildiği üzere, 2000 yılı için seçilen 9 ülkenin kurduğu Avrupa Kültür Başkentleri Derneği de kuşkusuz aynı kurguyu sürdürmek durumundadır. Çünkü Brüksel 2000 sorumlusu

Robert Palmer'ın deyimiyle, *"Bir etkinlik olarak Avrupa Kültür Kentlerinin Dünya Expo ya da Olimpik Oyunlarla bir paralelliği yoktur. Amaç burada daha çok her kentin kültürel kişiliğini keşfetmesi, sunması, kutlaması ve bunların tadını çıkarmasıdır. Kültür bir kentin ruhu, arşivi ve gelecek mirasının bir parçasıdır."* (Palmer, R., http://www.brussels2000.org/6AHZ09ZL/FILE/EN/agenda/centrum.html)

Dolayısıyla Millenyum kültür başkentlerine tutulacak bir büyüteç, her kentin temasına, dolayısıyla bir kültür misyonu ile yüklenmeyi nasıl anladıklarına ve bunun mekansal referanslarına değinilmesini gerektirir.

i. "pasaj" Avignon...

Millenyum kültür başkentleri arasında "geçişliliğin" temsili Avignon'a aittir. Buradaki geçişlilik, bir kentten diğerine, bir millenyumdan diğerine, duvarlar içinden duvarlar ötesine, bir mahalleden diğerine ve bir kentliden diğerine geçişlilik anlamındadır. Bu doğrultuda birçok sanatsal etkinlik düzenlenmiştir. (http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html)

Avignon'un en çarpıcı çok-disiplinli organizasyonu, "Beaute", yani "Güzellik" adı verilen bir tema altında, kentin sanatsal ve kültürel bir başkent haline dönüştürülmesidir. Mayıs ayından başlayarak Ekim'e değin sürmüş bulunan bu çok kapsamlı çerçeve kentin 20 farklı bölgesinde yürütülen projelere karşılık gelmektedir. Sözü edilen süre içerisinde gerek Fransız, gerekse başka ülke sanatçıları arasından 70 sanatçı kente gelerek en yaratıcı çalışmalarını gerçekleştirme fırsatı bulmuşlardır. Çok çeşitli her türlü sanatsal etkinliğin, sokak etkinliklerinin ya da tema-temelli çalışmaların yer aldığı bu organizasyonun mekansal yansıması kimi zaman bir tarihsel yapının sanatsal temelli olarak hizmete açılmasıyla *("Palace of the Popes")*, kimi zaman Beaute için özel olarak tasarlanmış eğlence merkezleriyle *("Rocher des Doms bahçelerinin içindeki Jeanne Laurent Center")*, kimi zaman da uzun zamandır bilinen, ihmal edilen veya halka kapatılmış bulunan yerlerin, örneğin kiliselerin, devlet destekli konut projelerinin, ya da terkedilmiş fabrikaların tüm kentte sanatçılara tahsis edilmesiyle somutlaşmaktadır. Ancak bu projelerin yanında üst ölçekli başka bir proje vardır ki, o da tüm kentin, sokakların ve surların kentsel mimari imgeleriyle donatılmış olmasını yani kentin Beauty'nin metamorfozundan geçmiş olmasını içermektedir.

Şekil 3.12 Avignon'dan Bir Görünüm

Kaynak: http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html

"Güzel kent" olarak adlandırılan bu proje özellikle kent mimarisi ile kurulan direkt bağlantı nedeniyle de ön plana çıkmaktadır. Aralarında mimar ve kent tasarımcılarının da olduğu birçok sanatçının farklı alanlarda yaptıkları müdahaleler kenti "güzel bir kent"e dönüştürme amacı taşımaktadır. Ve özellikle bu kategoride gerçekleştirilen etkinlikler, projenin "mekansal" gerçekliğe sahip olması nedeniyle, kutlamalardan sonraya aktarılabilen kalıcı birer somut eylem olmaklıklarıyla önemlidirler. Aynı zamanda Unesco tarafından bir kültür mirası olarak da kabul edilen kentler arasında yer alan Avignon için bu çerçeve kuşkusuz hem mekansal açıdan, hem de küresel arenada temsil edilebilme ve yarışabilme açılarından önem taşımaktadır. (Louhaur, S.;http://www.france.diplomatic.fr/label_france/ENGLISH /ART/bre.../art.htm; http://www.avignon2000.com/beaute.html; http://www. avignon2000.com/avinum.html#anglais; http://tour-eiffel.fr/teiffel/base_offline /manif/pg_1044_uk.html)

ii. "mevsimlerin" Bergen'i...

Şubat 2000'de Bergen, kültür başkenti programını "Rüyalar"ın baharı, "Gezintiler"in yazı ve sonbaharın "Mekanlar"ı olarak belirlediği temalarına oturtmuştur. Kültür programları çerçevesinde düzenlenen etkinlikler, uluslararası bilimsel etkinliklere ve çok çeşitli sanat organizasyonlarına yer vermekte, ancak diğer kültür başkentlerinde yürütülen projeler gibi salt kültürel, sosyal ya da ekonomik değil, mekansal etkileri de olan çok çarpıcı kurgulara değinilmemektedir.

Şekil 3.13 Bergen'den Bir Görünüm

Kaynak: http://europa.eu.int/ comm/culture/capeurcult_en.html

Bergen'de eski Rıhtım bölgesi Dünya Tarih Mirası kapsamında korunmaktadır. (http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html)

iii. "iletişimsel" Bolonya...

Şekil 3.14 Bolonya'dan Bir Görünüm

Kaynak: http://europa.eu.int/ comm/culture/capeurcult_en. html

Bolonya, millenyum ve Avrupa kültür başkenti kutlamalarında geleceğe yol alırken geçmişine övgüyle yaklaşmıştır. İletişim temasının kabul edildiği çerçevede Bolonya Üniversitesinin çok önemli bir yeri vardır. Avrupa'nın ve dünyanın en eski üniversitesi olan Bolonya Üni., temayı yeni teknolojilerin kullanımına uyarlamıştır. Bolonya programları çerçevesindeki uygulamalar arasında tüm dokuz kültür başkentinin sanal cafelerini biraraya getiren CaféNINE projesi de yer almaktadır. (http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.htm l) Bergen gibi Bolonya'da da mekansal anlamda çok belirleyici projelere değinilmemekte, daha çok sanal mekan vurgusu göze çarpmaktadır.

iv. "bir kent projesi" olarak Brüksel...

Brüksel 2000 projesindeki ana tema "Kent" olarak belirlenmiştir. Kent teması çerçevesinde geçmişe ve ortak gelecek vizyonuna ilişkin olarak "kollektif bilinç" oluşumunun önemi vurgulanmıştır. Projenin ağırlıklı mekansal yansımaları, en alt kent mobilyası detayına kadar inerek belirli simgelerle ya da sanatsal anlatımlarla, örneğin otobüs duraklarında fotoğraf seansları, kaldırımlarda edebi metinler, tren istasyonlarında koregorafik uygulamalarla kollektif bilinç oluşumuna katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Kent teması altında beş workshop düzenlenmiş, kentlerin salt mekanlar değil, kentliler üzerinde de tartışılması gerekliliğinden hareketle "Brükselizasyon" olarak adlandırılan bir kurgu altında kent ile kentli arasındaki sevgi-nefret karşıtlık ilişkisi irdelenmiştir. Kentlilerin katılımı ile bu irdelemeler daha da ileri düzeylere götürülmeye çalışılmıştır.

Şekil 3.15 Grand Meydanı / Brüksel

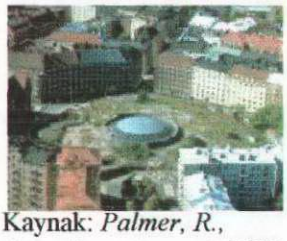

Kaynak: *Palmer, R., http://www.brussels2000 .org/6AHZ09ZL/FILE/EN/ agenda/centrum.html*

Brüksel'i diğer kentler arasında farklılaştıran, başkentlik misyonunun gerektirdiklerinin salt kültürel/sanatsal etkinlikler çerçevesinde tutulmaması şeklindeki kentli talepleridir. Nitekim, kentliler, Brüksel'de zaten sürekli izleyebildikleri sanatsal etkinliklerin yanında yeni bir festival daha istemedikleri konusunda görüş bildirmişlerdir. Bu doğrultuda kültür programının çerçevesi de kentlileri kentleriyle buluşturmanın başka yollarını aramış ve kenti yeniden keşfetmek ve kenti yaratıcı akılla yeniden yorumlamak adına bir dizi alt tema belirlemiştir: Kent Festivalleri, Kenti Algılamak, Ville Pasajlar, Bir Loboratuar olarak Kent (Kenti Yeniden Düşünme Projeleri: Brükseli Geçmek projesi -"Crossing Brussels"-; Kentin Parçaları projesi –Fragmentations of the City"-, Açık Stüdyo Kent projesi/workshopları - "Studio Open City"-, Boş Kent projesi –"Vacant City"-) Kent ve Yaratımı, Kent ve Miras. Bir anlamda bu projelerde kentin biyografisi de çıkarılmaya çalışılmıştır.

Düzenlenen diğer sanatsal ve eğitimsel etkinliklerle birlikte toplam etkinlik sayısı 350'ye ulaşmıştır. Brüksel 2000 Merkezi ise bu etkinliklerin birçoğuna olanak verebilmek üzere gerçekleştirilmiş başlıca yapılardan biridir.
(http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html)
(Palmer, R., http://www.brussels2000.org/
6AHZ09ZL/FILE/EN/agenda/centrum.html)

Şekil 3.16 Helsinki'den Bir Görünüm

Kaynak: *Palmer, R., http://www.brussels2000 .org/6AHZ09ZL/FILE/EN/ agenda/centrum.html*

v. "bilgi, teknoloji ve geleceğin" kenti Helsinki...

Tematik vurgunun "bilgi, teknoloji ve gelecek" üzerine kurgulandığı Helsinki'de de 500'ün üzerinde etkinlik organize edilmiştir. Sokak karnavalları, postmodern operalar, ortodoks müziği konserleri ya da Demir Çağı sanat ürünleri sergileri gibi çok çeşitli sanatsal etkinliklerin yanında KIDE adı verilen bir proje de gerçekleştirilmiştir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KIDE, camdan ve ışıktan oluşan devasa bir etkileşim alanına karşılık gelen bir proje olması itibariyle önemlidir.

Helsinki'de düzenlenen sanatsal ve bilimsel etkinliklerin temaları ağırlıkı olarak ileri-teknolojik etkileşim temelli olmuştur.
(http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html)
(http://www.brussels2000.org/6AHZ09ZL/FILE/EN/agenda/centrum.html)

vi. "düşünce-spiritüellik ve yaratıcılık" kenti Krakov...

Avrupa Birliği'ne üye olmayan bir ülke olan eski Polonya krallığının önceki başkenti Krakov, bu sefer Avrupa kültür başkentliği yapmak üzere seçilmiştir. Kutlamalarda 600 yıllık Jagellons Üniversitesinin asal yer edindiği programda, üniversitenin varlığı modern Polonyanın eğitim/öğretim ve bilgi düzeyinin yansıtılmasına olanak tanımaktadır. Başkentlik programı çerçevesinde düzenlenen etkinlikler arasında Krakow 2000 festivalinin teması ise "Düşünce – Spiritüellik – Yaratıcılık" olarak belirlenmiştir. Bu festival kapsamında millenyumdaki kültürel oluşumlar açısından gelenek ile modernite arasında ve ayrıca doğu ve batı sanatçıları arasında bağ kurulmak istenmiştir.
(http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html)

Şekil 3.17 Stare Miastro Cad. / Krakov

Kaynak:*http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html*

vii. "kültürel miras kenti" Prag...

2000 yılının 9 kenti arasında lider konumunda olan Kültür Başkenti Prag'ın benimsediği "Kültür Mirası" teması kapsamındaki çerçevenin üçlü bir açılımı vardır:

- *Kentin Hikayesi*
- *Açık Kapıların Kenti*
- *Yaşanacak Kent*

Kentin Hikayesi teması, kentin kültürel geçmişine yönelik bir bakışla, kültürel gelenekler ve bugünün yaşamı ile nasıl bağlara sahip olunduğu zerinde durmaktadır. Dolayısıyla, bu tema ardışık tarihsel olaylar ya da kişiler üzerinden değil, mekan, atmosfer ve semboller üzerinden ele alınmakta, somutlaştırılmaktadır. Bunun Prag kenti için özel bir anlamı da vardır. Temanın tarihsel geçmişte yalnızca son elli yılda odaklanması kabulü, kültürün manevi anlamda yakın geçmişe değin özgür olmaması kaynaklıdır. İkinci temel kategoriyi oluşturan **Açık Kapıların Kenti** olarak Prag, kültürel hareketlerin ve etkilenimlerin bir çeşit geçiş alanı olduğu, kültürler arası etkileşimi mekanı olduğu bir yer olmaklığıyla sıradışı bir kültürel bütünlüğe sahiptir. Kent hala birçok farklı ulustan sanatçıların ortak dil oluşturabildikleri bir mekan bütünlüğüdür. Bu tema altında uluslararası ölçekli birçok kültürel aktivite

Şekil 3.18 Prag'dan Bir Görünüm

Kaynak:www.praha-emk2000.cz/english/dramaturge.htm

düzenlenmiştir. **Yaşanacak Kent** teması ise kültürü ve sanatı dışarı çıkarmak gibi bir kabule temellenmektedir. Bu tema doğrudan kamu alanlarının içeriğine yansıma hedefi olan bir kabul olarak doğrudan kentliyi, yani kamunun tüm kesimlerini muhatap almaktadır. Aynı tema bilimsel etkinliklerle de tartışılmıştır. Paralel olarak Columbia Üniversitesi ile birlikte ortaklaşa yürütülen bir kent planlama çalışması da "Açık Kent" temasına oturmaktadır.
(http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html)
(http://www.praha-emk2000.cz/english/dramaturge.htm)

viii. "doğal kent" Reykjavik...

Kültürün doğa güçlerine özel olarak bağlı buunduğu bir ülkenin başkenti olarak Reykavik Kültür Başkentinin teması da "Kültür ve Doğa" olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.19 Reykjavik'ten Bir Görünüm

Kaynak:www.reykjavik2000.com/wpp/reyjavik2000/reykjavik20.../reykjavi

Yaklaşık 200'ün üzerindeki sanatsal ve bilimsel etkinliğin doğa ve çevre teması üzerine oturması, doğal yapının İzlanda'daki farklı yapısından kaynaklanmakta, bu anlamda doğanın ve çevrenin korunmasının kültürel alanla doğrudan ilişkili olmasına dayandırılmaktadır.
(http://www.reykjavik2000.com/wpp/reyjavik2000/reykjavik20.../reykjavi)

ix. ve Santiago de Compostela...

Şekil 3.20 Platerias Meydanı / Santiago de Compostela

Kaynak:*http://www.compostela2000.org/in/contenido3.htm?lan=en*

Barcelona, Valencia ve Salamanca kentleri arasında Kültür Başkenti seçilen Santiago de Compostela kentinin teması net olarak belirlenmemiş olmakla beraber "Tanrının Yüzleri" ya da "Toprağın Yüzü" adlı sergiler, Millenyum festivali kapsamında düzenlenen sanatsal etkinlikler düzenlenmiş, ve yarıca uluslararası kültür başkentleri projelerine Santiago de Compostela kenti de katkı koymuştur. Başkent olmanın kent üzerindeki somut yansımalarına ilişkin net bir veri elde edilememektedir.
(http://www.compostela2000.org/in/contenido3.htm?lan=en)
(http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html)

3.1.2.1.4 Yıl 2001... kentler Porto ve Rotterdam

2001 yılı boyunca birlikte Kültür kapitalleri olarak faaliyetlerde bulunacak iki kent, Porto ve Rotterdam hedeflerini "geleceğe köprü kurmak" olarak belirlemişlerdir. Bu hedef kuşkusuz düzenlenen kültürel etkinliklerin mümkün

olduğunca geniş bir kitleye ulaşabilmesini, kentlerin kendilerini sürekli olarak yenileyecekleri bir programlama yapılmasını ve gelecek senaryolarının da değerlendirilmesini içermektedir.

Porto...

Düzenlenen etkinliklerde ana çerçeveye tüm toplum kesimlerinin katılımının önemsendiği belirtilmekte, bu amaçla sokak etkinlikleri, sokak festivallerinin yanısıra, toplumu eğitici faaliyetlere de yer verilmektedir. Çok yoğun bir programın benimsendiği kent için 2001 yılı bir deneme yılı olarak kabul edilmektedir. Buna göre, yıl boyunca düzenlenen etkinliklerin gelecek süreç içerisinde gelenekselleştirilmesi olasıdır. Ayrıca Oporto Baixa tarihsel merkezinin yenilenmesi de bu etkinlikler kapsamında asal bir konuma sahiptir. Porto kentinin tarihsel çekirdeğini oluşturan bu bölge Dünya Mirası olarak da kabul görmüştür. Giderek azalan ve yaşlanan bir toplum kesiminin yaşam alanı olmasından ötürü olumsuz gelişmelerden doğrudan etkilenen bölgenin yenileme ilkeleri, merkezi kamusal alan tasarımlarıyla, bölgeye nüfus çekecek aktivite alanlarıyla, yeni kültür mekanları oluşumuyla desteklenmektedir. Mekansal kalitenin artırımı da porjenin önemsenen kapsamlarından biridir.

Şekil 3.21 Porto'dan Bir Görünüm

Kaynak:http://www.porto2001.pt/cgi-bin/area_main_porto2001.asp?Tema=19

Kentsel mekana yansıyan eylemler salt tarihsel kent merkezinin yeilenmesini değil, diğer kentsel mekanların mekansal kalitelerinin de artırılmalarını içermektedir. Örneğin Romantik Güzergahlar adındaki proje, kentteki Vale de Massarelos adlı aksın kırsal karakterinin değiştirilmeden bir anlamda doğal yenileme aracılığıyla düzenlenerek kamu kullanımı teşvik edilmektedir. Bir başka örnek de kentin kıyı alanı için verilebilir. Porto Kıyı alanı Kent parkı tasarımı da kültür programı çerçevesinde yürütülmektedir. Ayrıca, kültürel alanlar için çok büyük kapsamlı yenileme ve yeniden inşa projeleri de başlatılmıştır. Kısacası, porto kenti topyekün yenileniyor ya da yeniden inşa ediliyor gibidir.
(http://www.porto2001.pt/cgi-bin/area_main_porto2001.asp?Tema=19)

Rotterdam...

Roterdam kültür başkentinde, organize edilme amacında olunan etkinliklerin salt sanatsal temelli olmaması, çünkü bu etkinliklerin hem rekabete yol açtığı ve aşırı yoğun bir etkinlik programı ortaya çıkardığı gibi bir düşünce geliştirilmiştir. Buna göre sosyal konulara daha ağırlık veren bir kapsam ile tema "kentler" olarak belirlenmiştir. Bu anlamda çok sayıda portfoy oluşturulmuş ve birbirleriyle ilişkili programlar yapılmıştır. Buna göre bir kentin tasarlanması, geliştirilmesi ve uygulamaya konulması için 10 koşulu sağlaması gerekir:

i. her kent niye önemli olduğunu açıkça göstermelidir.
ii. Her kent hem Avrupa temelli, hem de yerel temelli boyuta sahip olmalıdır. Global tema ile yerel form arasında güçlü bağlar kurulmalıdır.

iii. Her kent çok çeşitli sanatsal etkinlikle ve kültürel oluşumlarla anılmalıdır.
iv. Her kent çok geniş toplumsal gruplara hitap etmelidir.
v. Her kentin en azından bir adet "magnetik programı" olmalıdır. Bunun anlamı çok geniş kitleleri çakabilecek aktivitelerin progrmalanmasıdır.
vi. Ayrıca her kentin bir de "jeneratör"ü olacak, kamunun etkinliklere katılımını artıran, yayan ve derinleştiren bir yaklaşım ya da yöntem benimsenecektir.
vii. Bu koşullar tamamlandığında her kent, ulusal ve uluslararası sanatçılar, amatörlerle profesyoneller arasında ve genç ve yetişkin sanatçılar arasında arasında birçok toplantının ve yüzleşmenin düzenlenecektir.
viii. Her kent misafirperver olacak, kendi özgün formuna sahip çıkacak ve ülkeler arasında gezenlerin yeni geldikleri her kentte kendilerini rahat hissetmelerini sağlayacak derecede açık, şeffaf ve erişilebilir olacaktır.
ix. Her kent 2001 yılı sonrasına taşıyacakları en az iki somut projeyi tamamlamış olacaklardır.
x. Her kentin daha fazla sayıda girişimcisi, organizasyonu, inisiyatifi ve grupları olacaktır. Kenti taşıyan Kültür kapitali olması değil, toplumun kendisidir.

Şekil 3.22 Rotterdam'dan Görünümler

Kaynak:http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html

Bu şekilde bir çerçeveyle alt-tema grupları belirlenmiştir. Buna göre kentin sosyal ve kültürel anlamda tazelenmesine yarayacağı düşünülen bu alt-temalar şöyledir: "Yuva Kent olarak Roterdam"; 2001'de açılarak hiç kapanmayacak bir kent olarak düşünülen kentin eğlence aktivitelerini içeren "Keyif Kenti Roterdam", sanatsal etkinliklere verilen önemi vurgulayan "Duyuların Kenti Roterdam", kentin sağlıklı bir ortam oluşturmasına değinen "Canlı Kent Roterdam", kamu alanlarının önemi üzerinde duran "Şeffaf Kent Roterdam", karşılıklı etkileşim, reflektif metinler oluşumunu sağlamayı amaçlayan "Sen Kentsin", uluslararasılığı ön plana çıkaran "Kozmopolitan Kent Roterdam", "Çalışan Kent Roterdam", "Erasmus Kenti", Ren nehrinin kente taşıdığı ekonomik kapsama değinen "Akan Kent Roterdam", kentlilik bilincinin oluşturulduğu "Manevi Kent Roterdam", çok-yerleşimli içeriğini vurgulayan "Çeper Kent Roterdam", "Geleceğin Kenti olarak Roterdam", "Genç Kent Roterdam" ve tüm seksüel tercihlerin kabul edilmesini içeren "Pembe Kent Roterdam", ve Porto ile ilişkilerin irdelendiği "İki Kenti Hikayesi".

3.1.2.2 ...ve Amerikan Kültür 'Kapital'leri

Son 15 yıldır Avrupa'da gerçekleştirilmekte olan Kültür Kapitalleri/Başkentleri seçim geleneği, kuşkusuz dünyadaki diğer ülkeler ya da ülke grupları tarafından

izlenmektedir. Belirli bir teşvik niteliği taşıyan bu oluşum, dünya kentleri arasındaki yarışmayı desteklediği üzere, süreç içerisinde diğer ülkelerde ya da belki başka kategorilerde de yansıma bulabilecektir. Buna göre, son birkaç yıldır Amerika kıtasında da bu anlamda belirli bir canlanma yaşanmış, bir taraftan ekonomik olarak bağlar artırılmaya çalışılırken (örneğin, And Anlaşması -Bolivya, Ekvador, Kolombiya, Venezüela arasında-; Güney Ortak Pazarı -Kolombiya, Brezilya, Paraguay, Bolivya ve Şili arasında-; Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması - Kanada, ABD ve Meksiko arasında-), diğer taraftan 2005 yılı itibariyle Serbest Ticaret Bölgesi bu anlaşmalar çerçevesinde daha büyük bir ekonomik bağ oluşturmuş olacaktır. Politik açıdan yaklaşıldığında ise 35 adet Amerikan kıtası ülkesi, Amerikan Devletleri Organizasyonuna (ADO) bağlıdır. ADO, 1997 yılında tüm ülkeleri bu tür çalışmaları yoğunlaştırmaya çağırmış ve tüm Amerika kıtasının "kültür" teması çatısı altında birleşmesini önermiştir.

Bu kapsamın geçmişi 1985 yılında başlayan Avrupa Kültür Başkentleri seçimlerine dayanmakla beraber, Amerika'da bunun yansıması 1997 Ocak ayı ile beraber somutlaşmaya başlamış ve yine Amerika toplumlarının kendilerini ve birbirlerini daha iyi anlayabilmeleri ve Amerikan kültürünü koruyabilmeleri amaç olarak benimsenmiştir. Bu inisiyatifin ayrıca kültürel mirasın korunmasına da katkıda bulunacağı, kültürel etkileşime olanak tanıyacağı ve sanatsal ve edebi yaratıları teşvik edeceği ifade edilmektedir.

Ana çerçevesi bu şekliyle ortaya konulan organizasyon henüz aktif olarak bir kent belirlenerek faaliyete geçmiş sayılmamaktadır. Ancak Ocak 1, 2000 yılı itibariyle bir Amerikan kentinin seçilmiş olacağı belirtilmiştir. (http://www.cac-acc.org/cac_eng.html)

3.1.2.3 Kültür kenti olmanın getirileri

Dünyanın yeni düzeninde kentler arasında yaşanan bu yarış adeta dalga dalga tüm dünyayı etkilemekte, bir dünya kenti olması çok uzak ihtimal dahilinde olan kentler bile, bu çarka dahil olabilmek amacıyla bu tür organizasyonlarda aranılan kriterler

doğrultusunda kendilerine ayna tutmakta ve yenilenmeyi hedeflemektedirler. Çünkü kültürel içerik amaçlandığı gibi salt sanatsal, kültürel ve sosyal açınımlarıyla ön plana çıkmamakta, bunun yanında çok somut maddi kazanımları da olmaktadır. Nitekim,

i. Kültür kapitali seçilmiş olmak bir anlamda sözkonusu kentin bir ***reklamı*** olarak da değerlendirilebilinir. Kent gerek kıtasal, gerekse de küresel arenada kendisini tanıtmakta, bu ise bir çeşit ***turizm tanıtımı*** yerine geçmekte, kente ziyaretçi akışı hızlanmaktadır.

ii. Ayrıca kültür programına ayrılan bütçe kentsel mekana yansıyan çok temel projelerin kente kazandırılmasını ve kalıcılığını sağlamaktadır. Kentler ***yenilenmekte, projelerle canlandırılmakta*** ve bir şekilde ***dünyaya açılmaktadırlar.***

3.2. Ülkesel Sahnedeki Kent Temsilleri

Ulus devletlerin sınırlarının erimesi ve de uzantısında kentlerin küresel düzlemdeki önemlerinin artması, ülkesel sahnedeki kent temsillerinin ulus imgesinden bağımsız bir hedef çerçevesine oturması anlamına gelmemektedir. Nitekim ülkesel ölçekte kentsel tasarım adına gerçekleştirilen eylemlerin ulusal ölçekte, daha çok ulus imgesini yerleştirmeye çalışan ve ulusal bağlamda yerelin gelişimini teşvik edici projelere karşılık geldiği öne sürülebilecektir. Buna göre, (Tablo 3.1'de de değinildiği üzere) iki hedef vurgulanmaktadır:

i. ulus hedefi

ii. yerellik hedefi

Bu hedefler, yerel ölçekte kentsel tasarımın ulustan ulusa ya da yer'den yer'e nasıl farklılaştığını ortaya koyacak ana çerçeveyi sunmaktadırlar. Burada kentsel tasarım eylemi kuşkusuz yine kentlerin imajlarının oluşturulması ve mekansal kaliteye erişim anlamında ekonomik birikim süreçlerinin yönlendiriciliğinde gerçekleştirilen bir eylem olarak kabul görmektedir. Diğer taraftan ele alınan örneklerden sürece ve yasal bağlama ilişkin önemli ipuçları elde edilebileceği düşünülmektedir.

3.2.1 Dünya Kentsel Tasarım Deneyiminden Örnekler

Yukarıda değinilen çerçevede, kentsel tasarım pratiğinin dünya düzlemindeki incelemesi (özellikle gelişmiş ülkelerin konu üzerinde oluşturdukları düşüncenin yoğunluğuna ve erişilebilirliğine bağlı olarak) Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Avusturalya kıtaları özelinde farklı ülkelerle sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, kimi zaman yazılı bir doküman, kimi zaman da canlı bir tanık, sözkonusu ülke pratiği konusunda düşünce oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

3.2.1.1. Amerikan Deneyimi

Amerikan deneyiminin kentsel tasarım eylem alanını dünya ölçeğinde yönlendirici olduğu söylenebilir. Kuşkusuz yerel'in ön plana çıktığı bir çağda ve yerel koşulların gerçekleştirilen örnekleri çeşitlendirmesiyle, tüm ülke deneyimini genelleyecek yorumların yapılması yanılgılara sebep olabilecektir. Ancak ABD örneğinde yapılan gözlemler, genel olarak kendi içinde tutarlı ve yerel sapmaların çok fazla olmadığı bir çerçeve sunabilmektedir. Bu tür bir yorum özellikle canlı tanıklarla yapılan görüşmelerin aktarımında net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ancak öncesinde "Kentsel Tasarım: Amerikan Deneyimi" adlı eseriyle Jon Lang'in (1994) ortaya koyduğu çerçeveden bahsetmek yararlı olacaktır. Lang 'in sözünü ettiği Amerikan deneyimini aşağıdaki şekilde özetlemek olasıdır:

- Kentsel tasarımın gelişimi Amerika'da özellikle 1950'li yıllar sonrasında (dünya savaşları sonrası) ivme kazanmıştır. Buna göre ortaya çıkan özelliği ***"Empirisist" kanal üzerinden ilerleyen bir eylem*** olmasıdır. Hem rasyonalist eğilimlere / Modernizme bir tepki olarak, hem de bilimsel ya da pratik düzlemdeki paradigma boşluğu kaynaklı olarak, ülkenin kentsel tasarımcıları, deneyselliğe ağırlık vermekte, farklı yaklaşımları deneyerek görmenin kentlinin özellikle psikolojik gereksinimlerini karşılayabildiklerini düşünmektedirler. Bu tür bir yaklaşım, empirisist gelenek, ülkenin geleneksel tasarım disiplinleri içerisinde de önemli bir yer tutmaktadır.
- Yüzyıl boyunca, Amerika'nın kentsel tasarıma yönelik tavrının özellikle ***Avrupa kentlerinden oldukça etkilenmiş olduğu*** söylenebilir. Bu etkilenim bugün için de geçerlidir. Avrupa kentlerindeki deneyimler salt kentsel tasarım alanında değil, mimari ve planlama pratiğinde de etkili olmuştur.

• Kentsel tasarım ilk çıkış itibariyle tasarımın "sanat" ve "davranış bilimleri" ile arasındaki ilişkiyi kurma misyonu taşırken, ilerleyen zaman içerisinde bu misyon ***piyasa ortamına adapte olarak deneyselleşmesi*** şeklinde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu giderek kentsel tasarım ürünlerinin bile birer "meta" olarak algılanmaya başlamasına neden olmuştur.

• Kentsel tasarım, ***salt mekansal olanın ötesinde başka kanallarda da aktif olarak yararlanılabilecek bir eylem olarak*** kabul görmeye başlamıştır. Bunun anlamı, kentsel tasarımın bir tasarım eylemi olmasının ötesinde ***karar sürecine*** de aktif olarak girmesi, yerleşim tasarımlarına yönelik entellektüel tartışmalarda ***yönetici rolü*** oynaması, bunun için piyasa mekanizmasına ve yasal sürece yönelik öneriler geliştirmesi ve bu doğrultuda belirlenen hedeflere ulaşmada izlenecek yolu tarif etmesi gibi bir çerçeveye karşılık gelmektedir.

• 1950'lerdeki uygulamalar ilk olarak "üst-ölçekli mimari" olarak nitelendirilirken, "kentsel tasarım" adı altındaki çalışmalar giderek, özellikle de 1970'ler sonrasında, kabul görmeye başlamıştır. Bugün ise kentsel tasarım ***profesyonel bir alan, bir "disiplin"*** olarak kabul edilmektedir. Amerika gündemini bu disiplinin ***nasıl bir özerkliğe sahip olması gerektiği tartışmaları*** oluşturmaktadır.

• Bir eylem olarak kentsel tasarım Amerika özelinde ***"mimarlık" disiplinine daha yakın*** bir konumdadır. Mimari kendini giderek "sanata" verirken, kent planlama ekonomik gelişim, evsizlik sorunu gibi daha toplumsal konuları tartışır olmuştur.

• Kentsel tasarımın ***ikili bir yapı*** üzerinde geliştiği görüşü yaygınlaşmaktadır: Birincisi bir ***politika tasarımı***, ikincisi ise bir ***mimari tasarım*** olarak kentsel tasarım. Bu yapı içerisinde kentsel tasarımın giderek üzerindeki baskılar nedeniyle tüketime endeksli bir yapıya bürünmesi, sonuçta ***"kentsel tasarımın yeniden tasarlanması gerektiği"*** görüşünü desteklemektedir. (Lang, 1994, s.12)

• 21. yüzyıl Amerikan kentinin görüntüsü bir çeşit *"fragman kolajı"* ya da *"topluluklar mozaiği"* olarak otoyollarıyla, transit sistemlerle bağlanmış bir sistemin görüntüsüdür. Bu görüntüde "kentin çarşısının olmaması, kimlik duygusunun çok önemli bir bölümünün kaybedilmesine karşılık gelir." Bu sistemin açmazlarının telafi edilmesi için, son yıllarda özellikle Houston ve Montreal gibi kentlerde çok büyük ölçekli örneklerinin olduğu yayalaştırma uygulamaları, kent merkezlerindeki ***kamu alanlarını ve yaya yollarını*** ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu yaya bölgelerine "yaya merkezleri" ("pedestrian malls") adı verilmeye başlanmıştır. (Lang, 1994, s.65)

• Amerika'da kentliler tarafından ***benimsenen bir "park sistemi"*** vardır. Ancak bu yeşil alanlardaki kullanım, kırk yıl öncesi gibi bakımlı bir görüntü vermemektedir. Kirlilik sorunu bu parklar için son derece önemlidir, ancak parkların kullanım düzeyini değiştirmemektedir. Buna karşılık, kent içerisinde birçok yerde park bulunmamaktadır. Çocuk oyun alanları yetersizdir. (Lang, 1994, s.67)

• ***Kültürel ve sosyal kurumlar anlamında*** (tiyatrolar, sanat galerileri, hastaneler, müzeler vs.) ***kentler çok zengindir.*** Kentli bu zenginlik ile gurur duymaktadır. Ancak diğer taraftan birey kendi yaşamı ile daha fazla, yaşadığı kamusal çevre ile de daha az ilgilenmektedir. ***Kamu bilincinin giderek azaldığı*** gözlenmektedir. (Lang, 1994, s.67)

• ***"Tüm tasarım eylemi politiktir. Ancak kentsel tasarım hem kamusal, hem de politik bir eylemdir"*** görüşü yaygınlık kazanmaktadır. (Lang, 1994, s.70) Kentsel

tasarımın politik çerçeve içerisindeki rolü, kent yöneticilerinin kentsel tasarım konusundaki bilinç düzeyleri ile son derece ilişkilidir. Dönem dönem kent yöneticilerinin belirli tasarımcıların destekçisi olduğu ve kentlerin biçimlenmesinde etkin rol oynadıkları görülmüştür. Örneğin Edmud Bacon'ın Philadelphia'daki çalışmalarının ardında Belediye Başkanı Dilworth vardır. Bu tür örnekler dünya genelinde de verilebilir (örn. Le Courbusier – Mahatab (Chandigarh) ilişkisi ya da Fransa başkanı Giscard d'Estaing ile Ricardo Bofill arasındaki ilişkinin tüm Fransa'nın sanatsal görkemini artırıcı etkisi) Amerika Birleşik Devletleri'nde de bu tür ilişkiler sayı olarak azdır. Ancak Charleston, South Carolina, Portland, Oregon, Pittsburg, Pennsylvania, Baltimore ve Maryland, kent yöneticilerinin kentsel tasarıma verdikleri önem nedeniyle ön plana çıkan kentler olarak sayılabilir.

- Amerikan kentsel tasarım pratiği dört farklı uygulama biçimine karşılık gelmektedir. Buna göre (Lang, 1994, ss.78-88),

a. Toplu Tasarım
b. All-of-a-piece Tasarım
c. Altyapı Tasarımcısı olarak Kentsel Tasarımcı
d. Tasarım Rehberi Tasarımcısı olarak Kentsel Tasarımcı

şeklinde farklı kategoriler tarif edilmektedir. Bu kategoriler zaman zaman birbiri içine geçebilen süreçleri de içerebilmektedir.

Toplu tasarım, mimarın tasarımı üzerinde tam kontrole sahip olduğu tasarımları içermektedir. Buna göre, mimar ya da mimari ekip büyük ölçekten en küçük tasarım detayına kadar ürünü üzerinde söz sahibi olabilmektedir (Burada tasarımın bir bütün olduğu ve ölçekten bağımsız olarak ele alınması gerektiği görüşü hakimdir).

All-of-a-piece kentsel tasarımda, bütünsel tasarım tek bir firma tarafından gerçekleştirilmekte, tasarım rehberi oluşturulmakta ve uygulamada görev alacak mimar ya da yatırımcılar, yapıların tasarımında sökonusu rehberde belirtilen ilkelere uymaktadırlar. Amerika'daki kentsel tasarım eyleminin büyük bir yüzdesi bu yolla gerçekleştirilmektedir. Tüm uygulama sürecini, kentsel tasarım ekibi aktif olarak danışman kimliğinde yönlendirmektedir.

Altyapı tasarımı olarak kentsel tasarım içerik olarak kamu alanları tasarımına oturmaktadır. Yollar, parklar, meydanlar, belediye binaları, müzeler ve okullar gibi kentin kamusal içerikli alan kullanımları arasındaki koordinasyonu sağlayıcı bir eylem olarak kentsel tasarım kentlerin sermaye ağını dengelemeye çalışmakta; kentsel tasarımcı ya da tasarım grubu ise kentlerin sermaye yatırım stratejisi ve tasarımını ön plana çıkarmaktadır. Ancak bu kategorideki tasarım, son yıllarda ağırlıklı olarak ulaşım ağları üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Son olarak, ***tasarım rehberi tasarımcısı olarak kentsel tasarımcının*** görevi, kamu politikaları ile bir alanın fiziksel tasarımı arasında bağlantı kurabilmektedir. Bu anlamda Tanımlayıcı (prescriptive) ilkeler ile Performans ilkeleri ayrı ayrı belirlenmektedir. Tanımlayıcı ilkeler, tasarımcıya önerisinin değerlendirileceği somut kriterleri sunmakta (örn. emsal değerleri, tasarım detayları), performans ilkeleri ise sözkonusu kriterlerin hangi koşulları (örn. tasarımı yapılan alanda güneş ışınlarının belirli saatlerde belirli günlerde nasıl gelmesi gerektiğini ya da trafiğin ve enerji yükünün kaldırabileceği kadar bir altyapıya karşılık gelen bir tasarım yapılması gerektiğini belirten ilkeleri) sağlaması gerektiğini belirtmektedir.

Ana hatları bu şekilde çizilebilen Amerikan deneyimi aslında çok nettir. Amerikan tasarımcılarının da açmazlarını kabul ettiği bu düzen, sadece bir meslek adamı olarak değil, bir Amerikan vatandaşı olarak da tasarımcıların endişe etmelerine neden olmaktadır. Bu görüş kuşkusuz canlı tanıklarla, yani Prof. Dr. Andrew Seigel[9] ve Prof. Dr. Richard Bartholomew[10] ile yapılan görüşmeler[11] ile desteklenmektedir.

Her iki profesör ile yapılan görüşmeler, Amerika'daki tasarım uygulamalarına ilişkin görüşleri farklı bir açıdan aşağıdaki gibi yansıtmaktadır:

"Tamamen "tüketim" üzerine kurulu. Yıllar öncesinden gelen bir eğilim ile "suburban planning" herşeyin temelini oluşturur durumda ve tüm kurgu otomobil ile erişim üzerine kurulu. Ancak son dönemlerde büyümeyi sınırlandırmak konusunda oluşan bir kamuoyundan bahsedilebilir."

Herşeyin temelini banliyö kenti planlamasının oluşturduğu gibi bir saptama Lang'in kitabında aktardığı örneklerle de desteklenebilir:

"Washington DC.'nin 15, Houston'un ise 11 adet uydu merkezine sahip. Bu uydu yerleşimlere erişim çok büyük ulaşım ağlarıyla sağlanmakta. Bu kentlerin bazıları, bağlı oldukları kent merkezleri ile yarışan, hatta onları geçen oranlarda ticari alan büyüklüklerine sahip. (örn. Southfield, Michigan, Detroit vs.) Washington'un dışındaki Tyson's Corner, tüm Amerika'daki en büyük yirmi merkezden birini oluşturuyor. Çok büyük alanlara yayılmış olan özel sektörün elindeki başlıca kapalı tüketim alanı gelişimleri (örneğin Chicago'daki Water Tower Palace, Philadelphia'daki the Gallery, New York City'deki Trump Tower ve Houston'daki the Galleria) ve ayrıca alışveriş merkezleri ve alanları, artık "uygun" tipteki kentliye tüm gününü geçirebileceği yarı-kamusal mekanlar sunmakta. Kamu alanı bir anlamda sürekli özelleştiriliyor." (Lang, 1994, s.65)

Ancak bu gelişmeler, akademik çevre içerisinde de farklı yorumlanabilmektedir. Nitekim iki profesörün yorumları da değişebilmektedir:

Bu dağınık banliyö gelişmeleri "Amerikan Rüyası"nın bir parçası olduğu herkes tarafından kabul ediliyor. Ancak Richard Bartolomew'a göre bugün yaşananlar sadece bu rüyanın "istenmeyen sonuçlar"ı. Andrew Seigel'e göre ise herşey daha önceden yapılmış altyapı olanaklarının mükemmelliği ve genişletilebilirliğine bağlı. Altyapı olanakları sıçramalı büyümeyi destekliyor.

---

[9] Prof. Dr. Andrew Seidel Texas A&M Üniversitesi, Journal of Architectural and Planning Research adlı derginin editörü

[10] Prof. Dr. Richard Bartholomew, Philadelphia Universitesi; ayrıca WRT adlı bir mimarlık şirketinde çalışmakta.

[11] Adı geçen meslek adamlarıyla yapılan görüşmeler 26.05.2000 tarihlidir.

Bu gelişmeler içerisinde tüketim alanlarına ilişkin nasıl bir yapılanma olduğuna ilişkin görüşler ise bu rüyanın bir başka ayağını tarif ediyor:

"21. yy. kentinin bir numaralı eğlencesi artık alışveriş merkezleri. Amerikalılar alışveriş merkezlerine arabalarıyla gelmekten ve otopark ücreti ödememekten mutlu oluyorlar. Şehir merkezinde m^2'lerce otopark alanı ayrılması ve ücretsiz olması mümkün değil. Bu ise çeğerlerdeki noktasal gelişimi destekliyor. Bu gelişmeler en başta planlı olabilir. Ama artık parça parça gelişiyor...
Bir mall'un eğlendirme derecesi de önemli. Hatta çok önemli. Çünkü rekabet var. Orkestralar, festivaller, hepsi eğlence düzeyini artırmak için aktifler...
Önemli aktivite merkezlerinin kent içerisinde konumlandırılmasına gelince.. herşey KDV dediğimiz "sales stacks"'e bağlı. Bir belediye kendi sınırları içerisindeki aktivitelerden vergi aldığı oranda kar elde ediyor. Örneğin bir belediye bir stadyumun kendi sınırları içerisinde konumlandırılması için savaş verebiliyor. Çünkü bunun sonrasında oteller, restaurantlar bu fonksiyona yakın konumlanmak isteyecek, sonraki gelirler artacaktır. Dolayısıyla örneğin alışveriş merkezleri için de durum aynı. Her belediye kendi sınırları içerisinde bir "shopping mall" konumlandırmak için rekabet ediyor."

Kentsel yönetime ilişkin bu düzenin ülkesel ölçekte de yansıma bulduğu söylenebilecektir.

"ABD'de her eyaletin kendi kuralları var. Bu ise farklı dengeler oluşturuyor, farklı rant bölgeleri ortaya çıkıyor. Bunun karşılığı ise hiçbir bütüncül yaklaşımın olmaması. Bir eyalette gökdelenler yükselirken, diğerinde çok ciddi kısıtlamalar olması bu yüzden.
Ancak tüm bunlara karşın, geçmiş 30 yıla kıyasla bu gelişimler karşısında birtakım görüşler de var. "The New Urbanism" dedikleri eğilim buna oturuyor. Bu, kentleri biraz daha kompakt hale getirmek için bir eğilim. Çünkü ABD'de herşey otomobil erişimi üzerine kurulu. Kentlerin yaşanabilirliği tartışılıyor.

Bir taraftan kentlerin yaşanabilirlikleri tartışılırken, diğer taraftan kent merkezi ile banliyö kentler arasında oluşan gerilimlerden de sözedilebilir.

"Şöyle bir gerilimden bahsedilebilir. Kent merkezindeki firmalar çalışacak işçi bulma konusunda kent dışındakilere kıyasla dezavantajlılar. Çünkü kent içindekiler kendi çalışanlarına otopark olanağını ücretsiz hale getiremiyor. Yay ağırlıklı bölgelerde ise otopark yığınları hem görsel olarak istenmiyor, hem de maliyeti karşılanamıyor. Kent dışındaki firmalar ise çok sayıda otopark alanını ücretsiz olarak karşılayabildiği için daha kolay işçi bulabiliyor."

Kentlinin bu gelişmeler içerisinde nerede konumlandığına, nasıl katıldığına ya da katılmadığına ilişkin olarak ise John Lang'in görüşü destekleniyor.

"Kentler içerisinde olan bitenlere ilişkin kamu görüşü oluşumu konusunda Amerika'da olan genelde hep bir konuya ilişkin "karşıt görüş" oluşturma şeklinde. Yani kamuoyu genelde desteklemek için değil, karşı çıkmak için

oluşturuluyor. Yoksa belirli bir projeyi desteklemek üzere vakit ayırmak için Amerikan halkı son derece meşgul."

Bu anlamda kentsel tasarımda Amerikan deneyiminin gerek yapılan bireysel görüşmelerde, gerekse de konu özelinde yayınlanmakta olan eserlerdeki görüntüsünün çok farklılaşmamakta olduğu söylenebilir.

3.2.1.1.1 Amerikan Deneyiminden Kentsel Tasarım Proje Örnekleri

Amerikan kentsel tasarım projeleri farklı tip uygulamaları içerecek şekilde sistematize edildiğinde ortaya belli başlı üç kategori çıkmaktadır. Buna göre

i. Altyapı tasarımları

ii. Yeni-kent tasarımları

iii. Üst-ölçekli tasarımlar (yeni-kent merkez bölgeleri, kentsel yenileme bölgeleri, kampüs bölgeleri -uluslararası fuar ve expozisyonlar, eğlence ve tema parkları-) ön plana çıkan tasarım tipleridir.

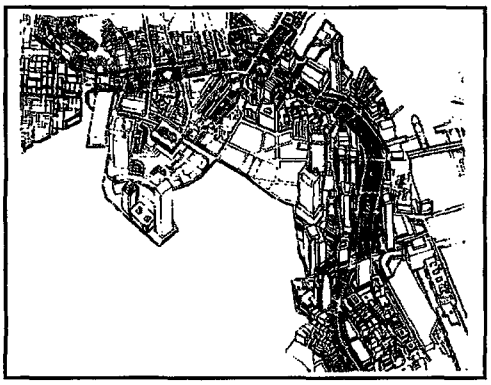
i. Altyapı tasarımları

Bugün kentsel tasarım çalışmalarının bazıları kentsel altyapı olanaklarının ve yaşam kalitesinin artırılmasını hedefleyen bir içeriğe sahiptir. Altyapı tasarımı olarak adlandırılan bu çalışmaların özünde otoyol ve karayolu tasarımlarının, yaya akslarının kentsel formu etkileyici boyutu yeralmaktadır.

The Central Artery Air Rights Project / Boston

Bu tür çalışmalara bir örnek olarak Boston'da arter tüneli boyunca giden bir parklar ve kamu alanları zinciri tasarımı verilebilir. The Central Artery Air Rights Project olarak adlandırılan bu proje, kentin grid planı ile de entegre edilen ve ulaşım akslarıyla diğer kentsel alan kullanım biçimlerini bütünleştirmeye hedefleyen bir kapsamdadır. Bu proje İspanya'da Ricardo Bofill tarafından uygulanan Turia River Gardens projesine benzerlik göstermektedir. Her iki öneri de

Şekil 3.23 Central Artery Air Rights Projesi

Kaynak: Lang. 1994. s.89.

tasarımların kentin karakterini değiştirici niteliğe sahip olabileceğini gösteren örneklerdir. Bu tür altyapı tasarımları, asal uğraş alanlarının mekanlar arası bağlantılar olması kaynaklı olarak çoğu kentsel tasarımlarda öncelikli bir öneme sahiptir. (Lang, 1994, s.89)

ii. Yeni-kent tasarımları

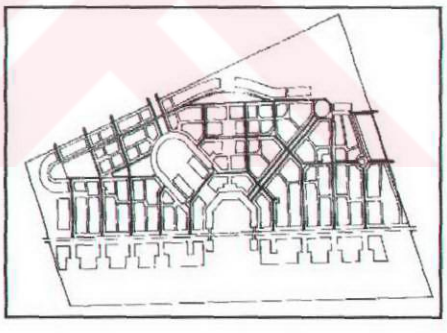
Kentsel gelişimi ağırlıklı olarak banliyö kentlerine dayalı Amerikan mekansal sisteminde sözü edilen parçaların tasarımı yeni-kent tasarımları olarak da geçmektedir. Varolan nazım planlar ve yapılaşmayı belirleyen plan koşulları sürecin ana çerçevesini çizmekte olduğundan, sözkonusu kent parçaları tek elden değil, genellikle farklı yatırımcılar ve mimarlar aracılığıyla ve all-of-a-piece tasarım süreci soucunda tasarlanmaktadır.

Seaside / Florida

Seaside kentsel tasarım projesi küçük bir Güzel Kent örneği sayılabilir. Plan şemasında kamusal aktivitelerin yeraldığı merkezden çıkan radyal yollar vardır. Yapı adaları sekiz ayrı tipte tasarlanmıştır. Tasarımın bütünsel bir doku verebilmesini sağlamak amacıyla, tasarım rehberi oldukça tanımlayıcıdır. Konutların yerseçimi, yükseklikleri, bahçe duvarı detayları ve ön bahçeye bakan verandalara kadar her türlü tasarım detayı belirlenmiştir.

Şekil 3.24 Seaside plan ve görünüş

Kaynak: Lang, 1994, s.83)

iii. Üst-ölçekli tasarımlar (Kentsel Yenileme Projeleri)

Amerikan kentsel tasarım deneyimi kapsamına giren üçüncü kategori üst ölçekli tasarımlara ilişkin olup, kendi içinde dört ayrı kapsamda gerçekleştirilmektedir. Buna göre, yeni-kent merkez bölgeleri, kentsel yenileme bölgeleri, banliyö gelişim bölgeleri ve son olarak kampüs bölgeleri üst ölçekli projeler ile tasarlanmaktadır.

- **Yeni-kent bölgeleri** genellikle all-of-a-piece tasarımları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu bölgelerin kendi içlerindeki merkez alanları ise Avrupa'da örneğin İngiltere'deki gibi uniteler biçiminde değil, yine zaman içerisinde etap etap tasarlanmaktadır. Virginia'daki Reston merkez bölgesi tasarımı buna

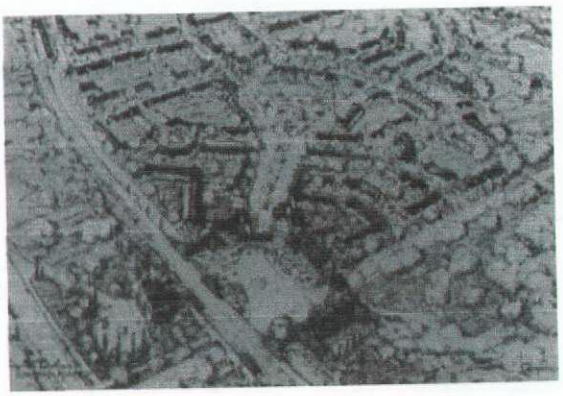
örnek olarak verilebilir. Amerika örneğinde önce altyapı olanakları hazırlanmakta, sonrasında ise yatırımcılar ve farklı projeler devreye girmektedir.

- **Kentsel yenileme projeleri**, ya savaş vb.felaketler sonrası yenileme, ya slum bölgelerinin temzilenmesi anlamında yenileme ya da sahipleri tarafından terkedilmiş bölgelerin yenilenmesi şeklinde üç farklı sürece karşılık gelmektedir. Slum temizleme projelerinin oluşum sürecinde önce sözkonusu slum bölgesindeki eski/terkedilmiş yapıların satın alınır, yıkılır, küçük parseller büyük bloklara dönüştürülür ve sonunda ya alan yerel yönetimce geliştirilir ya da özel girişimcilere devredilir. Avrupa deneyimi tipik olarak yerel yönetimler tarafından geliştirilen projeler ile, Amerikan deneyimi ise yerel yönetimce sözkonusu alanın geliştirme hakkının özel sektördeki girişimcilere devredildiği projeler ile karakterize edilebilecektir. Sahipleri tarafından terkedilmiş alan kullanımları ise genellikle sanayi kullanımlarının giderek kent dışında yer seçmelerine bağlı olarak gelişmiştir. Bu tür projeler genellikle su kıyısı tasarımları olarak ön plana çıkmaktadır. Kıyı alanları tasarımı kendi içinde üç farklı kategoride tasarlanmaktadır. (1) perakende ticaret ve eğlence merkezleri (festival alanları), (2) karma kullanımlı ticaret ve konut alanları, ve (3) konut alanları. Kıyı alanları tasarımına örnekolarak New York'taki Battery Park City, New jersey'deki Hudson Akarsuyu batı kıyısı ve yine New Jersey'deki Atlantic city örnek verilebilir.

  Merkez alan tasarımlarına denk gelen kentsel yenileme projeleri ise dünya ölçeğinde tanınan bazı merkezler ile örneklenebilir. Buna göre Philadelphia'daki Penn Center, Baltimore'daki Charles Center, St. Louis 'deki Gateway Mall, Portland, Oregon'daki MIA, Albany'deki Empire State Plaza ön plana çıkan örneklerdir. Bu projelerin ilk ikisi farklı tasarımcılar tarafından gerçekleştirilirken, sonuncusu toplu tasarım modeline uygun olarak tek bir tasarımcının elinden çıkmıştır.

- **Banliyö gelişim bölgeleri**, kent içinde parça gelişim örnekleri olarak nitelendirilebilirler. Her ne kadar bölgeleme kontrolü yapılmaya çalışılsa da, uygun olan alanları olabildiğince bu kullanıma tahsis etme tek kriter gibi görünmektedir. Bu gelişimlerin en göze batan ortak noktaları genellikle kentten banliyö bölgesine geçerken, sanki kentten kırsal alana geçiyormuş hissini yaratmak istemeleridir. Bu bir anlamda bahçe kent anlayışının uzantısıdır. New York'taki Forest Hills Gardens bu kategoride verilebilecek iyi örnekler arasındadır. Russell Sage Foundation tarafından geliştirilen projede peyzaj Olmsted kardeşler tarafından tasarlanmıştır.

  Şekil 3.25 Forest Hills Gardens / NY

Kaynak: Lang, 1994.

  Banliyö kent merkezleri de kentsel tasarımın sıklıkla uygulandığı alanlar arasında başı çekmektedir. Bu kategoride 4 tip tasarım ortaya çıkmaktadır: (1)

cadde üstü perakende ticaret alanlarının çok-katlı ve multi-fonksiyonlu merkezlere dönüşümü *(örneğin, California'daki Bethesda, Maryland, Walnut Creek and Glendale ya da Washington'daki Bellevue);* (2) banliyölerdeki alışveriş merkezlerinin birer küçük-kentlere dönüşümü *(örneğin Pennysylvania'daki King of Prussia, California'daki Newport Center ya da Houston'daki Galleria-Post Oak);* (3) yeni banliyö kentlerinin merkez alanları *(örneğin Virginia'daki Reston), ve son olarak* (4) otomobil-ağırlıklı alışveriş şeritleri *(örneğin Alaska'daki Spennard Commercial district ya da Missouri Creve Coeur'daki Olive Boulevard).* İlk üç kategorinin Avrupa'da da karşılıkları var iken, sonuncu kategori ABD ve Kanada'ya özgü gelişimler olarak banliyö kentlerinde yerlerini almaktadırlar.

- ***Kampüs alanları tasarımı*** *ise original olarak üniversite kampüslerine özel bir terim iken, son yıllarda semantik bir değişime uğrayarak birçok farklı kullanışı da içermeye başlamıştır. Bu türden bir anlam genişlemesi, giderek kampüs tasarımlarının ofis komplekslerini, medikal kompleksleri, araştırma parklarını, yaz kamplarını, Olimpik kentleri, hayvanat bahçelerini, tema parklarını, sanayi alanlarını ve tatil köylerini de kapsamı içine almıştır. Kampüs adı altında gerçekleştirilen tasarımların ortak yönü, büyük açık, yeşil alanlarla çevrili yapı ya da yapı gruplarının, otoparklarla ve ulaşım bağlantılarıyla da desteklenen bir çerçeveye oturarak tasarlanmasıdır.*

Son yıllarda sayıları giderek artan iş merkezi parkları, birçok yapı kompleksinin yanısıra yapay göller çevresinde konumlanan birçok açık alan aktivitesine de sahiptir. Houston'daki Orchards, Dalls yakınlarındaki Solana ya da Fair Lakes, Virginia ve Denver Teknoloji Parkları buna örnek olarak verilebilir. Son zamanlara kadar bu şemalar içerisinde yayalar gözönüne alınmazken, giderek geleneksel dokuya geri dönerek yapıların yaya geçiş alanlarıyla ilişkisini geliştirme çabaları gözlenmeye başlamıştır.

Üniversite Kampüs alanları kuşkusuz bu yapılanma içerisinde asal bir yer edinmektedir. Özellikle son otuz yılda, Amerikan üniversiteleri de kentsel tasarımcıların toplu tasarımları yoluyla tasarlanmakta ya da genişletilmektedir. Yüzyılın başında kampüsler Güzel Kent hareketi ilkelerine uygun tasarlanırken, çoğu yeni tasarım modernist ilkelerle şekillenmektedir. Bahçe kent, radiant kent ilkeleri ya da megastrüktürler bu kapsama girmektedir. Bu tavrın karşıt noktası Neo-empirisist kentsel tasarım modelidir, ki o da Belçika'da Louvain-La-Neuve Universite Kampüsü ile örneklenebilir. Burada kampüs ile kent içiçedir, ya da bir başka deyişle kampüs modelini reddetmektedir. Kamu bilinci ve katılım tasarım yoluyla desteklenmek istenmiştir. Bu modelde Louvain-La-Neuve hem bir

Şekil 3.26 Louvin-la-neuve Kampüs Tasarımı, Belçika

Kaynak: Lang, 1994.

kent, hem de bir üniversitedir. Bu tür örneklere Avrupa'da sık sık rastlanırken, Amerika'da daha modernist kampüs tasarımları ağırlıktadır.
Kampüs tasarımları kategorisinde yer alan uluslararası fuarlar, sergiler, eğlence parkları ve tema parkları da son yıllarda kentsel tasarımın başlıca ilgi alanları arasındadır. Uluslararası fuarlar ve tema parkları yapım süreçleri ve ilkeleri anlamında benzeşmekle birlikte, özellikleri olarak farklılaşmaktadırlar. Disneyland gibi tema parkları ya da hershey Park gibi eğlence parkları süreç içerisinde değişirler. Yeni eğlence türleri keşfedildikçe bu parklar içerisinde yerlerini alırlar. Uluslararası fuarlar ise sürelidir- bir ya da iki yıl. Kullanım sonrasında başka fonksiyonlara aktarılabilecek şekilde esnek olmaları beklenir. Olimpik oyunlar, Asya ve Avrupa oyunları için de aynı durum geçerlidir.
İster fuar, ister bir eğlence parkı ya da tema parkı olsun, tasarımları kamusal ilkeler ağırlıklı olmalıdır. New York'taki Coney Island, Hershey Park, California'daki Disneyland hepsi başlıca başarılı örnekler arasında sayılabilir. Kaldı ki örneğin Disneyland, dünya üzerinde bir yaygınlaşmış bir eğlence parkı olarak bilinir. Bu eğilim Avrupa'da da yaygınlaşmış, örneğin Kopenhag'daki Tivoli Gardens ya da İngiltere'deki Wonderland gibi örnekler sayıca artmıştır. Bu parkların tasarımları, ölçek olarak büyüdüklerinde nazım planlarla, altyapı tasarımları ve uygulamalarıyla desteklenmek zorundadırlar.
Dünya Fuar'ları çoğu zaman kentsel tasarım düşüncelerini test etme ortamları olmuşlardır. Örneğin Londra'da 1851'de Paxton'un Crystal Palace'ının etkileri hala sürmektedir; ya da 1893 Chicago sergisi Güzel Kent hareketinin başlangıcı sayılmaktadır. Eğlence parkları ise tüm dünyada Disneyland ve Disneyworld'ler olarak önemli bir yer taşımaktadırlar. Son dönemde Port Disney ve ayrıca Long Beach California'da 350 acre'lik bir alanda tasarlanan DisneySea projesi de dünya çapında önemli projeler arasındadır.

Sonuç olarak Amerikan deneyimi, kentsel tasarım eyleminin geleceğinin dört ana kanaldan yürüyebileceği düşüncesine temellenmektedir (Lang, 1994, s.106).

i. Finansal olarak ***pragmatik*** bir kentsel tasarım
ii. Bir ***sanat*** olarak kentsel tasarım
iii. Problem-çözücü bir ***süreç*** olarak kentsel tasarım, ve
iv. Bir ***toplum tasarımı*** olarak kentsel tasarım.

Sonrasında ise kentsel tasarımın yeniden tasarlanması gerekliliği ve bu yenilenme sürecinin hangi gereksinimler doğrultusunda gerçekleşmesi gerektiği yine Lang tarafından aşağıdaki gibi belirlenmektedir (Lang, 1994, ss.127-132):

- kentsel tasarımı bir ahlaki düzen içerisinde görme
- kentsel tasarımın değişen dünyadaki potansiyel katkılarını anlama
- farklı ve değişen gerçeklik modelleri ile uğraşabilme
- kentsel tasarımın politik doğasını anlayabilme
- kentsel tasarımı işbirliği içerisinde ortak bir eylem olarak görme
- kentsel tasarımı gelecek yönelimli bir eylem olarak görme

- kentsel tasarımı deneysel bir yaklaşım içerisinde görme, ve
- bilgi-temelli bir kentsel tasarım gerekliliği.

Kentsel tasarım Amerikan mekansal organizasyon deneyiminde kuşkusuz asal bir yer edinmiş durumdadır. Özellikle disiplinlerarası bütünleştirici bir rol oynayabilme potansiyeli kentsel tasarımın yeniden tasarlanmasını gerektirirken, bunun gerçeklenme sürecinin giderek sadece Amerika Birleşik Devletleri'ni değil, giderek Avrupa kentlerini ve diğer dünya kentlerini etkileyecek bir boyutu olacağı da yadsınamaz. Kentsel tasarım eyleminin gerek bir meslek olarak, gerekse de bir disiplin olarak geleceğe nasıl taşınacağı, çok-boyutlu bir bakış açısından gündeme getirilmekte ve dünya gündeminde tartışılmaya açılmaktadır.

3.2.1.2 Avrupa Deneyimi

Avrupa deneyimine bakıldığında kentsel tasarım üzerinde gerek kuramsal anlamda, gerekse de uygulama anlamında en fazla yoğunlaşan ülke İngiltere olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda düşünce üreten belli başlı ülkelerden biri olarak İngiltere'nin, bu eylem alanı özelinde adeta bir lider konumunda olduğu söylenebilir. Bu lider konumu kuşkusuz, eylemin kuramsal anlamdaki belirsizliklerini giderici bir çabaya yöneliktir. Avrupa kentleri özelinde ve giderek diğer dünya kentlerini de içeren bir çaba ile kentsel tasarım üzerinde bilgi oluşturulması sağlanmaktadır.

3.2.1.2.1. İngiltere Deneyimi

İngiltere'nin ülke olarak kentsel tasarıma verdiği önem **Kentsel Tasarım Grubu** ("Urban Design Group-UDG") gibi sivil toplum kuruluşları ile ortaya çıkmaktadır. Kentsel Tasarım Grubu, tüm ülke genelinde kentsel tasarım çalışmalarını destekleyen ve bu doğrultuda etkinlikler düzenleyen, kamunun bilinçlendirilmesini sağlama amacı taşıyan bir organizasyondur. Hedefleri dört ana kategoride aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

a. *kentlerin ve kasabaların nasıl çalıştıklarının ve değerlerinin anlaşılmasını sağlamak*
b. *sivil halk, meslek adamları ve kurumlar arasında işbirliği oluşturulmasını, münazaralar organize edilmesini ve araştırmalar yapılmasını sağlamak*
c. *herhangi bir düzeydeki karar-vericileri etkilemek ve yönlendirmek ve hem pratisyenleri, hem de halkı eğitmek*

d. *kentsel tasarımda en iyinin pratiğin elde edilebilmesini sağlamak* (http://www.udg.org.uk).

Kentsel Tasarım Grubu, amaçları doğrultusunda belirli ilkeler de saptamıştır. Buna göre (1) İçerik, yani kentsel değişimi, mevcut olanın en iyisine uyumlu hale getirmek; (2) Çeşitlilik, yani bir mekanın sunabileceği farklılaşma durumunu teşvik etmek; (3) Eşitlik, yani mekanları salt sahiplerinin ve anlık kullanıcılarının ötesinde tüm bireylerce hem fiziksel olarak, hem de donatılar ve olanaklar anlamında, erişilebilir olmasını sağlamak; (4) Hizmet, yani herhangi bir değişimin uzun-vadeli maliyet ve faydalarını gözönünde bulundurarak kentlerin nasıl sürdürülebilir olabileceklerini anlamak; ve (5) Yapabilirlik, yani bireylerin yaşadıkları çevreye aktif katılmalarını, kimlik duygusu oluşturabilmelerini, yaşadıkları çevrenin dokusunu ve karakterini koruyabilmelerini ve yaşam çevrelerini biçimlendiren güçleri etkileyebilecek kapasiteye sahip olmalarını sağlamak, benimsenen başlıca ilkelerdir.

Kentsel Tasarım Grubu başarılı kentsel tasarımın

a. *Ortak ilgi alanları: salt gelişimin anlık müşterilerinin ya da kullanıcıların değil, kentin tümünün ilgi alanlarının gözönünde bulundurulması*
b. *İşbirliği: tüm tasarım ve uygulama süreci boyunca ve eğitimde çok geniş kapsamlı disiplinlerin, uzmanlık alanlarının ve deneyimlerin biraraya getirilmesi*
c. *Yaratıcı düşünce: hem profesyonellerini, hem de bireylerin yaratıcılıklarının ve imgelemlerinin değerlendirilmesi*
d. *Ortak Görüşler: iletişim kurmak ve görüş alışverişinde bulunmak amacıyla çizim, model, ya da yazılı ya da sözlü medyanın kullanılması*
e. *Öğrenme: yaşam çevrelerinin biçimlenmesini okul çağı çocuklarından, meslek adamlarına, topluluklardan karar-vericilere kadar tüm kesimlerce bir öğrenim süreci haline getirilmesi*

gibi konulara dayalı olduğunu savunmaktadır.

Kentsel Tasarım Birliği

İngiltere'nin dünya genelinde kentsel tasarımın kurumsal yapısını geliştirme çabasındaki ülkelerin başında gelmesinin ardında, oluşturulan birtakım kurumlar vardır. Bunların en başta geleni **Kentsel Tasarım Birliği**'dir ("Urban Design Alliance-UDAL"). Kentsel Tasarım Birliğinin amaçları, görüşleri ve uygulamaları, ağırlıklı olarak internet üzerinden elde edilen bilgiler ışığında aşağıdaki gibidir:

Amaç: *Kentsel tasarım çalışmalarını devlet kurumları ile de ortaklaşa bir tavır içinde geliştirerek, halkın da katılımıyla kent ve kasabaların kalitesini evrensel bir iyileştirmeye tabi tutmak.*

Görüşleri: *Kentsel tasarımın değeri hala anlaşılamamıştır. Artan globalleşmenin belirsizlikleri ile daha da önem kazanan güçlü kimlikli kentsel alanların varlığında bile bu durum değişmemektedir. Bakanlıklar arasında çok daha iyi bir koordinasyona gerek vardır, tıpkı UDAL'ın farklı kentsel disiplinler arasında oluşumunu teşvik ettiği koordinasyon ve işbirliğinin daha yaşanaiblir kentsel çevreler oluşturması gibi. Sadece kültürel bir değişim kent bilimcileri ile diğer kesimler arasındaki ortaklıkta gerçekçi bir rönesans doğurabilir. Koruma hedefleri ile yeni gelişimler arasında daha iyi bir bütünleşme böylelikle daha kolay elde edilmiş olur. Daha iyi bir bilgi alışverişi hem yönetimin, hem de kamunun kentsel tasarımın kent yaşamı üzerindeki değerli katkısı konusunda daha bilinçli olmalarını sağlar. Son olarak, kentsel tasarım hedeflerinin daha iyi koşullarda uygulanmasını garanti altına almak için bölge kaynaklarının artması gerekmektedir. Bunun yanısıra, işi hızlandırıcı bölge kurumları, bölge kaynakları, geleneksel kaynaklar ve sosyal sermaye de son damlasına kadar kullanılmalıdır.*

Uygulama: *UDAL somut sonuçlar elde etme amacıyla pragmatik birtakım tercihler geliştirmiştir. Buna göre proje geliştirme, kampanya başlatma ve lobi oluşturma, araştırma, bilgi oluşturma ve etkinlik organize etme gibi yüklü bir çalışma programı sürdürülmektedir.*

Çalışma Alanları: *UDAL, devletin de desteğiyle kamu alanının kalite artırım çalışmaları üzerinde özellikle durmaktadır. Bu kapsama giren çalışmalar şöyledir:*

- *iyi bir kent tasarımın rolü ve ilgi alanlarının açıkça yönlendirilmesi için araştırma ve örnek uygulama malzemelerinin yayınlanması*
- *ortaklık ve eylem araştırması fonları aracılığıyla kentsel tasarımın daha iyi anlaşılmasının sağlanması*
- *mülkiyet, inşaat ve politika sektörleri arasındaki kültürel anlayışta belirgin değişimin kentsel tasarımı içerecek şekilde yönlendirilmesi*
- *kentsel tasarım üzerinde bilgi üretiminin geliştirilmesi*
- *devlet destekli bölgesel kaynakların, bölgesel gelişim kurumlarına ve Mimarlık ve Yapılı çevre adlı yeni komisyona aktarılması*

Gelecek Hedefler: *UDAL, öne sürdüğü projelerin uygulanmasını garanti etmek için hep oyunun ön safhalarında olup, yenilikçi tavrını sürdürmektedir. Bunun ardında yatan hedefler şöyledir.*

- *pozitif mekan oluşumunun önemine dikkat çekerek, global bilgi çağına tutarlı bir çerçeve oluşumunun sağlanması*

• *UDAL'ın DETR ve DCMS (devlet kurumları) tarafından daha güçlü bir şekilde desteklenmesinin (araştırmaları ve en iyi örneklere ilişkin rehber yayınları da içerecek şekilde) sağlanması*

• *Mesleki ve kültürel çekirdek dışı kesimlere, yani girişimciler ile yerel halka da ulaşılması*

• *Tüm ülke geneline, üzerinde durulan kavramların ulaştırılması*

Etkinlikler: *Kentsel Tasarım Haftası kutlamaları, Kentsel Tasarım Kongreleri, ve öğrenci yarışmaları, UDAL tarafından düzenlenen etkinliklerden bazılarıdır.*

Kentsel Tasarım Haftası Kutlamaları:

UDAL tarafından düzenlenmeye Eylül 1998'de başlanmıştır. İkincisi 20-26 Eylül 1999'da organize edilmiş, tüm İngiltere genelinde 50'nin üstünde etkinlik (workshop, konferans, seminerler, geziler vs.) gerçekleştirilmiştir. Kuruluşunun ikinci yılında UDAL, devletin ve devlet kurumlarının da saygı duyduğu bir kentsel tasarım kurumu olarak kabul görmeye başlamıştır.

Kentsel Tasarım Kongreleri:

1996 yılından itibaren düzenli olarak gerçekleştirilen kentsel tasarım kongrelerinin temaları şöyledir:

1996: "Millenyum Kentleri için Kentsel Tasarım Stratejileri
1997: "Kamu Mekanları – Kamu Alanları"
1998: "Mekan İnsan İçindir"
1999: "Kentlerden Öğrenmek"

(Murray,'00,http://www.udg.org.org.uk/ej/udq/73/topic3.html)

İngiltere'de ayrıca planları destekleyici kentsel tasarım ilkeleri üzerinde de durulmakta, bu amaçla yeni düzenlemeler getirilmektedir. Örneğin 1994 yılında oluşturulan ***"Good City Guide"***, imar planları içerisindeki tasarım politikalarını inceleyen bir çalışmadır. Araştırma, tasarım politikası gelişiminin yanısıra, merkezi Yönetim'in desteği ile Amerikan ve İngiliz pratiğini 73 planın tasarım politikaları ve 18 ayrı yerel örnek özelinde inceleyerek kentsel tasarım politikası oluşumunda etkin olarak yararlanılabilecek 91 maddelik bir öneri paketi geliştirmiştir (Carmona, 1998).

Geçici Kentsel İşbirliği (Urban Task Force) 1998 yılı Şubat ayında oluşturulan ve kamunun kentsel konulara katılımını teşvik eden bir ***kentsel rönesans gündemidir***. Esas olarak politikacı ile birey arasında bir diyalog kurulmasını amaçlayan ve bunun nasıl gerçekleştirileceğinin çerçevesini çizen bir içeriğe sahiptir. Bir kentsel yönetimin *"güçlü bir siyasi liderlik, mekansal planlamada etkin bir*

yaklaşım, etkili uygulama ve kalite temeline bağlılık" yoluyla etkin olabileceğini vurgulamaktadır (Urban Task Force, 1999). Bu işbirliği programı beraberinde yeni ortaklıkları (örneğin *Kentsel Yenileme Kuruluşları – Urban Regeneration Companies*) ve programları (örneğin *Öncelikli Kentsel Alanların – Urban Priority Areas* - tasarımları) getirmektedir. Bu tür bir işbirliği programı, kentsel mekana ilişkin tüm sorgulamalarda kamu katılımını olmazsa-olmaz bir koşul olarak öne sürmesi açısından sadece İngiltere pratiğinde değil, dünya pratiğinde de özgün bir yaklaşım olarak ele alınabilir.

I. Ülke Gündemini Oluşturan Başlıca Kentsel Tasarım Tartışmaları:

İngiltere pratiğinde ülkedeki tartışmaların çerçevesi aşağıda sıralanan konular çerçevesinde örneklenebilir:

- Bugün dünya gündeminde yoğun olarak tartışılan ***"Yeni Kentleşme"*** *(The New Urbanism)* hareketinin uygulanmasında kentsel tasarımın önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Esas olarak Amerikan kentlerinde gözlenen bir sorun olarak yokolan ***"toplum bilinci"nin*** *("sense of community")* yeniden canlandırılmasını kapsayan bu hareketin, Avrupa kentlerinde de nasıl uygulanabileceği üzerindeki tartışmalar, gözleri kentsel tasarım eylemine çevirmiş durumdadır (Talen, 1999; Rowland, 1997 - http://www.udg.org.uk/ej/udq/64/nws&evnt.html).
- ***Sokakların ve caddelerin yapısal anlamdaki bozulmaları,*** toplumsal ve kültürel bağlamdan soyut düşünülemez. Kentsel tasarım, sokak ve caddelerin tasarımları sil-baştan ele almak için bir fırsat olabilir. Nitekim yol akslarının salt kanalizasyon kriterlerine göre düzenlenmesi, özellikle Londra'nın Hausmannizasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ana ulaşım aksları kentsel tasarımcıların başlıca eylem alanları olarak ele alınmalı ve düzenlenmelidir. (Young, 1997- http://www.udg.org.uk/ej/udq/64/view_1.html)
- ***Kent meclisleri içerisinde yeralan kentsel tasarım grupları,*** uygun yapılaşma politikalarının belirlenmesinde etkili olmalıdırlar. Özellikle kentsel koruma deneyiminin benimsenecek bir kentsel tasarım politikası aracılığıyla gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Örneğin Bristol kenti bu anlamdaki çabaları detaylı olarak gerçekleştirebilen kentler arasındadır. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/51/topic_5.html)
- Yaşanabilir bir kent için kuşkusuz kentsel çevrelerin "güvenli" olması önemli bir konudur. Bir kentsel rönesanstan sözedilebilmesi için güvenlik olmazsa olmaz bir koşul olarak kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalar, insanların yaşadıkları kentleri terketmelerinin ardında yatan beş nedenden birinin güvensiz mekanlar olduğunu göstermiştir. Buna göre, Kentsel Tasarım Birliği ve Polis Teşkilatının ortaklaşa yürüttükleri ***"Secured By Design- SBD"*** , yani *"Tasarımla Güvenlik"* adlı projenin, kentsel mekanlarda işlenen suçları %40 oranında azalttığı

saptanmıştır. SBD, kentsel tasarımda tartışılan ve uygulamaya konulan önemli konular arasında yerini almaktadır.
(http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/topic8.html)

• 1970'li yılların ortalarından bu yana İngiltere'de kentsel sorunlara yaklaşım her zaman için parçacı ve pragmatik olmuştur. Halbuki diğer Avrupa ülkelerindeki yaklaşımlar aynı zaman dilimi içerisinde mekanı daha yaratıcı ve gerçek-üstü kurgularla zenginleştirmeye çabalamıştır. Millenyumla birlikte İngiltere'deki tavır da değişmektedir. Değişim, kentsel tasarım üzerinde daha önemle durulmasını ve kentlerin uluslararası düzlemde kendilerini varedebilmeleri için yarışır hale gelmelerini sağlamalıdır. Bu anlamda iki kent öne çıkmaktadır. Birmingham ve Glasgow. Glasgow 1999 yılı Mimarlık ve Tasarım Kenti ödülüne layık görülmüştür. Bu ödülün kentin son yıllardaki imaj değişimi ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Bu kentlerin başarısının ardında ***kentsel tasarım master planları*** vardır. Ayrıca kamu ve özel sektörler arası ortaklaşa çalışmalar bu tür bir başarıyı getiren bir diğer konu olarak ön plana çıkmaktadır.
(http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/nws&evnt.html
;http://www.udg.org.uk/ej/udq/67/nws&evnt.html)

• Geleceğin kentlerinin belli başlı birkaç kanalda yoğunlaşacağı belirtilmektedir. Buna göre, ***kentsel gelişimin yeni modelleri*** (a) Avrupa tarihi ve kültürel mirası üzerinde kurulu kentlere, (b) alışveriş merkezleri ("malls"), Disneyland'ler, kent sınır alanlarına, (c) elitist aktivitelerle yarışan popüler kültürün korunmasının nasıl saplanacağına, (d) çevre konularına nasıl duyarlı olunacağına, (e) sosyal sorunlara nasıl yaklaşılacağına ve (e) kentlerde mülkiyetin, denetimin ve piyasanın rolünün ne olacağına ve kollektif değerlerin nasıl değiştirilebileceğine ilişkin olmalıdır. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/topic7.html)

• Millenyum kentinin başlıca tartışmalarını "Sivil" vurgusu oluşturmaktadır. 2020 yılı için hedeflenen bir başka program da ***Sivil Plan'dır*** *("Civic Plan")*. Bu plan kamu ve özel sektörün ortaklaşa çalışmalarının nasıl olacağını tanımlayan bir kurguya oturmaktadır. Politik çevrelerce de desteklenen bu program ***Civic Grant*** olarak adlandırılan bir mali altyapıya da sahiptir. Bu kurgu içerisinde her bölge kendi ***Civic Forum'unu*** oluşturmak zorundadır. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/conferen.html) Sivil olan üzerindeki bu vurgu, giderek kamunun yaşadığı çevreden gurur duyması anlamına gelen ***"Civic Pride"*** oluşumunu da sağlamayı hedeflemektedir. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/70/topic_1.html)

• Son yıllarda ön plana çıkan kentsel imaj, İngiltere özelinde mekansal çevrelerini bir başka gözle tekrar ele almalarını gerektirmiştir. Bir dünya kenti olarak Londra'nın özellikle artan taşıt trafiği ile ortaya çıkan sorunlar doğrultusunda, özelde Londra kenti için oluşturulan, ancak tüm İngiliz kentleri için geçerli olabilecek bir ***Sokak-Peyzajı Tasarım Elkitabı*** *("Streetscape Design Manual")* hazırlanmıştır. Yol akslarının tasarımı böylelikle tekrar ele alınmaktadır. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/topic10.html)

• Yeni Kentleşme hareketi ile de desteklenen "Katılım" konusu Kentsel Tasarım Grubu'nun İngiliz Hükümeti ile birlikte düzenlediği ***Kamu Katılım Programı*** *("Public Participation Programme-PPP")*, kentsel tasarımda kamunun nasıl katılabileceğini, hangi yaklaşımların en iyi sonucu verebileceğini, işe nasıl başlanabileceğini ve başarılı bir programın nasıl geliştirilebileceğini sorgulamış ve sonucunda ***Toplum Planlaması ElKitabı'nı*** *("Community Planning Handbook")* yayınlamıştır. Bu gibi somut çalışmalar kentsel tasarımın kamunun doğası ve

niteliği konusuna nasıl odaklanması gerektiğini belirlerken, kentsel tasarım ile kamu ilişkisini daha da güçlendirmektedir.

- Benzer bir başka somut çalışma da Kentsel Kalite'ye ilişkindir. 1998 yılında tamamlanan ***Kentsel Tasarımın Kalitesi*** *("Quality of Urban Design")* adlı araştırma projesi ya da ***Kentlerde Kentsel Yaşam Kalitesi*** *("Quality of Life in Cities")* adlı eser (Grayson, L. & Young, K., 1994), özellikle savaş sonrası dönemde sadece insanların yaşayacakları ve çalışacakları bir mekansal tasarım yerine kentleri ekonomik bir varlık olarak gören yaklaşımdan duyulan kaygıyı dile getirmekte ve çözüm olasılıklarını sorgulamaktadırlar.
- Kentsel tasarım kapsamında tartışılan önemli konulardan biri de ***"karma-kullanım"*** dır *("Mixed-Use")*. Özellikle kent merkezleri özelinde tartışılan karma-kullanım konusu, "Yeni Kentleşme" hareketi kapsamında ön plana çıkarılmaktadır. Ancak kent merkezleri içerisindeki kullanım dağılımının karma olmasının "Yeni Kentleşme" savunucularının belirttiği gibi bir zonlama kararı sonucu değil, bir sosyal pratik sonucu oluştuğu konusunda eleştiriler ifade edilmektedir. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/70/topic_2.html)
- Son olarak, bu denli bir vurgu ile ön plana çıkarılan ***kentsel tasarım eyleminin eğitim alanında da yeniden sorgulanması*** gerekmiştir. Bu amaçla düzenlenen kongrede çıkan sonuçlar, kentsel tasarımın kamu alanını üretenler arasındaki, kamu alanını tüketenler arasındaki, üreticiler ve tüketiciler arasındaki, eğitim ile pratik arasındaki, farklı meslek alanları araındaki ve insanlar ve diğer biyolojik sistemler arasındaki "uçurumları" aşabilecek köprüler oluşturması gerektiği sonucuna varılmıştır. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/64/topic_1.html)

Kentsel tasarımda İngiltere deneyimine genel bir açıdan bakıldığında, tartışılan konuların dört ana kanalda yoğunlaştığı söylenebilecektir:

1. Kentsel tasarımın odak konusu, yani kamuoyunun doğası ve kalitesi ve bunun kamusal ve toplu yaşamımızı nasıl belirleyebileceği konuları üzerindeki vurgusu üzerinde giderek artan bir fikirbirliği oluşmaktadır.
2. Kentsel tasarımın başlıca tartışma konuları üzerinde de giderek artan bir konsensüs oluşmaktadır. Bu konulara örnek olarak erişilebilirlik artışı, mekanın daha iyi okunabilirliğinin sağlanması, geçiş öncelikleri, karma-kullanımın teşvik edilmesi, kalite artırıcı hizmetlerin önemi verilebilir.
3. Kentsel Tasarım Birliği kamusal olanın tasarımına ve yönetilmesine ilişkin çok-disiplinli bir yaklaşımın değeri ve bu yaklaşımın geliştirilmesinin önemi konusunda özellikle durmaktadır.
4. Son zamanlardaki projeler ve yayınlar kentsel tasarım sürecinde izlenmesi gerekli aşamalara ilişkin daha açıklayıcı olabilmekte, ve hepsinden önemlisi sürece "kamu"nun nasıl katılabildiğine ilişkin örnekler sunabilmektedirler .

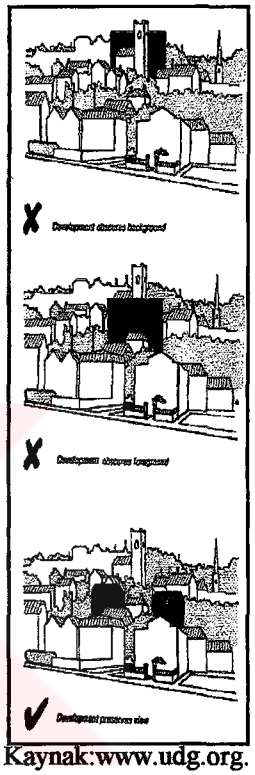
II. İngiltere Deneyiminden Kentsel Tasarım Proje Örnekleri

İngiltere deneyimi son yıllarda iki kentin ön plana çıkması konusunda hemfikirdir. Buna göre, özellikle küreselleşmenin tartışıldığı bir ortamda kentsel imaj üzerindeki vurgularıyla hem Bristol, hem de Glasgow adeta birer dünya kenti olmak için hangi aşamalardan geçmek gerektiğini gösteren kentler olarak nitelendirilebilirler.

i. Bristol

Bristol kentinin özellikle kentsel tasarım konusundaki değişimlere sahne olması, 1990 yılı ile başlayan bir sürece karşılık gelir. 1990 yılında kent merkezine ilişkin olarak geliştirilen Kent Merkezi Kısmi Planı Eskizi, kent içindeki tasarım uygulamalarının kapsamını genişleten bir içeriğe sahiptir. İlk olarak kent merkezinde başlayan ve mekansal çevrelerin yapılanma biçimlerini ele alan sorgulama süreci daha sonra tüm kent geneline ait bir "tasarım gündemi" oluşturulmasını gerektirmiştir. Bu noktada Yerel Yönetime gelen eleştiriler, kentteki tasarımın sadece kent içindeki tarihsel yapılara ve koruma alanlarına odaklandığı konusunda yoğunlaşmaktadır. Bristol'daki tasarım politikalarının oluşumu, Prens Charles'ın da tasarım konularına değinmesi ile konu üzerinde daha bilinçlenmenin başladığı bir ortama denk gelir. Sonrasında Çevre Bakanlığı tarafından revize edilen Planlama Politikası Rehberi ile, rehberde içerilen görüşlerin tasarıma nasıl yansıyacağı üzerinde çalışmalar yapılır. Bristol'a ilişkin olarak hazırlanan Yapılı Çevre Yerel Plan'ı bu anlamda üç tip tasarım politikası üzerinde yoğunlaşmaktadır: tüm kenti içerecek kentsel tasarım ilkeleri, konut çevreleri ile ticari birim cepheleri gibi özel konular ve kentsel koruma politikaları.

Şekil 3.27
Bristol Kenti Tasarım İlkeleri

Kaynak:www.udg.org.uk/ej/udq/51/topic_5.html

Kentsel tasarım ilkelerinin en çok üzerinde durduğu konulardan biri "yerel içerik"tir. Bristol kent olarak çok da bütünsel bir doku sergilememektedir. Kent merkezi kentsel bir duygu ve canlılık sergilerken, tarihsel dokuda yapıların sokakları ve mekanları tanımlama biçimi kent merkezinden daha farklı bir doku oluşturmaktadır. Banliyö alanlarında ise sokakları tanımlayıcı mekansal ögeler binalar değil, doğal peyzajdır. Farklı kentsel mekanlardan oluşan böyle bir kentin tasarım ilkeleri de böylelikle "yerel içerik" bağlamında, çok detaylı doku incelemelerini ve revizyonlarını içermekte, güvenlik, erişilebilirlik ve form gibi konulara da ilişkin görüş oluşturmaktadır. Uygulamalardaki başarı düzeyi, kenti İngiltere genelinde önde gelen iki kentten biri olarak anılmasını sağlamıştır. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/51/topic_5.html)

ii. Glasgow[12]

Glasgow'da benimsenmiş olan stratejiye göre plan ile yalnızca mekansal müdahaleler oluşturulmuyor, bunun yanında yeni bir fiziksel miras, kenti bütünleştiren yeni bir değer, kenti belli başlı Avrupa kentleri arasında varedecek yeni bir görüntü yaratılıyor ve bunun yerel inisiyatiften bağımsız oluşturulamayacağı savunuluyor.

Bugün için plan kapsamında gündemde olan üç konu vardır:

i. Eski Glasgow Herald Binasının bir Lighthouse'a dönüştürülmesi: bu proje yeni bir tasarım merkezi projesi olup, sürdürülebilir tasarım üzerinde yoğunlaşmaktadır.

ii. "Homes for the Future" projesi: farklı konut tipleri oluşturmayı amaçlamaktadır.

iii. Millenyum mekanları programı: kamu alanlarında kalite mekanları oluşturmayı ve tüm kamunun sürece katılımını sağlamayı amaçlayan, hatta bu konuda okul projelerini de içeren bir mimarlık eğitim programından destek almayı planlayan bir program.

(http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/viewpoint.html)

Şekil 3.28 Homes for the Future Projesi / Glasgov

Kaynak:http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/viewpoint.html)

İngiltere'de kentsel tasarım pratiği açısından ön plana çıkan bir başka kent örneği de Birmingham'dır. İngiltere'de bulunduğu bölgenin başkenti konumundaki yerleşim, son yıllarda gerek kentsel felsefe, gerekse de bunun mekana yansımaları anlamında ilginç bir örnek teşkil etmektedir.

iii. Birmingham

Birmingham Kent Meclisi, yerel yönetimin rolünün kentsel tasarımın uygulanmasını yapabilir kılmak olarak belirlemiştir. ***Kentin Kent Merkezi Stratejisi*** 1987 yılında hazırlanmıştır.Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen kentsel tasarım beyin-fırtınası etkinliği (Highbury Initiative) sonrasında, kent kendisine belirli bölgeler tespit etmiş ve ***Kent Merkezi Tasarım Stratejisini*** bu temele oturtmuştur. Bunu diğer kentsel tasarım çalışmaları izlemiştir. Birmingham'da kentsel tasarım, kentin koruma programının

Şekil 3.29 Centenary Meydanı / Birmingham

Kaynak: http://rudi.herts.ac.uk/cs/birmingham

[12] Glasgow kenti 1990 yılında Avrupa Kültür Başkentliği yapmış olması itibariyle 3.1.2.1.1. kodlu bölümde ayrıca detaylı olarak aktarılmıştır.

odak noktasında yer almaktadır. Eylem olarak sadece Centenary Meydanı ya da Victoria Meydanı gibi meydanlarının tasarımını ya da alışveriş sokaklarının yayalaştırılmasını içermemektedir. "Kentsel tasarımcının rolü, kenti ekonomik ve sosyal program ile bütüncül bir şekilde biçimlendirmek olmalıdır" görüşü benimsenmiştir.

Son dönemde ***"City Pride" inisiyatifi*** (kentte yaşamaktan gurur duymak ya da yaşanılan kentle gurur duymak anlamında) ile, Birmingham toplumundan tüm kesimleri biraraya getirerek, kentin geleceği üzerinde düşünce oluşturulmuştur. Oluşturulan eylem planında kent merkezi üzerinde ileri imalat bölgesi olarak tasarlanması konusunda hemfikir olunurken, kentin Batı Midland'in yönetim, finans, eğitim, kültür ve eğlence merkezi olma niteliği tehlikeye girmiştir. Ama sonuç beklenen olumsuzluklardan uzak kalabilmiştir. İzleyen süreçte, Birmingham'deki tüm yapıların ve kamu alanlarının kalite artırım çalışmaları başlamıştır. Gerek kentte yaşayanları, gerekse de kenti ziyaret edenlerin güvenli ve keyif alacak şekilde kenti yaşamaları için, alışveriş olanakları, kaliteli restaurantlar, çeşitli eğlence aktiviteleri, merkez alanda konut ve konaklama birimleri, birinci sınıf bir ulaşım sistemi ve yüksek kalite mimari ile yepyeni bir yaşam çevresi oluşturulmuştur. Bunlar, bir on yıl öncesinde Birmingham ile bağdaştırılamayacak aktiviteler iken, birdenbire kenti Millenyuma taşıyan bir içeriğe bürünmüşlerdir. (http://rudi.herts.ac.uk/cs/birmingham)

Burada bir **kent felsefesi** değişiminden de sözedilebilir. 1960'lı, 1970'li yıllarda kent kendini yeni bir gündem ile biçimlendirmekteydi. Bu da İngiliz motor endüstrisinin kalbi olarak tüm kent mühendislerinin otomobile verdiği önceliğin kent mekanına da yansıması şeklinde gerçekleşiyordu. Kent bir Kuzey Amerika yaklaşımı ile biçimlenmeye başlamıştı. Geleneksel kent formu, yeniden-geliştirme projeleriyle Victoryan ve Edwardian dönemi özelliklerini yavaş yavaş yitiriyordu. Ancak 1990'larla birlikte planlama politikası ciddi derecede değişim gösterdi. Kent bir "yaya"nın bakış açısından ele alınmaya başlandı. Kent bir bütün olarak Kent Merkezi Kentsel Tasarım Stratejisi ile uyumlu hale getirilmeye çalışıldı.

Kent, kendisine 5 yıllık bir süre tanımış durumdadır. Bu 5 yılda kenti bir beton yığını haline gelmekten kurtaracak, daha sivil bir görüntü ve yaşam oluşumunu sağlayacak bir program sözkonusudur. Kentin özellikle doğu kesimi ise Millenyum projelerine sahne olacaktır. Uzun zamandır beklenen Bull Ring yeniden geliştirme projesi ve Martineau Galerilerinin 2001 yılında tamamlanması beklenmektedir.

3.2.1.3. Diğer Avrupa Ülkeleri

Diğer Avrupa ülkelerine ilişkin olarak yapılabilecek bir sorgulama, yukarıda da değinildiği gibi İngiltere'nin diğerlerine kıyasla biraz daha korumacı bir kanalda kaldığını, Fransa gibi bazı ülkelerinse çok daha radikal çözümler üretebildiklerini ve bunun ardında tarihten gelen yapılanmalar olduğunu gösterebilecektir.

3.2.1.3.1. Fransa Deneyimi

Fransızların "Kentleşme" (Urbanisme) kavramı, İngilizlerin planlama, kentsel tasarım ve bölge planlama terimleriyle anlatmak istedikleri tüm anlamları içermektedir. Fransız planlama eğitiminde ilk diplomanın verilmesi 1970'li yıllara rastlar. Öncesinde ise Kent Dernekleri ya da Enstitüleri kentsel kararlar üzerinde yaptırım sahibi değil, sadece etkili olabilmekteydiler. Fransız tarihine bakıldığında da ilginç olan 17nci yüzyıldan bu yana gerçekleştirilen tüm etkinliklerin ardında hiçbir mimarın ya da plancının olmamasıdır. Ancak bu gelişmelerin tasarımcılarının, yani Andre Le Notre'nin, Jean-Baptiste Colbert'in ya da Haussmann'ın ardında kollektif bir organizasyonun varlığından sözedilebilir. Bu organizasyonlar ileri düzeyde vasıflı teknik bir ekiple desteklenmekteydi.

Fransız mekan organizasyonunda önemli bir kırılma noktası 1980-1986 yılları arasında gündeme getirilen desantralizasyon yasalarıdır. Öncesinde tüm yetki ve kararların belediye başkanlarının ve ardındaki teknik ekiplerin elinde olduğu sistem, desantralizasyon kararları sonrasında kentsel yönetim anlamında yetki karmaşasına sebep olmuştur. Ülke ölçeğindeki kararların alınmasını izleyen 15 yıl sonrasında ise desantralizasyon kararlarının çok başarılı olmadığı konusunda görüşler belirtilmeye başlansa da, bu konudaki alınan kararların doğru olduğunu savunan kesim çoğunluktadır.

Yetkiler merkezileştirilirken, belediyeler bünyesindeki teknik ekip desantralizasyona yönelik üst-ölçekli sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır. Ancak belediye başkanlarının ardında başka bir güç daha vardır. Bu da Alan Hernessy tarafından "dünyanın en sofistike ve kapsamlı planlama yapılarından biri" olarak tanımladığı (http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/uif.html) devlet kurumları ve yarı-sivil devlet kuruluşlardır. Belediye başkanı kimi zaman sorumluluk alanları çakışan bu kuruluşlardan tavsiyeler almakta, tercih geliştirmekte ve merkezi yönetimi hangi tercihi hangi gerekçelerle geliştirdiği konusunda ikna etmek durumundadır. Bu süreçte çoğu zaman özel sektördeki mimarlardan, plancılardan ve peyzaj mimarlarından danışmanlık hizmeti de alınmaktadır. Bu çok geniş kapsamlı bir tartışma sürecine karşılık gelmektedir. İlgili her meslek grubu bu tartışmaların

içerisinde yeralabilmekte, herhangi bir karşı görüş, konunun karara bağlanmasından inanılmaz derecede ertelemelere neden olmaktadır. Dolayısıyla, kentsel mekan üzerinde alınacak olan her karar son derece mult-disipliner bir derinlikte tartışılmaktadır.

Fransız mimari görkeminin tüm yıldızları "Plancı"lardır. Geleceğe ilişkin olarak tartışılan konulardan biri de plancıların multi-disipliner ekiplerle çalışmakta olmalarının yetmeyeceği, mimarlık disiplini ile kent planlama arasındaki boşluğun kentsel tasarım olarak adlandırılabilecek bir alan ile doldurulabileceği üzerinedir. Fransa bir tercih geliştirme aşamasındadır:

i. Kentsel tasarım özel uzmanlık vasıflarını bünyesinde barındıracak bir disiplin olarak mı ortaya çıkmalıdır?, yoksa
ii. Mimarlar, plancılar ve diğer meslek adamları, multi-disiplinli bir ortamda çalışmaya ve sorunların çözümünde kendi bilgi ve becerilerini ortaya çıkarmaya devam mı edeceklerdir?
(http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/uif.html)

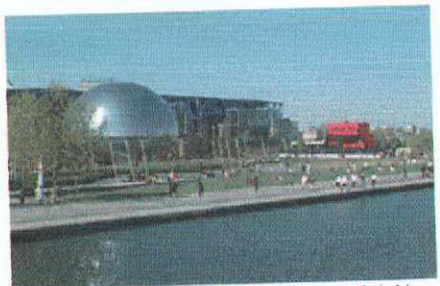
Diğer bir deyişle, **kentsel tasarım mı, yoksa kentsel tasarımcılar mı tercih edilecektir?** Bu soru bugün Fransa'nın hala üzerinde durduğu bir kapsama işaret etmektedir. Bu anlamda Fransa'da kent planlamanın bir kırılma noktasında olduğu söylenebilecektir. Hangi kanalın tercih edileceğini ise gelecek süreç belirleyecektir.

I. Fransız Deneyiminden Kentsel Tasarım Proje Örnekleri

i. Parc de la Villette / Fransa

Parc de la Villette, dekonstruktivist düşünceye temellenen tasarım ilkelerini yansıtmaktadır. Tasarımdaki temel mekanizma, dokunun belirli katmanlardan oluşmasıdır. Gridlerin kesişme noktalarında Jacques Derrida'nın "folie" adını verdiği ve farklı mimarlar tarafından tasarlanan strüktürler bulunmaktadır. Bir tasarım olarak, çok-kültürlü ve katoik bir dünyada, mimarinin çok-katmanlı ve ahenksiz olması gerektiği gibi bir dekonstruktivist düşüncede somutlaşan mekansal düzen, kültürel aktivitelerle donatılmış bir kentsel yenileme projesidir. Burada mimari yalın sanatsal formlara bürünmüştür. Bu tür mekanların kullanıcılarının aldıkları hazın turistik olarak eğlenceli olabile-ceği ama günlük

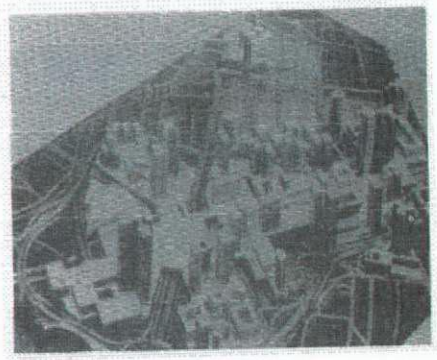
Şekil 3.30 Parc de la Villette'den Görünüm

Kaynak:http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/uif.html

kullanım mekanı olarak yabancılaşmaya götürebileceği konularında yorumlar yapılmaktadır.

Şekil 3.31 La Défense / Paris

Kaynak: Lang, 1994.

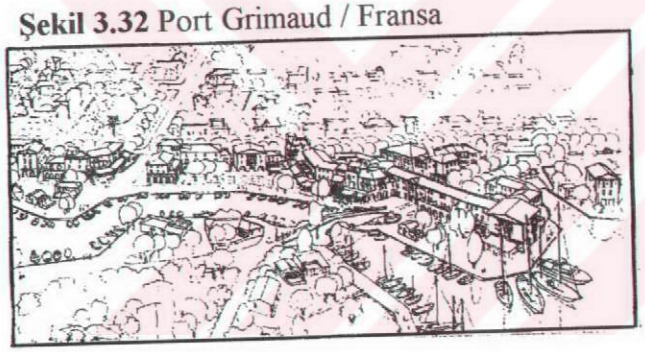
ii. La Défense

La Défense, Fransa deneyiminde ön plana çıkan radikal karar üretimi sürecinin somut bir yansıması sayılabilir. Paris'in Haussmann tarafından müdahale edilmiş tarihi çekirdeğinin bozulmamasını sağlamak için çekirdeğin çeperinde geliştirilen bir kentsel yenileme projesi olarak tüm dünya gündeminde ön sıralarda anılmaktadır.

iii. Port Grimaud / Fransa

Cabinet Spoerry tarafından tasarlanan kıyı alanı bölgesi Avrupa'da iyi bilinen bir all-of-a-piece tasarımıdır. 1966 yılında başlayan proje, Venedik'teki gibi bir dokuya sahiptir. Venedik'ten tek farkı, bu su-kentine arabaların da girebilmesidir.

Şekil 3.32 Port Grimaud / Fransa

Kaynak: Lang, 1994.

180 acre'lık bir alanda yaklaşık 2000 konut birimi yeralmakta, tasarım bir lagun içerisindeki adaların üzerindeki konut topluluklarından oluşmaktadır. Mimari doku bütünsel bir tarzda tasarlanmıştır. Kasaba benzeri imajı konutların ada hattı boyunca farklı ilişkiler içerisinde tasarlanmasıyla elde edilmeye çalışılmıştır. Kimi konutlar geri çekilmiş, kimileri ada hattını korumuşlardır. Bir "yeni-kent" tasarımından çok "üst-ölçekli bir tasarım" olarak nitelendirilmesi daha doğru olacaktır. Benzer örnek olarak Florida'daki Seaside ya da Massachusetts'teki, Mashee Commons on Cape Cod gibi projeler de bireysel konut yaşam çevreleri oluştururken, bir mekan duygusu ve toplum bilinci yaratmayı hedeflemektedirler. Bu üç örnek de Yeni-Gelenekselci kentsel tasarım akımının uygulamalarıdır.

3.2.1.3.2. Diğer Avrupa Ülkelerinden Örnekler

Dünya genelindeki kentsel tasarım deneyimi, kuşkusuz her ülkeye özgün koşullarla farklı farklı yönlendirilmektedir. Amerika ve İngiltere örnekleri, aralarında çok ciddi düzeyde farklılaşma olmasına karşın kentsel tasarım eylemindeki lider konumu paylaşmaktadırlar. Avrupa deneyimi içerisindeki Fransa ise diğer

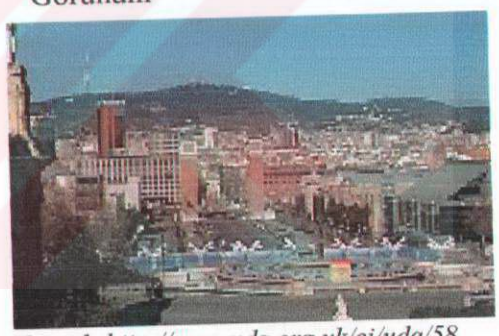
ülkelerdeki tartışmalardan hem pratik, hem de kuramsal anlamda oldukça farklılaşan bir örnek oluşturması kaynaklı olarak ülkesel bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Ancak izleyen aşamada kentsel tasarımın dünya deneyimi, çağın ön plana çıkardığı eğilimlere de uygun olarak yalnızca "kentler" özelinde tartışılacaktır. Böyle bir yaklaşımda, kentler, hem bulundukları ülke pratiğine ilişkin ipuçları verebilmekte, hem de "kent-devlet"lerin gündemini ortaya koyabilmektedirler.

I. Barselona Örneği / İspanya

Barselona, en çarpıcı kentsel dönüşüm projelerinden birine sahne olma gibi bir kimlikle anılmaktadır. 1970'li yılların ortalarındaki kentsel formunu büyük ölçüde korumakla beraber, özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda tüm dünyada da dikkat çeken gelişimlere sahne olmuştur. Bu gelişmeler kentin turistik niteliğini ciddi düzeylerde artırmıştır. Önceki yıllarda birkaç Gaudi hayranının ya da eski kent dokusunu görmeye gelen az sayıdaki turistin ilgisini çekerken, artık yenilenmiş kentsel dokusu ile çok farklı ülkelerden turistlere evsahipliği yapmaktadır. Kent ciddi bir dönüşüm geçirmiş durumdadır.

Bu dönüşümün oluşumunda 1992 yılındaki 25nci Barselona Olimpik Oyunlarının payı yadsınamaz. 1992 yılı gerçekten de ispanya için bir kırılma noktası olmuştur. Sadece Barselona değil, Seville ve Madrid de Uluslararası Fuar'lara evsahipliği yapmakla ve Avrupa Kültür Başkenti ünvanını elde etmekle, ülkenin çehresini değiştirici etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. (http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/me_in_s.html)

Şekil 3.33 Barselona'dan Bir Görünüm

Kaynak:*http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/me_in_s.html*

Barselona dünya plancılarına kısa vadede planlama hedeflerine nasıl ulaşılabileceğini gösteren iyi bir örnek olarak yorumlanmaktadır. Hedeflere ulaşmada tüm politik bağlamlardan arılmış, devlet kurumları, yerel ve bölgesel tüm yönetimler kent için uğraş vermişlerdir. Ancak bu gelişimlerin sadece Olimpik oyunlara bağlanmaması gerektiği belirtilmektedir. Geçmişe bakıldığında, 1980'li yılların başlarında aynı tavrın kentin kamusal alan oluşumunda önemli gelişmeler sağladığı gözlenebilecektir. Dönemin Kent Planlama Departmanında, Oriol Bohigas tarafından yönetilen bir grup profesyonel, boş parsellerin, eski fabrikaların, ve endüstri birimlerinin kamu mülkiyetine geçirilmesi ve açık kamu alanı olarak tasarlanması için büyük uğraş vermişlerdir. 1980-1992 yılları arasında alanların özel mülkiyetten kamu mülkiyetine dönüşüm süreci çok yoğun yaşanmıştır. Sonuçlar her zaman kamu tarafından benimsenmese de, kente yönelik olarak bir tazelenme süreci başlatmıştır.

Eski Barselona limanı boyunca giden Moll de Fusta, yoğun trafikten felç olmuş kente yeni bir çehre kazandıran ilk çaba olmuştur. Su kıyısındaki kentsel tasarım

düzenlemeleriyle kentin yenilenmesi, kent yöneticilerinin sözkonusu dönemdeki baş amaçları haline gelmiştir. İzlenen politika sonrasında Port Vell Marina gibi başka alanlara da yansımış, eski mekanlara canlılık kazandırılmıştır. (http://rudi.herts.ac.uk/cs/barcelona/barcit01.htm)

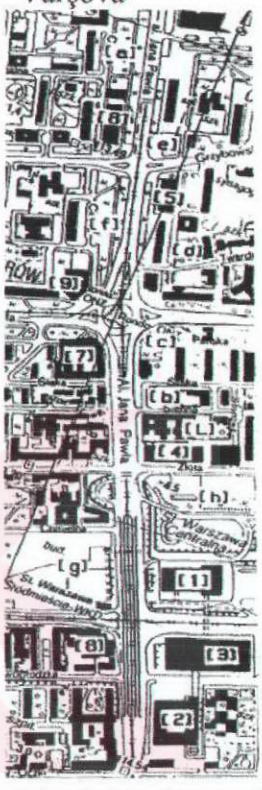
II. Varşova Örneği / Polonya

Varşova kentinde kentsel tasarım özelindeki gelişmeler, kent merkezindeki oluşumlarla örtüştüğü için, kent merkezindeki Jana Pawla II Bulvarı (JPII) boyunca gündeme getirilen gelişmelerden sözetmek yerinde olacaktır. 1950'li yılların başlarında savaş sonrası kalıntılardan geriye, mimari miras adına pek birşey kalmamıştır. JPII Bulvarı boyunca yalnız bir-iki savaş-öncesi yapıya rastlanabilinmektedir.

Sözkonusu bulvar ve çevresi için başlıca iki kentsel tasarım şeması yarışmalar sonucu tercih edilmiştir. Birincisi, kentin kuzeyini merkez alanı ile birleştiren büyük bir merkez konut alanı tasarımıdır. 1960'lı yıllarda uygulanan bir proje olarak 16-katlı yapıların oluşturduğu bir doku sergilemektedir. Tüm sosyal ve ticari donatı birimleri daha az-katlı birimler olarak düzenlenmiştir. Ancak ticari birimlerin çoğu 1990'lı yılların başına kadar boş kalmıştır. Bazıları bugün bile doldurulamamıştır.

İkinci şema, merkez alanını güney bölgesi ile bütünleştirmeyi amaçlayan bir başka projedir. Bu bölgeye Varşova Merkezinin Doğu Bölgesi (ZRCW) adı verilmiştir. Yarışmayı kazanan proje, 140m. yükseklikteki beş adet kuleden oluşan, aralarında az katlı pavyonların olduğu bir doku sergilemektedir. Biri 1970'li yılların sonlarında, ikincisi ise 1990'lı yılların başında uygulanmıştır.

Şekil 3.34 Jana Pavla II Bulvarı / Varşova

Kaynak:http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/ud_or_ucs.html

Kentin hikayesinin kentsel tasarım bölümü burada sona ermektedir. Oluşturulan şemalar kapsamlıdır, yarışmalara bağlı olarak oluşturulmuşlardır, ve her ikisi de hiçbir zaman tam olarak bitirilememişlerdir. Bitirilselerdi, ne tür gelişmeler olurdu, bu hiç bilinemez. Ancak izleyen süreçte, görüşler oldukça ciddi değişimlerden geçmiştir. 1980'li yılların sonlarında merkez-kontrollü ekonomi sallanmakta iken, ülkeye yabancı sermayenin girişine izin verilmiştir. Bu ZRCW planının delinmesine neden olan ilk gelişimdir. Her ne kadar plana uymasa da yedi katlı Holiday Inn Otelinin inşası kabul edilmiş ve gerçekleştirilmiştir. Kentsel tasarımın bittiği ama kentsel fırsatlar döneminin başladığı kırılma noktası budur.

1989-1990 yılları arasında ülkenin politik, sosyal ve ekonomik sahnesi tamamiyle değişmiştir. Politik özgürlüğün elde edilişi, serbest piyasa ekonomisinin geri gelişi, kamu tarafından tüm sınırlandırmalardan arındırılmak şeklinde

yorumlanmış, bu sınırlandırılmama talebi kent planlama için de sözkonusu olmuştur. Bunu izleyen süreçte, Yerel yönetim, bölge (belediye) otoritelerine planlama ve tasarım sürecinde tam yetki vermiştir. Ancak bu geçiş sürecinde, kapital eksikliği, dönüşümün de belirsilikler üzerinde yapılanmasını gerektirmiştir. 1982-1983 yılları arasında onaylanan Varşova Master Planının, yeni koşullara uyarlanabilmesi için revize edilmesi gerekmiş, bu ise 1992-1993 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Burada ilginç olan hem yerel otoritenin hem de kamuoyunun planların mümkün olabildiğince az sınırlayıcı olması konusunda hemfikir olmasıdır. Böylelikle, plan kuralları çok genel, çoğu zaman belirsiz ifadelerle dolmuştur.

Şekil 3.35 İş Merkezleri / Varşova

Kaynak:http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/ud_or_ucs.html

Yeni plan yasası, Fiziksel gelişim yasası ise 1994 yılında onaylanmış, 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Yasanın getirdiği kısıtlamalar da Master plan ile önerilenden farklılaşmamaktadır. Master Plan, özellikle merkez alanda kentsel tasarım çalışmaları yapılmasını öngörmekte, çok-katlı yapılaşma için de panoramik irdelemeler yapılmasını talep etmektedir. Ancak bu tür ilkeler, bir yaptırım olmaksızın, sadece yatırımcıların inisiyatiflerinde kalmaktadır. İkinci fırsat ise (Holiday Inn Otelinden sonra), yine 1980'li yılların sonlarında Varşova Başbakanının Fransız bir şirket ile bir başka otel için görüşmesi ile gündeme gelmiştir. Mercure Otel, bu anlamda salt birtakım detay revizyonlar sonrasında uygulanmıştır. Sınırlayıcı koşullar sadece tekniktir. İzleyen süreç, diğer yabancı yatırımcıların da bölgedeki taleplerini artırmış, örneğin bir İsveç şirketince Wola İş Merkezi altı katlı bir yapı olarka inşa edilmiştir. Polonya şirketlerinin finanse ettiği iki çok-katlı yapı ise inşa aşamasındadır.

Sonuçta ortaya çıkan tabloda, bağlayıcı herhangi bir yerel plandan bahsedilememesi kaynaklı olarak, kentsel mekanın üzerindeki senaryolar parça parça değerlendirilmektedir. Yerel yönetim işe karışmamakta, politik partiler bu belirsizlikten olumsuz etkilenmemektedirler. Parça projeler genellikle yatırımcıların inisiyatifindedir. Kentin geleceği ise belirsizdir. Belki bu kentsel tasarımın da bir fırsatı olarak değerlendirilebilir.
(http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/ud_or_ucs.html)

3.2.2. Sivil Bakışlar

Kentsel tasarım konusundaki farklı deneyimlerin sadece meslek adamlarının yayınlanmış görüşleri üzerinden değil, bunun yanısıra farklı bireylerin görüş açılarından da ele alınması, vatandaşı oldukları ülkelerin yaşam çevreleri ve o yaşam

çevresi içindeki bireysel varlıkları konularında da görüş oluşturulabilmesini sağlayacaktır. Bu anlamda farklı ülke vatandaşları ile yapılan karşılıklı görüşmeler, esas olarak:

- yaşadıkları kent veya kasabaya ilişkin mekansal kararlar ve yapılaşma dokusu konusunda ne düşündükleri,
- varolan doku içerisinde kentlerinin tarihsel kimlikleriyle çağdaş kimlikleri arasında bir çatışma olup olmadığı,
- kent gündeminde olan kentsel tasarım konularından haberdar olup olmadıkları,
- gerçekleştirilen kentsel tasarım projelerinin yoğun olarak ne tür kullanışlarla desteklendiği ve bir plan kapsamında yapılıp yapılmadıkları,
- kente ait bir konuda bir vatandaş olarak kendilerinden görüş istenip istenmediği, ve alınacak kararlara katılıp katılmadıkları,
- son yıllarda gerçekleştirilen uygulamaların tüketimi mi, yoksa kültürel kullanım ağırlıklı aktiviteleri mi desteklediği, ve
- kentsel/mekansal üst ölçekli kararlara karşı kentsel muhalefetin kimin tarafından yürütüldüğü (önderlik anlamında), bu kişi ya da kuruluşlara nasıl bakıldığı, yani haklı bulunup bulunmadıkları

gibi konularda bir sorgulama imkanı vermiştir.

Buna göre görüş alınan ilk ülke Almanyadır.

3.2.2.1. Erlangen Örneği / Almanya

Klaus Schmidt[13]. Yaklaşık 40-45 yaşlarında bir arkeolog. Türkiye'de Şanlı Urfa kazılarında görevli. Erlangen Üniversitesinde çalışıyor. Önce Erlangen kenti hakkında bilgi veriyor:

Erlangen 200000 nüfuslu bir üniversite kenti. Oldukça eski bir kenttir. Koruma çalışmaları bu anlamda çok önemsenmektedir. Üstelik dünya savaşlarında pek fazla hasar görmeyen sayılı yerleşimlerden biri olması, kentin Almanya içerisinde önemsenen bir tarihsel kimliğe sahip olmasını gerektirmiştir. Turistik olmak anlamında ilk sıralarda yer almaz, çünkü daha turistik bir kent olan Nurnberg'e çok yakın konumlanmaktadır. Bir kalesi, büyük bir park alanı ile kamu

[13] Mart 2000 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

kullanımları yaygındır. Kentsel tasarım konusunda çok fazla bir hareket gözlenmez, çünkü koruma ağırlıklı yerleşim tasarımı ile herşey oturmuş gibidir.
Kentsel konularda halkın katılım düzeyi yüksektir. Yerel yönetimlerce bu tür bir katılım da zaten talep edilmektedir. Burada esas olan Yerel Yönetimde görev almak üzere seçilen partilerin seçim programlarıdır. Her parti halkın görüşüne sunduğu seçim programı ile değerlendirilmekte, seçildikten sonra ise seçim programı üzerinde önerilen her türlü kentsel söz tutulmak zorundadır. Kent halkı ise, gerçekleştirilecek projeler konusunda seçim programı aracılığıyla haberdar olduğu için, ortaya genellikle bir çatışma konusu çıkmamaktadır. Çünkü her konu her kentlinin bilgisi dahilindedir. Bu sistem içerisinde sürprizlere yer yoktur.
Erlangen bir üniversite kentidir. Bu anlamda kenti canlı tutan birçok aktivite vardır. Üstelik ucuz bir kenttir. 50000 öğrenci yaşamaktadır. Üzerinde konuşulan kentsel aktivite yüklemeleri ise böylelikle kültüral aktiviteler ağırlıklı olup, kamu kullanımları daha bile ucuzlatılmaktadır.

3.2.2.2. Heidelberg Örneği / Almanya

Christoph Gerber[14]. 39 yaşında bir prehistorik arkeolog. Türkiye'de Yozgat kazılarında görevli. Heidelberg Üniversitesinde çalışıyor. Heidelberg kenti hakkında verdiği bilgiler yine bir üniversite kentine yönelik olmakla birlikte, Erlangen'dan farklılaşan yönleri de yok değil:

Heidelberg yaklaşık 100000 nüfuslu bir yerleşim. Bir tepenin yamacında kurulmuş olan eski bir kent dokusuna sahip. Ancak savaş sırasında kentsel doku fazlasıyla zarar görmüş. Bugün kentsel gelişim için çok ciddi kısıtlamalar olmakla birlikte, özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca savaştan arta kalan dokunun bile pek önemsenmediği duyarsız yapılaşmalar sözkonusu olmuş. Ancak bugünkü politikalar tamamen değiştirilmiş, daha korumacı bir yön almış.
Kent için gündemde olan önemli bir konu, dünya üzerinde gerçekleştirilmekte olan Bio-Regio projesinin 3 pilot alanından biri olması. Proje Amerika'daki Silikon Vadisine benzer bir içerikte, ancak biyoloji ağırlıklı bir endüstri ve teknoloji merkezi tasarımını içermekte. Bu proje haricinde ise pek bir hareketlenme yok, çünkü Heidelberg de Mancheim gibi bir merkeze çok yakın konumu itibariyle, ikinci planda kalmakta.
Tüm Almanya gözönüne alınırsa, tüketim ağırlıklı ve parçacı projelerin ülkenin özellikle Doğu kesimi için gündemde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Duvarın yıkılmasından önce birçok kısıtlama yaşayan Doğu Almanya, özellikle 1990'lı yıllarda çok farklı senaryolara sahne olmakta.
Kentsel konularda kamunun katılımı ise özellikle banliyö bölgelerinden gelmekte. Banliyö alanlarında bireyler kendi ilgi alanlarına göre gruplar oluşturmakta (örneğin, kentsel ulaşım konuları, sanayi konuları vb.)ve oluşturdukları grup görüşlerini yerel yönetime bildirmektedirler. Yerel yönetim getirilen görüşleri kaale almak zorundadır. Almanya'da örneğin bir tarım alanının konut gelişimine açılması gibi çok kritik konuların gerçekleşme süreci 20 yıl gibi çok uzun süreler alabilmektedir. Dolayısıyla, varolan plan kararlarının değiştirilmesi çok zordur

[14] Mart 2000 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

denebilir. Varolan talepler ise Heidelberg kenti için genellikle konut kullanımı ağırlıklıdır. Çünkü kent sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda doygunluk seviyesine ulaşmış durumdadır.

3.2.2.3. Hamburg Örneği / Almanya

Alman Arkeoloji Enstitüsünde çalışan bir arkeolog[15]. Hamburg'da yaşıyor. Diğer iki üniversite kentine kıyasla Hamburg, hem büyük ölçekli bir kent olması, hem de farklı bir yapı sergilemesi açısından Almanya'ya ilişkin olarak ilginç bir tablo sergiliyor.

Hamburg yaklaşık olarak 2 milyon nüfuslu bir kent. Savaş sırasında tamamiyle yıkılmış. 1950'li yıllar sonrasında ise yeni baştan modern bir kent yaratılmış. Bu anlamda kent merkezi çok tarihsel sayılamaz. Savaş öncesinden geriye kalan sadece bir-iki kilise. Geri kalan tüm doku 1-2 katlı ya da 10 katlı yeni modern yapılardan oluşmakta.

Hamburg büyük bir liman kenti. Dolayısıyla gündemde olan kentsel tasarım projeleri de eski liman ve arkası bölgesinin yenilenmesi konusunda. Bu bölgeye esas olarak 3ncü sektör endüstrinin yani hizmet sektörünün ve iş merkezlerinin gelmesi isteniyor. Bu sektörlerin yanında bir miktar konut kullanımının da yeralabileceği belirtiliyor. Bu senaryolar kent merkez bölgesi için. Hamburg kent merkezi, yaklaşık İzmir kent merkezi kadar büyük bir alanda revizyonu tartışıyor.

Hamburg Almanya'daki 17 eyaletten birini oluşturuyor. Bu idari oluşum kent için belirli sınırlandırmalara karşılık geliyor. Çünkü kentin artık genişleyebileceği hiçbir alan kalmamış durumda. Kent bünyesinde barındırdığı herhangi bir sanayi ya da çalışma alanını kent çeperleri dışına taşıyamıyor, çünkü çeperlerin dışı bir başka eyalete bağlı. Bu son derece politik ve çözümsüz bir sorun oluşturmakta.

Kentsel konulara katılım konusunda ise bir metropoliten kent olması kaynaklı olarak çok karmaşık bir süreç devrede. Demokrasi var. Ancak kentsel kararlara ilişkin olarak gündeme getirilen konular öncelikle Parlamentodan geçiyor. Kentsel konu ancak üst yönetimde çok detaylı bir inceleme sonucunda kamuya ilan edilebiliyor. Bu süreç ise eğer planın değiştirilmesini gerektiriyorsa, çok uzun yıllar sürüyor. Söz konusu revizyona ilişkin olarak kent genelinde seçime gidiliyor. Proje ne kadar önemli olursa olsun, en ufak bir karşıt görüşün varlığında en az 1-2 yıl ertelenebiliyor.

Gündemde olan kentsel tasarım projelerinin ağırlıkla öne çıkardığı aktiviteler ise Hamburg özelinde çalışma sektörü kullanımlara yönelik. Bu döngü içerisinde herşey tamamiyle tüketim ağırlıklı.

---

[15] Mart 2000 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

3.2.2.4. Bordeaux Örneği / Fransa

Laurence Manoukian[16]. Yaklaşık 40 yaşlarında bir arkeolog. Fransa'da Bordeaux kentinde yaşıyor ve Bourdeaux Üniversitesinde çalışıyor. Kentin biraz dışında, daha kırsal bir bölgede yaşasa da, Bordeaux kenti hakkında çok şey anlatabiliyor:

Bordeaux bir 18nci yüzyıl kenti. Şaraplarıyla ünlü bir yerleşim. Fransa'nın altıncı büyük kenti ve aynı zamanda Güneybatı Fransa'nın önemli bir ticaret merkezi. Garonne Nehri kıyısında kurulu kent, eski bir limana da sahip. Ancak Bordeaux limanı eski geleneksel önemine artık sahip değil. Hala ülkenin gözde turistik yerleri arasında yeralıyor. Kentte konferanlar, kongreler, sergiler çok sık düzenleniyor. Dünyanın en büyük şarap fuarı (Vinexpo) burada düzenleniyor.
Koruma ise önemseniyor. Eskiden şarap tüccarlarının kullandıkları yapılar, restore ediliyorlar. Kent geleneksel dokusunun yanında yeni gelişen bölgeleri de var. Kent mimari oluşum anlamında Paris ile karşılaştırılıyor. Çünkü geniş bulvarları, caddeleri var.
Kent gündemini biri henüz bitirilmemiş, diğeri ise tartışılan iki proje oluşturuyor. İlk proje Garonne nehrinin karşı kıyısında, halen devasa sergi salonlarının inşa edildiği bölgeye ilişkin. Sözkonusu bölge, nehrin diğer bölgesine kıyasla daha "kentleşmiş" bir doku sergiliyor. Burada gündemde olan proje, kentte en ünlü meydanlarından biri ile bu yeni gelişme alanı arasında bir köprünün kurulmasını içeriyor. Henüz tartışılmakta olan bir proje.
Gündemde olan ikinci proje ise "fantomatik" bir proje. Proje kent merkezi ile üniversite kampüsü arasında bir tüp inşa edilmesini ve ulaşımın kolaylaşmasını öngörüyor. Kararı Kentleşme Enstitüsü verecek. Katılım konusunda ise bir bilgi mevcut değil. Projelere yerel yönetimler karar veriyor ve yapılıyorlar. Bu iki proje haricinde ise genelde kültürel aktivite ağırlıklı projeler tartışılıyor. Kentin turistik önemi arttıkça, kültürel oluşumlar da kaçınılmaz.

3.2.2.5. Sydney Örneği / Avustralya

John Lang. Mimar ve kentsel tasarım uzmanı. "*Urban Design: The American Experience*" adlı kitabın yazarı. Avustralya'da New South Wales Üniversitesinde Mimarlık profesörü olarak görev yapıyor. Profesör Lang'in yaşadığı kent olan Sydney hakkındaki görüşleri bir kentsel tasarım uzmanının görüşleri olması açısından farklılık taşıyor[17]:

Sydney de tıpkı İstanbul gibi daha küçük belediyelere ayrılmış bir metropoliten kent. Kentte oluşan sorunların genellikle iki başlıca kaynağı var:
i. yasal sınırları aşan sorunlarla uğraşmak

---

[16] Mart 2000 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.
[17] 28 Eylül 2001 tarihinde İstanbul 1. Uluslararası Kentsel Tasarım Sempozyumu kapsamında (26-28 Eylül 2001, MSÜ) gerçekleştirilen karşılıklı görüşmeye ve 17 Aralık 2001 tarihli e-posta metnine dayandırılmıştır.

ii. yerel sorunlarla ilgilenen kişilerin deneyimsiz olmaları.

Kentin merkez alanı körfezin varlığı ile, ve ayrıca sahip olduğu topoğrafya ile tüm kente çok ilginç bir kimlik yüklüyor.

Sydney yaklaşık 200 yıllık bir kent. Kent bugün büyük bir liman kenti olmaktan bölgesel öneme sahip bir ticari merkez olmaya doğru değişim göstermekte. Ancak bu değişimin yavaş bir süreç içerisinde gerçekleşmesi sayesinde geçmiş ile bugünün kentsel dokuları arasında şok edici fazla bir müdahalenin görülmediği söylenebilir. Bunun uzantısında ise oldukça başarılı sayılabilecek bir koruma hareketi de gündemde.

Kentsel konulardan kentlilerin haberdar olabilmesi ve katılımlarının sağlanabilmesi birkaç yolla sağlanabiliyor. Kent haberleri bir taraftan gündemdeki konular hakkında bilgi veren bültenler tarafından yayılırken, diğer taraftan bir müzede kentin merkezinde neler olup bittiği hakkında bigi veren ve sürekli yenilenen bir sergi yoluyla kamuya ücretsiz olarak kent haberlerini sunulabilmekte.

Gündemde olan kentsel tasarım projeleri konusunda ise halihazırda üzerinde tartışılan ya da uygulamaya geçmiş bulunan birkaç üst-ölçekli gelişim projesi söz konusu. Bu projeler terkedilmiş askeri ve endüstriyel alanlar üzerinde geliştirilen üst-ölçekli konut gelişmelerini konu alıyor. Bu projelerin "Urban Design: The American Expeience" adlı kitaptaki kategorizasyonlar arasında "toplu tasarım"[18] *olarak ifadelendirilen tasarım sürecine örnek oluşturdukları söylenebilir. Aynı durum kent çeperleri için de geçerli olmakta, ve kent çeperleri büyük ölçekli konut gelişmeleri ile donatılmakta. Bunun haricinde bir de 2002'de yapılacak olan Olimpik Oyunlar alanı sorunu ile birkaç liman önü gelişme alanları konuları gündemde. Aslında limana gelecekte ne olacağı konusu her zaman tartışılan bir konu olarak tazeliğini koruyor.*

Sözü edilen projeler üst ölçekli bir plana bağlı olarak gündeme getirilmiş değiller. Daha çok bireysel temelde geliştirilmiş durumdalar. Kentin kapsamlı bir üst ölçekli bir planı olmakla birlikte, bu plan daha çok ulaşım ve arazi kullanım konularıyla ilgilenmekte ve kentsel tasarım konularını kapsamından hariçte turmakta. Ancak, diğer taraftan kentliler kentsel tasarımın ne olduğu ve kentsel mekanların kalitesinin ne demek olduğu konularında giderek daha eğitimli hale geliyorlar.

Kentsel konular hakkında alınması gereken kararlara kentlilerin katılımı tüm kent ölçeğinde mümkün değil. Ancak, örneğin bir alışveriş merkezinin yeniden geliştirilmesi konusunda, kentlilerin katılabileceği çok sayıda toplantı yapılıyor. İnisiyatif, bireysel olarak kentlilere bırakılmış durumda.

Son yıllarda geliştirilmekte olan projeler bir taraftan kültürel gereksinimlere hizmet ederken, diğer taraftan tüketime de yönelik bir kurguya oturtuluyor. Ancak ekonomik konular kesinlikle önemli olmakla beraber, özellikle kıyı alanlarında kültürel ele alışlara bilhassa önem verilmekte.

Kentsel konulara yönelik muhalefet ise bir sivil toplum kuruluşundan ziyade esas olarak bireysel olarak kentlilerden gelmekte ve bu muhalefet basın ve yayın organlarınca desteklenmekte. Hiç kuşkusuz, çatışmaların yaşandığı kent sorunları medyanın en fazla ilgisini çeken konulardan birini oluşturuyor. Yasaların

[18] Yani, mimarın tasarımı üzerinde tam kontrolü ve mimar ya da mimari ekibin üst ölçekten en küçük detaya kadar ürünü üzerinde söz sahibi olduğu tasarımlar.

(örneğin zonlamaya ilişkin geliştirilen kararlarda) kentlilerin lehine bir tablo çizmesi, kentlilere bir anlamda önemli bir güce sahip oldukları söylenebilir. Esas sorun, kentlilerin aslında yapılması istenen her türlü değişime karşı olmaları. Gelecek tasarımlarını algılama konusunda kentliler büyük zorluk çekmekteler.

3.2.2.6. Kahire Örneği / Mısır

Ahmed Ouf. Mimar ve kentsel tasarım uzmanı. Mısır'ın Kahire kentinde yaşayan ve mimarlık mesleğini akademik çevrede sürdüren Ouf'un kente iliskin gorusleri kentteki guncel mekansal yaklaşımlar hakkinda bir fikir verebiliyor[19]:

Kahire kentine ilişkin alınan mekansal kararlar çoğu zaman çelişkili kararları içeriyor. Söz konusu kararlar kentin yapılaşmış çevresinin bütünlüğünü sağlayacak gelişmeler için yeterli alan oluşturmaktan çok, varolan trafik sorunlarını çözmeye yönelmiş durumda. Bunun ötesinde kentin mevcut mekansal dokusu içerisinde kentin tarihsel geçmişi ile yeni kimliği arasında da birtakım çatışmalar bulunuyor, çünkü kentin yeni kentleşme düzeni önceki hiçbir kentsel kimliği dikkate alarak gerçekleştirilmiyor. Dolayısıyla geçmiş kimliğinden tamamiyle kopuk gelişen bir yeni yerleşme düzeni kentin mekansal düzenine hakim oluyor. Kentin gündeminde olan kentsel tasarım projeleri hakkında ve diğer kentsel konulara özel ne herhangi bir katılım, ne de bilgilendirme sistemi var. Bununla birlikte son zamanlarda gündemde olan kentsel tasarım projeleri esas olarak Nil nehri kıyısının güzelleştirilmesi ve özellikle yabancı turistleri çekecek koruma-geliştirme projelerinden oluşuyor. Ancak bu projeler üst ölçekli ve daha kapsamlı bir projeye bağlı olarak değil, bağımsız olarak geliştiriliyorlar. Ayrıca son yıllarda yürütülmekte olan projelerin genelde kültürel gereksinimlerin karşılanmasından çok, ekonomik kaygılarla geliştirilen ve tüketime endeksli olarak yapılandırılan bir kurguya oturdukları söylenebilecektir. Kültürel içerikli projelerin sayısı oldukça azdır.

Kentsel konulara yöneltilen muhalefet ise çok sıkıntılı bir süreci içerdiğinden ve bu muhalefet yalnızca medya yoluyla gerçekleştirilebilir olduğundan, ne yazık ki profesyonel olarak kent tasarımcılarının ve plancıların izleyebilecekleri formal tüm kanalların etkisi yok denecek kadar az. Bu ise kentsel sorunlara karşı özellikle de profesyonel çevreden gelen fazla bir muhalefetin olmaması şeklinde yansıma buluyor.

---

[19] 28 Eylül 2001 tarihinde İstanbul 1. Uluslararası Kentsel Tasarım Sempozyumu kapsamında (26-28 Eylül 2001, MSÜ) gerçekleştirilen karşılıklı görüşmeye ve 15 Kasım 2001 tarihli e-posta metnine dayandırılmıştır.

3.2.2.7. Madrid Örneği / İspanya

Javier de Mesones. Kentsel tasarım uzmanı olan plancı, yaşadığı kent olan Madrid'e ilişkin görüşlerini kısa ve öz bir biçimde aktarırken, kente olan yaklaşımını da net bir şekilde sergilemiştir[20]:

Kentin tarihsel dokusu ile yeni gelişme alanları arasında belirgin bir doku farkı bulunmakta. Eski kent dokusu kentliye cazip alanlar sunarken, yeni yapılaşmış alanların aynı etkiyi yaratabildiği söylenemez. Tıpkı her kentte olduğu gibi Madrid'de de eski kent dokusu ile yeni doku arasında ciddi çatışmalar görülür. Çatışan unsurlar ise ağırlıklı olarak taşıtların yarattığı yoğunluk ve yaşam tarzında meydana gelen değişiklikler kaynaklıdır. Plancıların esas çözmesi gerekli açmaz da budur. Yapılması gereken kentlerin eski dokusunun korunması ve yeni yaşam tarzı ile uyumlu hale getirilmesidir.

Gündemdeki kentsel konular hakkında tüm kent halkının haberdar edilebildiği kentte halihazırda belediye sınırları içerisinde üst ölçekli bir plan ile eski kent dokusunda bir koruma planı çalışması sürdürülüyor. Belediye planı olarak adlandırılan plan 1/10.000 ile 1/2000 arasında değişen farklı ölçeklerde çalışılırken, koruma planı 1/2000 ile 1/500 ölçeklerinde gerçekleştiriliyor. Bu süreçte ise kamunun bilgilendirilerek katılımının sağlanması mediasyon toplantıları aracılığıyla mümkün kılınıyor.

Son dönemde gündeme gelen kentsel tasarım projelerin ne kültürel, ne de ekonomik içerik anlamında bir ağırlık sahibi olduğu söylenemez. Nitekim, gerçekleştirilen projeler hem sosyo-kültürel içerikli olup, hem de ekonomik olarak kendi sürekliliğini sağlayacak tüketim aktiviteleriyle donatılıyor.

Kentsel muhalefet ise hep aynı temel üzerinde ilerliyor. Eğer yerel yönetim sağ kanatta yer alıyorsa, muhalefet hep sol kanattan geliyor. Bunun tam tersi de geçerli. Yönetim sol ise muhalefet sağ. Kentsel konuların içeriği bu anlamda önem olarak daha tali konumda kalıyor.

Kamu görüşü ise yine hep aynı: sol taraftarları sol politikanın kentsel konulara ilişkin düşüncelerini savunurken, sağ taraftarları da sağ politikacılarının söylediklerini onaylıyorlar (her ne kadar her iki taraf da her konu hakkında tam bir bilgi sahibi olamasa da...)

Bu düşünceler belki biraz kısa ve belki de biraz kötümser olabilir. Ama Madrid özelinde hepsinin doğruluğu tartışılmaz.

3.3 Dünya Deneyiminden Çıkarılabilecek Sonuçlar

Kentsel tasarım eyleminin dünya pratiğine yansımaları bağlamında birçok ciddi farklılaşma olduğu gözlenebilecek iken, kuramsal anlamda kentsel tasarım neredeyse hep aynı konulara işaret etmektedir:

---

[20] 28 Eylül 2001 tarihinde İstanbul 1. Uluslararası Kentsel Tasarım Sempozyumu kapsamında (26-28 Eylül 2001, MSÜ) gerçekleştirilen karşılıklı görüşmeye ve 15 Kasım 2001 tarihli e-posta metnine dayandırılmıştır.

- kamu bilincinin yaratılması
- kentsel konulara katılım
- disiplinler arası köprü misyonu
- kentsel kalite artırımı
- sürdürülebilir mekan oluşumu
- politik bir eylem olma misyonu
- kentte yaşama gururu ("civic pride")
- ekonomik temelli yaklaşımların yarattığı tehlike, ve
- sorunların çözümünün "işbirliği"nden geçmesi

Dünya deneyiminin önündeki hedeflere ulaşmanın çok ciddi bir yeniden yapılanmayı gerektirdiği açıktır. Lang'in (1994) ***"kentsel tasarımın yeniden tasarlanması gerekliliği"*** konusundaki görüşleri ise bu durumun net bir ifadesi olarak kabul edilebilir. Bir sonraki aşamada tartışılması gereken de bu yapılanmanın gündemdeki tartışmalar ile nasıl yönlendirilebileceği olmalıdır.

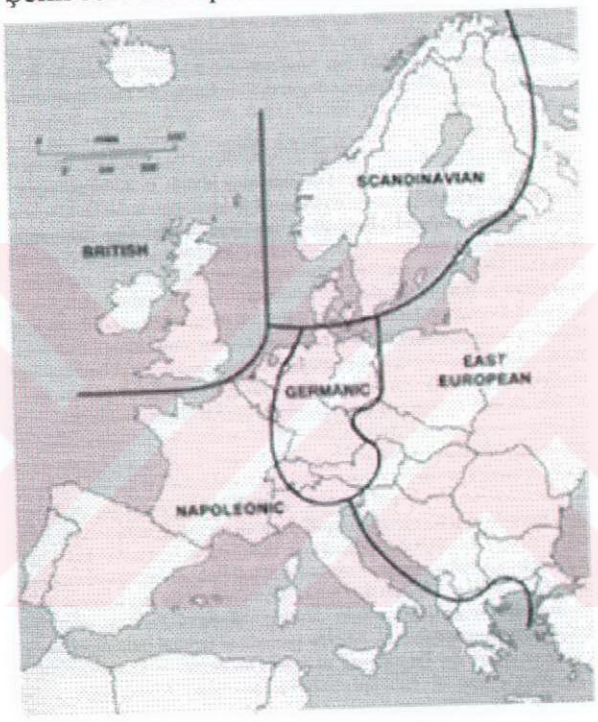
Ancak kuşkusuz bu tartışmalar yerel bağlamdan koparılarak yapılamayacaktır. Pratikte görülenin ve yaşananın ardındaki planlama ve tasarım pratiğine ilişkin bir irdeleme, bir taraftan bir kentin ya da mekan parçasının oluşumunu yönlendiren farklı mekansal dinamikleri gözler önüne sererken, diğer taraftan sergilenen alternatif planlama ve tasarım süreçlerinden elde edilebilecek yorumların, yeniden yapılanma aşamasında nasıl değerlendirilebileceğinin yanıtını da içerisinde barındırmaktadır.

3.3.1. Dünya Kentsel Tasarım Pratiğinin Ardındaki Planlama

Dünya düzleminde benimsenen planlama ve tasarım pratiğine ilişkin bir irdeleme, Türkiye koşulları bağlamında öncelikle Avrupa ülkeleri özelinde detaylı bir odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Gerek Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma süreçlerini aşama aşama geçiyor olmasından ötürü, gerekse de Avrupa Birliği ülkelerinin kıta genelinde planlamanın ve tasarımın geleceğini ve mekansal pratik anlamında bütünleşme olasılıklarını sorgulayıcı çabalarından ötürü, dünya deneyimi planlama konusu özelinde Avrupa kıtası ile sınırlı tutulmuştur. Görüleceği üzere, planlamaya odaklanan inceleme çerçevesi farklı ülke pratiklerinin hangi planlama geçmişine, politikasına, işleyişine dayanmakta olduğunu ve bunun uygulamalara nasıl yansıdığını araştırmaktadır.

Bu irdeleme belirli ülke aileleri temeline oturmaktadır (Şekil 3.36). Bu ülke ailelerine ilişkin örnek sistemler Tablo 3.5 – Tablo 3.15[21] arasında verilmektedir. Aktarılan sistemler arasına Doğu Avrupa ülkelerinin dahil olmaması ise henüz bu ülkelerin yeni bir planlama sistemine sahip olmamaları (Newman & Thornley, 1996, s.69) ve tıpkı Bölüm 3.2.1.3.2 kapsamında tartışılan Polonya örneğinde olduğu gibi, varolan kurguya bir şekilde adapte olma çabası içerisinde planlı bir gelişme gösterememelerine bağlıdır.

Şekil 3.36 Avrupa Ülkeleri Aile Grupları

Kaynak: Newman & Thornley, 1996, s.29.

[21] Sözü edilen tablolar Newman & Thornley'in (1996) "Urban Planning in Europe" adlı eserinden yararlanılarak derlenmişlerdir.

Tablo 3.5 Britanya Ailesinden İngiltere Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
Planlamaya yönelik ilk yasallaşma 1947 yılında yürürlüğe girmiştir. Buna göre planlama üç temel fonksiyona sahiptir: • gelişim kontrolü • imar planları • merkezi yönetim danışmanlığı Yazılı olmayan İngiliz anayasası, yerel yönetimlere özel hiçbir koruma getirmemektedir.	Gelişim kontrolü, yerel otoriteler aracılığıyla gerçekleştirilir. Yerel yönetim alan kullanım ilkelerini belirleyen bir imar planı hazırlar, ancak her ne kadar bir uygulama kararının verilmesinde önemli rol oynasa da, plan tekbaşına yasal bağlayıcılığa sahip değildir. Planı "başka somut kararlar" geçebilir. Ayrıca belirli bir mekansal gelişimi kontrol kararına karşı, birey temyize gidebilir ve temyiz süreci merkezi yönetimin onayı ile sonlanır. Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında görüş karşıtlıklarının olması durumunda bu süreç oldukça önem kazanır. Dolayısıyla, yerel plancılar her zaman için temyiz olasılıklarını da gözönünde bulundurarak plan yapmak zorundadırlar. Bu sistem oldukça esnek olup, yoruma açıktır. Zaman içerisinde merkezi yönetimin planlama sürecine katılımı ve de imar planlarının yaptırım gücü üzerinde çok fazla dalgalanmalar süregelmiştir.	*Planlama Politikası Ana İlkeleri ("Planning Policy Guidance Notes")*: Merkezi otoritenin planlama sisteminin genel yapısı üzerinde son derece etkili olması bu ilkeler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu ilkeler iki tiptir: i. kullanım-türü temelli (yeşil kuşaklar, konut, arkeoloji, reklam kontrolü vb.); bu tür ilkeler yerel politikalar üzerinde, örneğin kent dışı alışveriş merkezlerine izin verilip verilmemesi konularında oldukça etkilidir. ii. kullanım alanı temelli (bölgesel ve stratejik ilkeler);bu ilkelere daha alt kademedeki planlar uyum sağlamak zorundadır.	İmar Planları iki düzeyde gerçekleştirilmektedir: • kent yönetimleri (*"county"*) strüktür planlarını, • kentsel alt-bölge yönetimleri (*"district authority"*) ise yerel uygulama planlarını hazırlamakla yükümlüdür. Metropoliten alanlarda bu ikili yapı *"Bütünsel İmar Planı"*nda *("Unitary Development Plan")* birleşir. 1991 yılından itibaren bu planlara daha fazla önem verilmeye başlanmıştır.	Son yıllarda planlama izinleri konusunda giderek artan düzeylerde bir "müzakere pratiği" geliştirilmiştir. Buna *"planlama kazanımı"* adı verilmektedir. Bu müzakereler kamuya kapalı olup, örneğin finansal sorumluluklar, altyapı uygulamaları ya da yatırımcının kamu-yönelimli kullanımlara yer verip vermeyeceği gibi konuları içermektedir. Ancak bu tür müzakere süreçlerine karşın, sistemin gelişim kontrolüne yönelik ilkeleri fazla değişmemiştir.
Sonuç olarak, merkezi yönetimin i. Planlama Politikaları Ana İlkeleri aracılığıyla yerel politikaları etkileme yetisine sahip olması, ii. kararların temyiz edilme süreçlerindeki rolü, ve iii. planlama uygulamalarında alınan kararlardaki karar yetkisinin fazla olması kaynaklı olarak, İngiliz sisteminin oldukça "merkezi" temelli olduğu söylenebilecektir. Ancak yine de böyle bir sistemin oldukça esnek olması, sözü edilen Ana İlkelerin planlama politikalarını hızlı bir süreç dahilinde değiştirilebilmesine bağlıdır. Diğer taraftan, başka ülke deneyimleri ile kıyaslandığında, ulusal ve bölgesel düzeydeki planların olmayışı da dikkat çekicidir.				

Tablo 3.6 Britanya Ailesinden İskoçya Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
İskoç yasaları, onsekizinci yüzyılın başlarına değin bağımsız bir krallık sistemi ile yönetilmesi kaynaklı olarak, İngiliz sisteminden bağımsızlaşarak yeni bir kurguya oturtulmuştur. 19.yy.'dan itibaren İngiliz Ortak Yasasına bağlanmış olsa da, geçmişin izleri farklılaşan özelliklere sahip olmasını gerektirmiştir.	Farklılaşan coğrafyasına ve yerleşim dokusuna bağlı olarak, İskoçya'nın yönetsel yapısı tek-kademeli ve çift-kademeli düzenlemelere oturmaktadır. Bölgesel düzeydeki kademe, bölgesel rapor hazırlamakla yükümlüdür ve bu ise İskoç sistemini İngiliz sisteminden ayıran özelliklerden biridir.	İngiliz pratiğinden farklı olarak İskoçya planlama sistemi çok daha stratejik bir yaklaşımı benimsemektedir. Buna göre ulusal planlama politikaları daha kapsamlı bir çerçeveye oturtulmaktadır. Böylelikle *"Ulusal Planlama İlkeleri" ("National Planning Guidelines")* adı altında bir ana çerçeve oluşturulmuştur.	Son zamanlarda, tek-kademeli yeni bir sistem geliştirilmiştir: "çok-amaçlı otoriteler" ("multi-purpose authorities"). Bu otoriteler stratejik planlama sorunlarını çözmek üzere oluşturulmuşlardır.	-
Sonuç olarak, İskoç sisteminin Britanya ailesi içerisinde farklı bir konu olduğu, yasal süreç anlamında İngiliz sisteminden farklılaştığı söylenebilecektir.				

Tablo 3.7 Britanya Ailesinden İrlanda Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
İskoçya'dan farklı olarak, İrlanda sisteminde empoze edilen İngiliz yasalarını aşma eğilimi olmamış, planlama yasaları, İngiliz yasal çerçevesinin İrlanda koşullarına adapte edilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yasal dayanak 1963 Yerel Yönetim (Planlama ve Gelişim) Yasası'dır. Yasa 1976, 1982, 1983 ve 1990 yıllarında değişikliğe uğramıştır.	Merkezi yönetim yasa koyar, planlama düzenlemelerini formüle eder. İmar planlama süreci bu formülasyonlara oturmak zorundadır.	1994-1999 yılları arasında Ulusal Kalkınma Planı oluşturulmuş, ve bu AB fonlarından yararlanmak üzere bir araç olarak görülmüştür. Dolayısıyla ulusal önceliklerin kapsamlı bir değerlendirilmesinden ziyade, AB finansal programlardan gelecek olanaklara temellenmektedir. Ülkenin bir bölge olarak tasarlanması, AB fonlarından yararlanma amacı taşır.	Ulusal ölçekte altyapı uygulamaları önde gelmektedir. 1994 yılında yürürlüğe giren Yerel Yönetimler Yasası, bölge içi kamu hizmetlerini , bir "bölgesel kurul" aracılığıyla koordine etmektedir. Bu koordinasyon süreci, yerel otoritelerin hazırladıkları planların tutarlı olup olmadığını ve AB programlarına oturup oturmadığını denetlerler.	-
İrlanda sistemi tamamiyle merkezileştirilmiştir. Tüm ülke Avrupa Birliği içerisinde bir bölge imiş gibi "tek bir bölge" olarak tasarlanmıştır.				

Tablo 3.8 Napolyon Ailesinden Fransa Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
Devrim sonrası sistem 1804 yılı yasal düzenlemelerine temellenir. 1980'lere kadar oldukça merkezi bir sistem hakim iken sonrasında planlama yetkisi yerel yönetimler ile paylaşılmaya başlanmıştır. Fransız Kentleşme Yasası 1950'lere dayanır ama sürekli revize edilmektedir. Yerel yönetim sistemi özünde Fransız Devrimi'ne dayanır. Buna bölgesel düzlem yeni eklenmiş durumdadır ve ayrıca yerel yönetimler ile merkezi yönetim arası ilişkiler ve düzeyler arası yetki dağılımları 1980'lerle birlikte yeniden düzenlenmiştir.	Planlamada dört kademeli bir yönetim sistemi etkindir: *1-devlet* *2-bölge (22 adet)* *3-departman* *4-komün* Bu sistem içerisinde alt kategoriler seçilmiş temsilciler ile komitelerce yönetilmektedir. Devleti temsil eden birimler yerel yönetimler üzerinde etki sahibidir. Yönetim ayrıca bölgesel ve kentsel konularda DATAR'a *(Bölge Eylem Alanı Planlama Delegasyonu)* da danışmak zorundadır. -Devlet ulusal kuralları ve ilkeleri belirler. Ayrıca periyodik olarak diğer planlama organlarının rollerini değerlendirir. Ana altyapı kararlarını verir. -Departmanların arazi kullanım planlaması yetkileri yoktur, ama kentsel konuları ve planlamayı etkileyisi işlevleri vardır.	-Geniş kapsamlı planlama politikası benimsenmiştir. -Ekonomik politikaları periyodik ulusal planlar belirlemektedir. - 1960'lı, 1970'li yıllarda üst ölçekli konut yatırımları ZUP *(Zones a urbaniser en Priorite)* denilen öncelikli kentleşme alanları yoluyla denetleniyordu. 1980'lerin ortalarından bu yana Başbakan Paris'te büyük ölçekli projelerin *(grands projets)* kültürel ve ofis kullanımları ağırlıklı olmak üzere yerseçimi ve formunun karar alınma sürecinde bizzat aktif rol almaktadır. - Planlama mevzuatı yüksek düzeyde uygulanabilirlik gücü içerir. Örn. kamusal kullanım amacıyla arazi satın alımı için POS'li komünler arazi satışlarından kendilerini haberdar edecek satıcı tutar ve piyasa fiyatından arazi satın alırlar. Bu, arazi spekülasyonunu önler ve arazi bankaları kurulmasını sağlar.	Loi d'orientation Fonciere 1967'de iki kademeli bir planlama sistemi getirdi. *I. Strateji planı:* zorunlu değildir. 1980 yılına kadar 200 master şema yapılmıştır. Yerel yönetimin parçalanmış yapısı planları devletle koordineli oluşturulacak bir komünler topluluğunun sorumluluğunda olmasını gerektirir. *II. Plan d'Occupation des Sols (POS):* komünlerin sorumluluk alanındadır. 50000 nüfus üzeri tüm komünlerin planı vardır. Plan hazırlama zorunlu değildir ancak kilit konumundaki gelişim bölgelerinin satın alınma hakkını verir. POS kesinlik taşıyan bir zonlama planıdır. (U zon: zaten kentleşmiş olup gelişime izin verilen alanlar; NC: tarımsal gel. aln.; ND: koruma aln.; NA: büyüme aln.) POS'ların sosyo-ekonomik içeriği de vardır.	- Plan üretim sürecine merkezi hükümetin yanısıra, Ticaret odası gibi diğer yönetim birimleri de katılır ve kamu konsültasyonu ve muhaliflere yönelik kamu duyuruları yapılır. - Eğer komünler yasadışı işlere girerse, merkezi yönetim müdahale edebilir. - 22 bölge (Ile de France hariç) gelişim planı yapabilecek iken sadece birkaçı bunu başarabilmiştir. Güncel tartışmalar, bölgeleri daha büyük gruplar altında toplama konusuna odaklanmaktadır.
Fransız sisteminde komünlerin devrimci demokratikleşme süreçlerinde asal bir yeri vardır ve hükümetin merkezi otoritesini kurabilmesi için yönetimler arası çok güçlü bir ağ kurması gerekmiştir. Dolayısıyla yerel yönetimler merkezi yönetimin sıkı kontrolü altındadır. Ayrıca Fransız sistemi tüm Napolyon ailesini etkileyen bir yasal çerçeveye sahiptir. Bu sistem *"geniş kapsamlı planlama"* tavrına karşılık gelmektedir.				

Tablo 3.9 Napolyon Ailesinden Hollanda Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
Esas çerçeve olarak Napolyonik Kanun sistemine temellenen bir yasal çerçeve kapsamı vardır.	Yönetimin üç kademesi vardır: *1. ulusal düzlem* *2. il düzlemi* *3. belediye düzlemi* Anayasa herbirinin rolünü net olarak belirlemiştir. Merkezi hükümet Fiziksel Planlama Yasasını ve Ulusal Fiziksel Planlama Ana İlkelerini oluşturur. Bu sistemde farklı sektörel kurumlar koordine edilir ve kamu görüşüne başvurulur. Rapor haline getirilen ilkelerle, ülkesel fiziksel planlama önceliklerini belirlenir. -Her düzlemin yasal ve yönetsel gücü olup, merkezi yönetimin bütünsel danışmanlığına bağlıdır. -Her düzlem, üst düzlemlerle çatışmadığı sürece kendi yasal mevzuatını formüle edebilir. -Tüm düzlemlerin planlama yetkisi vardır. Planlama uygulamaları içerisinde *bölge planları* kilit konumundadır. Tüm ilin gelecek gelişiminin nasıl olacağının ana çerçevesini çizer. Bölge planlarının hazırlanmasında iller sorumludur. Belediyeler kendi içlerinde özerk olsalar da, plan önerileri ve bütçeler illerin onayından geçmektedir. Ancak il yönetimleri belediyeler üzerinde belirleyici olmayı tercih etmediklerinde salt blok etkisi yaratılmaktadır. Sistem karşılıklı anlayış ve kontrol çerçevesinde yürütülmektedir.	Yönetim düzlemleri arası ilişkiler özerklik ve dayanışma ilkelerine dayalıdır. Sistem ister gönüllü, ister bağlayıcı olsun, ileri derecede konsültasyona temellenir. Her düzlem arası geçişlilik o denli güçlüdür ki, gerek yatay gerekse düşey koordinasyon son derece iyi işlemektedir. -Son yıllarda politikanın desantralizasyonu konusunda harekete geçilmekle birlikte, endişeler finansal kontrol sonucu artan santralizasyon sorunu ile yerel politikaların daha detaylı denetlenmesi yönündedir. -Çok güçlü bir arazi politikası vardır. Belediyeler tüm araziyi satın alır, altyapısını hazırlar ve satarlar. Örn. Amsterdam Bld. Arazisinin %75'ine sahiptir. Bu sistem hem ortaklığı ve uzlaşmayı getirir, hem de mekansal gelişmeler yönlendirilir.	Belediye düzleminde iki tip plan yapılmaktadır: *1. strüktür planı* *2. detaylı uygulama planı (Bestemminsplan)* Strüktür planını hazırlamak zorunlu değildir, belediyenin bir parçası ya da tümü için de yapılabilir. Uygulama planının ilkesel çerçevesini oluşturmaya yönelik olup, bağlayıcı değildir ve üst düzlem onayını gerektirmez. Uygulama planı, yasal bağlayıcılığı olan en önemli planlama aracıdır. Daha üst düzlemlerde planlama konuları üzerinde salt yol-gösterici görüş verilmektedir. Belediyelerin bu planı hazırlamaları zorunlu olduğundan, neredeyse tüm ülke (gelişme olsun olmasın) planlanmış durumdadır.	-Planlar ve düzenlemeler kurallarla belirlenmiş güce sahiptirler. - Küçük ölçekli belediyelerin yetki desantralizasyonunda yetersiz kalmasıyla *"metropoliten hükümet"* tartışması başlamıştır. 7 kentsel alan için bu öneri geliştirilmiş ve ilk olarak Rotterdam'da 1996'da uygulamaya geçmiştir. Yetkiler illerden alınarak BŞB'lere verilmiş tüm alan için strüktür planı hazırlanmıştır. - Son yıllarda planların esneklikleri üzerindeki tartışmalar, yasal sürece yansımış, ıslah planları getirilmiştir. - Katılım son derece önemsenmektedir.
Hollanda *"desantralize olmuş bütüncül devlet"* olarak tariflenebilmesiyle Napolyon sistemi içerisinde ayrı bir konumdadır. Ayrıca planlama sistemi *planla-yönlendirilen* bir sistem olmaklığıyla girişimciler ve vatandaşlar için kesinlik içermenin, geniş kapsamlı ve güçlü olmanın yanında Hollanda'nın "Avrupa'da en planlanmış ülke" ünvanını taşımasını sağlamaktadır.				

Tablo 3.10 Napolyon Ailesinden Lüksemburg Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
1988 yılında 2000'i projeksiyon yılı olarak belirleyen bir plan hazırlanmıştır. Ayrıca Planlama Bakanlığı 1995 yılında yeni bir plan yapımına da başlamıştır.	Planlama iki aşamada gerçekleştirilir: *1. ulus-devlet* Devlet komitesi master plan çizmekle sorumludur *(programme directeur)*; En önemli stratejik hedefler belirlenir ve 10-20 yıllık periyotlarda uygulama araçları tarif edilir. Bu plan üçüncü partiler üzerinde bağlayıcı olmayıp, bir koordinasyon aracıdır. *2. komün* Komünler ilkesel olarak tüm alanlarını kapsayacak planlardan sorumludurlar.	-Planlama Bakanlığı Master planın uygulanmasına aracı olacak kalkınma planlarını da hazırlamaktadır. Bu planlar yasal olarak bağlayıcıdır ve katılım süreçleri içermektedir. Örn. havaalanı yakın çevresi ya da sanayi bölgeleri için verilen kararlara katılım -Yerel katılım süreci işlemektedir.	Planlar komün tarafından çizilir ve merkezi yönetim içerisindeki planlama komitesinin onayına sunulurlar. Planların üst düzey kalkınma planlarıyla uyumlu olma zorunlulukları vardır	-
Katılımın sağlandığı oturmuş bir planlama sisteminin ülkenin küçük ölçekli olmasından destek bulduğu söylenebilecektir.				

Tablo 3.11 Napolyon Ailesinden İtalya Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
Ülke içinde kuzey-güney farklılaşması pratik bir gerçeklik olarak yerini alır. Son yıllardaki değişikliklerden bağımsız olarak ele alındığında, planlama sisteminin temelini planlar arasında bir hiyerarşi kuran 1942 planı olduğu görülür.	Merkezi yönetim planlamanın yasal çerçevesini oluşturmakla yetkilidir, ancak 1972'den bu yana bu yetki bölgelere dağıtılmış durumdadır ve bu durum da karmaşıklık yaratmaktadır. Planlama üç aşamada gerçekleştirilmektedir: 1. bölge 2. komün 3. alt-komün	Ulusal bütünleşme hiçbir zaman gerçekleşmediği için bölgesel ayrışma pratik bir gerçek olarak kabul görür: Kuzey – Güney bölünmesi	Ana planlama aracı, komündeki arazi kullanımını zonlara bölen master plandır *(piano regolatore generale)*, ancak uygulama daha detaylı bir plan yoluyla *(piano particolareggiato)* gerçekleştirilmektedir. Planların fiziksel planlama ve tasarım konuları üzerindeki vurgusu çok kuvvetli olmakla beraber plan süreleri belirsiz olduğundan zaman içerisinde planların revize edilmesi gerekmektedir.	-
Yasal sürecin uygulanması İtalya'da her zaman için kuşkulu olmuştur. Dolayısıyla bir planlama reformundan sözedilmekle beraber, uygulanabileceği kuşkuludur.				

Tablo 3.12 Germen Ailesinden Almanya Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
1990 yılında "yeniden birleşmiş" bir ülke olarak yeni düzende ülkenin eskiden Doğu Almanya olarak bilinen kısmına Batı Almanya'nın kuralları adapte edilmiştir.	Planlama sisteminin işleyişi Federal düzeydeki kurallara bağlı düzenlemelerle başlar. İdari yapılanmanın asal bir parçası olan "Land"/eyalet ölçeğindeki planların ve politikaların daha üst seviyedeki bu sisteme uyma zorunluluğu vardır. 16 adet Länder vardır. Länder'ler arasındaki planlar ve kurallar birbirlerine göre farklılık gösterseler de, genel gelişim ilkelerinin dışına çıkmazlar. Her bölgenin kendi çevre koruma çerçevesini de oluşturması gerekmektedir. Daha kapsamlı planlar ise altbölge ölçeğinde gerçekleştirilmektedir. Ancak Bölge Planları Federal ilkelerle uyumlu olmak durumundadır.	Alman planlama politikasının iki temel özelliği vardır: 1. çok güçlü bir yasal çerçeve 2. desantralize olmuş bir karar verme mekanizması Bu özelliklerin planlama sistemi üzerindeki belirleyiciliği yüksektir.	Arazi kullanımı ve gelişimi konusundaki başlıca düzenlemeler Federal Yapılaşma Yasasına bağlı olarak uygulanır. Bu düzenlemeler yerel düzeyde uygulamayı sağlarken iki tip plan oluşturulur: i. Baz arazi kullanım planı: aslında bir zoning planıdır.Kamu yönetimlerini bağlar, ancak özel mülk sahiplerinin hakları üzerinde hiçbir yasal etkisi yoktur. ii. İkinci tip planda yasal olarak bağlayıcı olup kabul edilen arazi kullanıma uygun olarak parsellerin düzenine karar verir ve çevresel değerlendirme yapar. Bu planın hazırlanma sürecinin ilk aşamalarında kamu katılımı sözkonusudur. Bireyler plan hakkındaki görüşlerini bildirip, itiraz edebilmektedirler.	-1993'ten beri önce belirli bölgelere uygulanması için getirilen, ancak sonrasında tüm ülkede uygulanmaya başlanan bir uygulama da lokal bir plan olmadan planlama izninin verilmesidir. Bu izin girişimcinin lokal bir plan yaptırma garantisini vermesi ve gelişim hizmetlerin finansını sağlaması koşulunda verilmektedir. Planlama sürecini hızlandırıcı bir sistem olarak görülmektedir. - yerel yönetimler yeniden örgütlenmekte, kimi birleşerek daha büyük bölgesel otoriteler oluşturmaktadır.
Sistem desantralize olması ve çok güçlü bir yasal çerçeve ile desteklenmesi kaynaklı olarak oturmuşsa da, planlama izinlerine ilişkin özel durumun sonuçları henüz belirsizdir.				

Tablo 3.13 Germen Ailesinden Avusturya Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
-	Federal devlet dokuz bağımsız bölgeden oluşmaktadır. Bölge düzeyinde planlama bilgisi toplanır ve bölge planları yapılır. Alt ölçekte kullanım sınıflaması belirlenir ve izin verilir. 2300 belediye vardır.	Merkezi yönetim ile bölgeler arasındaki sorumluluk paylaşımı Anayasal çerçevede merkezi yönetimin rolünü açık olarak belirlemiştir: Merkez ulusal konularda, örn. ulusal yol ağı, demiryolları, taşkın denetimi, askeri,konular, eğitim ve finans gibi konularda yetkilidir. Bölgeler ise kendi bölgelerinde yetkindirler.	Her plan kendi içinde yapıldığı için aynı yasal çerçeveye bağlı olsalar da birbirlerinden çok farklı olabilmektedir.	-
Planların bütünlüğü için koordinasyon sağlanması zorunluluğu varsa da desantralize olan sistem kendi içinde parçalı olarak gerçekleştirilmektedir.				

Tablo 3.14 İskandinav Ailesinden Danimarka Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
En yakın tarihli planlama yasası 1992 tarihli olup 1970'li yılların reformuna temellenmektedir.	Üç düzey vardır: ulusal, bölgesel (*county*) ve yerel ölçek (belediye). Planlama sürecinde bir gelişim yerel plana ve yasal çerçeveye uyumlu ise ne planlama iznine, ne de yapı izin sistemine gerek duyulmaktadır. İtirazlar içeriğe değil, biçime ilişkin olarak yapılabilir.	Yerel yönetimin özerkliği ve desantralize olmuş karar mekanizması temel çerçeveyi çizmektedir. 1992 tarihli yasal yapılanmaya göre plan hiyerarşisi önemsenmektedir. Katılım önemsenmekte, demokratik sürecin asal ögesi olarak kabul edilmektedir.	Merkezi yönetim alt ölçekli uygulamaları formüle edebilmekte ve bağlayıcı direktifler verebilmektedir. Tüm ülke üç zona ayrılmıştır: kırsal, kentsel ve rekreasyonel. Kırsal alanların kentsel alanlara dönüştürülmesi için bir yerel plan ve girişimci tarafından ıslah vergisi ödenmesi koşulu vardır.	-Merkezi yönetimin bölge planlarını veto etme hakkı bulunmaktadır. Devlet kurumlarının da yerel planları veto etme hakkı vardır. Merkezi yönetim ayrıca pilot planlama konuları için bilgilendirme ve finansal destek yoluyla teşvik edici olabilmektedir. -Merkezi yönetimin her dört yıllık seçim dönemi sonunda bir ulusal planlama raporu hazırlaması zorunludur. 1992 tarihli raporda ülkenin 2018'e doğru Avrupa bağlamı içerisinde nasıl pazarlanabileceği tartışılmıştır. Bu raporlar yerel yönetim üzerinde bağlayıcı olmayıp, teşvik edicidir.
Politik seçim süreci ile çok yakın bağlantılara temellenen Danimarka planlama sistemi hem esneklik sağlamakta, hem de meşrulaşmaktadır.				

Tablo 3.15 İskandinav Ailesinden Finlandiya Örneği'nde Planlama Deneyimi

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
17.+18. yy.'lardaki yasal sistemin gelişimi İsveç'e bağlı işlemekte idi. 19. yy.'da Rus kontrolü altında iken bile İsveç yasalarının etkisi sürmekte idi. 1958'de hiyerarşik fiziksel plan sistemi oluşturulmuştur. 1970'lerde katılım, 1980'lerde desantralize sisteme yönelinir. 1990'da yeni Planlama Yasası katılım ve sürdürülebilirlik temelli olarak yürürlüğe girdi. 1993 revizyonu ise bu ilkelere çoğulluğu eklemiştir.	Planlama sistemi santralize olması kaynaklı olarak yasal olarak son derece hiyerarşik bir işleyişe sahip iken, uygulamada bu hiyerarşik düzen kırılmaktadır. 11 ilde bulunan ofislerin yanısıra 19 ayrı Bölge Planlama Kuruluşu bölge planlarını hazırlamakla yükümlüdür. Bölge planları ulusal rehberlere uyumlu olacak şekilde 4-5 yıllık dönemler için yapılırlar. 461 belediyenin planlama sistemi içerisinde güçlü bir konumları vardır.	Ağırlıklı olarak merkezi/santralize bir sistem hakimdir. Yerel yönetim, ulusal politikaların uygulayıcısı olarak görülür. Sürdürülür kalkınma önemsenmektedir.	Bölge planları belediye düzeyindeki genel planlara rehber niteliğindedir. Önce detaylı planlama yapılır, sonra daha kapsamlı bağlam planları eklenir. Üst düzey merciler direktif verir ve öneri getirirken, alt düzey merciler inisiyatife sahip olup, bilgi oluşturur ve gereksinimlerini karşılar. Strüktür plan yapımı zorunlu ve yasal olarak bağlayıcı olup, farklı arazi kullanımlarının zonlamasını yapar. Geleneksel olarak devletin belediye planlarını onaylaması zorunlu iken, bu denetim zaman içerisinde kısmen yokolmuştur.	-Bölge Planlama Kuruluşlarının üyeleri Belediye meclislerindeki politik dağılıma göre seçilirler. -Belediyenin, kıyı alanları hariç, plan yapma tekeli vardır. -belediyelerin yıllık plan raporu
Ülke planlama politika ve uygulamaları 1990'lı yıllarla birlikte daha desantralize ve liberal bir sisteme doğru yönelmiştir.				

3.3.2. Dünya Deneyimine İlişkin Kritik ve Potansiyeller

Dünya planlama ve tasarım pratiğine ilişkin bir irdelemeden çıkarılabilecek sonuçlar ele alınan ülke pratiklerini bir taraftan kritik ederken, diğer taraftan potansiyel özelliklerini değerlendiren bir çerçevede tartışılmalıdır. Bu noktadan hareketle karşımıza üç ana tartışma kapsamı çıkmaktadır:

i. farklı tasarım kapsamları itibariyle kentsel tasarım pratiği
ii. farklı ülke deneyimleri itibariyle kentsel tasarım pratiği: kuramsal yaklaşım ve projeler
iii. farklı ülke deneyimleri itibariyle planlama sistemleri: kurumsal yapılanma ve mekansal pratik

3.3.2.1. Farklı Tasarım Kapsamları İtibariyle Kentsel Tasarım Pratiği

Farklı tasarım kapsamlarına ilişkin bir değerlendirme dünya deneyiminde irdelenen küresel ölçekteki tasarım konularına yönelik olacaktır. Bu ise öncelikle Millenyum projeleri ile kültür kapitallerinin bir ileri düzeyde yorumlanmasını içerecektir (Tablo 3.16 ve Tablo 3.17).

Tablo 3.16 Millenyum Projelerine İlişkin Değerlendirme

KAPSAM	KRİTİK	POTANSİYELLER
MİLLENYUM PROJELERİ	• "EN"ler üzerine kurulu senaryo: kentlerin küresel düzlemde kendinden söz ettirebilecek düzeyde " en ....." olabilen projeleri küresel ilişki ağlarında yer alabilmek amacıyla birer araç olarak kullanmalarının kentin "gereksinim" anlamındaki başka gerçekliklerinin önüne geçmesi (sosyal – kültürel vs.) • kentlerin global nimetlerden faydalanma çabasında millenyum projelerinin araç olarak daha öne çıkması ile bu projelerin sınıf atlama yöntemini belirleyici parçalar olarak görülmesi • geçicilik: belirli bir zaman kesiti için kendinden sözettirebilir olma (çünkü her zaman için söz konusu "en" niteliğinin aşılması mümkün) • özel parça tasarımları şeklinde, varolan planlama sistemini by-pass geçen bir süreçte gündeme getirilmeleri • özel sektörün kar amaçlı olarak öne sürdükleri projelerin zaman zaman kamu yararının önüne geçebilmesi	• kentsel parçaların düzenlenmesinde gerçekleşme ölçütlerini daha rahat karşılayabilme olanağı (örn. özel sektör finans desteğinin daha kolaylıkla elde edilebilmesi) • bir kentsel hareket odağının yaratılmasıyla, çevre alanda ya da kent bütününde ilişkili diğer alan kullanımlarına da yer verme olanağının yaratılması • kısa vadede uygulanabilir olmaları • simgesel olarak kentsel imaja yaptıkları katkı • kentsel çekiciliği artırıcı özellikleri • kültür kapitali adayı olma aracı olarak işlev görmeleri • kentin kültürel çatısına yapabilecekleri somut katkılar (sanat merkezleri, aktivite kompleksleri vs.)

Tablo 3.17 Kültür Kapitallerine İlişkin Değerlendirme

KÜLTÜR KAPİTALLERİ	• küresel ağa eklemlenmenin bir başka aracı: "kültür" çatısı altında yürütülen bir yarışma kategorisi • modern sonrası geliştirilen farklı kimliklerin "kültürel" çatı ve evrensellik adı altında bir şekilde eritilebilecek olması • ülkelerarası kültürel işbirliğinin, belirli ayrıcalıklı kapsamlarla da zenginleştirilerek kuzey-güney ya da doğu-batı arası gibi kutuplaşan ayrımları daha da keskinleştirici hale getirme olasılığı • kentlerin tanıtımında kullanılacak bir ünvan : "turizm" yoluyla global pastadan kendi payını alma çabası • kentler arası ilişkilerde "kültür" ilişkileri adı altında aslında "ekonomik" bağlantıların kuruluyor olması (örn. Serbest Ticaret Anlaşmaları, Güney Ortak Pazarı vs.)	• kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması için gerekli süreçlerin devreye sokuluyor olması • ülkelerarası kültürel işbirliği: kültürel etkileşimi engelleyici tüm sosyal ve ekonomik sınırların aşılma ve etkileşimin yarıçapının daha da yaygınlaştırılma çabası • ünvan kazanan kentlerin, kentsel mekansal müdahalelerde gerekli desteği bulabilmeleri • kentsel kimlik vurgusu • kentlerin yenilenmesinde, projelerin canlandırılmasında dünyaya açılma aracı olarak işlev görmeleri

3.3.2.2. Farklı Ülke Deneyimleri İtibariyle Kentsel Tasarım Pratiği: Kuramsal Yaklaşım ve Projeler

Kuramsal irdeleme sonucunda elde edilen bilgilerin farklı ülkeler itibariyle değerlendirmesi, bir taraftan hem ülkeler arasındaki farklı özelliklerin tespitine yararken, diğer taraftan ortak yönlerin de ortaya koyulmasını sağlayacaktır. Böylelikle dünya deneyiminde yaşanmakta olan gelişmelere farklı ülkeler tarafından verilmekte olan tepkiler, kısmen de olsa ortaya çıkabilecektir. Özellikle keskinleşen küreselleşme etkileri ile dünya düzleminde hem bir şekilde global ağlar içerisine dahil olabilmek, hem de paralel olarak varolan ulus ve yerel olma hedefini sağlayabilmek adına ulusal ölçekte gündeme gelen yaklaşımlar böylelikle değerlendirildiğinde karşımıza kritik ve potansiyellerden oluşan tablolar çıkmaktadır (Tablo 3.18, Tablo 3.19 ve Tablo 3.20).

Tablo 3.18 Amerikan Deneyimine İlişkin Değerlendirme

ÜLKE	KRİTİK	POTANSİYELLER
AMERİKA	• Kentsel tasarımın mimarlık disiplinine daha yakın bir konumda olduğunun kabulü • Bireyin kamusal çevresi ile daha az ilgilenmesi sonucu kamu bilincinin giderek azalması • Tamamen tüketim üzerine kurulu mekansal düzen • Bütüncül bir yaklaşım olmaması sonucunda farklı rant bölgelerinin oluşması • Kentsel yenilemesi yapılacak bir alanı geliştirme hakkının yerel yönetimler tarafından özel sektördeki girişimcilere devredilmesi (Avrupa deneyiminde bizzat yönetimler tarafından geliştirilen projeler) • Banliyö kent merkezleri tasarımında hep tüketim temelli düzenlemelere yer verilmesi • Kampüs alanları tasarımındaki hakim anlayış: modernist tasarım ilkeleri ile mega-strüktürlerin devreye girmesi → Kentten ayrı tasarlanan büyük kent parçaları • Fuar, eğlence parkı, tema parkı gibi tasarım kategorilerinin sayıca artarak, "dünya" çapında sözedilme yarışı için birer araç olarak kullanılmaları	• Paradigma boşluğu : kentsel tasarımın piyasa ortamına adapte olarak deneyselleşmesi → Emprisist kanal üzerinden ilerleyen bir eylem → Esnek ve yenilikçi • Kentsel tasarımın profesyonel bir alan, bir "disiplin" olarak kabul edilmesi • İkili bir yapıya temellenmesi i. politika tasarımı ii. mimari tasarım → Kentsel tasarımın yeniden tasarlanması gerektiği görüşü ▪ Kentsel tasarımın hem kamusal, hem de politik bir eylem olması → Kent yöneticilerinin kentsel tasarım konusundaki bilinç düzeyleri önemli ▪ "The New Urbanism" : kentleri daha kompakt hale getirmek için bir eğilim ▪ kentsel tasarım eyleminin 4 ayrı kanaldan yürüyebilme olasılığı i. finansal olarak pragmatik ii. sanatsal eylem olarak iii. problem-çözücü bir süreç bir toplum tasarımı
• Amerikan deneyimi ağırlıklı olarak tüketime dayalı bir modelin tüm unsurlarını bünyesinde barındırmasına karşın kentsel tasarım konusunda bir yeniden yapılanmayı gündeme getirerek, içerisinde bulunulan açmazların aşılabileceğinin ipuçlarını vermektedir. • Buna göre, yeni bir kentsel tasarım anlayışı: ahlaki boyutu olan bir tasarım, değişen dünyadaki potansiyel katkılar, farklı ve değişen gerçeklik modellerine uyumlu tasarım, işbirliği temelli ortak bir eylem, gelecek yönelimli bir eylem, deneysellik içeren bir eylem, bilgi-temelli olma durumu şeklinde çerçevesi çizilebilecek bir eylem olmalıdır.		

Tablo 3.19 İngiltere Deneyimi'ne İlişkin Değerlendirme

ÜLKE	KRİTİK	POTANSİYELLER
İNGİLTERE	• 1970'li yılların ortalarından bu yana kentsel sorunlara yaklaşım "parçacı" ve "pragmatik" iken, millenyumla birlikte "yarışan" kentler oluşumu için daha yaratıcı ve gerçek-üstü mekan kurgularına önem verilmesi • Kentsel gelişimin yeni modelleri: a. Avrupa tarihi ve kültürel mirası üzerine kurulu kentlere vurgu (dengesiz – eşitsiz yaklaşım) b. alışveriş merkezleri (tüketim temelli yaklaşım) c. elitist aktiviteler ve popüler kültürün korunması • Merkezi yönetimin planlama ve tasarım üzerindeki otoriter belirleyiciliği	• Kentsel Tasarım grubu → sivil toplum kuruluşu • Kentsel Tasarım Birliği → devlet ile ilişkileri düzenleyici bir kuruluş • Good City Guide: imar planları içerisindeki tasarım politikalarının incelendiği bir çalışma • Urban Task Force: kentsel rönesans oluşumuna temellenen, bunun için atılması gereken adımların neler olduğunun, hangi süreçte ve hangi katılımcı özel ve/veya kamu kuruluşlarının katılımıyla bu adımların gerçekleştirilebileceğinin tartışıldığı bağlayıcı kentsel işbirliği çalışması • Urban Regeneration Companies: kentsel yenileme kuruluşları; yeni ortaklıklar • Urban Priority Areas: öncelikli kentsel alanlar: yeni toplu tasarımların gündeme gelmesi → Kamu katılımı ön-koşul • Kent meclisleri içerisinde kentsel tasarım gruplarının yer alması → Uygun yapılaşma ve kentsel koruma projeleri için özellikle önemli • Kentsel gelişimin yeni modelleri (devam): d. çevre konuları e. sosyal sorunlar f. mülkiyet – denetim – piyasanın rolü ve kollektif değerler • "the New Urbanism": toplum bilincinin yeniden canlandırılmasını kapsayanhareket • Kentsel tasarımın sokak ve caddelerin yapısal bozulmalarını giderecek yeni tasarımlar için bir fırsat olarak ele alınması • Güvenli kentsel mekan oluşumunda Kentsel Tasarım Birliği ile Polis Teşkilatının ortaklaşa çalışmaları • Mimarlık ve Tasarım kenti ödülleri " kentsel tasarım master planı" olan kentler • Sivil vurgusu : "Civic Plan" → Kamu ve özel sektörün ortaklaşa çalışmaları Civic Grant: mali altyapı Civic Forum: her bölgenin kendi çerçevesi Civic Pride: mekan/yer bilinci ve aidiyet • Sokak peyzaj tasarımı programı • Kamu katılım programı: sorgulama → "toplum planlaması el kitabı" • Kentsel tasarımın kalitesi: araştırma projesi • The New Urbanism kapsamında "Karma kullanım" vurgusu • "yerel içerik" vurgusu • yaya ağırlıklı kentler

Kentsel tasarımda İngiltere deneyimine genel bir açıdan bakıldığında, tartışılan konuların dört ana kanalda yoğunlaştığı söylenebilecektir[22]:

1. kamuoyunun doğası ve kalitesi ve bunun kamusal ve toplu yaşamımızı nasıl belirleyebileceği
2. kentsel tasarımın başlıca tartışma konuları üzerinde konsensüs: erişilebilirlik artışı, mekanın daha iyi okunabilirliğinin sağlanması, geçiş öncelikleri, karma-kullanımın teşvik edilmesi, kalite artırıcı hizmetlerin önemi verilebilir.
3. kamusal olanın tasarımına ve yönetilmesine ilişkin çok-disiplinli bir yaklaşımın değeri
4. "kamu"nun sürece katılımı

[22] Bkz. Sayfa 166.

Tablo 3.20 Fransa ve Diğer Avrupa Ülkelerine İlişkin Değerlendirme

ÜLKE	KRİTİK	POTANSİYELLER
FRANSA	▪ Desantralizasyon kararlarının yetki karmaşasına neden olması ▪ Kökten yenileyici yaklaşımlar, radikal karar üretimi	▪ Kentleşme yaklaşımlarının planlama, kentsel tasarım ve bölge planlamaya ilişkin tüm kapsamları içermesi ▪ Planlamada devlet kurumlarının ve yarı-sivil devlet kuruluşlarının rolü → Sorumluluk alanı çakışmalarında belediye başkanının tavsiye alması, tercih geliştirmesi ve ikna etmesi gereği • Multi-disipliner planlama • Kentleşme Enstitüsü: karar verici mekanizma
DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	DOĞU AVRUPA ▪ Kentsel tasarımın yerini kentsel fırsatlar döneminin alması → politik serbestiyetin rekabete yansıması → serbest piyasa ekonomisinin kamu temelli sınırlandırmaları aşan boyutu ▪ Parçacı yaklaşım ▪ Belirsiz ortam	
	İSPANYA (BARSELONA) •	▪ Yarışmaların önemi: kentsel gelişimi / dönüşümü belirleyici ve kentsel imaj oluşturucu bir araç
	ALMANYA ▪ Doğu Almanya: tüketim ağırlıklı ve parçacı projeler	▪ Seçim programlarının mekansal gelişimi kontrol edici içeriği sosyal denetim • Katılımın önemi • Karşıt görüşün süreci uzatması ile birlikte planlama kararlarının çok temkinli alınması gereği

Sonuç olarak Avrupa Deneyimine ilişkin olarak yapılabilecek yorumlar ülkeler arasında bir kavramsal parallelik olduğu anlamına gelebilecektir. Kentsel tasarım konu olduğunda, eylemi materialist bir yaklaşım biçminden giderek uzaklaşan ve mekan organizasyonunun toplumsal boyutları üzerinde daha fazla vurguya sahip bir eyleme dönüştüren yaklaşımların arttığı söylenebilecektir (Tablo 3.21).

Tablo 3.21 Avrupa Deneyimine İlişkin Değerlendirme

AVRUPA DENEYIMI	▪ Neo-Emprisist kentsel tasarım örnekleri → Kamu bilinci ve katılımın tasarım yoluyla desteklenmek istemesi ▪ Mimari ağırlıklı normatif yaklaşımın terkedilmeye başlaması ▪ Kentsel tasarıma yüklenen yeni misyon: mekan organizasyonunda asal konum ▪ Avrupa deneyiminde kentsel tasarımın kuramsal olarak ele alınması dünya deneyimi için de genellenebilecek belli başlı birtakım konular üzerinde daha yoğun tartışmaların sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır (Bkz. Bölüm 3.3): o kamu bilincinin yaratılması o kentsel konulara katılım o disiplinler arası köprü misyonu o kentsel kalite artırımı o sürdürülebilir mekan oluşumu o politik bir eylem olma misyonu o kentte yaşama gururu ("civic pride") o ekonomik temelli yaklaşımların yarattığı tehlike, ve o sorunların çözümünün "işbirliği"nden geçmesi[23]

3.3.2.3. Farklı Ülke Deneyimleri İtibariyle Planlama Sistemleri: Kurumsal Yapılanma ve Mekansal Pratik[24]

Kentsel tasarım eyleminin dayandığı planlama pratiklerinin farklı ülke ailelerinde örneklenen ana yapısı içerisinde yapılabilecek yorumlar hem Tablo 3.5 ile Tablo 3.15 arasındaki bilgilere, hem de ayrıca Newman ve Thornley'in (1996) eserinde aktarılan ülke ailelerine ilişkin toplu tespitlerine dayandırılmıştır.

[23] Bkz. Sayfa 183.

[24] Bu bölümdeki değerlendirmeler ülke planlama ve tasarım pratiklerine ilişkin olarak Peter Newman ve Andy Thornley'nin "Urban Planning in Europe" (1996) adlı eserinde aktardığı bilgilerin yorumlarıdır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tablo 3.22 Britanya Ailesi Planlama Pratiğine İlişkin Değerlendirme

ÜLKE AİLESİ	KRİTİK	POTANSİYELLER
BRİTANYA AİLESİ	• Artan rekabet ortamına uyum sağlamak üzere ulusal fiziki planların bile birer Pazarlama aracı olarak kullanılması • Son 20 yılda pro-aktif planlamadan, tepki verici (re-aktif) planlamaya kayış • En "merkezi" planlama sistemi (merkezi denetim) • "otoriter desantralizasyon": merkezi yönetimin rekabet kurallarını belirlemesi ve AB finans kaynaklarına erişimi kontrol altına alması; yerel demokratik süreçlerin devre dışı bırakılması • yarışmalar ve özel alınan mekansal gelişim kararlarının süregelen planlama sistemini by-pass geçmesi ve projeler özelinde başka süreçleri devreye sokması • "kentsel gelişim kurumları"nın planlama sisteminin by-pass geçilmesinde araç olarak kullanılması • planlama sisteminin by-pass geçilmesinin aynı zamanda yerel inisiyatifin de geri planda bırakılması anlamına gelmesi ve bunun da demokratik olmayan bir kurguya oturması • Sorunların çözülmesi amacıyla piyasa ekonomisine daha fazla önem verilmesinin yerel demokrasi açısından olumsuz etkiler bırakması • Karar verme süreçlerine özel sektörün de rol almak üzere teşvik edilmesi	• Son yıllarda imar izinleri konusunda giderek bir "müzakere pratiği" geliştirilmiştir. "planlama kazanımı" • Planlama sürecinde "temyiz"in önemi (nihai karar merkezi yönetimin) (yerel plancılar her zaman için temyiz olasılıklarını gözönünde bulundurarak plan yapmak zorundadırlar.) • Mimari proje yarışmalarının ve özel gelişme kararlarının daha yoğun olarak kullanılmaya başlanması • "Kentsel Gelişim Kuruluşları"nın *("Urban Development Corporations" - UDQs)* kurularak, öncelikleri belirlenen kentsel gelişme alanlarının sorumluluğunun yerel yönetimlerden alınarak, bu tüzel kişiliklere verilmesi • çevre konularında duyarlı olunması gerektiği kabulünden sonra "piyasanın çevre için çalışması" ilkesi *("make the market work for the environment")* • karar verme süreçlerinde çok parçalı bir sistem • mekansal planlamada özel sektör ortaklıklarına önem verilmesi • merkezi yönetimin, yerel ölçek üzerindeki kontrolü için bölge departmanlarını devreye sokması

Tablo 3.23 Napolyon Ailesi Planlama Pratiğine İlişkin Değerlendirme

ÜLKE AİLESİ	KRİTİK	POTANSİYELLER
NAPOLYON AİLESİ	• Planlama yaklaşımlarındaki çeşitliliğin parçalanmaya ve aşırı karmaşaya sebep olması (İtalya + Yunanistan) • Plan üretim sürecine merkezi hükümetin yanısıra Ticaret Odası gibi diğer yönetim birimleri de katılır ve kamu konsültasyonu ve muhaliflere yönelik kamu duyuruları yapılır. (Fransa) • Desantralizasyon planlama pratiğini radikal bir şekilde değiştirmektedir (Renard, 1994; 170) Desantralizasyon öncesinde imar kanunu merkezi planlamanın çoğu pratiğini ve tekniğini yansıtan bir içeriğe sahip iken, desantralizasyon sonrasında planlamaya böylesi standartlaştırıcı ve niceliksel temelli bir yaklaşım işlemez hale geldi. Bu anlamda yönetim, kuralların esnek yorumlarına açık olmak zorunda kalmıştır. (Fransa) • Desantralizasyon planlama sisteminin ileri düzeyde parçalanmasını gerektirmiştir. (Fransa) • Yerel Muhalefet: yeniden yapılandırma uygulamalarının ofis yapılarını temel alan ve ekonomik içerikli arazi kullanımları ön planda tutan yaklaşımının, sosyal boyutun/gereksinimlerin dışarıda bırakılması eleştirilmiştir. Örn. sosyal konut yapımı; öneri metro aksının düşük gelir grup bölgelerine uzatılması (Fransa) • Projeler arasında devlet kurumlarının birbirleriyle olan ilişkileri, kamu-özel sektör ilişkileri, yerel oluşumların dahil edilmesi ya da hariç tutulması ve kamu müdahalesinin derecesi gibi konular farklılıklar göstermektedir. Süreç gerek parti politikaları, gerekse de yerel piyasa kaynaklı olarak aynı değildir. (Fransa) • Resmi planlar, belediye başkanlarının komünler arası devlet kurumlarının ve devletin arzularını yerine getirmek üzere işlev görmektedir. (Fransa)	• Arazi Politikası: Belediyeler tüm araziyi satın alır, altyapısını hazırlar ve satarlar. (Hollanda) • "Metropoliten Yönetim / Hükümet": yetkilerin illerden alınarak metropoliten belediyelere verilmesi (Hollanda) (3194?) • Desantralizasyon reformunda bölgelere yeni yetkiler verilip, merkezi yönetim ile yerel yönetim (bölge kurulları) arasında "sözleşmeye dayalı mekanizmalar" devreye sokulmuştur. (Fransa) • Bölgeler: Avrupa içi rekabette küçük bölgelerin, Avrupalı rakipleriyle yarışmada yetersiz olabilecekleri endişesiyle daha büyük bölgeler ve belirli konularda inisiyatif kullanabilecek bölgelerarası kurumlar oluşturulmuştur. (Fransa) • Desantralizasyon : yerel gücün artışı • Kent planlamada belediye başkanlarının kurumlar arası yetkileri düzenleyici rolü vardır (Fransa) • Kamu finansı projelerin uygulanmasında çok önemli rol oynuyor. Girişimciler ve yatırımcılar kamu inisiyatifine bağlıdırlar. (Fransa) • Karma Ekonomi Şirketleri (kamu ortaklı) (SEM) rolü çok büyüktür. (Fransa) • Tüm projeler kentlerin endüstriyel temelleri üzerine yeni imajlar/kullanımlar getirme amacını gütmektedir. (Fransa) • Kentsel yeniden geliştirme projeleri "üst ölçekli" büyük kent parçaları ağırlıklıdır.

Tablo 3.24 Germen ve İskandinav Aileleri Planlama Pratiğine İlişkin Değerlendirme

ÜLKE AİLESİ	KRİTİK	POTANSİYELLER
GERMEN AİLESİ	• Planlama izinlerinin yerel planlardan bağımsız olarak verilebilmesi: piyasa mekanizmasına adapte ettirilen mekan organizasyonu • Sistem üzerindeki merkezi denetimin yoğunluğu	• Çok güçlü bir bölge planlama pratiği • Farklı hiyerarşi düzeylerindeki birimler / kurumlar arasında "konsensüs" vurgusu • Yerel yönetimlerin yeniden örgütlenmesi: katılım
İSKANDİNAV AİLESİ	• Alt-ölçekli detay planlar belediye ile girişimci arasında görüşmelerin yapılmasını içeren çok detaylı bir imar izni olarak düşünülebilir. • Kırsal alanların kentsel alanlara dönüştürülmesinin bir vergi koşuluna bağlı olması (Danimarka) • Kentlerin nasıl pazarlanabileceğinin plan raporları üzerinden tartışılması (Danimarka)	• "Desantralizasyon" vurgusu (belediyeler çok önemli) • oturmuş bir danışmanlık geleneğinin katılım koşullarını güçlendirmesi (İsveç) • tarihsel geçmişi olan resmi araştırma komisyonları sisteminin yoğun olarak kullanımı (İsveç) • konsensüs geleneği (İsveç) • sürdürülebilirlik vurgusu (Finlandiya) • denetim: yıllık plan raporları (Finlandiya) • yasal çerçeveye katılımın ve çoğulculuk ilkelerin dahil edilmesi (Finlandiya)

Çerçevesi bu şekilde değerlendirilebilecek farklı ülke pratiklerine bakıldığında sonuç olarak söylenebilecek olan, *"ülkeler arasında değişen mekansal pratiklerin sahip oldukları tüm farklılıklara rağmen ortak bir hedef yaklaşım sergiledikleri"*dir. Bu yaklaşımın ana kurgusu ise şöyle tariflenebilir:

- Farklı ülke pratikleri birtakım olguların öne çıkarılması gerektiği konusunda hemfikirdir: Örneğin ***esnek*** bir tasarım sürecinin, işbirliğine temellenen ***ortaklık*** duygusu çerçevesinde ve deneysellik içeren, yani ***emprisist*** bir kurguda gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.
- ***Gelecek yönelimli*** bir eylem hedeflenmektedir.

- ***Ekonomik temelli*** bir tasarım, kentlerin ***"yarışabilirlik"lerini*** artırıcı ve projelerin ***"uygulanabilirlik"lerini*** sağlayıcı bir unsurdur.
- Mekan tasarımının toplumsal süreçleri yönlendirici niteliği ön planda tutulmaktadır. Bir başka deyişle, tasarımın fiziksel bir eylem olmanın ötesinde, mekan üzerindeki tartışmalarda hem ***kamusal***, hem de ***politik***, ***uzlaştırıcı*** ve ***mekansal olmayan bir eylemi içerici*** çatı olarak devreye girebileceği düşüncesi üzerinde durulmaktadır.
- ***Kamusal yaşam*** vurgusu önemlidir.
- ***Mekan kalitesi*** kentlerin temsili için zorunludur.
- ***Kimlik***, hem mekansal, hem de kültürel açıdan önemsenmeli, tasarımın başlıca hedeflerinden biri kimlik tartışmalarına odaklanmalıdır.
- ***Sürdürülebilirlik,*** mekan oluşumunun asal unsurlarından biri olarak ele alınmalıdır.

Bu şekilde tarif edilebilecek çerçeve bir adım ötede yorumlandığında ifade edilenlerin farklı anlamlar içerebildiği başka kurgularla karşılaşılır. Yukarıdaki tablolarda kritik edilen unsurlara paralel olarak, örneğin gelecek yönelimli bir eylem olmanın, pratiğin hala determinist kanalda yürütülmek istenen bir temele oturtulması anlamına geldiği, ekonomik temelli olmanın tüketime endekslenen yaşam kurgularını ön plana çıkardığı, mekansal kalitenin hem planlama sisteminin açıklarını kapama anlamında hem de küresel arenada kentsel olanın pazarlanmasına hizmet etme anlamında mekan organizasyonunun salt ekonomik birikim söylemlerinin aracı haline geldiği ve mekanı kullanım eşitsizliğine kadar giden toplumsal boyutlar içerdiği ya da deneysel olmanın pragmatizme hizmet etme tehlikesinden kurtarılamadığı gibi yorumlar olasıdır. Bu anlamda esas görülmesi gereken belki de tartışılanların ardındaki pratiği bir çatı altında toplayabilecek olan düşünce sistemidir. İster santralize, isterse desantralize bir temeli olsun, sergilenen farklı planlama ve tasarım deneyimlerinin toparlayıcı bir etki yaratma çabasını içerdiği, bir başka deyişle oldukça ***hiyerarşik*** bir temele oturtulduğu açıktır. Esnek, ortaklık ya da kamusallık temelli olmalarından bağımsız olarak tüm pratikler gerçekte hiyerarşik bir sistemin içinden çıkmaktadır. Bu katı hiyerarşik sistem içerisinde planlama güçlü bir kamu denetim mekanizması olarak işlev görürken kentsel tasarımın da tıpkı bir

sübab görevi görmeye başlatıldığı söylenebilir. Bu tablo içerisinde aslında sivil olanın ifade edildiği derecede önemli bir rolü kalmaz. Nitekim devlet/ülke düzeyinde planlama üst ölçekli çıkarlara bağlı olarak ekonomik temelli süreçlerle yönlendirilirken, kentsel tasarım da sivilin bu üst sisteme karşı olası reaksiyonlarını hafifletici bir sübab noktası olarak devreye girer ve sivil de söz sahibi olduğu hissini edinir. Kısacası, bu sistem içerisinde ***yerelin kendini ifade etme biçiminin belirli parametrelere oturtulduğu*** söylenebilecektir. Bu yolla aslında merkezi ve hiyerarşik planlama disiplini, ulusal hedefin yerel ayaklarını hayata geçirmektedir.

Bu noktada esas deşifre edilmesi gereken ***"kentsel tasarımın bu süreç içerisinde salt ekonomik birikim söylemlerinin bir aracı olarak devreye sokulması"na*** ilişkindir. Kentte yaşama gururu ya da ortak kamusal yaşam alanları gibi kavramsal çerçevelerde kentlinin önüne sunulan belirli kodlamalar artık kentsel tasarımın uğraş alanı içerisindedir. Mekan üzerinden yapılan kodlamalarda aslında kentlinin "kamu ol", "gururlu ol", "ortak ol", "farklı ol" gibi yüklemelerle başka bir bakış biçimine doğru yönlendirildiği ve tüm sistemin savunucusu haline getirildiği söylenebilecektir. Kentsel tasarımın rolü de burada devreye girer.

3.3.3 Sivil Bakışa İlişkin Değerlendirme

Dünya deneyimi kapsamında farklı bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler irdelenen kuramsal bilgileri aşağıdaki açılardan desteklemektedir:

- kentlerin ölçeği büyüdükçe, kentsel tasarım eylemine verilen önemin giderek kentlerin küresel düzlemdeki ***temsilleri*** için ***mekansal kalitenin*** nasıl devreye sokulabileceğini ortaya koyarak artması,
- kentsel tasarımın ***politik*** yanının seçim programları ile sağlanan sistem üzerinden net olarak olarak okunabilmesi,
- ***katılım*** konusundaki vurgunun artmasının bireylerin giderek bu anlamda bilinçlenmeye başladıklarını göstermesi (katılım grupları oluşumu),
- ***tüketim*** ağırlıklı parçacı projelerin sayıca çokluğunun kamu tarafından da farkında olunması,

- kentsel tasarım projelerinin ***yenileme*** konusundaki artan önemlerinin kamu tarafından gözleniyor olması,
- kentin geleneksel dokusu ile çelişecek bile olsa ***küresel*** düzlemde kendinden söz ettirebilecek derecede çarpıcı projelerin arayışında olunması,
- sorunların yasal ve yerel sınırları aşmasının, mekan organizasyonunda bir ***yeniden yapılanmayı*** zorunlu kılması
- kentsel tasarımın planlama sürecinden bağımsız olarak ***parçacı*** niteliği ile ön plana çıkması
- kentsel ***kimliğin*** yokolmasının ortak bir endişe olarak tartışılıyor olması,
- kentsel ***muhalefet*** konusunda daha gelişmiş bir sisteme (sadece medya ağırlıklı değil, profesyonellerin de dahil olabildiği bir sistem) gereksinim duyulması, ve
- kentsel konulara getirilen yorumların ***politik altyapıya bağımlı*** olarak gündeme getirilmesi

gibi kamuoyunun düşünce ürettiği konuların kentsel tasarımın geleceğine ilişkin olarak değerlendirilebilecek ipuçları anlamına geldiği söylenebilecektir.

Benzer bir irdelemenin noktasal bağlam çerçevesinde bölüm başında değinilen ve "yerelin içinde ama biraz daha alt bir kategoride 'noktasal' olarak adlandırılabilecek projeler" (Bkz. Tablo 3.1) kapsamında da yinelenmesi kaçınılmazdır. Böylelikle özellikle gelişmekte olan ülkelerden biri olarak Türkiye kentlerinin hem küreselden, hem de yerelden bağımsız olan, ve ***ne küresele, ne de yerele eklemlenme hedefi olmayan noktasal çabaları*** somut olarak tespit edilebilecektir. Kentsel tasarımın bu noktada nasıl devreye sokulduğu, benimsenen hedef ve kavramların nasıl küreselin varlığından devşirilerek alındığı ve yerel kültürün üzerine bastığı için işleyiş anlamında nasıl ***eklektik*** bir çabanın hakim olduğu gözlenebilecektir.

IV. BÖLÜM

YEREL SAHNEDEKİ KENT TEMSİLLERİ: TÜRKİYE DENEYİMİ

4.1. Kent Temsillerinde Türkiye Pratiği

Küresel düzlemdeki ilişki ağları kuşkusuz yerel düzlemden bağımsız tartışılamaz. Bir başka deyişle, küresel düzlemdeki yarış, özellikle bir boyutuyla kentsel bir yarışa dönmüş olduğu için, ülkesel/yerel yansımalar da aynı yarışa endekslenmiş durumdadır. Ancak yerel bağlamdaki yansımalara bakıldığında ülkesel sahnedeki kent temsilleri ile aynı kategoride ele alınamayacağı ve buna dayanarak özellikle gelişmekte olan ülkeler kapsamındaki kent temsillerinin "noktasal" ölçekte çok daha farklı bir yapılanma içerisinde oldukları söylenebilir. Dolayısıyla bir önceki bölümde açınımı yapılan 'ülkesel sahnedeki kent temsilleri' ağırlıklı olarak gelişmiş ülke pratiklerine dayanmakta, varolan sistem kendi içinde bir tutarlılık sergilemektedir. Ülkelerin ulusal ölçekte kendi yerelliklerini vurguladıkları ve hem ulus simgesini, hem de yerellik hedeflerini yerleştirmeye çalışan projeler ile kentler özgün misyonlarını yüklenmektedirler.

Ancak bu kurgu içerisinde bir alt kategoriye, yani esas olarak gelişmekte olan ülke pratiklerine geçildiğinde ve konu özellikle de kentsel mekana yönelik olduğunda, tutarlılığın yerini by-paslarla dolu bir sistemin almış olduğu gözlenir.[25] Çünkü küresel ağa dahil olabilmek adına sarfedilen çaba, ülkesel/yerel gerçeklikle

[25] Kuşkusuz burada ifade edilmek istenen sadece gelişmekte olan ülke deneyimlerinin eklektik ve tutarsız ve by-paslarla dolu bir sisteme oturduğu, bunun karşısında gelişmiş ülke deneyimine oturan kent temsillerinin tutarlı ve by-pasların yaşanmadığı bir kurguya sahip olduğu şeklinde bir yaklaşımın ifadesi değildir. Bir önceki bölümde konu edilen örneklerin bu anlamda değerlendirilmesi gerektiği hatırlatılmalıdır.

çoğu zaman örtüşmemektedir. Bu anlamda sürdürülen çabanın küresel ya da ulusal olana eklemlenmeden, global arenada salt "noktasal" projeler aracılığıyla varolmak adına sarfedildiği söylenebilir. Sözkonusu noktasal projeler yoluyla tasarlanan kent parçaları ise çoğu zaman kültürel çeşitliliğin yansıtılmadığı mekanlar haline gelmektedir. Kentsel mekan parçaları, çoğunlukla küresel ekonomik hedef çerçeveleri kapsamında ele alınmakta, sonuçta kimi zaman eklektik olarak nitelendirilebilecek tasarımlar kentlerde somutlaşmaktadır.

4.1.1. Ülkesel/Yerel Kentsel Tasarım Deneyiminden Örnekler

Türkiye pratiğine bakıldığında, kentsel tasarıma konu olan projelerin önceleri ağırlıklı olarak "kentsel tasarım yarışmaları" aracılığıyla kapsamlı parça projeler şeklinde gerçekleştirilirken, son yıllarda özellikle global düzlemdeki yarışa paralel olarak kentlerin potansiyel vitrin alanları için etkin bir araç olarak ele alınmaya başlandığı söylenebilir. Buna göre başlıca büyük kent deneyimleri içerisindeki "parçalar"a büyüteç tutulduğunda karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkar:

4.1.1.1. İstanbul Örneği

İstanbul kenti 1980 sonrasında gerek global düzlemde, gerekse de ülke düzleminde benimsenen neo-liberal politikalara bağlı olarak hızlı bir değişim içerisine giren kentler arasında özellikli bir konuma sahiptir. Küresel süreç ve piyasaların etkinliğinin artırıldığı ve ulusal düzeyde yapısal, kurumsal ve hukuksal değişikliklerle piyasaların dışa açıldığı bu dönemde, uluslararası piyasalarla bağlantısı nedeniyle ülkesel düzlemde en ön planda yer alan kent olmuştur. Bu değişim sürecinde yüksek kar marjlı yeni finans ve iş piyasalarının kent ekonomisi içerisindeki ağırlığı kaçınılmaz olarak artmıştır. Bunun ise kentin mekansal strüktürü üzerinde ciddi değişimlere sebep olduğu görülür. Nitekim özellikle merkez alanlarının gelişimi incelendiğinde, yeni merkez oluşumlarının kentin diğer kullanım alanlarını da belirleyici ve prestijli alanların oluşumunda da etkili olduğu söylenebilir. Kentsel mekanın tasarımı ise, bir "dünya kenti" yaratma anlamında vitrin alanlarının daha da öne çıkarıldığı ve sermayenin çökeldiği mekanların öncelikli olarak ele alındığı bir kurguya karşılık gelir.

Bir dünya kenti adayı olarak İstanbul bu anlamda iki alt kategoride bilgi sağlamaktadır. Bunlardan ilki;

- kapsamlı bir proje olması sebebiyle adından söz ettiren ve halen sürmekte olan *Eyüp Kentsel Tasarım Projesi* iken,
- diğeri ise kentin üst ölçekli *Ticaret ve Alışveriş Merkezlerinin* kent içerisindeki gelişimleri ve kentsel gelişimi etkileme düzeyleri kapsamında tartışılacaktır.

4.1.1.1.1. Eyüp Yeniden Geliştirme Projesi

Eyüp ilçesi, İstanbul metropoliten kenti içerisinde salt coğrafi ve topografik açıdan değil, tarihsel süreçte Ortadoğu, Önasya ve Akdeniz çevresinin ticari ilişkilerinin odaklandığı Haliç Doğal Limanı güney kıyısında konumlanması açısından öne çıkan İstanbul'un ilk büyük sur dışı yerleşmesidir. Bu anlamda, gerek coğrafi, gerekse de kültürel ve tarihsel mirası bölgeyi ayrıcalıklı kılmaktadır. Ancak, 1950 yılında H. Prost tarafından yapılan İstanbul Yerleşik Alan Düzenlemesi ile bölge çevresinde sanayi tesisleri özendirilmiş, bunu izleyen süreçte ise Eyüp'ün tüm kıyı alanları, akarsu vadileri, bahçeleri ve mesire alanları sanayi alanlarına dönüşürken, göç hareketinin en yoğun olarak yöneldiği alanlardan biri olmuştur. Bunu izleyen dönemde her ne kadar bölge 1979 yılı tasdikli 1/500 ölçekli Eyüp Koruma Planı kapsamında ele alınmış, oldukça geniş bir alan kentsel sit alanı ilan edilmiş ve alan içinde kalan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları tescillenmişse de, bu alan zaman içerisinde sit özelliğini kaybetmiş ve 1989 tarihli KTVKK kararı uyarınca sit alanı daraltılmıştır.[26] Eyüp Camii Meydanı ve yakın çevresini kapsayan farklı ölçeklerdeki planlar 1992 ve 1993 yıllarında onaylandıktan sonra, üst ölçekli planlarla da uyumlu hale getirilmiş, buna göre son olarak 1997 yılında Eyüp Camii ve Merkez Civarı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Revizyonu ve Nazım Plan Revizyonu adı altında yeniden onaylanmışlardır. Bugün geçerli olan planlar buna göre 1997 tarihlidir. Üst ölçekli planlarda Eyüp Camii ve yakın çevresi "Öncelikle Planlanacak Alan" olarak nitelendirilmiştir.

---

[26] Sözkonusu bilgiler 8.02.2002 tarihinde Eyüp Belediyesi Planlama Müdürü Gülnur Kadayıfçı ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır.

Eyüp kentsel gelişiminin kuşkusuz 1980 sonrası sanayi desantralizasyonu ile doğrudan ilişkisi olmuştur. Buna göre sanayinin metropoliten alanın daha dış halkalarına ve planlı sanayi alanlarına yönlendirilmesi ile bölgede bir canlanma başlamıştır.[27] Önce Haliç temizlenmiş ve Haliç çevresinde kapsamlı rekreasyon alanları düzenlenmiş, sonrasında kentsel tasarım projesine konu olan Eyüp merkez alanı 1985 yılından bu yana parça parça tasarlanmaya başlamıştır.

Şekil 4.1 Eyüp Camii ve Merkez Civarı Kentsel Tasarım Projesi

Kaynak: Kadayıfçı & Yalçın, 2000.

Eyüp Camii ve Merkez Civarı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planının 1993 yılında onaylanması öncesindeki ilk çalışmalar Belediye Araştırma Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü sorumluluğunda 1985 yılında ana yerleşim kararlarının alınmasıyla başlamıştır denebilir. Bu çalışmalar üniversitenin de gönüllü katılımı ile desteklenmiştir. Prof. Dr. Nezih Eldem'in gönüllü olarak 1985 yılından beri sürdürdüğü çalışmalar bugün Eyüp Merkez Alanı Kentsel Tasarım projesini parça parça oluşturmuş durumdadır. Nitekim Sn. Eldem sürece, sadece bir proje mimarı olarak değil, projenin uygulanmasında doğrudan emeği olan bir aracı kişi olarak dahil olmuştur. Tasarım alanında topyekün bir tasarımdan çok, parça parça uygulamaların öne çıkmasının ardında, sürecin mülk sahiplerinin anlaşmasına dayalı olmasının yattığı söylenebilir.

15 yılı aşkın süredir parça parça gerçekleştirilmekte olan düzenleme kapsamında birtakım alt projeler belirlenmiştir. Buna göre, kentsel tasarım projesi tamamlandığında Eyüp tarihi merkezinde öncelikle meydanın düzenlemesi yapılmış olacak, bu düzenleme çerçevesinde [28]

i. günübirlik kullanıma yönelik ticari hizmet birimleri yeralacak,
ii. belediye tarafından işletilecek halka açık bir çocuk merkezi yapılacak,

---

[27] Daha detaylı bilgi için bkz. Yenen, Z., Akın, O., Yakar, H.(2000), s. 167.
[28] Daha detaylı bilgi için bkz. Kadayıfçı., G. & Yalçın, (2000).

iii. bunun yanında Karagöz gösterilerinin yapılacağı, kukla oyunlarının ve çocuk oyunlarının sergileneceği bir cep tiyatrosu ve müzikevi yer alacak,
iv. sadece Eyüp Camii çevresinde değil, ayrıca yöresel düzenleme alanları olarak adlandırılan küçük ada içi boşluklarda da küçük meydancıklar düzenlenecek,
v. cami, tekke, türbe, hazire, mezarlık, çeşme gibi anıtsal mimari örneklerinin yanısıra sivil mimarlık örneklerini kapsayacak şekilde Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfi'na ihale yoluyla hazırlatılan 1/100 ölçekli rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin yanında gerekli başka rölöve ve restorasyon çalışmaları da yapılacak,
vi. yeni önerilecek yapıların tarihi değeri olan korunacak binalarla birlikte uyumlu bir halde Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfi'nca hazırlanan konut tipolojilerine göre yapılaşması sağlanacak ve plan ile öngörülen fonksiyonlar dahilinde tasarım parsel ölçeğinde ele alınmış olacaktır. Ayrıca,
vii. Haliç Kamulaştırma Planları ile açık yeşil alan haline getirilen Haliç Kıyı şeridinde tarihi öneme sahip iki iskeleden Eyüp iskelesi tekrar işlevine kavuşturulacak, zamanında saltanat kayıklarının yanaştığı, ancak kazıklı yol nedeniyle bugün varolmayan Bostan iskelesi yeniden inşa edilemeyecekse de çevresinde zamanında varolan meşhur yapılar geleneksel fonksiyonlarıyla Bostancı iskelesinin eski kahvehanelerine, çayevlerine, nargile salonlarına, kaymakçılarına, şekercilerine ya da halkacılarına gönderme yapacaktır.
viii. İki iskele arasındaki rıhtımda düzenlemeler yapılacak, durgun ve sakin bir su yolu olan Haliç'te su ile yaşama aktivitelerinin gerçekleştirilmesi amacıyla bir su ve kürek sporları merkezi kurulacaktır. Üstelik bu su yolunu uluslararası organizasyonlara açmanın, hem bölgenin, hem de yarışların cazibesini artıracağı düşünülmektedir.[29]
ix. Geleneksel kaplama malzemesi (ortaya meyil veren kesitte, adi taş kaplama, arnavut kaldırımı) ile kaplanan sokak dokuları yayalaştırma projeleri ile desteklenirken, bölgenin görsel ve fonksiyonel ahengini sağlayacak kent mobilyaları da tasarlanmıştır. Tabela ve reklam afişlerinin kaldırılmasına yönelik çalışmalarsa devam etmektedir.

Sonuç olarak, Eyüp kentsel tasarım projesi birkaç açıdan önemlidir:

- Tasarımın uygulanabilirliğinin ancak parça parça ele alınışına bağlı olması,
- Parça parça tasarlanan bir proje olmasının tasarımın sürekli güncel koşullara paralel olarak gerçekleştirilebilirliğini sağlaması,
- 15 yılı aşan uzun bir zamana yayılan sürecin (tek bir tasarımcı-mimarın yönetiminde olması kaynaklı olarak) tasarımın sürekliliğini bozmamış olması,
- bu süre içerisinde tasarımın gerçek yaşamda nasıl kabul gördüğüne yönelik eleştirel bir gözle bakma olanağını da vermiş olması,

[29] 1987 yılında Haliç'te Oxford ve Cambridge Üniversiteleri arasında kürek yarışları yapılmıştır. Bkz. a.g.e., s. 417.

- Mimarın medyatör görevini yüklenmiş olması ve devreye giren farklı aktörleri projeye olumlu anlamda dahil edebilmesi,
- Salt bir meydan düzenlemesi ile sınırlı kalmayıp, tüm yerleşim alanının aynı tasarım ilkeleri çerçevesinde düzenlemesi,
- Geleneksel tasarım ögelerinin yeniden canlandırılmak istenmesi,
- Tasarımın önerilen aktiviteler yoluyla sadece yöre halkına değil, turistlere de yönelik olmasının itici bir güç olarak devreye girmesi, hatta uluslar arası aktivitelerle bunun kalıcı bir cazibeye dönüştürülmesi isteği

anlamında başka projelerden farklılaşmaktadır.

4.1.1.1.2. Kent içi Ticaret ve Alışveriş Merkezleri

İstanbul kentinin gelişimini yönlendiren başlıca alan kullanımlarından biri de özellikle yabancı sermayenin odaklandığı alan kategorisi olarak ticaret ve alışveriş merkezleri olmuştur. Kentin içerisinde meydana gelen ve merkez gelişiminde topyekün farklılaşmalara neden olan bu değişimler çok genel bir anlatımla kentin bir "dünya kenti adayı" olması ile paralellik gösterir. Buna göre (Özdemir, 2000):

i. 1980 sonrasında imalat sanayi yatırımlarının gelişmekte olan ülkelerden merkez ülkelere geri dönmeye başlamasıyla, Türkiye'de servis sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların en çok yoğunlaştıkları kent (%60 oranı ile) İstanbul olmuştur.

ii. İstanbul kentinde yapılan yatırımlarda da imalat sanayiinin payı azalmış, yerine bankacılık[30], ticaret, turizm, sigortacılık gibi yıldızı yükselen sektörler almıştır. Dolayısıyla, kente yapılan yabancı sermaye yatırımları niceliksel olarak artış gösterirken, yapılan yatırımlar içerisinde finansal ve üretici servisleri olarak adlandırılan yeni sektörlerdeki faaliyetler ağırlık kazanmıştır.

iii. Geleneksel kent merkez alanları olarak bilinen Eminönü ve Karaköy 1960'lara kadar kentsel merkezi iş alanının çekirdeğini oluştururken, zaman içerisinde söz konusu bölgelerin yükselen sektörlerin gereksinimlerini karşılayamamaya başlaması ve kent içinde artan ulaşım olanakları ile merkez dışında yeni alan arayışları başlamıştır. İzleyen süreç ise uluslararası bağlantıya sahip, daha büyük ve geniş ofis binalarının konumlanabildiği yeni alanlar Taksim, Şişli, Zincirlikuyu, ve Beşiktaş-Barbaros Bulvarı olmuştur.

iv. 1980'li yılların ortalarından bu yana ülkeye gelmekte olan yabancı sermaye yatırımlarının ticarete yönelik kesimi yeni merkez alanlarında

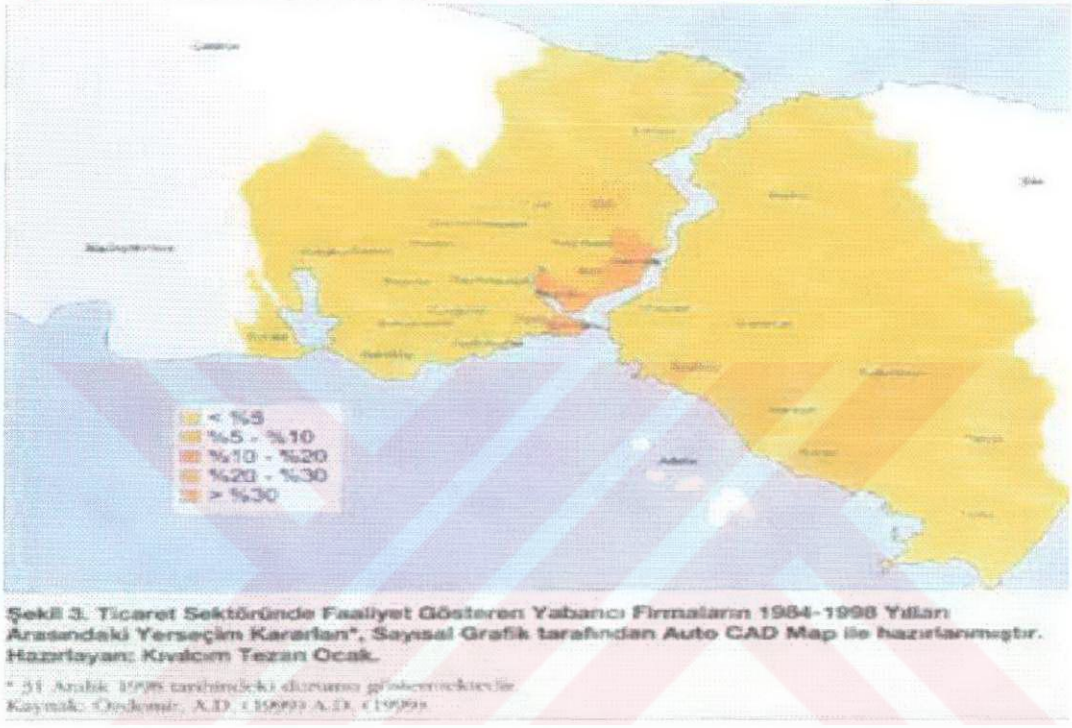
---

[30] Özellikle bankacılık sektöründe yatırım yapmakta olan firmaların %95'i İstanbul'da yer seçmişlerdir. Bkz. Özdemir, Dilek (2000), s.98.

yoğunlaşmış, geleneksel merkez olan Eminönü özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren sadece iç piyasaya hizmet veren bir merkeze dönüşmüştür.

v. Belirli merkezler, örneğin Şişli, ticaretle ilgili faaliyetlerin, ve finans ve bankacılık hizmetlerinin yoğunlaştığı bölge olarak ön plana çıkarken, yabancı yatırımlar 1993 yılı sonrasında Kadıköy ve Üsküdar gibi semtlere de sıçramıştır.

Şekil 4.2 İstanbul Kenti'nde Yabancı Firmaların Odaklandıkları Bölgeler

Şekil 3. Ticaret Sektöründe Faaliyet Gösteren Yabancı Firmaların 1984-1998 Yılları Arasındaki Yerseçim Kararları*, Sayısal Grafik tarafından Auto CAD Map ile hazırlanmıştır. Hazırlayan: Kıvılcım Tezan Ocak.

Kaynak: Özdemir, 2000.

Kent içerisindeki gelişmelere bakıldığında, yukarıda ana hatlarıyla sergilenen tablonun kuşkusuz daha noktasal yansımalarından da söz edilebilir. Bu noktasal odaklanmalar ortamında gittikçe azalan kar marjlarını korumak zorunda olan şirketler uluslararasılaşmadan faydalanma yolunu seçmişler ve farklı bölgelerde yatırıma yönelmişlerdir. Avrupalı yatırımcıların da Orta Avrupa ve Türkiye'de yatırım olanakları aramaları bu sürecin bir uzantısı olmuştur. Aynı dönemde yabancı yatırımcıların teşvik edilmesi ve yatırımlar arasında özellikle yabancı sermaye ortaklığı ile gerçekleştirilmeye başlanan ticaret ve alışveriş merkezlerinin kent içerisindeki yer seçme düzenleri, kentin mekansal gelişiminde belirleyici niteliğe sahip olmuşlardır. Bu gelişmeler kuşkusuz 1980'li yılların hem Avrupa hem de Amerika'daki perakendeciler ve büyük mağaza zincirleri için büyük karlar elde

edilen bir süreç olarak nitelendirilmesi ile de ilişkilidir. Diğer taraftan bu dönemde ortaya çıkan son derece rekabetçi bir piyasa yerli sermaye sahiplerinin yabancı ortaklıklara hazır olduğu bir süreç olmuştur (Özdemir, 2000, s.99).

Bu dönemdeki gelişmelere gelen planlama desteği ise süreç olarak yasal anlamda farklı bir temele oturtulmuştur. Nitekim 1980 tarihli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu tarafından hazırlanan planda önerilmediği halde, Büyükdere Caddesi Maslak'a kadar devam eden çok katlı iş ve alışveriş merkezleri ile dolmuş (Özdemir, 2000, s.100), ve bu süreç yasal dayanağını Turizmi Teşvik Yasası ile mevzii imar planı uygulamalarından alarak gerçekleştirilmiştir. İzleyen aşamalarda metropoliten alandaki sanayi alanları desantralize edilmiş, geriye kalan boş parsellerde ise şirketlerin idari birimleri, büyük bankalar ve diğer finansal kuruluşlarının, holdinglerin ve çok-uluslu şirketlerin müdürlükleri konumlanmış, böylelikle 1980'lerin sonundan başlamak üzere 1990'lı yıllar boyunca Büyükdere caddesi bir çeşit finans merkezi haline gelmiştir.[31] Bu dönemde son derece spekülatif bir emlak piyasası oluşmuş ve büyük ölçekli sermayenin İstanbul kentindeki yatırımları iş ve alışveriş merkezleri, plazalar, oteller gibi yüksek kar marjlı yatırımlara odaklanmıştır.

Alışveriş merkezleri bu gelişmeler arasında en çarpıcı yatırımlar arasında gelmektedir. Nitekim 1980'li yıllarda benimsenen neo-liberal politikaların 1990'lı yıllarda perakende ticaret sektörü üzerindeki yansımalarını en somut şekliyle büyük alışveriş merkezlerinin kent içerisindeki konumlanmaları oluşturmaktadır. Salt bir alan kullanımı olmanın ötesinde konumlandığı çevrenin prestijini artırıcı bir özelliğe sahip olan ve böylelikle kentsel gelişmelerde yönlendirici olabilen alışveriş merkezleri, sözü edildiği üzere planlamanın by-pass edildiği bir yasal süreçle desteklenmişlerdir. Süreç öyle hızlı bir gelişim göstermiştir ki, 1988 yılında açılan Galleria alışveriş merkezinin hinterlandı o yıllarda tüm İstanbul'u kapsarken, 1988-1998 yılları arasında İstanbul metropoliten alanında büyük alanlara yayılan 10 büyük

[31] 1990'lı yılların sonuna doğru aynı cadde üzerinde giderek artan trafik sorunları ve yüksek kira bedelleri gibi sebeplerin de etkisiyle, yeni merkez alanı kullanımları giderek Altunizade ve Kozyatağı'na taşınmıştır.

alışveriş merkezi daha açılmıştır[32]. 2001 yılı itibariyle bu sayının 23'e çıktığı ifade edilmektedir.[33] Yabancı yatırımların serbestleşmesi ile beraber, sadece yerli büyük yatırımcılar değil, Carrefour, Metro, Continent gibi yabancı yatırımcıların da Türk girişimcilerle yaptıkları ortaklıklar ve açılan alışveriş merkezleri, hiper-market ve yapı-marketler, kentsel alan içerisinde yeni merkez gelişimleri ya da sıçramaları üzerinde etkili olacak yerseçim kararları oluşturmuşlardır.

Kimi zaman alışveriş merkezlerinin yerseçim tercihleri, kentsel gelişimi son derece belirleyici bir niteliğe bile sahip olmuşlardır. Bu anlamda örneğin Kozyatağı'nda Metro ve Carrefour'un E5 ve TEM kavşaklarındaki konumlanmaları, imar durumunun çok katlı ofis bloklarına da olanak tanıması ile birleşince, bölgede oluşan prestij artışı zaman içerisinde Ataşehir konutlarının yapılmasını sağlamış ve alan giderek orta-üst gelir grubuna yönelik olmaktan çok, yüksek gelir grubunun hizmetinde bir konut ve iş alanı haline gelmiştir (Demirel'den (1998) aktaran Özdemir, 2000, s.101).

Son yirmi yıllık süreçte İstanbul'un mekansal gelişim tercihlerini finans ve üretici servislerin kentsel ekonomiler içerisinde artan ağırlıkları ile paralel olarak yönlendirdiği söylenebilecektir. Buna göre belirli semtler öne çıkmış, vitrin alanlar gündeme gelmiş, kent içerisindeki gelişme dinamikleri doğrudan finansal merkezlerin gelişimi ile belirlenmeye başlamıştır.

Sonuç olarak süregelen pratik,

- bir dünya kenti adayı olmanın ne derece değişken ve hızlı bir mekansallaşma süreci gerektirdiği konusuna örnek oluşturmakta,
- neo-liberal söylem üzerinden gelişimin kentsel projeleri nasıl bir araç olarak benimseyebildiğini sergilemekte,
- küresel ağa dahil olma çabasını içeren bir kentsel gelişimin son derece dinamik bir kurguya temellenmesi ile giderek planlamanın by-pass edildiği bir süreç benimsenmekte,
- by-pass temelli bu süreçte, ofis bloklarının yanısıra alışveriş merkezleri, hipermarketler, plazalar ve otellerin kentsel gelişimi doğrudan belirleyici ve yönlendirici etkisi olmaktadır.

---

[32] Arasta'dan (1998) aktaran Özdemir, 2000, s. 100.

[33] http://finansalforum.com.tr/cgi-bin/haber/haber.cgi?db=db&tarih2=2001/07/06&kategori=4&haberno=*&sb=saat&so=desc&view_records=1&nh=2&mh=1

4.1.1.1.3. İstanbul Kenti Kentsel Tasarım Proje Yatırımları (2000-2004)

Bir dünya kenti adayı olmasıyla, mekansal kalitenin artırılma çabaları da İstanbul kenti için son derece önemli bir eylem kategorisi oluşturmaktadır. Mekanın ekonomik söyleme hizmet edebilmesi ve küresel ağların gerektirdiği altyapıyı sağlayabilir olması, kentin global düzlemde yarışabilirliğin sağlayıcısı "imajı" için belirleyicidir. Bu anlamda kentsel tasarım önemli bir araç olarak devreye girer.

Kentin bağlı bulunduğu yerel yönetim mekanizması olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bu konuya yaklaşımının ipuçları, gündemine aldığı kentsel tasarım proje yatırımları üzerinde yapılacak bir incelemeden çıkarılabilir. Buna göre metropoliten ölçekli bir yerel yönetimin kentsel tasarıma hangi alt kategorileri dahil ettiğinin de somut bilgisi oluşturulmuş olacaktır. 2000-2004 dönemi için İstanbul Büyükşehir Belediyesinin "kentsel tasarım yatırımları" kapsamında tanımladığı projeler aşağıdaki gibidir (http://www.ibb.gov.tr/ibbtr/110/11007/projeliste.asp):

- FATİH YAVUZSELİM CAMİİ KÜLLİYATI ÇEVRESİ VE FEVZİ PAŞA CADDESİ HALİÇ ARASI KENTSEL TASARIM PROJE İNŞAATI
- ORTAKÖY VADİSİ KENTSEL PARK DÜZENLEMESİ İNŞAATI
- İSTANBUL GENELİ KENTSEL TASARIM İNŞAATLARI
- YALI MAHALLESİ REHABİLİTASYON PROJESİ
- AYAMAMA VADİSİ YENİBOSNA AKSİ İKİTELLİ PRESTİJ MAVİ KORİDOR PROJESİ
- SADABAD MESİRE ALANI KORUMA VE GELİŞTİRME PROJESİ
- SÜLEYMANİYE KENTSEL SİT ALANININ KORUMA AMAÇLI KENTSEL TASARIM PROJESİ
- YEDİKULE REHABİLİTASYON PROJESİ
- KUMKAPI REHABİLİTASYON PROJESİ
- KOCAMUSTAFAPAŞA REHABİLİTASYON PROJESİ
- İSTANBUL GENELİNDE ANA ARTERLERDE CEPHE ISLAH ÇALIŞMALARI PROJESİ
- METROPOLİTAN ÖLÇEKTE KENT BÜTÜNÜNE YÖNELİK SİLÜET ARAŞTIRMA, GELİŞTİRME VE UYGULAMA PROJESİ
- İSTANBUL GENELİNDE TANITIM LEVHALARINA STANDART GELİŞTİRME TASARIMI AVAN VE UYGULAMA PROJESİ
- TUZLA SAKIZ ADASI VE KAMİL ABDUŞ GÖLÜ ÇEVRESİ KENTSEL TASARIM PROJESİ
- İSTANBUL GENELİNDE SEYİR KULELERİ SEYİR TERASLARI KENTSEL TASARIM PROJELERİ
- KENTSEL VE KAMUSAL MEKANLARIN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ PROJESİ
- İSTANBUL GENELİNDE DERE PEYZAJ PROJESİ

İlgili listede görüleceği üzere, kentsel tasarım projeleri ağırlıklı olarak rehabilitasyon eylemine temellendirilmiş olmakla beraber, kimi zaman koruma amaçlı imar planlarının, kimi zaman da peyzaj planlarının yerine geçerek farklı

görevler üstlenmektedir. Bu özelliği, hem bir anlamda kentsel tasarımın disiplinlerarası niteliğini pekiştirmekte, hem de eylemin çok geniş bir yelpaze içerisinde kentsel mekanın kalite artırımına yönelmiş olduğunu göstermektedir.

Burada esas olan küreselleşmeye yönelik imajın yeniden oluşturulmasında kentin tümüne yönelik bir mekansal seferberlik olduğudur. Mevcut mekana müdahalenin en önemli araçlarından biri ise kentsel tasarım eylemi olarak ön plana çıkmaktadır.

4.1.1.2. Bursa Örneği

Bursa kenti, Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin beşinci büyük kenti ünvanını almasını, hızlı bir kentleşme ve sanayileşme evresinden geçmesine borçludur. Nitekim, gerek sanayi oluşumunun (ipek ve dokuma sanayii) köklü bir geçmişe sahip olmasından ötürü, gerekse de İstanbul büyük kentine yakın konumu itibariyle özellikle otomotiv gibi belirli sanayi dallarının yerseçiminin Bursa kenti üzerinden yapılması kaynaklı olarak, kent içerisindeki dinamikler özellikle 1980 sonrasında ivme kazanarak kentsel mekanda değişimlere sebep olmuştur. Bunun yanısıra kentin Osmanlı imparatorluğu içerisindeki görkemli geçmişine dayanan tarihi kimliği, sahip olduğu kültürel yapıdan ve coğrafyasından kaynaklanan turistik kimliği ve verimli topraklarla çevrelenmiş olmasına da bağlı olarak edindiği tarımsal üretiminin boyutu ile kendini diğer kentlerden ayıran birtakım ayrıcalıklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla, kentsel mekan üzerindeki müdahalelerin boyutu da aynı paralelde kritik öneme sahiptir.

Bu anlamda, Bursa kenti içerisinden, biri

- üst ölçekli bir parça proje olması ve kentin mekansal gelişim sürecinde devreye giren farklı dinamikleri sergileyebilmesi açısından ele alınan *Yeşilşehir projesi*,

diğeri ise,

- kent içerisinde daha noktasal ölçekteki mekansal müdahalelerin konu edilmesini sağlayacak olan kentsel meydan düzenlemeleri olarak *Kozahan ve Heykel Meydanları* kentsel tasarım projeleri olmak üzere irdelenebilir.

Bu projeler üzerinden yapılacak tartışmalar gerçekte kentsel mekan tasarımında devreye giren farklı dinamikleri gözler önüne serebilecektir.

4.1.1.2.1. Yeşilşehir Projesi

Yeşilşehir Toplu Konut Projesi, Bursa'nın Dikilitaş Belediyesi sınırları içerisinde kalan ve geçirilen süreç kaynaklı olarak çok tartışmalı ve çatışmalı gerçekleşen bir projedir. Yaklaşık 60.000 kişilik bir nüfusun (15.000 konut) yaşayacağının öngörüldüğü konut alanında üst gelir grubunun yaşayacağı düşünülmüştür. Proje, kentsel mekansal gelişimi doğrudan etkileyen bir ölçekte olması ile, kentin planlanma ve tasarlanma pratiğinde benimsenen yaklaşımların fiziksel mekana nasıl yansıdığı üzerinde önemli bilgiler oluşturabilecek niteliktedir. Kapsam itibariyle bir toplu konut olmasına ve bu arazi kullanım biçiminin doğrudan kentlilerin barınma ihtiyacına yönelmesi gerekliliğini ifade etmesine karşın, proje aslında ağırlıklı olarak ekonomik temelli ihtiyaçların bir aracı haline gelmiş ve bu anlamda somut bir uygulama olarak da kent içerisinde örnek oluşturacak asal yerini almıştır.

Şekil 4.3 Bursa Yeşilşehir Tanıtım Broşürü

Kaynak: Coşkun, 1999.

Yeşilşehir'in oluşumu Bursa Demirtaş ilçesinin kentsel gelişim süreci ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim, Demirtaş'taki kentsel gelişimin hareketlenmesi, ilk olarak yerleşimin yakın geçmişte maruz kaldığı yoğun sanayileşme tercihlerine bağlı olarak gündeme gelmiştir. Bu gelişim ise tarım toprakları üzerinde esasında kaçak olarak yer seçen sanayi kuruluşlarının yönlendirmesi ile gerçekleşmiş, sonuçta Demiştaş'taki tarımsal üretim ilişkisinin giderek ortadan kalkmasına neden olunmuştur. Tarımsal nitelikli alanların tarımsal üretim harici kullanılmaya başlamalarının meşrulaşması ile sözkonusu bölgeye bir konut talebinin oluşumu da benzer bir meşrulukta gündeme gelmiştir. Yerleşim sanayi göçü almamasına karşın, sonradan Yeşilşehir toplu konut alanının konumlandırılacak olduğu bölge 2002 strateji planına göre kısmen imara açılmış, konut gelişim bölgesi olarak belirlenmiştir. Üstelik yapılan planlama çalışmasında toplu konut alanının fuar alanı,

rekreatif kullanımlı yeşil alanlar, büyük tüketim merkezleri ve öncelikli sağlıklaştırılacak alanlar gibi kullanım kararları ile çevrelenmiş olmasının, bölgede prestijli bir konut alanı yaratılma isteğinin bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir (İkiz, 1999, s.90). Ayrıca söz konusu bölgenin hem sulama kanallarının konumlandığı bölge olması açısından, hem de 1976'da oluşturulan Ova Koruma Protokolü'ne göre Ova Koruma kapsamındaki stratejik bir noktada konumlanmasından ötürü kritik öneme sahip olmasına karşın, gerçekleştirilmiş planlama çalışmasının ne DSİ'den, ne de Köy Hizmetlerinden herhangi bir izin ya da veri desteği alınmadan yapıldığı bilinmektedir.

Şekil 4.4 Bursa Yeşilşehir Projesi'nden İzometrik Perspektif

Kaynak: İkiz, 1999.

Bütün bu olumsuzlukların ardında resmi olandan farklılaşan başka bir planlama ve tasarım pratiği yer almaktadır. Bu pratik, mekanın salt bir rant sağlama aracı olarak görüldüğünün somut verilerini net bir şekilde sergilemektedir. Nitekim, sürecin başlangıç noktasını politik bir kimliğe sahip mülk sahibinin bireysel çabaları[34] oluştururken, bu çaba giderek yerleşim sakinlerinin de ortak istemi haline dönüşmüş ve yerel yönetim üyelerinin desteği[35] ile de meşru bir zemine oturtulabilmiştir. Yapılan mevzii imar planının[36] ardından bölgedeki yatırımın inşa süreci başlatılmasına karşın, bu süreç çeşitli muhalefet noktaları tarafından hukuki zemine

---

[34] Bu süreçte, mülk sahibi bugünden 15-20 yıl öncesinde bölgede birçok arazi satın almış ve arazisinde bir tavuk üretim çiftliği kurmuştur. Bu çiftliğin çevreye verdiği kötü koku dolayısıyla zaman içerisinde çevre arazilerin değerlerinde düşüş görülürken, mülk sahibi böylelikle arazisini daha da genişletme olanağı bulmuştur. Sonrasında ise alanın daha fazla rant getiren bir yatırıma dönüşmesi amacıyla politik kimliğini de kullanarak mevzi imar planı yaptırma ve onaylatma gibi girişimleri sonuç vermiş, alan konut bölgesine dönüştürülmüştür. Bkz. İkiz, 1999, s.97.

[35] Yerel yönetim üyelerinin Belediye meclisinde konu görüşülürken yaptıkları itiraz, alanın tarımsal nitelikli olmasına karşın, tarım alanlarının zarar gördüğü biçiminde ifade edilirken, ardından gelen talebin konut kullanımına açılan bölge sınırlarının daha da genişletilmesi ya da konut olarak açılan bölgenin sanayi bölgesine çevrilmesi şeklinde gerçekleşmesi oldukça çarpıcıdır. Yerleşim sakinleri kuşkusuz rantın daha adil bir şekilde dağıtılmasını talep etmiştirler. Bkz. İkiz,1999, s.98.

[36] Mevzii imar planı 1/5000 ve 1/1000 ölçeklerde çalışılmış ve herhangi üst ölçekli (1/25000) bir çevre düzeni plan çalışması olmaksızın onaylanmıştır.

de taşınmıştır. Muhalefet ağırlıklı olarak Mimarlar Odası Bursa şubesi, Bursa Barosu ve birkaç belediye meclis üyesinden gelmiş ve hukuki süreç başlamıştır. Burada ilginç olan itirazlar, çelişen kurum görüşleri[37], birbirleriyle çelişkili bilirkişi raporları ve temyiz kararları ile dolu hukuki sürece paralel olarak, başlatılmış olan inşa faaliyetlerinin hiç durdurulmamış olmasıdır. Üstelik, dönemin Cumhurbaşkanının "21. Yüzyılın temelidir" sloganıyla katıldığı temel atma töreninin ardından geçen süreçte, Yeşilşehir Bursa kentinin prestijli konut alanlarından biri olarak hayata geçirilmiş, kentliler tarafından da kabul görmüştür.

Bursa Yeşilşehir projesi, mekansal organizasyon pratiğine ilişkin eleştirel bir değerlendirmede üç açıdan önemlidir:

i. Öncelikle bir "parça" projedir. Salt fiziksel mekanın değil, mekanı konu alan bilim alanlarının da parçalandığı bir sürecin ifadesi olmuştur aynı zamanda.
ii. Bir "mega" proje olarak kentin önemli yatırımları arasında anılmakta, bu ise kentsel gelişimi doğrudan yönlendirici olmaktadır.
iii. Kent parçalarının gelişim sürecini tüm çarpıklığıyla doğrudan ortaya koyan bir projedir. Ortaya çıkan tabloda bir taraftan *"belediyeler küçük girişimlerin etkisiyle çalıştığı ve partilerin yerel kadrolarının çıkarlarının gözetildiği alanlar olarak görülmüş"*, diğer taraftan *"merkezi iktidar büyük girişimlerin ve parti merkez kadrolarının etki alanı olarak düşünülmeye başlanmıştır."*(Tekeli, 1992) Buna göre bu çift yönlü baskı, kentsel mekan üzerinde etkinliğini sağlamıştır.

4.1.1.2.2. Kent Meydanları: Kozahan ve Heykel Meydanları

Kent meydanlarının kamusal yaşam sunumu anlamında kentsel mekan parçaları içerisinde asal bir konuma sahip olduğu düşünüldüğünde, kentsel mekanın ele alınışında da en alt ölçekte ne tür yaklaşımların gündeme geldiği tartışılmalıdır. Buna göre yapılacak bir irdeleme de

- mekanın kavramsal içeriği (mekanın temsil özelliği),
- kullanım düzeyini belirleyen biçimsel özellikleri,
- kentliler tarafından benimsenmişlik düzeyi,
- mekanın işlevsel içeriği,

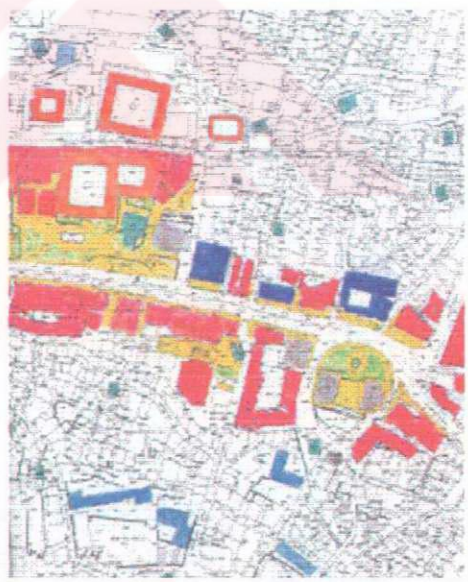
[37] Merkezi yönetim bağlantılı kurumlar, 1976 yılında imza attıkları "Tarım arazilerinin ve özellikle Bursa Ovası'nın Korunması Hakkında Protokol" kapsamının dışında görüş bildirmişler ve kimi zaman da (örneğin alanın sulanabilir ya da sulanamaz arazi niteliğinde olması gibi konularda) birbirleriyle çelişen bilgilerin kaynağı olmuşlardır. Ancak her koşulda alanın tarımsal niteliğinin korunması gerektiğinin mesajlarını vermişlerdir. Bkz. İkiz, 1999, s. 100.

gibi konularda kentsel tasarıma konu olan meydanların kentsel mekan içerisindeki rollerini ortaya koyabilecektir.

Kozahan Meydanı:

Tarihi özellikleri, hanlar bölgesinin girişinde, çarşıların ve diğer ticaret alanlarının merkezinde konumlanması ile kamusal bir nitelik taşıyan Kozahan meydanının "temsili mekan" kapsamında bir örnek oluşturduğu söylenebilecektir (Coşkun, 1999, s.2). Bu değerlendirmenin ardında söz konusu meydanın özellikleri itibariyle rahatlıkla girilir çıkılabilir olması, meydanı kullananların mekandaki simgeleri rahatlıkla algılayabilir olmaları ve meydanın toplumsal aktivitelere sahne olabilecek potansiyel taşıması gibi nedenler yatmaktadır. Nitekim, meydan Bursa kentindeki en eski yapılardan biri olan Kozahan ile sınırlanırken, hanlar bölgesine bir giriş-çıkış alanı oluşturmakta ve sahip olduğu mekansal özellikler sebebiyle de bir dolaşım mekanı olarak işlev görmektedir. Kent merkezinde yer alan bu alan için 1983 yılında bir zemin-altı otopark projesi ile yayalaştırma çalışmaları başlatılmış, daha sonra bir meydan düzenlemesi ile alan bugünkü halini almıştır.

Şekil 4.5 Bursa Kozahan Meydanı

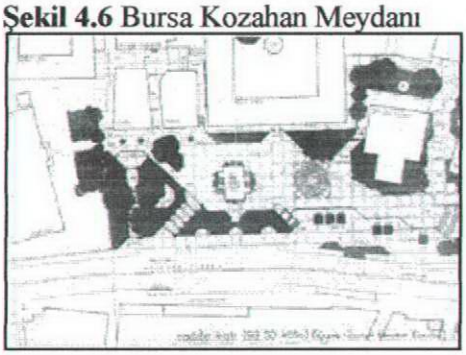

Kaynak. Coşkun, 1999.

Meydanın daha çok kısa süreli bir oturma, dinlenme ve geçiş amaçlı tasarlanmış bir kurgusu vardır. Bu kurgu içerisinde ise küçük grupları biraraya getirici oturma mekanları, çevresinde bir toplayıcı unsur oluşturabilen plastik öge ve su elemanı gibi zenginleştirici donatılar ve tarihsel doku ile uyumlu bir estetik anlayışı (örneğin betonun yanısıra ahşap malzeme ve çim kullanımının tercih edilmesi) göze çarpmaktadır. Ayrıca çevrelendiği tarihsel çınar ağaçlarıyla, yapılarla ve yol kotundan aşağıda kalmasıyla meydanın bir anlamda kapanması, bir kuşatma etkisi yaratma ve mekanı daha güvenli bir atmosfere kavuşturmada önemli bir etkiye sahiptir.

Mekanın esasen geçici olarak dinlenme, bir mola verme, sigara, çay ya da su içme gibi eylemlere olanak tanımasının yanısıra, mekanı sürekli kullanan ayrı bir kesimin varlığı da önemlidir. Örneğin, mekanın emekliler tarafından bir sohbet, namaz öncesinde vakit geçirme ve çevreyi izleme mekanı olarak kullanılması, çeşitli gruplar tarafından bir buluşma mekanı olarak kullanılması, meydandaki kalabalığa karışma ve dinlenme amacıyla cafélerde oturulması, mekanı sokak satıcıları gibi karmaşa yaratan gruplardan korumayı görev edinen güvenlik görevlilerinin bulunması, ve Milli Piyango satıcılarının, dilencilerin, çok farklı sosyal kesimlere ait bireylerin aynı mekanı paylaşması, bu anlamda mekanın kamusal niteliği hakkında bilgi vermektedir. Mekan ayrıca kısıtlı düzeyde de olsa kermes, folklor, miting ve toplantılar ya da ilköğretim okullarının gösteri alanı olarak da işlev görmektedir (Coşkun, 1999, ss.55-62).

Şekil 4.6 Bursa Kozahan Meydanı

Kaynak: Coşkun, 1999.

Ancak Kozahan meydanında gerçekleştirilen açık alan düzenlemesinin, süregelen tekdüze tasarım pratiğinden çok farklılaşmadığı, bir başka deyişle alanın potansiyel özgün özelliklerinin değerlendirildiği bir kamusal alan tasarımı anlamında özgünleşmediği söylenebilecektir. Ayrıca mekan tasarımının yer'den bağımsızlaşmadığı, herhangi bir yer'e hep aynı tasarım unsurlarının kullanıldığı da ileri sürülebilir.

Bu anlamda bir meydanı konu alan kentsel tasarım eyleminin üzerinde odaklanması gereken unsurlar da aslında netlikle ortaya çıkmaktadır. Alanın özgün niteliklerinin ve toplumsal içeriğinin ön plana çıkarılmasını sağlamak üzere örneğin:

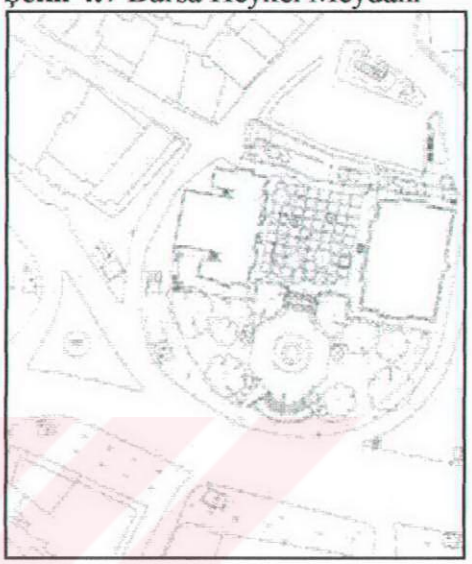
- toplanma mekanlarında biraraya getirici simgesel ögelerin kullanımı,
- toplumsal etkinlikler için oluşturulmuş aktivite mekanlarının düzenlenmesi,
- alanın özgün kimliğinin vurgulanması için varolan ve önerilen işlevler arasında algısal bir bütünlük yaratılması,
- bireyleri mekanda tutacak aktivitelerin yanısıra somut tasarım ögelerinin insan ölçeğinde olmaları,
- mekanın birbirinden farklı amaçlara hizmet edebilmesini sağlayacak işlev esnekliğine olanak tanıması,

- mekanın kullanımının ekonomik gelir düzeyi ile herhangi bir ilişkisi olmamasının sağlanması, ve ayrıca
- mekanın gerekli konfor koşullarını sağlayacak şekilde güvenli ve erişilebilir olması gibi bir dizi kentsel tasarım stratejisi geliştirilebilecektir.

Heykel Meydanı:

Konumu, mekanı oluşturan ögelerin işlev değiştiriyor olmaları ve Kozahan'a oranla daha küçük ve kapalı bir mekan oluşturmasından ötürü Heykel meydanının mekansal temsil misyonu taşıdığı görülür. Bunun anlamı herkesin bu alandan geçememesi ya da kendini bu alanda rahat hissetmemesi gibi etki yaratmasına karşılık gelir (Coşkun, 1999, s.2). Çünkü özü itibariyle Heykel meydanı daha resmi bir niteliğe sahiptir. Osmanlı döneminde açık pazar olarak kullanılırken, meydan Cumhuriyet döneminde kendisini çevreleyen Defterdarlık, Adliye ve Hükümet binaları gibi resmi kurumların inşası ve Atatürk heykelinin konması ile törensel aktivite ağırlıklı bir niteliğe bürünmüştür. Nitekim meydan resmi bayramlarda resmi kutlamalara sahne olurken, hükümet binasının varlığı yine resmi bir atmosfer yaratarak bir anlamda alandaki güvenliği sağlamaktadır. Ancak bu güvenlik, toplum içindeki bireylerin meydanı daha yoğun toplumsal aktiviteler için kullanılmasına engel olmaktadır denebilir. Bununla birlikte alanın kamu kuruluşlarının bulunduğu bölümünde yakın zamanda gerçekleşen bir fonksiyon değişikliği (örn. defterdarlık ve adliyenin taşınması ve yapıların lokal olarak kullanılmalarının düşünülmesi) ile alan yarı kamusal bir nitelik kazanmıştır.

Şekil 4.7 Bursa Heykel Meydanı

Kaynak: Coşkun, 1999.

Alanın kullanım düzeyini belirleyen biçimsel özellikleri anlamında çok fazla bir müdahale görmemiş olduğu söylenebilir. Fazla bir kentsel düzenleme konusu olmamasının, yani en temel donatı unsurlarından (oturma elemanları, telefon kulübeleri, ilan panoları, çöp kutuları, plastik öge, çeşme, WC vs.) bile yoksun olmasının, meydanın esas itibariyle mekansal temsil özelliğinin ön planda oluşundan

kaynaklandığı ileri sürülebilir. Ancak temsil edilen resmi ideolojinin, alanın zaman zaman törensel etkinlikler için kullanılacak bir geçiş alanı olarak kullanılmasını ve bir vitrin alanı olarak görülmesini tam olarak sağlayabildiği söylenemez. Çünkü alanın kot olarak yüksekte kalmasından ötürü, hem mekanın bir transit alanı olarak kullanılmaması engellenmiş olmakta, hem de topografyanın yardımıyla mekanda kuşatma / kapalılık hissi yaratılması ile mekan daha korunaklı hale gelmiş bulunmaktadır.

Bu ise meydanın resmi bir meydan niteliğine karşılık kentliler tarafından benimsenmişlik düzeyini artırıcı bir özelliktir. Ancak alanın çeşitli sosyal gruplar arasında ağırlıklı olarak gençler tarafından kullanılıyor olması, belki de bu yaş grubunun diğer sosyal grupların göreli olarak fazla olmadığı mekan parçalarını seçmeleri ya da alanın fazla bir mekansal düzenlenmişlik hissi yaratmaması kaynaklı olabilir. Nitekim, mekanın fazla bir toplumsal etkinliğe olanak tanımaması ile gençler hem bu alanı tercih etmekte, hem de mekanda boş oturmaktan ötürü çeşitli cemaatleşmelere konu olmaktadırlar (Coşkun, 1999, s.90).

Meydanda yeralan çeşitli sosyal grupların meydanı kullanma biçimleri doğrudan mekanın sunduğu işlevsel içerik ile bağlantılıdır denebilir. Örneğin Heykel meydanının işlevsel olarak bir farklılaşmaya sahne olması ve ayrıca mekansal olarak tarif edilmiş bir aktiviteler yelpazesine sahip olmaması, bir taraftan alanın kullanım yoğunluğunu düşürücü bir etkiye sahip iken, diğer taraftan kullanıcı grubun homojenleşmesine neden olmaktadır. Bu durum törensel etkinliklerde de törene katılmama ya da kısa süreli kalabalıkların oluşumu şeklinde yansıma bulmaktadır. Ancak bu işlevsel serbestliğin olumlu bir sonucu da gençlerin örneğin gitar çalma gibi aktiviteler yoluyla kendilerini ifade etme biçimlerine sahne olan bir alan yaratabilmesidir.

Heykel meydanı türünden meydanlar aslında ülkemizin hemen hemen her kentinde bulunan ve genellikle de Cumhuriyet meydanı olarak adlandırılan meydanlara bir örnek teşkil etmektedir. Bu niteliği, meydanın yine çoğu kentte benzer mekansal müdahaleler kapsamında düzenlenmelerine neden olmaktadır. Bu

anlamda, bu tip meydanların genel geçerli bir mekansal müdahale biçiminden bağımsız olmaları ile

- hem meydanı kullanan grupların kendini ifade etme biçimlerine bir potansiyel oluşturmaları,
- hem de bu potansiyelin alanın toplumsal niteliğini artırıcı kentsel donatı unsurları ile desteklenebilmeleri sağlanabilecektir.

4.1.1.3. Ankara Örneği : Portakal Çiçeği Vadisi Projesi

Ankara kentinin vadilerinde konumlanan projeler gündeme geldikleri dönemde gerek kentin, gerekse ülkenin üzerinde yoğun olarak tartıştığı projeler olarak ön plana çıkmışlardır. Kimi çevrelerce "vadi yağması projesi" olarak değerlendirilirken[38], kimileri de söz konusu projeleri birer "demokrasi projesi" olarak örnek göstererek (M. Karayalçın'dan aktaran Gökbulut, 1999, s.149.), daha önce uygulanmamış bir modelin gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler.

Portakal Çiçeği Vadisi'nin bir vadi yağma projesi olarak nitelendirilmesi, düzenleme öncesinde gecekondular ile kaplı olan alanın bir yeşil alan olarak düzenlenmesi isteğinden kaynaklanmaktadır. Bir gecekondu alanının lüks konutlar için imara açıldığı ve karşılığında ödün olarak da vadinin kuzey ucuna bir Alışveriş ve Kültür Merkezi (ANSERA Alışveriş ve Kültür Merkezi, Ankara 1993-1999) kullanımının getirildiği ifade edilmekte, bu merkez ise sözde bir kamusal kullanım olmaklığıyla eleştirilmektedir.[39]

Getirilen eleştiriler bir tarafa bırakıldığında ise, Portakal Çiçeği Vadisi kentsel Yenileme Projesi söylem ve uygulama anlamında diğerlerinden farklılaşan bir proje olarak ön plana çıkmaktadır. Yaklaşık 11 hektarlık bir alanda, yüksek gelir grubu yerleşim bölgelerinin, modern alışveriş merkezlerinin ve başkent olması itibariyle kent içinde konumlanan elçiliklerin yakın çevresinde yer alan proje, bölgede Dikmen Vadisinden sonra gelen ikinci büyük vadide konumlanmaktadır. Çıkış noktası

---

[38] http://www.google.com/search?q=cache:zgo9vuLdnwA:web.ttnet.net.tr/users/PENTA/penta/mimar/sk .html+Portakal+%C7i%E7e%F0i+Vadisi&hl=tr

[39] Mimar Sait Kozacıoğlu; Bkz. http://www.google.com/search?q=cache:zgo9vuLdnwA:web.ttnet.net.tr/users/PENTA/penta/mimar/sk .html+Portakal+%C7i%E7e%F0i+Vadisi&hl=tr

itibariyle bir gecekondu alanının yenilenmesini içermekle beraber, uygulamanın söylemsel içeriği süregelen uygulamalardan farklılaşmakta, bu ise ağırlıklı olarak politik bir oluşuma temellenmektedir.

Nitekim projenin ardında o dönemde iktidarda olan Sosyal Demokrat Parti'nin politik söylemi yer almaktadır. Katılım ve demokrasinin vurgulandığı bu söylem, bir kentsel proje olan Portakal Çiçeği Vadisi Projesini önemli bir "araç" olarak görmektedir. Benimsenen düşünceye göre, bireyleri sivil bir toplum kuruluşunun çatısı altında biraraya getirmenin yolu iyi-tasarlanmış bir senaryo ile, yani iyi-tasarlanmış bir proje ile mümkün olabilecektir. Bu noktadan hareketle Portakal Çiçeği Vadisi projesi de yeni bir modelin yaratıldığı, bu model aracılığıyla bireylerinin proje sürecine katıldığı ve bu süreçten her kesimin karlı çıktığı ifade edilmektedir.

Buna göre Portakal Çiçeği Vadisi Projesi bir "demokrasi projesi" olarak "katılıma dayalı" ve "kendi kendini finanse edebilen" "yeni bir model" üzerinde kurgulanmıştır. Bu kurgu içerisinde devreye alanın mevcut kullanıcıları olan gecekondu yaşayanları, arsa sahipleri, belediye, ve de yatırımcı şirket girmektedir. Her kesimin belirli yüzdeler dahilinde kar elde ettiği projede alan sahibi olan kesimle uzun süreli görüşmeler yapılmış, arsa sahiplerinin kazanmış oldukları imar haklarını kaybetmemeleri, bunun için yatırımcı şirkete hissedar olmaları sağlanmıştır. Karar süreci ise "Proje Karar Komiteleri"nin sorumluluğuna bağlanmıştır.

Bu sistemde vadinin doğal karakterini bozmadan çağdaş bir yeşil alan yaratılması, kamu kaynaklarına başvurmayı gerektirmeyecek fonlar oluşturulması ve arsa sahiplerinin katılımlarının sağlanması gibi birtakım hedefler belirlenmiştir. Bununla birlikte çeşitli aktörlerin öncelikli hedefleri farklılaşmıştır. Örneğin,

- belediye vadide çağdaş bir kültür ve ticaret merkezi ile yüksek kaliteli konutların bulunmasını ve altyapı hizmetlerinin karşılanmasını ve bu yolla politik kariyerlerinin de güçlenmesini,
- yatırımcı çok fazla bir sermaye koymadan ve herhangi bir riske girmeden sadece prestijli, karlı ve kompleks bir kentsel proje gerçekleştirmeyi,
- gecekondu sahipleri hiçbir yasal hakları olmadığından sadece planlı bir alanda parsel sahibi olmayı,

- kendi bireysel imar haklarının ellerinden alındığı arsa sahipleri de zararlarını karşılayacak kira bedelleri elde etmeyi, ve
- kent sakinleri ise alanda çok daha fazla yeşil alan görmeyi ve alanın altyapı koşullarının iyileştirilmesini istemektedirler.

Birbirinden farklı hedeflere sahip bu grupların aralarında bir konsensüse ulaşmaları 8 ay gibi bir süre almıştır. Sonuçta tüm hedeflerin bir şekilde gerçekleştiği söylenebilecektir. Çünkü;

- yerel yönetim kendine ve politik kimliğine ses getirecek bir projeye imza atmış ve yasal, ancak kentli gözünde meşru olmayan "aykırı" bir kentsel alanın, yani gecekonduların "temizlenmesini" sağlamış;
- yatırımcı fazla riske girmeden kendi kendini finanse edebilen bir sistemde yatırımı gerçekleştirebilmiş;
- gecekondu sahipleri hem Karapürçek Gecekondu Önleme Bölgesinde 250'şer m^2'lik parsellere sahip olmuş, kendi gecekondularının yıkımı ve kullanılabilir malzemelerin eski kondularından çıkarılması konularında destek almış;
- arsa sahipleri herhangi bir maddi zarara girmeden kısmen vadide, kısmen de takas yoluyla kentin diğer bölgelerinde imar hakkı elde etmiş;
- ayrıca alanın %70'inin yeşil alan olarak ayrılması, mülkiyet sorunlarının çözülerek vadideki sosyal altyapının güçlendirilmesi, kent dokusuna uyumlu olduğu düşünülen yeni bir yapılaşma dokusunun getirilmesi, yapılaşma yoğunluğunun yüksek ve yaratılan yeşil alan miktarının düşük olması durumunda vadideki yeşil alanların salt vadide yaşayanların kullanabileceği özel parklara dönüşeceği eleştirisinin[40] ardından yapı yoğunluğunun düşürülmesi (E=0.60), ve bu yoğunluk indiriminin diğer sosyo-kültürel alan kullanımlarına olanak tanıması sağlanmıştır.

Portakal Çiçeği Vadisi, gerek yeni bir model iddiası, gerekse de politik altyapısı nedenleriyle farklı kanallardan gelen birçok baskının ve eleştirinin hedefi olmuştur. Projeye yönelik muhalefetin başında Mimarlar Odası gelmiştir. Mimarlar Odasının getirdiği eleştiriler öncelikle alanın yapı yoğunluğu, sonrasında ise kamusal alanların sağlanması konularına yönelik olmuştur. Alanın yapı yoğunluğunun düşürülme kararı bu muhalefetin sonucudur. Bunun yanısıra proje süreci, yeterli tanıtım yapılamamasından ötürü katılımın sınırlandırıldığı, diğer sivil toplum kuruluşlarının devreye girmediği ve sadece arsa sahibi olan kesimin katılım olanağı bulabildiği konusunda da eleştirilmiştir.

---

[40] Bu eleştiri ile Mimarlar odası ve ilgili diğer sivil kuruluşların yaptıkları değerlendirmeler kastedilmektedir.

Getirilen eleştiriler ve baskılar bir yana bırakıldığında projenin daha çok süreç anlamında kentsel tasarım / yenileme projelerinin pratiği hakkında çok net bir fikir verebildiği görülür. Nitekim bu süreç içerisinde önemli olan konulardan biri de plancının/tasarımcının bir teknik eleman olmanın ötesine geçerek, uzlaşmayı sağlayıcı aracı bir kimlik edindiğidir. Çeşitli hedef tanımlarına sahip farklı aktörlerin proje konusunda bir fikirbirliğine varabilmelerini sağlayıcı katalizör plancı olmuştur. Sonuç olarak süregelen pratik,

- uzlaştırıcı plancı/tasarımcı kimliğinin nasıl gerçekleştirilebildiği konusuna örnek oluşturmakta,
- politik söylemin kentsel projeleri nasıl bir araç olarak benimseyebildiğini ve seçmen "sadakati"ni sergilemekte,
- yerel pratiğin politik altyapısının nasıl bağlayıcı olduğunu (örneğin seçim dönemleri ertesinde çalışan kadroların yenilenmesi gibi süreci yavaşlatıcı müdahaleler vb. yoluyla) gözler önüne serebilmekte,
- katılımın salt bir alanın kullanıcıları ile sınırlı olmaması gerektiğini göstermekte,
- muhalif görüşler kaynaklı yönlendirmelerin projenin daha olumlu yönde geliştirilebilmesine olanak tanıyabileceğini ifade etmekte, ve
- bir projenin süreç olarak "esnek" bir kurguya temellenmesi gerektiğini göstermektedir.

4.1.1.4. Antalya Kentsel Gelişimi ve Kaleiçi Örneği

Antalya'nın bir kent olarak kendisine 1980'li yıllar sonrasında yüklenen kimliği itibariyle ülke pratiği içerisinde diğer metropoliten kentlere kıyasla farklı bir noktada durduğu söylenebilecektir. Devletin özellikle turizm ağırlıklı teşvik ve yüklemeleriyle kent dışından sermaye akışına neden oluşu, kentin atağa kalkışına karşılık gelmiştir. Ancak kente yönelik kültür ve sermaye girdisinin özellikle kırsal yaşam üzerinde bir değişikliğe sebep olmayacağı varsayılmış, ve bu, başlayan gelişmeler adına yerel taraflar tarafından da bir hata olarak nitelendirilmiştir.[41]

1985-1990 yılları arasındaki hızlı gelişimleri, kentin aldığı göçler izlemiştir. Ancak diğer metropoliten kentlerde olanın aksine, Antalya kentine yönelik göç düşük gelir grubunun değil, orta ve orta-üstü sosyo-ekonomik grubun, yani emeklilerin, turizmle uğraşanların, ve gelir sorunu olmayan kesimin göçü olmuştur. Sorun bu

[41] TMMOB, Şehir Plancıları Odası Antalya Şubesi Başkanı Nimet Kalkay ile yapılan görüşme, Ekim 2000.

sefer gecekondu değil, kentin merkez alanındaki hastalıklı yapılaşmalar olarak ortaya çıkmıştır. Paralel olarak çıkarılan inşaat sektörü teşvikleri, inşaat alanında bir furya yaşanmasına neden olurken ve yeşil alanlar ile otoparklar konut alanına dönüştürülürken yoğunluklar da artırılmıştır. Nüfus artışı ise kentsel mekanın farklı kullanımını getirmiştir. Sonuçta,

i. pahalı olmasına karşın konut üretimi fazlası emlak fiyatlarında düşüşe sebep olmuş ve ikincil konut oranı çok yükselmiş,
ii. boş ve atıl yatırımlara altyapı hizmeti gitmesine karşılık geri dünüşü sağlanamamış, ve
iii. yakın il ve ilçelerden (Kayseri, Yozgat, Burdur, Isparta vb.) alt gelir grubu göçü almaya başlamıştır.

Bunun anlamı turizmle beraber gelişen inşaat sektörünün kenti adeta tüketerek olumsuz yapılaşmaya sebep olması, beraberinde turizmin de olumsuz etkilenmesi sonucunu getirmesidir.

Şekil 4.8 Antalya Kentsel Gelişiminden Görüntüler

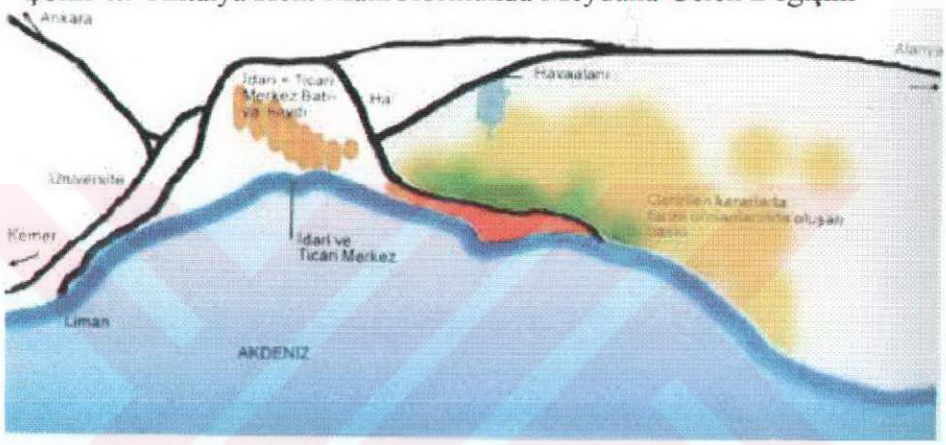
Kaynak: Antalya Mimarlar Odası, 1996

Antalya kenti planlama geçmişi anlamında da oldukça sorunlu bir hikayeye sahiptir:

- Kent, son 10-15 yıl içerisinde diğer kentlerle kıyaslandığında en hızlı gelişen kent olma niteliğini edinmiştir. Nüfus artış hızı değerleri bu durumu çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır. Sayımlar arası yıllık nüfus artış hızı bakımından Antalya birinci sırada bulunmaktadır. Türkiye ortalamasında binde 15.08, İstanbul'da binde 34.54, Ankara'da binde 18.58 ve İzmir'de binde 20.38 olan yıllık nüfus artış hızı Antalya'da binde 40.46 olarak gerçekleşmiştir (Antalya Valiliği 1999-2000 Raporu).

- Antalya Büyükşehir Belediyesi Meclisince kentin fiziksel yapısını doğrudan etkileyecek türden oldukça sorunlu kararlar alınmıştır:
  - ° Belediye meclis kararları sonucu, "kapalı çıkmaların emsal dışı bırakılması" kararı, emsallerde üç katına varan yoğunluk artışlarını beraberinde getirmektedir. Bu aynı zamanda "kaçak emsal" olarak da adlandırılan ve Antalya kentine özgü bir sorundur.
  - ° Yine belediye meclis kararları sonucu kent içi su basman seviyesi 2.5 metre olarak belirlenmiş olup, bu alanlar iskan olarak kullanıma açılmış durumdadır.
  - ° Bir başka karar da kent genelinde tüm zemin katların ticari kullanıma tahsis edilebilme esnekliğidir. Su basman seviyesinin yüksek tutulmasıyla elde edilen alan miktarı, bu tür ticari kullanımlara olanak tanımaktadır.

Şekil 4.9 Antalya Kent Makroformunda Meydana Gelen Değişim

Kaynak: Antalya Mimarlar Odası, 1996.

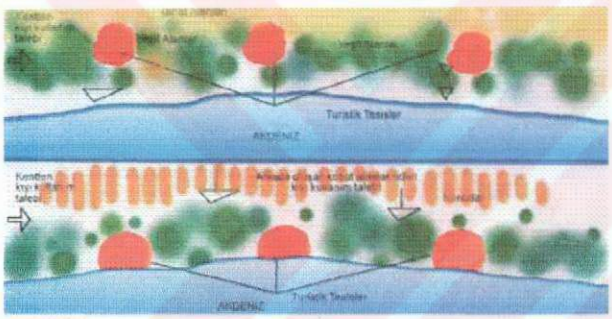
- Tarım toprakları, turizmin getirdiği yeni rant dengelerine karşı korunamamış, turizm ve beraberinde konut alanları hızla tarım toprakları ile çakışacak şekilde konumlandırılmak zorunda kalmışlardır. Kent tarıma dayalı üretimde önde gelen bir kent olma ünvanını hala taşımasına karşın, çok verimli tarım alanlarının yapılaşmaya açılması önlenememiştir.
- Konut sektörüne yönelik olarak ortaya çıkan yoğun talep, sadece Antalya kenti belediye sınırları içerisinde değil, çeper yerleşim alanlarında da rant dengelerini değiştirerek çevre belediyelerin kontrolsüz gelişimlerine sebep olmuştur. Bu ise, hesaplananın çok üstünde bir nüfusun kent ve yakın çevresinde yaşamasına karşılık gelmektedir. Oysa Büyükşehir belediye sınırları içerisini kapsayan planlama süreci bu gelişmelerden bağımsız olarak yapılanmaktadır.

Bu tablonun suçlusu ise imar planı olarak görülmektedir. Nitekim Antalya kentinin planlama geçmişi de oldukça hareketlidir. Halen anlaşmazlıkların sürdüğü ve son bir yıla yakın süredir herhangi bir nazım imar planının olmadığı bir kent olarak Antalya sorunlarına çözüm getirememiş bir konumda durmaktadır. Mevcut

nazım planının iptal edilerek Danıştay'da tartışıldığı bir aşamada bulunan planlama süreci, içerisinde planlama ilkeleri açısından çelişkili birçok uygulamayı da barındırmakta, örneğin,

- Kentin mevcut nüfusu 600.000 civarlarında iken ve konut fazlası kentin başlıca sorunları arasında yeralırken, plan hedef nüfusu 1.6 milyona karşılık gelmektedir. Ancak bu değer, esnek emsal hesaplamalarıyla 2.5 milyona çıkabilecek olup, donanımlar 1.6 milyon için hesaplanmıştır.
- Tarım topraklarının yapılaşmaya açılması öngörülmektedir.
- Çevre belediyeleri plan kapsamı içine alma gibi bir öneri getirilmemekte, bu ise sınırın hemen dışındaki belediyelerde kontrolsüz yapılaşmaya neden olmaktadır.
- Kontrolsüz ve sağlıksız yapılaşmaya olanak veren belediye meclis kararlarının değişimi konusunda bir öngörüde bulunulmamaktadır.

Şekil 4.10 Antalya Kenti Kıyı Kullanım Talebindeki Değişim

Kaynak: Antalya Mimarlar Odası, 1996.

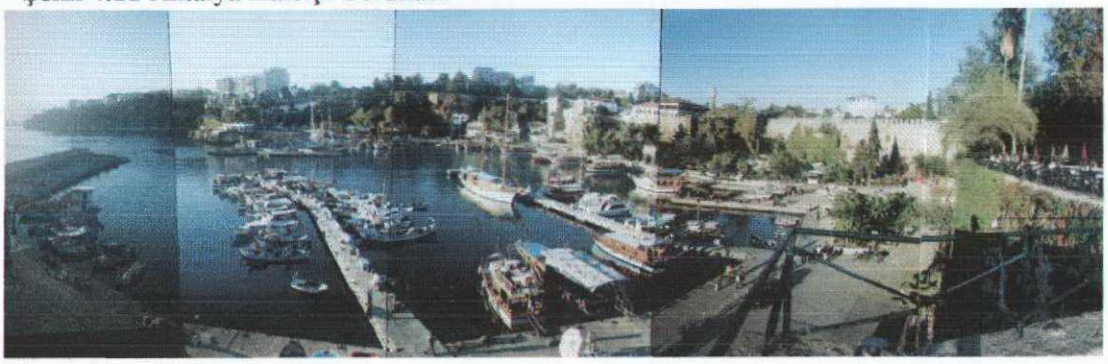
Kentin, çerçevesi bu şekilde çizilebilecek planlama geçmişine ve koşullarına bakıldığında yaşanan hızlı gelişmelerin kenti çok hızla değiştirdiği ve bu süreç içerisinde de mekansal birçok parçanın kalite artırımı amacıyla kentsel tasarıma konu olduğu gözlenmiştir. Özellikle turizmin en gözde sektör olduğu böylesi bir kent için vitrin alanlarının önemi düşünülürse, Antalya kenti için de salt prestijli alanlara odaklanan ve rant artırımını da sağlayacak olan kentsel tasarım yaklaşımının gündemde olduğu söylenebilir. Örneğin, kıyı alanlarındaki rekreasyon alanı düzenlemelerine dahil edilen ve Türkiye'nin en büyük ölçekli Migros'unun (5M) diğer büyük kentlerden önce Antalya'da konumlanmayı tercih etmesi kent için önemli bir mekansal karardır. Nitekim bu kullanış salt bir noktasal alan kullanımı olmanın ötesinde kent içerisindeki belirli bir alana prestij kazandırmak üzere yapılan bir düzenlemeye de karşılık gelmektedir.

- **Bir tasarım parçası: Antalya Kaleiçi**

Kentin çekirdek alanına bakıldığında aslında kentin geçirdiği ve halen geçirmekte olduğu dönüşüm tüm netliğiyle ortaya çıkmaktadır. Buna göre, koruma temelli bir

kentsel tasarım konusu olarak ele alınmış bulunan Kaleiçi bölgesi için söylenebilecekler esas olarak üç ayrı kapsamda ele alınabilir:

Şekil 4.11 Antalya Kaleiçi Görünüm

Kaynak: Kişisel arşiv, 2000.

i. eski kentin yeni sakinleri: söz konusu alanda yapılan mekansal düzenlemeler beraberinde salt turizme ve turizmi besleyen bir alan kullanımı olarak ticaret ve hizmetler sektörlerine temellenmiş olduğu için, Kaleiçi sakinlerinin profili kaçınılmaz olarak dönüşüme uğramıştır. Bu anlamda alandan "kaçışlar" başlayınca da, karşılığında ne alan içerisinde varolan eğitim kurumlarının ne de konut kullanımının yaşar kalıcılıkları sağlanamamaya başlamıştır. Geriye terkedilmiş ve ticari bir kullanıma açılmayı bekleyen yapılar yığını çıkmıştır. Bu gelişmelerin bir başka boyutu da alanın bir "sosyal çöküntü" alanına dönüştüğünün ifadesidir. Nitekim, turizm sektörünün varlığı, kent içerisinde "öteki" olarak kabul edilen grupların da (örn. homoseksüellerin, fahişelerin ya da sokak çocuklarının) bu alanda yaşamaya başlamasıyla daha da keskinleşmiştir. Bu dönüşümün geride bıraktığı mekansal etki, küçümsenmeyecek kadar büyük bir alanın tamamen terkedilmiş ve her geçen zaman diliminde daha fazla harabeye dönüşen yapılardan oluşması şeklinde yansıma bulmuştur.

ii. yerel girişimcilerin ticaret alanı: alanın turizm temelli ticari niteliğinin ön plana çıkmasıyla giderek artış gösteren "tüketim" temelli kullanışlar da alanda hemen yerini almıştır. Buna göre konutlar ya pansiyonlara, ya eğlence ağırlıklı hizmet alanlarına dönüşmüştür. Hızlı sayılabilecek bir süreç içerisindeki bu dönüşümün aslında alanın esas kentliler tarafından kullanımının da bir anlamda ağırlığını azaltmış olduğu söylenebilir. Nitekim artık bölgenin topyekün bir tüketim alanına dönüştüğü öne sürülebilir.

iii. ulusal girişimcilerin mekanları: global gelişmeler sonrasında kent içerisinde üst ölçekli başka birtakım girişimler Kaleiçi'nde de yansıma bulmuştur kuşkusuz. Buna göre, ülkesel çaplı belirli sermaye gruplarının alanda terkedilmiş bulunan birkaç yapıyı restorasyon kapsamında ele alarak, kendi içine "kapalı" ve ancak belirli bir kesimin kullanımına "açık" prestijli tüketim alanlarına dönüştürme eğiliminden söz edilebilir. Bu eğilim Antalya Kaleiçi bölgesi içerisinde sermayenin temsili küçük İstanbullar'ın oluşması şeklinde de tarif edilebilir. Tıpkı global ölçekli firmaların, dünya kentleri içerisinde kendilerine yer aramaları gibi, bu sefer dünya kenti olmaya aday küçük bir kent içerisinde de ülkesel ölçekli büyük sermaye grupları kendilerine yer edinmeye çoktan başlamışlardır.

Sonuç olarak, keskin bir ifade olmakla birlikte, Antalya Kaleiçi bölgesinin *tüketim adına yaşamsallığını yitirmiş bir bölge örneği* olduğu öne sürülebilir.

4.1.1.5. Urfa Örneği: Şanlıurfa Tarihi Merkezi Koruma Geliştirme Canlandırma Projesi

Şanlıurfa tarihsel kent merkezi yeniden geliştirme projesi, 1993-1997 yılları arasında uygulanmış kapsamlı bir kentsel tasarım uygulaması olması itibariyle ülkenin kentsel tasarım pratiğinde sözü edilir örnek projeler arasında yerini almaktadır. Salt bir tasarım uygulaması olmasının ötesinde, sürece ilişkin olarak süregelen ulusal-yerel pratikten farklılaşan bir kurgu ile gerçekleştirilmiş olması da projenin önemli örnekler arasına girmesinde etken olmuştur. Bu anlamda özellikle tarihsel kent merkezi çevresinin yeniden geliştirilmesine temellendiği için, projenin çok hassas bir uygulama sürecini gerektirdiği de söylenebilir. Sözkonusu proje alanı içerisinde cami, medrese, kilise gibi tarihi eserleri bulunmasının yanısıra alan birçok sivil mimarlık örneğine (köşkler, konaklar vs.) ve Hanlar bölgesine de komşuluk yapmaktadır. Gerçekleştirilen düzenleme öncesinde alanın düzensiz yapılaşma ve kullanımlarla işlevsizleştirilmiş olmasının tarihi çekirdeğin bütünlüğünü ve özgün kimliğini bozmakta olması, projenin ilk olarak ortaya atılmasına neden olmuş ve konu ilk başta bir fikir projesi olarak ele alınmıştır. Sürecin başlatılmasında dönemin Şanlıurfa Valisinin katkıları oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim, konunun Kültür Bakanlığı'na iletilmesi ve bakanlıkça istenen mimar isimlerinin verilmesi yine aynı çabanın ürünleridir. Ancak kentsel tasarım sürecinin sadece birkaç isimden istenen fikir projeleri arasından en uygun olanının seçilmesi şeklinde başlatılmış olması elitist bir tavır olmaklığı anlamında eleştirilebilir. Bununla birlikte sürecin izleyen aşamalarının bu tavrın dışına çıkabilen bir yöntemi benimsemiş ve başarıyla uygulamış olduğu söylenebilir. Nitekim, bir taraftan alana karışan çok sayıda sivil ve kamu kuruluşunun olmasının projenin hangi bürokratik çerçeveye oturtulabileceğini belirsiz kılması, diğer taraftan nasıl bir proje yönteminin ve örgütlenme modelinin kullanılacağının başta bilinmemiş olması, projenin izleyen aşamalarda daha esnek bir uygulama yöntemine geçebilmesine olanak tanımıştır. Kaldi ki, bu esnek uygulama yöntemi, proje için başta ayrılan ve sadece kapsamlı bir öneri proje bedeli kadar bir

miktara karşılık gelen yetersiz finansal kaynağa rağmen projenin tamamlanabilmesini sağlamıştır.

Şekil 4.12 Urfa Tarihi Kent Merkezi Yeniden Geliştirme Projesinden Görünüm

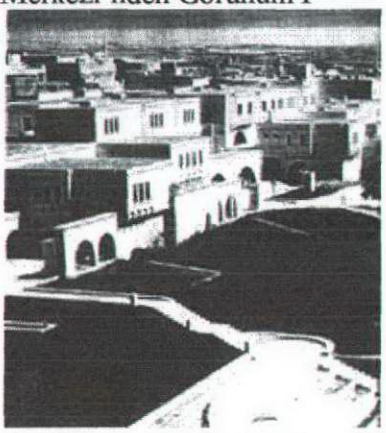
Kaynak: Karaaslan, 2001.

Bu tür bir esnek uygulama kuşkusuz ülkesel koşullardan da destek bulmuştur. Türkiye'de bu kadar geniş ölçekli ve çok boyutlu bir çalışmanın tek başına bir kamu kuruluşu tarafından yürütülmesinin mümkün olmaması ve Devlet İhale Kanunu, Bakanlıklar arası yazışmalar ve iç mevzuata ilişkin yasal sürecin hem çok zor, hem de yavaş olması gibi faktörler sebebiyle, proje sivil inisiyatif öncülüğünde yürütülmüştür. Buna göre Şanlıurfa Kültür Sanat, Araştırma ve Eğitim Vakfı (ŞURKAV) devreye girmiş ve projenin koordinasyon sorumluluğu böylelikle bir sivil toplum örgütüne aktarılmıştır. Bu anlamda proje ulusal-yerel örnekler arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir denebilir.

Sözkonusu projede yerel üretim biçimlerinin kullanılması ve yerel zanaatkarlara inisiyatif verilmesi (örn. yerel taş işçiliğinin canlandırıldığı bir uygulama olması) yollarıyla yerel mimari dilin sürdürülmesinin amaçlandığı ifade edilmektedir. Nitekim bu doğrultuda bir ekip çalışması yürütülmüş ve her bir bölümün farklı taş ustası tarafından paylaşıldığı ve her ekibin yapmakla yükümlü olduğu süslemelere kendisinin karar verdiği bir kurguda projenin anonim bir proje olarak ortaya çıktığı öne sürülmektedir.

Ayrıca yerel süreçlerin öne çıkarılmasının kent halkı için çok büyük bir motivasyon sağladığı da ifade edilmektedir. Karaaslan'ın ifadesiyle yerli halkın, *"sahip oldukları geleneksel değerlerin bugün hala geçerli olabileceğini; beton apartman bloklarında yaşamaya mahkum olmadıklarını; geleneksel konutların sağlık koşulları iyileştirilmek koşuluyla çok daha iyi mekanlar sağlayabileceklerini"* anlamış olduğu (Karaaslan, 2001, s.273) ifade edilmektedir. Bunun kanıtı olarak da

Şekil 4.13 Urfa Tarihi Kent Merkezi'nden Görünüm I

Kaynak: Karaaslan, 2001.

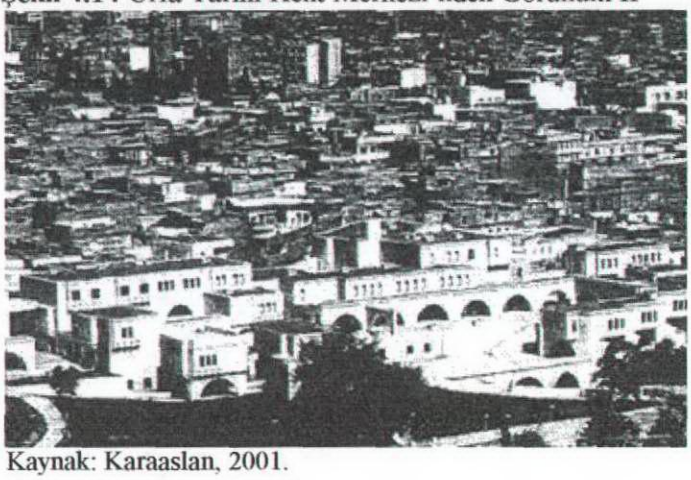
projenin sivil inisiyatif restorasyon projelerini başlatıcı bir örnek olarak görüldüğü gösterilmektedir. Proje, yine yerellik/özgünlük ilkesi paralelinde, özgün peyzaj ögelerinin yeniden canlandırılmasına da önem vermiştir.

Alan esas olarak bir rant tesisi olarak tasarlanmıştır. Bu tür bir alan kullanım ve tasarımı uygulama süreci öncesinde çeşitli tartışmalara konu olmuş, kimi çevreler tarihsel çekirdek içerisindeki konumu nedeniyle bölgenin bir "kent parkı" olarak düzenlenmesini önermiş, rant tesisi kullanımını ve tarihi eserlerin kente entegre edilmesi konularında eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu şekildeki fikir karşıtlıklarına rağmen tasarımı üstlenen grup bölgenin bir rant tesisi olarak kullanılması durumunda hem elde edilecek gelirin projenin devamının finansmanı için ayrılabileceğini, hem de "kent platosu" olarak adlandırdıkları bu alanın günlük yaşantıya katılan bir yer olabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu amaçla alan içerisinde yaşamsal döngü içerisindeki alışveriş, dinlenme ve konaklama gibi günlük gereksinimlerin karşılandığı fonksiyonlara yer verilmiştir.

Projenin uygulanma sürecindeki bir başka konu da proje ile ilgili olarak resmi kurumlarla arada kurulan ilişkilere yöneliktir. Nitekim, ülke genelinde yaygın olarak kullanılmakta olan ve by-paslara dayalı süreç, iyi örnekler arasında olduğu ifade edilen Urfa Tarihsel Kent Merkezi Yeniden Geliştirme Projesinde de devreye girmiştir. Her ne kadar gerek yerel, gerekse de merkezi yönetim birimleri konuya birebir dahil olabilme olanağını bulmuşlarsa da, yine bir kamu kuruluşu olan Koruma Kurulu ile ilgili süreç sorunlar içermiş ve Kurul projeyi ancak inşaatın yarısından fazlasının tamamlanmasından sonra onaylamıştır. Bu, iyi örneklerden sayılan kentsel tasarım uygulamalarının bile ülke koşulları itibariyle birtakım açmazlara sahip olduğunun göstergesidir.

Sonuç itibariyle Şanlıurfa Tarihi Merkezi Koruma Geliştirme Canlandırma Projesi, projenin sahibi Melih Karaaslan'ın ifadesi ile *"Anadolu'da mimarlığın bir tür "imar faaliyeti" olarak gerçekleştiği düşüncesiyle bir toplumsal eylem olarak ele alınma potansiyelinin değerlendirilmiş"* olduğu özel bir projedir. Buna göre Karaaslan *"batılı, modernist üretim sistemlerinin sorgulandığı ve insana kendi çevresini üretmekte ve korumakta güvenen bir anlayışın gerekliliği"*ni savunmaktadır.

Şekil 4.14 Urfa Tarihi Kent Merkezi'nden Görünüm II

Kaynak: Karaaslan, 2001.

4.1.2. Kentsel Tasarım Yarışmaları

Ülkesel düzlemde kentsel tasarımın mimarlık ve planlamadan ayrı bir alan olarak kabulünün ağırlıklı olarak düzenlenen kentsel tasarım yarışmaları yoluyla olduğunu öne sürmek yanlış olmayacaktır. Nitekim örneğin Antalya Kent Merkezi Kale Kapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması[42] kapsamında sürdürülen tartışmalarda

- kentsel tasarımın "kapsamlı planlama yaklaşımına bir tepki ve eylem planlamasının bir türü olarak" (Altaban, 1991, s.67) ortaya çıktığı,
- bir kavram ve eylem olarak ortak yönleri bir yana, mimarlık ve planlamadan farklı başka boyutlara sahip olduğu (Altaban, 1991, s.71),
- bu anlamda kentsel tasarımın ne olduğunun tartışılması gerektiği (Tekeli, 1991, s.74),
- bu ölçeğin Türkiye'deki planlama pratiği içerisindeki işlevinin ne olabileceği (Tekeli, 1991, s.74),
- belediyelerin tüm planı uygulamakta zorlukla karşılaşmaları ve kentin belirli noktalarında bir dinamik yaratmak istemeleri ya da planın olmayışından doğan eksikliklerin kapatılmak istenmesi durumlarında kentsel tasarımın devreye girebileceği (Tekeli, 1991, s.75)

[42] Sözü edilen yarışma 4.1.2.2. bölümünde aktarılmaktadır. Mimarlık Dergisinin 1991/1 sayısında Antalya Kentsel Tasarım Yarışması dosya konusu olarak ele alınmıştır.

- "kentlerin bazı önemli noktalarında o kentin imajını oluşturacak kentsel tasarım projelerinin geliştirilmesi" gerektiği ve bunun için söz konusu dönemde hiçbir meslek grubunun yeterlilik sahibi olmadığı (Gülgeç, 1991, s.76),
- kentsel tasarımın ilerleyen süreç içerisinde "kendini planlamanın önünde bir yerlere koyacak ağırlığa ulaşmış" olduğu (İdil, 1991, s.75), ve
- koruma ya da kent kimliğine ilişkin olarak düşünce üretme aşamasında kentsel tasarım eylem alanının devreye girmesi gerektiği gibi konular odağa alınmış (Bektaş, 1991, s.72; Güvenç, 1991, s.72) ve kentsel tasarımın ayrı bir disiplin olarak kabul edilmesi gerektiğine dair görüşler öne sürülmüştür.

Sözü edilen tartışmalar, kuşkusuz konunun salt bir yarışma kurgusu ile sınırlandırılmadığını ortaya koymaktadır. Gerek konuya bir on yıl öncesinde nasıl yaklaşıldığına ayna tutulması açısından, gerekse de kentsel tasarımın hem uygulama, hem de eğitim anlamında kuramsallaştırılma çabasını içermesi açısından yarışmalar önemli birer araç olarak devreye girmişlerdir denebilir. Yarışma belgeleri meslek alanında kentsel tasarımın salt bir ara ölçek olarak algılanmaktan kurtarılması ve kent içerisinde yeni farklı dinamikler yaratabilmenin bir aracı olarak görülmeye başlamasının resmi dökümanlarını oluşturmaktadırlar aynı zamanda.

Ancak söz konusu yarışma projelerinin uygulanamaması tıpkı bir on yıl öncesinde olduğu gibi, bugün de hala gündeme getirilen sorunlar arasında önde gelmektedir. Bununla birlikte uygulanabilirlik açmazı bir yana bırakıldığında bile kentsel tasarım yarışmalarının verebildiği ve mekansal tasarımı ve gelişimi doğrudan bağlayıcı oldukça önemli mesajlardan sözedilebilir. Buna göre

i. *Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması (1986),* henüz kentsel tasarım adının bile verilmediği bir döneme ait kısmen uygulanmış bir örnek olması ile yaklaşım ve uygulama sorunlarına ilişkin de bilgi oluşturması anlamında,
ii. *Antalya Kent Merkezi İçinde Kale Kapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması (1991),* kentsel tasarım eylem alanının ilk kez kent kimliği tartışmaları ile gündeme getirilmesi ve bir disiplin olarak kuramsal altyapı oluşturma çabasını içermesi anlamında,
iii. *İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması (2001)* ise en yakın tarihli ve uluslararası ölçekte bir yarışma olması ile kentsel gelişim içerisinde kentsel tasarıma verilen önemin boyutlarını sergilemesi anlamında

pratiğin geçmiş ve mevcut yapısını sergileyebilecek ve tartışmaların bir ileri düzeye taşınmasında yardımcı olabilecektir.

4.1.2.1. Ankara Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması (1986)

Ankara kenti Ulus Tarihi Merkezi'nin korunmasına yönelik olarak düzenlenen ve o dönemde bir "çevre düzenleme" projesi olarak nitelendirilen ulusal yarışma, ülkesel ölçekte kısmen de olsa uygulanma olanağı bulabilmiş nadir projeler arasında anılmaktadır.[25] Yarışmanın açılma gerekçesi akademik çevrede eleştirel olarak şöyle yorumlanmakta idi:

> *"Ulus yakın zamana kadar aynı Ulus'tu; ancak Ankara'nın o "büyük"lüğünden kopuktu. 'Pis'leşmişti, 'döküntü' bir Hacıbayram, şarapçılara 'mekan' olmuş bir Kale, evleri 'göçmek' üzere bir Yahudi Mahallesi, bir 'heykel'i bile olmayan Hergelen Meydanı vardı ve bütün bunlar 'yüksek' mimari çevreleri ve belediye özelinde devleti rahatsız ediyordu. Nitekim 1986 yılında, gerekli önlemler için ilk adım atıldı. Ankara Büyükşehir Belediyesi, 'Ulus Tarihi Kent Merkezi Planlama Projesi' konulu bir yarışma açtı .... Ulus artık 'mezbele'likten kurtulacaktı. Projeye göre; çağdaşlaşacak, temizlenecek ve güzelleşecekti."* (www.makaleler.org/birvarmis.html)

Yarışma öncesinde hazırlanan Ankara Kalesi Koruma Geliştirme Projesi Tesbit Değerlendirme ve Ön Kararlar çalışması (ODTÜ) (1979-1980) (Tunçer, 2001, s.31) sonrasında süreç Ankara Tarihi Kent Dokusu Koruma-Geliştirme-Planlama Çalışmaları (1983) (Tunçer, 2001, s.35) kapsamında başlatılmış, analitik veriler toplanmış, kapsamlı akademik çalışmalarla desteklenmiş ve 1985 yılında Altındağ Belediyesi Planlama Birimi oluşumuna kadar geçen süre içinde de Kültür Bakanlığı ile Ankara Şehri İmar Müdürlüğü gerekli teknik çalışmaları yürütmüştür. Bu çalışmalarda görev alan teknik ekip[26], sonrasında Kale'nin Metropoliten kent merkezi içerisindeki konumunun Ulus Tarihi Kent Merkezi Yarışması sonucunda daha net olarak belirlenebileceğini önermiş, 1986 yılında ise Büyükşehir Belediyesi tarafından sürdürülen çalışmalarla "Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması" açılmış, ve bu proje ancak 1990 yılında tamamlanabilmiştir (Tunçer, 2001, s.35).

---

[25] Yarışma süreci içerisinde doğrudan bulunmuş olan Doç Dr. Mehmet Tunçer 11.03.2002 tarihli e-posta metninde bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Çevre düzenleme projesi denilmesinin bir nedeni 'kentsel tasarım' ağırlıklı özel proje alanlarının yer almasıdır. Aslında öncelikle yapılan koruma planlarının (Hacıbayram, Suluhan çevresi, Çıkrıkçılar yokuşu vb) bütünleştirilerek uygulanabilir bir 1/5000 ve 1/1000 Koruma Amaçlı İmar Planı için fikirler elde edilmesi düşünülmüştür."

[26] Bu teknik ekip Kültür Bakanlığı ve Belediye arasında oluşturulmuş ve önceleri her konu ile, sonraları da sadece Kaleiçi ile ilgilenmiştir.

Yarışmanın konusu,

"Ulus Tarihi Kent Merkezi'nin, gelişme potansiyelleri gözönünde bulundurularak, korunması gerekli yapı ve yapı grupları ile geleneksel üretim birimlerinin gelecekteki kullanım biçimlerini modern kullanımlar ile birarada değerlendirmek, tarihi merkezin niteliklerini çağdaş şehircilik, ulaşım, peyzaj ve restorasyon ilkeleri açısından gelecekteki şekillenmesini sağlayacak tasarımlar oluşturmak" (Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması Şartnamesi, 2001, s.1),

amacı ise

"Ankara'nın Tarihi Kent Merkezi olan Ulus'un yakın çevresi ile ele alınıp, merkezin geleneksel yapı ve üretim birimlerini, şehirleşen ve gelişen bir toplum için niteliklerini bozmadan ve geliştirerek gelecek kuşaklara aktarmak, geleneksel merkezin korunması, değerlendirilmesi, ıslah edilmesi ve gerekli yerlerin yenilenmesi ve sağlıklaştırılmasını sağlamak, ekonomik ve gerçekçi bir çözüm getirerek, aynı zamanda geleneksel Osmanlı Türk Kent Merkezlerinin yeniden düzenlenmesi çalışmalarını desteklemektir"(Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması Şartnamesi, 2001, s.2)

şeklinde belirlenmiştir. Bu tür bir gereksinim, tarihi merkezin kentin gelişim hızının gerisinde kalmasından kaynaklanmıştır denebilir; ki, Şartname'de bu durum şöyle ifade edilmektedir:

"Başkent Ankara'nın günümüze kadar izlenen gelişim sürecinde, planlama ve yatırımların ağırlığı yeni bir şehir kurulması, Başkent Ankara'nın eski şehir üzerinde değil, eski şehrin yanında gelişmesi yönünde olmuştur. Bunun sonucunda Yenişehir ve Modern Merkez "Kızılay" ortaya çıkmıştır. Ulus Tarihi Kent Merkezi ise, gerekli detaylı plan ve uygulamalardan yoksun kalmış günümüzdeki plansız, düzensiz yapısı oluşmuştur." (Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması Şartnamesi, 2001, s.1)

Kent, Cumhuriyetin ilanı sonrasında çok büyük hızla gelişirken (Tunçer, 1999, s.78), bu değişim geleneksel merkezi olumsuz etkilemiştir. Böylelikle, geleneksel merkezin yeniden tasarımı, hem "ticari" merkez fonksiyonunun bölgede yeniden canlandırılmak isteğinden, hem de dünya genelinde tarihi, kültürel mirasa verilen vurgunun kentleri ilgi çekici kılması düşüncesinden destek bulmuştur. Nitekim, Şartname'deki *"bütün dünyada geleneksel şehir merkezleri, toplumların mimari ve kültürel mirası olarak özenle korunmakta ve çağdaş yaşantıya uygun bir halde onarım, ıslah ve yenilemelerle kentlerin en ilgi çekici yerleri haline getirilmektedir"* (Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması Şartnamesi, 2001, s.1) ifadesi de dünyaya ayak uydurma isteğinin bir ifadesi olarak da anlaşılabilir.

Bu anlamda öneri tasarımlardan beklenenler ise geleneksel bir merkez alanında, tarih ve kültür ile ticaretin çağdaş bir şekilde birlikte nasıl yorumlanabileceği ve gerekli dönüşümün nasıl sağlanabileceğinin somut yanıtını da içerir. Nitekim mekansal kalite artırımını içeren ve kentsel mobilya detayına kadar inen düzenlemelerin ve kapalı çarşı, "meydan düzenlemeleri", yayalaştırma alanlarını da içeren "düzenlenecek ulaşım bölgeleri", Hacıbayram kültür merkezi ya da antik Roma tiyatrosu gibi "çevre düzenlemesi yapılacak yapı ve yapı grupları"na fonksiyonel yüklemelerin yanında, öneri tasarımlardan birer "etaplama – finansman – örgütlenme modeli" talep edilmiş, bu yolla uygulamanın hangi aktörlerle ve hangi süreçte nasıl gerçekleştirilebileceğinin ipuçları alınabilmiştir. Bu modelin *"ülkemizde koruma, geliştirme amaçlı projelerin uygulanmasında karşılaşılan darboğazları aşmaya yardımcı olacak, mevcut olanakları kullanma ve yeni yasal, yönetimsel ve parasal olanaklar yaratacak nitelikler"* (Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması Şartnamesi, 2001, s.6) taşıması beklenmiştir.

Birinci olan proje tasarımın kalitesi ve niteliği, peyzaj kullanımı, ve oluşturulan "rant koridorları" ile kamuya rant kazandırmak ve özel proje alanlarının bu gelirle yeniden düzenlenmesi fikri ile öne çıkmıştır. Nitekim birinci olan projedeki rant koridorları fikri, jüri tarafından olumlu bulunmuş, ancak rant koridoru ile korumanın nasıl gerçekleştirilebileceği konusu daima soru işareti olarak kalmıştır.[27]

İzleyen süreçte yarışma projesi uygulanması paket projeler yoluyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Hacıbayram, dolmuş durakları, itfaiye meydanı gibi paket projeler uygulanmıştır.[28] Ancak yarışma Kasım 1986'da sona ermesine rağmen, uygulamaya hemen geçilememiş olmasının yarattığı birtakım sorunlar da olmuştur. Buna göre, *"Ulus'ta imar uygulamaları durdurulmuş olsa bile, Kurul kararları ve Altındağ Belediyesi'nin münferit talepleri doğrultusunda yıkım ve yeni yapılaşmaların sürdürülmesi, onaysız avan nitelikte bir plan üzerinden (Yarışma Projesi) uygulama yapılması zorunluluğunu doğurmuştur."* (Tunçer, 2001, s.69)

---

[27] Tunçer, 11.02.2002 e-posta.

[28] 19 paket projeden sadece iki-üç adedinin uygulanabilmiş olması çarpıcı bir veri olarak değerlendirilebilir.

Tunçer, bu durumu *"Belediye içinde etkin bir ekibin kurulamayışı"*na, ve daha da önemlisi *"koruma ve geliştirme için gerek duyulan kredi, parasal ve teknik nitelikteki yardım mekanizmalarının henüz kurumsallaşmamış olması"*na (Tunçer, 2001, s.69) bağlamaktadır. Ayrıca kurumlararası çekişmelerin varlığı ve yetki karmaşası (Tunçer, 2001, s.35) da bu süreci olumsuz etkileyen çözümsüzlükler arasında yer almıştır. Yine de yaşanmış olan tüm sorunlara karşın, birinci seçilen yarışma projesinin kısmen uygulanmış olmasının, bu organizasyonu ülkesel ölçekteki benzerleri arasında farklı bir konuma taşıyabildiği ifade edilmektedir.

Ancak bu uygulamanın eleştiri aldığı yönler de vardır. Nitekim uygulamanın "gerçek" yaşam ile olan bağlantısının sorgulandığı bir tartışma platformu da olmuştur:

> *"Kurtarma operasyonuna Ankara Kalesinden başlandı. Kaledeki eski Ankara evleri restore edildi. Neydi öyle Ankara'nın alışık olduğu canlı, hatta 'cırtlak' renkler. Evler kahverengi, beyaz sarı yapıldı. Sonra da içlerinde devam eden yaşam yokedilerek 'meyhane'lere dönüştürüldü birer birer. Hacıbayram ikinci kurtarılan (ya da kurban) oldu. Roma-Osmanlı 'senteziyle', parlak mermerden meydanı ve sütunlarıyla Ankara'ya yaraşır biçimde 'modern' hatta postmodern bir mimari anlayışıyla 'temizlendi' Hacıbayram. Artık civarındaki kötü Ankara evleri ona hiç yakışmıyordu. Tam onlara da el atılacaktı ki belediye 'el' değiştirdi."* (www.makaleler.org/birvarmis.html)

Esas olarak orada sürdürülen yaşamın "boşaltılması" anlamına gelen yaklaşımının eleştirildiği bu görüş, Kale ve Hacıbayram alt projelerinden sonra Yahudi mahallesi için de geçerli olacağını ifade ederken, yine aynı kaygıyla özellikli bir mahalle olan bu bölgede halihazırda süren restorasyonların giderek bu alandaki yaşamı da dışlayıcı bir niteliğe bürüneceğini ve bölgenin bir "restaurant-bar cenneti" olacağını belirtmektedir (www.makaleler.org/birvarmis.html).

Diğer taraftan bu konulardan bağımsız olarak kısmen de olsa uygulanabilmiş bir proje olmasını Tunçer, "böl ve yönet modeli" olarak tanımladığı uygulama modeline bağlamaktadır. Söz konusu model aracılığıyla kentsel tasarımın tarihsel çevre korunmasında etkin olarak kullanılabileceğini ifade eden Tunçer, Tarihi Kent Merkezi'nin önemli, acil müdahale gerektiren kesimlerinin parçacı yöntemlerle ele

alınmasını içeren bu modelin Ulus'ta etkin olarak kullanıldığını belirtmektedir.[29] Buna göre,

> *"Yarışmayı kazanan proje içinde 'Kamu Proje Alanları', 'Özel Proje Alanları' gibi tanımlarla yaklaşık 19 alt proje belirlenmiştir.[30] Her bir Alt Proje Alanı'nın niteliklerine göre detaylı projelere yol gösterici makro kararlar ve yönlendiriciler verilmiştir. Ayrıca bu projelerin gerçekleştirilmesine yönelik 'Rant Koridorları' kavramı oluşturulmuştur. Bu alanların geliştirilmesinden elde edilecek gelir ile Tarihsel Kent Dokusunun korunması ve geliştirilmesi önemli temel planlama kararıdır. Bu proje alanlarından Hacıbayram Çevre Düzenlemesi ve Bend Deresi Dolmuş Durakları Projesi, İstiklal (Yahudi) Mahallesi Projesi gibi projeler tamamlanarak uygulamaya konulmuştur."*[31]

Sonuç olarak, Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması,

- ulusal ölçekte kısmen "uygulanmış" bir yarışma olmaklığıyla, bir kentsel tasarım projesinin gerçekleştirilme aşamalarında karşılaşılabilecek zorlukları gözler önüne serebilmiş olması,[32]
- kavramsal olarak kentsel tasarımın ülke gündemindeki yerinin gündeme geldiği dönemde oldukça yeni olduğunun bir kanıtını oluşturması,
- kısmen uygulanabilmiş olmasını birtakım alt projelere ayrıştırılabilmesine borçlu olması, ama aynı zamanda kentsel tasarım projelerinin bile parça parça uygulanma gerekliliğini ortaya koyması,
- koruma alanlarında gerçekleştirilen kentsel tasarım uygulamalarının bölgede süregelen yaşamı "dışlamamaya" karşı duyarlı olması gerekliliğinin somut örneğini oluşturması
- tarihsel ve kültürel nitelikli merkez alanlarına ilişkin yeniden canlandırma projelerinin kentlerin ilgi odağını oluşturma durumunun yerel ölçekte bir araç olarak kabul edildiğinin göstergesi olması, dolayısıyla uluslararası düzlemde kentleri temsil etme aracı olabilme özelliğinin söz konusu dönem için henüz ön planda olmaması,
- kentsel tasarımın kentler için önemli odaklar sayılan "vitrin" alanlarına yönelik olma özelliğinin somut bir örneğini oluşturması,
- yayalaştırma eğiliminin önemsenmeye başlandığı bir dönemde doğrudan ifade edilmese de kamusallık temelli birtakım arayışların gündemde olduğunu göstermesi,

---

[29] Bkz. http://www.haberbilgi.com/bilim/cevre/bolveyonetmodeli.html, Tunçer, M. (1998) "Kentsel Tasarımın Tarihsel Çevre Korunmasında Etkin Olarak Kullanımı, 'Böl ve Yönet Modeli': Ankara, Konya, Antalya Tarihi Kent Merkezleri".

[30] GEEAYK'nun 12.04.1980 gün ve A-2167 Sayılı kararı, uygun bulunan "Geçit Dönemi Koruma Geliştirme Projesi" nin gelecekte yapımı öngörülen Proje Alanlarını belirlemiş olmasıyla,. A-2167 Sayılı karar önemli bir belge olarak hem Ankara'nın kentsel Arkeolojik, doğal sit alan sınırlarını belirlemiş, hem de geleceğe ışık tutmuştur. 11.03.2002 tarihli e-posta.

[31] Bkz. a.g.e., s.5.

[32] Tunçer yarışmanın sadece bir Kentsel Tasarım yarışması olmaktan öte, çok yüklü bir istekler listesini içerdiğini, bunun içerisinde de Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama Planı gibi bir istem de bulunduğunu, bunun ise yarışmanın katılım düzeyini düşürdüğünü, dolayısıyla yarışmanın bu anlamda eleştirilebileceğini öne sürer. 11.03.2002 tarihli e-posta.

- kültürel içerikli aktivitelerin "rant koridorları" çerçevesinde ele alınan ticari fonksiyonlar ile bütünleştirilmesinin "yenilenecek" bir merkez alanı için kaçınılmaz olduğunu ve bu yolla projenin kendi kendini finanse edici olabileceğini ortaya koyması,
- "rant koridorlarının" yarışma alanı çevresindeki dokuya aykırı ve dokuyu bozacak bir yoğunluk getirmesinin önemsenmesi ile ekonomik getiri üzerindeki vurgunun ön planda olduğunun göstergesi olması (ancak bu rant koridorlarının büyük kısmının gerçekleştirilme aşamasında kaldırılması),
- uygulama sürecinde finansal kaynak yaratımından ziyade yetki anlamındaki düzenlemelerin ne denli önemli olduğunu göstermesi,
- salt kamu alanlarına yönelik bir düzenleme olmanın ötesinde, koruma, sağlıklaştırma ve yenilemeyi de içeren bir sürecin uygulanmış olması, ve
- uygulamanın günümüzdeki durumuna bakıldığında, yer yer korunması gerekli restore edilecek yapıların zaman içerisinde yok olmaya yüz tuttuğu, belirli alanların bakımsız kaldığı bir görünüm sergilenirken, yer yer de alınan kararların başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, bunun ise projenin uygulanması ve işletiminin önemini ortaya koyması

anlamında ayrıcalıklı bir rol oynayabilmiş kentsel tasarım yarışma örnekleri arasında yer almaktadır.

4.1.2.2. Antalya Kent Merkezi İçinde Kale Kapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması (1991)

Antalya Kent Merkezinde bir alt bölge için düzenlenen yarışma kapsamı, kentin çok hızlı büyüyen bir turizm kenti olması kaynaklı olarak gündeme gelen "salt turizm temelli planlama" eğiliminin kentlileri kentsel merkezden dışlama sorununun üzerinde tartışılabilmesi ve çözüm alternatiflerinin yaratılabilmesi amacıyla düzenlenmiştir.

Antalya Belediyesi yarışmanın "kentsel kimlik" konusunu gündeme getirmesini hedeflemiş, bu sorundan yola çıkarak kentlinin kent merkezinde yaşamasını sağlayacak ve kente kimlik kazandıracak bir merkezin tasarlanması konusunda yarışma düzleminde bir tartışma ortamı yaratmıştır. Bu ortam süregelen yarışma pratiğinden süreç olarak farklılaşmıştır. Bu anlamda gerek konuya aktif olarak dahil olan Mimarlar Odası, gerek diğer sivil toplum kuruluşları temsilcileri, gerekse de esnaf ve halkın katılımı ile bir dizi toplantılar yapılabilmiş, farklı bir program geliştirilmiştir.

İzleyen süreçte jüri çalışmaları da katılım, kentsel tasarım ve kent kimliği konularında çerçeve çizici makaleler vasıtasıyla yarışma süresince yönlendirici olmuş, "bir bayrak yarışı" yöntemi (Tekeli, 1991, ss.74-75) ile yarışmacılarla bir anlamda ortaklaşa bir çalışma yürütülmüştür.

Ancak Jüri yarışma sonucunda beklentileri tam olarak karşılayabilen bir proje olmadığını belirtmiş, bunun nedenini ise "kent planlaması ve mimarlık ölçekleri arasında konumu olan kentsel tasarım projelerinin ne uygulamasının, ne de eğitiminin yeterince kurumsallaşmamış bulunması"na ve "bu ölçekte tasarımın meslek pratiği içinde henüz yerleşmiş bulunmayışı"na (Antalya Kent Merkezi İçinde Kale Kapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması Jüri Raporu, Mimarlık, 1991/1) bağlamaktadır.

Antalya Kent Merkezinde düzenlenen yarışmanın Türkiye'deki kentsel tasarım pratiğini doğrudan belirleyici olma anlamında farklılaşan birkaç özelliğinden söz etmek gerekir. Buna göre (*ibid.*, s.74):

- Türkiye'de ilk kez bir kent tasarımı probleminin "kimlik" kavramı ile formüle edilmiş olması
- Katılım yönteminin farklılaşmış ve çeşitlenmiş olması (Oda katılımı, halk katılımı vs.)
- Jürinin kent kimliği, kentsel tasarım, katılım konularında yönlendirici görüş vererek, temel kararlar matrisi oluşturmuş olması, ve
- Türkiye'de ilk kez bir yarışma kapsamında "kentsel tasarımın ne olduğu" ve "kentsel tasarım ölçeğinin Türkiye'deki planlama pratiği içerisindeki işlevinin ne olabileceği" tartışmalarının yapılmaya başlanması ve bu tartışmalar kapsamında
- kentsel tasarıma
    i. bilimler arasında bir köprü olmanın ötesinde bir kentsel yaşantı önerisi getirebilir olması
    ii. kimlik sorununun (mekansal ve kültürel kimlik anlamında) ancak bu ölçekte çözülebilir olması
    iii. üst ölçekli planların çıkmaza girdiği noktada farklı dinamikler yaratıcı bir aşama olabilmesi anlamında

  üç temel işlev yüklemesi yapılması

açılarından Antalya Kent Merkezi için düzenlenen yarışma, salt bir yarışma olmanın ötesinde, gündeme geldiği dönemde kentsel tasarıma yönelik bakış açısını ortaya

koyması anlamında belge niteliği taşıyan bir deneyim olmuştur. Bu deneyim, kentsel tasarıma yüklenen rolü net bir şekilde ortaya koyabilmektedir.

4.1.2.3. İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması (2001)

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin, kentin Alsancak - Turan (Liman Bölgesi) arasındaki bölgesinin kentsel tasarımı için açık ve anonim olarak düzenlediği Uluslararası Fikir Yarışması, son yıllarda kentsel tasarım projelerine yüklenen rolü çarpıcı bir şekilde ortaya koyabilecek bir örnek sayılabilir. Bunun ardında öncelikle alanın gerek merkezi konumu, gerekse de taşıdığı gelişme potansiyeli ile metropoliten kentin en değerli alanını oluşturması ve bu doğrultuda proje amacının da *"İzmir Liman Bölgesindeki kentsel mekan ve mimari karakterin geliştirilmesinde yararlanılacak fikirler elde etmek, kente daha çağdaş bir imaj kazandırmak ve İzmir'in gelişen uluslararası statüsü içinde liman bölgesinde yeni bir kent merkezi oluşturmak"* (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Şartnamesi, 2001, s.1) şeklinde belirlenmesi yatmaktadır. (Yarışmanın kuralları, UNESCO'nun önerilerine dayalı olarak UIA tarafından uluslararası kent planlaması ve mimari proje yarışmaları için geliştirilmiş ve uygulamaya konmuş öneriler çerçevesinde oluşturulmuştur. Bakınız, ilgili Yarışma Şartnamesi, s.12.)

Uzun vadeli, büyük çaplı ve bir problem tarifine dayalı olmasından ötürü parçacı gelişme kapsamı dışında olduğu öne sürülen projenin, kente yeni bir kimlik kazandıracak kadar önemli bir rol yüklendiğinden söz edilmektedir. Şartnamede ifade edildiği biçimiyle , *"yeni projelerin, 21. Yüzyıl İzmir'i için bir bakıma bir Üçüncü İzmir için, tarihi kentin mevcut değerlerini olumsuzlamaksızın bir karakter yaratması"* beklenmekte, bunun ise yeni bir yaklaşımla olabileceği öne sürülmektedir. Sözü edilen yaklaşım *"modern planlamanın çevreci vurgusunu ifade edebilen, toplumun çağdaş gereksinmelerine yönelik bir yaklaşım"* olmaklığıyla *"insanların, yapılarla ezilmeyeceği, kendini teknoloji ve kentsel gelişmeyle güdümlenmiş hissetmeyeceği geleceğin kentsel çevreleri için bir mesaj içermelidir"* (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Şartnamesi,

2001, s.4) Çünkü bu bölgede gelecek için gerçekleştirilebilecek güçlü biçimsel imgeler yardımıyla *"iyi planlanmış 500 hektarlık alanın öncü bir hareket başlatacağına ve kentin diğer bölgelerindeki kentsel tasarım standartlarının da iyileştirilmesi için itici güç oluşturacağına"* inanılmaktadır. Ayrıca, *"Belediye'nin bir başka beklentisi ise yarışma alanında öngörülen gelişmenin ve yapı faaliyetlerinin eski kentin merkezindeki baskıları azaltacağı ve böylelikle korunmasına katkıda bulunacağı doğrultusundadır"* (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Şartnamesi, 2001, s.4).

Proje ihtiyaç programı da, kuşkusuz böylesi bir anlam yüklenerek biçilen rol gözönüne alındığında kentsel öneme sahip olan kullanım biçimleri arasından seçilmiştir. Gelişmesi tamamlandığında alanın sadece körfez çevresindeki kentsel silüeti bütünlemekle kalmayıp, bunun yanında kentin gelecekteki fizyonomisini ve çekirdeğini oluşturması da beklenmektedir. Bu silüeti oluşturacak olan alan kullanım biçimleri ise Şartname'de korunacak bölgeler ve turistik işlev kazandırılacak liman haricinde, yönetim ve tören alanları, ticaret ve iş merkezi, alışveriş merkezi, toplantı merkezi, çeşitli sportif aktivitelerin de yapılabileceği kamusal yeşil alanlar, ve zaman zaman nitelikli endüstriyel yapıların değerlendirildiği ve içerisinde sergi salonlarının, tiyatroların, sinema ve benzer fonksiyonların yer alacağı kültürel etkinlik alanları olmak üzere birtakım odaklara karşılık gelmektedir. Bu aktivite yelpazesi kuşkusuz tüm kente yönelik olmak üzere kurgulanmıştır. Böylesi büyük çaplı bir kentsel tasarım projesine ilişkin tartışmalarda[33] ise kuşkusuz mekansal detay çözümlerini içeren tasarım bağlamının ötesinde, alana biçilen rol, alanın kent ile sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan nasıl bütünleştirilebileceği çerçevesinde ele alınmış, ve bu amaçla proje seçimi 5 ana kritere bağlanmıştır. Bu kriterler

i. ekonomik canlanma *(economic viability)*
ii. esneklik *(flexibility)*
iii. bağlam / kapsam *(contextuality)*
iv. mekansal kalite *(quality of space)*
v. bölgesel potansiyel *(regional potential)* olarak belirlenmiştir.

[33] Sözü edilen tartışmalar, İzmir Liman Bölgesi Kentsel Tasarım Fikir Yarışması Uluslararası Jürisi tarafından 13-17 Kasım 2001 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bilgiler yayınlanmamış raportör notlarından derlenmiştir.

Sözü edilen kriterlerin ötesinde, günümüz kentsel mekanlarına yönelik olarak asal sayılan bir kuramsal çatının önemi de tartışmalar çerçevesinde gündeme gelmiştir. Bu ana çatının içerisinde

° bir kentsel mekanın "kamusallığı",
° söz konusu kentsel mekanın kentin "gelecek vizyonu"nu ne şekilde değiştirebileceği ya da yeni bir vizyon oluşumuna nasıl katkıda bulunabileceği,
° benimsenecek yeni vizyonun çağın "teknolojik söylem"i ile nasıl bütünleştirilebileceği,
° böylesi bir kent parçasının tasarımının kentin "kentsel" ya da "bölgesel" hangi "ölçekte" ele alınması gerektiği,
° tasarımın "merkez" ya da "çeper" anlamında hangi özellikleri bünyesinde barındıracağı,
° bu anlamda kentsel "kimliğin" kamu alanı tasarımı yoluyla ne tür bir yaklaşıma temellenmesi gerektiği,
° kent yönetimine, kentin plancı, mimar ve tasarımcılarına bu tür bir yaklaşımla nasıl bir "mesaj" verilebileceği,
° kentsel öneme sahip "sembolik" unsurların nasıl ön plana çıkarılabileceği,
° ekonomik olarak bir kent parçasının nasıl bir kurguya oturtulabileceği, ve
° klimatolojik koşulların gözönünde bulundurulmasıyla tasarımın nasıl "ekolojik" bir bağlama oturtulabileceği

konuları kentsel mekan tasarımındaki güncel tartışmaları yarışma düzlemine taşımıştır.[34]

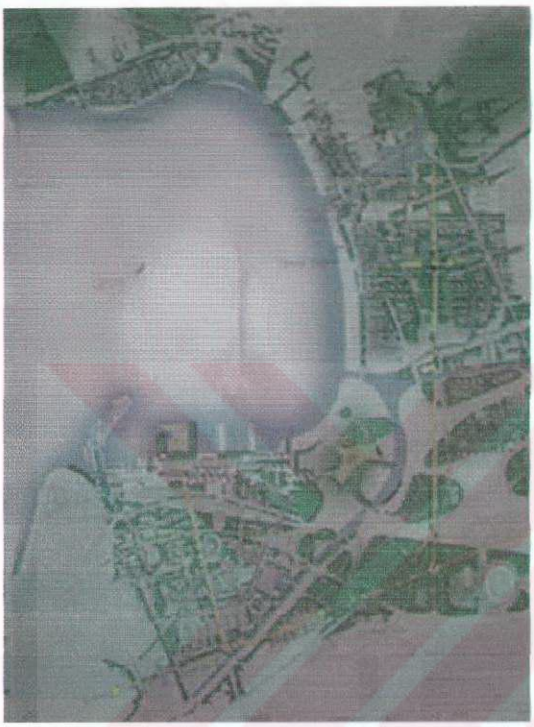
Sonuç olarak, İzmir Liman Bölgesi Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması'nın pratik anlamda üzerinde tartışılması gereken birkaç konuyu gündeme getirdiği söylenebilecektir. Buna göre, yarışma:

- uluslararası ölçekte gerçekleştirilmiş bir yarışma olmaklığıyla, kentsel tasarım alanında dünya düzlemindeki somut yaklaşımları yerel pratiğe taşıyabilmiş kapsamlı bir çaba içermesi,
- uluslararası düzlemde gündemde olan tartışmaların (kamusallık, kimlik, kentsel ekoloji, mekansal kalite vb.) yerel pratik üzerindeki olası yansıma biçimlerinin tartışılma olanağını yaratmış olması,
- bir kentsel alt parça tasarımının planlamaya veri olması beklentisinin somut örneğini oluşturması, bir başka deyişle, mekan organizasyon bilimleri içerisinde alt-üst olmuş sürecin kanıtını oluşturması,
- tasarım temelli meslekler anlamında katılım yelpazesinin oldukça geniş tutulabilmesine olanak vermiş olunması,

[34] Söz konusu kuramsal çatı, İzmir Liman Bölgesi Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Jürisi süresince gündeme gelen konulara dayanılarak aktarılmıştır.

- kentsel tasarımın kente "çağdaş bir imaj" kazandırabilmenin en başlıca yolu olduğu kabulünün göstergesi olması,
- "yeni bir kent merkezi oluşturmak" olarak tarif edilen amacın kentin "uluslararası statü"sü çerçevesinde geliştirilme isteğinin ifade edilmesi,
- kentsel tasarım pratiğine bir metropoliten kentin vizyonunu oluşturabilecek derecede kapsamlı bir "yaklaşım" oluşturma rolünün yüklenmesi,
- bu rol çerçevesinde bir kentsel mekan tasarımının "geleceğin kentsel çevreleri için bir mesaj içermesi"nin beklenmesi,
- yine aynı paralelde bu rolün "öncü bir hareket başlatacağı" ve "kentsel tasarım standartlarının da iyileştirilmesi için itici güç oluşturacağı" inancını içermesi,
- bir kentsel tasarım projesinin içerisinde bulunduğu kentin dinamiklerini doğrudan etkileyici bir rolü olduğunun kabul edilerek, örneğin "eski kentin merkezindeki baskıları azaltacağı ve böylelikle korunmasına katkıda bulunacağı" yolunda etkili olacağının beklenmesi, ve
- kentin geleceğine ilişkin olarak birçok farklı/muhalif görüşün gündeme gelmesiyle, gelecek senaryolarına ilişkin tartışma ortamı hazırlamış olması

Şekil 4.15 İzmir Liman Bölgesi Kentsel Tasarım Fikir Yarışması Birinci Ödülü

Fotoğraf: Emre Tuncer, 2002.

anlamında mekan organizasyon pratiğine ilişkin olarak ayrıcalıklı bir çabaya karşılık gelmektedir.

4.2. Mekanın Değişim Süreci: İzmir Gerçekliği

İzmir kentinin bugünkü kesitinin ele alınarak kentsel tasarıma konu olan kamusal içerikli alanların analitik bir süzgeçten geçirilmesi ve kritik edilmesi öncesinde, kenti bugüne taşıyan başlıca süreçlere değinilmesi gerekmektedir. Kentin şimdiki zaman dilimindeki pratiğinin kuşkusuz geçmişten gelen dinamiklerden bağımsız tartışılmaması gerekir. Nitekim sürekli bir değişim içerisinde bulunan kent, tarihsel süreçten miras aldığı birçok farklı iz üzerinde "dönüşerek" geleceğe taşınmaktadır.

Kentin mekansal gelişimi belirli kırılma noktalarına karşılık gelir (Bkz. Tablo 4.1). Buna göre Cumhuriyet öncesi dönem kentin ağırlıklı bir ticaret kenti kimliği ile ön plana çıktığı bir dönem olarak anılır ve batıya bağımlılaşma sürecinde gündeme gelen birçok mekansal iz bugüne miras kalır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte "modern" kent yaratma girişimlerinde esas olarak Batı kaynaklı şehircilik modellerinin benimsendiği görülür. Danger planının, o dönem için Türkiye'de ilk kapsamlı plan denemesi olmasının yanısıra Fransız kolonyal planlama modeli ile biçimsel benzerlikler göstermesi (Bilsel, 2001, s.42), sonrasında ise Le Corbusier'e ya da Bodemer'e yeni bir plan yaptırmak üzere teklif götürülmesi, Batı eğilimli anlayışın somut örneklerini oluşturur. Esas çaba "modern kent" imgesinin yaratılmasıdır. Bu amaçla, kent ülkesel politikalara da bağlı olarak çok hareketli bir gelişim süreci geçirmiş ve hala geçirmektedir (Bkz. Tablo 4.2).

Özellikle 1980 sonrası ülkesel politikalar, kent üzerinde ciddi dönüşümler yaratacak ortamı hazırlamıştır. Tarihsel süreçten gelen ticari kent niteliğini, tarımsal ve doğal alanlarını, özgün kimliğini ve yoğun yapılaşmaya teslim edilen yaşanabilirlik koşullarını kaybettiği koşullar altında, İzmir kentinin üzerinden yürüyeceği mekansal bütünlük/parçalanmışlık hep global düzleme eklemlendirilme çabasının sonucudur. Bu çaba çerçevesinde, bir taraftan 19. ve 20. yüzyılların ticaret kentinin sanayi kentine dönüştürülmesine yönelik yapılanmalar, diğer taraftan 21. yüzyılın birikim ilişkilerinin ağırlıklı olarak taşınmaz sermayesi üzerinden nemalanma yoluyla kentsel mekanı şekillendirmesi, hep modern bir Batılı kent olma hedefine temellenmiştir belki ama bugünün parametreleri artık başka sinyaller de vermektedir. Bu sinyaller arasında ise öncelikle kentin global düzlemde temsiline araç olacak bir mekan arayışı ön plandadır.

Bu mekan arayışı, kendi içinde barındırdığı kentsel parçaları öncelikle "pazarlanacak birer imge" olarak görme eğiliminde olmak zorundadır. Çünkü global düzlemde yarışacak kentsel imgeler böylelikle kentsel kimliğin "kullanıldığı" birer temsil aracına dönüşecek, kent bu temsilin başarısı oranında ekonomik olarak nemalanacaktır.

Tablo 4.1 İzmir Kentsel Gelişimine Retrospektif Bir Bakış

ÜLKESEL POLİTİKALARA DAYALI KENTSEL GELİŞİME İLİŞKİN KIRILMA NOKTALARI					
	I. Cumhuriyet Öncesi Dön. 19.yy sonu – 20. yy. başı	**II. Cumhuriyet Dönemi 1923 - 1948**	**III. Dönem 1948-1960**	**IV. Planlı Dönem 1960 - 1980**	**V. Neo-Liberal Dönem 1980 sonrası**
ÜLKESEL DÜZLEM - TÜRKİYE	Dışa bağımlı ticari ilişkilerin yönlendirdiği kent makroformu	Cumhuriyet sonrasında daha çok makro ekonomik politikaların bir uzantısı olarak gelişme eğilimi			
	• Dış dinamiklere bağlı olarak ortaya çıkan yapısal dönüşüm • Batı'dan ithal edilen kurumsal yapının yerel yapı ile örtüşmemesi ile sanayi toplumu ürünü kurumsal ve uygulamaya dönük politikaların sisteme oturmaması • Batıdan merkeziyetçi devlet anlayışının örnek alınması	• Savaş sonrasında yeni kentleşme dinamikleri • Hedef çerçevesi çok geniş tutulmuş ve devlet kontrolünde gelişen planlama pratiği • 1932: devletçiliğe dönüş + sıkı mekansal denetim • Sağlık ve altyapı çalışmaları • Kent ekonomisinin yeniden üretimine katkı sağlayacak sektörlere destek verilmesi	• Özel sektör yatırım politikalarının devletçiliğin önüne geçerek yeni birikim rejiminin tariflenmesi • 1950: dışa açılma politikaları: İthal ikameci sanayileşme • Çok partili politik yaşam + kökeni kıra dayalı ilişkiler: tarıma dayalı kalkınma yaklaşımı (tarıma dayalı sanayileşme) • Yeni birikim modelinin özel sermayenin denetim ve etkinliği altında olması	• Planlama eylemi yoluyla soyut mekanın parçalanışı • 6785 sayılı imar kanunu, İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması, DPT'nin kurulması, kalkınma planlarının oluşturulmaya başlanması • Şehir plancılarının eğitimi • Planlamanın kurumsal çerçevesinin inandırıcılığını yitirmesi	• Yeni-liberal politikalar • İhracat oryantasyonlu bir sanayileşme ve kalkınma politikasının benimsenmesi • Desantralizasyon stratejisi: yerel yönetimlere plan onama yetkisinin verilmesi, 3194 sayılı İmar Kanunu (konut piyasalarının hareketlenebilmesi için onama süreçlerinin hızlandırılması) (1985) • Globale eklemlenme: basitleştirme + ekonominin liberalizasyonu + özelleştirme
KENTSEL DÜZLEM - İZMİR	• İmar mekanizmasında koordine bir nitelik göstermeyen ilişkiler ağı • Batıya bağımlılaşma sürecinin mekana yansıması: -Ulaşımda dönüşüm: demiryolları ve liman yatırımları -Yeni bir Ticari dönüşüm: hanlar, çarşı sokakları, camiler -1865'lerde başlayan banliyöleşme hareketleri -Çok kimlikli farklılaşmış toplumsal gruplar: Levantenler, Müslümanlar, Museviler, Rumlar, Ermeniler vs	• Ulus-devletin kuruluş aşamalarında Cumhuriyet ideolojisinin İzmir'de yaratmaya çalıştığı yapısal dönüşümler • 1923 İzmir İktisat Kongresi + 1927 Sanayi-i Teşvik Kanununun istenen dönüşümleri gerçekleştirmede başarı getirememesi • Temel hedefler: kentteki fonksiyonların birbirleriyle bütünleştirilmesi + merkez alanın temizlenmesi • 1940lara değin önemli bir nüfus artışı görülmemesi	• Tarımsal anlamda cazip olması ile 1940lı yıllarla başlayan İzmir'e göç hareketinin ivme kazanması • Kent toprağı ve konut sektörlerine dayalı birikim arayışlarının krizi telafi edici niteliği • İvme kazanan kentleşme ve yoğun göç dalgaları	• İzmir Metropoliten Nazım Plan Bürosu (1968) • Kent içi sanayileşmenin hızlanması: ülke ölçeğinde uygulanan ithal ikamesi, altyapı yatırım politikaları ve sanayi teşvik sistemlerinin kentsel mekana yansıması • Fiziki plan önerisi + toplumsal-ekonomik veri tabanı oluşturulması • Kuzeyden güneye lineer makroform stratejisi • Yabancı yatırımlar desteği • Yoğun sanayi gelişmeleri	• Parçacı gelişmeler • Birlikte tüketim alanlarının geliştirilmesi • Belediye sayılarının artışı: plan üretici karar noktalarının artırılması, işin hızlandırılması • Yeni popülizmin kentleşmeye endekslenmesi (imar afları, tapu tahsis, ıslah, revizyon planları, toplu konut) • Sanayisizleşme:sermayenin üretken olmayan alanlarda birikimi

Kaynaklar: Bu tablo, Altınçekiç, F. (1987) ve DEÜ Habitat Raporu (1996) kapsamında aktarılan bilgiler temel alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 4.2 Tarihsel Süreç İçerisinde İzmir Kenti Planlama Gelişimi

ÜLKESEL POLİTİKALARA DAYALI KENTSEL PLANLAMA GEÇMİŞİNE İLİŞKİN KIRILMA NOKTALARI							
I. Dönem	**II. Dönem**		**III. Dönem**		**IV. Dönem**		**V. Dönem**
Haritalar	**1925 René Danger Planı**	**1938 Belediye Çalışmaları**	**1948 Le Corbusier Planı**	**1951 Yarışması**	**1959 Bodmer Planı**	**1973 Nazım Planı**	**1980 – 2001 Yarışması**
• Cumhuriyet öncesi dönemde mekana yönelik çalışmaların henüz olgun bir plana karşılık gelmemesi • 1850'lerde Storari tarafından 1/5000 ölçekli bir İzmir planı yaptırıldığı söylenmekle beraber, bu dönemdeki planların daha çok "harita" niteliğinde olması: - askeri haritalar - gezgin haritaları	• planın Kurtuluş savaşı sonrası nüfus hareketleri ve yangın alanının düzenlenmesi amacıyla geliştirilmesi • Alsancak bölgesinin büyük bir bölümü • savaş sonrası sermaye birikimini gerçekleştirebilmeye yönelik yeşil fakiri bir plan • Fransız merkeziyetçi temsil şeması: büyük bulvarlar, meydanlar, geniş kamu mekanları • 1939'lara değin revizyonlarla kente "uydurulmaya" çalışılması • belirli grupların ve fonksiyonların bölgeden tasfiyesine neden olması • yeni ve farklı bir prestij alanı yaratılması: Alsancak	• Dange Planı'nın kentin sadece bir bölümünü kapsaması ve planı olmayan alanlardaki gelişmelerin yeni bir plan yapılmasını gerektirmesi • öncelikle merkez ile turistik yerleşmeler arası bağlantıların sağlanması • sanayi bölgesinin Halkapınar'a taşınması kararı • garaj ve hal binalarının yerseçimleri	• kentin tümüne yönelik parçacı yaklaşım • önemli yenileme kararları • kendi içinde her türlü tesisi barındıran bağımsız birimler olarak konut alanları • kampus alanı önerisi • modernleşmenin mekansal standardizasyonu • İzmir gerçekliği ile örtüşmemesi • yerel yönetimin beklentisi ile şehircilik modeli ardındaki ideoloji ve yaklaşım arasındaki uzlaşmazlık: uygulanmamış bir plan	• 1950lerle başlayan gelişmeler ve göç etkisi ile uluslararası bir yarışma düzenlenmesi • 1951 Kemal Ahmet Aru Planı • mevcut dokudan farklılaşan yeni bir yapı önerisi • tarımsal alanların bir kısmının korunmaması • sanayi alanlarının yerseçiminin bugün eleştirilmesi • uygulamanın tek bir plan üzerinden değil, yarışmadaki projelerden bir kolaj oluşturacak şekilde yapılması • 5000 adet imar değişikliği: işlemeyen plan	• Varolan planın yenilenmesi talebi • ilk kez mülkiyet ilişkilerine girmesi • kentin sadece belediye sınırları içinde ele alınamayacağı saptaması • transit ulaşımı sağlayacak kavşak-yol sistemi • mevcut alanların korunması • gecekondulara yönelik çözüm önerisi: kooperatifleşme • salt imar problemlerine temellenen çizili belge • uygulanmayan ve kopuş niteliğindeki kararlar	• İMNPB tarafından kabul edilen lineer formun benimsenmesi • arsa piyasalarının serbestleştirilmesi • 1978, 1989 ve 1994 yıllarında tekrar revize edilen bir plan: emlak piyasalarına endeksli büyük çaplı müdahaleler • yoğunluk artışları • güçlü denetim organlarından yoksun olunması • ticaret kenti geçmişini bir sanayi kentine döndürme çabaları: açmazlar •sorunlu merkez kademelenmesi	• pratiğin ardından gelen yasal süreç: mevcut eğilimlerin yasallaştırıldığı imar planları • planlama sürecinde merkezi yönetimin yetki devri • çeperlerde sayıca artış gösteren mevzi planlar • sanayi alanlarının denetimsiz gelişimi • kentin prestijli alanlarına yönelik kentsel tasarım çalışmalarında artış • kentsel tasarım yarışmasının plana veri olması kabulü • globale eklemlenme çabasında ön plana çıkan kent imajı

Kaynaklar: Bu tablo, Altınçekiç, F. (1987), DEÜ Habitat Raporu (1996) ve Bilsel (2001) kapsamında aktarılan bilgiler temel alınarak oluşturulmuştur.

Diğer taraftan dünya düzlemindeki gelişimler ve post-modernist söylemin de ön plana çıkardığı çok-kimliklilik ve özne üzerindeki vurgu, kamusallık üzerindeki kaygıların daha da ciddiye alınmasını gerektirmektedir. Bu anlamda kamusal alanların birer kentsel iletişim mekanına dönüştürülmeleri, başarılı bir temsile hakkını verecek olan global ilişkilerin aradığı özelliklerin başında gelir.

Ancak süreç tüketime olanak tanıyacak mekanların varlığını da asal olarak kabul etmektedir. Buna göre dünya düzleminde yığınlar halinde dolaşan ürünlerin kent içerisinde birçok noktaya çökelmesi kaçınılmaz olacaktır. Global düzlemdekilerden biri olma koşulu buna bağlıdır çünkü. Üstelik pazarlanan ve tüketilen ürünler arasında sadece ekonomik mallar değil, "mekan" da yer alacaktır.

Kentin vitrin alanlarının hızla dönüştürülmeye başlanması ve mekansal kalite artırma çabaları da bu tür bir arayışa karşılık gelir. Nitekim, ülkesel politikaların yönlendirdiği tarihsel süreç İzmir için tüm koşulları hazırlamış gibidir. Önce Batı orijinli ekonomik beklentiler mekanda yansıma bulmuş, sonrasında ise planlar tarafından sonuna kadar "esnetilen" uygulama süreçleri, ikişer-üçer yıl arayla gündeme gelen plan revizyonları ve planlamanın önünden giden pratik, parçalar üzerinden ilerleyerek kentsel imgeler yaratmanın ortamını sağlamıştır. Kentsel tasarımın bu anlamda önem kazanması İzmir kenti pratiğinde en güzel örneğini bulmuş gibidir. Üstelik İzmir, kentsel tasarım ölçekli bir arayışın/yarışın üst ölçekli planlamaya veri olarak kabul edildiğini sergilemesi açısından somut kanıtlar üretmiş bir kent olarak nitelendirilebilir.

İzmir kentinin sözü edilen arayışın neresinde olduğunun anlaşılması içinse bu somut kanıtların daha detaylandırılması gerekecektir. Kamusal alanlara karşılık gelen ve kentsel tasarıma konu olan kent parçaları bu anlamda irdelenmelidir.

4.2.1. Mekanın Organizasyonunda Kamusal Yaşam Tasarım Parçaları

Yerel bağlamda makro ölçekten mikro ölçeğe sorgulanması gereken çerçeve, kentsel mekan tasarım projelerinin belirli kategorilerde ele alınabileceğini

göstermektedir. Bunun anlamı kamusal içerikle örtüşen kentsel tasarım eylem alanlarının İzmir kenti örneğinde esas olarak

i. rekreasyon alanlarında
ii. yaya mekanlarında,
iii. tüketim alanları olarak alışveriş merkezlerinde,
iv. meydan alanlarında, ve
v. kültüre merkezlerinde

uygulama alanı bulduğudur. Bu tür bir soyutlama mevcut duruma yönelik olup, gelecek projelerin bu çerçevenin dışına çıkıp çıkmama eğilimleri de araştırma konusu dahilinde kalmaktadır.

Ayrıca, kentsel tasarım eyleminin mimarlık ve şehircilik disiplinlerinin buluştuğu noktada konumlanan bir eylem alanı olması ile, bugün mekan tasarımının kamusal boyutunu ele alan bir çalışmada da kentsel tasarım eylemlerinin her iki disiplinin uygulama alanları ile çakıştığı farklı örneklerle karşılaşılacaktır. Nitekim, mimari ölçekli olmaları kaynaklı olarak kentsel tasarım eylem alanı dışında tutulan, ancak giderek artan düzeylerde kamusal içerik taşımaları ile değerlendirme kapsamına alınmaları gereken örnekler sözkonusudur. Alışveriş merkezleri kapsamına giren örnekler de ağırlıklı olarak bu kategoride yeralmaktadırlar. Nitekim, kentsel mekanların kamusal niteliğine temellenen bir yaklaşımın, mimari ya da kentsel ölçek ile sınırlı kalması, dolayısıyla salt mimari ölçekte olmaları kaynaklı olarak alışveriş merkezleri gibi kamusal anlamda kentsel dengeleri değiştirici özelliğe sahip bir alan kullanım biçimini dışlaması düşünülemez. Üstelik tıpkı modernizmin nesne üzerindeki vurgusunun bireyleri özel mekanların içinde hapsedici etkisi gibi, bugünün kamusal alanları da giderek daha kapanmış, mimari ölçekte kalan kutular içerisinde kamusal yaşam senaryoları yazılmaya başlanmıştır. Bir anlamda planlamanın gerçekleştiremediği kurgu, mimari kutular içinde çözülmeye çalışılmış, ama hep tüketim endeksli mekan kurgularıyla yine hedefler şaşmıştır.

Planlamanın bir anlamda açıkta bıraktığı ilkeler, mimari ölçek içerisinde çözülmeye (hapsolmaya) başlamış, kentliler rekreatif aktivitelerini artık giderek artan oranlarda mimari kompleksler içerisinde sürdürür hale gelmişlerdir. Ağırlıklı olarak

tüketime endeksli mekan tasarımlarını içeren bu kapalı kutularda sunulan kamusal yaşam kurgusu ise doğal olarak tüketime endeksli hale gelmiştir. Diğer taraftan mimari ölçekli mega-projeler kentsel arazi kullanım ilişkilerini değiştirici bir misyon da yüklenmeye başlamış, sonrasında ise imar değişiklikleri ile kentsel gelişimi yönlendirici bir aşamaya gelinmesi kaçınılmaz olmuştur. Diğer bir deyişle, mega-projeler sözkonusu olduğunda mimarlık planlamayı yönlendirir hale gelmiştir. Kuşkusuz buradaki sorun bu alanları planın önermemiş olmasında değil, sürecin işleyişinde yatmaktadır. Süreç hem kentin asal gereksinimlerinin karşılanmasına, hem de mekan organizasyonunun bilimsel zemininin güvenilirliğinin sarsılmasına neden olmaktadır.

Üstelik ölçek farklıdır belki ama, bireye sunulan mekan kurgusu hep aynıdır. Kentsel ölçekteki sokaklar, meydanlar, pazarlar, mimari ölçekte sokak-benzeri koridorlara, meydan-benzeri kapalı avlulara ya da pazar benzeri alışveriş mekanlarına dönüştürülürken kamusal açık alanların karşılayamadığı unsurlar kapalı mekanlarda çözümlenmeye çalışılmaktadır. Kamusal yaşam sunumu ise ölçekten bağımsız olarak tartışılmalıdır. İster küçük bir mimari niş olsun, ister büyük bir kentsel açık alan, kamusal yaşamın gerçekliği bir dönüşümün / altüst olmuşluğun tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Üstelik bu salt mekansal düzlemde değil, bilimsel düzlemde yansıma bulan bir sürecin ifadesidir. Diğer taraftan, bugünün gerçekliği bilimlerarası geçişliliği de desteklemektedir. Salt sosyal bilimler alanı genelinde değil, mekan organizasyon bilimleri özelinde de geçerli olabilecek bu durum, mekanın daha farklı bir bakışla taranmasını, sorgulanmasını ve deşifre edilmesini sağlayacaktır.

Bu gözle İzmir kentine bakıldığında, sözkonusu projeleri yukarıda bahsedildiği biçimiyle üç ayrı kategoride incelemek mümkündür. Buna göre, ilk kategoride mega-projelerin rekreasyon alanları ile çakışan örnekleri, ikinci kategoride yaya mekanlarına ilişkin projeler, son kategoride ise mega-tüketim alanları, yani kentsel ölçekli tüketim merkezleri ele alınacaktır. Kuşkusuz ele alınan mekansal ögelerin öncelikle planlama ve tasarım kurguları itibariyle yarattıkları olası sonuçlar

bağlamında, sonrasında ise mekansal sonuçları açısından kritik edilmeleri gerekmektedir.

4.2.1.1. Rekreasyon Alanları

Rekreasyon alanlarının, bireyin deşarj olabilmesini ve böylelikle kendini "yeniden üretebilmesini" sağlayan içeriği, kuşkusuz kentsel yaşamın olmazsa-olmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle modernist süreçle birlikte kullanımlar arası daha da keskinleşen sınırlar, zonlara parçalanan kentsel mekanlar ve ağırlaşan çalışma koşulları, hepsi kentsel ortak alanlarda "rekreatif" yani, "yeniden yaratıcı" içerikli eylemlerin gerçekleştirilmesini gerektirmiştir. Artık rekreasyon alanları bugünün kentlerinin soluk alma noktaları olarak kabul edilmektedir.

Kuşkusuz, rekreasyon alanları bireylerin salt kendilerini yenileme alanları olarak işlev görmemektedir. Bunun yanısıra, kentlerin ölçek olarak büyümesiyle birlikte daha da önem kazanan "kamusal yaşam"ın gereklerinin bizzat karşılanacağı alanlardır. Bu iki boyutu ile rekreasyon alanlarına yönelik uygulamaların içeriği üzerinde daha önemle durulması gerektiği açıktır.

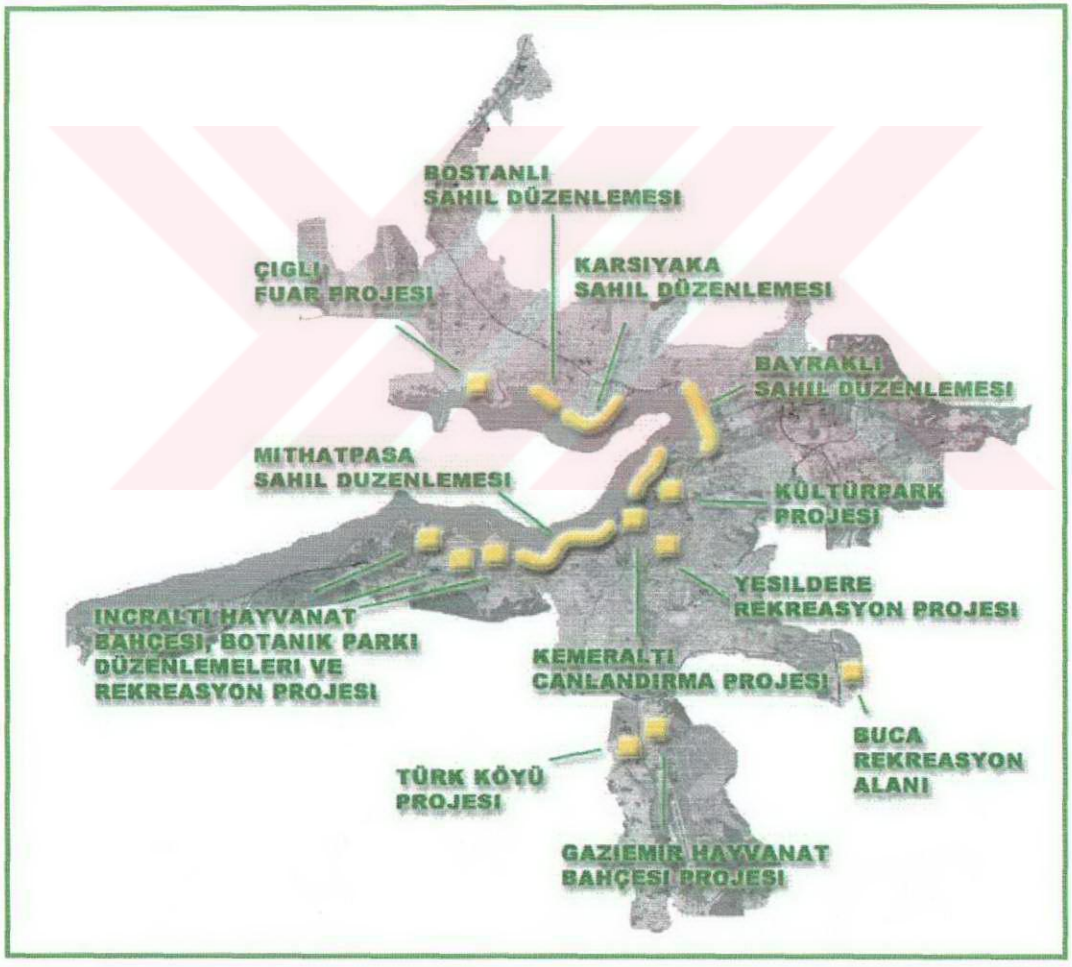
Buna göre yapılan inceleme, İzmir kenti özelinde gerçekleşmiş projelerin niceliksel olarak çok az sayıda olduğunu, buna karşılık tasarı halindeki projelerin ise oldukça çeşitlenmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Uygulanmış projelere ilişkin olarak yapılabilecek tespitler, tasarı aşamasında olan projelere ait kurguların ipuçlarını da verebilecektir. Bir başka deyişle, tasarı aşamasındaki projelerin ardında yatan tasarım düşüncesinin uygulanmış olanlardan çok da farklılaşmayacağı, inceleme sırasında edinilen görüşler arasındadır. Buna göre, bazılarının henüz gerçekleşme aşamasına gelmemiş tasarılardan oluştuğu projeler aşağıdaki gibidir (Ayrıca Bkz. Şekil 4.16):

- *Gaziemir Hayvanat Bahçesi Projesi :* Yaklaşık olarak 350.000 m^2'yi kaplayan bir alanda, Emlak Bankası Gaziemir Konutlarının doğusunda konumlandırılmıştır. Çeşitli hayvan türlerinin doğal ortamlarına benzer kurgularda sergilendiği ve gastronomi ve eğlence aktiviteleri gibi çeşitli fonksiyonlarla da desteklendiği bir tasarım amaçlanmaktadır. Proje henüz gerçekleştirilme aşamasına gelmemiştir.

• *Türk Köyü Projesi :* Gaziemir'de konumlandırılması düşünülen bir başka proje ise Türk Köyü Projesi'dir. Yaklaşık olarak 250.000 m^2'lik bir alana yayılması düşünülen projenin ana kapsamını simgesel mimari örneklerin sergilendiği bir tasarım kurgusu oluşturmaktadır. Alan içi faaliyetler ayrıca showroom, gastronomi aktiviteleri ya da açık-kapalı multi-vizyon gösteri alanları ile desteklenmektedir. Alan seçiminin Gaziemir olmasının ardında öncelikle havalimanına yakınlığı, sonrasında Efes – Kuşadası aksından gelebilecek turistler için çekim alanı oluşturabileceği, ve bu anlamda kent merkezine de yakın olması gibi nedenler yatmaktadır.

• *Çiğli Fuar Projesi:* Çiğli'de yapılması planlanan Fuar Alanı, Mavişehir Konutları'nın doğusunda konumlandırılmaktadır. Projesi halen IYTE tarafından yapılmakta olan tasarım, İzmir Enternasyonel Fuar'ının gelecekte Çiğli'ye taşınması koşuluna bağlıdır. Alan büyüklüğü yaklaşık olarak İnciraltı Bakü Parkı kadardır.

Şekil 4.16 Rekreasyon Alanlarına İlişkin Projelerin Kent İçerisindeki Dağılımları

• *Karşıyaka Sahil Düzenlemeleri:* Genel olarak açık alan düzenlemelerini içermektedir. Buna bağlı son eğilimler Bostanlı kesiminin daha fazla geliştirilmesi yönündedir. Bu doğrultuda örneğin "el sanatları sokağı" gibi kültürel içerikli düzenlemelerin Bostanlı'da gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. Bostanlı kesimindeki kıyı düzenlemeleri uygulandığı biçimiyle her türlü aktiviteye olanak

tanınması anlamında kentteki diğer örneklerden farklılaşmaktadır. Buna göre kıyı boyunca çeşitli bireysel ve toplu sportif faaliyetlerin yanısıra piknik yapma, gezme ya da seyir gibi birçok dinlenim faaliyetine de olanak tanınmıştır. Ayrıca İZSU'nun gerçekleştirdiği dere ıslah çalışmaları sırasında denizde oluşturulan adacıklara başta pelikanlar olmak üzere bölgede yaşayan kuşlar, bu alanı kendi yaşama ortamları olarak belirleyince, yeşil alan düzenlemesi ile yaratılan ortam zaman içerisinde kısmen doğal bir habitat ortamı ile bütünleşmiştir (Milliyet, 9 Nisan 2002, s.12). Bayraklı sahil düzenlemeleri için de benzer tasarımların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

• *Kordon Yolu Projesi:* Son dönemde Kordon Yolu Projesi de Alsancak bütününde ele alınarak yayalaştırma projeleri arasına katılmış, bu kapsamda Kordon Yoluna açılan ve paralel giden başka akslar da "yaya yolu" kategorisine alınmıştır. Gündeme getirilen ilk tasarıya göre, Kordon Yolu'nun tramvay geçişlerine de olanak tanıyan bir bağlantı olarak devreye girebileceği ifade edilmiş, ancak bu tasarı uygulanmamıştır. Söz konusu yayalaştırma hareketi kısmen gerçekleştirilmiş olmakla beraber bu aksların belirlenme kriterlerinin içeriği konularında bir bilgi edinilememiştir. Kordon boyunun büyük bir yeşil alan olarak kente kazandırılmış olması yönetimdeki politik çevrelerin gurur kaynağı olarak gündeme getirilirken, muhalif kimi çevreler de alanın yeşil alana tahsis edilmesinin son derece ciddi trafik sorunlarının çözümsüz bırakılmasına neden olduğu konusunda görüş bildirmektedirler. Karşıt görüşlerin yoğun olarak yansıma bulduğu alanların başında gelen Kordon yolu, bu karşıt görüşler sırasında "acilen" planlanmış ve 1/5000 ölçekli planlar üzerinden uygulama yapılmıştır. Sonrasında yoğun eleştiriler gelmesinin bu derece karmaşık bir uygulama sürecine maruz kalmasının katkısı kuşkusuz oldukça fazladır. Diğer taraftan, Koruma Kurulu'nun devreye girmesi ve bölgeyi sit alanı kapsamında alması ile süreç içerisinde tartışmalar daha da alevlenmiştir. Bugün kente kazandırılmış çok geniş bir yeşil kıyı alanı olmasına karşın, tartışmaların sonu gelmiş değildir. Alanın yeniden yıkılıp, taşıt sirkülasyonuna açılabileceği olasılıkları zaman zaman gündeme gelmektedir. Tüm tartışmalar bir yana bırakıldığında rekreasyon alanı kategorisinde ele alınabilecek bir alan olması üzerinde durulursa, Kordon yolunun ağırlıklı olarak çim bir yeşil örtüye sahip olduğu, üzerinde çeşitli toplu aktivitelerin gerçekleştirilmesine izin verecek büyük açıklıkların/meydanların düzenlenmiş olduğu, iki şeritli ve döşeme malzemesi kaynaklı olarak düşük hızda kontrollü bir taşıt trafiğine olanak verildiği ve açık sergi alanı ve otopark gibi kullanımların yanısıra, kıyı boyunca yer alan restaurant, café, bar türü eğlence yerlerinin tektip kentsel mobilya ile donatıldığı, böylelikle prestijli bir kent parçası elde edildiği belirtilmelidir. Düzenlemenin kıyı boyunca konumlanan yeme-içme birimlerinin tentelerine kadar tek-tip bir düzenleme getirmesi, prestijli bir kentsel mekan düzenlemesine uygun düşecek şekilde "farklılıklara" yer vermemesi, kentin yine prestijli mekanında yaşayabilecek güce sahip kesimini bu alana davet etmesi ve yine yalnızca belirli kesimlerin belirli aktiviteleri ile sınırlandırılıp, örneğin özürlülerin, çocukların, yaşlıların ya da fakir kesimlerin kullanımına yönelik aktivite yelpazesini dışlaması anlamlarında herhangi bir endişe taşımadığı söylenebilecektir.

• *Yeşildere Rekreasyon Projesi :* Konum olarak Kadifekale'nin güneyinde kalan ve jeolojik açıdan sakıncalı alan üzerinde tasarlanan proje, yaklaşık olarak 450.000 m^2'lik bir alanı kaplamaktadır. Tema itibariyle sportif aktiviteler ağırlıklı bir tasarım sözkonusudur. Sportif aktivitelerin diğer ekonomik gelir sağlayıcı aktivitelerle de desteklenmesi düşünülmektedir.

• *Kemeraltı Canlandırma Projesi:* İzmir kentinin geleneksel kent merkezini oluşturan Kemeraltı, sunduğu potansiyel ve olanaklar itibariyle geliştirilmek istenmektedir. Tasarımın genel çerçevesi içerisindeki ana hedef ekonomik canlandırmayı destekleyecek sosyo-kültürel ve mekansal parametrelerin uygulamaya yansıtılması olmuştur. Proje henüz onay aşamasında olup, kentsel tasarım detayında bir koruma-geliştirme-canlandırma projesi olarak kent gündemine gelmesi beklenmektedir.

• *Kültürpark Projesi:* İzmir Kenti Enternasyonel Fuar alanının Çiğli'ye taşınması durumunda, aynı alan üzerinde yeni bir Kültürpark projesi düşünülmektedir. Çiğli Fuar Projesi kesinleşmemesine karşın Kültürparkın yapı yoğunluğundan arındırılma çalışmalarına başlanmış durumdadır. Fuar'ın sahip olduğu yapı yoğunluğunu olabildiğince düşürmeyi amaçlayan girişimler, İzmir Fuarı'nın bir "kent parkı"na dönüştürülme çabasını içermektedir. Bu anlamda birçok pavyon yıkılmaya ve yerlerine yeşil alanlar oluşturulmaya başlanmıştır. İkinci derece doğal ve tarihi sit olarak tescilli 429.000 m^2'lik Kültürpark'ta 80.000 m^2'yi kaplayan binaların yarısı bu projeye göre yıkılmak durumundadır. Yıkılmayacak olan binalar ise ağırlıklı olarak kültürel aktivitelere tahsis edilmiş yapılara karşılık gelmektedir. Buna göre İsmet İnönü Sanat Merkezi, Atatürk Açıkhava Tiyatrosu, İzmir Sanat Merkezi, eski Belediye Meclis Salonu, eski Arkeoloji Müzesi Binası, İZFAŞ Sanat Galerisi'ni de içine alan Ekrem Akurgal Tarih ve Sanat Müzesi düzenlemesi kapsamındaki binalar Kültürpark içerisinde korunacaklardır (Milliyet Ege, 08.04.2002, s.5).

• *İnciraltı Rekreasyon Projesi:* Rekreasyon projeleri arasında yakın zamanda gerçekleşme olanağı bulmuş az sayıdaki projelerden biridir. Balçova İlçesi sınırları içerisinde İnciraltı mevkiinde yer alan bu alan İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenmiştir. Geniş kapsamlı peyzaj düzenlemesinin yanısıra, gastronomi ağırlıklı aktiviteler ile birkaç adet tenis kortunu ve sit alanı kısıtlamasının getirdiği bir çözüm olarak halihazırda kullanılamayan bir sinema salonunu içermektedir. Peyzaj düzenlemesi plastik ögeler ile de bezenmiştir. İnciraltı Gençlik Merkezi'nde ayrıca yürüyüş alanları, piknik sahası ve sandalla gezinti yapılabilecek suni göl alanı bulunmaktadır.

• *İnciraltı Hayvanat Bahçesi Projesi:* Planlanan Hayvanat Bahçesi'nin İnciraltı'ndaki sulak alanda konumlandırılmak üzere projelendirildiği ve bu kullanımın ayrıca birtakım restaurantlarla desteklenmesinin düşünüldüğü belirtilmektedir (http://www.kordon.org/hakkimizda.htm). Hayvanat bahçesinin doğal ortam içinde yapılanması ve aynı zamanda sulak alanın korunması için sivil toplum birimlerinin aktif eylemleri olacağı ifade edilmektedir (*ibid.*).

• *İnciraltı Botanik Parkı Projesi:* Botanik Bahçesi İnciraltı Gençlik Merkezi olarak adlandırılan rekreasyon alanı projesinin bir alt parçasıdır. Ancak bu botanik bahçesinin içerisinde daha çok satış birimlerinin olması ve yanısıra botanik ile ilgisi olmayan birtakım etkinliklere yer verilmesi kaynaklı olarak daha ticari bir niteliği olduğu söylenebilecektir. Nitekim Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ne bağlı Botanik Bahçesi ve Herbaryum Merkezi'nde olduğu gibi içerisinde bilimsel araştırmaların yapılabileceği, seraların hem öğretim, hem de tanıtım amaçlı olarak kurgulanabileceği, farklı bitkilere ilişkin gösteri bahçelerinin ya da havuzların bulunabileceği bir aktivite yelpazesine sahip değildir (http://sci.ege.edu.tr/botanik.html). Aksine örneğin 59. Avrupa 3 Bant Bilardo Şampiyonası, bu sene Balçova İnciraltı Gençlik Parkı Botanik Bahçesi'nde düzenlenmiştir (http://www.haber35.com)

• *Buca Rekreasyon Projesi :* Buca Kaynaklar Köyü mevkiinde uygulanan ve Bucagöl işletmeleri olarak da adlandırılan proje, özellikle "gölet" çevresindeki düzenlemeleriyle farklı bir rekreasyon çevresi sunmaktadır. Tasarım kapsamında gastronomi aktivitelerinin yanında bir açık hava gösteri alanı da mevcuttur. *"Buca Belediyesi'nce kurulan bir vakıf tarafından işletilen tesisler, 140 bin m²'lik bir alanı kaplamaktadır. 30 bin m²'lik suni gölle birlikte sosyal tesisler, 3500 kişilik tiyatro, seyir terasları, piknik alanı, çocuk oyun üniteleri, hobi bahçeleri ve hayvan padoku bulunmaktadır."* (http://www.izmirturizm.gov.tr/t_dogal_guzellikler.html)

• *Sahil Düzenlemeleri:* Körfez kıyısı boyunca uygulanan sahil düzenlemeleri Karşıyaka, Bayraklı, Mithatpaşa ve Sahilevleri kıyıları olarak ayrı ayrı ele alınabilir. Buna göre Karşıyaka sahil düzenlemeleri süreklilik içeren yeşil alanlar ve Bostanlı bölgesinde yoğunlaşan spor alanlarının yanında çeşitli cafe ve restaurantları ve ayrıca plastik ögeleri de içerecek şekilde tasarlanmıştır. Bayraklı sahil düzenlemesi, Altınyol olarak bilinen otoyol nedeniyle erişim sorununa sahip olmakla birlikte, ağırlıklı olarak yeşil alan düzenlemesidir. Mithatpaşa'da Atatürk Bulvarı boyunca ise sahil düzenlemesi kapsamına girecek bir tasarımın olmadığı söylenebilir. Her ne kadar önceleri herhangi bir kamu alanı kullanımı yok iken ve salt özel konutların arka bahçelerinin açıldığı bir alan iken, dolgu sonucunda çok farklı kesimlerin kullanımı mümkün olabilmiş ve yürüyüş, koşu, bisiklet, gezinti, çay bahçeleri, az sayıda restaurant gibi birtakım aktivitelere olanak verebilmiş olsa da tasarımın yine kullanıcı profilini yaygın bir yelpazede ele alarak ve kullanım çapını da genişleterek çok daha zengin bir şekilde yapılması mümkün olabilirdi. Şöyle ki, taşıt yolu ve çevresi yeşil tamponların yanında yapılan minimal düzeydeki fonksiyon yüklemeleri hem taşıt yolu ile kesintiye uğramakta, hem de kentlinin alanda kalış süresini uzatacak türde bir zenginlik içermemektedir. Ayrıca kentsel mobilya donanımından da yoksundur. Sahilevleri için de aynı husus geçerlidir denebilir. Çok farklı kesimlerin kullanım çağı genişlemekle beraber, alan yeni düzenlemeleriyle peyzaj tasarımının ötesinde bir noktaya gidememiştir.

• *Balçova Teleferik Tesisleri:* Uygulanmış ve yoğun olarak kullanılan kentsel ölçekli bir başka proje olan Teleferik tesisleri, ağırlıklı olarak gastronomi aktiviteleriyle desteklenmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce yeniden düzenlenen Teleferik tesisleri 06 Mayıs 2000 tarihinde yeniden hizmete başlamıştır. Doğa severlere yönelik doğal ortamın yanısıra, sporseverlere yönelik olarak yamaç paraşütü ve özel tırmanma şeritleri düzenlenmiştir. Bu tesislerde "Kendin pişir, kendin ye", "Kahvaltı Evi", "Snack Bar", Fast Food tesisleri, çay bahçeleri, doğal ürünlerin satıldığı market ve hediyelik eşya satış yerleri bulunmaktadır.

(http://www.izmirturizm.gov.tr/t_dogal_guzellikler.html)

• *Buca Hasanağa Parkı:* Kentsel ölçekte büyüklüğe sahip bir yeşil alan olmakla birlikte, kent merkezine uzaklığı kaynaklı olarak kent yaşayanlarının büyük bir kısmınca kullanılmamaktadır. Ancak Dokuz Eylül Üniversitesi Buca kampüsüne yakınlığı nedeniyle, eğitim döneminde üniversite öğrencilerince kullanıldığı bilinmektedir. İçerisinde birkaç adet restaurant bulunmaktadır.

4.2.1.1.1. Rekreasyon alanlarının kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi

Uygulanmış olanlar ve uygulanacaklarla birlikte bu şekilde bir tablo sergileyen İzmir rekreasyon projeleri, kuşkusuz sundukları kamusal yaşam bağlamında ve mekansal olarak daha detayda irdelenmeli ve sorgulanmalıdırlar. Buna göre yapılacak sınama iki ayrı kapsama oturmalıdır.

i. planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler

ii. mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler

i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler:

Rekreasyon alanları öncelikle ***planlı ve plansız gelişim süreçleri açısından*** irdelenmelidirler. Buna göre gerçekleştirilme sürecine bakıldığında rekreasyon alanlarının yerseçim kararları üzerinde kentsel arazi kullanım deseninin ya da gereksinimin ön plana çıktığı bölgelerin fazla bir bağlayıcılığı olmadığı görülmektedir. Nitekim, yerel yönetimin mülkiyetinde olan alanların kent içerisindeki dağılımları kentsel ölçekli bir rekreasyon alanının yerseçimini doğrudan etkilemektedir. Böylelikle yerel yönetim mülkiyetinde olma koşulu, kentsel gereksinimlerin bölgeler arasında daha adil bir şekilde karşılanmasının ya da farklı fonksiyonlar arası ilişkilerin bütüncül bir yaklaşımla dengelenme olanağının önüne geçebilmektedir.

Burada kritik olan sözkonusu projelerin yerseçimlerinin kentsel gelişim alanları ile ilişkisi olmaktadır. Sorulacak soru ise *"varolanın düzenlendiği yeni bir hareket noktası oluşturup oluşturmadıkları, yoksa gelecekteki gelişmeleri tetikleyen bir hedef içerip içermedikleri"* olmalıdır.

Öncelikle varolan dokunun ve değişen kentli gereksinimlerinin bir yönlendirmesinin olabilmesi için kentlinin kentsel/mekansal olan üzerindeki katılımının zorunlu olduğu söylenmelidir. Oysa kentli bugün Kordon Yolu gibi en sorunlu konularda bile seyirci konumunu benimsemekte, görüşlerini bildirebileceği herhangi bir sürecin, örneğin Hemşehri İşleri Merkezi gibi kurumların ya da başka sivil toplum örgütlenmelerinin varlığından haberdar olmamaktadır. Gereksinimlerini

fark edemeyen ve tarifleyemeyen ve bu nedenle de çözüm talep etmeyen kentlilerin oluşturduğu bir kentsel ortamda da, önerilen kentsel rekreasyon alanlarının bir kentsel talep üzerine gerçekleştirilmediği söylenebilecektir.

Diğer taraftan eğer sözkonusu olan boş bir alan ise, önerilen rekreasyon projesinin daha önceden planlanmış kentsel gelişim alanları ile ilişkilendirilmiş olup olmadığı önem kazanır. İzmir kenti bütününde uygulanmış ve uygulanması hedeflenen projeler bütününe bakıldığında, planlamanın salt "imar değişiklikleri" üzerinden gerçeklendiği görülecektir. Yukarıda değinilen *"mülkiyet temelli yerseçim kararları"*nın varlığı da zaten bu durumu desteklemektedir. Kentsel gelişim alanlarının yönlendirmesinin yerini, belirli akslarda kamu mülkiyetinde bir arazi arama ve bulunan alana olası bir proje kurgusu oluşturabilme endişesi almıştır. Üstelik proje kurgularının da kentsel dinamiklerin içerisinde bir sistematiğe sahip olmadığı gözlenmektedir. Bu durum, daha ileride mekansal sonuçlar açısından yapılacak irdelemede net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Kuşkusuz burada politik süreçlerin doğrudan etkisinden sözedilebilir. Politik tercih sadakat oluşturmanın bir yolu olarak kamusallığın oluşturulmasına temellenmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, mega-projelerin simgelediği kent imajı, pragmatik bir bakış açısından politik süreç içerisinde bir seçim programının önemli maddeleri arasından çıkmaktadır. Değişen dünya gündeminin içerisinde İzmir kenti de değişmek zorundadır. Bu ise, kimi zaman bugün tamamiyle ütopik kabul edilen birtakım önerilerin de yeraldığı, topyekün bir kentsel-mekansal yenileme ile mümkün olabilecektir. Mega-projelerin çıkış noktası da bu olur. Gündem oluşturulmaya başlandığında ise hemen uygun bir "yer" aranır. Plan kararı değil, tadilatı bunun için yeterlidir. Sonrasında ise parçanın bütünü etkilediği metaforik sonuçlar yaşanmaya başlar. Kent artık "parça parça planlanmaktadır".

Konu ***planlama ve tasarım sürecinde benimsenen ilkeler açısından*** ele alındığında ise

- *ekolojik bütüne yönelik değerlendirmeler*
- *kamusal içerik taşıma durumu*
- *parçaların tasarımı* bağlamında tartışılmalıdır.

Ekolojik bütüne yönelik değerlendirmeler bağlamında yapılacak bir tartışma kuşkusuz gerek mekansal, gerekse de bilimsel sınırların ötesindedir. Bir başka deyişle, ne rekreasyon alan sınırları, ne de salt doğa bilimleri içerisinde kalarak, ekolojik bütüne ilişkin değerlendirme yapmak yeterli bir yaklaşım değildir. Ancak, planlama ve tasarım sürecinde ekolojik ilkelerin ne şekilde devreye sokulduğu konusunda yapılabilecek değerlendirmeler, konuyu sınırların ötesine taşıyacak ivmeyi kazandırabilir. Bu doğrultuda öncelikle planlama karar oluşturma sürecinde yaşanan en büyük eksikliğin, kentsel alan ile kırsal alan arası dengenin kurulmasını sağlayacak olan açık yeşil alanlara yönelik bütüncül bir planın varolmama sorununun olduğu belirtilmelidir.

En makrodan, en mikro ölçeğe kadar inen bir plan hiyerarşisi içerisinde açık yeşil alan düzenlemelerinin yapılması gerekliliğinin ardında, kentlinin bireysel gereksinimlerine yönelik olmanın çok ötesinde, kentin mikro-klimasını dengelemek ve O_2 ihtiyacını karşılamak gibi daha asal bir gerekçe yatmaktadır. Ancak bu tür bir gerekliliğe karşın, gerek planlama, gerekse de kentsel tasarım süreçlerinde, getirilen öneriler söylendiği biçimiyle "sosyo-kültürel", ancak uygulandığı biçimiyle "ekonomik" temelli endişeler kaynaklıdır. Bu durum, mekansal sonuçlar açısından yapılacak değerlendirmede örneklenecektir.

Kamusal içerik taşıma durumu bağlamında irdelendiğinde, planlama ve tasarım sürecinin ilkeleri bazında dikkat çekilecek ilk nokta, varolan kamu alanları ile örtüşen alan kullanım biçimlerinin tüketim alanları ile örtüşebileceğidir. Bu durum, ilkesel olarak kamusallığın tüketim ile desteklenebileceği görüşünün bir yansımasıdır. Bireyi hem kamu alanına çekmenin, hem de kamu alanına çıkmış olan bireyi o alanda tutmanın bir aracı olan tüketim alanları, doğal olarak rekreasyon alanları özelinde de aynı desteği vermektedir.

Diğer taraftan kamu alanlarını düzenlenme ilkeleri, hep aynı "modernist" ilkeler çerçevesinde gündeme getirildiğinde, sonuç, içerdikleri fonksiyon her ne olursa olsun birbirlerine alternatif oluşturacak düzeyde farklılaşmayan rekreasyon projeleri

olmaktadır. Ne fonksiyonlar (gastronomi, eğlence, vb.), ne mekansal düzenlemeler, ne de sözkonusu mekanları kullanan/kullanacak olan bireyler farklılaşmaktadır.

Parçaların tasarımı bağlamında ise planlama ve kentsel tasarım ölçekleri arası ilişkiler devreye girmektedir. Modernist planlamanın gerektirdiği sürece göre planlama ana kararları vermekte, kentsel bütün içerisinde örneğin rekreasyon alanları özelinde, hangi içerik ve kapsamdaki rekreasyon projesi hangi alanda ve ilişkiler bütünü içerisinde tasarlanmalıdır şeklindeki sorgulamasını yapmakta, tasarımın açınımını ise kentsel tasarım ölçeğine bırakmaktadır. Burada yerseçim kararlarını belirleyen süreç, kentin varoluş gerekçesi olan sermaye birikiminin maksimizasyonunun sağlanmasıdır. Ancak bugün bu sürecin işlemeyen yanı, planlamanın mega-projeler kapsamında güncel olanın gerisinde kalmasıdır. Böylelikle plan tadilatları, rekreasyon alanlarına ilişkin üst ölçekli kararların dışsal ekonomik dinamiklerle yönlendirilmesine neden olmaktadır. Bir başka deyişle planlama işlevini yerine getirememektedir. Tadilatlar ise kentsel tasarıma eylem alanı yaratmaktadırlar. Bu bugün yaşanan sürecin ifadesidir.

Oysa kentsel tasarım eylemi, her ne kadar "parçaların" tasarımı olarak gündemdeki önemli konumunu elde ettiyse de, hedeflenmesi gereken mekan organizasyonuna göre, bu durumdaki tek çıkış yolu farklı bir kentsel tasarım sürecini gerektirmektedir. Bu ise kentsel tasarımı "mikro alan tasarımına indirgeyen anlayış"tan kurtaracak olan bütünselliktir. Rekreasyon alanları ise, bu makro ölçekteki mikro karar alanlarından biridir. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında daha netleşecek olan öneri süreç ise, kentsel tasarımın bu "mikro alan" içine hapsolmuşluğundan kurtarılarak, eyleme *"kentsel ağlar"* üzerindeki kararların verilme aşamasında daha farklı bir rol yüklemelidir.

Planlama ve tasarım sürecine ***kentli bireyin katılım düzeyi açısından*** yapılabilecek bir sorgulama ise, planlama sürecinin modernist kurgusunun bu tür bir katılım yaklaşımını dışarıda tuttuğunu gösterecektir. Özellikle konu makro ölçekli projeler olduğunda ve rekreasyon özelinde konunun daha da spesifikleşmesi kaynaklı olarak, devreye üst ölçekli karar mekanizmalarının baskın yapısı girmektedir. Kaldı

ki bu tür bir baskın yapı içerisinde politik süreçlerin yönlendiriciliği, bireysel katılımın önünde bir engel teşkil etmektedir.

Bu tartışma beraberinde kentsel konulara ilişkin bilgilenme / bilgilendirilme sorununu da getirecektir. Buradaki tehlike, belirli bir araç olarak görülen kimi rekreasyon projelerine (örneğin Kordon Yolu ya da İnciraltı Rekreasyon Projesi vb.) ilişkin bilgilendirilmelerin kamusal destek görebilmesi amacıyla, yalnızca belirli boyutları ile gündeme getirilmesi, ve böylelikle tüm boyutları konusunda bilgilendirilmeyenlerle, bir şekilde konuya ilişkin bilgisi olanlar arasında iki karşıt grup oluşturucu niteliğidir. Kordon Yolu örneğinde ciddi tartışmalara ve zıtlaşmalara neden olan da bu durum olmuştur.

Dolayısıyla, bilgilenme ile doğrudan ilişkisi olan böyle bir sorunun üst ölçekli başka rekreasyon alanları için de geçerli olması mümkündür. Bu durumun karşısında durabilecek bir süreç ise mekansal organizasyon sürecine ilişkin topyekün bir yeniden-yapılanmanın ifadesidir. Bu sürecin ipuçları ise mekansal olan üzerinden bulunabilir.

ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler

Rekreasyon alanlarına ilişkin olarak yapılabilecek kritikler çok boyutlu bir sorgulama çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Buna göre:

- Rekreasyon alanları, mekanın ***ekonomik boyutu açısından*** irdelendiğinde, karşımıza ekonomik kurguyu destekleyici önemli bir arazi kullanım türü çıkar. Bunun anlamı, tüketim toplumu oluşumunu hem nedenleyen, hem de sürekliliğini sağlayan ekonomik kurgunun, diğer tüm alanlar üzerindeki farkedilir baskınlığıdır. Bir başka deyişle, önerilen rekreatif kullanım türü içeriğinin öncelikle gerçekleştirilebilmesi, sonrasında ise yaşar kalabilmesi için ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir.

  Diğer taraftan, rekreasyon alanlarının tematik bağlamları her ne olursa olsun gastronomi ağırlıklı aktivitelerle bir şekilde desteklenme eğilimi ile tasarlandıkları söylenebilecektir. Bunun yanısıra, eğlenceye dayalı ya da sportif faaliyetlerin belirli bir bedel karşılığında gerçekleştirilmesi ile ekonomik temelli

olma durumu daha net ortaya çıkmaktadır. Bu durum kimi zaman (İnciraltı Bakü Parkı'nda olduğu gibi) *kamu alanına giriş hakkının satın alınmasına* kadar gidebilmektedir. Kentli birey, kamusal yaşamda bulunmasını ekonomik olarak o mekanın bedelini ödeyip ödeyememesine borçludur. O mekanın bedeli ise ya giriş parasıdır, ya da orada vakit geçirebilmesi için satın alması gereken ya da satın almaya teşvik edildiği bir dizi hizmettir. Kamu alanları öylesine çeşitlenmiş bir tüketim alanı haline dönüştürülmektedirler ki, o mekanda bulunmanın sürekli tüketim düşüncesiyle karşılaşmak ve tüketmeye karşı direnmekle direnmemek arasındaki gel-gitleri yaşamak anlamına geldiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

- ***Mekanın kültürel boyutu açısından*** ele alındıklarında ise, yine birtakım açmazlarla karşılaşılacaktır. Bu kapsamdaki tartışmalar mekana aidiyet, yerel kimlik ya da kültürel altyapı gibi birtakım sorgulamaların içerisinde yeraldığı bir ana çatı olarak *mekanın "temsil" yeteneği* üzerinde odaklanmalıdır.

  Bireyin kendini bir mekana ait hissedebilmesinin önündeki engeller modernite ile birlikte derin tartışmalar şeklinde süregelmekteyse de, esas olan özne olarak bireyin, nesne olarak kendisini çevreleyen mekan üzerindeki *hakkını yitirme* sorunudur. Her ne kadar bu "hak"kın en ideal durumu, özne ile nesne arasındaki diyalektik ilişkide gizliyse de, yani öznenin nesneyi üretebilme, nesnenin özneye esin kaynağı olabilme ve öznenin nesneyi kendi öznel gereksinim ve değer yargılarına göre değiştirebilmesi şeklindeki ilişki aidiyet açmazının anahtarı ise de, günümüz koşullarında bu tür bir somut hedefin ütopya sayılabileceği iddia edilebilir. Ancak, mekan üzerinde hak sahibi olmanın, o mekanın üretiminde bizzat bulunmak anlamına gelmemesi gerektiği de belirtilmelidir. Nitekim, bugünün karmaşık kent yaşamlarında, aidiyet üretim süreci ile değil, doğrudan o mekan üzerinde söz sahibi olma bilinci ve yetisine, ve dolayısıyla hakkına sahip olabilme durumu ile ilişkilendirilmelidir. Bugün kentsel bir sorun kategorisi haline gelen Kordon Yolu projesi üzerinde neden o denli az sayıda bireyin düşünce üretebildiği ya da üretemediği bu durumun en çarpıcı örneklerinden sayılabilir.

Mekana aidiyet ise mekandaki temsil olanaklarıyla doğrudan ilişkilidir. Mekanda bireysel kimliklerin temsili ne derecede demokratik bir çizgide ilerlemeye başlar

ise, sözkonusu kimlikler tarafından mekan o derecede benimsenen bir bütünlük haline gelmeye başlayacaktır. Farklılıkların biraradalığı, farklı kimliklerin aynı kamusal ortamda olma durumunu benimseyebilmeleri, bir gerilim yerine kentsel-iletişim mekanının sunduğu olanakları yaşayabilmeleri, hepsi o bütünlüğe ait olma hissine bağlıdır. Sözü edilen projelerde kimi zaman yalnızca belirli bir gelir grubuna yönelik olma tehlikesinin doğurulduğu, kimi zamansa farklı olanların fiziksel olarak birarada bulunmaları engellenmese bile, sözü edilmeyen ancak yaşanan gerilimlerin, mekanın kullanımını ve o mekana ait hissetme durumunu doğrudan olumsuz şekilde etkilediği örneklere rastlanmaktadır.

Bu ise mekanın sunduğu temsil olanaklarına bağlıdır. Mekan salt bir geçiş alanı olmadan öteye geçmeli, kişinin kullanabildiği yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda kültürel açlığını da doyurabilecek donanıma sahip bir mekan haline gelebilmelidir. Örneğin sahil düzenlemelerinin yalnızca taşıt yolunun kenarında kalan bir geçiş alanı olarak işlev görmeye başladığı, yalnızca gastronomi ağırlıklı aktivitelerle desteklendiği, bunun haricinde o mekanda bulunma süresini uzatan ya da içeriğini değiştiren başka düzenlemelere olanak verilmediği kolaylıkla söylenebilir.

Bu noktada devreye mekanın "estetik bağlamdaki nitelikleri" girmektedir. Mekanın sürekli olarak aynılaştırılmış tasarım ögeleriyle değil, o "yer"e özgü olanlarla bezendiği, gerektiğinde simgesel yönünün ön plana çıkabildiği, standart değerlere değil, özgün kimliklere seslenebildiği, o mekanda bulunma durumuna hiçbir fiziksel sınırlandırma ile engel olmadığı, kısacası o mekanda salt "tıpkılaştırılmış modern bireylerin" değil, her tür kimlik temsilinin gerçekleşebildiği bir tasarım, ancak estetik değerlerin gerçeklik ölçütlerini karşılayabilmesine bağlıdır.

Bugünün uygulanmış projeleri ise, ne ait olma hissini doğurmada, ne yerel olan'ı ön plana çıkarmada, ne temsil sorunsalını çözmede, ne de kültürel gereksinimleri standardize etmeden karşılayabilmede yeterli olabilmektedir. Önerilen projelerin ise değerlendirilme koşullarının, kültürel kaygıların ya da kentin bir iletişim mekanı olarak tasarlanmasının çok uzağında kaldığı, daha teknik, daha aynılaştırılmış ve daha marjinal noktalarda çözüm üretme çabasında olduğu (örneğin hayvanat projesi gereksinimi!) söylenebilir. Ya da Buca Hasanağa

Parkı'nda olduğu gibi üst ölçekli rekreatif alanlarında, mekansal olarak bireye sunulması gerekli birtakım kültürel donanımlar, hep tasarım dışı tutulan ögeler olarak değerlendirilir.

- Rekreasyon alanlarının ***sosyal boyutu açısından*** yapılabilecek bir değerlendirme ise yukarıda çizilen çerçevenin pek fazla dışına çıkamaz. Çünkü mekanın temsil yeteneği anlamındaki yetersizlik düzeyi sosyal gerilimleri yaratıcı unsurlardan bağımsız değildir. Önerilen kurgular ise *sosyal mesafeleri* daha da artırıcı bir nitelik taşımakta, bir iletişim mekanının sahip olması gereken özellikleri karşılama çabası bir yana, mekanda sosyal gruplar arası kutuplaşmaları daha da keskin hale getiren ekonomik temelli tasarımları ön plana çıkarmaktadırlar. Örneğin İnciraltı Bakü Parkı olarak da bilinen rekreasyon projesinin içinde sportif aktivite olarak yeralan tenis kortlarının yalnızca belirli bir gelir grubuna hizmet edecek bir spor dalına ait olduğu açıktır. Bu ise, kamusal alanda kimlerin bulunması gerektiğinin simgesel bir ifadesi olarak düşünülebilir.

  Çok genel bir soyutlama yapıldığında, kentsel ölçekli rekreasyon projelerinin kentin "prestijli" olarak kabul edilen bölgelerinde yoğunlaştığı da gözlenebilecektir. Belirli kesimlerin, belirli araçlar ile erişebildiği Gaziemir, Bostanlı, Kordon, Güzelyalı ya da Alsancak gibi "prestijli" mekanlar... Bu tablonun ardında ekonomik kurgunun baskınlığı gibi bir destek olduğundan sözedilebilirken, sorun sosyal grupların kamusal mekan üzerindeki iletişiminden çok önce, belirli sosyal grupların bizzat o mekanlarda bulunma olanaklarının imkansızlığı sorunudur aslında.

  Üstelik bu mekanlar aracılığıyla *bir kent "imajı" oluşturma gereksinimi(!)* taşındığı, kenti temsil edebilecek birer alan olarak görülen bu mekanların birer imaja büründürülmesi ve böylelikle "kaliteli", "sağlıklı", "düzenli", "modern" ve de "çağdaş" bir görünüme kavuşturulmasının mümkün olduğu inancı yaygındır. Rekreasyon alanlarının kentin imajını oluşturan asal alan parçalarından biri olarak görülmesi ise, o imaj ile gösterilmek istenmeyen *her türlü farklılığı da dışlamaları gerektiği* anlamına gelmektedir. Kent imajının benimsediği "modern" çerçeve, rekreasyon alanlarını da bu anlamda "aynılaştırarak", farklılığı, çeşitliliği ve çoğulluğu dışlamaktadır. Tasarımın niteliği bu "modern" çerçeveyi başarılı bir şekilde benimsediği oranda, kentin imajı o denli sağlam temellere

oturabilecek, kent kendini temsil eden bu mekanlar aracılığıyla başka bir kentmiş gibi başarı düzeyine göre ülkesel, hatta küresel düzlemde yerini alabilecektir.

Buna paralel olarak kentsel ölçekteki rekreasyon projelerinin kimler için yapıldığı ayrı bir tartışma konusu olarak devreye girebilir. Nitekim, örneğin Gaziemir aksındaki gelişmelerin ifade edildiği şekliyle Efes'ten gelecek turistlere hitap edecek olması gibi bir hedef, henüz kentlinin temel rekreatif gereksinimlerinin bile yeterince karşılanamadığı bir koşulda, yatırım müsrifliği olarak da yorumlanabilir. Ya da mekandan bağımsız olarak ele alınırsa, her bir kentsel ölçekli projenin içerdiği kentsel-sosyal altyapı durumu, o mekanın yalnızca "aynı" olanlarca değil, gereğinde özürlüler, yaşlılar, çocuklar ya da alt gelir grubuna ait bireylerce de kullanılabileceğini hesaba katmıyor görünmektedir. Örneğin, kent bütünündeki sahil düzenlemelerinin kenti boylu boyunca erişilebilir hale getirdiği ifade edilirken, bir özürlü evinin hemen yakınındaki yola erişimini sağlayamıyordur. Bu durum ise, kentsel-sosyal altyapının işlemeyen yönlerinden yalnızca birini sergilemektedir.

Moderniteye bir eleştiri olarak gündeme gelen ve "ötekiler" kavramının ele alınmasını nedenleyen postmodernite düşüncesi, işte bu tür kaygıların çözüm ipuçlarını verebilmektedir. Nitekim, postmodernite ile yıldızı parlayan kentsel tasarım eylemi de bu anlamda, hangi açmazlara ilişki çözüm üretilebileceğinin tartışmalarına açık bir eylem alanı olmalıdır.

- ***İdeolojik açıdan*** bakıldığında ise, mekan üzerindeki her tasarım ögesi, mekan üzerindeki söylemlerin simgesi olarak karşımıza çıkar. Modernist bir kentsel yapının her ilkesini mekan üzerinden okumak mümkün olabilmektedir. Hiyerarşik, düzenli, aynılaştırılmış, sağlıklı, kontrollü, güvenli, disiplinli, işlevsel ve de nedensel ilkelerle düzenlenmiş mekanların gerekçeleri bugün meşrudur, ancak sonuçları ironik bir şekilde gayri-meşru olmuştur. Rekreasyon alanları özelinde bunun sonucu planlamanın üstüne gelen yaptırımlar şeklinde olabilmektedir. Planlama karar sürecinde değil, uygulama boyutunda devreye giren tadilatlarla "modern" kentsel mekanlar yaratıldığı ve kentlilerin gereksinimlerinin karşılandığı belirtilmektedir.

  Bugün Bayraklı ve İnciraltı sahil düzenlemelerinde bir ayrıntı olarak görülen ve çoğu kentlinin önemsemediği bir örnek olan, plastik öge kapsamındaki savaş

uçakları, aslında ideolojik bir simge de taşımaktadırlar. Hiç sorgulanmayan bir detay olan bu uygulama, gerçekte hangi estetik anlayışın ürünüdür sorusunun yanıtı açıktır. Hausmann'ın Paris bulvarlarına benzer militarist bir anlayışın ideolojik simgesi... simgelenen ideolojinin kamusal alandaki varlığı böylelikle tescillenmektedir: Türk siyasal tarihinin son 40 yılının mekanın temsilsel elemanları olarak anıt uçaklar... Kuşkusuz bu durum, ayrıntı olarak nitelendirilebilecek en küçük plastik ögelerden, en genel tasarım ilkelerine kadar giden bir anlayışın ifadesi olduğundan, kentsel rekreasyon alanlarına yönelik modernist ya da postmodernist çizgilerin eleştirisini yapmak da yanlış olmayacaktır.

İdeolojik boyutu bir başka anlamda ele alırsak, bu sefer politik değişimlerin kentsel alanlar üzerinden nasıl geçtiği konusu tartışılabilir. Her politik dönemle birlikte kentsel mega-projeler üzerindeki olasılıkların da değişmesi, kentin ideolojik bağlamdan ne denli etkilendiğini gözler önüne sermektedir. Kaldı ki bu durum, Kordon Yolu örneğinde olduğu gibi kenti ve kentliyi doğrudan etkileyen bir sorun haline gelebilmekte, kentsel "pasta" üzerindeki iktidar ilişkileri, "pasta"nın paylaşım olasılıklarını her yeni dönemle birlikte değiştirmektedir.

Burada ideolojik olanın "doğal olarak" ekonomik olan ile örtüşen boyutundan da sözetmek gerekecektir. Nitekim, kentsel mega-projeler öncelikle pratik olmaları ve kısa vadeli çözüm olanağı sunmalarıyla, ve ayrıca "ses getirici" nitelikleriyle, politik bir söylemin parçası olarak kullanılabilmektedirler. Kısa vadede gerçekleştirilebilir olmaları, oy potansiyelini en doğrudan karşılayabilir öneriler olarak önem kazanmalarına neden olmaktadır. Kuşkusuz bu da belirli bir ekonomik temele oturmalıdır. Tüketimi teşvik edecek bir içerikte olmaları, ekonomik desteği beraberinde getirmektedir.

Kolaylıkla farkedilebileceği üzere, kentsel mega-projeler kapsamındaki çoğu tasarımın yalnızca bir fikir projesi olarak varolduğunun belirtilmesinin ardında, henüz yeni bir politik dönemin başında olunmasının yattığı söylenebilecektir. Yeni iktidar ilişkileri, yeni alternatif kentsel mekanlar üzerinden tartışılmaktadır. Daha önceki dönemlere ait projeler ise güncelliklerini ve gerçeklenme olasılıklarını böylelikle yitirmektedirler. Esas olan kentlinin gereksinimlerinden çok uzakta kalan başka türlü, yani *"eski" iz'lerin üzerinden gitmek zorunda olan*

kentin "yeni imaj"lar üzerinden yeniden kurgulanması çabasına temellenen pragmatik kaygılardır.

- Rekreasyon alanlarının ***coğrafi açıdan*** ele alınmaları durumunda ise, yapılacak tartışmalar "mekan" ve "yer" kavramsal içeriklerine yönelik olmak zorundadır. Daha önce de değinildiği üzere, kimlik tartışmalarının uzantısında ele alınabilecek olan mekan kurgusu ve "mekan"ı "yer"den farklılaştıran ilkelerin neler olduğu üzerinde, gündemde olan projeler açısından bir sorgulama yapılmadığı yorumu yapılabilecektir. Diğer taraftan mekan, zamanın çok gerisinde kalmaktadır. Modern yaşam "tasarım" dinamiklerinin, rekreasyon alanlarına gereksinim düzeyinin çok gerisinde kalmasıyla, özel alanlara daha da kapanılmakta, kamu alanına çıkılmamaktadır.

  İrdelenen rekreasyon alanlarının hep aynı tasarım kurgularını sürdürür nitelikleri ve tıpkı diğer arazi kullanım türlerinde olduğu gibi aynılaştırıcı ilkeler üzerinden gerçekleştirilmeleri, *farklılıkların biraradalığını* desteklememektedir. Dolayısıyla "yer"e özgü olana bu kurgu içerisinde yer yoktur. Kaldı ki, mekanlar arası kapalılık, yani mikro ölçekli yerel alanların görünmeyen sınırlarının daha da kalınlaşması durumu, kamusal alana hiç çıkmayan bir özel alanlar bütününe işaret etmektedir. Rekreasyon alanları gerek coğrafi olarak konumlanma tercihleri, gerekse de tasarım kurguları ve iç donanımları açısından daha farklı önceliklere sahip olmak zorundadırlar. Aksi takdirde, yalnızca belirli kesim kentlilerin yalnızca teğet geçtikleri mekanlar bütünü olmaktan öteye geçemeyeceklerdir.

  Diğer taraftan, coğrafi sorgulamalar beraberinde mekansal kalite tartışmalarını getirmektedir. Buna göre total kalite erişiminde mevcut ve öneri rekreasyon alanlarının eriştikleri düzey, öncelikle yukarıda farklı açılardan değinilen tasarım kalitesi anlamında, ikinci olarak da mekana aidiyet tartışmaları ile doğrudan bağlantılı olarak gündeme getirilmektedir. Buna göre tasarımların aynılaştırıcı yönünün, bireyleri bir anlamda mekanı sahiplenme duygusundan uzak tutması nedeniyle, gerçekleştirilen mekansal bütünlüklerin ikinci aşamada yaşatılmasına ve kalite düzeylerinin korunmasına ilişkin bir çaba sözkonusu olamamaktadır. Ancak sürdürülen total kalite tartışmaları kamusal yaşam sunumunun gelecek çizgisi üzerinde farklı estetik oluşumları dışlayıcı bir içeriğe bürünebilmektedir.

Bu ise tartışmanın yönünü değiştirmekte, yaşanabilirlik kriterlerinden biri olarak kalite anlayışının yerini modernist aynılaştırıcı içeriğe sahip kalite anlayışı almaktadır. Sorunun kalite tartışmasına indirgenmesi ise, bu mekanların gerçek sahiplerince kullanılmasına ilişkin "öz"ü örtmekte, "biçim"le ilgili kaygıları ön plana çıkartmaktadır.

- Rekreasyon alanları kültürel alan içerisinde kalan bir kategori olmalarına karşın ***doğal alan üzerindeki müdahaleleri açısından da*** irdelenmelidirler. Nitekim bugünkü karmaşık yapılarını Endüstri Devrimi sonrası gelişmelere borçlu olan "modern" kentlerdeki çevresel sorunlar giderek kentsel yaşamın sürekliliğini tehlikeye atan bir noktaya erişmişlerdir. Konu kentsel ölçekli rekreasyon alanları olduğunda ise, kentin nefes almasını sağlayacak bir sistematik içinde tasarlanıp tasarlanmadıkları tartışılmalıdır. Bütünü ele alan bir açıdan bakıldığında, kentsel alan içerisindeki dağılımlarının bir "yeşil alan ağı" oluşturmadığı gözlenmektedir. Buradaki yeşil ağ ile kastedilen modernist planlamanın bir kavramı olarak bir yeşil zonlama değil, doğanın kent yaşamına taşınması anlamında bir yeşil ağ oluşumudur. Daha önce belirtildiği gibi, mülkiyet temelli bir yerseçim sisteminin benimsenmesi bunun en önemli kanıtı olarak karşımıza çıkar.

  Kentin mikro-klimasını dengelemek ve O_2 ihtiyacını karşılamak gibi asal gerekçelerin yönlendirdiği bir planlama süreci bu noktada dışarıda bırakılmaktadır. Nitekim İzmir örneğindeki mega-projelerin içerik itibariyle genellikle daha ekonomik temelli yönlendirildikleri gözlenmektedir. Bu durum kimi zaman kentsel alan içinde çeşitli nedenlerle kalabilmiş doğal değerlerin de yokedilmesine neden olacak aşamaya kadar gidebilmektedir. Söylem olarak "doğal yapı temelli düzenlemeler" ifadesi altında tasarlandığı öne sürülen İnciraltı Parkı ve yakın çevresi bunun en çarpıcı örneğidir. Projenin "doğallığı" kuşkusuz bir peyzaj düzenlemesinden öteye geçememektedir. Üstelik eskiden bir dalyan olarak bilinen sulak alan ile çakışan yeni tasarımlar, o kesimdeki faunayı, yani kuşları, artık kendi habitatlarını bulamayacakları şekilde doğrudan olumsuz şekilde etkilemektedir.

  Bu yaklaşıma göre, tıpkı kent içinde tarım alanlarının olamayacağını savunan görüş gibi, doğal yapısına dokunmamış alanlara da yine kent içinde yer

kalmamalıdır. Kentin doğal yapısı içerisindeki önemi ne olursa olsun, her köşeye insan eliyle müdahale edilmiş olmalıdır. Oysa, kentin doğal dengelerini altüst eden, kent içi yaşanabilirlik düzeyini düşüren de bu "insan öncelikli" düşünce biçimidir.

Diğer taraftan tasarım ölçeğinde ele alındıklarında, ne mimari ölçekte, ne de planlama ölçeğinde ekolojik ilkelerin tasarımı herhangi bir şekilde yönlendirme durumu olmadığı görülecektir. Ne zemin döşemesinin geçirgenliğine, ne güneşlenme durumuna ya da rüzgar yönüne, ne de yeşil alan-yapılaşmış alan dengesine dikkat edilmektedir.

Sonuçta, kentler "nefes alamayan" ve kendi kendini yeniden üretemeyen bir doğal yapının üstünde konumlanmaktadırlar. Bu durumu çözücü olabilecek potansiyele sahip rekreasyon projelerinin ise doğayı kent yaşamına "davet edici" yönde çözüm üretici olmaktan çok, bizzat kendileri ayrı bir sorun kategorisi bile oluşturabilmektedirler.

- Rekreasyon alanlarının ***kentlilerin psikolojik yapıları üzerindeki etkileri açısından*** yapılabilecek bir sorgulama ise, projelerin deşifrasyon sürecinin son aşamasını oluşturmaktadır. Buna göre kentsel algının önemi iki ayrı kapsamda tartışılmalıdır.

  i. algının bilişsel ve estetik kanallarının çalışmasını sağlayacak tasarım: "mekan" tasarımı
  ii. sembolik algı: tasarlanamayan ama demokratik toplum içerisinde bireysel katılım çerçevesinde yaşanan "yer" oluşumu

Kentsel ölçekli rekreasyon alanlarına bu açılardan büyüteç tutarsak, ilk kapsam, yani mekanın tasarlanma durumunun birey üzerindeki etkisi ele alınırsa, tasarımın birey üzerindeki etkisinin o mekanın doğrudan kullanılabilirliğini ve yaşanabilirliğini etkilediği görülecektir. Estetik değerlerin standardize edilmeden mekana uygulandığı bir tasarım ise, bireysel bilinç oluşumunu destekleyecektir. Oysa bugünün mega-projelerinde gözlenen hep "standartlaştırılmış ve yönlendirici estetik değerler"dir. Birbirinin aynısı yeşil alan tasarımları tüm sahil düzenlemelerinde tekrar edilirken, sosyal ve kültürel aktivitelerin yerini, salt ekonomik temelli gastronomi ağırlıklı aktiviteler almıştır.

Sembolik algı ise sözkonusu mekana katılımı, ve kent tasarımının ötesinde, bireyin de yetiştirilmesini beraberinde getirir. Tüm proje örneklerine ilişkin bir

değerlendirme yapıldığında, mekanı kullanım yelpazesinin belirli ekonomik aktivitelerle sınırlandırılmış olduğu, mekanı yaşamanın yaşatmak'tan ayrı bir olguymuş gibi, yani mekanı sahiplenmeden orada salt bulunmak anlamına gelirmiş gibi algılandığı ve katılımın, mekana ilişkin hiçbir söz hakkının olmadığı söylenebilecektir. Örneğin Yeşildere'de gerçekleştirilmesi düşünülen ve sportif aktivite ağırlıklı rekreasyon projesinin, kentlinin katılımını ne ölçüde karşılayabileceği tartışılır. Sadece belirli bir gelir grubunun karşılayabileceği türden bir kompleks oluşumunun, en alt ölçekteki sportif faaliyetlerin bile karşılanamadığı bir kentsel bütün içerisinde ciddi bir dengesizlik yaratmaktadır. Bu durum belki de belirli bir kentli grubunun birtakım mekanlardan hiç yararlanma şansının bile olmadığının ifadesidir. Hiçbir algısal eylemin olmadığı durumda da, kente katılım gerçekleşememekte, kent içerisindeki makro ölçekli rekreasyon projelerinin meşruluğunu tartışılır hale getirmektedir.

4.2.1.2. Yaya Mekanları

İçerisinde yaşadığımız kamusal mekanların derinine inildiğinde ve deneyimlediğimiz kamusal yaşamın ne tür mekanlarda, hangi değerler çerçevesinde gerçeklendiği ve geleceğe hangi kurgu içerisinde taşınabileceği sorgulandığında, büyüteci kamusal mekan tasarımı ile günümüzde neredeyse eşanlamlı olarak nitelendirilen *"yaya mekanları"* oluşumunun üzerine de tutmak yerinde olacaktır. Nitekim bugün planlamanın kurtarıcısı rolünü yüklenen kentsel tasarım eylemi, son dönemlerde İzmir özelinde ağırlıklı olarak kent imajının oluşturulmasına yönelik yaya mekanları oluşumu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İzmir özeline inmeden önce geçmiş süreç ele alındığında, yaya mekanları düzenlemelerinin global düzlemdeki izleri belki Antik dönemde forumlarda, agoralarda, Ortaçağda pazar meydanı düzenlemelerinde ya da Rönesans meydanlarında sürülebilecek ise de, esas ilginç olan modernleşme süreci sonrasında geçirdiği evrelerdir. Modernizm öncesi yaya mekanları düzenlemelerinde (ideolojik mekansal düzenlemelerin dışında) "kamusallığın" ya da "kentsel iletişimin" ön planda olduğu söylenebilecek iken, modernizmle birlikte benimsenen söylemin

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

mekana yansıtılmasına olanak veren ve homojen (olduğu varsayılan) modern bireyin kullanımına sunulan tasarımlar gerçekleştirilmiştir.

Buna paralel olarak özellikle 1950'lerden sonra Amerika'da yeni kamu mekanları yaratılmaya başlanmıştır. Bu tür mekanlar esas olarak "alışveriş merkezleri" içindeki yaya yolları, plazalar, festival alanları, pazar yerleri, oyun parkları gibi çeşitliliğe sahip kullanımları içermektedir. Bu kamu mekanlarından yaya mekanlarının gelişimi ise banliyöleşme hareketlerine dayanır. Banliyölerin gelişimiyle eski cazibelerini yitiren kent merkezleri, yenileme hareketleri ile yeniden canlandırılmak istenmiş ve bu doğrultuda merkez alanlardaki kamu mekanları iyileştirilmeye başlanmıştır.

1950'lerin sonlarında, Kuzey Amerika kentlerinin alışveriş bölgeleri, ağırlık merkezinin sözü edilen banliyölere kayması sebebiyle iş yoğunluklarını kaybetmişlerdi. Bu sebeple Avrupa'daki başarılı girişimlere dayanarak Amerikan plancıları da ana caddelerde trafiği kısıtlama girişimlerinde bulunmuşlar ve yaya yolları inşa etmeye başlamışlardır.

1960'lara gelindiğinde biraz modernizme karşı ilk tepkilerle şekillenen postmodernist söylem kaynaklı olarak, biraz da kamu mekanları kullanımının öneminin ön plana çıkarılmak istenmesi nedeniyle, sokaklar, meydanlar, yaya yolları protest bir dilde tasarlanmaya başlamıştır. Diğer taraftan, toplu taşıma hatlarının yaya güzergahları ile çakıştırılabilecekleri tartışmaları üzerine, hafif raylı sistem gibi uygulamalar yaya yolları ile birarada tasarımlanmışlardır.

1970'lere gelindiğinde bireyin çevresine sahip olması fikri gelişmeye başlamıştır. Çocuk oyun alanları ya da oyun sokakları ilk olarak bu dönemde gerçekleştirilmiş ve sonrasında birçok Avrupa ülkesine yayılmıştır (Carr *et al*, 1992, s.68). 1970'lerdeki araç kısıtlanmış bölgeler, Avrupa'da özellikle Roma'da çok başarılı olmuşlardır. En başarılı kabul edilenleri ise planlanmış merkezlerdeki yaya yollarıdır. Bu dönemde, turistik yerleşimlerde de su kenarı düzenlemeleri giderek önem kazanmıştır.

1980'lerde ise, yaya mekanları, güdümlenen tüketim alışkanlıklarına paralel olarak iç mekana girmeye başlamıştır. Bu bir anlamda iç mekanın kontrol ortamının kent merkezine taşınma isteği ile desteklenmiş bir sürecin başlangıcı olarak ortaya çıkmış ve büyük ölçekli merkezler ve mega-strüktürler bu dönemde inşa edilmiştir. Dükkanlar, otel, garaj, tüm kullanışlar aynı strüktürün içine toplanarak "kontrol" kolaylaştırılmıştır. Tüm yaya hareketleri bu kapalı mekan içerisinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ancak bu dönemde, bu tür kapalı mega-strüktürlerin yanısıra açık alan sistemi planlamasının da birbirine bağlı açık ve yeşil alan tasarımları üzerinde yoğunlaşması da sözkonusudur.

Günümüzde ise yaya mekanlarının ve beraberinde şekillenen kamusal yaşamın olmazsa-olmaz'lığı tartışılmamakla birlikte, bu uygulamanın hangi içerikte ve dolayısıyla hangi sürecin benimsenmesiyle gerçekleştirileceği üzerinde görüşler yürütülmektedir. Diğer taraftan yaya mekanlarının alışveriş eylemine endekslenen yapısı, kent içerisinde bir vitrin oluşturmaktan öteye geçemeyerek kentli birey tarafından gerçek anlamda kullanılamaz oluşları ya da yalnızca tek tip bireye yönelik "aynılaştırılmış mekanlar" zincirine eklemlenmiş bir parça olmaları gibi birçok eleştirinin acil çözülmesi gerekli sorunlar arasında ele alınması gereklidir. Nitekim yaya yolları, günümüzde kamusal yaşam sunumunun adeta kilit aracı konumuna gelmeleriyle artık salt bir "yol" olmaktan öteye geçmiş ve daha çok *"yaya mekanları"* olarak adlandırılmaya başlamışlardır. Kapsam itibariyle "yol"dan daha bütünsel bir "mekan"a geçiş, yalın anlamıyla bir "kamusal alan" düzenlemesinden "kamusal yaşam" düzenlemesine doğru yükselen grafiğin oluşumuyla da desteklenmektedir. Bu süreç, süregelen planlama pratiği içerisinde de kendine yer edinebilmek için, geçmiştekinden daha farklı bir yasal zemine oturmak durumundadır. Ancak önerilebilecek farklı bir sistem öncesinde bugün varolan sisteme yönelik bir irdeleme kaçınılmaz olacaktır. Esas olarak Alsancak ve Karşıyaka merkez alanı içerisinde yoğunlaşan düzenlemeler detayına inmeden önce, sözkonusu kararların alınma aşamasına değinmekte yarar vardır.

İzmir kenti özelindeki geçmiş sürece bakıldığında, yaya yollarına yönelik uygulamaların farklı iki evreden geçtiği söylenebilir. Buna göre,

- İlk dönem olarak adlandırılabilecek ve yaya yolları uygulamalarının daha yeni uygulanmaya başladığı dönemde, her belediyenin sözkonusu uygulamayı yapabilmek için bağlı oldukları tek kuruluş, Valiliğe bağlı İl Trafik Komisyonu olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde, süreç ağırlıklı olarak bu komisyonun ikna edilmesini içermekteydi. Bu arada devreye, uygulamanın yeni olması sebebiyle baskı oluşturan taraflar da girmekteydi. Yayalaştırılacak aks üzerindeki konut ve işyeri sahipleri ya da o aksın sürekli kullanıcıları, sözkonusu uygulamanın pratik olarak servis alma anlamında olumsuz etkilerini öne sürerek baskı oluşturmaktaydılar. "Yayalaştırma karşıtı" bu tavır, Örneğin İzmir kenti Alsancak semtinde yeralan Ali Çetinkaya Bulvarı'ndaki uygulamada, ilk tasarım kararı olarak doğuşundan mekansal olarak uygulanmasına kadar geçen sürenin yaklaşık 10 yıla çıkmasında etken olmuştur.[35]
- İkinci dönem olarak adlandırılabilecek ve 3030 sayılı yasanın çıkışını izleyen dönem, büyükşehir belediyelerinin yayalaştırma kararlarında daha etkin hale gelmelerine sahne olmuştur. Buna göre esas ağırlık belediye içi örgütlenmede olup, ilçe belediyelerinin bu tür bir kararı vermede büyükşehir belediyelerine bağlılıkları sözkonusudur. Ayrıca bu dönem, yayalaştırma uygulamalarının sayıca artarak, olumlu örnek oluşturmaları sebebiyle, uygulamadan doğrudan etkilenecek gruplar tarafından gelen baskıların azaldığı dönem olarak da karşımıza çıkar.

Diğer taraftan bugünkü kesitte gözlenebilecek daha farklı açmazlar vardır. Bir başka deyişle, gerek yasal kapsam, gerek planlama ve uygulama süreci, gerekse de kentsel iletişime yönelik mekansal tasarım ve donatım durumu açılarından, yaya yollarının içerik itibariyle birtakım tutarsızlıklar sergiledikleri söylenebilir. Bu açmazların varolduğu yapıyı ise önce süreç içerisinde farklı açılardan irdelemek mümkündür.

4.2.1.2.1. Yaya Mekanları Oluşum Sürecine İlişkin Bir İrdeleme

Planlama ve tasarım sürecine ilişkin herhangi bir eleştiri öncesinde varolan sistemin farklı açılardan irdelenmesi gerekecektir. Buna göre;

i. yasal süreç
ii. karar süreci
iii. uygulama süreci
iv. bakım ve yaşatma süreci, ve
v. finansman

kategorilerinde tespit yapılması gerekecektir.

---

[35] Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Oral ile yapılan görüşme, 27.04.1998.

Yasal süreç açısından yaya yolları uygulamalarına baktığımızda, başlıca dayanağı 3194 sayılı İmar Yasası'nın oluşturduğu görülür. Bu yasaya göre, yaya yolları 7 metreden daha dar olamaz. Bugünkü uygulamalarda esas olan da yalnızca bu maddeye bağlı olarak verilmiş kararlardır. Ancak, bu yasaya bağlı olarak yapılan uygulama imar planlarında yaya yolu olarak gösterilen her yolun, yaşam pratiğinde yaya yolu olarak kullanımı mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla imar planlarının bu anlamda gerçeklikleri sarsılmış durumdadır denebilir.

Uygulamaya yönelik yasal süreçte ise devreye 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu girer. Bu yasa gereğince oluşturulan İl Trafik Komisyonları, bu kanuna tabi olarak görev yaparlar. Başkanlığını Valinin ya da yokluğunda Vali Yardımcısının yaptığı Komisyonda, Belediye yetkilileri, Karayolu Bölge Müdürlüğü yetkilileri, Emniyet ve Trafik Müdürlüklerinden temsilciler, İl Jandarma Alay Komutanlığı temsilcisi, Milli Eğitim Müdürlüğü yetkilileri, Şoförler ve Otomobilciler Odası temsilcileri, ve gereğinde trafikle ilgili dernek ve teşkilatlardan çağrılı kişiler görev alır.

Yasal boyutta yayalaştırma eyleminin bağlı olduğu üçüncü düzenleme ise Otopark Yönetmeliğidir. Yayalaştırılacak aksta varolan ve gelecekte oluşabilecek otopark ihtiyacı ve bu ihtiyacın ne şekilde giderilebileceği, karar verme sürecindeki ana etkenlerden birini oluşturur.

Yaya yolu yapımında ***karar sürecini*** başlatan ilk aşama ilgili belediyenin önerisidir. Bu öneri kimi zaman imar planı ile, kimi zaman da kendiliğinden gelişen dinamiklerle yönlendirilmektedir. Bir başka deyişle, ya imar planı kararı gereğince, sözkonusu bölgede incelemeler kamuoyu oluşturma çabaları ile başlar, kullanıcılar bu tür bir kararın getirileri konusunda bilgilendirilir, ikna edilmeye çalışılır, diğer taraftan yetkili birimler ile uzlaşma sağlanır; ya da örneğin bir alışveriş merkezinin yakın çevresinde yoğun yaya trafiği yayalaştırma kararını zorunlu kılar, yayalaştırma önerisi bu sefer kullanıcılardan gelir.

Karar sürecinde birkaç farklı aşamadan geçilir. Buna göre, İzmir Büyük Şehir Belediyesi'nde yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler, aşağıdaki gibi bir süreci tarif etmektedir:

1. Yaya yolunun içerisinde yer aldığı belediye, eğer bir ilçe belediyesi ise ilk olarak İBŞB'ye öneride bulunmak zorundadır. Eğer İBŞB sınırları içerisinde kalıyorsa, önerinin bir sonraki aşamaya geçmeden önce aşması gereken başka bir merci yoktur.
2. Getirilen öneri önce AYKOME'de (Altyapı Koordinasyon Merkezi), sonrasında ise UKOME'de (Ulaşım Koordinasyon Merkezi) incelenir. İnceleme, çevre trafik deseni, otopark sorunu, saat sınırlaması, kentsel servisin sürekliliği gibi bir dizi konu açısından değerlendirilir. AYKOME kararın teknik açıdan farklı birimlere (PTT, İZSU, Fen İşleri, TEDAŞ vb.) aktarımını önerebilmektedir. UKOME ise gereğinde önerinin önce Teknik Kurul tarafından irdelenmesini, sonra Genel Kurul'da tekrar görüşülmesini öngörebilir.
3. UKOME kararı gereğince öneri İl Trafik Komisyonuna getirilir. İl Trafik Komisyonu nihai kararı vermede yetkilidir. Komisyon onama öncesinde bir Alt Komisyon oluşturup, teknik inceleme için zaman ayırabilir. Bunun sonucunda yayalaştırma önerisi, uygulama koşulları aynen kabul edilmek suretiyle onanabilir, reddedilebilir ya da önerinin, uygulama koşullarında Komisyon tarafından getirilecek değişikliklerle gerçekleştirilmesi önerilebilir.
4. Kararı uygulaması için ilgili belediyeye yetki verilir.

İBŞB ile yapılan görüşmeler sonucunda, yayalaştırma kararlarının politik bir yanı da olduğu belirtilmektedir. Nitekim belediye başkanları tarafından önerilebilecek kararların da olması, sürecin yalnızca imar planınca öngörüldüğü şekliyle ya da kent içi dinamikler tarafından değil, oy kaygısı ile de yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bunun kaynağı, ilk dönemdeki yayalaştırma karşıtı tavrın değişim göstererek, ikinci dönemde değer artışı ya da ciro artışı gibi gerekçelerle istenilen bir uygulama haline dönüşmesidir. Gerek kullanıcılar (işyerleri, konutlar), gerekse de tüketiciler (yayalaştırılmış bölgeyi aktif olarak kullananlar), örnekler arttıkça bu tür uygulamaların yanlısı olmuşlar, bu durum ise kent yönetiminde seçilmişlerin oy kaygısı ile karar sürecini başlatmalarına neden olmuştur. Çünkü yaya yolları bir taraftan seyyar satış birimlerinin konumlanması için ideal bir ortam sunarken, diğer taraftan Belediye bu birimlerden işgaliye alma ve de küçük birimlerin ihalesi yoluyla bu alanlardan gelir elde etmeye başlamıştır. Üstelik gece kullanımı da bu alanlar üzerindeki ticari gelir artışını yani sermaye birikimini beraberinde getirmiştir.

Uygulama öncesinde herhangi bir anket uygulamasının yapılmadığı gözlenmektedir. Nitekim, karar aşamasında UKOME tarafından yetki alan Teknik Kurul, konuyu teknik açıdan irdelemekte, sosyal içerikli bir sorgulama yapmamaktadır.

Uygulama sürecine gelindiğinde, İl Trafik Komisyonu tarafından onanan yaya yolu kararlarını uygulama yetkisi, İzmir Büyük Şehir Belediyesi'ndedir. Talepler ilçe belediyelerden de gelebilir, ancak trafik boyutuyla ilgili karar İBŞB'den geçer. Bunun kaynağı, trafik konusunda yalnızca İBŞB'nin yetkili olmasından kaynaklanmaktadır.

Ancak uygulama boyutunda devreye giren başka bir koşul daha vardır. Karayolları Kanunu'na göre, 14.00 veya 17.00 metrenin üzerinde genişliğe sahip yollar İBŞB yetkisinde kalmaktadır. 14.00 metrenin altında kalan yollar ise ilçe belediyelerinin yetkisindedir. Uygulama buna göre ya İBŞB, ya da ilçe belediyeleri tarafından yapılabilir. Büyükşehir Belediyesi ve İlçe belediyeleri uygulamalarını ya kendi olanakları ile, ya da ihale yoluyla yaptırabilirler. İhale açıldığında uygulama ya İBŞB veya İlçe Belediyelerinin anlaşmalı olduğu şirketler tarafından ya da özel şirketlerce uygulanabilir.

Yaya yollarını ***bakım ve yaşatma süreci*** içerisindeki görevlerinin her belediyenin kendi yetki alanı içine girmesi sebebiyle, farklı farklı uygulanmakta olduğu söylenebilir. Buna göre, örneğin Karşıyaka'da Kemalpaşa Caddesinde (Çarşı Sokağı) süregelen bakım ve yaşatma eylemlerinin, ya da Konak Belediyesine bağlı yayalaştırma uygulamalarının başarı ile sürdürüldüğü ifade edilirken, diğer ilçe belediyelerinin aynı duyarlılığı gösteremediği ya da finansman açısından bu tür bir yükün altından kalkamadığı belirtilmektedir.[36]

Dolayısıyla, kamusal mekana yönelik yaklaşımın kent genelinde belirli bir bilinç düzeyine erişememiş olması, kendini yaya yolu uygulamalarına konu olan kent "parça"larında göstermektedir.

---

[36] İBŞB. UKOME sorumlusu Cumhur Alan ile yapılan görüşme (26.06.1998)

Finansman açısından ele alındığında ise, belediye bütçelerinde yaya yolu düzenlemelerine yönelik olarak özel bir harcama kalemi yoktur. Belediyeler 4-5 yıllık periyotlar için iş planı yapar, hangi uygulamanın hangi tarihte yapılacağını belirlerler. Buna göre her kalem için 1 yıl öncesinden uygulamalara yönelik bütçe hazırlanır. Ancak zaman içerisinde kendiliğinden gelişen yayalaştırma gibi güncel işler de olabilmektedir. Bununla birlikte, yayalaştırma için ayrı bir harcama kalemi mevcut değildir. Yayalaştırma eylemi, altyapı hizmetleri adı altındaki harcamalar ile gerçekleştirilmektedir.

Yaya yolu ilçe belediyesi yetki sınırları içerisinde ise, yani 14 metreden dar bir yol ise, ilçe tarafından finanse edilebilir. 14 metreden geniş yollar için de İBŞB bütçesi devreye girer. Ancak bazı istisnai olarak, ilçe belediyelerinin bütçelerinin uygun olmadığı durumlarda, finansmanı İBŞB yüklenebilmektedir.

4.2.1.2.2. Yaya mekanlarının kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi

Kamusal mekan oluşumunun yapı taşlarından biri olarak yaya mekanlarının oluşum süreci, yasal süreç, karar, uygulama, bakım ve yaşatma süreçleri ve finansman gibi farklı boyutlarıyla değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo pek de idealize edildiği gibi olamamaktadır. Bugün İzmir kentindeki yaya yolları oluşumu gözönünde bulundurulduğunda karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır (Şekil 4.17):

i. <u>Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler:</u>

Yaya mekanları öncelikle ***planlı ve plansız gelişim süreçleri açısından*** irdelenmelidirler. Yasal süreç bağlamında ele alındığında, kamusal yaşam sunumu anlamında yaya mekanlarına yönelik ayrı bir kapsamın olmadığı görülecektir. Yaya mekanları oluşumunun bağlı olduğu farklı yasal düzenlemeler olmakla birlikte, salt yaya mekanları tasarım ve donatımını, karar verme, uygulanma, bakım ve yaşatma aşamalarını gereğince irdeleyen *"farklı"* bir yasal düzenleme mevcut değildir.

Şekil 4.17 Yaya Mekanlarının Kent İçerisindeki Yoğunlaşma Bölgeleri

Konu ***planlama ve tasarım sürecinde benimsenen ilkeler açısından*** ele alındığında ise, çerçevesi yukarıda şekliyle çizilen yapılanma süreci, kuşkusuz içerisinde bir dizi açmaz barındırmakta, bu durum ise kendini *hala aktif bir "kamu alanı" olarak kabul göremeyen, bir başka deyişle bir geçiş alanı özelliğini çoğu kez aşamayan; projeye bağlı olarak aynılaştırılmış mekan modelini yansıtan; ve farklılıkların biraradalığına yönelik bir kamusal yaşam mekanı sunmada yetersiz kalan "yaya yolları"nda* somutlaştırmaktadır.

Genellikle bir noktada bir süs havuzu, tektip paket taşlar, süs bitkilerinin bulunduğu çiçek tarhları, diğer noktada yine tektip oturma birimleri ve de ilan panolarından oluşan bu yaya yolları, bugünkü pratikte ne bir sistematiğe oturtularak uygulanmakta, ne de kamusal yaşam mekanı oluşturabilmek adına üretilir olmaktadırlar. Nitekim ciro ya da değer artışına endeksli yayalaştırma kararı ve sonrasında izlenen yapılanma süreci bu tabloyu net olarak desteklemektedir.

Planlama ve tasarım sürecine ***kentli bireyin katılım düzeyi açısından*** yapılabilecek bir sorgulama ise karar oluşturma süreci ile doğrudan ilişkilidir. Karar oluşturma süreci bağlamında ele alındığında, daha kritik öneme sahip bir sürecin, *kentsel imaj oluşumu* anlamında nasıl kabuk değiştirebildiği görülecektir. Farklı dönemlerde yaya mekanlarına yönelik yaklaşımların değiştiği, son dönemde ise yaya

mekanlarının "çağın gereği" olarak kabul gördüğü ve bu doğrultuda giderek daha istismar edilebilecek uygulamalar sınıfına girdiği açıktır. Bununla birlikte, hem planlama, hem de tasarım anlamında *bütünsel* bir sürecin sonucunda üretilecek bir kararın, bilinç oluşumuna katkıda bulunabilecek yönü gözardı edilmemelidir. Diğer taraftan, karar sürecinde devreye giren *temsil biçiminin*, sözkonusu karar ile doğrudan ya da dolaylı yoldan ilgili "tarafların" tümünü gereğince temsil edemeyeceği düşünülebilir. Çünkü bir taraftan yetkili komisyonlarda teknik kadro yer almamakta, diğer taraftan süreç herhangi bir sosyal araştırma yoluyla sözkonusu bölgedeki mülk sahibi veya tüketicilerin katılımını sağlayamamaktadır.

Belirli *bir "bilinç oluşumu"*na bağlı olarak işleyebilecek bir sistem, hem tüm tarafların, işyeri sahiplerinin, konut sahiplerinin, sözkonusu mekanı kullananların, doğrudan veya dolaylı etkilenenlerin ya da doğrudan tüketicilerin, ayrıca yönetim gücünü elinde bulunduranların, baskı unsuru grupların ve son olarak da tasarımcıların, düşünce ve haklarını değerlendirmeye alabilen ve sürece dahil edebilen bir sistemdir.

ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler

Yaya mekanlarına ilişkin olarak yapılabilecek kritikler ise, ekonomik, kültürel, sosyal, ideolojik, coğrafi/mekansal, ekolojik ve psikolojik olmak üzere çok boyutlu bir sorgulama çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Buna göre:

- Yaya mekanları, ***ekonomik açıdan*** irdelendiğinde, uygulama sürecine bağlı iki açınım tartışılmalıdır. Buna göre gerek "finansman", gerekse de "yetki" anlamında süregelen pratikte işlemeyen yönler bulunduğu açıktır. Kamusal açıdan böylesine önemli bir konumda durması gereken yaya mekanlarının, yönetim birimlerince hazırlanan bütçede ayrı bir kalem olarak yer almaması bile, bu tür bir uygulama sisteminin dar kapsamda tutulmak istendiğini göstermektedir. Uygulama *yetki* anlamında ele alındığında ise sistemin içerdiği potansiyelin iki açıdan irdelenmesi gerekir. Yetkinin ayrı ayrı her belediyenin elinde bulunduğu ya da yalnızca tek bir belediyenin kontrolü altında bulunduğu gibi iki farklı açıdan değerlendirildiğinde, her iki durumda da varolan potansiyelin gereğince kullanılamadığı sonucu ortaya çıkacaktır.

Buna göre, parça parça her belediyenin yetkiyi elinde bulundurmaması, yalnızca talep getirip, karar aşamalarında devre dışı kalması, kent içi yaya yolları ağının bütünsel olarak çözülmesinde yardımcı olabilecek potansiyeli içermektedir. Ancak diğer taraftan bu potansiyelin gereğince değerlendirilemediği, çünkü bütünsel çözüm olanağını elinde bulunduran İBŞB'nin, yetkisini yaya mekanlarını sistematik olarak tasarımlama ve uygulama yönünde kullanamamakta olduğu, süreci kendiliğinden taleplere bağlı bir gelişime bıraktığı, aynılaştırılmış mekan üretiminin sürekliliğini sağladığı ve böylelikle bütünsel olmanın oldukça uzağında kalarak, *kamusal yaşam ve kamusal bilinç oluşumuna* destek olmadığı gözlenmektedir.

Diğer taraftan, süregelen uygulamaların küreselleşme söyleminin önerdiği "kentsel imaj" oluşumunun teşvik edilmesiyle desteklendiğini, ancak ardındaki yapılanma sürecinin aynı söylemin gerektirdiği temellere oturamadığını gözler önüne serecektir. Kentsel imaj adına kente bir anlamda "makyaj" yapılmakta, tüketim alanları boyunca süreklilik içermeleri önemli bir bağlayıcı karar olmakta, böylelikle yaya yolu uygulamaları yaygınlaştırılmakta, bu tür mekanlarda yer döşemeleri değiştirilmekte, olabilecek ya da olamayacak her yaya mekanı bir havuz ile süslenmekte, sokak lambalarından, oturma banklarına kadar her türlü mobilya tektipliklerini sergilemekte, varolan ya da mekana ilave edilen ağaçlar / fidanlar parmaklıklar arkasına gizlenmekte, birbirinden kopuk yaya yaşama parçalarının oluşumu ile kent daha farklı bir çehreye büründürülmektedir. Bu farklı çehrenin ne kadar "faklılaşabildiği", kimlere hizmet ettiği ya da edemediği, ve temelinde ne tür bir gerçeklik barındırdığı ise tartışma konusudur.

- Yaya mekanları ***kültürel açıdan*** ele alındıklarında ise, temel gereksinimlerin ötesinde, tasarım ve estetik öğeler bağlamında bir ele alış gerekecektir. Kentin gerçek varlığını ifade eden *sanatsal* yönünün de yeterince etkin olarak değerlendirilmemesi, sanatın öğreticiliğinin ya da beğeni düzeyini artırıcılığının yine hep gözardı edilmesi, mekansal anlamda bir başka büyük eksiklik olarak karşımıza çıkar. Genellikle sokak çocuklarının sıcak İzmir günlerinde yüzme havuzu olarak kullandıkları süs havuzlarının, seri üretilmiş kent mobilyalarının ya da işlevselliğini yitirmiş yer döşemelerinin yanında, çok nadir olarak birkaç yaya mekanına "serpiştirilmiş" plastik öğeden öteye geçmeyen sanatsal donatı

durumu, ya da yaya mekanlarının öz itibariyle içermeleri gereken sanatsal aktiviteler, çoğu tasarımda dışlanmaktadır.

- Mekansal sonuçlar ***sosyal bağlamda ele alındığında,*** "aynılaştırılmış" mekan üretim sistemine uygun kalma endişesiyle ya da modern mekansal "düzen"in belirli ilkeler dahilinde uygulandığında sonuçta ortaya hep "aynı" tür düzenlemelerin çıkarması gerektiği yanılsamasıyla oluşan doku, aslında ne modernist ilkelerin, ne de yaşamsal gerekliliklerin tam bir yanıtlayıcısı olabilmektedir. Örneğin kent içerisinde yaşayan bir özürlünün, -doğrudan öyle olduğu belirtilmese de-, süregelen pratik içinde mekansal olarak *dışlandığı* sistem, aslında onu yalnızca mekansal anlamda değil, sosyal anlamda da, bir başka deyişle kamusal yaşam anlamında da, soyutlamaktadır. Ne yer döşemeleri, ne sokak mobilyaları, ne tuvalet gibi hizmet birimleri, ne de süreklilik içermeyen dağılımları, hiçbiri o bireyi kamusal yaşama katamamaktadır. Kuşkusuz, bu sadece özürlü bireyler için değil, kimi zaman yaşlılar, kimi zaman çocuklar, kimi zaman da sosyal statü anlamında farklılaşan bireyler için de geçerli bir gerçekliktir.
- ***İdeolojik bağlamda ele alındığında,*** öncelikle imar planlama sürecine giren politik tavrın etik anlamda değerlendirilmesi gerekir. İmar planlarında süregelen "ikiyüzlü" tavrın, bir başka deyişle, yaya yolu gösteriminin uygulanma potansiyeli olmayan gerçek dışı bir gösterime indirgendiği mesleki tavrın, bugün varolan sorunların kaynağında yatan bir anlayış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim salt yaya mekanı "planlıyormuş gibi yapmak" ile, gerçeklik ölçütlerini karşılayan, yani hem kente, hem de kentliye kamusallık anlamındaki gereksinimlerini veren bir yaya mekanı tasarımı "yapmak" arasında bir "bilinç oluşumu" farkı vardır. Kentin imar planında yaya yolu olarak görünen taşıt yollarına değil, gerçek anlamda yaya mekanlarına gereksinimi vardır. Diğer taraftan, ana arterler haricinde kalan yolların yaya yolu olarak "gösterilmesi", her ne kadar planda yaya yollarının sürekliliği sağlanmış izlenimini veriyorsa da, gerçek yaşamdaki görüntü bunun oldukça gerisinde kalmakta, "süreklilik" esaslı "birbirinden kopuk" yaya mekanları oluşumu için geçerli olmaktadır.

  Kentsel ölçekli mega projelerin maruz kaldığı pragmatik tavır, yine pratik olmaları ve kısa vadede uygulanabilmeleri kaynaklı olarak yaya mekanları

oluşumu için de geçerlidir. Çünkü politik süreç, bütünsel bir plan olmadan dahi, yaya yolu oluşumlarını yönlendirebilecek erke sahiptir.

- ***Coğrafi alana yönelik olarak mekan-yer tartışmaları kapsamında*** bir ele alışın ortaya koyduğu durum ise, bir taraftan "aynılaştırılmış" kenti "sahiplenemeyen" bireylerin, mekanın sahiplenilmesi ve yaşatılması konusunda bir sorumluluk hissetmemesi, diğer taraftan yetkili yönetim birimlerinin maddi yetersizlik kaynaklı gerekçelerle ya da yaya mekanlarına gereğince önem atfetmemeleriyle, kimi zaman mekanı zamana bırakmalarıdır. Zamanın mekan üzerindeki etkisi ise, kültür ile, tasarım ile ve önemseyen bir tavır ile bezenmediğinde, olabildiğine yıpratıcı etki bırakabilmektedir.
- ***Doğal yapı açısından yaklaşıldığında ise,*** ekolojik bağlamdaki kentsel gereksinimler ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda bireysel/toplumsal gereksinimler bir yana, "kent"in gereksinimleri bağlamında ele alındığında, hem yaya ve taşıt sirkülasyonu anlamında, hem de kentin bir şekilde soluk aldığı alanlar anlamında yaya mekanlarının yine yetersiz kaldığı söylenebilir. Varolan sistem bir taraftan "taşıtlara rağmen yaya sürekliliği" ilkesini, taşıt ve yaya sirkülasyonunu karşılıklı olarak olumsuz etkilemeyecek bir tasarımda buluşturmamakta, aksine ne yaşanan otopark krizini çözebilmekte, ne taşıt sirkülasyonunu olumlu yönde etkilemekte, ne de yaya mekanlarının sürekliliğini sağlamakta, diğer taraftan kente nefes verecek aktif yeşil alanlarla da ilişkilendirilmemekte ve kentin altyapı sorunlarına ayrı bir kalem olarak eklemlenmektedir. Örneğin, yer döşemelerinde parke taş kullanımının salt estetik bir öğe olarak kullanımından öteye gidilmemesi ile, geçirgenlik özelliği gözardı edilmekte, böylelikle yağışların zemin altına geçmesi engellenmekte, sonuçta kenti su kaynakları anlamında bekleyen sorunların kapsamı daha da büyümektedir. Diğer taraftan, peyzaj ögeleri açısından bakıldığında, betonlaşmış çevre unsurlarının kent üzerindeki hakimiyetinin bu alanlarda da geçerliliğini koruduğu gözlenebilecektir. Doğal çevre unsurlarının kent yaşamı ile entegrasyonu ölçeği büyümüş saksı-ağaççıklara ya da çiçek tarhlarına indirgenirken, yaya mekanları kalabalıkları maksimize düzeyde barındıracak şekilde düzenlenmektedir –ki böylelikle ekonomik ağırlıklı aktivitelere daha çok yer kalacaktır(!).

- Son olarak, kent içerisinde yaşayan bireylerin ***psikolojik anlamda*** yaya mekanları oluşumundan nasıl etkilendikleri sorgulandığında, konu doğrudan bireyin kent içerisinde önemsediğini duyumsayıp duyumsamadığı ile ilişkilidir. Aynılaştırıcı çerçevede algı kanalları körelse de, kentlinin hala yaya mekanlarından kazanacağı çok deneyim vardır. Ancak, salt geçiş mekanı anlayışının bu tür bir kentsel-sosyal altyapı donatımını sağlayamadığı açıktır.

4.2.1.3. Tüketim Alanları: Mega-Alışveriş Merkezleri

Tüketim toplumu oluşumunun başlıca araçlarından biri olarak günlük yaşam pratiği içerisinde asal bir yer edinmiş olan tüketim alanlarının son 15-20 yıl sürecinde çehresinin değiştiği söylenebilir. Giderek ölçek olarak büyüyen bu alanların kentsel gelişimi yönlendirici olmaları ise kaçınılmazdır. Daha önce de belirtildiği üzere, özellikle hipermarketlerin niceliksel artışı ve niteliksel olarak kapsamlarının genişletilmesi ile, kentler içerisindeki belirli akslar bir anlamda prestij kazanan mekan parçaları haline gelmektedirler. Bu durum mimari ölçekli tasarım çözümleri ile gerçekleşmiş olsa bile, sonuçları hem planlama ve kentsel tasarım süreçleri üzerinde, hem de kentsel gelişimi yönlendirici olma anlamında mekansal olan üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Tüketim alanları içerisinde ön plana çıkan mega-alışveriş merkezlerinin bu anlamdaki etkilerinin daha detayda incelenmesi öncesinde kent içerisinde nasıl bir dağılım gösterdikleri ortaya konulmalıdır.

İzmir kenti özelinde mega-alışveriş merkezlerinin dört ana aks üzerinde yoğunlaşma eğilimi olduğu gözlenir. Buna göre kentin kuzey çıkışı olarak Karşıyaka-Çiğli aksı, doğu çıkışında Bornova aksı, güney çıkışında Gaziemir aksı ve son olarak batı çıkışında Balçova-İnciraltı aksı giderek bu tür noktasal oluşumlar aracılığıyla prestij kazanan kent parçaları haline gelmeye başlamıştır. Market zincirlerinin, sıra ile her kent çıkışında kendine yer edinme çabaları ise yerel basına yansıyacak düzeyde meşrulaşmıştır. Kentsel gelişim akslarına göre ortaya çıkan tablo aşağıdaki gibidir (Ayrıca Bkz. Şekil 4.18):

- Bornova Aksı: İzmir-Ankara yolu üzerinde konumlanan KİPA (Kitle İletişim Pazarlama A.Ş.), tüketim alanları oluşumunda market zincirlerinin ilk örneği

olarak ortaya çıkmıştır. Ege Üniversitesinden satın alınan bir arazi üzerinde konumlanan yapı, ürün çeşitliliğinin arttığı yeni market anlayışının örneklerinden biridir. Ağırlıklı sektör gıda olmakla birlikte, diğer alt-sektör gruplarının ürünleri de bulunmaktadır.

Şekil 4.18 Alışveriş Merkezlerinin Kent İçerisindeki Dağılımı

Aynı aksı paylaşan bir diğer alışveriş merkezi ise EGS PARK'tır. Ege Giyim Sanayi A.Ş. tarafından gerçekleştirilen ve esas olarak giyim sektörü üzerinde uzmanlaşan kompleks, ayrıca gıda ve rekreatif aktivitelerle de donatılmıştır. İçerisinde çeşitli cafe-restaurantların, bir hipermarketin ve dört cep sinemasının bulunduğu yapının, tasarım itibariyle kent içerisindeki yollara gönderme yapan koridorları ve koridorların çakıştığı yerde ise kent meydanı benzeri ortak mekanı ile kamusal mekan oluşum ilkeleri doğrultusunda tasarlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Bornova aksı üzerinde ayrıca son zamanlarda gündeme gelen yapı-market oluşumları da başlamıştır. Yapı malzemeleri konusunda ihtisaslaşmış marketler arasında ilk örnek olan KOÇTAŞ'ın kentin batı aksı üzerinde bir şubesi daha bulunmaktadır. Yapı-market, III. Sanayi Sitesi içerisinde konumlanmaktadır.

- Balçova-İnciraltı Aksı: Bornova aksında yaşanan gelişimler sonrasında MİGROS (3M) hipermarketin açılışı, Çeşme-İzmir otoyolu çıkışı öncesinde konumlanması itibariyle batı aksını canlandırıcı bir niteliğe sahiptir. Hipermarket aynı zamanda kendi bünyesinde bir de restaurant mekanına sahiptir. Aynı paralelde gerçekleşen bir diğer kuruluş ise TANSAŞ'tır. İzmir Büyükşehir Belediyesine bağlı olarak kurulan ancak yakın zamanda özelleştirilen bu marketler zinciri, kent içerisinde birçok noktada dağılım gösterirken, en büyük ölçekli olanları kentin prestijli mekanlarında konumlandırılmaktadır. Her iki kompleksin de hizmet verdiği ağırlıklı sektör gıda olmakla birlikte, başka alanlarda üretilen çeşitli birçok ürüne de yer verilmektedir.

Aynı aks üzerinde inşaatları sürdürülen BAL-PA, AGORA, PALMİYE gibi alışveriş merkezleri ile İŞBİRLİĞİ HOLDİNG tarafından yaptırılan İzmir Ticaret Merkezi (İTM) gibi alışveriş mekanlarının üstünde çok-katlı ofis kullanımlarına da yer veren merkez tasarımları da mevcuttur. Bu tür yapılaşmaların neredeyse bu akslar üzerindeki eş zamanlı gelişimleri, hızlı bir değişim sürecinin başlangıcı olarak da kabul edilebilir.

Bir diğer oluşum ise, sözü edilen KOÇTAŞ yapı markettir. Bornova'da uygulanan ilk örnek, batı aksındaki gelişmelerin olası yönlendirmeleriyle tercihini bu konumda yapmıştır.

İnciraltı bölgesi ise yine son yıllarda hızla değişen bir yapıya sahiptir. Özellikle önceki bölümlerde ele alınan İnciraltı Bakü Parkı'nın da bölgeyi canlandırıcı etkisi, bunun yanısıra Sahilevleri kıyı şeridi boyunca gerçekleştirilen sahil düzenlemeleri, bu bölge üzerinde yeni senaryolar yazılmasına neden olmaktadır. Bu senaryolarda kimi zaman Mavişehir benzeri yerleşim alanları, kimi zaman da ÖZDİLEK gibi mega-alışveriş merkezleri önerileri yer almakta, ve kent gündemine oturacak şekilde tartışılmaktadır. ÖZDİLEK grubunun bölgede belirli bir miktar arazi satın almasıyla gündeme gelen senaryoların gerçeklenme olanağı bulup bulamayacakları henüz belirli değildir.

Balçova yakınlarında ise henüz yalnızca bir olasılık olarak belirtilmekle birlikte KİPA hipermarketler zincirinin bir başka örneğinin daha konumlanması için bir arsa arayışında olunduğu yerel basında haber olarak verilmiştir. Bildirilen habere göre, Balçova'yı Gaziemir'e bağlayan arka çevre yolu üzerinde böyle bir arsa bulunduğu, ancak satın alınma durumu konusunda henüz bir gelişme olmadığı belirtilmiştir. Bu haber, daha sonra tartışılacağı üzere, yaşanan planlama süreci açısından da önemli bir veri oluşturmaktadır.

• Gaziemir Aksı: Bir üçüncü gelişim aksı olarak önem kazanan Gaziemir aksında METRO gibi toptan alışveriş imkanı veren bir merkez, Emlak Bankası Gaziemir konutlarına yakın konumlanan MİGROS ve TANSAŞ hipermarketleri ve AKSAN adında yine yaklaşık 1 yıllık geçmişi olan bir başka hipermarket ve son olarak yapı market gelişimlerinin bir başka örneği olan STOCK yapı market konumlanmaktadır. Sözü edilen alıveriş merkezlerinin, bölgenin son yıllardaki görünümünü değiştirmiş oldukları söylenebilecektir.

• Karşıyaka-Çiğli Aksı: Kentsel mega-projelere ilişkin gelişimler özelinde irdelenecek son aks kuzey aksı olmaktadır. Bu aks üzerindeki gelişimler güncellikleri açısından da sona bırakılmışlardır. Nitekim, Atatürk Organize Sanayi Alanı ile Kaklıç'a giden yol üzerinde konumlanan Çiğli KİPA, bu bölgedeki gelişimleri hızlandırıcı bir içerikle kentlinin karşısına çıkmaktadır. Bu aks üzerindeki ilk oluşum olmasa da, bu denli kapsamlı bir hipermarket anlayışının en önde gelen örneklerinden birini oluşturmaktadır. İçerdiği market fonksiyonunun yanında, giyim üzerine ihtisaslaşmış ÇARŞI mağazalarının, bir çocuk eğlence merkezinin, ve ayrıca yiyecek-içecek birimlerinin yanında dokuz adet cep sinemasının da aynı yapı kapsamında ele alınması, projenin adeta bir "günübirlik tesis" niteliğinde tüm günün geçirilebileceği bir alana dönüşmesini sağlamıştır.

Yine son birkaç ay içerisinde faaliyete geçmiş bulunan bir diğer hipermarket zinciri örneği de Mavişehir EGS PARK'tır. Giyim üzerinde ihtisaslaşan tesis yine Bornova'daki örneğine benzer ilkeler üzerinden tasarlanmıştır. Büyüklük ve kapsam olarak daha büyütülen bir kurgu içerisine, yine cep sinemaları, yiyecek-içecek birimleri, market, giyim ve kitap mağazaları, vb. çok çeşitli fonksiyonlar dahil edilmiştir.

Bu aks üzerinde en eski market oluşumu ise TANSAŞ'a aittir. Özellikle Foça ve Aliağa yönünde yaz aylarında yoğunlaşan hareketlilik, TANSAŞ'ın bu noktada konumlanmasının gerekçesini oluşturmaktadır.

4.2.1.3.1. Tüketim alanlarının kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi

Birer mimari proje kapsamında tasarlandıkları için kentsel tasarım eylemi dışında tutulan ve bütüncül bir yaklaşım içerisinde ele alınmayan bu tür tüketim alanlarının, kent üzerindeki dengeleri değiştirmek anlamında önem kazandıkları açıktır. Esas olan ise kamusal yaşam üzerinde oluşturdukları değişim/dönüşümdür. Bu dönüşümün boyutlarını tartışabilmek ve önerilmesi gereken mekansal organizasyon sürecinin ipuçlarını bulabilmek içinse, konunun yine

i. planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler

ii. mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler

açılarından sorgulanması gerekecektir.

i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler:

Mega-projelerin tüketim alanları ayağında mekan organizasyonuna ilişkin bir alt-üst olma sürecinden sözedilebileceği açıktır. Bu ise ilk aşamada **planlı ve plansız gelişim süreçleri açısından** bir irdeleme ile ortaya çıkarılacaktır. Bu irdeleme sonucu bugün resmi olarak kabul edilenden daha farklı bir oluşum süreci yaşanmakta olduğu ortaya çıkacaktır.

Buna göre ilk aşama hipermarket yatırımında bulunacak girişimcilerin, belirli bir gayrimenkul danışmanlık hizmeti aldıktan sonra kent içerisinde hangi bölgelerde konumlanırlarsa, yatırım açısından daha karlı olduğunu tespit etmeleridir. Gayrimenkul danışmanlık hizmeti son yıllarda sayıca artış gösteren yeni bir iş kolu gibi ortaya çıkmış, özellikle makro ölçekli ve tüketime endeksli yatırımların kent içi yerseçim kararlarına ilişkin detaylı bir irdelemeye olanak veren şirketler bu işi üstlenmeye başlamışlardır. İzmir'de de bu tür şirketlerin oluşmaya başladığı görülmektedir.

Sonraki aşama, tespit edilen olası bölgeler içerisinde uygun büyüklükte bir arsa bulmaktır. Örneğin, Kitle İletişim Pazarlama Anonim Şirketi'nin Balçova aksında böyle bir arsa arama süreci içinde olduğu 09.12.1999 tarihli Yeni Asır gazetesinde haber olarak verilmiştir. İzleyen süreçte Kipa'ya ilişkin çıkan başka bir haber de

"İmar Ayrıcalığa Dönüştü" ismi altında aktarılmıştır. Haberde, Kipa'nın yasallaştırılma süreçlerinden sözedilmektedir. (Cumhuriyet, 3 Nisan 2002). Bornova örneğinde ise KİPA hipermarketin arsasını Ege Üniversitesinden satın aldığı bilinmektedir. Bu durum, bir eğitim kurumunun bile kentsel ranttan gelir elde etme amacında olduğunu sergilemektedir.

Plan tadilatı ise bir sonraki aşamanın konusudur. Sözkonusu fonksiyonun o noktada gerçekleştirilebilmesi için plan değişikliğine gerek vardır, ve görülen odur ki, kent üzerinde sayıca giderek daha da artan alışveriş merkezleri, bu tadilatların planın bütünü içinde kayda değer değişimlere neden olmaktadır. Böyle bir süreç sonucunda planlamanın yatırım kararları ile yönlendirildiği kolaylıkla söylenebilir. Arsa hazırdır, mimari ölçekte avan proje hazırdır, tek iş planın üzerinde yapılacak değişikliğe bağlıdır. Yani, mimarlık ile planlama arasındaki mekan organizasyon ilişkileri alt-üst olmuştur. Bu kuşkusuz *plansız başlayan, ancak planlı biten bir sürecin* ifadesidir.

Konuya ***planlama ve tasarım sürecinde benimsenen ilkeler açısından*** yaklaşıldığında ise, projelerin makro ölçekli olmalarının beraberinde kentsel/kamusal yaşam üzerinde belirleyici olabilirliği getirdiği görülecektir. Ölçek ve hitap edilen nüfus kesimi o kadar büyümüştür ki, mimarlar da kamusal yaşamı belirleyici tasarım ilkeleri üzerinde, *kapalı mekanlarda açık alan tasarımı yapıyormuşcasına* bir tavır içine girme zorunluluğu hissetmeye başlamışlardır. Nitekim, son 5 yıllık süreç içerisinde uygulanan tasarımların içerik olarak nasıl bir gelişim gösterdiklerine bakıldığında, önceleri salt hipermarket tasarımı olarak başlayan sürecin, daha sonraları cep sinemaları, yiyecek-içecek reyonları, çocuk eğlence merkezleri, giyim mağazaları gibi daha farklı fonksiyonlarla da desteklenen çok-fonksiyonlu bir yapı oluşumunu getirdiği gözlenecektir. Hem fonksiyonların çeşitliliği, hem mekansal kalitenin düzeyi, hem de mekanların yüzölçümleri süreç içerisinde sürekli olarak "büyümektedir". Çiğli KİPA, Bornova'daki ilk merkezinden, Mavişehir EGS PARK da yine Bornova'daki eşinden, yukarıda sayılan açılardan daha "büyük"tür; ve kuşkusuz daha çok sayıda kentliye hizmet etmektedir.

Bu altüst oluş süreci planlama ilkelerinin mimarlık alanında kalan kapalı kutular içerisinde çözülmeye başlamasını da içerir. Tasarımın hedef kitlesinin kentin oldukça büyük bir kesimi olduğu ve kentlinin tıpkı kamu alanlarında olduğu gibi her türlü gereksinimini zamana yayarak bu mekanlarda karşılayabilme olanağını bulduğu düşünülürse, kamusal ilkelerin yönlendirdiği bir tasarım sürecinin kaçınılmaz olduğu da görülecektir. Nitekim, mimarlığın kapalı mekanları içinde "sokak" ve "meydan" temalarının işlendiği Mavişehir ve Bornova EGS PARK örnekleri, bu konudaki başarılı çalışmalar olarak gösterilebilir. Ya da Bornova KİPA örneğinde, üst kotta tasarlanan geleneksel yapı cepheleri bütününün oluşturduğu tablo, bireylere kapalı mekanda iken açık bir pazar alanındaymış hissini uyandırmayı amaçlaması da aynı kamusal yaklaşım kaynaklıdır.

Diğer taraftan mimari ölçekte kalan bu oluşumların kentsel gelişimi yönlendirici bir boyutu olduğu da söylenebilecektir. Çünkü,

i. hem bir prestij mekanı yaratma aracı haline gelince, konumlandıkları noktalara/akslara yönelik taleplerin artmasına neden olmakta,
ii. hem de arazi kullanım ilişkilerini etkilemeleriyle kentsel rant dengelerini değiştirici olmaktadırlar.

Herbiri kendi içinde birer "parça tasarımı" olan bu oluşumların kenti yönlendirmesine verilen bu tür bir "iznin", gelecekte nasıl kurgulara yolaçacağı bugünden belirlenemez belki ama, mekan organizasyonundaki bu süreç dışı durumun yeniden yapılandırılmasının ilk adımlarının bugünden atılması gerektiğinin sinyallerini vermektedir.

Son olarak, ***kentli bireyin katılım düzeyi açısından*** bir irdeleme yapıldığında, tüketim alanları tasarımında yaşanan son gelişmelerin kentliler açısından yeni bir ilgi alanı oluşturduğu söylenebilir. Bu durum, sözkonusu projelerin uygulandıkları takdirde sürekli olarak işler-kalabilmelerini garanti edebilecektir. Ancak katılımın, uygulama öncesinde herhangi bir düzeyde varolmadığı, kentlilerin bilgisi dahilinde bir karar alma sürecinin olmadığı söylenebilir. Buna karşılık, uygulanma sonrası yaratılan "yeni" mekanlar, bireylerin ilgisini çekmekte, ürünlerin albenisine kapılmalarına ve o "kalabalık" içerisinde kalarak, kent içerisinde varolduklarını hissetmelerine yolaçmaktadır.

Ancak, gerçek anlamda bir "katılım"dan sözedilebilmesi için mekanların birer kentsel-iletişim mekanlarına dönüştürülmeleri gerekecektir. Oysa hemen hepsinin tüketime endeksli mekanlar olarak tasarlandığı bir kurgu içerisinde, ekonomik temelli kaygılar, kamusallık temelli oluşumların önüne geçmektedir. Bireyler o mekanlarda "tüketmek" için vardırlar, ya da bir şekilde o kalabalıkta diğerlerinin yanından "teğet geçmek" için... Kaldı ki bu tür oluşumlar, giderek kentlilerin kamusal yaşama katılım alışkanlıkları üzerinde de değişimlere yol açmaktadır. Bireyler, açık yeşil alanlarda ya da sosyal ve kültürel anlamda kendilerini yenileyebilecekleri başka alanlarda zaman geçirmek yerine, salt gezmek için ya da en son çıkan ürünlerden haberdar olmak için bile alışveriş merkezlerine gitmektedir. Giderek piknik alışkanlığı bile unutulmaya başlamaktadır. Artık kapalı mekanlar daha çekicidir ve yirmibirinci yüzyılın yaşam kurgusunun gereği de budur.

ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler

Tüketim merkezlerine ilişkin olarak yapılabilecek kritikler, ekonomik, kültürel, sosyal, ideolojik, coğrafi/mekansal, ekolojik ve psikolojik olmak üzere çok boyutlu bir sorgulama çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Buna göre:

- Tüketim alanları ***ekonomik anlamdaki sonuçları açısından*** irdelendiklerinde, kent içerisinde belirli bir ekonomik değişime neden oldukları gözlenmektedir. Bu durum,
  - rekreasyon alanlarının tüketim eylemine endekslenen bir yapıya bürünmesine,
  - kent içi tüketim dengelerinin, örneğin geleneksel merkezin aleyhine işler duruma gelmesine, ve beraberinde
  - kent içi üretim ve tüketim alan konumlanmalarında yeni değişiklikler meydana gelmesine

  neden olmaktadır. Kentsel rant dengeleri yeni mega-alışveriş merkezleri yoluyla değişmektedir. Rant değeri yükselen bölgelerde, bu tür merkezler bir prestij artırımına yol açarken, eski tüketim alışkanlıklarına ait mekanlar ikinci plana düşmektedirler. Üstelik, bütüncül bir tasarım süreci işlememesi kaynaklı olarak,

bu tür fonksiyon yüklemelerinin kent içinde neden olabileceği olası değişimler karşısında nasıl bir strateji belirlenebileceği hiç düşünülmemektedir. Tıpkı gecekondu örneklerinde planlamanın sonradan devreye girmesi gibi, tüketim alanlarında da planlama karar süreci ardından gelmekte, karar aşaması ekonomik erk tarafından uygulanmaktadır.

Belki parçaların tasarımının postmodernist bir kurguya bağlı olarak gerçekleştirildiği öne sürülebilirse de, kentsel üretim ve tüketim dengeleri modernist ilkeler çerçevesinde gerçeklenmektedir. "Parça"lar ekonomik çıkar gruplarının elinde kentleri yönlendirmektedir.

- Benzer bir süreç ***tüketim alanlarının kültürel açıdan*** sorgulandığı durumda da ortaya çıkacaktır. Buna göre, daha önce de değinildiği gibi, alışveriş merkezlerinin mimari ölçek içerisinde kalınarak giderek günübirlik tesis halinde hizmet verdiği, ancak bunun ağırlıklı olarak gıda ve giyim sektörlerinde yoğunlaşan bir alışveriş tarzını teşvik ettiği söylenebilmektedir. Ancak bu durumun kısır bir çözüm olduğunun farkına varıldığı son örneklerdeki çok-fonksiyonluluk çabalarının tasarıma yansıtılmasından anlaşılmaktadır. EGS PARK ve KİPA hipermarketlerindeki cep sinemaları ve eğlence merkezlerinin sözkonusu mekanlarda kalma süresini uzatması bu çabanın somut örneği olarak verilebilir.

  Yine de kamusallık temelli tasarımların kültürel olan üzerindeki vurgusu, ne belirli fonksiyon(lar) üzerinde odaklanmalara, ne yalnızca belirli gelir gruplarının o mekana katılmalarına neden olacak soyut/somut engellere, ne de bireyin kamusal alan içerisinde gelir grubundan bağımsız ve demokratik olarak kendi kültürünü temsil etme ve iletişim kurma olanaklarının bulunmamasına neden olmalıdır.

  Bu anlamda varolan örneklerin giderek rekreatif aktivite alışkanlıklarında değişime neden olmaları, bir potansiyel olarak değerlendirilebilir. Bir şekilde biraraya gelen kentlilerin kültürel açıdan da destekleyici aktivite olasılıkları ile donatılmaları mümkündür ve varolan örneklerde de bu çıkış gözlenmektedir. Ancak yine de tüketim endeksli kurgunun bu potansiyeli değerlendirme olasılıkları artırılmalıdır.

- Konu tüketim alanlarının ***sosyal açıdan*** ele alınmaları durumunda kültürel eleştiri kapsamında aktarılan açmazları paylaşmaktadır. Mekansal oluşum sürecinde sosyal anlamda gözönünde bulundurulması gerekli ilkelerin kent içerisindeki kamu alanlarının kentsel-iletişim mekanlarına dönüşüm potansiyellerinin değerlendirilmesi olacaktır.

  İrdelenen örneklerde mevcut alışveriş merkezlerinin, ölçekleri gereği kent çıkışlarında konumlanma eğilimleri, beraberinde erişim sıkıntılarını da getirmektedir. Alışveriş merkezlerinin "yalnızca taşıt sahibi belirli bir gelir grubunun ulaşımına olanak taşıyan bir yaklaşım benimsedikleri" şeklindeki eleştirinin yanıtı "erişim olanaklarını da çeşitlendiren servis kullanımlarının desteklenmesi ve böylece sosyal farklılaşmadan bağımsız, herkesin sözkonusu mekanları kullanabilecekleri" ifadesi ile veriliyor gibi görünse de, aslında kentliye sunulan ürünlerin bedelleri bu durumu desteklememektedir. Ürünlerin etiketleri her kentlinin karşılayabileceği değerleri gösterememektedir.

  Bunun anlamı, alışveriş merkezlerinin sosyal iletişimi sağlayıcı mekan oluşumunda tekbaşlarına yetersiz kaldıklarıdır. Gerçi böyle bir hedefle ortaya çıktıkları da söylenemez. Ancak giderek kamusal alan oluşumunda kent içerisinde dominant konuma gelmeleriyle, açıkta bıraktıkları bu yönlerinin de bir şekilde çözüme ulaştırılması gerekecektir.

- İçerilen açmazlar aslında ***ideolojik anlamda*** tutarlılık içermektedir. Tüm kurgunun tüketim toplumu oluşumunu belirleyici yönüne temellendiği düşünülürse, ve ayrıca üretim ve tüketim dengelerinin, kentsel eğilimleri yönlendirici niteliğinin de aynı paralelde "tüketim toplumu oluşumu" ve "kar amaçlı olma" hedefine oturduğu gözönünde bulundurulursa, kendi içinde tutarlı bir kentsel sistem olduğu görülecektir. Birikim ilişkilerinin üretim mekanı olarak kentler, kapitalist-küresel eğilimlerin mekanı biçimlendirmesi üzerinde rol oynamasına izin vermelidirler. Tüketim toplumu oluşumunun gereği budur, ve alışveriş merkezlerinin planlama ilkelerinin ya da kamu yararının önünde giden dinamikleri yönlendirebilmesi de buna bağlıdır.

  Varolan bir kentsel doku içerisinde yerseçim parametrelerinin varolanı düzenleyen bir hareket noktası oluşturmamasının ve henüz kentsel bir gelişmenin yaşanmadığı boş alanlarda ise gelecekteki gelişmeleri yönlendirici bir hedefe

oturmasının ardında, iktidar ilişkilerinin mekan üzerinden kurulması gibi bir neden yatmaktadır. Mega-projelerin politik söylem içerisinde en önemsenen seçim programı maddeleri olarak yer alması ve seçim sonrasında en uygulanabilir olan pratik proje örnekleri olarak gündeme gelmesinin iki pragmatik yararı vardır: bir taraftan "kent için birşeyler yapılıyor" imajını vermeye, diğer taraftan "ekonomik temelli dengelerin kentin kalkınmasını sağladığı" gerekçesiyle, ekonominin sosyal, kültürel, kamusal, ya da ekolojik diğer tüm parametrelere göre öncelikli bir konuma sahip olduğunun tek çözüm alternatifi olarak sunmaya yarar. Alışveriş merkezlerinin kent için vitrin alanlar olduğu şüphe götürmez. Ancak kentin ve kentlilerin gerçek anlamdaki gereksinimlerini karşılayacak süreçlere ihtiyaçları vardır. Mekan organizasyonları ise bu açmazları karşılayacak türden bir yeniden yapılanma sürecinin ilk adımlarını atmak zorundadır.

- Tüketim alanları ***coğrafi açıdan,*** yani ***mekan ve yer kavramlarının oluşumu açısından*** ele alındıklarında ise mimarlık ölçeğinde "yer"in simgesel varlığından sözedilebilir. Örneğin KİPA Bornova örneğinde, geleneksel olan mekan dokusunun getirilmeye çalışılması, postmodern bir endişe taşımakla birlikte, yapay mekan yaratımı anlamında eleştirilebilir.

  Mekan kurgularında ise, daha önce de belirtildiği gibi, kentsel ölçekten gelen mekan ögelerinin kapalı alanlardaki yansıması şeklinde tasarlanması (EGS PARK Mavişehir örneği) yine yapay olmakla eleştirilebilir iken, diğer taraftan ölçek olarak büyüyen tasarımlarda kaçınılmazlık taşımaktadır. Kaldı ki, bu durum kamusal alan oluşumunda bir potansiyel olarak da görülebilir. Kamu alanlarının kentsel-iletişim mekanlarına dönüşümlerini sağlayacak bir potansiyel, sözkonusu alanların tüketime endeksli olmanın yanında sosyal ve kültürel etkileşim açılarından da değerlendirilebilmelerini sağlayacaktır.
- Yeni değerlendirmelere kuşkusuz tüketim alanlarının ***doğal açıdan nasıl tasarlanmış olduklarına ya da tasarlanabileceklerine ilişkin öneriler*** eklenmelidir. Kentsel mekanların doğrudan maruz kaldığı çevre sorunlarından bu tür makro-projelerin etkilenmesi, ya da doğrudan çevresel sorunların kaynağı haline gelme olasılığı taşımaları kaçınılmazdır.

  Aslında bu etkilenme ve etkileme durumu çift yönlü bir süreçtir ve burada kastedilen kentsel alandaki mikro-klimatik etkilerin, ekolojik bir mimari tasarıma

yansımaması koşulunda, kendi başlarına doğal kaynak tüketici konuma gelmeleridir. Örneğin yaz sezonunda klima kullanımlarının hakim rüzgardan yararlanılarak minimize edilmesi ya da kış sezonunda güneş enerjisi alternatifinden yararlanılması, doğal kaynak tüketimini azaltıcı etkiye sahip olabilir. Kuşkusuz bu tür ekolojik çözüm önerileri ve sağladıkları yararlar çoğaltılabilir, ancak esas olan ilk gözlem sonucunda varolan örneklerin herhangi bir ekolojik denge kaygısı ile tasarlanmadıkları şeklindedir.

- Son olarak tüketim alanlarının ***psikolojik anlamda kentli bireyler üzerinde yarattığı etkiler açısından*** yapılacak bir sorgulama, konunun tüm boyutlarının değerlendirilmesini sağlayacaktır. Buna göre, ilk yapılabilecek yorum bir benzetmedir: *tıpkı geçmiş dönem dinsel yapılarının kütleleri aracılığıyla yaşam üzerindeki egemen yapılarının simgesi olmaları gibi, mega-strüktürler de birer tüketim tapınakları olarak vardırlar.* Giderek büyüyen kütleleri, nasıl daha fazla tüketebileceğimiz konusunda yönlendirici olmaktadır ve tüketim toplumu artık "mega-strüktürlerin" oluşumu koşulunda yaşar-kalacaklardır.

  İşte makro-ölçekli alışveriş alanlarının bireylerin psikolojik imgelemlerinde bıraktıkları ilk iz budur. Sonrasında ise, ürün bombardımanına tutulma aşaması gelmektedir. Ürün çeşitliliğinin gözler önüne serilmesi kuşkusuz teşvik edici bir etkiye sahiptir; ve aslında herşeyin çıkış noktası da buradan kaynaklanmaktadır: "ne kadar çok ürünü birarada görürseniz, o kadar çok tüketime endekslenirsiniz; bugün olmazsa bile bir gün mutlaka almaya çalışacaksınızdır". Psikolojik anlamdaki bu saptama, alışveriş merkezlerinin niye bu denli büyük olma gereksiniminde olduğunun yanıtını da verecektir. Bireyi ezici ölçek, yaratılmak istenen etkiyi vermektedir; ve tasarım aracılığıyla varılmak istenen de budur. Ancak bir yeniden yapılanma sürecinde, bu açmazların tümü karşı önerisini bulmak durumundadır.

4.2.1.4 Meydanlar

Kentsel doku içerisinde fiziksel bir boşluk olmanın ötesinde, kentsel kimlik üzerindeki belirleyicilikleri, hakim olan ideolojiyi yansıtan kurguları, kentsel kamusal yaşama katkıları ve daha da ileri düzeyde kentlerin kültürel geçmişlerine

ilişkin somut birer kanıt oluşturmaları ile "meydan"lar, kuşkusuz kentlerin asal parçalarından biri olarak nitelendirilmeyi hak ederler. Üstelik bu hak ediş, kimi zaman kentin belleğinde yer edecek yaşanmışlıklara sahne olmaları ile doğru orantılı olarak kent içerisindeki değerlerinin artması (Tümer, 2000, s.12) ile de desteklenir. Antik çağların agorası veya forumlarındaki gibi kentin sorunlarını tartışma, batının Ortaçağ ve Rönesans dönemlerindeki gibi suçluları cezalandırma ya da mal değişimi gibi (Barkul & Tönük, 2000, s.32) çok çeşitli nedenlerle kentlilerin meydanlarda toplanması kuşkusuz bugün tarih sayfalarında ve belki de kent turizm broşürlerinde yer alıyor. Görünen ise meydanların sadece birer "kentsel niş" olarak sunduğu mekansal zenginlikle ve kamusal ortamla sınırlı. Sonuçta kent meydanlarına ilişkin olarak önemli olan da bugün çok farklı yaşanmışlıklara sahne olurlarken aslında her koşulda kentsel yaşamın vazgeçilmez ögesi olmaya devam etmeleridir denebilir.

Diğer taraftan, kent meydanlarımızın, Batıdaki meydan sistemi ile örtüşmediği, "amaçlanmış" bir düzen içerisinde "inşa"larına aynı derecede önem verilmediği ya da Batı kenti meydanlarından biçimsel ya da konumsal olarak farklılaştıkları öne sürülse de[37], meydanlarda sürdürülen kamusal yaşam üzerindeki vurgu evrensel anlamda ortak bir nokta olarak karşımıza çıkar. Ancak ister Batı, isterse de Doğu kenti olsun, günümüz meydanlarının yaşam koşullarının zorlamasıyla dönüştüğü, hatta kimi zaman birer ulaşım düğüm noktasına indirgendiği bile görülür.

İzmir kenti meydanları için de durum bu anlamda farklılaşmaz. Kentsel gelişim tarihine bakıldığında, meydanların tarihi, kentsel mekanın değişiminin de birer aynası olabilmektedir denebilir. Hatta bu ayna daha ileri bir düzeyde, kentsel kamusal yaşamın dönüşümüne ilişkin önemli verileri de içerisinde barındıracaktır. Bu anlamda, İzmir kentine özel olarak tartışılması gereken de yerleşim dokusunun içerisinde yer alan her meydana ilişkin detaylı bir ele alıştan öte, belirli meydan grupları ve taşıdıkları anlama ilişkin bir değerlendirme olmalıdır.

---

[37] Gencel, "geleneksel İslam kentinin bir 'düzen' yansıtmayan planlama sonucu oluştuğu" ve "Batı kentinin ise genellikle 'amaçlanmış' planlama ve tasarım aktivitesi gösteren bir çalışma olduğu" şeklindeki genel kabulün doğru olmadığını, "geleneksel İslam kentlerinde de kentsel dokunun oluşumunda ve gelişiminde etkili olan planlama ve tasarım ilkelerinin olduğu"ndan söz eder. Bkz. Gencel, 2000, s.22.

İzmir kenti özelinde meydanlara ilişkin genel bir kategorileştirme aslında farklı dönemlere referanslı olarak meydan niteliğinin nasıl dönüştüğünün de bir göstergesi olabilecektir. Buna göre meydanlar tarihsel süreç olarak

i. geleneksel meydanlar
ii. modern dönem meydanları olmak üzere iki ana kategoriye,

kullanımın niteliği anlamında ise

i. kamusal nitelikli meydanlar
ii. resmi söylemin meydanları
iii. geçiş/kavşak meydanları olarak üç alt kategoriye ayrıştırılabileceklerdir.

Tablo 4.3 İzmir Kenti Meydanlarına İlişkin Kategorileştirme

Meydan Kategorisi	Geleneksel Meydanlar		Modern Dönem Meydanları	
Kamusal Nitelikli Meydanlar	"Toplanma" ve kentsel "iletişim" amaçlı mekan	• Kemeraltı Meydanları	Birarada "bulunma" ağırlıklı kentsel iletişim mekanı	• Konak Meydanı • Gündoğdu Meydanı • Kordon Yolu Üzerindeki Meydan Düzenlemeleri
Resmi Söylemin Meydanları	Dönemin resmi ideolojisinin mekanı	• Konak Meydanı	Dönemin resmi ideolojisinin mekanı	• Konak Meydanı • Cumhuriyet Meydanı • Lozan – Montro-Basmane Meydanları
Geçiş / Kavşak Meydanları	Geçiş Meydanları: Yaya erişimi ağırlıklı	• Kentsel doku içerisindeki küçük ölçekli meydanlar	Kavşak Meydanları: Taşıt ulaşımı ağırlıklı	• Lozan Meydanı • Montro Meydanı • Basmane Meydanı

Zamana ve içeriğe endekslenerek yapılan bu kategorileştirme kuşkusuz birbirinden tam anlamıyla ayrılabilen meydan kategorilerine karşılık gelmez. Nitekim bir meydan zaman içerisinde geçirdiği dönüşümlerle ve kendisine yüklenen yeni anlamlarla geçmiş karakterinden kesin olarak ayrılamayabilecek, böylelikle çok farklı işlevleri bünyesinde barındıran bir kentsel mekan haline gelebilecektir. Bir başka deyişle, bir meydanın tarihsel süreç içerisinde anlam değişikliğine uğrayabilmesi gibi, o meydanın birden fazla anlam yüklenmesi de mümkün. Tablo 4.1'den de görülebileceği üzere İzmir kenti meydanlarının bu anlamda ele alınışı da aslında mekansal anlamlar arasındaki bu geçişi net olarak sergileyebilmektedir.

Bu çakışmalar irdelemenin kategoriler üzerinden değil, örneklenen meydanlar üzerinden yapılmasını gerektirir. Buna göre üzerinde durulması gereken ilk kategoriyi ise geleneksel kent merkezini oluşturan Kemeraltı Meydanları alır.

Şekil 4.19 Kemeraltı Meydanları

Kaynak: İzmir Şehir Rehberi, 1998.

Tarihsel kent merkezinin geçirdiği dönüşümlerden bugün kente miras kalan mekansal doku içerisinde meydanların önemi hiç azalmaz belki ama farklı yaşanmışlıklara sahne olmaya devam eder. 18. yy.'ın sonlarına kadar varolan eski iç limanın izine uyarak yay formunu alan ve bugün tarihsel kent merkezinin ana aksı niteliğini taşıyan Anafartalar Caddesi ile bu meydanların sistematik bir ilişki içerisinde oldukları söylenebilecektir. Nitekim mekansal dokunun ana omurgasını oluşturan yay biçimindeki aks (Anafartalar Caddesi'ne paralel olarak aynı yay formu ile devam eden aks), yine bu aksı oluşturan yay formundaki yapı adalarının arasından dik yollarla kesilmekte, belirli mesafelerde tekrarlanan kesişme noktalarında ise bir meydan oluşmakta ve her meydanda bir cami bulunmaktadır (Ergeneci, 1992, s.29). Ergeneci bu dik yolların tarihsel süreç içerisinde su yolları ve ticaret yolları ile bağlantılı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Böylelikle meydanlar,

herbirinde kendilerine adını veren camileri (Kemeraltı Camii, Başdurak Camii, Kestanepazarı Camii, Şadırvan Camii ve Hisar Camii) ile geleneksel doku içerisinde bir armoni yaratırlar. Bu sistemde beş adet meydan birer çarşı meydanı olarak hizmet verirken, bir anlamda geleneksel meydanlardaki dünyevi aktiviteler ile dini aktivitelerin biraradalığına da kanıt oluşturur.

Gencel (2000), geleneksel Türk kentine ilişkin olarak "mekanın sürekliliği, sıkılığı ve yüksek yoğunluğu, sokakların darlığı ve onlara açılan çıkmaz sokakların varlığı, kamu ve özel mekanların ayrımı, kapalı mekanlarda yoğunlaşma" gibi planlama ve tasarım ilkelerinden söz eder. Aynı doğrultuda bu meydanlar da içerisinde yer aldıkları tarihsel yerleşim dokusuyla organik bir bütünleşmişlik sergilerken, bugünün mekansal tasarımlarına çoğunlukla yansıtılmayan planlama ve tasarım ilkelerinin somut örneğini oluşturmaktadırlar. Tarihsel perspektiften bakıldığında ise, geçmişte çevresinde barındırdıkları işlevlere bağlı olarak bu meydanların kamusal niteliklerinin ağır bastığı söylenebilir. Bu mekanlardaki camilerin, ait oldukları meydanların ticari aktivitelerine paralel olarak birer "toplanma" ve "kentsel iletişim" mekanı olarak işlev görmesi üzerinde etkin olduğu söylenebilir.

Günümüze gelindiğinde ise geleneksel kent merkezinin perakende ve toptan ticaret ile küçük üretim fonksiyonlarının ağırlıklı olarak yer aldığı[38] kurgusu içerisinde kuşkusuz hem bu mekansal örüntünün okunması güçleşmekte, hem de alan ticari aktivite ile "örtülmüş" bir mekan olarak algılanmaktadır. Ancak yine de, egemen olan ticari aktiviteye paralel olarak örneğin Hisar Camii ve çevresindeki meydan türünden mekanların kamusal anlamda birer toplanma alanı oluşturabildikleri söylenebilir.

Kemeraltı Meydanlarının aynı aks üzerinden devam ederek denize açıldığı noktada ise Konak Meydanı yer alır. Konak Meydanı'ndan, İzmir kentsel gelişimindeki dönüşümün boyutlarını belki de en iyi sergileyebilen mekan

[38] Tarihsel kent merkezinde yer alan ticaret ve üretim fonksiyonlarına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Taner, T., Ünverdi H. Sönmez İ, Gökçen, Ş. (1999) "İzmir Kent Merkezi'nde Toptan Ticaret Sektörünün Dünü, Bugünü ve Geleceği", İzmir Ticaret Odası Yayını No:69, İzmir.

örneklerinden biri olarak söz edilebilir. 19. yüzyılın ilk çeyreği sonlarından itibaren gelişmeye başladığı belirtilen meydan ve yakın çevresi, o dönemden itibaren türlü değişimlere sahne olmuştur. Dönemin dünya koşullarına eklemlenme ve modernleşme sürecinde idari merkezin de bu alanda yer alması ile önemi artmış, günümüze kadar farklı kimlikler üstlenerek gelmiştir (Eyüce, 2000, s.4).

Meydanın esas olarak resmi söylemin bir alanı olarak nitelendirilme düşüncesi, mekanın hareketli tarihi kaynaklıdır. Tarihsel süreç içerisinde (Eyüce, 2000, ss.4-8),

- adını meydana veren Katipzade Konağı'nın (1804) (dönemin yapı nizamlarına uymadığı gerekçesiyle) yıktırılıp yerine 1867 yılında neo-klasik üslupta yeni bir Hükümet Konağı'nın inşa edilmesi ve meydanın kentin kuzeyi ile batısını birbirine bağlayan bir düğüm noktası olarak ortaya çıkışı,
- Osmanlı İmparatorluğu'nun 19.yy.'ın ilk yıllarından itibaren modernleşme hareketleri çerçevesinde, Yeniçeri Ocağı yerine oluşturulan yeni ordu için yaptırılan Kışla-yı Hümayun'un (Sarı Kışla'nın) Konak'ta konumlandırılması,
- daha sonra kentin simgesi olacak Saat Kulesi'nin 1901 yılında Sarı Kışla sınırları içerisinde inşa edilmesi yoluyla "bu dönemde yapılan batı kaynaklı tasarım ürünlerinde Batılıların bize uygun gördüğü İslami bir üslup yaratma çabasındaki Oryantalist yaklaşım örneklerinden biri"ni oluşturması,
- Yalı Camii, Yalı Medresesi, İzmir İdadisi, Milli Park, Sinema gibi birçok yapının yine bu merkezi alanda konumlandırılması,
- İzmir'in çağdaş bir kent görünümüne kavuşturulması isteği ve bu imajın oluşturulmasındaki en önemli kentsel elemanlardan birinin "umumi bağçe" olarak kabulü ile 1913 yılında kışla duvarlarının kaldırılarak hükümet bahçesi ile birleştirilmesi ve böylelikle alandaki ilk kez bir düzenli park yapılması,
- 1930'lu yıllarla birlikte ahşap vapur iskelesinin inşası ve tramvay hatlarının yerini otobüslerin alması ile alanın önemli ulaşım hatlarının merkez noktasını oluşturması,
- 1951 yılında gerçekleştirilen İzmir kent planı projesi ya da 1956 yarışması gibi birçok kentsel yarışmanın bu bölgedeki düzenlemelere yön vermesi ancak uygulanma olanağı bulunmamış olması,
- 1960'lı yıllarla birlikte Sarı Kışla, hapishane, depolar, eski Fransız Gümrüğü, İzmir İdadisi gibi birçok yapının yıkılması ile alanın "temizlenmesi" ve Saat kulesi ve çevresindeki yapılarla Hükümet meydanının yokolması,
- 1970'li yıllarla birlikte yeni ve sürekli yapılaşmalara sahne olması,
- mekandaki trafik yoğunluğunun artması ile Kemeraltı'nın denizle olan ilişkisinin kaybolması,
- Sosyal Sigortalar çarşısı gibi çarşıların Kemeraltı'nda süregelen alışveriş düzenini değiştirmesi,
- 1986 yılı Konak Alanı Tasarım Yarışması ile yayalaştırma projelerinin gündeme gelmesi, denizin doldurulması ya da otobüs duraklarının kaldırılması gibi projelerle alanın yeniden "temizlenmesi",

- Galleria türü projelerin konumlandırılma mekanı olarak yoğun tartışmaların sürekli gündemde kalması ve düzenlemelerin peyzaj düzenlemesi olarak gerçekleşmesi, ve
- 2000'li yıllara gelene değin çeşitli mekansal tasarımların sürekli gündeme gelmesi ve alanın "şantiye" niteliğini "koruması"

alanın hareketli geçmişinin sadece kısa bir özetidir.

Meydanın bu denli hareketli bir geçmişe sahip olması, kuşkusuz kentin imajını oluşturacağı düşüncesine paralel olarak resmi söylemin somutlaştığı bir mekan kimliği ile doğrudan ilgilidir. Bu anlamda çeşitli yarışmalar düzenlenmiş, alan resmi kuruluşların mekanı olarak ölçek değiştirmiş ve her politik kimlikle eskisinden tamamen farklı yeni değişim projelerine sahne olmuştur. Nitekim İzmir Belediye Başkanı Piriştina ile yapılan söyleşide, Piriştina'ya yöneltilen sorulardan biri her gelen belediye başkanının Konak'a niye el attığı olmuştur. Piriştina bu soruyu: *"Burası Türkiye'nin üçüncü büyük kenti. Konak Meydanı 200 bin m^2'lik çok büyük, çok değerli bir alan. Burasını Türkiye'nin en güzel meydanı yapmayı hedeflemiş bulunuyoruz. Çok uzun zamandır üzerinde çalıştık. Elimize bir fırsat çıktı..."* şeklinde yanıtlarken, Büyük Kanal Projesi inşaatlarının alanın yeniden düzenlenmesinin gerekçesini oluşturduğunu belirtmiştir (Milliyet Ege, 31.03.2002, s. 6). Sürekli gündemde tutulan değişim projeleriyle özdeş hale gelen meydan bu özellikleriyle resmi söylemin mekanı olma niteliğini hala korumaktadır.

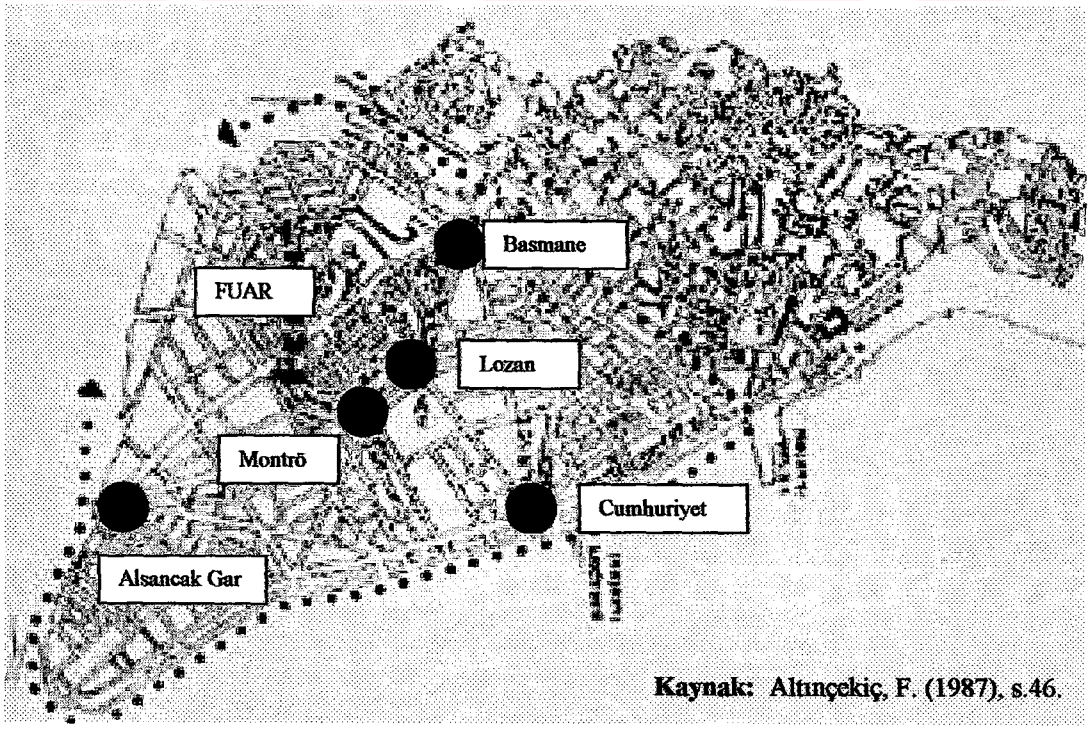
Diğer taraftan meydanın alanın değişen ölçeğine rağmen yayalaştırma projeleriyle desteklenmiş olması ile günümüzde "birarada bulunma ağırlıklı bir kentsel iletişim mekanı" olarak da hizmet vermesi sağlanabilmektedir. Bunun anlamı, mekanın kamusal bir iletişim mekanının sahip olması gereken kültürel etkileşime henüz tam anlamıyla sahne olmasa da bu potansiyeli taşımakta olduğudur.

Geçmişte salt Konak Meydanı'na ilişkin olarak yöneltilebilecek resmi söylemin mekanı olma niteliği, günümüzde sadece tek bir meydanla sınırlı kalmamakta, Konak Meydanı'nın yanısıra başka meydanlar da aynı kimliği yüklenmektedirler. Bu meydanların oluşum süreci esas olarak Birinci Dünya Savaşı sonrası yangınların yok ettiği alanları yeniden geliştiren René Danger (1925) planı ile Fransız ekolünün kentin tasarımında egemen olmasıyla başlar. *Beaux-Arts* tarzı bir kompozisyon anlayışını ifade eden (Bilsel, 2001, s.44) bu düzenlemede, ışınsal bulvarlar ve

caddelerden oluşan bir yol ağı ve bunların birleştiği meydanlar modern bir kent oluşumunda kullanılan asal kentsel elemanlar olarak kabul edilir. Ait olduğu söyleme uygun olarak, bir yandan modern kent imgesini vurgular, öte yandan oluşturulmak istenen burjuva kesimi gereksinim olan kültürel olanaklara yer açılır. Buna göre örneğin Cumhuriyet Meydanı, birçok aksın çeşitli yönlerden gelerek buluştuğu ve kentin özellikle resmi törenlerine sahne olabilecek düzenlemeye sahip bir odak noktası oluştururken, Basmane, Lozan ya da Montrö gibi meydanlar da (Şekil 4.20) dönemin resmi ideolojisinin simgelerinden olan İzmir Enternasyonel Fuarını tanımlayıcı noktalarda konumlandırılırlar. Hepsi, modern kent planlamasının "sağlıklı" yapılaşma "düzenini", "disiplinini" ya da "hiyerarşik anlayışını" somut olarak sergilerken, kente yeni bir imaj oluşturmada önemli birer araç olarak işlev görürler.

Meydanlar yoluyla desteklenen hiyerarşik mekan anlayışı içerisinde en asal konumdaki Cumhuriyet Meydanı'nda Atatürk Heykeli mekanın resmi niteliğini artırırken, hiyerarşik olarak daha alt kademelerdeki Basmane, Lozan ve Montrö meydanlarında da farklı plastik ögeler, meydanı süsleyici yeni imajların yaratımında etkin olurlar. Hatta bu plastik ögelerin sürekli olarak yenilenmesi bile kentin kimlik

Şekil 4.20 René Danger Planı'nın 1950'de Gerçekleşmiş Bölümü

Kaynak: Altınçekiç, F. (1987), s.46.

arayan konumuna bir kanıt oluşturur. Cumhuriyet Meydanı René Danger planına göre, *"Anıtsal bir belediye sarayının simetri aksında inşa edilmesi önerilen bu meydan aynı zamanda simgesel olarak kentin denizden giriş kapısı olarak düşünülmüştür. Simetri aksını oluşturan ve Belediye Sarayı'nın önünden başlayan caddenin diğer ucunda ise kentin bir diğer önemli giriş kapısı olarak tasarlanmış olan bugünkü adıyla Montrö Meydanı bulunmaktadır."* (Bilsel, 2001, s.44)

Ne var ki, ister Cumhuriyet Meydanı gibi resmi törenlerin vazgeçilmez noktası olsun, ister Basmane, Lozan ve Montrö meydanları gibi kentsel kimliğin oluşumundaki asal kentsel noktalardan biri olan Fuar'ı tanımlayıcı ve modern kent imajını oluşturucu olsun, meydanların birer kavşak olarak hizmet vermekten kurtulamadıkları görülür. "Çağdaş" olmanın bir gereği olarak hepsi özünde birer ulaşım düğüm noktası olarak işlev görür. Gerek alansal büyüklüğü, gerekse de alan içi düzenlemeleri anlamında taşıtların hegemonyasından bir tek Cumhuriyet meydanı en az etkilenmekte gibidir. Çünkü Basmane, Lozan ve Montrö meydanlarının salt birer kavşak olarak işlev gördüklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Çok sayıda yönden gelen taşıt trafiği bu meydanlarda örülerek yönlendirilirken, meydanlar hiçbir şekilde yayaların kullanımına olanak verecek anlamda kurgulanmamıştır. İzmir kenti özelinde bu meydanlar aslında birer imaj meydanı olarak da varolurlar. Oysa kent kartpostallarında çağdaş bir İzmir kimliğinin sergilenme aracı haline gelirlerken, esas işlevleri o imaj içerisinde salt "geçilir" olma durumuna temellenir.

Bu geçilir olma durumu, geçmişin kentsel doku içerisindeki küçük ölçekli meydanlarında rastlanan türden bir geçiş değildir kuşkusuz. Tarihsel doku içerisinde geçiş meydanı olarak tanımlanabilecek insan ölçeğindeki mekanlar, belki ağırlıklı olarak yaya erişimine temellenen nitelikleri ile, belki de meydanı tanımlayıcı arazi kullanımları ve duraklama olanağı verici alan düzenlemesi kaynaklı olarak bugünün kavşak meydanlarından farklıdırlar. Çünkü daha yavaş geçiş, o mekanın sadece algısını pekiştirmekle kalmayıp, duraklama ve o mekanda kalma süresini artırma potansiyeli de taşır. Belirli plastik ögelerin meydanlarda konumlandırılmasının ardındaki düşünce de bu tür bir mekan algısıdır denebilir. Bireyi söz konusu mekanı kullanmaya yönlendirebilecek ögeler kimi zaman bir çınar ağacının gölgesi, kimi

zaman bir çeşme ya da başka bir kentsel donatı olabilir. Çünkü küçük ölçekli bir kentsel meydanda yapılacak küçük bir düzenleme kentlinin hafizasında kalabilecek hoş bir kentsel ayrıntı olarak kişinin salt geçiş amaçlı bile olsa o mekanı belki de defalarca "yaşamak" istemesine neden olabilir.

Gündoğdu Meydanı ise tıpkı geçmişin küçük ölçekli meydanları gibi geçiş amaçlı bir meydan iken, Kordon yolunun yapılması ile artık kamusal nitelikli meydanlar arasında yer almaya başlamıştır. Nitekim, Kordon dolgu alanının bir kentsel mekana dönüştürülme süreci içerisinde meydan oluşturma düşüncesinin önemsendiği ve bu anlamda Gündoğdu Meydanı'nın devamını oluşturacak şekilde çeşitli kültürel aktivitelere sahne olacak geniş bir alan ayrıldığı görülür. Kordon Yolu üzerindeki meydan düzenlemeleri bu anlamda kamusal alan yaratma kaygısı taşımaktadır. Taşıtların egemenliğine karşı duran anlayış, yaya sirkülasyonunu ön plana çıkarmış, bir "yol" olmanın ötesinde Kordon'a "kentsel mekan" kimliği yükleme çabası bir anlamda somutlaştırılmıştır. Gündoğdu meydanının çıkışındaki geniş alan ise kamusal nitelikli alanların artırılma hedefinin bir yansıması olarak nitelendirilir. Nitekim artık kentsel ölçekli kimi toplanmaların organizasyonu bu alanın tercih edildiğini göstermektedir.

Benzer şekilde, yine Kordon yolu üzerinde açık sergi alanı olarak işlev görmekte olan meydan düzenlemesine de rastlanır. Belki yapılarla tanımlanarak mekansal anlamda kapanmamış bir alan olmaklığıyla meydan olma özellikleri sorgulanabilecekse de, bu tür kentsel boşlukların kamusal mekan oluşturma çabasının somut örnekleri olma anlamında önemli bir rol yüklenmeleri söz konusudur.

4.2.1.4.1. Meydanların kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi

Tıpkı "toplumun organik bir parçası" (Şahinler, 1964:21) oldukları şeklindeki niteleme ile örtüşeceği üzere, meydanların kamusal yaşamın kentsel mekandaki aynası olmaları beklenir. Çünkü kentsel mekanların gerçekliği çoğu zaman belki de yaratılan farklı ölçeklerdeki "kentsel niş"lerde yaşam bulur. Meydanlar üzerinden

sunulan ve tüm farklılıkların biraraya geldiği kentsel yaşam ise böylelikle kamusallık temelli ele alışların analiz edilebileceği alanların başında gelecektir. Buna göre, sadece yolların kavuştuğu ya da araçların park ettiği büyük mekansal boşluklar olmanın ötesinde içerdikleri kamusal anlam da mekan organizasyonunun geleceğine ışık tutacak bir kurguda kritik edilebilir.

i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler:

Öncelikle ***planlı ve plansız gelişim süreçleri açısından*** yapılabilecek bir irdelemede meydanlar, içerdikleri anlam itibariyle planlı dönemle birlikte ciddi bir kırılma yaşanmış olduğunu ortaya koyabilmektedirler. Nitekim, İzmir kenti özelinde geleneksel kent merkezi meydanlarının, modern dönem meydanlarından hem mekansal kurgu anlamında, hem de kentsel işlev anlamında net bir şekilde ayrıldığı görülür. Geleneksel dönem meydanları, dönemin kentsel yaşam kurgusu içerisinden çıkan "inşa edilmemişlik anlamında doğal" bir kurguya otururken, modern dönem meydanlarının neredeyse salt ideolojik olarak içerdikleri anlam ön plana çıkar. Bir başka deyişle, modern dönem meydanlarının resmi söylemin bir aracı olma nitelikleri ağır basmaktadır denebilir. Üstelik resmi söylemin mekan üzerindeki ağırlığı azaldığı durumda bile bu sefer "meydan" olarak ya bireylerin yerine taşıtların önemsendiği bir geçiş alanı tasarlanmakta ya da salt tüketim temelli bir açık alan düzenlemesi egemen olmaktadır.

Ancak sözü edilen kırılmanın geleneksel dönem meydanlarının salt kamusal temelli kurgulandıkları ve tüketim temelli aktivitelerden soyutlanmış oldukları anlamına gelmemesi gerekir. İzmir tarihsel kent merkezi meydanlarının camilerle çarşının birarada gelişen yapısı ile öne çıktıkları gözönünde bulundurulduğunda, bu meydanların çeşitlilik içeren bir alan kullanım yelpazesini içerdikleri söylenebilir. Bu yelpaze içerisinde bugünden farklı bir kırılmaya karşılık gelen konu, geçmişin mekansal organizasyonunun yaşamsal pratiğin içerisinden çıkarak, insan ölçeğinde bir düzenleme içerisinde kentlilerin kentsel iletişim temelli gereksinimlerine karşılık verebilmesidir. Daha kapsamlı bir ifadeyle geçmişin meydanları,

i. yerleşim dokusu içerisinde sadece ticaretin varolduğu noktalarla sınırlı kalmayıp, konut kullanımı içerisinde de mekansal dokunun bir nefes alma noktası olarak işlev görmeleri,

ii. kentlilerin biraraya toplanma ve iletişim kurmalarına olanak verici bir içerikle "dayatılmamış", aksine varolan yaşamsal pratiğin içerisinden çıkmış olmaları, ve
iii. mekansal formları ya da meydanı tanımlayan yapıları ile empoze edilmiş bir "disiplin"in değil, yaşamsal pratiğin içerisinden çıkan sistemli ve işlevsel bir düzenin ifadesi olmaları

anlamında planlı modern dönem meydanlarından farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma kimi zaman öylesine keskinleşmektedir ki, planlanan meydanlar çoğu zaman ya salt kavşak işlevine indirgenmekte, ya ticari bir odak noktası olarak kurgulanmakta ya da ideolojik bir vurgu aracı olarak kullanılmaktadırlar.

Planlama ve tasarım sürecinde benimsenen ilkeler açısından ise sözü edilen kırılmanın mekan üzerindeki yansımaları net bir şekilde okunabilir. Planlı dönemle birlikte meydanların gelenekselden farklılaşan düzeni yansıtıcı akslar ile bütünleşerek resmi söylemin birer aracı olarak işlev gördükleri söylenebilirken, Fransız ekolü kaynaklı bu tasarım ilkeleri yine resmi söylemin kentsel bilinç düzeyine çıkarmak istediği kavramlara vurgu yapmayı hedeflemektedir. Cumhuriyet meydanının oluşumunun aynı hedefe endeksli olduğu bu noktada tekrarlanabilir.

Böyle bir vurgunun yanısıra, kentsel ölçek büyüdükçe meydanların ölçeği de büyür olmuştur. Konak meydanının hareketli tarihi, sabitlenebilir olmaktan uzak bu "değişken" yapıyı en iyi yansıtan meydan örnekleri arasında sayılabilir. Her tarihsel dönemle ve buna ek olarak her politik kimlikle "dönüştürülen" bir meydan olmasının ötesinde, dönüşümün giderek mekansal ölçeğin de büyümesi şeklinde yansıma bulması çarpıcı bir veri sayılabilir. Bir taraftan Batı kentlerinin inşa edilen meydanları gibi bir ölçek ve düzenin yakalanması, diğer taraftan giderek daha büyük kitleleri birarada bulundurma hedefleri ile bir anlamda global eğilimlerle eşgüdüm de sağlanmak istenmektedir. Ancak hedef Batı kentlerinin meydanlarında olduğu gibi modern tarzda kentsel nişler oluşturmak olarak kabul edilmiş olsa bile, son dönem örnekleri içerisinde mekanı tanımlayıcı ve kuşatıcı tasarım ögelerinin yokluğunda bu hedeflerin varolan tasarım araçları ile yeterince desteklenemediği göze çarpar. Nitekim, organize kentsel etkinlikler haricinde kentlilerin doğal bir yönlendirme ile biraraya toplanmalarının sağlanamadığı Kordon yolu üzerindeki meydan düzenlemeleri bu durumun somut bir örneğini oluşturabilir. Bu durum, gerek Kordon

yolu, gerekse de Konak meydanı örneklerinde olduğu gibi, sorunun salt bir peyzaj düzenlemesi sorunu olmadığının akademik çevrelerde sıklıkla dile getirilmesi ile de destek bulur (Eyüce, 2000, s.8).

Kamusal yaşamı destekleyici tasarım ilkelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiği açıktır. Bu özellikle ***kentli bireyin katılım düzeyi açısından*** önem taşır. Hem kalıcı olmayan tasarımlarla, hem de kentlilerin de mekanda "kalıcı olmaları"na engel olan tasarım ögeleri ile kent meydanları birer geçiş meydanına indirgenir. Giderek bu kentsel yaşam içerisinde öylesine asal bir bilinç düzeyine taşınır olmuştur ki, bir kent meydanı üzerinde yapılan tartışmalar artık kentlinin ilgisi dışına çıkar. Nitekim Konak Meydanı özelinde, ünlü alışveriş merkezi Galleria'nın meydan içerisinde konumlandırılmasının yoğun olarak tartışıldığı dönemde, kentlilerin tartışmanın yönünü değiştirecek bir katılımlarının olmadığı ve ağırlıklı olarak Mimarlar, Şehir Plancıları odaları ve çevreci avukatlar gibi meslek çevrelerinin muhalefet geliştirdiği önemli bir deneyim olarak kentin tarihinde yerini almaktadır.

Katılım, mekanı kullanma anlamında ele alındığında ise, mekanın ticari aktiviteleri barındırdığı oranda daha fazla kullanıldığı öne sürülebilir. Diğer taraftan kültürel/sanatsal etkinliklerin meydanlara taşınmasının henüz Batı kentlerinde yaşandığı düzeyde yaygın olarak benimsenmemiş olması da bu anlamda mekansal kullanımı etkilemektedir. Nitekim Bassand, M & Zepf M. (2000)'in de belirttiği gibi kamu alanlarının "ticarileştirilmesi", "festivalleştirilmesi" ve "teatralleştirilmesi" günümüz Batı kökenli meydanlarının başlıca özellikleri olarak anılır hale gelmiştir. Kültürel altyapı bu tür açık alan etkinliklerine "seyirci" rolünde karşı olunmamasını sağlamakla birlikte, "üretici" ya da "gösterici" rollerinin kamusal alana fazla taşınmadığı görülür. Kentliler kendilerini "organize" etkinliklerin yönlendiriciliğine teslim ederken, ne söz konusu mekanın geleceğine ilişkin senaryolarda, ne o mekanın kullanımı anlamında "üretici" ya da "gösterici" rollerinde, ne de o mekanda kentsel iletişime olanak verecek "kamusal" rollerinde o mekana "katılabilmektedirler".

ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler

Kentsel meydanlara ilişkin olarak yapılabilecek kritikler, ekonomik, kültürel, sosyal, ideolojik, coğrafi/mekansal, ekolojik ve psikolojik olmak üzere çok boyutlu bir sorgulama çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Buna göre:

- Meydanların ağırlıklı olarak birer geçiş mekanına indirgenmiş olmaları öyle keskinleşmiştir ki, giderek kentlileri o mekanda tutabilecek tek araç tüketebilecekleri birşeylerin de o mekanda bulunmasını sağlamak haline gelir. Albenili vitrinler ve hatta vitrinlerden dış mekana taşmış mal yığınları, kaldırımlarda konumlanan café masaları, alanda serbestçe yer seçen seyyar satıcılar, hepsi meydanlarda sergilenen görüntünün tamamlayıcı parçalarıdır. Mekanda bulunma süresi **tüketim eylemi** ile uzatılabileceğinden, meydanları kullanma da o mekanda kimi zaman yeme-içme, kimi zaman eğlenme gibi farklı eylem biçimleri ile zenginleştirildiğinde, meydanın tercih edilebilirliği de bu tür bir görsel ve işlevsel zenginliğe dayalı olur. Kuşkusuz mekanın kullanımı salt tüketime endekslidir gibi kesin bir yargıda bulunmak mümkün olamaz. Çünkü mekanda bulunmanın sadece tüketme koşuluna bağlı olmadığı durumda meydan, bireylerin birbirlerini "izledikleri", belki de Benjamin'in (1995) *flaneur*'u gibi yaya dolaşırken çevre izlenimleriyle düşünce üreten kişi kimliğine büründükleri bir kentsel ortama dönüşebilme potansiyeli taşır.

  İzmir kenti özelinde, tüketime dayalı kamusal yaşam sunumu anlamında en ön plana çıkan meydan örneklerinin çarşı meydanları olarak nitelendirilen Kemeraltı meydanları olduğu, çünkü giderek salt geleneksel, dolayısıyla turistik bir çarşı alanına dönüşmüş bulunan Kemeraltı ve meydanlarının kimi zaman ticari alanın ağırlığı altında ezilirken, kimi zamansa varolan sıkışık doku ve yoğun alan kullanımı içerisinde birer nefes alma noktaları olarak işlev gördükleri öne sürülebilir. Konak meydanı ise bu anlamda hemen bir alt kategoride yer alır. Meydan, kendisini tanımlayıcı yapıların ve kullanımların niteliğine bağlı olarak tüketime dayalı bir kamusal yaşam ortamı sunmamakla birlikte, mekansal kullanım düzeyi düşüktür. Bunun nedenleri ticari kullanımın alanda yoğunlaşmamış olmasına değil, mekanın resmi söylemle örtüşen niteliğinin ve de geçiş amaçlı yaya hareketlerinin daha ağır basmasına, mekansal organizasyonun salt bir peyzaj düzenlemesinin ötesine geçememiş

olmasına ve alanın ölçeğinin kaybedilmiş olmasına bağlanabilir. Dolayısıyla bu durum, ekonomik temelli donanımın mekanın kullanım düzeyini doğrudan artırıcı bir niteliği olduğu şeklinde bir kabule karşılık gelemez.

- Tarihten gelen tanımlarıyla meydanların kamusal anlamda kentlerin **kültürel etkileşim nişleri** olarak işlev yüklenmesi gerektiği düşünüldüğünde, "hız" kavramının dominant olduğu modern yaşam kurgusunda ağırlıklı olarak geçiş meydanlarına, hatta daha da ileri düzeyde kavşaklara dönüşmüş bu alanların sözü edilen misyonun karşılanmasında yetersiz kalacakları açıktır. Mekanın kullanım hızı arttıkça, bireylerin birbirlerine teğet geçme oranları da doğru orantılı olarak artmaktadır. İzmir kentinde de genel olarak birer geçiş mekanına dönüşen "açık kentsel alanların" yoğunlukta olduğu söylenebilir. Hatta meydanlar giderek kavşaklarla özdeş hale gelmişlerdir. Ancak yoğunluk olarak azınlıkta kalsalar da, kamusal nitelik taşıdıkları oranda kentsel mekan içerisinde birer kültürel etkileşim nişi oluşturma olasılıkları da artmaktadır. Bir misyon olarak da nitelendirilebilecek bu özellikleri ise iki açıdan önem taşır:

  i. kültürel kimliklerin biraradalığı
  ii. kültürel etkinliklerin varlığı

  Buna göre Konak meydanının kültürel kimliklerin biraradalığı anlamında kentsel meydan olarak nitelendirilen diğer alanlara kıyasla daha ileri düzeyde bir kültürel etkileşim ortamı yaratma potansiyeli taşıdığı öne sürülebilir. Bu, gerek Kemeraltı'nın kentin tüm kesimlerini biraraya getirici özelliğinden, gerekse de Konak'ın, resmi söylemin mekanı olma niteliğini hala sürdürdüğü bir yana bırakılırsa, henüz oturmuş bir tasarıma sahip olmamasından ya da elitist bir tavırla tasarlanmamış olmamasından kaynaklanıyor olabilir. Burada elitist bir tavırla gerçekleştirilmiş bir tasarımdan kasıt, mekansal düzenleme yoluyla toplumun ancak belirli kesimlerine hitap eden bir tasarım anlayışıdır. Nitekim, yeşil adalar üzerinde piknik yapan kentlilere, banklarda yatanlara, başkaları ile buluşmak için bekleyenlere ya da dinlenme amaçlı olarak meydanda vakit geçiren kişilere rastlanabilir. Bu yelpaze bile alanın kentin birçok kesimine hitap edebilen bir alan özelliğine sahip olduğunun, hatta *kentlinin birbiriyle "yüzleşme" alanı* oluşturduğunun bir göstergesidir. Kent genelinde bu denli kapsayıcı olabilen başka meydan örneği yok gibidir. Ancak

bu da Konak meydanının kentin merkezinde yer alan konumu ile doğrudan bağlantılı bir durumdur. Bir başka deyişle, meydanın kullanım düzeyinin göreli yüksekliği, alanın geçiş amaçlı olarak kullanım yüzdesinin de oldukça yüksek olması ile ilgilidir.

Diğer taraftan Konak meydanı örneğindeki gibi kamusal niteliği diğer kent meydanlarına kıyasla daha yüksek seviyedeki bir alanın kültürel etkinliklere de olanak verici olması beklenir. Ancak kültürel etkinliklerin sadece organize bir şekilde kentliye sunulan aktivite paketleri olarak ve ancak seyrek bir program dahilinde meydanlarda gerçekleştirildiği gözlenir. Kentlilerin birebir kendileri tarafından sergilenen kültürel aktiviteler ise nadiren meydana taşar. Batı kentlerinin kamu alanlarında sıklıkla rastlanan ve kamu alanlarının teatralleştirilmesi ifadesinin dayanağını oluşturan sokak göstericilerinin kültürel farklılaşmalar kaynaklı olarak İzmir kenti özelinde yaygın olmadığı görülür. Ancak son yıllarda, kamusal alanların kültürel etkinliklere sahne olabileceği konusundaki kentsel yaşam bilinci arttıkça, buna imkan verecek meydanlar arasında Konak meydanının yanısıra, Kordon Yolu boyunca düzenlenen meydan alanları da sayılmaya başlamıştır. Bu meydanlar kimi zaman politik mitingler ya da ücretsiz halk konserleri için organize edilirken, kimi zaman da açık sergi türü organizasyonlar için tercih edilir olmuşlardır. Gelecek süreç içerisinde gerçekleştirilecek kültürel etkinliklere ilişkin olarak bu meydanların diğerleri arasında potansiyel olarak daha ön planda olacağı açıktır.

- Meydanların kentsel iletişime olanak sağladıkları oranda **sosyal mesafeleri azaltıcı kamusal mekanlar** olarak işlev görmeleri beklenir. Nitekim, ister resmi söylemin meydanları, ister kamusal nitelikli, isterse de geçiş meydanları olarak hizmet versinler, kent meydanlarının öz itibariyle sosyal anlamda dışlanmışlığın kaynağı tasarımlara olanak vermedikleri öne sürülebilir. Çünkü:

  i. kamusal olarak sadece belirli bir kesimin mekanı olmamaları
  ii. sadece ekonomik olarak o mekanda bulunmayı karşılayabilen kesimlere ait olmamaları
  iii. ulaşabilirlik açısından tüm kesimlerin erişebileceği noktalarda konumlanmaları, ve
  iv. içerilen aktivitelerin çok geniş bir yelpazede kentlilerin kullanımına olanak verebilmesi

açılarından meydanlar, diğer kamusal nitelikli kentsel mekan parçalarına kıyasla daha sosyal içerikli mekanlar arasına katılabilirler. Ancak geleneksel dokuda olduğu gibi küçük meydancıkların bulunduğu bir meydan sisteminin kentin modern dönem mekansal dokusu içerisinde yansıma bulmaması ile meydanlar kentin salt prestijli alanlarında devreye giren birer mekansal tasarım ögesine indirgenmiş olur. Böylelikle bu öge kentin merkezi bölgelerinde tekrarlanırken, geri kalan bölgelerinde birer kavşak noktasına dönüşmüş meydanların haricinde neredeyse hiç kullanılmaz.

İzmir'in kamusal alan niteliği taşıyan meydanlarının sosyal grupların biraradalığını sağlayıcı unsurlarla donatılmış olup olmadığı ise tartışılır. Nitekim Konak meydanının ya da Kordon Yolu üzerindeki meydan düzenlemelerinin, meydanlardan "geçerlerken" bireylerin de birbirlerine "teğet geçtikleri" bir alan olmanın "ötesine geçtikleri" gibi bir yorum yapmak günümüz kesiti için henüz mümkün değildir.

- Mekanın ideolojik söylemin bir aracı haline gelmesinin somut örnek alanlarını oluşturabilen meydanlar, İzmir kenti özelinde de **resmi söylemin mekanları** olarak oluşturulan meydanlara karşılık gelir. Tarihsel süreçteki ideolojik söylem ne olursa olsun, "inşa edilir" ve kentsel doku içerisindeki asal yerlerini alırlar. Hatta resmi söylem değiştikçe, her söyleme uygun bir meydan oluşturulmuştur. Nitekim 19. yy. batılılaşma çabaları ile geleneksel doku Konak meydanı ile tanışırken, modern dönemle birlikte Cumhuriyet meydanı tasarlanır. Fuar ise yine aynı dönemin ve söylemin odak noktalarından biri olarak vurgulanmalıdır. Bunun içinse Basmane, Lozan ya da Montro meydanları da ideolojik vurgunun en doğrudan araçları olarak devreye girerler.

  Bu mekansal yapılanma içerisinde modern dünyanın sembolleri vardır. Batılılaşma süreci ile gelen semboller, kimi zaman akslar ve aksların bir ritim dahilinde kesişmesi yoluyla "düzen"i, kimi zaman da bir "isim" üzerinden "tarihsel geçmişten kopuşu" temsil ederler. Bazen bir heykel, bazen bir başka plastik eleman modern yaşamın simgeleri olurken, "disiplinli" bir mekansal yapının, "sağlıklı" bir yaşam çevresinin oluşumunu sağladığı düşünülür. Mekansal düzen içerisinde meydanlara asal bir konum atfedilir ve buna göre

tasarım yapılırken, aslında modern dünyanın "hiyerarşik" yapısı da somut olarak sergilenmiş olur. Kısacası, modernist mekan oluşumunda aranan özelliklere paralel olarak meydanların kullanımıyla adeta kentsel bulmacanın tüm eksik parçaları tamamlanır gibidir.

- Meydanların kamusal içerikli olmaları aslında **mekan'ı yer'e dönüştürebilecek potansiyele** sahip olmaları ile doğrudan ilişkilidir. Öz itibariyle kullanıcılarının kendilerini o mekana ait hissetmelerini sağlayıcı tüm niteliklere sahip olmaları gerektiği düşünülürse, meydanların tasarımlarının da fiziksel olarak "aynılaştırılmamış" olmaları ve farklılıkları barındıracak şekilde "yabancılaşmamış" bir mekan kurgusuna sahip olmaları beklenir. Buna göre, kentin mekansal dokusu ile de "bütünleşmiş" bir kurguda tasarlanmaları gerektiği düşünülür. Örneğin, kamusal nitelikli meydanların yaya erişimi ağırlıklı bir bütüncül tasarımla desteklenmesi, yani yayalaştırılmış bölgelerle entegre edilmeleri,
  - i. öncelikle bu tür kentsel iletişim mekanlarının kentin geri kalan parçalarından ayrı bir başka parçaymış gibi bakılmasını önleyecek,
  - ii. sonrasında tasarım ögeleri ile bu alanların içerisinde yer aldıkları kente ait olduklarının ve o yer'in mekansal parça olarak da "özgün" olduğunun kabul edilmesini sağlayacak, ve
  - iii. özgün olmaklığı kentin o parçasının kentlilerce de benimsenmesinin anahtarı olacak,
  - iv. mekanın benimsenmesi ise kentsel iletişimin ilk adımını oluşturacaktır.

  Bu çerçeveden bakıldığında Konak Meydanının avantajlı konumda olduğu, diğer taraftan Kordon Yolu üzerindeki meydan düzenlemelerinin de etap etap gerçekleştirilmekte olan yayalaştırma bölgesi ile bütünleştirilecekleri gözönünde bulundurulduğunda kamusal anlamda gelişme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Geçiş ya da kavşak meydanlarının ise bu anlamda bir varlık göstermeleri mümkün olamaz.
- Kentsel çevrelerin özellikle son yıllarda vurgulanan **ekolojik açıdan yaşanabilirlik** kriterlerine uyum sağlamasının yolu meydanlar özelinde kuşkusuz peyzaj düzenlemeleri ile yakından ilgilidir. Meydanların mekansal donanımı içerisindeki yeşil doku aslında bu alanları tanımlayıcı ve kuşatıcı, dolayısıyla anlamlandırıcı bir etki yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. Diğer taraftan geçmişin meydanlarında daha küçük ölçekli olarak devreye giren yeşil alan donanımı, modern dönem meydanlarında İzmir özelinde daha ön

plandadır belki ama meydana yüklenen "nefes aldırıcı" özellik alan büyüdükçe belirsizleşir. Üstelik mekansal büyüklük arttıkça yeşil alan gereksinimi de artar.

Özellikle İzmir gibi yoğun yapılaşma dokusuna ve sıcak iklim koşullarına sahip kentlerde bu mekansal açıklıkların yaşanabilir klimatik ortamlara karşılık gelmesi beklenir. Bu açıdan yaklaşıldığında İzmir kenti meydanları içerisinde özellikle kamusal nitelik taşıyan Konak Meydanı ile Kordon Yolu üzerindeki meydan düzenlemelerinin bu anlamda yetersiz kaldığı söylenebilir. Çünkü yeşil alanlar ile çevrelenen ve tanımlanan bu meydanların, kentlilerin mekanda kalma sürelerini uzatabilecek klimatik tasarım ögeleri dikkate alınarak tasarlanmadığı görülür. Örneğin Kordon Yolu'nda, oluşturulan onca metrekare yeşil alan hem karbon döngüsünün sağlanması açısından (ağaçlardan yoksun olması kaynaklı olarak) kentsel yeşil dokuya fazla bir katkıda bulunmamakta, hem de gölge mekan oluşturulması yoluyla alan ısısının düşürülmesinde bir payı olmamaktadır. Bu durum meydanın sadece belirli zaman ve mevsimlerde ve sadece belirli etkinlikler için kullanılmak üzere tasarlandığını gösterir. Uzun süreli ve çok işlevli kullanım olasılıkları gözardı edilmiş gibidir.

- Kamusal nitelikli meydanların ölçek olarak büyümeleri, beraberinde meydanın insan ölçeğinden çıkarılarak bireyleri mekana **psikolojik olarak yabancılaştırıcı** bir etki yaratmasını da getirebilir. Kentliler,
    - mekanın ölçeği büyüdükçe ve boşluk hissi artırıldıkça,
    - kendilerine mekanda daha uzun süreli kalabilecekleri bir sosyo-kültürel ortam sunulmadıkça ya da o ortamı sağlayıcı araçları geliştirme olanağı tanınmadıkça,
    - mekanı tanımlayıcı ve anlamlandırıcı ögeler ile aralarında bir aidiyet duygusu oluşturamadıkça, ve
    - mekanı kullanımlarının ekonomik varlıklarından soyut olduğunun sinyallerini almadıkça,

  o meydanda bulunma doğrultusundaki hislerinde de o mekana yabancılaşma duygusu artar. Konak meydanının hala oturmuş bir düzenlemeye sahip olmamasının ardındaki eleştiriler de bir açıdan bu tür bir düşünce kaynaklıdır. Meydan kendisini tanımlayan ögelerini ve ölçeğini yitirmiştir. Kullanıcıları da bu yüzden o mekanı ağırlıklı olarak geçiş amaçlı kullanır olmuşlardır.

Kordon Yolu üzerindeki düzenlemeler de benzer şekilde tanımsız mekan oluşumları yoluyla kentlileri orada tutmak üzere salt organize etkinliklere dayalı bir işlevselliğe oturur. Bu ise kuşkusuz bireylerin psikolojik algıları üzerinde o mekanın salt organize etkinlikler için kullanılmaya "ayrılmış" bir mekan olduğuna dair kodlamalarda bulunur.

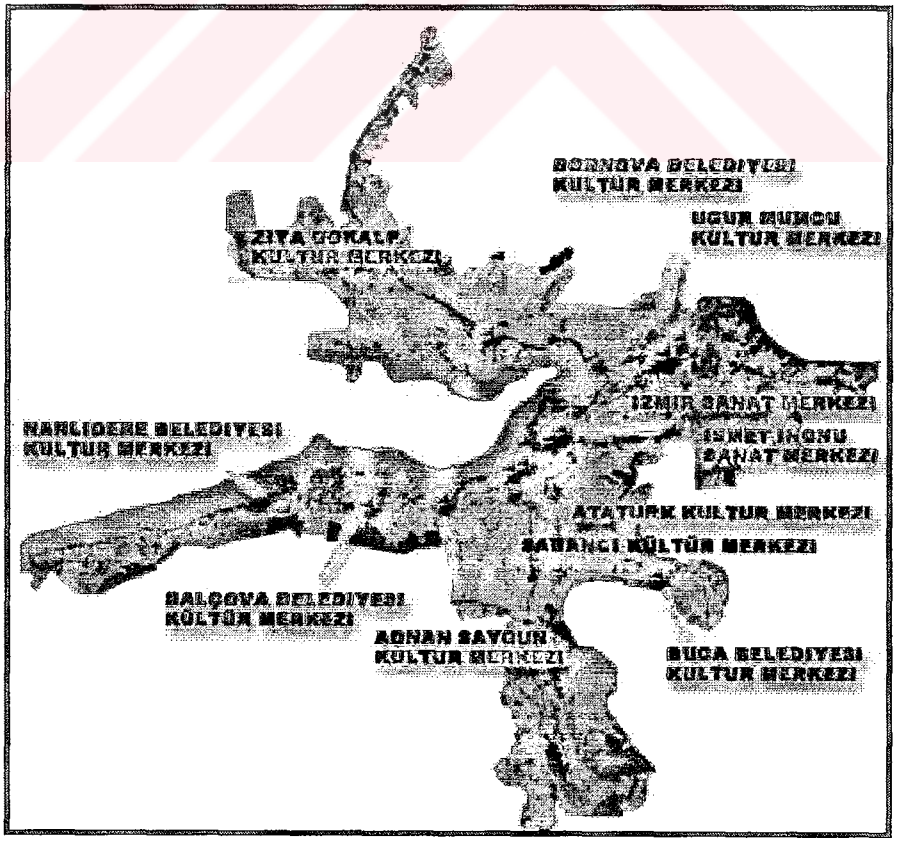
Diğer taraftan meydanların resmi söylemi temsil eden simgeleri kentlinin algısına sunmak üzere en etkin mekansal araçlardan biri olarak kabul edilmesi de söz konusudur. Çünkü meydanlar, kentlinin bilinç düzeyindeki kavramları besleyen somut birer kaynak olma potansiyeli taşırlar. Nitekim gerek Fuar'ı tanımlayıcı Lozan, Montrö ve Basmane meydanlarında olsun, gerekse de ideolojik bir simge olarak Cumhuriyet meydanı ya da Konak meydanında olsun, resmi söylem mekansal simgeler aracılığıyla kentlilerin algı penceresine yüklenmektedirler.

4.2.1.5. Kültür Merkezleri

Kamu yaşam ve dolayısıyla kamu alanları ile örtüşen ve kentsel tasarıma konu olan kent parçaları arasında kültür merkezleri de yer almak durumundadır. Çünkü kentin sosyal ve kültürel yaşamını ayakta tutan bu parçalar hem kente kimliğini veren alanlar arasında yer alabilmekte, hem de kentlilik bilincini oluşturucu başlıca mekanlar olarak rol oynamaktadırlar. Ancak kamusal kültür yaşamı anlamında sahip oldukları bu öneme karşın, gerek oluşum süreçleri, gerekse de tasarım ölçekleri itibariyle kentsel tasarım uygulamalarının pratik olarak dışında kalmaktadırlar. Bir başka deyişle, salt birer mimari mekan olarak tasarlanmakta olmaları sebebiyle kentsel kamusal alana taşan bir etki yaratmadıkları söylenebilecektir. Kuşkusuz çevrelerinde bulunan alanların kalitesini artırıcı bir özellik taşımaktadırlar. Ancak, rant dengelerinde alışveriş merkezlerinin yarattığı türden bir dalgalanmaya sebep oldukları öne sürülemez. Nitekim "günübirlik" anlamında tüm güne yayılamadan genellikle salt bir zaman dilimi ya da aktivite için ziyaret edilen alanlar olarak kullanılmaktadırlar. İzmir kenti içerisinde sayıca az olduklarından yakınılsa da Atatürk Kültür Merkezi, İsmet İnönü Sanat Merkezi, Sabancı Kültür Merkezi, İzmir Sanat Merkezi, Ziya Gökalp Kültür Merkezi, Ege Sanat Merkezi, Narlıdere Belediyesi Kültür Merkezi, Bornova Belediyesi Kültür Merkezi ya da Balçova

Belediyesi Kültür Merkezi gibi sayılabilecek birçok "yapı"dan sözedilebilir. 3 Ocak 2000 tarihli Hürriyet Ege Gazetesi haberine gore, İzmir Sanat Merkezi için şu açıklama yapılmaktadır: *"Alsancak Kültürpark alanı içerisindeki Kanal Ege Binasının "fonksiyon değiştirerek "Homeros Kültür Merkezi" olarak adlandırılması, 2000 yılı başında gündeme gelmiş ve uygulanmıştır. İçerisinde 300 kişilik bir tiyatro salonu, 100 kişilik bir auditoryum, sergi salonu, kitap satış reyonu ve café-bar bulunmaktadır*". Balçova Belediyesi Kültür Merkezi ise Balçova'da 8200 m^2 büyüklüğünde ve plan kararı itibariyle Belediye Hizmet Alanı olarak görünen bir alanda konumlandırılmıştır (Yeni Asır, 13. Ocak 2000). Diğer taraftan dil eğitimi ağırlıklı olarak işlev görmelerinin yanısıra sanatsal etkinliklere de yer veren Alman Kültür Merkezi, Fransız Kültür Merkezi, Türk Amerikan Derneği ya da İtalyan Kültür Merkezi gibi kuruluşlardan ya da Belediyelerin kendi bünyelerindeki kültür birimleri olarak Buca Belediyesi Kültür Merkezi, İZFAŞ Özdemir Sabancı Kültür Merkezi, Bornova Uğur Mumcu Kültür Merkezi, Belediye Sosyal Etkinlikler Merkezi ya da Konak Belediyesi Kültür Merkezinden sözedilebilir (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 Kültür Merkezlerinin Kent İçerisindeki Dağılımı

Sayılan merkezlerin hepsi birer "bina" olmaklıklarıyla, mimari ölçekte tasarlanmakta ya da tasarlanmış bir binaya kullanım değişikliği yoluyla entegre olmakta, bulundukları çevre ile bir bütün kamusal kültür mekanı olarak ele alınamamaktadırlar. Geleceğe ilişkin olarak önerilen projelerden bazıları ise şöyledir:

- Güzelyalı eski Troleybüs Garajının bulunduğu alanda yaklaşık 25000m^2 inşaat alanına sahip bir kültür merkezi tasarımı, yarışma ile belirlenmiştir. Adı "Adnan Saygun Sanat merkezi olacak kültür merkezindeki asal kullanım konferans salonları ve sergi alanlarıdır. (Yeni Asır, 3 Ocak 2000)
- Karataş'taki eski Sayaç Atelyesinin Konservatuar'a tahsis edilmesi gündemdedir. Bina restore edilecek, gençlerin ve çocukların kullanımına sunulacaktır. (Hürriyet Ege, 3 Ocak 2000)
- İzmir Enternasyonel Fuarı içerisinde bir "Kütüphane Merkezi" oluşturularak, İzmir Milli Kütüphanesine burada yer verilecektir. Ayrıca İzelman Binası da fonksiyon değişimine uğrayacak, "Arkeoloji Müzesi" haline gelecek, İzmir Ekrem Akurgal Müzesi olarak adlandırılacaktır. Ayrıca bir de "Bilim Merkezi" kurulması planlanmaktadır.
- Mevcut İtfaiye Binası, Kent Kültür Müzesine dönüştürülmek üzere onarılmaktadır.

4.2.2.5.1. Kültür merkezlerinin kamusal yaşam sunumu bağlamında eleştirisi

Gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan projelerden de görüleceği üzere, kültür merkezleri ya varolan bir binanın dönüştürülerek yeniden kullanılabilir hale getirilmesiyle ya da planda Belediye Hizmet Alanı olarak görülen bir alana tasarım yapılması ile gündeme gelen "mimari" projelerdir. Bu anlamda kendi içine kapalı bir kamu alanı olarak kentin kültürel yaşamına sunulmakta ve kentsel tasarıma konu olacak kapsamın dışında kalmaktadırlar. Ancak yine de tıpkı alışveriş merkezlerinin birer mimari ölçekli alan kullanımını içermelerinden ötürü kentsel kamusal mekanların sorgulanması bağlamında dışarıda tutulmaması gerekliliği gibi, kültür merkezleri de kentsel kamusal yaşam sunumu bağlamında tartışmadan hariç tutulmamalıdır.

i. Planlama ve tasarım açısından yapılabilecek kritikler:

Planlı ve plansız gelişim süreçleri açısından ele alındıklarında gerçekleştirilen imar planlarının kültürel alan kullanımları konusundaki açığı dolduramamasından ötürü, kültür merkezleri ağırlıklı olarak ya Belediye Hizmet Alanı lejandı altında çözümlenmekte, dolayısıyla o hizmetin Belediye tarafından kültürel aktivite ağırlıklı

olarak çözümlenmesi yerel yönetimin inisiyatifine kalmakta, ya da özel mülkiyette planla kontrol altına alınmamış bir düzende yer almaktadırlar. Birer yapı ölçeğine odaklanılması, planlama aşamasında kültürel aktivite merkezleri gibi kapsamlı bir alan kullanımına yer verilmemesi ile bağlantılıdır. Diğer taraftan özel çabaların gündeme getirdiği kültür merkezlerinin varlığı, binaların içinde saklı kalsalar ve de kamusal alan ile entegre bir çözüme kavuşturulmasalar da, kent içerisinde kültürel alanlara yönelik gereksinimin düzeyinin oldukça yüksek olduğu mesajını vermektedir. Alışveriş merkezleri örneğinde planlama sürecinin uygulama boyutuna yol gösterici olmak yerine, uygulamanın ardından gelmesi gibi bir durum kültür merkezleri için söz konusu değildir. Çünkü kültür merkezleri hem alışveriş merkezleri gibi arazi kullanım deseninde asal bir değişim yaratmamakta, hem de toplum tarafından talep edildiği yönde rant dengesini altüst etmemektedir.

Planlama ve tasarım sürecinde benimsenen ilkeler açısından irdelendiklerinde kültür merkezlerinin kentin modern kültür yaşamının simgesi olabilmek üzere tasarlanmış Sabancı Kültür Merkezi ya da Atatürk Kültür Merkezleri gibi örneklerin yanısıra, bir binanın fonksiyon değişimi ile kültürel aktivite alanına dönüştürüldüğü ve daha zorlayıcı tasarım olanaklarıyla gerçekleştirildiği örnekler de vardır. Bu merkezlerin her iki koşulda da kentsel açık alanlarla, yaya mekanları, rekreasyon alanları ya da kamusal nitelikli alanlarla doğrudan bir bağlantıya sahip olmadıkları, hatta kent içerisindeki varlıklarının çevre ile kopuk tasarımdan ötürü kimi zaman otopark gibi basit ama merkezin kullanımını zorlaştırıcı sorunlar yaratabildikleri söylenebilir. Diğer taraftan tasarım ilkeleri açısından daha asal olan bir konu da, bu merkezlerin kentsel kültürel aktivite gereksinimlerini karşılayabilecek olanakların yaratımında oldukça geri planda kaldıklarıdır. Örneğin, sahne gerektiren çok geniş kapsamlı etkinliklere gerek duyulduğunda stadyumlara ya da Fuar içerisinde boş duran pavyonlara başvurulmasının ardında da bu tür bir gereksinim yatar. Benzer şekilde İzmir kentine zaman zaman "kongre turizmi" kenti gibi bir vizyon yüklemesi yapılmak istense de, varolan sahne altyapısı bu tür yoğun kullanımları tam olarak karşılayabilecek durumda değildir (Bak. Tablo 4.4). Otel salonlarına ise bu yüzden başvurulur.

Tablo 4.4 İzmir Kentinde Kongre Merkezi Niteliğindeki Kültürel Altyapı Durumu

Kongre Yerleri	Salon Sayısı	Maksimum Kapasite (kişi)
Büyük Efes Oteli	13	1550
Hilton Oteli	11	1000
Termal Prenses Otel	2	800
Izmir Efes Convention Center	12	1430
A.K.M	3	654
D.E.Ü Sabancı Kültür Sarayı	2	538
Hotel Kaya Prestige	4	300

Kaynak: http://www.izmirturizm.gov.tr/t_kongre_turizmi.html

Ayrıca bu merkezlerin farklı kültürel etkinlikleri biraraya getirebileceği çok geniş yelpazeli bir alan yaratabilme olasılıkları, ağırlıklı olarak salt bir yapı içerisinde tasarlanma zorunlulukları kaynaklı olarak minimize edilmiş durumdadır. Bir kültürel kompleks bu anlamda kentin gereksinim duyduğu başlıca alanlar arasında gelmektedir. Nitekim kent içerisinde birçok tiyatro salonu, sanat galerisi, sinema ya da benzeri kültürel aktivite mekanının kent içerisindeki dağılımları, belirli semt merkezlerine göre değil, mülkiyet ilişkilerinin yönlendirdiği şekilde ve birbirlerinden kopuk bir ritmde gerçekleşmektedir.

Semt merkez alanlarının kültürel aktiviteler anlamındaki dengesiz dağılımları ***kentli bireyin katılım düzeyini*** de etkilemektedir. Birey, kenti kullanım çapı daraldığı ölçüde, kentin kültürel zenginliğinden de uzak kalmaktadır. Kültür merkezleri ise henüz bu açığı kapayabilecek ve birey katılımını artırabilecek yaygınlık ve donanıma sahip değildir.

ii. Mekansal bağlam çerçevesindeki sonuçlara ilişkin kritikler:

Birer mimari proje olmaları dolayısıyla yapılabilecek en asal kritik, kültür merkezlerinin "kültürel kompleks"lere karşılık gelen kamu alanları içerisinde çok daha kapsamlı bir kentsel tasarım parçası içeriğinde gerçekleştirilmiyor olmalarıdır.

- Öncelikle **tüketime endeksli olmamaları** kaynaklı olarak, kentliler tarafından fazla rağbet görmemeleri, kültür merkezlerinin aşması gereken ilk açmazı oluşturmaktadır. Ancak her ne kadar tüketim temelli birer aktivite alanı oluşturmasalar da, benimsenen işletme politikası merkezin

sadece belirli bir kesimin kullanabilmesine neden olabilmekte, bu ise merkezlerin tabandan giderek daha da uzaklaşması anlamına gelebilmektedir.

- Birer **kültürel etkileşim mekanı** yaratabilme potansiyelleri, kent içerisindeki yetersiz dağılımlarından ve kamusal nitelikli diğer kentsel alanlar ile ilişkilendirilmemelerinden olumsuz etkilenmektedir.
- Sadece kentin prestijli alanlarında konumlanarak, daha alt semt merkezlerine yayılma politikası benimsenmediği sürece kültür merkezlerinin salt **elitist tavrın hakim olduğu** ve **sosyal mesafeyi artırıcı** birer alan kullanım biçimi olarak görülmeleri kaçınılmaz olacaktır.
- Kültür merkezlerinin kentsel mekan organizasyonu içerisindeki ikinci sınıf konumlarının ardında resmi söylemin mekan organizasyonunun ekonomik temelli olup, sorgulamadan salt tüketime endekslenmiş birey profiline yönelik alan kullanım biçimlerini yaratmak istemesi yer almaktadır denebilir. Buna göre sanatsal ve kültürel etkinliklerin aydınlatıcılığının kentlilerin kamusal alandaki rollerinde bir değişime karşılık gelebileceği düşüncesi, **resmi söylemin mekan düzenini bozucu** olabilecektir. Bu yüzden kültür merkezlerinin kent içerisindeki asal rollerinin gözardı edildiği ve sadece birtakım binalar içerisinde hapsolup, kentle entegrasyonu ancak kısıtlı koşullar altında gerçekleştirebildikleri söylenebilecektir.
- Kültür merkezleri kentin salt belirli merkezlerinde konumlanmalarıyla, belirli **"yer"lerdeki kültürel/sanatsal katılım potansiyelini** dışlamaktadırlar.
- Merkezler arasında başlı başına kültürel kullanıma tahsis edilmiş binalara sahip olanlar arasında **ekolojik mimari detayların** dikkate alınmaması, bu tür bir ekolojik yaklaşımın gelenek haline gelmemiş olmamasıyla ilgilidir.
- Kültür merkezlerinin mimari dillerinin çağdaş çizgiyi yakalayabildiği ölçüde kentsel alt gruplara yönelmesi **psikolojik bariyerler** oluşması nedeniyle daha da zorlaşmaktadır. Prestijli mekansal çözüm dillerinin ve tasarımlarının kullanımı, bu alanların kentin sadece belirli kesimleri tarafından kullanımına neden olmaktadır.

4.3.Sivil Bakışlar:

Kentsel mekanın o kentte yaşayanlarca nasıl algılandığı ve yaşandığına ilişkin olarak oluşturulabilecek akademik ya da mesleki görüşlerin sivil bakış tarafından da desteklenir olması gerekir. Bu anlamda kuşkusuz tüm kentte yaşayanlar üzerinden genellenebilir bir görüş elde etmek mümkün değildir. Aynı şekilde, görüşü alınan kentlilerin kentsel yaşamda birer aktör olarak kimlikleri ile kendi benzerlerini temsil etmeleri de beklenemeyecektir. Ancak elde edilecek sivil bakış, bir taraftan kentlinin kendini ifade etme biçimlerine ilişkin bir görüş oluşturabilecek iken, diğer taraftan farklılıkların ortaya konulabildiği bir çerçeveyi de gözler önüne serebilecektir.

Böylelikle bir kentin tasarımına ilişkin görüşlerin, salt meslek kişilerinin yorumlarıyla sınırlı kalmaması ve o kentte süregelen yaşama ilişkin görüşler için o kentte yaşayan kişilere başvurulması, tıpkı 3.3.2. bölümünde olduğu gibi Türkiye özelinde de tekrarlanmak durumundadır. Bu doğrultuda ülkesel düzlemde ve İzmir kenti düzleminde yaşayan kentlilerle görüşmeler yapılmış ve sivil toplum bireylerinin kente bakışından kesitler sunulması mümkün olabilmiştir.

4.3.1. Ülke Deneyimi: Türkiye

Kentin dokusu, kimliği, kentsel konulardan haberdar olma durumu, kentsel projelerin içeriği, katılım ve kentsel muhalefet konularına temellenen yedi ayrı konuda 3.3.2. bölümü kapsamında geliştirilen sorgulama, bu sefer Türkiye pratiğine ilişkin olarak ele alınan örnek projelerin yer aldığı kentlerle de örtüşecek şekilde, o kentlerde yaşayanlara tekrarlanmıştır. İstanbul, Bursa, Ankara, Antalya ve Urfa'da yaşayan kentlilere yöneltilen bu sorgulama, yaş, meslek ya da cinsiyet gibi sınırlamalardan bağımsız, salt o mekanda yaşıyor olma gibi bir değişkene bağımlı olarak gerçekleştirilmiştir.

4.3.1.1. İstanbul Örneği

İstanbul metropoliten kent özelinde görüşlerine başvurulan ilk kişi doğma büyüme İstanbul'lu olduğunu ifade eden Hikmet İskender[39]. Kendisi İstanbul Teknik Üniversitesi Kimya-Metalurji Fakültesinde görevli 38 yaşlarında bir akademisyen. Kente ilişkin olarak görüşlerinin kimi zaman salt İstanbul'a özgü olmayıp tüm ülke için genellenebilecek bir pratiği sergilediği söylenebilir:

"Politik ve kısa vadeli kararlar ile kentin yapı dokusu bozuluyor; var olan da bakımsızlık ve ilgisizlikten dolayı yeterince korunamıyor. Örneğin ulaşım konusunda, İstanbul metrosunun sadece Taksim'den 4. Levent semtine kadar getirilip, içinde yaklaşık 10.000 civarında öğrencisi/memuru/öğretim üyesi olan İTÜ Maslak kampüsüne kadar (en azından) hizmet verdirilmemesinin, iki duraklık bu düz mesafenin aşılamamasının teknik sorunlardan ziyade politik amaç ve bazı kurumların/şahısların maddi menfaat kaygılarından kaynaklandığı söylenebilir

Varolan doku içerisinde kentin tarihsel kimliğiyle çağdaş kimliği arasında bir çatışma olup olmadığı konusunda mevcut kanun ve düzenlemelere rağmen bir çok yerde bu çatışmanın hakim olduğu yapılar ve uyumsuz yapılaşma kolaylıkla görülebilir. Uyumlu bir yapılaşmaya örnek ise yine Taksim semtinde bulunan Hyatt Regency otelidir. Bu otel tam karşısında bulunan İTÜ Taşkışla binasına uygun şekilde yapılmıştır ve dokuya uyum sağlamıştır, insanları rahatsız etmemektedir. Tezatta ise İTÜ Taşkışla binasının hemen arkasında bulunan ve Gök kafes olarak adlandırılan otel, son derece uyumsuz ve yerine yakışmayan bir şekilde durmaktadır.

Kent gündeminde olan kentsel tasarım konuları hakkında özel televizyon kanalları, yazılı basın ve daha çok söylenti yoluyla çok kısıtlı da olsa bazı gelişmelerden kentte yaşayanların haberi olmakta. Ancak daha ziyade rant sağlamak amacı güden tasarımlar tercih ediliyor ve kentte yaşayanlara da maalesef sadece olayları izlemek ile yetinme rolü düşüyor, dolayısıyla katılım mümkün olamıyor. Yurtdışında örneği görülen/yaşanan yakın çevredeki yapılaşma ile ilgili olarak görüş alma ve onay verme toplantıları belki de yasal zorunluluk olmasına rağmen ülke genelinde görülemiyor.

Kent içerisinde gerçekleştirilen kentsel tasarım projelerin ne konuda olduğu ya da bir plan kapsamında yapılıp yapılmadıkları konusunda bilgi edinmek ise genellikle inşaata başlandıktan sonra gözle görerek ve bitmesini bekleyerek söz konusu yapılaşmanın türünü çözmek şeklinde gerçekleşiyor. Gerçi alınan mekansal/kentsel kararlara katılabilmek konusunda mutlaka kağıt üzerinde bir merci vardır, ancak doğma büyüme bir İstanbul sakini olunsa da gerek pratikte ve gerekse sosyal çevrede bugüne kadar böyle bir merciye başvuran ya da böyle bir merci tarafından görüşü sorulan birine rastlamak mümkün değil.

Diğer taraftan son yıllardaki uygulamalar kesinlikle tüketime hatta lüks malların tüketimine yönelik olarak gerçekleşiyor. Kültürel ağırlıklı bazı projeler olsa bile çok azınlıkta kalıyor; buna örnek olarak Zeyrek evleri projesi verilebilir.

Kentsel/mekansal üst ölçekli kararlara karşı ise daha ziyade ilgili meslek odası ve sivil insiyatifler müdahale/muhalefet ediyor, üniversiteler ve siyasi partilerin ilgili teşkilatları da buna katılabilmekte. Halk en güvenilir kurumlar olarak Üniversiteleri ve Meslek odalarını görüyor denebilir, çünkü siyasi kurumlar ve bazı sivil toplum organizasyonları duygusal veya maksatlı davranabilmekte. Medya gücünü arkasına alan her kurum halktan destek görebiliyor ve halk yönlendirilebiliyor. Ancak konu ile ilgili fikri alınacak

---

[39] 13.03.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

en önemli kurumlar teknik görüş belirten ve bu konuların uzmanı olarak danışılan kurumlar olmalıdır."

Görüşü alınan ikinci kişi ise Ceyhan Kahya. Kendisi Meteoroloji Yuksek Muhendisi olup İstanbul Teknik Universitesi Meteoroloji Muhendisliği Bölümü'nde çalışan 28 yaşında bir araştırma görevlisi. Yaşadığı kent olan İstanbul'a ilişkin görüşleri, sadece bir metropoliten kentin maruz kaldığı açmazları sergilemekle kalmayıp, ayrıca bir sivil görüş olarak mekansal konular üzerindeki kentli bilincini de net bir şekilde yansıtabilmektedir. Kahya'nın görüşleri aşağıdaki gibidir[40]:

"Kentle ilgili mekansal kararlar alınma aşamasında, kent dokusunun öncelikli olması gerekirken bunun yerine karar alan merci ya da kişilerin önceliklerinin gözönüne alındığına bağlı olarak, kentin mimari yapısının zaman içerisinde gerçek kimliğinden uzaklaştığı söylenebilir. Kent içerisinde birbirine bitişik semtler arasında bile mimari doku açısından rastlanan farklılıklar açıkça göze çarpmakta. Yeşil alanların azlığı, varolanın da ilgisizlik ve bakımsızlık sonucu tahribatı, gelecekte bunların da yokolacağını göstermekte. Nüfusun göç vb nedenlerle önlenemez artışına paralel olarak da hem yerleşim alanlarına, hem de ulaşıma olan ihtiyaç gün geçtikçe artmakta. Sonuç olarak da geleceğe yönelik uzun vadeli planlar yerine anlık kararlar uygulamaya alınmakta.

Tarihi bir kimliğe sahip olma özelliğini ve güzelliğini yaşadığımız İstanbul kentinde, insanların bunun öneminin farkında olmadığını bilmek ve yapılaşma dokusunda bunun öncelikli olmasını beklemek yerine tarihe sahip çıkmamak, farkında olmamaktan kaynaklanmakta. Ekonomik sıkıntı ve gelecek kaygısı taşıyan insanların günün koşuşturması içerisinde çevresinde olup bitenlerin ne derece farkında olduğunun, nerede yaşadığını kavrayabildiğinin, alışagelmiş yaşam tarzı içerisinde İstanbul gibi her noktada tarihi bir öğenin rastlanabileceği bir kenti ne derece benimsediğinin ve bu kentin farklı yanını keşfederek, tarihi mirasını ne derece koruyabildiğinin üzerinde durulması gerekiyor. Bu şekilde yapılarıyla, dokusuyla bir bütün olarak o kentin, insanlarında bıraktığı etkinin anlaşılabilmesi mümkündür.

Diğer taraftan, tarihsel süreç içerisinde farklı kültürlere ev sahipliği yapmış bir kent olmasının sonucu olarak kentin her yerinde bu farklı kimliklerin bir örneğini görmeniz mümkünken, kentin tarihsel dokusu, dıştan gelen göçe bağlı nüfus artışıyla paralel bir hızda, "rant" kaygısıyla ve "politik" etkilerle bilinçsizce yokediliyor. Eski eser kapsamında yıkımına izin verilmeyen binalara, daha yakın zamanda yapılmış olan çevredeki binaların kat seviyesine ulaşmak için, tarihsel kimliğini korumak bir yana, tamamen farklı karakterde, alttaki katlarla ilişkisi olmayan yeni katların eklenmesine bile oldukça sık rastlanabiliyor. Bazı korunması yine de başarılabilmiş olan küçük bölgeler hariç, genel olarak bakıldığında kent kimliğinin modern ama yine de tarihsel öğeler içeren mimariyle çatıştığı söylenebilir. Özellikle arka plandaki tarihsel dokuyla paralellik oluşturması düşünülerek o yapının çevresinde inşa edilen birçok kötü örnek sıralanabilir. Yolun bir tarafında en son teknolojiyle donatılmış gökdelenler ya da apartmanlar yükselirken, diğer tarafında bunun tam tersi bir dokuyla karşılaşmak artık şaşırtıcı bile değil.

Bunun yanısıra İstanbul metrosunun güzergahı üzerinde karşılaşılan tarihi eserler sonucunda, güzergahın bir şekilde değiştirilmesi yerine en kolay çözüm olan Bizans dönemine ait bu eserlerin güzergahtan kaldırılması (!) önerilebiliyor. Dünya tarihi

[40] 04.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

eserleri koruma kurulları devreye girmese hiç kimsenin haberi olmadan, bunların kolayca ortadan kaldırılabileceği, tarihsel kimliğin çağdaş bir kimlik kazandırılması için hiç düşünmeden ve acımadan yokedilebileceği biliniyor. Kaldı ki bu sadece bilinen bir örnek, bugüne dek bilinmeyenlerin akıbetlerinin ne olduğunun bilinmesi, bilinse de geriye dönülmesi mümkün değil.

Kent gündemindeki kentsel tasarım konularından haberdar olma konusunda ise, eğer bu konuyla bizzat ilgilenilmiyorsa, işiniz bu konularla bağlantılı değilse ya da yakın çevrenizde bu konuyla çalışan ya da ilgilenen insanlar yoksa, açıkçası tasarım konularından ancak ve ancak bittikten, kullanıma açıldıktan sonra haberiniz olabiliyor. Bazı büyük projelerde basın organlarından bilgi almanız mümkünse de, bu haberler sizin sorularınıza cevap vermekten uzakta, geniş kapsamlı olmuyor. Yayın organları da projelerde yolsuzluk vb. sansasyona yönelik haberler olduğunda bu konularla daha çok ilgileniyorlar. Varolan haberler de çoğunlukla ulaşım gibi halkı doğrudan ilgilendiren konularda yoğunlaşıyor. Mimari tasarım ya da tarihsel gelişim, restorasyon gibi haberler pek ilgi görmüyor. Bazı durumlarda da söylenti şeklinde haberlerin yayıldığı gözlenebiliyor.

Kentsel tasarım projelerinin yoğun olarak ne tür kullanışlarla desteklendiği ve bir plan kapsamında yapılıp yapılmadıkları konusundaki bilgilere ise genel olarak bu tür tasarım projeleri kullanıma sunulduktan sonra ulaşılabiliyor. Yapım esnasında inşaatın dışında yeralan ve kısıtlı da olsa proje adı, planı vb bilgileri içeren levhalar dışında açıklayıcı bilgi edinilemiyor. Özel bir merakınız yoksa da her gün gelip geçtiğiniz yol üzerinde görebileceğiniz bu tür projelerin yapım aşamasında detaylı bilginiz olamıyor.

Diğer taraftan kente ait bir konuda vatandaştan görüş istenmesi bir yana, özellikle tarihsel ya da sit alanı vb. bölgelerde, kent koruma kurullarının görüşü yasa gereği alınmak zorundayken, bu kurulların fikirleri proje sahipleri ile çeliştiğinde, koruma kurullarının kararının kabulü yerine, kurul başkanlarının görevden alınması söz konusu oluyor. Kaldı ki geriye dönüp bakıldığında özellikle İstanbul'da bu acı gerçeğin pek çok kereler yaşandığı biliniyor. Vatandaşların da görüş bildirebileceği bir merci bulunmakta, fakat yasa gereği son sözü söyleme yetkisini elinde bulunduran kurullar bile çıkarlar ters düştüğünde saf dışı bırakılabiliyorken, vatandaşların fikirlerinin ne ölçüde değerlendirmeye alınacağının, bu fikirlere bir değer verilip verilmeyeceğinin bile meçhul olduğu ortada.

Son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar, ülke gerçeğiyle paralel bir şekilde tüketime yönelik. Kültürel kullanım ağırlıklı tasarımlar az da olsa yok değil, fakat bir bütün içerisinde değerlendirildiğinde, büyük bir parçada çok ama çok küçük kalıyor. Zaten yok denecek kadar az olan yeşil alan uygulamalarında bile tamamen ticari kaygı ön plana alınarak tasarlanmakta. Ufak çapta da olsa yürütülmeye çalışılan kültürel kullanım ağırlıklı çalışmalar ise ödenek eksikliği gibi çok zor koşullar altında varolma çabası içerisinde.

Ayrıca, kentsel ya da mekansal üst ölçekli kararlara karşı muhalefet yürütülmüyor. Yürütülmeye çalışılan muhalefetin de önemsenmediği ve özellikle uzun zaman süreçlerinde, ilk başta ağırlıklı olarak yürütülmeye çalışılan muhalefet girişimlerinin zaman içerisinde tamamen pasif hale geldiği, bir süre sonra ise sindirildikleri söylenebilir. 6-7 yıl önce İstanbul Teknik Üniversitesi Taşkışla Kampüsü -ki eski eser kapsamında çok özel bir yapıdır- dönemin belediye başkanı ve üst düzey yöneticileri tarafından boşaltılarak, otel yapılması kararı alınmıştır. Bu karara üniversite rektörü vb kişiler de onay vererek, anlatılması ya da anlaşılması mümkün olamayan kültürel ve tarihsel bir, tabiri yerindeyse, cinayete ortak olunmuştur. Bu bağlamda binanın kullanıcıları olan Mimarlık Fakültesi; öğretim üyeleri, öğrencileri ve elemanlarıyla ciddi bir muhalefet yürüterek, tarihsel kimliklerini ve eğitim-öğretim kurumu olmaları vasıflarını yitirmemeyi başarmışlardır. Buna benzer örneklerin çoğaltılması mümkündür ve ne yazık ki bu örnekler yukarıdaki gibi başarılı olamamış ve İstanbul'un tarihi,

kültürel görüntüsünün ticari ve politik kaygılarla yokedilmesi sadece seyredilmiştir. Bu anlamda da İstanbul'un Boğaz siluetine gözatmak yeterli olacaktır."

4.3.1.2. Bursa Örneği

Bursa kentinde yapılan ilk görüşme doğma büyüme Bursalı 25 yaşında bir bankacı: Müge Zıngır. Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu ve son 1 yıldır Şekerbank'ta görev yapıyor. Yaşadığı kente ilişkin görüşleri ile kısa ve net bir perspektif çiziyor[41]:

"Bursa mimari açıdan kendine özgü tarzı olan bir şehir. Modern yapılar gün geçtikçe çoğalsa da dev gökdelenlerin olmaması, yeşil alanlara şehrin hemen her yerinde rastlanması ve tarihsel kimliğini hala koruması anlamında kesinlikle çok sıcak ve samimi.

Ancak yeni inşa edilen mekanların eskilerle uyum içinde olduğunu söylemek zor. Çünkü modern mimari şıklığı, lüksü ve konforu vaad ederken eskiye ait ihtişamı ıskalıyor. Ama yine de bu görüntünün rahatsız edici değil gerekli olduğu düşünülebilir, ki bazı mekanlarda hoş sentezlerin ortaya çıktığını bile görmek mümkün.

Kentte yaşayanların kentle ilgili konulardan haberdar olmaları ise daha çok ulaşımla ilgi konular için geçerli çünkü işten eve sürekli yol güzergahlarında değişiklik olmakta. Metro inşaatı ya da çevre düzenlemesi nedeniyle sürekli ulaşıma kapanan yollar trafiği çekilmez hale getiriyor. Bunun dışında alışveriş mekanlarıyla ilgili haberler de ilgi alanıma girdiğinden her zaman dikkatimi çeker. Kent tasarımı ile ilgili mutlak yayınlar vardır ama kişisel ilgisizliğim nedeniyle bunlardan neredeyse hiç haberdar olmuyorum.

Son zamanlarda Bursa'daki en önemli proje metro inşaatı olsa gerek. Trafiği rahatlatmak amacıyla bu konuda ciddi bir çalışma var ve sanırım artık son aşamada. Soğanlı Botanik Parkı yakın zamanda tamamlanan önemli bir yeşil alan projesiydi, ama ne yazıkki düşünüldüğü gibi Bursa'nın gözde mekanlarından olamadı. Ancak Bursa'nın alanında marka olmuş isimlerini burada mekanlar açmaya hazırlandıkları biliniyor ve hala umut vaad ediyor. Alışveriş alanları hepsinden daha hızlı ve çok daha fazla kişiye ulaşarak her gün çoğalıyor.

Bir vatandaş olarak hiçbir zaman kentsel konularda görüşümüz istenmiş değil. Başvurabileceğim bir ortamdan da haberdar değilim ama bu konuda şahsen en ufak bir çabam olduğunu da söyleyemem.

Diğer taraftan, son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar arasında para harcarak vakit geçirilen ticari mekanlar kesinlikle en çok yatırım yapılanlar. En çok talep gören ve amacına ulaşanlar da onlar.

Kentsel konulara bütün olarak bakıldığında ve muhalefet yaratan konuların ne olduğu ve bu muhalefeti kimin yürüttüğü düşünüldüğünde ise zaman zaman birtakım sivil toplum kuruluşlarının muhalif eylemlerine tanık olunduğu söylenebilir, ancak sıklığı ya da etkisi konusunda bilgi sahibi olmak için özel olarak ilgi duymak gerekli."

Bursa kentinde yaşayan bir başka Bursalı ise 43 yaşında bir mimar olan Nurdan Topograf'tir. Kendisi 1985 yılından beri kendine ait özel mimarlık bürosunda mimari

[41] 07.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

proje tasarlayip, kontrolörlüğünü üstlenmekte. Kente ilişkin görüşleri ise bir mimarın gözünden olması itibariyle ayrı bir anlam taşıyor:[42]

"Bursa bugün çığrından çıkmış bir göç şehri. Örnek vermek gerekirse Istanbul'un yavrusu (tek fark mesafeler kısa). Kenti ilgilendiren tüm kararlar siyasi ortamlarda oluştuğundan olsa gerek, rant olgusunu da düşündüğümüzde Bursa kent merkezinde ileriye dönük çok sayıda yanlış karar veriliyor. Mekan olgusu ele alındığında, konut alanlarında genelde 5 kat ya da daha yüksek yapılaşmanın hakim olduğu görülür. Buna karşılık yollar dar olup, yeşil alan ve sosyal donatılardan yoksundur ya da bu donatılar yetersiz kalır, çünkü Bursa'nın büyük bir kesimi eski kent dokusu üzerine kurulmuştur. Yeni yerleşme birimleri daha şanslıdır tabii ki.

Bursa kent merkezinde iki büyük yeşil alan vardır ki, kentin ciğerleri gibi işlev görürler: Kültürpark ve Soğanlı Parkı. Bir üçüncüsü de aday Paşa Çiftliği. Büyükşehir Belediye başkanımız istedi diye başka çözümleri de varken yonca kavşak düzenleyeceğiz diye bu yeşil alan tahrip ediliyor. Dava açılıyor. İnşaat durduruluyor. Belediye Başkanımız "bazı kişiler tarafından çalışmalarımız durdurulmuştur. Bu nedenle trafiği çözemiyoruz" diye boy boy afişler asıyor. Bazı kişiler ise sivil toplum örgütleri (mimarlar odası vb.) ve mal sahibi. Çünkü mal sahibinin (çocuğu yok) derdi bu büyük yesil alanı kente kazandırmak, talan edilmesini önlemek. (Şu anda o afişler asılı. Tam gündemdeki bir örnek.)

Kısacası, Bursa günübirlik kararlarla büyüyen bir karmaşa kenti. Kentli olarak bu şehirde yaşamak zaman zaman çok yorsa da, Bursa'nın en büyük avantajı Uludağ, İznik gölü, Uluabat gölü, deniz kıyıları ve ovasının olması ki bu hepimize nefes aldırıyor.

Tarihi kent dokusu yeni oluşan kentin içinde sıkışmış gibi. Şu anda değil ama zamanının 5-6 katlı müteahhit işi yapıları Osmanlı devri yapılarıyla boy ölçüşüyor sanki. Şu anda eskiler korunmaya çalışılıyor. Yeniler ise genelde eskileri örnek alamaz. Çünkü imar durumları müsait değil.

Kent ve kente ilişkin projeler konusunda ise haberdar olma sorunu yok gibi. Bursa her ne kadar büyüse de, belli çevreler küçük. Bilgi almak isteyen herhangi kentli sivil toplum örgütlerine çok kolay ulaşabiliyor. Yerel basın da özellikle sansasyonel konuları işlemeyi seviyor. (Bursa'da üç büyük TV kanalı ve gazete var.)

Kentte gerçekleştirilmekte olan projelere örnek olarak bugün eski garaj alanı (ki bugün kentin göbeğinde yer alan büyük bir alandır) ve çevresinin düzenlenmesi gündemde. Büyük çabalardan sonra kent meydanına dönüşmesi planlanıyor. Altında, kottan kurtaran kısımlarında ve çevresinde alışveriş merkezleri (yani, yine rant) hakim. Konu tartışmalı, devam ediyor.

Kentsel konulara katılabilme anlamında duyarlı kentlinin ulaşabileceği meslek odaları var. Bunlar ayrıca İl Koordinasyon Kurulu (TMMOB'ye bağlı odalar), Akademik Odalar Birliği (TMMOB'ye bağlı odalardan bir kısmı ve Diş Hekimleri Odası, Baro gibi meslek odalarından oluşmuş bir birlik) ve ayrıca Yerel Gündem 21 gibi sivil insiyatifler var. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi web sayfasında bir forum köşesi var, ama ses getirmiyor.

Kent genelinde gerçekleştirilen projelerin hemen hemen hepsinin tüketim amaçlı olduğu yorumu yapılabilinir.

Kentsel muhalefet konusunda ise Koruma Kurulu'nun iyi çalıştığı söylenebilir. Halktan fazla katılım yok. Ancak bir örnek vermek yerinde olacak: Bursa'nın merkezinde stadyumun karşısında, normalde 5 kat imarlı bir arsaya geçen dönemin ilçe belediye başkanının verdiği özel ruhsatla 24 katlı bir alışveriş-eğlence merkezi yapıldı. Mimarlar odası daha inşaata başlanmadan dava açtı. Daha sonraki süreçte Akademik Odalar Birliği de taraf oldu. Malum hukuk ağır işliyor. Dava kazanıldı ancak inşaat bitti. Büyük törenlerle açıldı (Sahibi Flash TV'nin sahibi olduğundan açılış bütün gün canlı yayında idi). İlk başta meraktan herhalde çok müşteri topladı. Ancak şu anda kapısına kilit

[42] 11.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

vuruldu (sadace tüm uyarılara rağmen Migros market çalışmaya devam ediyor). Binanın tamamı bos bir canlı cenaze gibi. İlçe belediyesi şimdi yıkım ihalesi açtı ancak ihaleye katılan müteahhit olmadı. Bursa halkı aslında yapıyı kullanmayarak sözünü söyledi sanırım."

4.3.1.3. Ankara Örneği

Başkente ilişkin ilk görüşme Ankara'da yaşayan 50 yaşlarında bir muhasebeci olan Hakan Koç'un aktardığı bilgilere temelleniyor. Yaşadığı kente ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi ifade ediyor:[43]

"Ankara'nın şehir planlaması 1930'lu yıllarda 50 yıl içinde 300.000 kişilik bir nüfusa ulaşacağı varsayımı ile yapıldığı söylenir. Kızılay meydanı merkezli bir büyüme planlaması, ciddi anlamda geçit vermez bir trafik akımı oluşturmuştur. Yüksek irtifalı binaların yapılması hava akımının doğal akışını önlemiştir. Bunlar gibi birçok aksaklık saymak mümkündür. Yanlış planlanan bir kentte yaşamanın hissettirdiği duygusuzluk, yaşayan her insana hakim olan duygu haline gelmiştir.
Türkiye'nin tümünde olduğu gibi, Ankara'da da yavaş yavaş yok olan tarihi doku, garip bir biçimde modern mimariye kafa tutarcasına tamamen silinmemekte ısrar ediyor. Estetikten uzak cam yüzeyli binalar, karıncaya bastığını farketmeyen bir fil misali çoğalmakta. Turizm sayesinde, lokanta haline getirilen bir miktar tarihi yapıların yaşamları garip bir restorasyon sonucu hilkat garibesi olarak uzatılmakta.
Kentsel konulardan haberdar olunma konusuna gelince, talihsiz Ankara'nın yaşayanları iki yerel televizyon ve üç, dört radyo sayesinde yerel basını olmadan yönetenlerin bilmelerini istedikleri kadarını bile öğrenememektedirler.
Kentsel projeler konusunda ise tabana yayılmayan bir bilgiyi edinmek pek kolay değil. Genel olarak komşumuzun bile ne halde olduğu ile ilgilenmeyen bizler, yaşadığımız kentte ne olup bittiğini pek merak etmeyiz esasında.
Katılım ise mümkün değil. Kendi üyelerinden bile görüş almayı küçüklük olarak gören yerel yönetim ve bağımsız kuruluşların doğal olarak vatandaşlardan da görüş almasını beklemek ham hayal olur.
Son zamanlarda gündeme gelen projeler tamamen tüketime ve siyasi yatırıma yönelik aktiviteler ile destekleniyor.
Diğer taraftan, ünvanlı fakat kişiliksiz, sadece yapılanma içinde olan meslek odalarının, içeriksiz, beceriksiz, gösteri amaçlı, faaliyet bile denemeyecek ufak kıpırdanmaları kentsel yönetimler tarafından ciddiye alınmamaktadır. Ciddiye alınmayan kurumlar, doğal olarak vatandaş tarafından da ilgi görmemektedir. Kaldı ki, oturduğu apartmanın kat malikleri toplantısına bile katılmayan bizlerin kentimizin yönetimi ile ilgili konularda duyarlı olması beklenemez."

Armanç Ekinci, Ankara'da yaşayan 31 yaşında Kürt asıllı bir Türkiye vatandaşı. Görüşlerini elektrik mühendisi ve doğma büyüme bir Ankara'lı olarak aktarıyor:[44]

"Türkiye'nin başkenti olan Ankara'da yaşamaktayım. Mimari yapının bir plan içinde gelişmesi beklenirken bunun yaşama geçirilemediğini düşünüyorum. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki başkent ya da büyükşehirlerle (New York, Paris, Washington gibi) kıyaslandığında yapılaşma konusunda kullanıma ve estetiğe yönelik ciddi sorular

[43] 17.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.
[44] 18.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

karşımıza çıkmaktadır. Burada finansal sorunlar kadar karar veren insan faktörünün de önemli olduğunu zannediyorum. Özellikle gecekondulaşma ve kağıt üstünde olmasa da pratikte belediyenin bu tip yapılaşmaya verdiği destek (bir şekilde buralara altyapı sağlayarak) bu sorunları içinden çıkılmaz bir boyuta taşımaktadır. Ankara yukarıdan bakıldığında ya birbirine geçmiş çok katlı estetik kaygısı olmayan binalardan ya da belli yerlerde kümelenmiş gecekondu şehirlerinden (ya da köylerinden) oluşmuş gözüküyor. Yeşil alanların yeterli sayıda ve kalitede olmadığı düşünülürse bu da insanı boğan sıkıntıya sokan bir ruh haline sürüklüyor. Bir de bunun üzerine modern toplu taşımacılık sistemlerinin eksikliği (metro, hafif raylı sistemler, şehrin etrafını dolaşan ve şehrin merkezlerine irtibatı olan otoyolları) nedeniyle oluşan trafik eklenince insan yaşadığı şehirden sıkılabiliyor. Öyle ki insan tatil günlerinde açık havada gezilecek mekan eksikliğinden ve trafikten etkilenerek dışarıya bile çıkmak istemeyebiliyor.

Eski ile yeni arasında bir karmaşa olduğu kanısındayım. Zaman zaman abartıya kaçarak kentin tarihsel kimliğiyle ilgili (Ankara'nın tarihsel kimliğinin bu yüzyılın başlarında şekillendiğini düşünerek) yapılar, eserler inşa edilmesine karşın bunun bir program çerçevesinde olmadığını gözlemliyorum. Her belediye biraz da kendi kültür ve dünya anlayışına uygun olarak şehrin görüntüsüne yön vermekte. Elbette bu durum bilimsellikten uzak olduğundan sonuçta bir karmaşa meydana geliyor. Yine de genel olarak bakıldığında tarihi nitelik arka planda kalırken, modern mimarinin ön plana çıktığını ve fütursuzca eskiyi yok ettiğini düşünüyorum.

Genelde ulaşıma yönelik yeni düzenlemelerden ve çalışmalardan haberdar oluyorum. Bir de eğer çok büyük bir alışveriş merkezi tipi bir tesis yapılacaksa medya yoluyla bilgileniyorum. Ancak yeterli olduğunu söyleyemem.

Gerçekleştirilenler arasında sadece ticari amaçlı yapılmış tesislerin (alışveriş merkezleri vs) kullanımına yönelik bilgi sahibi olabiliyorum. Bir de yeni ulaşım sistemlerine ilişkin projelerden bir nebze haberim oluyor.

Kesinlikle söyleyebilirim ki yapılan yapılar ağırlıklı olarak tüketimi destekliyor. Yani para harcayarak zaman geçirebileceğiniz yerler. Ancak yine de böyle yerlerde bile az da olsa kültürel kullanım ağırlıklı aktiviteler desteklenebiliyor.

Kentsel kararlar konusunda vatandaşlardan bir bilgi edinilmesi söz konusu değil. Bu anlamda alınan herhangi bir karara katılmadım. Belediye'de görüşlerimi bildirebileceğim ve şikayetçi olacağım bir merci olduğundan eminim. Ancak ciddiye alınarak uygulanacağı konusunda ciddi şüphelerim olduğundan böyle bir başvurum olmadı.

Projelere karşı getirilen muhalefet konunun önemine ve çeşidine göre farklı kurum veya kuruluşlardan gelebiliyor. Örneğin konu medyatikse mutlaka muhalefet partilerinden ve aday belediye başkanlarından tepkiler geliyor. Ancak bu tepkiler haklı ya da haksız da olsa bilimsel olmayıp daha çok popülist bir yaklaşım sergiliyor. Ancak mühendis ve mimar odalarından ve/veya üniversitelerden yapılan muhalefet daha objektif ve bilimsel yapılıyor. Eğer medyayı da kullanabilirse bu kurumlar tanımlanan kentsel muhalefeti bir şekilde yürütebiliyorlar. Ancak istenen sonucu aldıkları söylenemez."

4.3.1.4. Antalya Örneği

Antalya kentine ilişkin görüşmeler, kentin yerle yönetim organı olan Antalya Belediyesi'nde çalışan bir şehir plancısının aktardığı bilgilere dayanıyor. Buna göre ilk sorgulama Burak Günaydın ile yapılmıştır[45]:

[45] 11.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

"Çok hızlı gelişen ve büyüyen bir kent olması nedeniyle mekansal kararlar özellikle de yapılaşma dokusu kesinlikle kötü bir gelişim göstermiştir. Mimari yapılar ve yeşil alanlarda iyileşme hissedilse bile ulaşım sistemi ve oturmuş yapılar kentte tam bir karmaşa yaratıyor. Yeni düzenlenen alanlar nispeten doku olarak daha iyi bir düzen içermektedir.
Varolan dokuda modern yapılaşma ile geleneksel doku arasında kesinlikle bir çatışma var. Genelde tarihi alanlardaki yapılar yenilenirken, düzeltilirken uyuluyor, alandaki yapılarla bütünlük gösteriyor. Fakat diğer alanlarda bu çok nadir görülürken genelde bir uyum yok denebilir.
Kentin gündemindeki kentsel tasarım konuları hakkında yerel televizyonlardan, gazetelerden (yerel ve belediye) ve şehir plancıları odası bülteninden yararlanmak mümkün. Genelde park ya da meydan düzenlemeleri konu ediliyor.
Yapılan ve yapılması düşünülen ve de üzerinde çalışılan projeler genelde Fuar veya hepsini kapsayan bir kültürpark niteliğinde, içinde kongre merkezi, rekreasyon alanları, ticaret merkezlerinin bir kompleksinin oluşturulduğu projeler gerçekleştiriliyor.
Kentsel kararlara katılıma ilişkin bir program bulunmuyor ama genelde projelere destek isteniyor. Bunların içinde de güzel projeler oluyor. Ancak yerel basın ve Odalar da muhalif görüşler belirtilebiliyor. Muhalif görüşler için Yerel Gündem 21 de kullanılabiliyor.
Son yıllardaki projelerdeki aktiviteler hem tüketim, hem de kültürel aktiviteler ağırlıklı olabiliyor. Fakat kültürel kullanımların arttığı açıkça görülüyor ve bu kentlileri mutlu ediyor. Ticari alanlar ise esas olarak bu alanların sürekliliğinin sağlanması, ekonomik olarak desteklenmesi için öneriliyor.
Önemli ve büyük projelerde ise mutlaka muhalif görüşler gündeme geliyor. Bunlar basın ve odalar aracılığıyla ayrıca Yerel Gündemlerle etkili olabiliyorlar. Muhalefet konusunda genelde o alanda yaşayan insanlar ve Odalar önderlik yapıyor. Bu muhalefet kentliler tarafından da destek görüyor."

Antalya'ya ilişkin gerçekleştirilen ikinci sorgulama doğma büyüme Antalyalı olan 25 yaşlarındaki Saadet Narin'in aktardığı görüşlere temelleniyor:[46]

"Şu anda Antalya kent dokusuna bakıldığı zaman yüksek katlı bloklar ve sıkışık bir yapı hemen göze çarpar. Bu yapılaşmanın getirdiği yoğunluğu şu anda yeni yeni hissedilen ulaşım sorunu takip etmektedir. Kentin hava almasını sağlayan yeşil alanların yetersizliği, çarpık yapılaşma ve ulaşım sorunu turizm kenti olan Antalya ile bağdaşmamaktadır.
Tarihi kimliği Antalya'nın kent merkezinde küçük bir alanda sıkışıp kalmış olup, yeni kimliği ise bu tarihsel doku ile kesinlikle ilişki içerisinde değildir, uyuşmamaktadır. Yeni ama modern olmayan mimari ise ön plandadır.
Kentle ilgili konularda ise belediyeden bilgi almak mümkün olabilmekte. Ayrıca yerel gazeteler ve televizyonlardan da kentsel konuları takip edebilme olanağı bulunuyor. Bunlar genellikle büyük ölçekte düşünülen yeşil alanları veya yapılara ilişkin ana kararlarda yoğunlaşıyor.
Halihazırdaki projeler büyük alanlarda ve yeşil alan projeleri niteliğinde olan konularda yoğunlaşıyor. Mesela Lara Kent Parkı ve Angel-Dokuma Kent Meydanı projeleri gibi.
Kentsel kararların bazıları alınırken katılma imkanım olmuyor ama Kepez Belediyesi'nin Kent Parkı projesi için yapılan imza kampanyası gibi örnekler de olabiliyor.
Ayrıca son yıllarda yapılan uygulamalar hem ticaretin, hem de dinlenip zaman geçirilebilecek yeşil alanların bütünleştiği mekanlara karşılık geliyor. Bu mekanlarda hizmet ne kadar iyi ve çeşitli ise yaşanabilirlik oranı da o kadar fazla oluyor.

[46] 11.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

Bazı kentsel projelere Koruma Kurulu, Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası karşı çıkabiliyor, uygun görmedikleri konularda görüşlerini bildirebiliyorlar. Görüş bildirmeler yeterli olmadığı zaman ise yasal yollarla yanlışlara karşı çıkmaya çalışıyorlar."

4.3.1.5. Urfa Örneği

Urfa kentine ilişkin olarak oluşturulabilecek sivil bakışa Mehmet Ercan turizmle uğraşan bir Urfalı olarak katılıyor. Düzenlemesi yeni yapılan ve 4.1.1.5 bölümünde örnek olarak aktarılan tarihi kent merkezinde yer alan otelde çalışan 20-25 yaşlarında bir resepsiyonist. Yaşadığı kente ilişkin olarak düşünceleri bu anlamda daha da önem kazanıyor[47]:

"Urfa kentine ilişkin olarak verilmiş kararlarda eksiklikler söz konusu. Uzun vadede oluşabilecek olumsuzluklar gözardı edilmiş veya düşünülmemiş. Gelişen bir kent ve nüfusun hızla artan bir kentin şehir planı ve yeni imara açılan yerler o nüfus artışına ve gelişimine uygun yapılması gerekirken, maalesef Urfa'da bu yapılmamış durumda.
Kentin tarihi yapısıyla yeni yapısı arasında yer yer çatışmalar görülebiliyor. Ancak Balıklıgöl civarının revize edilmesi ve yeni yapıların o tarihi görünüme ayak uydurması sevindirici bir noktadır.[48]
Kent gündemindeki konulardan ise haberdar olunmuyor.Örneğin, yeni yerleşim yerlerinde bazı projeler ile geliştirileceğini düşündüğümüz büyük alanlar bırakılıyor. Fakat ne amaçla bu alanların bırakıldığını bilmek mümkün değil. Bırakılan bu alanlarda bir çalışma sergilenmediğinden, konu üzerinde bir yorum yapmak da mümkün değil.
Ayrıca kentsel konularda vatandaşlardan herhangi bir görüş istenmiyor. Ancak Mimarlar ve Mühendisler Odası gibi kuruluşların fikir alışverişinde bulunması gerekir. Neticede bu işin uzmanı bu kişi ve kurumlar.
Son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar ise daha çok tüketime dayalı uygulamalar. Oysa ki Urfa gibi kalabalık bir kentin bir Kültür Sarayı olmaması büyük ayıptır.
Kentsel konulara zaman zaman muhalif durumlar ortaya çıkabiliyor (Mimarlar Odası tarafından). Ama çoğu zaman netice değişmiyor. "Kanun güçlüden yana" deyimi hoş olmasa da, Urfa'da yaşanan çoğu durumlarda bu deyim yerini buluyor."

Görüşülen ikinci kişi ise Ahmet Karabulut. Kendisi 30 yaşlarında bir Urfalı olarak sahip olduğu görüşleri aşağıdaki gibi aktarıyor[49]:

"Urfa'da ardarda yapılan yeni yerleşim yerlerinin yeterli yol genişliği ya da yeterli otopark alanları sistematik bir şehir planı içerisinde değildir. Örneğin son 15 yılda yapılan binaların henüz asfaltı, altyapısı eksiktir. Ya da sağlık ocağı, okul, cami vb. halkın ihtiyacını giderecek kurumlar için bırakılan alanlar doğal hali ile yani taşlı topraklı bırakılmaktadır. Orada yaşayanların ihtiyacına cevap veremeyecek az sayıda hizmet yapılmıştır.
Diğer taraftan toplum olarak bizler tarihi miraslarımızın zenginliğini fark edememişiz ya da vurdumduymaz olmuşuz. Gereken ilgiyi göstermek lazım. Nadir de olsa yeni yapıların

---

[47] 31.03.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.
[48] Burada kastedilen Melih Karaarslan tarafından gerçekleştirilmiş bulunan Urfa Tarihi Kent Merkezi Yeniden Geliştirme Projesidir.
[49] 02.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

tarihi yerlere gölge düşürmemesi, o görüntüyü bozmaması gerekirken, bazen hoş olmayan durumlar ya da yetkililerin gözünden kaçan durumlar oluyor.
Kent haberlerinden ise medyadan duyduğumuz kadarı ile haberdar oluyoruz. Örneğin büyük kentsel projelerden tasarı esnasında bir bilgimiz olmuyor. Ne zaman ki o sahada bir inşaat girişimi olsun, o zaman peyderpey içerisinde ne muhteva ettiği bazı yetkililerce veya inşaatı sembolize eden tabelalardan görüp bilgi sahibi oluyoruz.
Dolayısıyla kente ait konularda vatandaşlardan hiçbir görüş istenmiyor ve kararlara katılmak mümkün olabilemiyor.
Ayrıca son yıllarda gerçekleştirilen projelerin çoğunluğunun tüketimi desteklediği söylenebilir. Örneğin, şu sıralar inşaatı devam eden bir alışveriş merkezi ne yazık ki bir yeşil alan içerisinde yapılmaktadır. Zaman zaman inşaatın durakladığı, durdurulduğu anlar olmuştur. Belediyenin hangi kanunla ve hangi hakla alışveriş merkezinin yeşil alan içerisinde yapılmasına ruhsat verdiğini anlamak mümkün değil.
Muhalif olan kurumlar ya yetersiz kalıyor ya da belediye buna iyi bir kılıf bulmuş, kanuna, nizama uydurmuş. Bazı durumlar vardır ki, yasa yasaklanmaz ama "utanma" yasaklar. Burada vicdan tartışmasına girmek gerekir.
Oysa ki bu yatırımlar kentin dışında da yapılabilir ve yapılmalıdır da. Geniş bir çerçeve ile bakıldığı zaman en uygunu budur."

4.3.2. Yerel Deneyim: İzmir

Kentsel olana ilişkin olarak oluşturulan bilginin sivil bakışlarla da desteklenmesi amacıyla gerçekleştirilen sorgulamalar, İzmir kenti özelinde farklı aktör görüşlerine temellenmek durumundadır. Çünkü kentin dokusu, kimliği, kentsel konulardan haberdar olma durumu, kentsel projelerin içeriği, katılım ve kentsel muhalefet kapsamlarındaki bir sorgulama ne salt yaş, meslek, coğrafi konum, ne de başka bir parametreye endekslenmelidir. Ancak farklı aktörler temelli bir ele alış tüm parametreleri bir şekilde bünyesine alabilecek ve örnekleme açısından oluşabilecek açmazları bir şekilde bertaraf edebilecek bir sorgulama zemini oluşturabilecektir. Bu düşünceden hareketle İzmir kenti içerisinde iş adamı (serbest meslek sahibi), esnaf, memur, çiftçi, seyyar satıcı, sanatçı, bir sivil toplum örgütü mensubu olarak TMMOB temsilcisi, medya mensubu, üniversite çalışanı, EBSO temsilcisi, İTO temsilcisi, Levanten, Musevi, fiziksel engelli, etnik grup temsilcisi bir Roman, etnik grup temsilcisi bir Kürt, çocuk, yaşlı, öğrenci ve ev kadını olmak üzere yirmi üç farklı kategoride görüşme yapılmıştır. Kente yönelik sivil bakış içerisinde farklı aktörlerin varlıkları, ait oldukları grubu temsilden çok, birer kentli olarak kendilerini ifade biçimlerinin vurgulanmasını hedeflemektedir. Bu ifadeye yer açılması yoluyla farklılıkların biraradalığına da simgesel bir vurgu yapılmış olacaktır.

4.3.2.1. Aktör: İş Adamı (Serbest Meslek Sahibi)

İzmir'de yaşamakta olan Can Ersoy doğma büyüme İzmirli değil. Üniversite sonrasında çalışma hayatına atıldığında İzmir'e yerleşmiş. Kendisi 35 yaşlarında bir makine mühendisi. Görüşleri, İzmir'in son 10 yılına ilişkin bir değerlendirmeye karşılık geliyor:[50]

"Mekansal kararlar, çevresini biraz dikkatli izleyen her bireyi etkiliyor. Bu anlamda şehir plancılığı veya mimarlığın çok önemli hatta kutsal birer meslek olduğunu ve kentsel yapılaşma kararları alan insanların ise ellerindeki yetkilerin kullanılması açısından en azından kendilerini seçen insanlara karşı oldukça önemli bir sorumluluğa sahip olduklarını düşünüyorum.
Yaşadığım kentin bana hemen hemen hergün hissettirdiği duygu mutsuzluk hatta zaman zaman öfke.
Çatışma ve uyumsuzluk var, hem de dozu oldukça yüksek. Çağdaş kimliğe ilişkin denemelerin ise çoğu zaman tanımsız hatta yoz olarak nitelendirilmesi mümkün. Eskilerin taklit edilmesine karşı olmama rağmen bu yozluk içinde neredeyse tercih edilebilir görünüyor bana. Ancak taklit etme çalışmaları bile yetersiz. Topyekün bir tarihsel kimliği tüm kente hakim kılmak tabi ki imkansız, ancak modern mimarinin bunu yeni baştan yorumlayabilmesini hatta bastırarak aşmasını isterdim.
Kent gündeminde olan konulardan çoğu zaman haberdarım. Bunları genellikle yerel gazete, televizyon ve belediyenin veya meslek odalarının bültenlerinden takip edebiliyorum. Bu bilgiler özellikle son dönemlerde yeni yol-kavşak düzenlemeleri, körfez temizliği, yeşil alan artırma çalışmaları, yeni fuar alanı, dere ıslahları, yağmur suyu-kanalizasyon ayırma çalışmaları, Kordon düzenlemesi, gecekondu önleme bölge çalışmaları, ulaşım entegrasyonu, metro çalışmaları ve Çingene Mah-Kahramanlar-Liman Bölge düzenlemesi alanlarında yoğunlaşıyor.
Kentsel tasarım projelerinin özellikle son dönemde uzun vadeli planlama yapılarak ele alındığını düşünüyorum. Bu tür projelerin içerikleri ve amaçları genellikle kamuoyu ile paylaşılıyor. Bu tip projelerin temel işlevleri ve içerikleri hakkında haberdar olmak mümkün..
Rahat işleyen bireysel bir görüş bildirme merciinin olup olmadığını bilmiyorum ancak, bu tip görüşlerimi bağlı olduğum meslek odası kanalı ile zaman zaman dile getirebiliyorum. Ancak bu güne kadar herhangi bir kent yönetiminin doğrudan görüş talebi olmadı.
Son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar ise daha çok tüketimi destekleyici.
Diğer taraftan kentsel konulara ilişkin muhalif görüşler daha çok meslek odaları kanalı ile dile getiriliyor ancak çok etkin olduğu söylenemez. Bu etkisizlik meslek odalarının daha az etkili eylem yapmalarından değil, kent yönetimlerinin duyarsızlığından kaynaklanıyor. Demokrasi geleneği ve alışkanlıkları henüz olgunlaşmamış olan halkımızın "muhalif olmayı", "iyi olana karşı olmak"mış gibi değerlendirmesi sonucu, bu tip muhalif hareketler kamuoyundan tam destek göremiyor. Ancak son belediye yönetiminin bazı konularda bu muhalif görüşleri dikkate alması hatta aynen uygulaması, kamuoyunda odalara karşı bir güven ve saygınlık oluşmasına katkıda bulundu."

[50] 04.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

4.3.2.2. Aktör: Esnaf

Nevzat Sevil, 25 yılı aşkın süredir Kemeraltı'nda çalışan bir İzmirli. 55 yaşlarında bir kuyumcu olarak aktardığı görüşleri aşağıdaki gibi ifade buluyor:[51]

"Kentin mimari yapısı ve özellikle ulaşım sistemi, yeşil alanları ve çevre kirlenmesine dair köklü çözüm gayretleri gözlemekteyim. Yalnız bütün bu faaliyetler Türkiye'ye özgü bürokratik ve siyasal engeller dolayısıyla ağır yürümekte.
Tarihi alanlara gereken ilginin gösterildiğini söyleyemem. Yapılanmada yeni mimari ön planda görünüyor. Yeni olan eskinin önüne geçiyor.
Kentte gerçekleşen yeni yapılanmalar hakkında çeşitli haberleşme kaynaklarından bilgi sahibi oluyorum. Bu bilgilenme daha çok ulaşım düzenlemesi ve alışveriş merkezlerini kapsıyor.
Kentteki tasarım projelerinin içeriği hakkında tafsilatlı bir bilgi edinmemekteyim. Bilgilenmem daha çok yüzeysel konularla sınırlı kalıyor.
Diğer taraftan kente ait bir konuda yetkili mercilere görüş bildirebileceğimi biliyorum. Fakat böyle bir başvurunun sade bir vatandaştan ziyade sivil bir toplum örgütü tarafından yapılmasının daha etkili olacağını düşünüyorum.
Son yıllardaki uygulamalar ise daha ziyade tüketimi destekleyen, maddiyata dayalı beklentiler içermekte.
Koruma Kurulu ya da Mimarlar Odası gibi kuruluşlar kentle ilgili faaliyetler hakkında kendi görüşlerini ileri sürüp etkinlik sağlamaktalar. Bu kuruluşlar siyasi amaçlı davranmayıp, kentin ve kentlinin yararına olabilecek faaliyet gösterdiklerinde kentlinin geniş desteğini görmüşlerdir ve göreceklerdir."

4.3.2.3. Aktör: Memur

Selin Köroğlu, 35 yaşlarında ve üniversitede memur olarak çalışıyor. Doğma büyüme bir İzmirli olarak görüşleri aşağıdaki şekilde ifade buluyor:[52]

"Kentin mimari yapısını beğenmiyorum. Daha önceki dönemlerde kentleşme adına verilmiş kararlarla birbiri ardına şehrin içine gelişigüzel yapılan çok katlı binalar (bilhassa sahil civarı) insanın hava almasını engelliyor. Şarkılara şiirleri konu olan İzmir'e has imbat rüzgarını uzun zamandır hiç hissetmedim. Yeşil alan düzenlemesi için şu günlerde şehrin birçok caddesinde orta refüj ve kaldırımlarda genişletilme çalışmaları yapılıyor. Daha sonra üzeri bir miktar toprak ile örtülen bu kaldırımlar yeşillendirilecek diyerek ilk yağmur da çamur deryasına dönüştürülmek üzere bırakılıyor. Ulaşımı rahatlatmak ve yeşil alan düzenlemesi için yapılan Alsancak Garı Otobüs durakları bu olay için en kötü örnek. İnanıyorum ki daha sonraki dönemlerde hepsi yeniden eski haline getirilecek. Çünkü trafik şimdiden tıkanmaya başladı. Ayrıca yeni düzenlemelerde kaldırımlar yoldan oldukça yüksek yapılıp, ayırım yapmaksızın her yaştaki insana birer işkence haline getirildi. Kentte yaşamanın köyde yaşamaktan bir farkı olmadığını anladım. Çünkü her yer kazılı ve yollar bozuk.
Kentin tarihsel kimliği ile çağdaş kimliği arasında bir çatışma var mı diye sorgulamak bile yanlış. Çünkü çatışma bitmiş. Tarihsel kimlik harap olmuş bir durumda. Çağdaş kimlik ise anlamsız ve çirkin bir ifade ile bize sırıtıyor. Hele o eskiyi bozmamak adına eski duruşları ile ön cephede restore edilip üzerlerinde birkaç kat birden yükselerek inşa

---

[51] 16.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.
[52] 11.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

edilen o tuhaf apartmanlar. Son günlerde restorasyon çalışmaları ile gündemde olan Konak-Pier çalışmaları güzel bir örnek olarak gösterilirken yanında nasıl yapıldığını hala anlayamadığım üst-geçit. Bence uyumsuzluk için bu ve bunun gibi birçok örnek göstermek mümkün. Modern mimari en güzel örneklerini şehir dışında yeni yeni yükselmeye başlayan toplu konutlarda gösteriyor. İzmir'in yine de diğer büyük illeri yakalayabildiğini zannetmiyorum. Kentin içi şu anda bitmiş durumda. Daha doğrusu bence İzmir'in içinde boş alan kalmadı. Planlamaların şehir dışına kayması gerekiyor diye düşünüyorum.

Diğer taraftan yerel televizyon kanalların birisinde haftada bir kez yayınlandığını zannettiğim "Kentimiz" programını arada bir izliyorum. Genelde fazla halka yönelik olmadığını düşünüyorum. Tartışılan konular çok fazla uzmanlık isteyen mesleki bilgilere sahip konular. Eskiden Başbakanlık tarafından hazırlanarak yayınlanan "İcraatın İçinden" isminde bir programda; yapılan ve yapılacak olan icraatlar halka Başbakan tarafından anlatılırdı. Şu anda şehrimizde birçok televizyon istasyonu ve Radyo Kanalı var. Bu tarz bir program ile Belediye Başkanları halkın karşısına çıkıp zaman zaman açıklamalarda bulunabilir. En azından böyle bir program var ise halkı haberdar edebilir diye düşünüyorum. Belediyelere ait alanlarda ilan ve afiş imkanları mevcut.

Bunun dışında kendi özel ilgi alanlarım çerçevesinde takip edebildiğim kadar yeni yeşil/alan park düzenlemelerini hafta sonları ziyaret edip, alışveriş merkezlerini gezebiliyorum.

İzmir için en önemli projelerden biri olarak Büyük Kanal Projesi'ni göstermek mümkün. Körfezin temizlenebilmesi çok önemli. Fuar alanı ile ilgili olarak bir çok rivayet var. Ayrıca Bayraklı Sahili için de büyük bir yeşil alan planlaması yapıldığını biliyorum. Şu anda her ne kadar kokmadığı iddia edilse de, ben koktuğunu düşünüyorum. Böyle bir alanda yeşillendirme çalışmasının ise kime yarayacağını bilmiyorum.

Kente ait bir konuda vatandaş olarak bugüne kadar hiçbir görüş istenmedi. Görüşümü bildirebileceğim bir merci olduğundan haberim yok. Alınan kararlara katkı ya da muhalif görüş anlamında fikrimi belirtebileceğim bir merci olup olmadığı konusunda bir fikre sahip değilim. Yalnız bugünkü şartlarda fikrim olsa bile hiç kimsenin vatandaşın fikrine sahip çıkıp ilgileneceğine inanmıyorum.

Son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar ağırlıklı olarak tüketimi destekliyor. Genelde Belediye tarafından halka hizmet amacıyla tasarlanan alan ya da mekanlar için genelde giriş ücreti alınıyor. Alınmasa bile alanlar için ayrılmış park yerlerinde ya görevliler ya da kendini görevli diye göstermeye çalışan otoparkçılar var. Bugünlerde bunun için en iyi örnek Buca Gölet veya İnciraltı düzenleme alanları. Bu tür alanlar bence para harcanarak zaman geçirilecek bir içeriğe sahip. Alan içinde bile para harcanmayacak olsa her şeyden önce ulaşım çok zor. Böyle yerler genelde şehrin oldukça dışında kalıyor.

Gerek yerel yönetimlerin, gerekse de sivil toplum kuruluşu olarak Odaların kentin önemli noktaları için herhangi bir kuruluştan olumlu veya olumsuz bir fikir bile almadıklarını düşünüyorum. Çünkü kararlar alınıp uygulamalar yapılıp bittikten ve işlev kazandıktan sonra her yerden farklı farklı sesler gelmeye başlıyor. Bir Odanın kabul edip benimsediğini başka bir oda desteklemiyor. Öncelikle kendi aralarında bile fikir birliği yok. Odaların muhalif görüş bildirmesi bile bir şeyi değiştirmiyor (Örneğin Kordon boyu için yapılan Kazıklı yol projesi). Kentte yaşayanlar muhalefet eden kuruluşlara kesinlikle destek vermiyor. Belki vermek istiyor, gönülden destekliyor ama bunun için zaman ve bazen de maddi destek vermesi gerekiyor. İnsanların bugünlerde her ikisini de boşa harcamak gibi bir düşüncesi olmadığı için yeterince destek sağlanamıyor."

4.3.2.4. Aktör: Çiftçi

İsim vermek istemiyorlar. İnciraltı için süregelen onca tartışma sonrasında kendileri ile yapılan her görüşmeye karşı tepki duyduklarını söylüyorlar. İnciraltı'nda hem kendi arazilerinde üretim ve çiftçilikle uğraşıyor, hem de ürettiklerini yol üstünde kurdukları standlarda satıyorlar. Kendilerini "esas İzmirli" olarak tanıtıyor ve doğma büyüme bir kentli olarak görüşlerini bildiriyorlar:[53]

"Biz esas İzmirliyiz. İzmirlinin hakettiği hiçbirşey olmuyor. Doğu bölgelerinin halkı birbirine sahip çıkıyor. Dayanışma var aralarında. İzmirli ise çok kopuk. Örneğin, İzmirliyiz ama Asansör'e daha bir kere gidemedik. Pahalı diye gidemiyoruz. Aslında hiçbir yere gidemiyoruz. Kent, kente yaşayanlara gidilecek, görülecek yerler sunmalı. Kentli kentini yaşayabilmeli. Senelerdir ulaşım sorunu yaşıyoruz mesela. Son yıllarda biraz düzeldi, ama öncesinde hiçbir yere gidip gelemiyorduk otobüslerle.

Kemeraltı'na da birkaç kere gidebildik. Kızlarağası Hanı gibi yerlerde koruma adına çok iyi şeyler yapıyorlar. Tarihi yerler başka türlü güzel ama hep geriye dönüşümlü olamaz. Eski olan güzel ama ileriye bakmak gerek. Yapılan zamana uygun olmalı. Yapılaşma şart. Son yıllarda yapılan projeler arasında İnciraltı'ndaki park iyi oldu. İşlerimiz daha bozuldu ama yine de çocukları götürecek bir yerimiz var artık. Ücretli olması da doğal. Çünkü her güzelliğin bir bedeli var. Bir sürü işçi çalışıyor orada. Çöpçüler temizliyor mesela. Eskiden bu temizleme işi hiç olmuyordu. Duyduğumuza göre buraya Hayvanat Bahçesi'ni getireceklermiş. Barış Manço köprüsünden sonra yeni bir alan doldurulacakmış. Ancak varolan kullanımlar yeterli oluyor. Yeşil alanlar çok yoğun kullanılıyor, piknik yapılıyor. Bir görsel bilim merkezi yapılacaktı. Yapıldı ama ilk başta söylenildiği gibi içerisinde bir bilgisayar merkezi yok, eğitim verilmiyor. İlk söylenilen aktiviteler yok.

Kent haberlerini yakından takip ediyoruz. Her sabah yerel televizyondan her türlü haberi alıyoruz. Gazete haberleri de televizyonda ayrıntılı veriliyor. Yapılanlar ya da yıkılanlar veya İnciraltı haberleri hepimizin ilgisini çekiyor. Bir haber var dendiğinde, hemen bir sürü gazete alınıyor.

Kentsel kararlara katılım konusunda İnciraltı ile ilgili son haberler için bazen toplantılar yapılıyor. Çok toplantı yapıldı ama hiç sonuç alınamadı. Bahçearası Koruma-Güzelleştirme Derneği sayesinde bilgileniyoruz.

Son yıllarda yapılan herşey ticaret için yapılıyor. Kipa, Migros, Özdilek hep alışveriş için yapılan yerler. İzmir'e hep dışarıdan geliyor, bu tür yerler açıyorlar. Kazanan İzmirli olmuyor.

İnciraltı tartışmalarında Odalar hiçbirşey yapmıyor. Tek amaçları İnciraltı halkının vazgeçmesi diye düşünülüyor. Buralarda kazançlı çıkanlar arazilerine "dam" adı altında "villa" yaptıranlar. Ama esas mülk sahipleri onlar değil. Bahçearası'ndan Üçkuyular'a kadar kimse memnun değil. Amaç rant ya da köşeyi dönmek değil, sadece kent içerisinde hakkımız korunsun istiyoruz."

[53] 19.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

4.3.2.5. Aktör: Seyyar Satıcı

Erkan Aladağ aslında 20 yaşlarında bir genç. Geçimini simit satarak sağlayan bir İzmirli olarak kente ilişkin görüşlerini bildiriyor:[54]

"Kentimiz çoğunlukla taş duvarlarla çevrilmiş. Yeşil alan neredeyse yok denecek kadar az. Zaten yeşil alan olsa bile insanların dikkatsizlikleri yüzünden kaybedilmekte.
Tarihi mimari yapılarla, günümüzdeki yapılar arasında çok büyük farklar görülüyor. Tarihi yapılar çok özen isteyen emek işidir. Bu yüzden de dayanıklı ve uzun ömürlüdürler. Yeni yapılar ise pek özensiz ve pek dayanıksızdırlar. Aralarında çok büyük bir uyumsuzluk ve fark vardır. Yeni yapıların tarihi alanlarla hiçbir alakaları yoktur. Çünkü eski mimari kalmamıştır.
Kente ilişkin konulardan sadece gazete, televizyon gibi araçlar sayesinde haberdarız. Bu haberler çoğunlukla yeşil alanlar ve yollar hakkında.
Kentle ilgili kararlarda hiç sorulmaz kimseye. Görüşlerimizi söylediğimiz ortamlar oluyor ama görüşlerimizi bildirdiğimiz bir merci olduğundan haberdar değilim.
Son yıllardaki uygulamaların çoğu ticari anlam kazanmıştır. Sadece para, yani iş olarak algılanıyor."

4.3.2.6. Aktör: Sanatçı

Yaşar Ürük, İzmir Devlet Tiyatrosu sanatçısı. Yaklaşık 50 yaşlarında bir sanatçı kimliği ile İzmir'e aşağıdaki gibi bakıyor:[55]

"İzmir'e ilişkin olarak söylenebilecek ilk şey kısaca: "karmaşıklık duygusu". Bu kentte aklına gelen aklına estiği şeyi yapıyor. Bu yıllardan beri sürüp gidiyor. Ortalık yeşil alandan geçilmiyor. Her taraf "çim" oldu neredeyse ama "ağaç" yok. İzmir'de Kültürpark'la, Behçet Uz zamanında dikilen palmiyeler dışında hemen ağaç kalmadı. İstatistiklere bakarsanız çeşitli alanlara dikilmiş binlerce "fidan" var. Ama o fidanlar ne zaman büyüyecek belli değil. Zaten çoğu büyümeden heder oluyor. İzmir "çınarlar" kentiydi. Sayın bakalım kaç çınar kaldı? İzmir'in en yaşlı anıt ağaçlarından biri olan Altınpark'taki çınar bir avuç gönüllünün çırpınmasına karşın bakılmıyor ve o yüksek dallara çıkacak bir itfaiye aracı gönderilmedi henüz. Ne yazık ki son kırk yıllık gelişimde bu kente en çok ihanet edenler arasında İzmir'in her yanını zevksizlik abidesi apartmanlarla dolduran mimarlar da var.

Varolan doku içerisinde kentin tarihsel kimliği ile çağdaş kimliği arasında bir çatışma olup olmadığına dair bir soru ise anlamsız. Çünkü uyumsuzluğun görülmemesi anlamsız. Uyum mu var yoksa? Yukarıda da dediğim gibi "yeni" sözü belki ama kesinlikle "modern" değil. "Modern" yani çağdaş eskiyi ya da gelenekseli ezmez.

Kent gündeminde olan kentsel tasarım konularından oldukça haberdarım ama bu özel ilgiden kaynaklanıyor. İzmir araştırmacısı olduğum için bu tür konular henüz haber olmadan, bizzat kaynağından öğrenmek zorundayım. Hemen her alanda gelişmelerden bilgim oluyor. Söz gelimi "Pier"in henüz adı bile yokken, tüm proje çizimlerini elde edebilmiştim. Ama bu tamamen kişisel bir izleme sonucu oluyor.

---

[54] 15.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.
[55] 05.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

Diğer taraftan kente ilişkin olarak hiçbir konuda görüş istenmiyor. Hemşehri İşleri Merkezi'nin de bu konuda etkili olduğunu sanmıyorum. Bana göre sadece istatistik yapıyorlar. Söz gelimi e-mail ile sorduğum bir soruya 4 aydır yanıt alamadım.

Son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar ise hem tüketimi, hem de kültürel kullanım ağırlıklı aktiviteleri destekliyor. Ama "rastlantısal" bir düzen içerdiğini düşünüyorum.

Ayrıca, İzmir belki de en yoğun muhalefet kitlesine sahip ama çarpık bir politika izleniyor. Her muhalefet hareketinin kente yararlı olduğunu sanmıyorum. Bazı hareketler çok zarar verdi. Bu nedenle muhalefet kuruluşları ne yazık ki sokaktaki vatandaştan destek görmüyor."

4.3.2.7. Aktör: Medya Mensubu

Nedim Atilla halen Akşam Gazetesinde Yazı İşleri Müdürü olarak görev yapan, ancak mesleki çalışmalarının ötesinde İzmir kentinde düzenlediği sosyal ve kültürel temelli ve doğrudan İzmirlilere yönelik kentlilik bilincinin oluşturulması adına göstediği çalışmaları ile kente emek veren 40 yaşlarında bir İzmirli. Kente ilişkin görüşleri ise aşağıdaki şekilde ifade buluyor[56]:

"Kentin egemenlerinin, kentin ezici çoğunluğunun çıkarlarını düşünmeden karar mekanizmalarında etkin olduklarını düşünüyorum. Ancak son iki-üç yıldır bunun değiştiği, toplumun tüm kesimlerinin ve de özellikle sivil toplum örgütlerinin kararlarda yavaş yavaş etkili olmaya başladıklarını düşünüyorum. Kentlinin katılımıyla alınan kararların, insanların kendilerini bu kente ait hissetmelerine çok daha fazla katkı sağlayacağına inananlardan olduğum için alınan kararlardaki katılımı daha çok önemsiyorum.
Kentin varolan dokusu içerisinde tarihsel kimliği ile çağdaş kimliği arasında elbette bir çatışma var. Ne yazık ki, 1954 yılında Kordon'da yıkılan ilk Sakız Yalısı'ndan bu yana İzmir'in tarihsel kimliğinin yok edilmeye başladığını görüyoruz. Özellikle 1960'dan sonra yapılan binalarda İzmir'in tarihsel kimliği yerine binaları yapan mimarların eğitim gördükleri yabancı ülkelerdeki ve özellikle de Amerika'daki yeni mimari anlayışları etkili olmuş, bu durum da kaçınılmaz olarak eskinin örnek alınmasını engellemiştir. İzmir'de tarihi nitelik arka planda kalmıştır, ama çağdaş mimariden de söz etmek de mümkün değildir. Deniz kıyısına bir kolye gibi yerleşecek binalar yerine, Çin Seddi'ne benzer ucubeler doldurulmuş, manzara görülmesi adına kentin kimliği yok edilmiştir.
Kentsel konulara ilişkin olarak ise haberdar olabiliyorum. Büyükşehir Belediyesi'nin internet sitesi temel haber kaynağı, yerel gazeteler de bazı manipülasyonlara rağmen zamanında haber veriyorlar. Son zamanda ulaşım düzenlemeleri biraz daha önde, ancak bu öndelik zaman zaman değişiyor.
Ayrıca son Liman Projesi'nin dikkatli takipçisiyim, ancak kent insanının bu ve benzeri planları çok önemsemediğini, umursamadığını düşünüyorum.
Kentsel kararlara ilişkin olarak ise benden özel olarak bir görüş istenmiyor. Ancak son 12 yıldır Yeni Asır, Sabah ve Akşam gazetelerinde köşe yazarı olarak da çalıştığım için önceleri muhalif, son üç yıldır da genellikle destekleyici yazılar kaleme alıyorum.
İzmir'de iki büyük yeşil alan düzenlemesi yapıldı son 10 yılda. Bunlar önceki yerel yönetimin yaptığı İnciraltı düzenlemesi, yeni yönetimin Kordon düzenlemesi. İki projede

[56] 15.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

de ticari işlev ikincil planda. Kültürel kullanım açısından Kordon başarılı, İnciraltı başarısız.
İzmir'deki Sivil Toplum Örgütlerinin kentsel mekansal üst ölçekli kararlarda çok etkin olduklarını söylemek mümkün değil. Tabii bu durum hiçbir şey yapmadıkları anlamına gelmiyor. Ancak ülkemiz bir hukuk devleti olduğu için STK'ların eksikliğini hukuk adamları gideriyor. Geçen dönem belediye başkanlarının (Çakmur ve Özfatura) seçimleri yitirmesinde STK'ları ciddiye almamak ve hukukun üstünlüğüne karşı hareket geliştirmelerinin de etkisinin büyük olduğunu düşünüyorum. Bu da yönetime muhalefet eden STK'lara, kentlilerin açık destek vermemelerine rağmen sandığa gittiklerinde bu durumu unutmadıklarını gösteriyor."

4.3.2.8. Aktör: Akademisyen

Remzi Seyfioğlu, Dokuz Eylül Üniversitesi Çevre Mühendisliği'nde görev yapmakta olan 40 yaşlarında bir akademisyen. Kentsel/çevresel sorunlar arasında hava kirliliği özelinde uzmanlaşan bir akademisyen olarak kente şöyle bakıyor:[57]

"Kentin mimari yapısı hakkında şunlar söylenebilir: Koyun örneği içiçe yaşama isteğinden olsa gerek, yapılaşma çok yoğun, yani birim alanda yaşayan insan sayısı çok fazla. İmar kararlarına siyasi çıkarlar bulaşması da bu konuda etkili. Ulaşım sistemine gelince, nüfus yoğunluğu ile yol, otopark v.b. sorunlar senkronize düşünülmediği, kentin eski yerleşim alanlarında, kenar mahallelerinde ulaşım ihtiyaçlarını artıran yeni imar kararları (yerleşimin enine değil boyuna büyümesi) ulaşımı çözmekten uzak. Metro sistemi (Üçyol - E.Ü. Hastane) hızlı üretim kaygısıyla işlevsellikten ödün verilerek yapılmıştır. Bornova merkeze girmeyen oradan Kampüse girmeyen, Santral garaja girmeyen, Hava alanıyla bağlantısı olmayan, gün içinde nüfusun en yoğun olduğu alanlardan geçmeyen bir metronun işlevselliği tartışmaya açıktır.
Deniz kıyı rüzgarlarının kıyıya paralel yapılarla engellenmesi kent merkezinin en önemli sorunlarından biridir. Yeşil alanlar konusu daha da içler acısı: Birkaç küçük park, Kültür park ve buna ilave olarak mezarlıklar. 2.5 milyonluk nüfusun yaşadığı kentteki yeşil alan sorunu sahilde yaşayan azınlıkların evinin önüne yeşil kuşak yapmakla çözülemez. Metronun imalatındaki hastalıklı mantıkla eşdeğer bir mantıktır bu.
Ayrıca, modern anlayışının evrensel modernlikle ilgisi yok. Eski yerleşim olan İzmir'de elbette yeniyle eski beraber yaşamak zorunda. İzmir'de eski ve çirkin bir arada yaşıyor. İzmir'deki yapıların çok önemli bir kısmı mimari hizmet görmüyor (estetik ve işlev anlamında) Binaların dışları içleri birbirinden farksız. Mimari hizmet görmeyen bir kentin eskiyle uyumlu olması beklenemez. Kent merkezinde gülümseten küçük ve yetersiz çalışmalar var (Çankaya'daki yolların Arnavut kaldırımı yapılması - Kızlarağası Hanı v.b.), ancak yapılanlar bozulanlardan çok daha az. Tek bir cümle ile ifade edilecek olursa, "evet, kentin çağdaş kimliği ile tarihsel kimliği arasında ciddi bir çatışma var" denebilir.
Kent gündeminde olan kentsel tasarım konularından kısmen haberdar olabiliyorum. Çoğunluğun ilgisini çekmesi –sözlü iletişim- nedeniyle alışveriş merkezleri ile özellikle ulaşım konusundaki kararlar konularında bilgi sahibi olabiliyorum.
Gerçekleştirilen kentsel tasarım projeleri konusunda ise sahil şeridinde yapılan yeşil alan çalışmaları doğru, ancak yararlanacak hedef kitle küçük. Derelerin ıslahı çalışmaları yerinde bir yatırım. İnciraltı gençlik parkı ise daha geniş bir kitleye hizmet veriyor. Metro yatırımlarının devam etmesi –daha işlevsel olmasına dikkat edilerek-

[57] 11.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

olumlu. Ancak yatırımlarda planlama aşamasında kentli kullanımından çok siyasi kaygılar ön planda.
Kentsel kararlara katılım konusunda ise İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde Hemşehri İşleri Merkezi var ancak bu kurumun idare tarafından ciddiye alınmadığını düşünüyorum.
Ayrıca son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar içerisinde tüketime yönelik olanların ağırlıklı olduğu söylenebilir.
İdarenin bakışıyla Odalar potansiyel muhalefet, önerileri ise uygulanması pahalı ve gerçeklikten uzak görülüyor. Kararlar kısa sürede ve ucuza gerçekleşebilecek projeler üzerine yoğunlaşıyor. İdare bünyesinde oluşturulan tartışma ve danışma kurulları ise işlevsellikten uzak".

4.3.2.9. Aktör: İzmir Büyükşehir Belediyesi Temsilcisi

Cengiz Türksoy halen İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde Belediye Başkanı'nın danışmanı olarak görev yapan 45 yaşlarında bir şehir plancısı. Görüşlerini kimi zaman Belediyeci kimliği ile, kimi zamansa İzmir'de yaşayan kentliler adına dile getirdiğini ifade ediyor[58]:

"Görüşlerimi bildirirken kendimi yalnızca İzmir'le sınırlı tutmak istemiyorum, çünkü bu kentin öteki kentlerimizin birçoğundan farklı olmadığını düşünüyorum. Yapılaşma dokusunda kimi ayrılıklar görülse de "kente ilişkin mekansal kararlar" üretme süreci hemen hemen bütün kentlerimizde aynı olduğu için ortaya çıkan sonuç da büyük benzerlikler gösteriyor. Kente ilişkin kararlar, en genelde yasaların öngördüğü gibi belediye örgütlülüğü içinde alınıyor. Ancak, burada önemli olan kararların nerede alındığı değil, bu kararların alınma sürecinde, karar vericilerin hangi kaygılarla davrandığının saptanmasıdır. Örneğin İzmir'de öteki birçok büyük kentimizden farklı olarak gelişmiş olan "bitişik yapılaşma düzeni" tümüyle, olabildiğince çok inşaat alanı yaratmaya yönelik çabaların ürünüdür. Arazi sahiplerinin ve onların temsilcisi konumundaki "seçilmişler"in düşünce örgüleri hep bu doğrultuda çalışmaktadır. Yapılarda yan bahçe ve ön bahçe bırakılması ya da otopark gereksiniminin yapılacak yapının kendi parselinde çözülmesi önerileri barışçıl biçimde bu düşünce örgüsünün içine giremez, çünkü bu amaçlarla bırakılacak her metrekare alan "zayiat"tır; yani boşa harcanmış, yitirilmiş alan olarak görülür.
Kentlerimizin birçoğunda olduğu gibi İzmir'de de bir trafik karmaşası yaşanmaktadır. Oysa kentteki araç sayısı bu karmaşayı yaratacak boyutların çok altındadır. Karmaşanın nedeni araç sayısının çokluğu değil, trafikte kullanılabilecek "alternatif" yol kıtlığıdır. Yaklaşık 60 km. boyunda ve ortalama 5 km. genişliğinde bir şerit olarak uzanan İzmir'in iki ucu doğrultusunda yolculuk yapmak isteyenler mutlaka kent merkezindeki yolları kullanmak zorundadırlar. Örneğin, Çiğli – Karşıyaka ya da Bornova yönünden gelerek Göztepe yönüne gitmek isteyen herkes kent merkezine girmek zorundadır. Kent, Körfez boyunca bir şerit biçimde geliştirilirken, arazi sahiplerinin istek ve beklentileri doğrultusunda en az "zayiat"la oluşturulan imarlı alanlar yeni ve alternatif yollar oluşturulmasını engellemiştir. İzmir'in son 100 yıllık tarihi içinde açılmış tek anlamlı yol olan İnönü Caddesi (Hatay) bile yüzlerce yıldır hizmet veren Mithatpaşa Caddesi'nden çok daha fazla sorun kaynağıdır.
İzmirliler sürekli yeşil alanların azlığından yakınır görünür, kentin kuru bir "beton yığını" olduğunu söylerler. Bu saptama doğrudur, ama bunun nedeni kendileri değil

[58] 15.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

midir? En küçük arazi parçasından en büyük rantı sağlama çabasının –ki yürürlükteki imar düzenimiz zaten bunu öngörmektedir- ürünü olan bu sonuç hiç de şaşırtıcı değildir.
Bir yandan Karşıyaka'dan Turan'a, Liman'dan Üçkuyular'a değin deniz kenarını kapatmış olan yüksek blokların yarattığı sorunlardan söz edilirken, bir yandan da Turan – Liman arasını da buralara benzetecek yoğun istemlerle belediye yönetimleri bunaltılmaktadır. Bu tür yoğun istemler belediye yönetimlerinin düşünceleriyle çakıştıkça uygulamaya geçirilmekte; çeliştiğinde ise kentte hemen hemen hiçbir şey yapılamamaktadır. Oysa İzmir'de –örneğin Basmane gibi- yıpranmış, eskimiş ve çöküntü alanları durumuna gelmiş çok büyük kent parçaları bulunmaktadır. Ama belediyeye bu alanlarla ilgili en küçük bir istem gelmemektedir.
Kentin geleneksel kimliği ile çağdaş kimliği arasında kuşkusuz çatışma var. Hem de ne çatışma! Şu "sit kurulu olmasa", İzmirli taşınmaz sahipleri şu "sit belasından bir kurtulsa" ne güzel olurdu! Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu'nun adını bile, aşağılayıcı bir ses tonuyla "sit kurulu"na indirgeyen taşınmaz sahipleri ve onların sesi "medya"nın yaklaşımları gözlendiğinde söz konusu çatışmanın boyutları bütün açıklığıyla görülmektedir. Kuşkusuz, kentsel rantın çekiciliğinin güdümündeki bu direnç zaman içinde başarı kazanmakta ve kentin tarihsel kimliği yok olmaktadır.
Ancak burada bir başka yanlıştan da söz etmek gerek. Anıtlar Kurulu'nca belirlenmiş birçok tescilli yapı, doğal koşulların yıpratıcılığına karşı öylesine bırakılmış durumdadır. Taşınmaz sahipleri için bunun hiçbir sakıncası yoktur. Umutla, bir gün o yapının yıkılmasını bekleyen taşınmaz sahibinden koruyucu önlemler almasını beklemek yalnızca "aymazlık"tır. Yanıbaşındaki taşınmaz sahibi, arazisindeki eski yapı geçmişte yıkılıp yok olduğu için buraya verilen yapılaşma hakkıyla yığınla para kazanmışken, "yapısını yıkmakta geç kaldığı için cezalandırıldığını" düşünen taşınmaz sahibinden başka bir tutum alması beklenebilir mi?
Kentsel tasarım konularından haberdar olmanın ötesinde, başka insanlara yönelik gözlemlerimi aktarmalıyım. Belediyede çalışan birçok insanın bile söz konusu çalışmalardan habersiz olduğunu görüyorum. En büyük tartışmayı yaratmış olan "Yarışma" konusunda bile "ne yarışması" diye soran yığınla insan var belediyede. Ama, o bölgede taşınmazı olan ya da orada kimi projelerini gerçekleştirme düşü kuranlar projeyi her ayrıntısına değin izliyorlar ve biliyorlar.
Öteki projelerde de durum aynı. Kentte yaşayanların büyük çoğunluğunun hiçbir projeden haberli olduğunu sanmıyorum. Zaten onlara fikrini soran da yok. Aslında böyle bir süreç de olduğu söylenemez. Meslek odaları, Gündem 21 vs. gibi kuruluşlarla ilişkiden beklenen yararın sağlandığı söylenemez. Ama, projelerden doğrudan etkilenecek olanlardan örgütlü olan kesimler doğrudan başkana gelerek görüş ve düşüncelerini aktarabiliyor ve zaman zaman da etkili olabiliyorlar. İstekleri kabul edilmese bile, en azından belediyeyi etkisizleştirebiliyorlar.
Kentsel tasarım projeleri belli bir plan bütünlüğü ve disiplinine bağlı olarak gündeme gelmiyor. Bu konudaki temel "dürtü" kenti güzelleştirmek; fiziki çevrede temiz, düzgün bir görünüm yaratmak ve kullanım kolaylığı oluşturmak. Örneğin, Kordon böyle ele alınmış. O nedenle viyadükler hala orada bir "tehdit" öğesi olarak duruyorlar.
Konak'taki yarım kalmış köprü de öyle. Konak için belediye içinde bir meydan tasarımı yapıldı, ama şimdi de dışardan bir mimara başka bir tasarım yaptırılıyor. Hangisi "hoşa giderse" belki o uygulanacak. Dikkat edilirse, yaklaşım hangi projenin "akılcı/rasyonel" olduğu değil, hangisinin "hoşa giden" bir proje olduğu.
Agora çevresinin açılarak, buranın rahat gezilebilir bir yer olmasına yönelik başka bir çalışma yürütülüyor. Ama bunda da proje bir "kentsel yenileme" çalışması olarak hazırlanmıyor. Yalnızca Agora'nın "kullanılabilir" duruma getirilmesi amaçlanıyor. Oysa bu alanın kullanılamaz olmasının nedeni çevresinin kapalı olması değil; buranın, özellikle gün batımından sonra hiçbir biçimde girilemez biçimde çökmüş olması. Üstelik bu çöküntü alanı her geçen gün yağ lekesi gibi büyüyor, Kahramanlar üzerinden Alsancak'a doğru genişliyor. Bu durumu önleyecek projeler geliştirmek yerine mikro

düzenlemelerle yetiniliyor. Kararlara katılım konusunda "belediyeci" kimliği bir tarafa bırakılırsa, bir vatandaş olarak ise kuşkusuz benden hiçbir görüş istenmedi.
Diğer taraftan, "kültürel kullanım ağırlıklı aktiviteler" söylemi altında tamamen tüketim amaçlı işler yapıldığı çok açık. Burada kötü niyet aramıyorum doğrusu. Bunun başlıca nedeni bilgi ve birikim eksikliği olsa gerek. Neyin eksik olduğunu bilmezsen o eksiği gidermenin yolunu da bulamaz ve eksiğini gideremezsin. Asıl sorun bence bu.
Kentsel muhalefet konusunda ise, üst ölçek kararlar alınmıyor ki, bu kararlara karşı muhalefetten söz edelim. Son iki yıl içinde bir tek limanın körfez dışına çıkartılması yönünde bir tartışma oldu, o da sermaye gruplarının bir kesimi tarafından örgütlendi. Bunun dışında üst ölçek kararlar bağlamında herhangi bir tartışmaya tanık olmadım.
Küçük küçük konular ve bu konular çerçevesinde "güncelliği yitinceye değin" sürdürülen sığ tartışmalardan çıkarak kentsel kararlara duyarlı kesimlerden söz edersek birkaç meslek odası (Şehir Plancıları Odası, Mimarlar Odası vs.) ile İzmir Barosu ve İzmir Ticaret Odası'nı sayabiliriz. Bu ve benzeri kuruluşların haklı ya da haksız olduğuna karar vermek, aynı zamanda kendi durduğunuz yeri tanımlamakla ilgili.
İzmir halkına mal olmamış kararlara karşı yine İzmir halkına mal olmamış görüş ve düşüncelerle muhalefet etmek durumundaki örgütlerin haklı ya da haksız olmaları da çok şey ifade etmiyor. Sanırım, her şeyden önce, kentte yaşayanların (mülk sahibi ya da kiracı, yetişkin ya da genç, kadın ya da erkek, özürlü ya da özürsüz) bir kent insanı olarak, kente yönelik sınırsız bilgi alabilecekleri kaynaklarının olması, bu bilgiyle donanmış insanların görüş ve düşünce oluşturabilmeleri; sonra da bu görüş ve düşüncelerini yüksek sesle ortaya koyabilecekleri platformların olması gerekiyor. İşte ancak o zaman, muhalefet odaklarına nasıl bakıldığının, bu odakların haklı ya da haksız olmalarının bir anlamı olabilir."

4.3.2.10 Aktör: Şehir Plancıları Odası Temsilcisi

Pelin Güven 25 yaşlarında bir şehir plancısı. Görüşlerini İzmir Şehir Plancıları Odası'nda mesleki denetimden sorumlu bir üye olarak ve sadece 3 yıllık bir İzmirli olarak aktarıyor:[59]

"İzmir'in mekansal dokusuna bakıldığında, yapılaşma kararları alınırken bütüncül olarak yaklaşılamadığı, kararların tamamen parçacıl olarak alındığı görülüyor. İzmir, tarihi, kültürel, doğal birçok zenginliği içinde barındıran bir kent olmasına karşın hak ettiği değeri alamamış bir kent izlenimi uyandırıyor. Ulaşımı belli bir sisteme bir türlü oturtulamamış. Yeşil alanlar, küçük cepler haline yoğun yapılaşma arasında sıkışıp kalmış. Planlı alanlarla gecekondu alanları içiçe geçmiş. Korunması gereken tarihi alanlar ve yapılar çürümeye bırakılmış. Kentin merkezi alanlarında sanayi alanları vb.yer alıyor.
Yeni yapılan yapılar genellikle rant elde etme amacıyla yapılmış oldukları için tarihi alanlar/yapılar elbette ki örnek olarak alınmamış. Ayrıca yeni yapılar tarihi çevreye uyum sağlayacak şekilde yapılmadığı gibi tarihi alanlar ve yapılar da çoğunlukla tescilli alan veya yapı adı altında çürümeye ve çöküntü alanına dönüşmeye bırakılmışlar.
Kentte gerçekleşen yeni tasarım alanları ve yapılarına ilişkin öncelikli olarak gazeteler ve çeşitli meslek odalarının bültenlerinden ve belediyenin web sayfasından haber alınmakta. Fakat yasal çerçeveye oturtulmamış bazı kararlar ise kentliye ve hatta Odamıza hiçbir bilgi verilmeden direkt uygulamaya başlanarak ne yazık ki hayata geçirilmekte (Alsancak dolgu alanı, Konak tüp geçidi vb.)

[59] 15.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

Kent genelinde gerçekleştirilen kentsel tasarım projeleri hakkında ise ne içerdiği kullanışlar anlamında, ne de bir plan kapsamında yapılıp yapılmadıkları anlamında hem kişisel, hem de Oda olarak bilgi sahibi olamıyoruz.
Ayrıca kentsel konulara ilişkin olarak da bir bilgi sahibi olmak, bilgilendirilmek pek mümkün olamıyor. Aslında vatandaşlar alınan kararlarla ilgili görüşlerini o mekanın yeraldığı belediyeye bildirebilirler. Fakat bunların ne kadar dikkate alınacağı konusu biraz şüpheli.
Son yıllardaki uygulamaların hepsi olmasa bile çoğu tüketime yönelik. Örneğin, İnciraltı'ndaki dolgu alanda yapılan düzenlemeler ağırlıklı olarak ticari işleve sahip. Ama aynı zamanda rekreasyonel ihtiyaçlara da cevap vermekte. Tüketime yönelik uygulamalara daha net olarak İzmir'de son yıllarda gözle görülür bir artış gösteren büyük alışveriş merkezleri örnek gösterilebilir. (Özdilek, EGSPark, Carrefour, çeşitli semtlerde inşa edilen Kipa'lar vb.)
Kentsel/mekansal üst ölçekli kararlara karşı kentsel muhalefet genellikle meslek odaları ve çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından yürütülüyor. Bazı projelerde veya karar süreçlerine etkin de olunabiliyor. Muhalefet eden bu kuruluşlar ancak bilinçli ve kentli olabilmiş çevreler tarafından destekleniyor. Şehir Plancıları Odası ise kentle kentte yaşayanlar arasında adını daha geniş çevrelere duyurup, meslek alanımızın önemini tam anlamıyla vurguladığı zaman ve halkın bu konuda bilinçlenmesiyle daha etkin bir biçimde karar süreçlerinde yeralacaktır."

4.3.2.11 Aktör: Mimarlar Odası Temsilcisi

Naime Bilikvar Mimarlar Odası'nda çalışan 38 yaşında bir mimar. Görüşlerini İzmirli bir mimar kimliği ile aktarıyor:[60]

"Kentin eskiden de merkezi konumunda bulunan alanların süreç içinde aynı merkez nüfus ve yapı yoğunluğu artırılarak geliştiğini (!), bu temel noktanın mekansal kararlar ve kentsel dokuyu olumsuz yönlendirdiğini düşünüyorum.
Varolan doku içerisinde eski ile yeni arasında, çağdaş kimlik ile geleneksel kimlik arasında bu anlamda ciddi bir çatışma vardır. Zaten kentsel dokudaki olumsuz gelişmeler başlıbaşına bu çatışmanın göstergesidir.
Kentte gündeme gelen kentsel tasarım konularından haberdarım. Buna göre Salhane-Bayraklı ve Liman Bölgesi için düzenlenen kentsel tasarım yarışmasının yanısıra Kordon, Konak Meydanı, Karşıyaka İskele Meydanı da kentte kentsel tasarıma konu olan alan parçaları arasında yer alıyor.
Kentteki kentsel tasarım projelerinin bir plan kapsamında yapıldıkları söylenebilir. Ağırlıklı bölümü planlama süreçleri ile birlikte kentsel tasarım ölçeğine taşınıyor.
Bu projelerin ağırlıklı olarak kültürel kullanım ağırlıklı aktiviteleri barındırdığı öne sürülebilir.
Diğer taraftan yapılmakta olan projelerde vatandaşların sürece katılmaları mümkün olamazken, Odaların da sürecin başlaması ertesinde ve ağırlıklı olarak muhalif görüş bildirmek üzere devreye girmeleri söz konusu.
Nitekim Mimarlar Odası kentsel muhalefet anlamında önder konumda. Bazıları bu duruma olumlu bakarken, bazı çevreler de her türlü gelişmenin önünde bu kesimlerin engel oluşturduğunu düşünüyor."

---

[60] 19.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

4.3.2.12. Aktör: Ege Bölgesi Sanayi Odası Temsilcisi

Yener Özdemir, Ege Bölgesi Sanayi Odası'nda görevli 30 yaşlarında bir İzmirli olarak görüş bildiriyor:[61]

"Kentin mimari yapısı genel olarak karmakarışık ve hiçbir bütünlük içermiyor. Görüntü kirliliğine yol açıyor. Geç de olsa ulaşım sorunlarına çözüm getirsin diye yapılan metro projesini olumlu bulup, bir an önce geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Diğer taraftan İzmir'de yeşil alanların daha iyi değerlendirilmesi gerektiği ve bunun için gerçekleştirilen Kordon boyu çalışmalarının yeterli olmadığı, daha fazla yeşil alana ihtiyaç olduğu fikrindeyim.

Tarihi yapılara ise gerekli önem verilmiyor. Hiçbir bakım yapılmıyor. Yıpranmış yapılar onarılmıyor. Ayrıca modern yapılarla tarihi yapılar uyuşmuyor. Hatta modern yapılar kendi aralarında bile uyumsuzluk gösteriyorlar. Tarihi binalara ve mekanlara daha fazla önem verilmesi gerekiyor.

Kentteki projelere ilişkin olarak haber alınabilen yayın organları gazeteler oluyor. Belediyelerin yaptığı yeşil alan/park düzenlemeleri ile ilgili her türlü çalışma böylelikle ayrıntılı takip edilebiliyor. Diğer konularda da bu kadar olmasa da haberdar olmak mümkün.

Şu anda en gündemde olduğunu düşündüğüm ve haberlerini okuduğum proje bir yeşil alan projesi. Kordon boyu oluşturulup, insanların daha rahat zaman geçirip, açık havada trafik sorunu olmadan dinlenebileceği, yürüyüş yapabileceği fikrini içeren bir proje.

Her belediyenin kendi muhitinden sorumlu olduğunu biliyorum, ve gerekli gördüğüm fikirleri ve şikayetleri buralara iletebilirim. Fakat şahsen bugüne kadar hiçbir konuda görüş bildirmek ya da şikayet etmek niteliğinde bir girişimim olmadı. Ayrıca bir çağrı da olduğunu bilmiyorum.

Diğer taraftan, son zamanlarda gerçekleştirilen projeler gerek kültürel, gerekse de ekonomik temelli çalışmaların her ikisini birden içeriyor. Yapılan alışveriş alanları tüketim amaçlı olmakta, fakat yeşil alan projeleri halka açık olup kültürel çalışmalara herkesin eşlik edebileceği projeler.

Kentsel projelere ilişkin olarak ise zaman zaman bazı kuruluşların muhalif görüşleri olduğu haberlerini okuyorum. Fakat yapılan çalışmaların çok fazla muhalif eylemler gerektirdiğini düşünmüyorum. Zaten muhalefet eden bu görüşler çok da etkili olmuyor."

4.3.2.13 Aktör: İzmir Ticaret Odası Temsilcisi

Mehmet Ak görüşlerini İzmir Ticaret Odası'nda müdür yardımcılığı konumunda bulunan 30 yaşlarında bir İzmirli olarak aktarıyor:[62]

"İzmir'e bakınca kentin Şirinyer-Buca alanlarını daha tarihsel bir dokuya sahip, daha otantik buluyorum. Yine Narlıdere ve istikametinde bulunan semtleri içinse denizin getirdiği daha canlı bir ruh halini hissediyorum. Ancak gördüğüm ve bende karamsarlık havası yaratan ortamın varlığı huzursuz edici. Yeşil alanlar hiç de doğal değil, onlara ait yaşam biçiminin bu şekilde kontrol edilmesi onları çekici olmaktan alıkoyuyor. Yapmacık bir yeşillik. Öyle bir yeşil ki, sarıya çalıyor artık benzi. İşte bu beni gerçekten rahatsız ediyor.

Yeni yapılaşmanın kentin tarihselliği ile uyuşmadığı konusuna ise kesinlikle evet. Mimari tasarımın bu modellere uygunluğu yok denecek kadar az. Yeni mimari yapının ne olduğu

---

[61] 15.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.
[62] 13.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

da tartışılır aslında. Varolan şeyin modern olduğunu söylemek zor. Sadece ülkemiz şartlarının uygunluğunda sıradan bir model. Aslında daha otantik hava taşıyan eskinin çok daha modern olduğunu düşünüyorum. İç tasarım konusunda insanlar bu eski tarz modelleri tamamen olmasa da, kısmen evlerinin bir köşesinde kullanmakta. Örneğin, duvarlara Mısır yazıları işleyenler veya bir köşede Roma dönemine ait oturaklar vb.
Kent bilgilerine medya aracılığıyla hemen ulaşabiliyorum. İlgi alanı anlamında ise, evet kent benim ilgimi çeker, ve hatta şu anda Başbakanlık danışmanlığını da yapan Ahmet Vefik Alp'in projeleri ile de yakinen ilgileniyorum.
Şu anda kente ilişkin projeler arasında Karşıyaka Belediyesi'nin yeşillendirme ve orman alanlarının ağaçlandırılması çabalarından haberdarım. Yine Büyükşehir Belediyesi'nin şu anda yürüttüğü çalışmalardan da haberdarım, ancak kanaatimce bu çok yetersiz kalıyor.
Ancak kente ilişkin kararlara herhangi bir katılım imkanından haberdar değilim.Açıkçası bu konuda bilgi alabileceğimi ve yardım edeceklerini de sanmıyorum.
Üstelik İzmir kenti içerisindeki hemen hemen tüm projeler tüketime yönelik aktiviteleri içeriyor. Bir tiyatro ve kültür merkezi açıldığını duydunuz mu? Hemen şunu itiraf etmeliyim. Narlıdere Belediye Başkanı'nın yaptırdığı, Gürdal Tosun Kültür Merkezi bence bu konuda atılmış iyi bir adım, iyi bir eser."

4.3.2.14 Aktör: Levanten

Pamela Tito Şengül 32 yaşında İtalyan asıllı bir Türkiye vatandaşı. Görüşlerini turizm sektöründe çalışan doğma-büyüme bir İzmirli olarak aktarıyor:[63]

"Bir İzmirli olarak yaşadığım kentte beni en olumsuz etkileyen yeşil alan eksikliği ve çarpık yapılaşma. Bu açıdan bakıldığında İzmir'de yaşamak çok rahatsız edici. Özellikle görüntü kirliliği İzmir'de yaşamaktan keyif almaya engel oluyor.
Eski ile yeni arasında çok keskin bir ayrım var. Çok azalmış olsalar da tarihi olan yerler, yapılar hiçbir şekilde değerlendirilmiyor. Atıl, pis bir şekilde kullanılıyor. Varolan yapılaşma içerisinde hiçbir uyumdan sözedilmesi mümkün olabilemiyor. Üstelik modern yapılar da hiçbir modern iz taşımıyorlar.
Kent ile ilgili haberleri yoğun olarak basın aracılığıyla takip ediyorum. Belediyenin icraatı basında detayları ile yeralıyor. Ancak kentte gerçekleştirilmiş projelerin içerikleri konusunda detaylı bilgi edinmek pek mümkün değil.
Varolan projeler ise çoğunlukla tüketimi destekliyor. Ama bunun yanında ticari amaç gütmeyen bazı düzenlemelerden de söz edilebilir.
Kentte sürdürülmekte olan tartışmalara kentlinin katıldığına ya da bir görüş bildirdiğine tanık olmadım. Genelde vatandaşlardan alınacak olan kararlar konusunda görüş talep edilmiyor.
Kent içerisinde muhalefet yaratan konuların başında sit alanları başta geliyor. Bir başka deyişle, muhalif görüşler hep sit alanlarına karşılık geliyor. Tarafların haklı olup olmadıkları konusunda yeterince bilgilendirme yapılmıyor. Konuşmalar teknik ya da yasal dille yapıldığı için, konu hakkında fikir yürütülmesi zorlaşıyor."

[63] 18.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

4.3.2.15 Aktör: Musevi

Tilda Koenka, 32 yaşında ve turizm sektöründe çalışıyor. Dolayısıyla kente ilişkin görüşlerini hem doğma büyüme İzmirli bir Musevi olarak, hem de bir turizmci olarak aktarıyor[64]:

"İzmir eski mimari yapısı genel olarak korunmamış bir kent. Koruma altına alınabilecek durumda olan pek çok ev ya iyi haldeyken yıkılmış, ya da yaşanamayacak kadar tehlikeli duruma gelip kendiliğinden yıkılması beklenmiş. Uzun senelerce etrafta ayakta kalan eski yapıların çoğu virane halindeydi – bir süredir en azından onlar da temizlenip daha modern yapılaşma dokusuna uyum sağlandı. Bazı bölgelerde uygulanabilecek özel projelerle kentin tarihi dokusu, eski mimari yapısı ve güncel modern hayatın gereksinimleri bir arada sunulabilir. Bu tarz çalışmaların bir kente daha fazla özgünlük kazandırabileceğini düşünüyorum. Diğer taraftan ulaşım konusunda son yıllarda uygulanmaya başlayan kombine sistemin ise genişletilerek devam ettirildiği sürece modern bir büyük şehrin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikler taşıdığını düşünüyorum. Yeşil alanlar konusunda ise çalışmalar, toplum bilinci de arttırılarak, çok daha yoğun bir biçimde sürdürülmeli.

Tarihi alanlar ve yapılar maalesef yenilere pek fazla örnek alınmıyor. Oysa çok hoşa giden bazı örnekler var – özellikle Mithatpaşa Caddesi'nde yeni yapılan bazı apartmanların ön cepheleri, yerini aldıkları eski evlerin stilinde yapılmış ve söz konusu o evin gerçek yüksekliğinden sonrası daha uyumlu bir tarzda apartman görüntüsü sergilemekte. Bu caddede yürürken, bunların yüksek apartmanlar olduğunu ancak başınızı iyice yükseğe doğru kaldırdığınızda fark edebiliyorsunuz. Yeni yapılarda böyle tarzlara ağırlık verilebilse eski/tarihi mimari ile yeni/modern mimarinin uyumlu bir sentezi oraya çıkacak ve eski dokuyu tamamen kaybetmeden modern gereksinimler giderilebilecek.

Öncelikli olarak gazete ve şehirdeki billboard ilanları aracılığıyla kentle ilgili konulardan haberdar oluyorum. Konu yoğunlaşması ise daha çok ulaşım, meydan, yeşil alan düzenlemeleri, ve yeni açılan alışveriş merkezleri üzerine oluyor. Sanırım İzmir'in – tanıtımında da önemli rol oynayacak – çok daha kapsamlı ve sürekli güncellenen yazılı/basılı periyodik bülten/dergilere ve internet sitelerine ihtiyacı var.

Son yıllarda gündeme gelen kentsel tasarım projelerinin ne tür kullanılışlar için desteklendiğini tam olarak bilmemekle birlikte bunların belli planlar kapsamında yürütüldüklerini biliyorum. Ancak bu biraz da benim yaşadığım çevrede olan gelişmelere yönelik özel ilgimden kaynaklanıyor. Yoksa çoğunluğun ancak birtakım görsel değişiklikler yapıldıktan sonra bu tip çalışmalardan haberdar olduklarını düşünüyorum.

Kentsel konulara/kararlara katılım konusunda ise doğrusu başvurulabilecek bir merci olması gerektiğini düşünüyorum, ama açıkçası neresi olduğunu bilmiyorum!

Kent genelinde tüketim ağırlıklı tasarımlar kültürel ağırlıklı tasarımlardan sayıca daha çok ve daha çabuk ilerliyor. Ancak bazı tüketim alanlarında ücretsiz gezilebilecek sergilerin, vb. olması kültürel yaşamın desteklenmesine de yarar sağlıyor. Düzenlenen yeşil alanların genel kullanımının ücretsiz olması ama o alan içinde en azından yiyecek, içecek hizmeti veren ticari mekanların da bulunmasının önemli ve gerekli olduğunu düşünüyorum.

Ön plana çıkan projelere karşı muhtelif görüşler olduğunu gazete ve televizyonlardan takip etmek mümkün. Gerektiğinde muhalif görüş bildirmenin yararlı olabileceğini düşünüyorum. Ancak genelde gözlemlediğim ama çözemediğim bir problem var. Bir proje oluşturulurken neden tüm kurumlar düşüncelerini zamanında bildirmiyor? Veya bildiriliyor da projeyi oluşturanlar tarafında mı önemsenmiyor? Bence bir proje

[64] 16.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

oluşturulurken Belediye, Karayolları, Koruma Kurulu, Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, konuyla ilgili olabilecek Esnaf Odaları, projeye bağlı olarak Askeriye ve şu anda aklıma gelmeyen tüm kurum, kuruluş ve platformlar bir arada çalışabilse ve muhalefeti projenin oluşum aşamalarında yapıcı bir şekilde koyabilse, İzmir'in gelişimi konusunda çok daha az zaman ve kaynak kaybedilir. Bir proje devreye sokulduktan sonra yapım aşamasındaki durdurmaların veya yıkımların, şehrimize ve ülkemize zamansal ve maddi anlamda zarar verdiğini düşünmekteyim.
Sonuçta, İzmir pek çok alanda çok daha güzel ve özel seviyelerde olabilecek potansiyele bir şehir. Genel anlamda şehir halkının düşünce yapısı da öyle. Bu potansiyeli kentin sosyal ve kültürel yaşantısını geliştirecek şekilde projelerle desteklemek gerektiğine inanıyorum. Bunun, kent yaşamına doğrudan katkısı olacağı gibi, İzmir'i gerçek bir "kültür ve sanat şehri" seviyesine getirmenin turizm açısından da çok önemli olduğunu düşünüyorum."

4.3.2.16 Aktör: Fiziksel Engelli

Ekrem Tınaztepe, görüşlerini kenti sorunsuz yaşamasına engel olan yürüme problemine sahip, 40 yaşlarında bir İzmirli olarak aktarıyor:[65]

"Kentin mimari yapısının korunması için çarpık kentleşme durdurularak siteler halinde yapılanmalı. Her sokak yol olarak kullanılmalı. Yeşil alan olarak bırakılan alanlar çim yerine ağaçlandırılmalı. Ayrıca kaldırımlara taşan balkonlar da geri çekilmeli.
İzmir'de tarihi binalar hiç örnek alınmadan daha basit yaşanabilir binalar yapılıyor. Tarihi binalar ve eserler harabeye terk edilerek yok ediliyor.
Kentte olan bitenlerden, projelerden bazen radyolar yoluyla bilgi sahibi oluyoruz. Radyolardan ticaret alanlarının bulundukları bölgelerle ilgili haberleri almak mümkün. Başka hiçbir yayın organından bu tür haberler almak mümkün olmadı. Varsa da haberdar değilim.
Diğer taraftan kente ilişkin görüşlerin bildirileceği bir merci olduğunu biliyorum. Ancak görüşlerin dikkate alınmayacağını bildiğim için çoğu kişi gibi ben de buna gerek görmüyorum.
Yapılan uygulamalar tamamen tüketimi destekliyor. Bir saatliğine spor yapmak istense, sahalara ücretsiz girilemiyor. Kültürel faaliyetlere halkımızın kültür seviyesinin düşük oluşundan ilgi gösterilmiyor. Yöneticiler de bunun farkında olduğundan fazla eğilmiyorlar bu konuya. Ticari yönüne daha çok ilgi gösteriyorlar.
Alınan kararlara ise kesin bir muhalefet var İzmir'de. Tüm sivil kuruluşlar muhalefet görevlerini yapıyorlar ve halk da bunu destekliyor. Ancak işin içine siyasiler girdiği zaman baştaki yöneticiler bildiklerini yapıyorlar. Muhalefet işe yaramamış oluyor."

4.3.2.17. Aktör: Roman çiçekçi

Nilüfer Çekiç 25 yaşlarında Roman bir çiçekçi. İzmir'e Bergama'nın Zeytindağ köyünden gelmiş ve evine yakın olan Hatay caddesi Poligon durağında ve zaman zaman da Alsancak Sevinç Pastanesi civarında çiçek satarak geçimini sağlıyor. Görüşlerini yaklaşık 10 yıldır İzmir'de yaşayan bir kentli olarak aktarıyor:[66]

---

[65] 15.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.
[66] 19.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

"İzmir çok güzel ama iş konusu sakat. Mezattan çiçek alıyor, Alsancak'ta ya da Poligon'da satıyorum. Neresi olursa olsun gidiyoruz. İzmir'in her yeri güzel, ama fazla gezemiyoruz. Bir tek çalıştığımız yerleri biliyoruz.
Kemeraltı'na da bazen gidiyoruz. Ama Kemeraltı gibi tarihi yerler çok döküntü. Oraları çok içiçe. Modern yerler daha iyi. Ama fakirler mecburen orada oturuyorlar. Tarihi evler korunmalı ama önce iyileştirilmeli.
Kent haberleriyle hiç ilgimiz yok. Televizyon izlemeye fırsat yok. Gazetelere bakıyoruz ama İzmir'e ait haberlerle hiç ilgilenmiyoruz.
İzmir'de olup bitenlerden böylece haberimiz olmuyor. Bazen Üçkuyular'a, Sahilevlerine çiçek almaya gidiyoruz. Oraya yakın İnciraltı Park'ına yaz aylarında bir-iki kere gittik. Paramız olursa gidiyoruz. Mesela Fuar'ı hiç bilmiyoruz.
Çevrede olan bitenler konusunda görüş istenmiyor ama gerekse ben görüşümü bildirebilirim. Örneğin, yaşadığım yerdeki ağaçları kesseler ya da benzer birşey olsa, gider şikayet ederim Belediye'ye.
Son yıllarda yapılan bütün projeler para harcamayı gerektiriyor. Zaten fazla gezemiyoruz. Para gerekince de hep ya çalışıyoruz, ya evde oturuyoruz. Kentte yapılan bütün hizmetler bile israf oluyor. Düşünmeden yapılıyor. Bir hizmeti, örneğin altyapı hizmetini, 3-5 kere üst üste yapıyorlar. Yıkıp yeniden inşa ediyorlar.
Kentteki tartışmalardan hiç haberim yok. Tek bildiğim iş konusunun çok sorun olduğu. Belediye izin vermiyor. Başka çare olmayınca çok zor oluyor."

4.3.2.18. Aktör: Kürt İş Kadını

Nergis Turan, görüşlerini Kürt kökenli bir İzmirli ve bir iş kadını olarak aktarıyor:[67]

"Şehrin dünü ve bugününü karşılaştırdığımız zaman, ham, işlenmemiş bir kent alanının bu kadar çirkin mekanlarla ve yapılarla doldurulma sebebinin tamamıyla, bilgisizlik, cehalet, ileriyi görememek, sorumsuzluk örneği vermiş veya veren kentin gelmiş geçmiş tüm karar mekanizmalarının, karar organlarının olduğunu düşünüyorum. Mekansal kararlar tamamıyla yanlış, yapılaşma çarpık, estetikten uzak, anlamsız, çevreye olan olumlu olumsuz etkileri hiç düşünülmeden oluşmuş. Şehrin coğrafi, iklim yapısına, altyapısına aykırı, kültür ve tabiat değerleri hiçe sayılarak yapılmış, göze tamamıyla çirkin görünen yapılar ve alanlarla dolu bu ortamın hangi bilinç ve düşüncenin ürünü olduğuna şaşmamak elde değil.
Geçmiş ile şimdiki kentsel doku arasında olan şey çatışmadan da öte. Doğal yapısına, tarihsel-kültürel kimliğine hiç mi hiç uymayan kent dokusu, yarattığı çevresel, sosyal, ekonomik problemler ile şehirde her alanda krize neden oluyor. Tarihsel kimlik çerçevesinde hareket edilmiş olsaydı, bugün şehir doku açısından eşsiz, dünyada daha çok adı geçen bir şehir olurdu. Bir yerde çatışma olması için, karşıt değerlerin somut varlıklarının eşit koşullarda varlığından söz edilmelidir. Şehrin tarihsel kimliğinden kalanlar o kadar az ki. Somut değerler çatışmıyor, bizlerin şehirle ilgili değerlerimiz, düşüncelerimiz bu çarpık ve bozuk şehir ortamı ile çatışıyor. Bizler şehrin üyeleri olarak şu ana kadar elde kalmış olanların değerini ortaya koyarak, elde kalmamış olanların ise düşünsel aktarımı ve anlatımı ile şehrin kültürel mirasını korumaya çalışıyoruz. Bugünün çarpık dokusuna karşı, şehrin tarihsel kimliğini dominant halde sürekli gündeme getirmeye çalışıyoruz. Çağdaş şehir yapısı diye, dünyanın en çirkin kent dokusu inatla oluşturulmaya çalışıldığı halde. İmar yasasına göre bildiğim kadarıyla, yapılar belli

[67] 05.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

kriter ve ölçüler içinde gerçekleştiriliyor. İzmir'in tarihi binaları gibi bir bina yapmaya kalksanız yapamıyorsunuz. Yapı cephelerinde eski yapılardaki gibi birçok pencere yapamıyorsunuz. Yani tamamıyla, soğuk, zevksiz, estetikten uzak yapıların inşa edilmesi için teşvik uygulanıyor. Hiçbir tarihi alan ve yapı örnek alınarak yapılar oluşturulmuyor. Tarihi yapılar örneğindeki inşaatların maliyetlerinin yüksek olduğu düşünülüyor, yüksek karlar hedefleniyor. Tarihi tekrar yaşatmak kimsenin aklına gelmiyor. Modern mimari olarak tanımlanan şehirde yerden bitme gibi üreyen yapılar ise, modern mimari anlayışını kesinlikle yansıtmıyor.

Gerek sözlü, gerek yazılı medyada şehrin kentsel tasarım konuları bölük pörçük halka anlatılıyor. Önce, bir şayia duyuyorsunuz. Arkasından kararları duyuyorsunuz. Herşey bir oldu bitti halinde, kapalı kapılar ardında alınan kararlara bağlı gelişiyor. Demokratik bir kent hayatına tamamıyla aykırı işleyen bu sistem sonucu halk sadece uzaktan izleyici olarak yerini alıyor. Bu sorunlar sistematik yayın dizileri halinde halka aktarılmıyor. Medya ulaşabildiği haberi halka iletmeye çalışıyor. Fakat asıl sorun kent tasarımları hakkındaki konuların kentlinin de katıldığı açık platformlarda tartışılmıyor olması. Bu spesifik konular, konunun uzmanları tarafından tartışılıp, mesleki dergilerden, bazen de medyadan izleniyor. Bu konuda yerel yönetimler veya ilgili kuruluşlar açıklayıcı, halkın anlayacağı dilden yayınlar yapıp bunları açığa kavuşturmalıdır. Konular teknik dilden, halkın anlayacağı dile indirgenmelidir. Kent tasarımlarında etkin rol oynayan karar organları veya denetim organları açık ve saydam bir tavır sergilemek zorundadırlar.

Kentsel tasarım projelerine örnek olarak benim ve tüm şehir vatandaşlarının çıplak gözle gördüğü örnek gösterilebilecek bir Fuar alanı var. Bunun gibi kentsel tasarıma dönük oluşturulmaya çalışılmış alanlar var. Bu fuar alanının yeniden yapılandırılması işlerinin kimler tarafından yapıldığı, projeleri kimin hazırladığı belli değil. Güzelim bir park olan Fuar alanının çarpık yapılaşma ile ne hale geldiğini hepimiz görüyoruz. Iktidarlar değiştikçe ya projeler değişiyor, ya projenin aslına uyulmuyor, ya da projenin olumlu olumsuz yanları ciddi bir şekilde ele alınmıyor. Bence planlamacılar planlamada yetkin kişiler değil. Özellikle uygulayıcıları arasında da büyük bir eşgüdümsüzlük var. Onların ne kadar ehliyetli oldukları şüpheli. Çünkü, şu ana kadar planlama dahilinde yapılmış bitmiş bütün işlerin şehrin kültürel-tarihi-sosyal-ekonomik-çevresel değerleri ve dokusuna ne kadar aykırı olduğunu görmek planların, tasarımların sağlıklı bir plan dahilinde yapılmadığı gerçeğini ortaya koyuyor.

Bireysel olarak ait olduğum grupta İzmir kentinin sağlıklı gelişimi ve kentlilik bilincinin gelişimine katkıda bulunmak adına görüşlerimi iletme olanağına sahibim. Kentte alınan bir karara katılabilmek için İzmir hemşehrisinin bir sivil toplum kuruluşuna ait olması gerekiyor mevcut duruma göre. Fakat her vatandaş bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayabilir. Bunun için de yerel yönetimlerin halkın kent kararlarına katılımları için bir sistem geliştirmesi gerekiyor. Bu, mahalle muhtarları ve çevre sakinlerinin biraraya gelip yerel yönetimlerle işbirliği içine girmesi gereken bir sistem olmalıdır. Yani karşılıklı iletişime dayalı bir sistem. Bir nevi karar alma ve iletişim çemberleri oluşturulabilir. Yerel yönetimler içinde işleyen sistemde yetkili birimler vatandaşın görüşlerini not almayan, bunları birer veri olarak kabul etmeyen tarzda çalışıyor. Öncelikle, yerel yönetimlerin organizasyon yapısı yeniden gözden geçirilmelidir. Vatandaşın duyarlılığından bir nebze nasibini almamış bir yönetim elemanı şehrin işlerinin sağlıklı işlemesine hiçbir katkıda bulunamaz. Yerel yönetimin iç yapısının reorganizasyonu gerekmektedir. Yerel yönetimlere iletilmesi gereken sorunları kabul eden bir halkla ilişkiler bölümünün varlığını biliyoruz. Bunların yetkileri nereye kadardır, başkanlığa veya gerekli birimlere sorunları iletmedeki başarıları nedir? Bunlar belli değil. Şehirde vatandaş bir yetkili kuruluşun kapısını çalıp, muhatap birine ulaşamaz. Bu iletişim sorunu en büyük sorunlardan birisidir. İletişimi sağladığınızı düşünün, konuyu önemle ele alacak yetkilinin varlığı da bir şans gibi görünmektedir mevcut sistem ve anlayışa göre.

Diğer taraftan, şehirde son yıllarda sürekli gelişen yapı alanları, alışveriş merkezleri tamamıyla, kişileri tüketime sürükleyen alanlardan oluşmaktadır. Son 5 yılda ortaya çıkan yapılara, mekanlara bakın, tamamıyla alışveriş merkezleri bolluğu hüküm sürüyor. Bu alışveriş merkezlerinin bir tanesinin bir opera, tiyatro, müze binası olarak yapılması gerekirdi, eğer bu kararları alanlar gerçek anlamda bilinçli olsalar idi. Bir kentin gelişimi ile ilgili kültürel ağırlıklı aktivitelerin desteklenmemesi, hala kapital sahibi olanların veya kent karar organlarının kültürel ve sanatsal değerlere hiç önem vermediklerini ortaya koyuyor.
Kentsel muhalefet konusunda ise, şehrin yerel yönetimlerinin aldıkları kararlara karşı bir denetim işlevi görmesi gereken Koruma Kurulları son zamanlarda bazı konularda sorumluluklarını yerine getiriyor gibi görünüyor. Fakat şehirde olan yapılaşmaya baktığınız zaman, koruma kurullarının gerçekten etkin olması gereken karar ortamlarında etkin olmadıklarını görüyoruz. Koruma kurulu kararlarında bir çifte standartlık şüphesi doğuyor, ya da büyük kapitaller karşısında Koruma Kurulları etkin gücünü gösteremiyor. Örneğin, Özdilek inşaatı. Sahil kesiminde görüntüyü tamamen bozan, çevre kirliliği yaratan nitelikle, özellikle tarım arazisinin tam ortasına kurulmuş. Bu inşaat nasıl gerçekleşti? Kim izin verdi? Belli değil. Bunun yanında bir ticaret merkezi inşaatı alan tarım alanı diye ilan edilerek, inşaat durduruluyor. Bu bir çifte standart örneğidir. Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odasını ise hiçbir karar ortamında, uygulamada veya denetim işlemlerinde göremiyoruz. Bu Odalar yazı yazma, fikir beyan etmede bir nebze başarılı olabilirler, fakat iş uygulamalara gelince hiçbir etkinliği yok; gerçek anlamda bir baskı grubu olarak işlevini yerine getiremiyor. Bir baskı grubunun görüşlerini ilettiği kadar, kanun ve tüzüklerin yenilenmesi ve uygulanmasında, kamuoyu yaratmasında etkin olması beklenmektedir. Bugün şehirde yapılan, mimari veya şehrin tasarıma dönük sorunlarla ilgili ortaya konan aktivitelerde Mimarlar veya Şehir Plancıları Odalarını göremiyoruz. Kendilerini risk altına atmayı yeğlemeyen, sorunların gerçekten çözümlenmesine katkıda bulunmayan bir odalar topluluğunun şehrin ilerlemesine ne derece katkıda bulunacağı şüphelidir."

4.3.2.19. Aktör: Çocuk

Ege Göksu ilköğretim okulu beşinci sınıfta okuyan 11 yaşında bir çocuk olarak görüşlerini aşağıdaki gibi aktarıyor:[68]

"Bana biri İzmir dediği zaman aklıma tarih geliyor ilk. Çünkü İzmir'de çok tarihi ev var. Denizin girilecek bir durumda, yani daha temiz olması, yani Büyük Kanal Projesi olursa iyi olur. Şu durumda kötü. Yollar da kötü. Mesela Bornova'dan gelirken bir yol var, evlerin hemen üstünden ve yanından geçiyor, insanlarsa rahatsız oluyor. Ayrıca kirlilik de çok. İnsanlar çöpünü yerlere atıyor. Neresi olursa olsun, farketmiyor. Kemeraltı da öyle, yani çok kirli. Orası tarihi bir yer. İçinde mesela Kızlarağası Hanı var.
İzmir denince aklıma ayrıca "Kuş Cenneti" geliyor. Orası İzmir'in en iyi özelliklerinden biri. Huzurlu mekan neresi diye sorulursa da Teleferik çevresi derim. Yani oradaki ormanlık alanları söylerim.Zaten başka yerlerden araba geçtiği için pek huzurlu olmuyor. İzmir'de ormanlık alanların çok olmasını isterdim. Bazı tarihi yerlerin yokolmamasını isterdim. Tüm insanların girebildiği tek yer Fuar. Fuar'da çok stand kuruluyor. Öyle çok stand kurulsun ki, insanların bilgileri çoğalsın. Örneğin bilgisayar konusunda bilgilendirme yapılsın. Hem İzmir'e ilişkin tarihi yerler konusunda da bilgi verilsin.
Aslında İzmir'de yaşamaktan çok memnunum.

---

[68] 16.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

Eski yerlerle yenileri uyum içerisinde değil. Çünkü insanların kendilerinin yaptığı şeyler iyi. Ama uygarlığın getirdiği yapılar bilinçsiz. Eskiden örneğin ormanlık alanlara da güzel bakılıyordu. Şimdi ise bilinçsiz davranılıyor. Eskiden evlerine, kentlerine özen gösteriyorlarken, temizken, şimdi her yer özensiz ve pis. Kemeraltı'nı gezerken anlatıyorlar mesela. Kemeraltı'nda bir tane pideci vardı. Çok eski ama temizdi. Yanında birkaç tane daha vardı, daha temizmiş gibi görünüyordu, çok gösterişliydi ama aslında değildi. Sadece ilgi çekmek için öyle görünüyordu.
İzmir'de olup bitenleri okuldan öğreniyorum. Ya da mesela kitaplardan İzmir'in tarihine ilişkin bilgileri ediniyorum. Televizyon, gazete ve radyolar da var. Yapılanları gözlerken mesela Etüd'ün kaldırımının Belediye tarafından onarıldığını görebiliyorum. İlgimi yine de en çok orman alanları çekiyor. Belediye'nin ormanlarda yaptığı şeyler olursa ilgilenirim. Deniz de öyle. Büyük Kanal Projesi ile ilgilenmiştim mesela. Onu anladım sonra, büyük borular döşeniyormuş temizlenmesi için.
Gözlem yaparsam bilgilenirim. İzmir'de nelerin olduğunu, nasıl projelerin olduğunu öyle bilebiliyorum. Örneğin Özdilek, Balçova Kipa var.Bir de Gölet var Buca'da. Orada yeşil alan çok. İçinde fast-food yiyecek satılan yerler var, otoparklar var. Başka birşey yok. İstanbul çok büyük ya. Orada çok şey var. O tür büyük projelerin İzmir'de olmasını isterdim. Migros gibi çok büyük yerlerin burada da yapılmasını isterdim. Altyapı da önemli. Bu konuda önemli projeler olmasını isterdim. Ya da mesela Mars'ta Yaşam diyorlar ya, Orada yapılabiliyorsa, niye dünyada yapılmıyor? O teknoloji varsa İzmir'de uygulansın.
Kentte yaşayanlara alınan kararlar hakkında görüş sorulduğunu gözlemedim. Belediye aklına geleni yapıyor. Sormuyor hiç. Niye sormuyor? Çünkü insanların nelerden hoşlanıp, hoşlanmadığını herhalde artık biliyorlar ki artık hiç sormuyorlar. Herhalde röportaj falan yapıyorlardır, oradan biliyorlardır da sormuyorlardır.
Devlet halkın parasına bakmıyor. Sadece o alışveriş merkeziyse, tabii ki para vermek zorunlu ama bir yeşil alana girmek için niye para verilsin ki?Alışveriş merkezinde kültürel ve sosyal aktiviteler fazla. Bazılarında oyun merkezleri oluyor. Parselin bir bölümü park, bir bölümü alışveriş merkezi. Bazen de hepsi alışveriş merkezi. Ama bu aralar sadece alışveriş olması daha ön planda. Balçova Migros'ta örneğin tabelada "otopark – park – alışveriş merkezi" yazıyor ama park yok. Park olması gerekirken yapmamışlar.
İzmir'de karşı çıkılan konuları biliyorum. Mesela Kurul'a dava açılmıştı bir kere. Yapılanları beğenmiyorlar. Kurul burası sit alanı diyor. Adam yine evini yapıyor. Dava açılıyor. Ama sit alanında çok ev gördüm. Bu iyi birşey değil. Arkadaşlarımla konuşurken de onlara burası bakın sit diyorum. Onlar da Kurul'un dediği daha doğru diyorlar."

4.3.2.20. Aktör: Yaşlı

Hüseyin Yılmaz Şeker, 69 yaşında bir emekli pilot ve doğma, büyüme bir İzmirli olarak kente ilişkin görüşlerini aşağıdaki gibi aktarıyor:[69]

"Mesleğim icabı Avrupa'nın birçok kentlerinde, ayrıca iki yıl Kanada'da ve altı ay A.B.D'.de bulundum. Gördüğüm kentleri, doğum yerim olan Izmir'le, gayri ihtiyari, mukayese ettim. Izmir, tabiat güzellikleri ve iklimi ile çok güzel bir kent, sanki yeryüzü cenneti. Ne var ki; yıllardır devam edegelmiş büyük hatalar ile eski güzelliğinden çok kayba uğramış bir durum arz etmekte. Sahil şeritleri 8-10 katlı yüksek binalarla, kale duvarları misali kuşatılmış, arka sıralarda yüksekliği kademe kademe azaltılan binalarla "gördüğüm kentlerin aksine" imar edilmiş. Yazın sıcaklarında İzmir'in o serinlik verici imbatından arka planda olan binalar istifade edemezler. Ayrıca o şahane körfez

[69] 16.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

manzarası arka plandaki binalara zalimce kapatılmıştır. Aynı hata büyük cadde kıyılarında da mevcuttur.
Çevre yolları ve viyadüklerse Izmir için yıllarca geç kalınmış nimetlerdir. Metro da eklenince, ulaşım şimdilik tatminkar görünüyor. Eskiden Izmir denilince akla tertemiz bir deniz, etrafı ormanlarla kaplı, içinde yeşil alanları bol, havası kışın dahi berrak, şirin bir kent gelirdi. Oysa artık tamamen plansız, şahsi menfaatler ve partisel düşüncelerle yapılanmaların etkileri, kış aylarında kent simsiyah is içinde, sağlıklı nefes alma zorluğu ile kendini belli ediyor. Deniz ise foseptik çukur. Sıcak bir iklime sahip bu kentin binalarının dış cephelerine ve balkonlarına önem verildiği için görünüşü göze hoş geliyor. Eski ile yeni birbirine karışmış durumda. Kentte tarihe hiç değer verilmemiş, tarihsel değerler yıkılarak maddi çıkarlar uğruna beton yığınlarına dönüştürülmüş. Kordon ve Karşıyaka sahillerinin eski güzellikleri, Mithatpaşa caddesinin kendine has üslubu ne oldu? Gücümüz yetse, dünyaca büyük değere sahip Efes ve Bergama yapılarını da berbat edebilirdik.
Kentsel tasarımları İzmir gazete ve TV'lerinden takip etmeye çalışıyorum. Bu tasarımların parti programlarınca değil, şehir planlamacıları ve mimarların müşterek çalışmasıyla hazırlanmasını ve hiçbir şekilde şahsi ve parti menfaatleri için değiştirilmeden devam edilerek inşasını gönülden diliyorum. Ancak bu şartlarda çarpık kentleşmenin önüne geçmek mümkün olacaktır. Aksi halde bugüne kadar yapılan fahiş hatalar devam edecek. Büyük projeler bugün değil, gelecek yıllar gözönüne alınarak hazırlanırsa, şüphe yok ki; gelecekte sıkıntı yaratmayacaktır. Misalen, yapılması planlanan bir alışveriş merkezinin otoparkı, nüfusun artışı gözönüne alınarak hazırlanırsa uzun yıllar sağlıklı hizmet verebilir. Yeni iskan bölgelerinin yol düzenleri de, gelecek düşünülerek hazırlanmalı. 12 Eylül ihtilalinde bir meslektaşım Karşıyaka belediye reisi olmuştu. Müteakiben parti kanalı ile bir devre daha reisliği devam etti. O sıralarda düşündüm, bana bu görev verilse ne yapardım diye? Katiyetle inanıyorum ki, şehircilik uzmanı, mimar olmadıkça sağlıklı ve geleceğe planlı bir şey yapabilmek bence mümkün değil.
Kente ait konulara ait olarak görüş verme konusunda maalesef bir fikir sahibi değilim. Bence kişiler ancak kendilerini ilgilendirecek, misalen ulaşım gibi konularda görüş bildirebilmeli. Uzun yıllar devam etmesi gereken ana konular uzmanlara bırakılmalı..
Son yıllarda gerçekleştirilen uygulamalar için, bugün olanın aksine daima ticari değil, kültürel ağırlıklar da ön plana alınmalı. Diğer taraftan yeşil alanları takdir ediyorum.
Esas mühim mesele kentteki projeler ve onlara muhalefet edilme durumu bence. Belediye alacağı her türlü kentsel kararları Şehir Plancıları Odası, Mimarlar odası, Koruma Kurulu ile koordine ederek alsa, bu odalardan azami istifade yönüne gidebilse, bugüne kadar süregelen çarpık kentleşme görülür müydü?"

4.3.2.21. Aktör: Öğrenci

İpek Ergenç, Özel Ege İlköğretim Okulu sekizinci sınıfta okuyor.. Yaşadığı kent olan İzmir'e 15 yaşında bir öğrenci kimliği ile bakıyor:[70]

"İzmir'de yeterince yeşil alanın olmaması, olanın da özellikle şehir merkezinde inşaat yapabilmek için yok edilmesi, eski yeşil İzmir'i aratıyor. Son zamanlara kadar körfezin çok kirli olması İzmir'in güzelliğine yıllarca gölge düşürmüştür. Ancak Büyük Kanal Projesi'nin hayata geçirilmesiyle İzmir eski mavi körfezine kavuşmaktadır. Son yıllarda şehir merkezinde dolmuşların kaldırılması, toplu taşımaya daha çok önem verilmesi ve

[70] 15.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

metro şehir trafiğini rahatlatmıştır. Özellikle metronun kapsamının genişletilmesini diliyorum.
Çarpık kentleşme Agora gibi İzmir'in önemli tarihi değerlerini olumsuz etkilemektedir. Öte yandan İzmir'in nostaljik güzelliklerini çağdaş çizgiyle bütünleştirip bazı yok olmaya yüz tutmuş mekanlar İzmir'imize tekrar kazandırılmıştır. Asansör Restoran ve Kordon buna en iyi örneklerdir.
Kent gündeminde olan kentsel tasarım projelerinden haberdar olma konusunda ise İzmir'de süratle yaygınlaşan hipermarketlerle Ege'nin İncisi sadece Türkiye değil, Avrupa çapında bir şehir görünümü vermektedir. Ayrıca metro çalışmaları ve Turkuaz, Gölet gibi yeşil alanlardaki düzenlemeler bu duruma destek olmaktadır.
Yukarıda belirttiğim tüm çalışmalar insanların yaşamlarını kolaylaştırmak ve yaşama renk katmak amacıyla yapılıyor. Bir fuar alanı yapılacağı zaman içinde hem eğlence, hem de değişik zaman geçirmek için yerler inşa ediliyor.
Kentsel konulara katılım anlamında ise vatandaşlardan görüş istenmiyor ve de alınan kararlara katılmak pek mümkün olmuyor. Ancak kentte yaşayan biri olarak şu ana kadar görüş bildirme gerekliliği doğmadı, dolayısıyla gerekirse mutlaka bu tip merciler bulunabilir.
Diğer taraftan, son yıllarda uygulanan projeler daha çok tüketimi amaçlasa da kültürel nitelik de taşıyor.Genellikle, tasarlanan ufak yeşil bir alan bile olsa giriş ufak bir ücret karşılığında yapılıyor. Bu da çoğu zaman tüm insanların bu tür yerlerden yararlanmasını engelliyor, buralara yalnızca belirli bir kesim gidebiliyor."

4.3.2.22. Aktör: Ev kadını

Ayten Tutlu, 53 yaşında bir İzmirli. Görüşleri bir ev kadınının bakış açısını yansıtıyor:[71]

"Kentimizin mimari yapısında göze hoş görünecek tarzda bir uyumluluk yok. Çok karışık tarzda çeşitlilik arzediyor. Örneğin ulaşım konusunda ana yollar trafik akışına ve yoğunluğuna cevap verecek yeterlilikte değil.Şehrin nüfusuna ve büyüklüğüne göre yeşil alan miktarı az olup, her semtle müsavi değildir. Yani bir semtte yeşil alan miktarı göze hoş görünecek tarzda dizayn edildiği halde, bir başka semtte böyle bir alana hiç rastlanmamaktadır. İnsan yaşadığı kentte göze hoş görünecek tarzda düzenlilik, yapılaşmada uyumluluk olmasını istiyor. Bu durumu görememek karamsarlık getiriyor.
Şehrimizin tarihi yapılarıyla yeni inşa edilen yapılar arasında çok farklılık var. Tarihi yapılar maalesef yeni yapılara örnek olmuyor. Modern yapılaşma ön planda, fakat belli semtlerde fazla yoğunlaşma bana göre yaşamı güçleştiriyor.
Kentte gerçekleştirilen yeni tasarım alanlarına ilişkin haberleri sadece medyanın yansıttığı kadarıyla öğrenebiliyoruz. Fakat duyduğumuz haberlerin uygulamada farklı olduğunu görüyoruz. Bu kararlar şehrin yönetimi ile ilgili yetkililerin güncel düşüncelerine göre değişikliğe uğratılıyor kanaatindeyim.
Diğer taraftan kentteki tasarım projelerinin ne tür kullanışlarda yoğunlaştığı konusunda bilgi sahibi değilim. Fakat belli bir plan kapsamında uygulanmadığını sanıyorum. Gerçekleştirilen uygulamaların çoğunluğunun tüketimi desteklediği söylenebilir.
Kentsel kararlara katılım konusunda ise kentte yaşayanlardan bir görüş istenmiyor. Herhangi şekilde bir katılım mümkün değil.
Şehrimizde alınan üst ölçekli kararların Belediye tarafından alındığını biliyorum. Ancak Belediye Meclisi'ndeki muhalif üyelerin kentsel muhalefet yürüttüklerini sanıyorum. Diğer kuruluşların da muhalif görüş bildirmesi söz konusu. Bu konuda ne kadar etkili olabildiklerini bilemiyorum. Siyasi görüşlerin bu konuda etkili olduğunu sanıyorum. Kent

[71] 16.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

sakinlerinin bir kısmının muhalif grupları desteklediğini, diğer bir kısmının da farklı görüş sergilediklerini düşünüyorum. Ancak kentte yaşayanların fikirlerinin önemsenmediğini düşünüyorum."

4.3.2.23. Aktör: Kapıcı Ailesi

30 yaşındaki Hafize Aslantaş, kapıcı olan eşinin görevini zaman zaman üstlenmesinin yanısıra evlere temizliğe giderek kazanç sağlıyor. İzmir'e 5 yıl önce Kütahya'ya bağlı Simav köyünden gelmişler. Görüşlerini henüz kente yeni gelmiş olmasına karşın hiç ayrılmamacasına İzmir'e bağlanan bir kentli olarak aktarıyor:[72]

"İzmir'in sevmediğim hiçbir yanı yok. Buradan ayrılmayı hiç istemem. Herşey elimizin altında. Pek gezmeye gidemiyoruz zaten. O yüzden istediğimize her an ulaşabilmemiz iyi. Arkadaşlarımız da İzmir'i çok beğeniyor. Bir tek sorun evimizin çok dar olması ve neredeyse her selde su basması.Geldiğimizden beri hep sular altında kalıyoruz. O da önlenebilirse çok güzel olacak.
İzmir'de tarihi yer olarak Kemeraltı'nı biliyorum. Orada herşey bulunabiliyor. İhtiyaç olduğunda oraya gidiyoruz. Kemeraltı da güzel. Orada eskiden evler varmış ama sıkışık biraz. Yeni yerlerle hiç alakası yok. Buraları da güzel
İzmir televizyonlarında haberleri izliyoruz. Ama ne türlü projeler var, hiç bilmiyorum.Yapılmış olanları da bilmiyoruz. Hiçbir yere gidemiyoruz. Bir tek Tansaş'a gidiyoruz. Mağazalara zaten gidemeyiz. Bütçemiz el vermez. Bir şey oldu mu Kemeraltı'na iniyoruz. Gezmek içinse çok nadir Turkuaz'a ya da Teleferik'e pikniğe gidiyoruz sadece. Turkuaz paralı, nadiren gidiyoruz. Başka yerleri bilmiyorum.Ama bildiklerim arasında hemen hemen hepsi ticaret yerleri.
İzmir'le ilgili bir şey olduğunda başvurabildiğim bir yer olduğunu bilmiyorum. Bilsem de başvurmam.Beni ilgilendirmiyor.
Karşı şeyleri, kavgaları da izlemiyorum. Kordon açıldı diyorlar ama görmedim. Televizyonda gördüm ama niye tartıştıklarını, niye kavga ettiklerini bilmiyorum."

Kuşkusuz burada görüşlerini bildiren ve ortak yönleri İzmir'de yaşamak olan 23 farklı aktör öncelikle kendilerini temsil ediyorlar. Ne bir yaş, meslek ya da gelir grubuna, ne sosyal, etnik ve kültürel yapıya, ne de kurumsal yapıya ilişkin bir genelleme bu anlamda anlamlı olur. Burada, 4.3.2. bölümünde de değinildiği üzere, "sivil bakış içerisinde farklı aktörlerin varlıkları, ait oldukları grubu/grupları temsilden çok, birer kentli olarak kendilerini ifade biçimlerinin vurgulanması"na temellenmekte ve farklılıkların biraradalığını simgelemektedir. Böylelikle sivil bakışın kente ilişkin olarak ileri sürülen saptamaları destekleyici bir altyapı oluşturmaktan öte, farklı aktör kategorilerinin birleştiği ortak kanının *"bilgilendirme kanallarının kapalı olduğu"*nu ortaya koymaktadır.

---

[72] 19.04.2002 tarihli görüşme notlarından aktarılmıştır.

4.4. Ülkesel/Yerel Deneyimden Çıkarılabilecek Sonuçlar

Ülkesel/yerel pratiğe ilişkin olarak birçok farklı örnek irdelenmiş ve örnek alınan farklı yerel pratikler yine farklılıklara dayalı sivil görüşle desteklenmiş olmasına rağmen, ülke pratiğinin yerele özgü ve farklı olanın ön plana çıktığı bir kurguya sahip olmadığı görülür. Yerel örneklerin aynı planlama/tasarım ve uygulama sürecinin bir ürünü olmaları kaynaklı olarak ülke düzleminde bir bütünlük sergilenmekte oldukları öne sürülebilir. Nitekim ülkesel/yerel pratik her kentte ya da kent parçası ölçeğinde sorunlarla dolu gibidir. Çünkü Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke pratiği özelinde, akademik düzlemde sürdürülen tartışmaların da üzerinde durduğu alt-üst olmuş yasal/yönetsel ve politik süreçler tüm pratiğe egemen olmuştur. Alt-üst olmuş bu kent tablosu içerisinde,

- planların by-pass edilerek pratiğin önünden gidemediği,
- ekonomik kazanç temelli yaklaşımların sosyal-kültürel gereksinimlerin önüne geçtiği,
- kamu bilinci oluşturma ve kentlilerin kentlerine ilişkin olarak görüş bildirebilme ve sürece katılmaları anlamındaki çabaların çok nadir olarak gündeme geldiği,
- kentsel tasarım anlamında salt prestijli mekansal parçaların ön plana alındığı, ve
- kenti global düzleme taşıyacak olan imge arayışında kentin ya esas sorunlarının gözardı edildiği ya da uluslararası düzlemde yarışma adına kentlerin tüketilir hale getirildiği

bir süreci içeren ülke pratiği kuşkusuz bir dizi açmazı bünyesinde barındırır. Bu açmazlar ise dünya gündeminde yoğun olarak tartışılan birtakım konuların gerisinde kalan bir sürece işaret eder. Buna göre örneğin "sürdürülebilir mekan oluşumu" konusundaki çabalar salt bireysel mimari çözümlerin ötesine geçemezken (Urfa Tarihi Kent Merkezi Yeniden Geliştirme Projesi), planlama ve kentsel tasarım ölçeğinde çoğu kez uygulama alanı bulamaz (Ankara Portakal Çiçeği Vadisi ya da Bursa Yeşilşehir örnekleri). Diğer taraftan "kamu bilincinin yaratılması" konusunda çaba gösterilse de (Antalya ya da İzmir Kentsel Tasarım Yarışmaları), dünya deneyiminde olduğu türden bir "kentte yaşama gururunu" oluşturmaya yetmez, çünkü herşeyden önce "kentsel konulara katılım" anlamında ortak bir zemin henüz kurulamamıştır. "Sorunların çözümü anlamında birtakım işbirliği süreçleri" gündeme getirilmez pek, ya özel sektör tüm süreci kendine göre ayarlar ya da kamu sektörü

benimsediği aynılaştırıcı ve tüketici modernist ilkeler çerçevesinde mekanı şekillendirmeyi sürdürür. "Kentsel kalite artırımı" kentsel tasarım uygulamalarının ana gerekçesini oluşturur belki ama, kent içerisinde sadece prestijli alanlara yönelen bir ara-ölçek pratiğine temellenmesiyle, mekanı ele alışta kent düzleminde adil olmayan bir tablo sergilenmesine de engel olamaz. Aslında dünya düzlemindeki tartışmalara paralel olarak akademik düzlemde de, kentsel tasarımın "politik bir eylem olma misyonu"ndan ya da "ekonomik temelli yaklaşımların tehlike yaratıyor olması"ndan sözedilir. Ancak ülkesel/yerel ölçekte mekana yansıyan pratikten alınan mesaj ***"ne kentsel tasarımın "disiplinlerarası bir köprü olma misyonu" olduğunun, ne de politik misyonunun mekanın dönüşümünde süregelenden farklı bir pratik yaratma potansiyeli taşıdığının düşünüldüğü"***dür.

Kısacası, Türkiye düzlemindeki kentsel tasarım pratiği, bilimsel düzlemde global ölçekli tartışmaları yakalayabilse bile, pratik düzlemindeki yansımalar kritik edilebilecek birçok açmaza karşılık gelir. Bu noktada kuşkusuz dünya düzlemindeki pratiğin birtakım açmazlara sahip olmadığı düşünülmemelidir. Nitekim, 3.3.2. bölümünde de değinildiği üzere, dünya deneyimi kritik edilebilecek ve potansiyel olarak değerlendirilebilecek yönleriyle ele alınmıştır. Aynı irdeleme ülkesel/yerel pratik için de tekrarlanmalı, ancak öncesinde ülkesel düzlemdeki planlama işleyişine kısaca değinmelidir.

4.4.1.Ülkesel/Yerel Kentsel Tasarım Pratiğinin Ardındaki Planlama

Üzerinde emek harcanan her bilimsel alan kendi düşüncelerinin, pratiğinin ve geleneklerinin tarihini yazar. Bu tarih ise bir deneyim, mit, metafor ve tartışma deposu olarak işlev görür. Bu "depo", danışılan, örnek alınan, bugünü anlamanın bir yolu olarak önemli rol oynayan bir içeriğe sahip olmaklığıyla aslında eleştirilerin üretildiği, yeni düşün alanlarına olanak tanındığı "entelektüel" bir kaynak olur. Ancak aynı "entelektüel depo", atılması gerekli yeni adımların önünde engel de oluşturabilir kimi zaman. Dolayısıyla bu anlamda kritik edilmesi ve potansiyel yönlerinin ayrıştırılması için bekleyen bir depoya dönüşür (Healey, 1997, s.7). Healey'nin öne sürdüğü bu "entelektüel depo", konu kentsel mekan olduğunda aslında planlamanın tarihine karşılık gelir. Genel bir pencereden bakıldığında 4.2

T.C. Yü... Dokümantasyon Merkezi

bölümünde ele alınan ülke politikalarının İzmir kentsel gelişimi üzerindeki yansımalarının da bu tür bir entelektüel depo oluşturduğu söylenebilir. Ancak bir adım öteye taşındığında, aynı dönemlere oturan planlama yaklaşımlarının da kentsel mekanın oluşumu üzerindeki belirleyicilikleri daha net olarak ortaya çıkabilecektir. Buna göre planlamanın ülkesel düzlemdeki işleyiş biçimine (Bkz. Tablo 4.4) ve farklı planlama yaklaşımlarının ülkesel ve yerel ölçeklerdeki yansımalarına (Bkz. Tablo 4.5) bakıldığında, İzmir kenti "deposu"nun hem global olana eklemlenmek, hem de yerel olanı korumak anlamında potansiyel taşıdığı söylenebilir.

Bu potansiyel, öncelikle benimsenecek yeni planlama modeline ve kentsel tasarım pratiğinin mekan organizasyonu içerisindeki yeni rolüne bağlı olarak geliştirilmek durumundadır. Bunun nasıl olacağı sonuç irdelemelere bırakılmadan önce, irdelenen ülkesel ve yerel pratiğe ilişkin değerlendirmelerin yapılması zorunluluğu bulunmaktadır.

4.4.2.Ülkesel/Yerel Deneyime İlişkin Kritik ve Potansiyeller

Ülkesel ve kentsel planlama ve tasarım pratiğine ilişkin bir irdelemeden çıkarılabilecek sonuçlar ele alınan ülke/kent pratiklerini bir taraftan kritik ederken, diğer taraftan potansiyel özelliklerini değerlendiren bir çerçevede tartışılmalıdır. Bu noktadan hareketle karşımıza üç ana tartışma kapsamı çıkmaktadır:

i. farklı kent deneyimleri itibariyle ülkesel kentsel tasarım pratiği: kuramsal yaklaşım ve projeler
ii. farklı kent parçaları itibariyle yerel kentsel tasarım pratiği: kuramsal yaklaşım ve projeler
iii. sivil bakış

Tıpkı dünya deneyimindeki gibi, farklı parçalar üzerinde yapılacak bu deşifrasyon yoluyla, bir sonraki aşamada tartışılacak olan yeniden yapılanmayı destekleyici bir görüş oluşturulurken, aynı zamanda yeniden yapılanma sürecini yönlendirecek ipuçlarının da ortaya konulmasını sağlanabilecektir.

Tablo 4.5 Ülkesel Planlama İşleyiş Pratiği

PLANLAMA GEÇMİŞİ	PLANLAMA İŞLEYİŞİ	PLANLAMA POLİTİKASI	PLANLAMA UYGULAMALARI	ÖZEL DURUMLAR
Planlamaya yönelik ilk yasallaşma 1960'lı yıllarla birlikte gündeme gelmiştir. 6785 sayılı İmar Kanunu, İmar ve İskan Bakanlığı'nın ve ayrıca Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ve 5 yıllık kalkınma planlarının yapılmaya başlanması 1960'lı yıllara karşılık gelir. İmar Kanunu sonrasında kaldırılarak yerini 1985 yılında yürülüğe giren 3194 sayılı yasaya bırakmıştır. İmar ve İskan Bakanlığı kaldırılmış, Bayındırlık Bakanlığı devreye girmiştir.	1985 yılından itibaren gelişim kontrolü, yerel yönetimler aracılığıyla gerçekleştirilir. Yerel yönetim alan kullanım ilkelerini belirleyen bir imar planı hazırlar, kentlinin görüşüne sunar ve onaylar. Ancak uygulama denetiminde sorunlu bir süreç yaşanır. Ayrıca planların uygulanmaya başlaması sonrasında çok kereler "delinip", revize edildikleri alışılmış bir pratik haline gelmiştir.	1980'li yıllara kadar ithal ikameci bir birikim modeli benimsenirken, mekana yaklaşım merkezi yönetim temelli olmuştur. 1980'li yıllarla birlikte benimsenen ihracat oryantasyonlu birikim modeline geçiş ise global düzleme eklemlenme çabasını içerdiğinden planlama yetkisinin de desantralizasyonunu getirmiştir. Bunun yanısıra süreci kolaylaştırıcı ve yabancı sermayeyi de çekme amaçlı basitleştirme, ekonomide liberalizasyon ve özelleştirme politikaları da mekan üzerinde yansıma bulmuştur.	İmar Planları üç düzeyde gerçekleştirilmektedir: i. bölge planları ii. çevre düzeni planları iii. kent planları Bölge planları uygulama pratiğini, ülke pratiğinde yaşanan dengesiz dinamikler çerçevesinde yitirmiş görünmektedir. Ayrıca kentsel tasarım projeleri de önem kazanmış, planlamanın acil çözüm üretemediği bölgelerde telafi mekanizması olarak uygulanmaya başlamışlardır.	Planlama sürecinin by-pass edilişi ve plan değişikliklerinin uygulamanın ardından gelişi, özellikle ekonomik kar amacı güden üst ölçekli projelerde ve de kent bütününe hizmet edecek yabancı ya da yerel sermayeye ait alışveriş merkezleri uygulamalarında alışılmış bir süreç olarak kabul görür. Ayrıca gerek yerel yönetimler arası, gerekse de kurumlar arası koordine ilişkiler ağından yoksun olunması, yatırımların ve gelişmelerin dengesiz dağılımına neden olmaktadır.

Tablo 4.6 Tarihsel Süreç İçinde Planlama Yaklaşımları ve Ülkesel / Yerel Pratiğe Yansımaları

DÖNEM / DÜZLEM	19.yy. Öncesi	19.yy. - Sanayi Devrimi	19. yy. sonları 20. yy. başları	1929 Krizi-1960'lı Yıllar	1960 - 1968 Dönemi	1968 - 1980'li Yıllar (II. Sanayi Devrimi)	II. San.Devrimi Günümüz
DÜNYA DÜZLEMİ	• Mimarinin içinden çıkan planlama anlayışı	• İdeal Kent Tasarımları	• Klasik Kent Planlaması Yaklaşımı "modern planlama"	• Geniş Kapsamlı Planlama Yaklaşımı	• Orta Süreli Planlama • Çoğulcu ve Savunucu Planlama • Politikalar Planı	• Eylem Alanı Planlaması	• Sürdürülebilir Planlama • Planlamanın Sorgulanan Zemini: -Katılımcı Planlama - Müzakereci Planlama
ÜLKE DÜZLEMİ	• Batı kökenli tasarım desteği (Le Corbusier, Jansen, Prost, Bodmer, Danger vb.) • Devletçilik politikası çerçevesinde merkeziyetçi sistemin hakim olması • Cumhuriyet ideolojisinin mekana yansıma biçimleri				• 5 Yıllık Kalkınma Planları • Bölge Planları • Klasik Kent Planlama Yaklaşımları		• Parçacı Planlama • Desantralize sistem
KENT DÜZLEMİ	• Kent Haritaları		• 1925 René Danger Planı • 1948 Le Corbusier Planı • 1951Yarışması : Kemal A. Aru ve ekibinin Planı (1953) • 1959 Bodmer Planı			• 1973 Nazım İmar Planı • 1978 Revizyonu	• 1989 Revizyonu • 1994 Revizyonu • 2001 Kentsel Tasarım Yarışması

4.4.2.1. Farklı Kent Deneyimleri İtibariyle Ülkesel Kentsel Tasarım Pratiği: Kuramsal Yaklaşım ve Projeler

Türkiye pratiği potansiyeller ve kritik özellikler itibariyle aşağıdaki gibi irdelenebilir (Tablo 4.7):

Tablo 4.7 İstanbul Kenti Deneyimlerine İlişkin Değerlendirme

KENT PRATİĞİ	KRİTİK	POTANSİYELLER
İSTANBUL Eyüp Kentsel Tasarım Projesi	• 15 yılı aşkın bir sürece yayılan tasarımın yerleşimin sürekli bir şantiye alanı olarak yaşanmasına yol açması • sosyal yaşam çevresinin tarihten gelen bir altyapı ile dine ve geleneklere son derece bağlı bir yaşam çevresi yaratmasına karşın, bu çevrenin genel eğilime karşıt olarak uluslararası katılımı içeren aktivitelere de yönelmiş olması • sürecin tek bir tasarımcı-mimarın yönetiminde gerçekleştiriliyor olmasının tek bir tasarım anlayışının egemen olmasına neden olarak alternatif anlayışlara olanak tanımaması	• zamana yayılan parçalı bir tasarım anlamında farklılaşan bir proje örneği olması • geleneksel ögelerin yeniden canlandırılması isteği ile tasarımın tarihsel olana önem vermesi • salt noktasal bir alana odaklanmaktansa, tüm yerleşime yansıyacak tasarım ilkelerinin gündeme getirilmesi • tasarımcının medyatör görevini üstlenerek farklı aktörleri sürece katabilmiş olması • tek elden tasarımın dil birliği oluşumuna olumlu etkisi • tasarımcının Eyüp'lü olmasının, tasarıma olumlu şekilde yansıması • tasarımın ticari odaklı hizmet birimlerinden ziyade kültürel ve sosyal içerikli aktivitelere daha ağırlık vermiş olması • tasarımın iki-boyutlu aşamada bitmeyip, üçüncü boyutta uygulanmasının izlenme ve yaşanmaya olanak tanıması ile tasarımın kabullenilme anlamındaki performans düzeyine eleştirel olarak bakılabilmesi
İSTANBUL Ticaret ve Alışveriş Merkezleri	• planı by-pass ederek geçen uygulama süreci: mevzii planlarla, plan tadilatlarıyla gelen ve tüm kentsel dinamikleri etkileyen yeni alan kullanımları • spekülatif bir emlak piyasasının oluşumu • tüm kentsel dokunun büyük ölçekli ve/veya yabancı sermayenin yüksek kar marjlı yatırımlara odaklanması: örn. iş ve alışveriş merkezleri, plazalar, oteller vs. • üst ölçekli yatırımların mekansal prestij artırıcı birer araç olarak kullanılmaları • prestij artırımının giderek üst gelir grubunun hizmetine sunulan alanlara da öncelik verilmesine sebep olması • neo-liberal söylem üzerinden gelişimin kentsel projelerin bir araç olarak benimsendiğini göstermesi	• kent içerisindeki gelişme dinamikleri doğrudan finansal merkezlerin gelişimi ile belirlenmeye başlansa da, bunun mekansal kaliteyi artırıcı etkisinin diğer alanların ele alınışına olumlu anlamda yansıtılabileceği olasılığı • değişken ve hızlı bir mekansallaşma sürecini gerektiren "dünya kenti olma" hedefinin kaçınılmaz olarak esnek ve dinamik bir planlama ve tasarım süreci gerektirmesi • kentsel tasarım projelerinin koruma amaçlı planların ya da peyzaj planlarının yerine geçecek şekilde ele alınmasının, kentsel tasarımın disiplinlerarası niteliğini pekiştirmesi

Tablo 4.8 Bursa Kenti Deneyimlerine İlişkin Değerlendirme

KENT PRATİĞİ	KRİTİK	POTANSİYELLER
BURSA Yeşilşehir Projesi	• kentsel gelişimin kar amaçlı ele alınışının özgün değerlerin yitirilmesine sebep olması: örn. tarımsal nitelikli alanların tarımsal üretim harici kullanılmaya başlanmasının meşrulaşması • büyük alan kullanımlarında kar eldesinin öncelikli amaç olarak kabul edilmesiyle, kentsel ihtiyaç programlarından bağımsız alan kullanım kararlarının alınması • kurumlararası iletişim eksikliğinin ve çelişen kurum görüşlerinin, parça projelerin lehine, ancak söz konusu mekan parçalarının aleyhine gelişmelere olanak vermesi • mekanın salt bir rant sağlama aracı olarak görülmesi • politik kimliğin mekansal gelişmeleri yönlendirici etkisi	• Mimarlar Odası, Bursa Barosu gibi kimi sivil toplum kuruluşlarının kentsel kararlar üzerinde oluşturdukları muhalefetin hukuki sürece aktarılabilmiş olması • prestijli bir konut alanına duyulan gereksinimin daha önceden üzerinde tartışılan planlama öngörüleri içerisinde değerlendirilip, esnek ve dinamik bir planlama ve tasarım pratiğine yansıtılmaları gerekliliği
BURSA Kent Meydanları	• meydanlarda gerçekleştirilen açık alan düzenlemelerinin süregelen tekdüze tasarım pratiğinden çok farklılaşmaması (mekan tasarımının yer'den bağımsızlaşmaması, hep aynı tasarım unsurlarının kullanılması) • meydanların hizmet ettiği kullanım yelpazesinin oturma, yeme ve içme eylemleri ile sınırlı kalması, kültürel aktivitelere sahne olma olasılıklarının geri planda tutulması • mekanda sunulan aktivite eksikliğinin mekanı kullanan grupların cemaatleşmesine neden olması • meydanların temel donatı eksikliğinin mekanı kullanma süresini azaltıcı etkisi	• meydanların kamusal niteliklerinin tasarım ile yönlendirilebilmesinin mekanın temsil niteliğinin de gözönünde bulundurularak yapılması • meydanların küçük grupların biraraya gelmelerine olanak sağlayıcı unsurlarla donatılmasının mekanda kalma süresini artırıcı özelliği • mekanda yaratılacak kapalılık durumunun mekanı korunaklı ve cazip hale getirmesi

Tablo 4.9 Ankara ve Antalya Kentleri Deneyimlerine İlişkin Değerlendirme

ANKARA **Portakal Çiçeği Vadisi Projesi**	• bir demokrasi projesi olarak nitelendirilirken vadi yağması projesi olarak değerlendirilecek bir kurguya oturması • alanın kentin hangi gereksinimine yanıt verecek bir programa oturtulacağı konusunda sürecin başlatılması öncesinde herhangi bir mediasyon türü görüşmelerin yapılmamış olması • sürece katılan farklı aktörlerin kar ya da çıkar amaçlı hedeflerinin projenin kurgusu üzerindeki etkisi • çıkış noktası itibariyle bir gecekondu yenilemesini içermekle beraber, yüksek gelir grubuna ayrılmış bir alan düzenlemesi olarak sonuçlanmış olması • politik söylemlerin kentsel projeleri nasıl bir araç olarak benimseyebildiklerini göstermesi • katılımın salt alan kullanıcıları ile sınırlı kalmaması ve Mimarlar Odası ya da Şehir Plancıları Odası gibi sivil kuruluşların sürece dahil edilmeleri gerekliliği	• politik söylemle bütünleştirilmeye çalışılan süreçte katılımın sağlanma çabaları • bireyleri sivil bir toplum kuruluşunun altında biraraya getirme çabası • yeni bir uygulama modelinin geliştirilmiş olması • kendi kendini finanse edebilen bir proje örneği • uzlaştırıcı plancı/tasarımcı kimliğinin nasıl gerçekleştirilebileceği örneği • muhalif görüşler kaynaklı yönlendirmelerin projenin olumlu yönde geliştirilebilmesine olanak tanıyabileceği (örn. yoğunluk azaltımı konusunda Mimarlar Odasınca getirilen muhalefet) • bir projenin süreç olarak "esnek" bir kurguya temellenmesi gerekliliği
ANTALYA **Kentsel Gelişim Süreci**	• merkezi yönetim kaynaklı turizm ağırlıklı teşvik ve yüklemelerin kent dışından sermaye akışına neden oluşu, bunun ise kentsel mekanın giderek daha ciddi boyutlarda tüketilmesi şeklinde yansıması • kente yönelik kültür ve sermaye girdisinin özellikle kırsal yaşam üzerinde ciddi bir dönüşüme sebep olması • kentsel rant artışı hedefinin yoğunluk artışı, kaçak emsal ya da zemin kat ticaretin yaygın kullanımı gibi fiziksel yapıyı doğrudan değiştirici müdahalelere neden olması	• kıyı alanları düzenlemelerinin kentin vitrin alanları olarak ele alınması ve kalite artırımına gidilmesi, bunun ise bir sonraki aşamada kentsel kaliteyi artırıcı yansımalarının olabileceği • düzenlenen kıyı bölgelerinde kültürel kullanımlara da yer verilmeye başlaması • kentte süregelen turizm temelli gelişmelerin kentsel tasarım pratiğine öncelik verilmesini sağlaması
ANTALYA **Kaleiçi Kentsel Koruma Projesi**	• kentsel çekirdeğin kentlinin kullanımından ziyade, turistik *kullanıma endekslenerek tüketilmeye* başlaması • mekanın salt ekonomik temelli kaygılarla ticaret ve hizmetler sektörlerine endekslenmesi, kültürel ya da sosyal temelli kullanımlara olanak tanınmaması • mekanın "sosyal çöküntü" alanına dönüşmesi • tarihsel dokunun adil bir şekilde korunmasının ve canlandırılmasının sağlanamaması • alanın kentliler tarafından kullanımının azalmış olması • ulusal girişimcilerin alan içerisinde kendi içine "kapalı" prestij alanları yaratması	• hızlı değişim / dönüşüm sürecinin mekanın geleneksel planlama ve *tasarım süreçleri ile* çözümlenemeyeceğinin bilgisini sağlaması • daha esnek ve dinamik bir tasarım sürecinin gerekliliğinin ifadesi • alana yönelik sermaye akışının alanın yaşamsallığının geri kazanımı anlamında potansiyel olarak değerlendirilip, kamusal niteliği artırıcı alan kullanımlarıyla yönlendirilmesi

Tablo 4.10 Urfa Kenti Deneyimine İlişkin Değerlendirme

KENT PRATİĞİ	KRİTİK	POTANSİYELLER
URFA Tarihi Kent Merkezi Yeniden Geliştirme Projesi	• alanın bir kent parkı olarak tasarlanabilecek iken yapı yoğun ve ekonomik girdi sağlayıcı bir alan olarak düzenlenmesi • sürecin merkezi yönetim ve politik temelli gelişiminin tasarım pratiğini doğrudan yönlendirici olması (yukarıdan-aşağıya determine edici süreç; yerel olmayan bağlantılarla başlayan elitist süreç vb.) • yerel sivil toplum kuruluşları aktif olarak dahil olurken, teknik odaların süreç dışında bırakılmış olması • kurumlarla ilişkilerdeki iletişim eksikliği sonucu koruma kurulu gibi bir sivil toplum kuruluşunun by-pass edilmesi	• süregelen pratikten süreç olarak farklılaşan bir proje örneği • sivil mimarlık elemanlarının tasarım sürecinde etkin bir şekilde değerlendirilmiş olması • çok sayıda sivil ve kamu kuruluşunun koordine edici bir kimlikle sürece aktif olarak dahil olması • esnek bir uygulama süreci örneği • kentlinin motive edilerek üretici anlamda aktif katılımının sağlanmış olması (sivil inisiyatif restorasyon projeleri)

Görüldüğü üzere ülkesel ölçekte yapılan irdeleme salt kentsel tasarım ölçeğinde kalmamış, tüm planlama ve tasarım süreçlerine yönelik olarak irdelenmiş ve yorumlanmıştır. Bunun ardında mekan organizasyonuna yönelik olarak yapılabilecek yorumların salt kentsel tasarım uygulama alanında sınırlı kalan bir analitik çerçeveyle sınırlı olarak yapılamayacağı ve mekansal pratiğe daha bütüncül yaklaşılması gerekçeleri yeralmaktadır. Yapılan değerlendirmenin ülkesel pratik üzerinde işlerlik kazanabilecek yeni bir yapılanmaya yönelik ne tür ipuçlarını barındırdığı ise bir sonraki bölümde tartışılmak üzere bırakılmıştır.

4.4.2.2. Farklı Kent Parçaları İtibariyle İzmir Yerel Kentsel Tasarım Pratiği: Kuramsal Yaklaşım ve Projeler

İzmir pratiğine ilişkin yapılan irdelemenin değerlendirmesi potansiyel özellikler ve yapılabilecek kritikler anlamında aşağıdaki gibi değerlendirilebilir (Tablo 4.11; Tablo 4.12; Tablo 4.13; Tablo 4.14 ve Tablo 4.15):

Tablo 4.11 Rekreasyon Alanları İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği

KENT PARÇASI	KRİTİK	POTANSİYELLER
REKREASYON ALANLARI	• tasarı halindeki projelerin de varolan ekonomik temelli açık alan düzenleme sisteminin açmazları ile gerçekleştirilme olasılığını taşıması • yerseçim kriterleri içerisinde kentsel arazi kullanım deseninin bağlayıcılığının olmaması • yerel yönetimin mülkiyetinde olan arazilerin tercih edilmesinin rekreasyon alanlarının kent içerisinde dengeli bir dağılıma olanak tanımaması • "imar değişiklikleri" temelli yürüyen planlama süreci • politik süreçler içerisinde araçsal hale getirilen proje önerileri • sosyo-kültürel ve doğal alana ilişkin gereksinimler söylem olarak belirtilirken, uygulamada ekonomik temelli araçların ön plana çıkarıldığı kurguların egemen olması • tüketim ile desteklenen kamusallık: tüketim araçları yoluyla kentliyi rekreasyon alanlarında tutma çabası • modernist ilkelerle aynılaştırılarak tasarlanmış, birbirinden farklılaşmayan ve sosyal mesafeleri artırıcı çözümler • bütüncül ilişkilerin (kentsel yeşil alan ağının) kurulamadığı parça projeler • tema parklarının ilgi çekici potansiyeline dayanarak öne sürülen projelerin kentin gereksinimlerine karşı marjinal kalabilmesi • kentin salt prestijli bölgelerinde konumlandırılma tercihinin alanın sadece belirli kesimlerin erişimine olanak tanıması • fiziksel özellikler itibariyle kentte "öteki" konumuna indirgenen bireylerin kullanımını dışlayıcı tasarım çözümleri • peyzaj düzenlemesi kurgusu altında kullanım yoğunluğu oluşturan tasarımların ekolojik olarak belirli canlı gruplarının, örneğin sulak alan olarak dalyanda yaşayan kuşların, doğal habitatları üzerinde zarar verici etki bırakabilmesi • mimari detay çözümlerinin ekolojik tasarım detaylarına sahip olmaması	• alanın salt ekonomik olarak karşılanabilirlik koşulu gerektiren aktivitelerle doldurulmasına karşın kentsel alanda birer soluk alma noktaları olarak işlev görmeleri • tasarı halindeki projelerin niceliksel çokluğu • kentsel ekolojik bütünlük anlamında son derece önemli birer alan kullanım biçimi olarak devreye girmeleri • hem kentlilerin, hem de kentin tazelenmesini sağlayacak, böylelikle kentlilerin dinlenimine olanak tanırken, kentin de mikro-klimasını dengeleyecek asal bir rol oynayabilmeleri • kültürel aktiviteleri barındırma olanağının kentin sosyal-kültürel yaşamının daha çeşitlenmiş alan parçaları üzerinde sürdürülmesini sağlaması • kentsel kimliğe katkıda bulunabilecek imgelerin kentlilerin algısına sunulabildiği alanlar olarak işlev görmeleri (sembolik algının mekana katılımı artırabilmesi) • estetik değerlerin standardize edilmediği ve tasarımın çok kimlikliliğe hizmet edebildiği koşullarda, birer "dinlenim mekanı" olmanın ötesine geçerek "kentsel iletişim mekanı"na dönüşebilecek olmaları

Tablo 4.12 Yaya Mekanları İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği

KENT PARÇASI	KRİTİK	POTANSİYELLER
YAYA MEKANLARI	• yaya mekanlarının oluşumunu kolaylaştırıcı yasal bir süreçten ve uygulamayı kolaylaştırıcı yönetsel bir sistemden yoksun olunması • planlanmış belirli bir yaya aksları sisteminin bulunmadan uygulama yapılmış olması • yayalaştırma hareketinin sistematik olarak belirlenmiş ve süreklilik içeren bir "yaya mekanları ağı" oluşturulmadan gerçekleştiriliyor olması • geçiş alanı özelliğini aşamayan, dolayısıyla bir kamu alanı olarak kabul göremeyen yaya "yolları"nın oluşumu • genel mekansal tasarımdan kentsel mobilya detayına kadar tektipleştirilmiş tasarım ilkelerinin görülmesi • aynılaştırılmış tasarım ilkelerinin mekanın kullanımını "kısıtlayıcı", kimi zaman da "dışlayıcı" olması • yaya mekanlarının aktif yeşil alanlar ve ulaşım sistemiyle entegre bir şekilde tasarlanmamış olmaları • yaya yolları oluşumunda ağırlıklı olarak ticari yoğunluğu ya fazla olan ya da geliştirilmek istenen bölgelerin tercih edilmeleri • ticari faaliyetlerin sokağa taşan aşırı yayılmacı tavrına daha rahat bir ortam hazırlanmış olması ve bu yayılmanın kontrol altında tutulabileceği bir yasal yaptırımın uygulanmıyor olması • yaya bölgeleri kentin sadece merkezi/ticari alanlarında başvurulan bir araç haline dönüşürken, diğer yaşama alanlarında taşıt temelli ulaşım sisteminin dominant bırakılması • yaya, bisiklet ve taşıt sirkülasyonuna ilişkin oluşabilecek sorunların entegre bir bakış açısıyla çözümlenmeden uygulama yapılması • salt geçiş temelli bir mekan algısının egemen olması ile mekanın kamusal anlamda kullanımı üzerinde engelleyici etki yaratılması	• kamusal yaşam sunumunda en etkili mekansal araçlar olarak yaygın kabul görmeleri • kent imajına katkıda bulunma potansiyelleri • kentsel kamusal yaşamı canlandıracak bir alan parçası olarak işlev görebilmeleri • kamu alanına taşabilecek toplu ya da bireysel kültürel/sanatsal aktivitelere sahne olabilecek potansiyeli taşımaları • kentsel kültürel yaşamı görsel olarak da destekleyebilecek sanatsal içerikli plastik ögelerin daha yaygın kullanılabildiği mekanlar olarak işlev görebilmeleri • yaygın bir yayalaştırılmış mekan sisteminin mikro ölçekte örneğin asfalt yolların yarattığı ekolojik zararın telafi edilebilmesini sağlaması (geçirgen kaplama malzemesi ile yağmur sularının zemine aktarılması) • aktif yeşil alanlarla entegre olma durumunda salt birer geçiş mekanı olma konumundan daha uzun süre zamanın geçirilebildiği kentsel iletişim mekanına dönüşme potansiyelini taşımaları • ticari aktivitelerin mekanın kullanımına tümüyle egemen olmasına engel olunduğu koşullar altında, mekanın daha yaygın olarak tüm toplumsal kesimlerin kullanımına açık bir şekilde kamusal içerik taşıma potansiyelinin bulunması

Tablo 4.13 Tüketim Alanları İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği

KENT PARÇASI	KRİTİK	POTANSİYELLER
TÜKETİM ALANLARI: MEGA ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ	• alt-üst olmuş planlama süreci: planlamanın önünden giden gayrimenkul yatırım danışmanlığı sistemi ve plan tadilatı yoluyla telafi edilen uygulama süreci • kent içerisinde önceden belirlenmemiş dengesiz gelişim odaklarına karşılık gelmeleri • kapalı mekanlarda açık alan tasarımı: tasarım ögeleri anlamında sokak ve meydan türü temaların ticari işlevin yoğunluğunu artırıcı bir araç kullanılması • kent içerisinde bir prestij mekanı yaratma aracı olarak tercih edilmeleri ile konumlandıkları noktaya yönelik talebin artmasına neden olmaları • arazi kullanım ilişkilerini etkilemeleri ile kentsel rant dengelerini değiştirici rol oynamaları • kent içi tüketim dengelerinin değişmesi ile örneğin geleneksel merkezin aleyhine işleyen bir gelişime neden olmaları • gelecek süreç içerisinde kent içi üretim ve tüketim alan konumlanmalarında yeni değişiklikler meydana gelmesine sebep olmaları • yığınlar biçiminde sergilenen ürünlerin albenisine kapılan bireylerin türetilmiş gereksinimler temelli tüketime teşvik edilmeleri • günübirlik hizmet vermelerinin açık alanlara yönelik talepte dengesiz bir şekilde azalmaya sebep olması • kent dışında konumlanmalarının taşıt ağırlıklı erişimi zorunlu kılması ile hem kentsel taşıt sirkülasyonunda dengesiz yoğunlaşmalara ve dolayısıyla ulaşım sorunlarına neden olması, hem de taşıt kullanımının artışı ile kentsel hava kirliliğini artırıcı işlev görmeleri • salt ekonomik olarak belirli seviyedeki toplum kesimlerinin kullanımına açık olmaları • politik birer araç olarak görülmeleri: seçim sonrası uygulanabilir pratik projeler arasında anılmaları • kentli algısında birer "tüketim tapınağı" olarak yer etmeleri • ekolojik mimari çözümlerin benimsenmemiş olması	• ölçeğin ve hitap edilen nüfus kesiminin büyümesinin kültürel aktivitelerle desteklenen çok-fonksiyonlu merkez tasarımlarına olanak vermesi • bulundukları bölge içerisinde mekansal kaliteyi artırıcı etki yaratmaları • son yıllarda kentin yaygın ve yoğun olarak ilgi gösterdiği bir alan kullanım biçiminin sosyal ve kültürel aktivitelerle bütünleştirilebilme potansiyeli taşıması (kültürel sunumlar, animasyon gösterileri, sinemalar, sanat galerileri vs.) • kent içerisinde kurulan özel ücretsiz ulaşım hizmetinin tüm kesimlerin kullanımına açık olunduğunun göstergesi olması • alışveriş etmeseler bile bireylerin "kalabalık"lar içerisinde bulunarak yaşadıkları kent içerisinde bir şekilde var oldukları hissini edinmelerinin kamusal iletişimin ilk adımı olarak değerlendirilebilmesi • istenmeyen hava koşullarına karşı korunaklı bir mekan sunumunun günün her saatine, yıl içerisinde ise her mevsime yayılan kullanım yoğunluğu-nun dengelenebilmesini sağlaması • kentlilerin rekreatif aktivite alışkanlıklarında ortaya çıkan değişimin kamusal içerikli çözümlerle desteklenebilecek potansiyele sahip olması • planlama ölçeğinden gelen tasarım ögelerinin, kentlilere o mekana kendilerini ait hissetmelerini sağlayacak bir araç olarak kullanılabilmeleri

Tablo 4.14 Meydanlar İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği

KENT PARÇASI	KRİTİK	POTANSİYELLER
MEYDANLAR	• yeşil alanlar, yaya mekanları ve meydanların bütüncül şekilde ilişkilendirildiği bir sistemden yoksun olunması • meydanların kimi zaman resmi söylemin, kimi zaman ticari faaliyetlerin, kimi zamansa taşıt sirkülasyonunun egemenliği altında birer araç olarak görülmeleri • ticari aktivite ile "örtülmüş" bir mekana dönüşmeleri • resmi söylemin meydanlarının benimsenen ideolojinin aracı olarak kullanılması • meydanların ölçek olarak büyümesinin kamusal yaşamı destekleyici bir tasarım geliştirilmediği koşullar altında bireylerin o mekanda bulunma, o mekanı yaşama eğilimlerinde azalmaya sebep olması • her politik kimlikle "dönüştürülen" mekanlar olarak gündeme gelmeleri ile ideolojik bir araç olarak yaklaşıldıklarının ve ayrıca global düzlemde kenti temsil edecek başlıca mekan parçaları olarak görüldüklerinin göstergesi olması • kimi zaman tasarımlarının salt peyzaj ağırlıklı bir düzenleme olarak ele alınması ile kentsel iletişime olanak verici bir kurguya oturtulamamaları • organize kültürel etkinliklerden bağımsız olarak bireysel sanatsal / kültürel etkinliklerin yapılabileceği bir mekan kullanımına teşvik edici ilkelerle tasarlanmamaları • birer geçiş alanına ya da kavşak konumuna indirgenmiş meydanların niceliksel çokluğunun, kent içerisindeki meydan algısı üzerindeki olumsuz etkisi • modern dönemle birlikte yerleşim dokusu içerisinde birer tasarım ögesi olarak kullanılmamaları • aynılaştırılmış tasarım ilkelerinin meydanlar için de şekillendirici olması • ölçeğin büyümesi ile döşeme alanındaki artışın mikro-klima üzerindeki olumsuz etkiler bırakması • uzun süreli ve çok işlevli kullanım olanağının gözardı edilmesi • psikolojik olarak yabancılaştırıcı tasarım ögelerini barındırabilmeleri	• kamusal yaşamı destekleyici içeriklerinin geliştirilmesi durumunda kentsel mekanlar içerisindeki değerlerinin artması • büyük ölçekli meydanların çok sayıda ve çok farklı kimliklere sahip kentlilerin kullanımına açık oldukları mesajını vermesi • bireylerin sadece tüketme koşulundan bağımsız olarak birbirlerini izleme olanağına sahip olmalarının kentsel iletişime temel oluşturucu bir potansiyel içermesi • kültürel etkinliklerin açık kentsel alanlarda sürdürülebilecek olmasından hareketle birer "kültürel etkileşim nişleri" olarak işlev görme potansiyelleri • kültürel kimliklerin biraradalığına hizmet edebilecek bir tasarımla desteklenebilme potansiyellerinin olması • kentsel iletişime olanak sağlayacak şekilde tasarlandıkları düzeyde sosyal mesafeleri azaltıcı sosyal mekanlar olarak işlev görmeleri • kamusal olarak sadece belirli kesimlerin mekanları olmamaları • meydanı kullanmanın ekonomik anlamda karşılayabilirlikle ölçülür olmaması • ulaşılabilirlik sorunu içermemeleri • kentsel kimliğe katkıda bulunacak imgelere sahip olabilme potansiyelleri • kentlinin bilinç düzeyindeki kavramları besleyen somut birer kaynak olma potansiyeli taşımaları

Tablo 4.15 Kültür Merkezleri İtibariyle Yerel Kentsel Tasarım Pratiği

KENT PARÇASI	KRİTİK	POTANSİYELLER
KÜLTÜR MERKEZLERİ	• salt mimari birer proje olarak görülmeleri ve kentsel kamusal nitelikli alan kullanımları ile entegre bir şekilde çözümlenebileceklerinin düşünülmemesi • modern kentin bir gereği olarak tasarlanmalarının kentin salt merkez alanlarında konumlanmalarına karşılık gelmesi • mimari dilin belirli kesimlerin merkezlerin kullanımını dışlayıcı etkisi • kent içerisindeki dengesiz dağılımın kentlinin katılımını etkilemesi	• plansız gelişim süreçlerinin kültür merkezlerinin kent içerisindeki oluşumlarını yönlendirmemesinin gelecek kültürel komplekslerin geliştirilmesinde olumlu bir faktör teşkil etmesi • kentsel gereksinimler arasında kültür komplekslerinin önde gelmesi • kentin modern imaj unsuru nitelikleri • tüketime endeksli olmamaları işletim politikaları ile entegre edildiğinde kentsel tabana yayılabilme olasılığı • sanatsal / kültürel aydınlatıcılığın kentli bireyin bilinç oluşumunda asal rol oynaması ile artan önemleri

Kent parçaları üzerinden yapılan irdeleme daha önce de değinildiği üzere, kamusal içerik taşıyan alan kategorileri temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Ancak kategorilerin bugünkü mekan organizasyon anlayışı içerisinden çıktığı, bir başka deyişle, (kentsel tasarıma ülke pratiğinde genel olarak bir alt ölçek tasarımı kapsamında indirgeyici bir tavırla yaklaşıldığı düşünce biçiminden hareketle) sadece kentsel tasarıma konu olan alt ölçeğin İzmir kenti özelinde nasıl yansıma bulduğu üzerinde durulmuştur. Bu anlamda, örneğin yaşama alanları bu kapsamın dışındadır, çünkü benimsenen pratik salt vitrin alanlarına odaklanan bir eğilim içindedir.

4.4.2.3. Sivil Bakışa İlişkin Değerlendirme

Analitik irdeleme içerisinde yapılan tüm saptama ve yorumlar salt akademik kanal içerisinde kalan bir ele alıştan öteye geçerek alternatif bilgiye başvurması ile desteklenmiştir. Bu desteğin gösterdiği ise, yapılan yorumların kentlinin bakışı düzleminde de yansıma bulduğudur. Buna göre,

- mekana politik yaklaşım biçimlerinden duyulan rahatsızlık
- her iktidar değişimi ile birlikte kentsel projelerin de değiştirilmesi
- anlık kararların uzun vadeli planların yerini alması
- kentlerin özgün kimliklerinden uzaklaştıkları

- tarihsel dokuların öneminin kentlilerin henüz yeterince bilinç düzeyinde olmadığı
- yapılaşmaların ciddi boyutta uyumsuzluk içerdiği
- eski ile yeninin sentezi yapılaşmanın çok nadir olarak gerçekleşme olanağı bulduğu
- kent içerisindeki semtler arasında dengeli bir mekansal gelişim yaklaşımının bulunmadığı
- planlama ve mimarinin estetik kaygılardan uzaklaştığı (meslek kişilerine inançsızlık duyulmaya başlanması)
- gelir düzeyi azaldıkça kenti yaşama ve kentle ilgilenme düzeyinin de azaldığı
- kentsel konulara katılım olanaklarının (kentsel projelere ilişkin bilgilerin tabana yayılmayan bir bilgi kategorisinde saklı tutulmaları kaynaklı olarak) kentlinin bilgisi dahilinde olmadığı (örneğin Hemşehri İşleri Merkezi'nin de etkisiz olduğu)
- idari yapılanmada işlevsizliğin hakim olduğu ve örneğin danışma kurullarının etkisiz olduğu
- kentsel muhalefetin yerel yönetimlerin uygulamalarında etkili olma durumu konusundaki inançsızlık
- sivil inisiyatiflerin zaman zaman yeterince ses getiremediğinin düşünülmesine karşın, kentlilerin kendilerini kentlerine ait hissetmelerine katkı koyacak ve kentlinin sesi olacak kuruluşlar olarak işlev görebilecekleri yargısı
- sivil toplum kuruluşlarınca gündeme getirilen muhalif genelde görüşlerin kentlilerin desteğini aldığı
- açık mekanda kentlinin kullanımındaki alanların yetersiz olması
- yeşil alanların doğal olmamalarının onları çekici dinlenim alanları olmaktan alıkoyması
- dinlenim alanlarını kullanımın ekonomik olarak karşılanabilmesine bağlı olmasının genel olarak eleştirildiği

- üretilen kentsel çözümlerin ekonomik kazanç odaklı gerçekleştirilmesinin diğer gereksinimlerin (yeşil alan gereksinimi, kültürel faaliyetler vs.) önüne geçmesi
- son yıllardaki uygulamaların ağırlıklı olarak tüketim temelli olduğu
- alışveriş merkezlerinin tüketimi daha da teşvik edici projeler arasında önde geldiği
- tüketim alanları kapsamında alışveriş merkezlerinin kentlilerin ilgi alanında yer aldığı, rağbet gördüğü ve kenti Avrupa kentleri arasında sayılacak bir görüntüye ulaştıracak kullanımlar olarak görüldüğü
- alışveriş merkezleri içerisindeki kültürel faaliyetlere olumlu yaklaşıldığı
- çevre kirliliği yanısıra görüntü kirliliğinin de rahatsızlık verici olduğu

konularında istinai görüşler dışında dilbirliği oluşmuş gibidir. Çerçevesi bu şekilde çizilebilecek sivil görüşün bu anlamda analitik irdeleme sonrasında yapılan yorum ve saptamaları destekleyici olduğu öne sürülebilecektir.

Bilimsel deşifrasyon ve irdelemelerin küresel ve yerel deneyimlerle desteklenmesi ve yapılan irdelemelerden çıkan ipuçları, bir sonraki aşamada yeniden yapılanma sürecine ilişkin tartışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bir sonraki bölümün konusu da bu tespitlerin bir adım öteye götürülerek mekan organizasyonları içerisinde özellikle planlama ve kentsel tasarımın nasıl bir gelecek kurgusuna oturabileceğine ilişkin tartışmalara yer vermektedir.

V. BÖLÜM
YENİDEN-YAPILANMA VE "TASARIM" EYLEMİ

5.1. 'Kamusal Alan'dan 'Kamusal Mekan'a..[91]

Kent yaşamı içerisinde her birey ya da kesimin kendine bir 'yer' bulabileceği ve kendini özgürce ifade edebileceği bir ortam olarak ***'kamu alanı'*** özellikle Modernite ile birlikte salt fiziksel anlamda tasarlanan bir ***'kamusal mekan'***a indirgenmiş durumdadır. Sosyal ve mekansal bağlamda gündeme gelen birçok tartışmanın ardında kamusal alanla özel alan arasındaki sınırların yokolup gitmesine ilişkin kaygıların yer alması da bu soruna temellenir. Nitekim sosyal teori içerisindeki dönüşümler ve bu dönüşümün kent üzerindeki diyalektik yansımalarına ilişkin akademik ilginin artışı ile birlikte, kamusal alan üzerindeki tartışmalar da mekanın dönüşümü, bir sosyal alan olmaktan salt fiziksel mekana indirgenmesi ve uzantısında ise bu durumun nasıl telafi edilebilineceğinin sorgulandığı mekansal kalite üzerinde odaklanmaya başlamıştır, (Jacobs, 1993, p. 828). Bu noktada mekansal kalite her ne kadar Bölüm 2.3.1.2'de tartışıldığı üzere kentin "içinde" ama kente "ait olmayarak" süregelen yaşam biçimlerinin varolduğu[92] çerçevelerin yadsınmasını içerse de, bu yaşam biçimleri üzerindeki yoğun tartışmalar beraberinde yapılı çevrenin ve mekan üzerindeki temsil biçimlerinin birer ***"iletişim aracı"*** olarak görülmesini de

[91] Sözü edilen kamu 'alanı'nın kamu 'mekanı'na indirgenmesi şeklindeki yorum, Howell'ın (1993, s.314) Arendt ile Habermas'ın kamu alanı / mekanı kavramsallaştırmaları arasındaki karşılaştırması ile özdeş tutulmamalıdır. Nitekim Howell, "Arendt'in kamu mekanı (*public space*), Habermas'ın kamu alanı'ndan (*public sphere*) farklı olarak coğrafi önemini kaybetmemiştir... Arendt, Habermas'ın kamu alanı (*public sphere*) kuramının evrenselci gücünü, yerel, partiküler ve koşula bağlı kamu mekanı (*public space*) biçimine kaydırır" şeklindeki çıkarsamalarında kamu alanı nosyonunda mekanın varlığının önemini belirtmektedir. Ancak buradaki kamu mekanı ile kastedilen anlam böyle bir yaklaşımdan bağımsız olup, salt teknik olarak görülen bir somut alana ilişkin eleştiriyi içerir.

[92] Buradaki yoğun tartışmaların ardında özellikle Batı kentlerinin maruz kaldığı uluslararası boyuttaki akımların önemli yer tutmuş olduğu söylenebilir.

getirmiştir. Bir başka deyişle, mekan bir peyzaj olarak kavramsallaştırılacak ya da okunabilecek bir "metin" olarak temsil edildiği anlamda ele alındığında, mekanı ve organizasyonunu anlamlandırmaya yönelik çabaların da bu anlamda iletişimsel yaklaşımlara temellendirilme gerekliliği ortaya çıkmıştır denebilir.

Böyle bir iletişimsel ortamın yaratılmasında Arendt'in (1994) kamu alanı kavramı, neredeyse tüm kamusal temelli tartışmaların değindiği bir kırılma noktası gibidir. Her ne kadar Arendt'e yöneltilen eleştiriler (Bkz. Bölüm 2.3.2.4) kamu alanına yaklaşıma ilişkin olarak "toplumsal olanın ön plana çıkması"nın "öznenin yokolması" anlamına geldiği ve "kişidışı olma durumu"nun ise "farklılıkların farkındalığı"nın önüne geçebilecek yabancılaşmaya engel olamadığı gibi konularda farklı yorumlamalarda bulunsa da (Sennett, 1999), Arendt ve ardından gündeme getirilen her kamusal sorgulama temelli tartışmanın buluştuğu bir ortak nokta vardır: ***"kamu alanı dönüşmektedir".***

Bu dönüşüm,

- 'toplumsal alan'la 'mahremiyet alanı'nın kutuplaşmaya başlaması (Habermas, 1997, s.270),
- kamusal alan – özel alan kutuplaşmasının bir taraftan mekanın birbirinden kopuk parçalarda kimliğini yitirmesine, diğer taraftan kamusal aktörlerin kentsel mekan içerisindeki yaşamlarını birbirinden kopuk parçalar üzerinden sürdürmelerine neden olması (Sibley, 1995),
- modern çağla birlikte özel yaşam mahremiyeti üzerinde artan yoğunlaşmanın insanların gerçekliğine karşı duyulan güven duygusunun yitirilmesine neden olması, bunun ise kamusal alanın yıkılması anlamına gelmesi (Arendt, 1994, s.75)
- geleneksel kültürde geçmişe, önceki kuşakların deneyimlerini içerdiği ve sürdürdüğü için saygı gösterilir ve simgelere değer verilirken, modern kültürde toplumun elde edilen yeni bilgiler ışığında ve karakterlerinin yapıcı olarak değiştirildiği iddiası ile sürekli incelenip reforme edildiğinin görülmesi (Giddens, 1994, s.40), bunun kamu alanındaki yansımasının ise

sürekli değişen, değişirken de 'tüketilen' bir mekana indirgenmeye karşılık gelmesi,

- bu alanı yaşayanların "kültürel akıl üreten kamusal bir topluluk" olmaktan "kültür tüketicisi" niteliğine bürünmeleri (Habermas, 1997, s.280),
- 'yer'lerin artan bir biçimde malların ve hizmetlerin karşılaştırıldığı, değerlendirildiği, satın alındığı ve kullanıldığı tüketim merkezleri olarak yeniden yapılandırılması ile neredeyse 'herşeyin' tüketildiği 'mekan'lara dönüştürülmesi (Urry, 1999) ve psikolojik imgelemin kamusal alanda satılık şeyleri dayatılması (Sennett, 1996, s.43)
- 'görünürlüğün ortasında yalıtılmışlık paradoksu' ile tasarlanan mekanların 'ölü kamusal alan'lar oluşturmaları (Sennett, 1996, s.27)
- mekansal hareket dinamiklerinin kamusal alanda modern ulaşım teknolojisine tamamen teslim olması (Sennett, 1996, s.29)
- kamusal yaşamın Aydınlanma çağında olduğu gibi sınırlı bir toplumsal ilişkiler kümesi olarak değil, ahlaki bakımdan sefil bir yaşam olarak (Sennett, 1996, s.36) ve dış mekanın da 'yüzeyselliğin mekanı' olarak (Sennett, 1999, s.144) görülmeye başlanması ile kamusal alanın kentsel kültürel etkileşime ve farklılıklara açık olabilme olasılığını yitirmesi;
- heterojen sosyal yapı ve farklı kamusallıklar üzerine kurulu kentsel mekanlardaki kompartmanlaşma, yani kentsel mekansal yapının içinin dışına çıktığı, dışının ise içine girdiği (Soja, 2000) kurgu içerisinde kamusal alanların da güven riski taşıyan alanlara dönüşmesi ve böylelikle toplumsal ve mekansal yarılmanın işareti olan kendi içine kapanan mekansal kümelerin, ortak bir kültürel/kamusal referans çerçevesi etrafında biraraya gelme olasılıklarının giderek azalması,
- 'kamusal alanın, egemenliğin rasyonelleştirme alanlarından biri' olduğu bilgisinin kapitalizmin gelişimine koşut olarak özel alanlar ile arasındaki çatışma arttıkça çok daha fazla kabul görmesiyle, hakim iktidar ilişkileri içerisinde kapital ile emek arasındaki özel çıkarların da kamusal alanın dışında tutulamaması, böylelikle özel alanlarda örgütlenen gücün 'siyasal' güce devşirilmesi (Habermas (1999) ve Beck'ten (1999) aktaran Altınçekiç, 2002),

- zaman-mekan sıkışması koşulları altında ortaya çıkan ticarileştirme, faydacı akılcılık, parçalanma ve güvensizliklerin, kamusal nitelikli alanların oluşumuna engel oluşturması (Harvey, 1989), ve
- kamu alanının "ticarileştirme", "teatralleştirme" ve "festivalleştirme" yoluyla tüketilmesi (Bassand & Zepf, 2000, s.57)

gibi yansımalarıyla çok farklı şekillerde yorumlanmıştır. Yapılan tüm yorumlar kamusal alanın aslında kentsel yaşam içerisindeki asal konumunu da vurgulayan bir içeriğe sahiptir. Buna göre, *"aslında tüm iletişim ve katılım değeri taşıyan, kamu yararını gözeterek kamusal hizmet veren mekanlar, salt değişim değerini öne çıkaran 'soyut mekanlar' olmaktan çıkar, kolektif kullanım değeri ve sembolik bir değer kazanırlar. ...Bir kenti insani bir kent yapan, metalaşmaya, özel olanın tiranlığına ve bürokratik hiyerarşiye olabildiğince direnen ilişkiler içeren kamusal nitelikli mekanlardır"* (Özbek, 2001, s.13). Günümüz pratiğinin parça parça tasarımları arasında kenti temsil ettiği düşünülen alanlar da bu kamu mekanlarıdır. Kentin toplumsal yaşamının nabzının attığı mekanlar olmasının ötesinde, bu ortak kullanım alanlarında çeşitli pazarlamalar yapılır. Kimi zaman kentin küresel düzlemdeki temsilini sağlayacak olan millenyum projeleri türü 'mega-etkili' proje uygulamalarına, kimi zaman da kenti yine küresel ağlarda 'konumlandıracak' yarışmalara sahne olan alanlar, hep kamusal nitelikli bu kent parçalarına karşılık gelir. Parça parça ele alınmaları ve pazarlanabilecek her türlü ögenin çoğunlukla belirlenen bir tema çerçevesinde detaylarıyla işlenecek bir kentsel tasarım konusu edilmesi de buna dayalıdır.

Pratiğin parçalar üzerinden işliyor olmasına dayalı olarak bilimsel düzlemde de birtakım parçalanmaların oluşumuna sebep olan dinamikler, kamusal alandaki dönüşümün gelecek yönünün belirlenmesi açısından kuramsal alandan destek alınmasını gerektirir. Nitekim Pamir'in belirttiği gibi, *"iyi çevrelerde yaşamak istiyorsak, gereksinim duyduğumuz öncelikle 'kuralcılık' değil, 'kuramcılık'. Kuramın olabilmesi demek, bu konuda düşünsel ve yazılı bir üretimin ve sürdürülen yoğun araştırmaların varolması demek"* (Pamir, 2001, s.29). Üretilen bilginin bir kuram oluşturabilmek üzere Healey'in (1997) "entelektüel depo" olarak

adlandırdığı[93] kanaldan beslenmesi zorunludur. Bu entelektüel depo bize önce mekanın tasarımındaki bilimsel parçalanmanın bilgisini, sonrasında bu bilimsel kurgunun kentsel tasarıma konu olan kent parçaları üzerinde gerçekleşen dönüşüm tablosunu sunacaktır. Kuşkusuz, bu depodan süzülecek bilginin mekan organizasyonuna ilişkin yeni paradigmaların önünü açması beklenmektedir.

5.1.1. Mekan Tasarımında "Parçalanma" ve Alternatifler

Uğraş alanları kentsel mekan olan mimarlık, planlama ve kentsel tasarım eylemlerinin pratikte nasıl bir alt-üst olma sürecinin parçası olarak işlev gördükleri gerek ülkesel, gerekse de yerel deneyimin net olarak ortaya koyabildiği bir sorun alanına işaret eder. Bu alt-üst olma sürecinde Pamir'in de belirttiği gibi kimi zaman vaziyet planları süreçte plan onayının önüne geçer (Pamir, 2001), kimi zaman mimari tasarım ilkeleri kapalı mekanda açık alan tasarımı yapıyormuşcasına kentsel ölçekli tasarım ögelerini kullanır. Parçalar üzerinden gerçekleştirilen kentsel tasarım uygulamaları da sürece, planları telafi etme misyonu ile katılmaktadır.

Buna karşı geliştirilen çözümlerin işaret ettiği kavramsallaştırmalar ise sosyal mekanların içerisine düştükleri sorunlar yumağına deva olabilme amacını taşır ve disiplinler arasında bu yönde bir yeniden yapılanmaya işaret ederken, neredeyse tek bir kapsam ön plana çıkmaktadır: ***"iletişimsellik"***. İletişimselliğin mekansal olanla ilişkilendirildiği ve kamusal alandaki dönüşümün mekan organizasyonuna yansıma biçimleri üzerinde belirleyici olarak kabul edildiği yaklaşımlar, kuramsal alandaki günümüz tartışmalarını yönlendirici olmaktadır. Bu yöndeki tartışmaların üç kanaldan destek bulduğu sözedilebilir:

i. dünya genelinde süregelen gelişmeler kaynaklı olarak sosyal bilimler içerisinde oluşan kaygan zeminin, bilimlerin ya farklı dallarındaki evlilikleri ile telafi edilmeye çalışılması ya da farklı bilim dallarının desteği olmadan bilim dalı içindeki sorulara açıklayıcı yanıtlar bulunamaması,
ii. sosyal bilimler içerisinde coğrafyanın ön plana çıkması ve zaman-mekan kavramsallaştırmaları çerçevesinde kentsel olanın vurgulanmaya başlanarak olası yanıtların mekansal tartışmalar üzerinden kurgulanması,

[93] Bkz. Bölüm 4.4.1.

iii. mekan organizasyon disiplinleri içerisinde de kentsel sorulara ilişkin yanıtların mekan tasarımı ve planlamasını salt teknik bir eylem olarak görme yoluyla çözülemeyeceğinin anlaşılması ile sosyal bilimler alanında yanıt arayan mekansal sorgulamaların daha önem kazanması .

Kentsel iletişim mekanları yaratımına destek oluşturan bu üç kanalın, mekan organizasyonunun geleceğini yönlendirici yapısal gelişmelere işaret ettiği açıktır. Kentsel mekanın salt teknik ağırlıklı bir yaklaşım ile tasarlanmasının kentsel sorunlara çözüm oluşturmadığı, hatta süregelen pratiğin mesleki süreci altüst edici ve kriz yaratıcı yaptırımlarla dolu olduğu koşullar bu yapısal dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Gerek mekansal düzlemdeki, gerekse de mekan tasarımındaki parçalanmaların yönlendirdiği paradigma buna temellenmektedir.

5.1.1.1 Kamusal Mekan Parçalarındaki Dönüşüm

Yapısal dönüşümün ne yönde gelişmesi gerektiğine ilişkin kuramsal çıkarsamalar öncesinde retrospektif pencereden bu koşulların ürünü olan kentsel parçaların üzerindeki yansımalara tutulabilecek bir büyüteç, entelektüel deponun bilgisini sunarak bugünü anlamanın bir yolunu oluşturabilir. Bugün yaşanan deneyimlerin tarihsel süreçten gelen içeriği, dönüşümün nasıl gerçekleştiğinin somut olarak anlaşılmasında yararlı olabilir. Bir başka deyişle, kamusal nitelikli olup, bugünün kentsel tasarım pratiğine konu edilen mekan parçalarındaki dönüşümün aynası olabilecek bu bakış, böylelikle kuramsal çerçevenin de yönünü belirleyici ipuçlarının ortaya çıkarılmasını sağlayabilir. Çünkü Sennett'in tarif ettiği biçimiyle artık *"modern kentte insanlarla dolu mekanlar, ya pazaryerleri gibi tüketimle sınırlı olup sadece tüketimi sahneye koyan ya da turizm yaşantısıyla sınırlı olup, özenle turizmi sahneye koyan yerlerdir"* (Sennett, 1999, s.14). Bugünün öncesinde varolan ancak bugün olasılığını yitirmiş alternatiflerin ne olduğu, dönüşümün somut olarak kent parçaları üzerinde nasıl bir süreçten geçtiği ve kırılma noktalarının neler olduğu bu anlamda gelecek için danışılabilecek ve belki de ipucu olarak alınabilecek bir çerçeve çizebilir.

Kuramsal bir çerçeve çizilebilmesi öncesinde ise kamu alanının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümü analiz eden bu tür bir retrospektif bakış (Bkz. Tablo

5.1 ve 5.2) bir taraftan süreç içerisindeki yarılmanın boyutlarının anlaşılabilmesi açısından faydalı olurken, diğer taraftan geleceğe taşınabilecek potansiyel değerlere ilişkin bir sorgulamaya da olanak verecektir.

Tarihsel sürecin gösterdiği aslında kentsel mekan parçalarının günümüzde ağırlıklı olarak birer tüketim mekanına dönüştüğüdür. Birer "kamusal alan"dan, "düzenleyici" ilkelerle "teknik" olarak tasarlanmış "kamusal mekan"lara dönüşümde bahçeler rekreasyon alanlarına, sokaklar yollara, çarşılar mega-alışveriş alanlarına, meydanlar ise tanımsız büyük kentsel alanlara dönüşerek artık tüketime endeksli mekanlar olarak hizmet verir.

Bu kurgu içerisinde, dinlenim alanları anlamında yaşanan dönüşüm (Tablo 5.1),

- kent içerisinde "inşa edilerek" doğalmış imgesini yaratan büyük ölçekli park alanlarının bir taraftan imgeler yoluyla bireyler üzerinde yapılan kodlamaların göstergesi olması, diğer taraftan kentin içerdiği yapaylaştırmanın boyutlarını sergilemesi,
- Aydınlanma ile vurgulanan "dışarısı"nın kentsel mekanlarda yaşanan özel alan – toplumsal alan kutuplaşmasında, (gerek tasarım ilkeleri, gerekse de kent içindeki konumlandırmanın ardındaki mekansal dağılım mantığı itibariyle) modernist söylemi temsil eden bir araç olarak kullanıldığını göstermesi,
- dinlenim gereksiniminin ötesine geçilerek, kentte varolan imgelerin pazarlandığı bir ortam sunulduğunu ve bunun kimi zaman kenti uluslararası düzlemde temsil edecek ya da pazarlayacak bir çerçevede kullanıldığını ortaya koyması,
- doğal alan kategorilerinin bile ticarileştirilmiş kullanıma araç olunduğunu ve tüketim toplumu oluşumuna hizmet eden bir kent parçası olarak işlev gördüğünü sergilemesi, ve

Tablo 5.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Kamusal Nitelikli Kent Tasarım Parçaları - I

Tasarım Parçası		ANTİK ÇAĞ M.Ö.1.YY– 4.YY	ORTAÇAĞ 5. yy – 15. yy	RÖNESANS-BAROK 15.yy – 17.yy	AYDINLANMA 18.yy – 19.yy	YENİ ÇAĞ 20. yy – 21. yy
Dinlenim Alanları	BATI	• yerleşim alanlarının gerek ölçek olarak küçük olmaları gerekse doğal alan içerisinde, doğa ile bütünleşmiş olmaları itibariyle, organize dinlenim alanlarına gereksinim duyulmaması • ticari nitelikli panayırların aynı zamanda bir rekreatif aktivite de içermesi (Sédillot, 1982) • yıl boyu süren ve dünyanın dört bir yanından gelen tacirlere yönelik olan Champagne panayırı örneğinin yanısıra, kısa süreli çok sayıda panayırın 1000-1450 yılları arasındaki döneme adını vermesi: "Büyük Panayırlar Çağı" (Sédillot, 1982:164-218)	• Ortaçağ şehirleri "....yeşillikten bir hayli yoksundurlar. Kuleleri, çatı örtüleri, masif duvarlar, küçük pencereleriyle ve şehirleri taşırmak üzere sıkmış gibi görünen çevre koruyucu duvarlarıyla, gayet yumuşak hatlara sahip peyzaj tipik bir ziddiyet içinde birleşmektedir..." (Şahinler, 1964:15) • Ortaçağ İtalya'sında şehirler arası doğanın bir bağ-bahçe dokusu sergilemesi (Şahinler, 1964:15) • meydanların kentlilere ait birer dinlenme alanı olarak işlev görmesi (Şahinler, 1964:21)	• organize yeşil alanlar • 17. yy. Fransız bahçeleri: °"vayvay" (tarlaların kenarı boyunca kazılmış ve çitle çevrilmiş kanal) kullanımı yoluyla bahçe içerisinde hayvan ve insanların sınırsızca yaşamalarının mümkün olduğu yanılsaması (Sennett, 1999:94) °her taraftan görünen ve her taraftı gören, doğaya hakim olan "düzenli" bahçeler (Akurgal, 1989:246) • simetri, alle, aks gibi düzen oluşturma temelli birtakım tasarım ögelerinin peyzaja yansıtılması • Barok bahçelerinin Barok mimari ile birarada çözümlenmesi (Akurgal, 1989:246) • rasyonel sürecin ilk izleri	• Aydınlanmanın "dışarı" üzerindeki vurgusunun kent içerisinde büyük ölçekli park alanları yaratımı yoluyla verilmesi (Sennett, 1999:75) • inşa edilmiş büyük ölçekli kent parkları: "kentin merkezi için planlanmış ancak kenti hatırlatacak ögelerden arındırılmış alanlar"; New York Central Park örneği (Sennett, 1999:75) • inşa edilmiş meydanların, evlerin ortasında bir doğa müzesine dönüştürülmesi: meydanların kalabalık oluşturan sokak satıcılarıyla, akrobatlarla, çiçek satıcılarıyla ya da benzeri gruplarla değil, küçük koru ve ağaçlarla donatılması (Sennett, 1992:79) • ızgara planlı park alanları: ızgara planlı düzenlemenin doğada yapılacak büyük ölçekli bir gezintide yardımcı olacak yaratıcı bir yapı olarak görülmesi (İngiliz bahçeleri örneği) • 18. yy. İngiliz bahçeleri: doğadaki sınırsızlık yanılsamasını taklit eden usta düzenlemeler ° doğa ile samimi görüntü yaratma çabası ° evcilleşmemiş doğa manzaraları ° doğada özgürlük duygusu (Sennett, 1999:96; Akurgal, 1989:246) • rasyonelliğin Romantik dönemle yumuşatılması	• organize yeşil alan sistemlerinin oluşturulması • tema parklarının turistik amaçlı olarak kent imajını belirleyen unsurlardan biri olarak kullanılmaya başlaması • kapalı yeşil park tasarımlarının kentsel simge olarak kullanımı: Amerika'nın en büyük üstü kapalı parkı ünvanını alan Mall of America içerisindeki eğlence parkı örneği (Dökmeci, 1995:69) • güçlü bir dinlenim alanları sisteminin geliştirilmiş olması • sermaye birikiminin ideolojik ve hegemonik çıkarlarının ifadesi olarak sosyal kontrolün tasarıma "kontrollü rekreasyon alanları" olarak yansıması: tema parkları, turizm bölgeleri, kapalı alışveriş merkezleri (Reeve, 1996) • pragmatik içerik
	DOĞU			• Doğu bahçelerinde mahremiyetin önemli olması; doğaya hakimiyetin içerilmemesi • 17.yy. Turk bahçelerinde doğal ve şekilli bir sisteme dayanmayan büyük çayırlı, çimenli dokunun hakim olması (Akurgal, 1989:247) • mesire yerleri (spor alanlarına karşılık olarak)	• 18. yy. Türk bahçeleri: Barok sanatının etkisi altına girmesiyle, düzen temelli bahçe düzenlemelerinin ortaya çıkması (Akurgal, 1989:246); • Anadolu'da 18. yy.'ın ortalarına doğru bahçeciliğin Barok sanatının etkisi altına girmeye başlaması ve Versailles bahçelerinin kopyalarının "inşa"sı • mimarinin doğaya hakim oluşu anlamına gelen Barok sanatı "Fransız bahçeleri"nin doğuda öz şekli ile uygulanamaması ile mimariden bağımsız olarak ancak küçük çaplı yeşil alan düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi	• hızlı endüstrileşme süreci içerisinde kent içerisindeki yeşil alan oranlarının giderek azalması • kentsel çalışma/barınma alanlarının yeşil alanlar ile entegre edilmemiş olması • belirli bir sistem içerisinde geliştirilmemeleri • dinlenim alanları kullanımının ekonomik kullanıma endekslenmesi
Yaya Mekanları		• halk toplantılarında kullanılan yaya alanları olarak agora ve forumlar (Aru, 1965:1) • stoalar: estetize edilmiş yaya mekanları • gerek Antik dönem sitelerinin(Wycherley, 1993:14), gerekse de Ortaçağ kentlerinin oldukça küçük olması ile yaya ya da taşıt trafiği düzenlemelerine gereksinim duyulmaması • tüm mekansal kurgunun yaya ulaşımı temelli gelişmiş olması •Barok devrinde zenginlik ve ihtişam içinde yaya mekanlarının süslü dekorlar arasında figüran olarak kullanılması (Aru, 1965:1) • Roma örneği: "insanları güneşten ve yağmurdan koruyan sütunlu yol yapma tekniği Roma mimarisinin güzel bir buluşudur. Sütunlu yol kent planlamasındaki büyük ilerleyişi temsil etmekte, ayrıca kent yaşamına özel ve törensel bir karakter vermekteydi". (Akurgal, 1989:222) yaya mekanlarının açık sanat galerisi niteliğini taşıması (Aru, 1965:6)			• 18. yy.'ın başında dekoratif ve geometrik planlar içinde yaya ulaşımının hakim olması, şehir sokaklarının tehlikesiz bir sessizlik içermesi (Aru, 1965:1) • 19. yy.'ın ilk yarısında, yolların geleneksel karakterini kaybetmeye başlaması ve tekniğin ekonominin isteklerine yanıt vermeye başlaması ile eski fonksiyonun yerini motorlu taşıt trafiğinin hızla artışının alması (Aru, 1965:2) • yol mekanlarının üçüncü boyutunun kaybolmaya başlaması • insan ölçeğinin kaybolmaya başlaması • yaya mekanlarında bireylerin rahatça alışveriş olanağı sağlamak üzere pasajların ortaya çıkışı, böylelikle yayalara vitrinlerin önünde daha uzun kalma imkanının sunulması (Aru, 1965:47) • yaya mekanlarının ağırlıklı olarak ticari fonksiyonla ilişkili olarak çözülmesi	• yaya mekanlarının kamusal yaşam anlamında giderek önem kazanması •yaya mekanlarının ° ticarileştirilmesi ° festivalleştirilmesi ° teatralleştirilmesi (Bassand &Zepf, 2000:57) • yaya yollarının giderek birer ağ oluşturmaya başlaması: yaya bölgeleri (şehir merkezleri) • "turistik" yaya mekanları

Tablo 5.2 Tarihsel Süreç İçerisinde Kamusal Nitelikli Kent Tasarım Parçaları - II

Tasarım Parçası	ANTİK ÇAĞ	ORTAÇAĞ		RÖNESANS - BAROK	AYDINLANMA	YENİ ÇAĞ
	M.Ö. 1.YY – 4.YY	5. yy – 15. yy		15.yy – 17.yy	18.yy – 19.yy	20.yy – 21.yy
Alışveriş Alanları	• Kamu meydanlarının ve ticari aktivitelerin birlikteliği • Meydanın kavramsal olarak henüz karşılığını bulamamış olması (meydanların Ortaçağ başlangıcında ortaya çıkması kaynaklı olarak) ve ticaret aktivitesi ile birlikte düşünülmüş olması • meydanı işlev olarak karşılayabilecek iki mekansal kullanım biçimi: -agora -forum • **Agora** (Yunan): kentlilerin birlikte kullandıkları politik ve ticari bir merkez gereksinimi ile gelişen agoranın, önceleri politik toplanmalar için bir mekan niteliğinde iken, sonraları bu işlevi akropolisin yüklenmesi ve agoranın ticari bir merkez niteliğine bürünmesi **-devlet agorası:** (kenarında bazilikanın da yer aldığı) politik kararlar temelli toplanma mekanı ***-ticaret agorası:*** *çarşı* mekanı • **Forum** ise önceleri çeşitli ortak kullanımlara, ticari amaçlara ve oturma yerleri, pazar alanları ile çevrelenmiş tapınaklara ayrılan bir yer iken, sonraları bu fonksiyonların değişerek daha çok bir kamu alanı oluşturması	**BATI**	• Kilise dışındaki dünyevi kentin tümüyle bir **Pazar** olması, insanların açık alanların yanısıra sokakta, evlerde, her yerde alışverişi • çarşı alanlarının nadiren dizayn edilmesi (Sennett, 1999:33) • sur içi + liman kenarı pazar yerleri	• kent planlama kavramının ve ideal kent planlarının ortaya çıkışına paralel olarak düzenli, disiplinli ve politik amaçlı alan tasarımlarının yoğunlaşması • **Pazar meydanları** anlamında Ortaçağ'daki gelişmelerin devam etmesi • Pazar meydanlarının çevresinde hiçbir idari yapı bulunmaması	• *Küçük dükkanların yerini satış mağazalarına* bırakması: yeni bir kamusal ticaret • Seri üretimin artışı ile yol boyu alışveriş mekanlarının nitelik değiştirmesi: "19. yy.'ın son yirmi-otuz yılında **mağaza** sahipleri işletmelerinin gösteri karakteri üzerinde oldukça sistemli yollarla çalışmaya başladılar. Zemin kata dökme camdan **vitrinler** yerleştirildi, buralara koyulan mallar mağazadaki sıradan değil en sıradışı türden parçalardı.". (Sennett, 1992:187) • büyük mağazaların ulusal orta sınıf kültürünün yaratılmasında rol oynayan bir ortam yaratması, bu sınıf için prestij simgesi olması (Dökmeci, 1995:68) • *lüks eşya ticaretinin merkezi* **pasajlar**: donatımlarıyla birlikte sanatın tüccarın hizmetinde olması (Benjamin, 1992:77-78)	• tüketim toplumu oluşumu • mağaza zincirleri ve büyük çaplı perakende ticaret firmaları vurgusu • tüketim alanlarının **"kapalı" çarşı** mekanlarında hizmet vermeye başlanması • alışverişin hoşça vakit geçirme aracı olarak kabulü: yeni bir sosyal ortam • ***mega-ölçekli tüketim*** alanları: mimarinin ticari satışta aracı olarak kullanılması (Dökmeci, 1995:68) •*sınıf farkının ortadan kalktığı* yanılsaması yaratan alan
		DOĞU	• Asya-Türk devletlerinin doğu-batı ticaretini organize etmeleri: kervan yolları üzeri tic. + konaklama • **ribat**ların ortaya çıkışı (zaman içinde ticaret yapısına (han,kervansaray) dönüşmüş dini + askeri merkezler) *(Kayın, 2000:5)*	• *evin mahremiyetine* karşılık güçlü bir çarşı / kapalı çarşı sistemi: **-arasta** (aynı tür mal satan esnaf çarşısı); **-bedesten** (içinde değerli eşya satılan kapalıçarşı) **-han & kervansaray & kapalıçarşı** • Doğu kentlerinde cami ile Pazar arasında kesin bir ayrım oluşturulmamış olması	• Oriental çarşı merkezleri • Batılılaşma etkisindeki Osmanlı kentlerinde, hem doğu, hem batı temelli yapılanmaların birarada olması: geleneksel merkezlerin yanısıra İstanbul Pera, İzmir Frenk Çarşısı örnekleri	
Meydanlar		**BATI**	• düzgün kapalı bir meydan anlayışının yerini daha düzensiz gelişen, yolun genişlemesi şeklinde, kent kapısında ya da merkezinde oluşan meydanların alması. • meydanların aynı zamanda **Pazar meydanı** olarak da işlev görmeleri. • Ortaçağ'da çeşmeler, küçük anıtlar, arkadlar ve merdivenler gibi ek nitelikteki mimari elemanların meydanın etkisini artırmaları • meydanların bu dönemde çok önemli olması(Şahinler,1964:15-25)	• **planlı meydan** inşa etme eğilimi: çevresi kuşatılarak ve uysallaştırılarak planlanma (Sennett, 1992:77) • kent planlama kavramının gündeme gelmesi + Ortaçağ mekanının düzensizliğine karşıt olarak bir disiplin ve düzen için duyulan istek + meydanlarda mekansal bütünlük • İtalyan Rönesans meydanları: ° bütün diğer mimari eğilimlerin üstünde tutulan bir mekansal birleşim isteği; °meydanı çevreleyen yapı yüzlerinin birlikteliğini artırmak *için birleştirici mimari elemanlar* olarak arkadların daha sık kullanımı; ° meydan organizasyonu için anıt, çeşme vb. kullanımı • insan ölçeği, düzen ve belirgin mekansal limitler kurma girişimleri tüm Rönesans meydanları için temel kural	• meydanın Aydınlanma plancısının bütünlük yaratarak kentin kusurlarına çare arayışında kullanılacak en akılcı kentsel biçim olarak görülmesi • meydan iş ve zevk için kalabalıkları biraraya toplayacak yer. Aydınlanma meydanlarında toplanmanın görsel bütünlüğün toplumsal altyapısı gibi kullanılması (Sennett, 1999:110-111) • Kentteki toplumsal olarak bütünleşmiş meydanı daha büyük bütünlüklere, yani kentle kırın, insanla doğanın bütünlükleriyle birleştirmek amacıyla, kent merkezlerinde "kentsel yerleşimin ortasında bir doğa adası" mantığıyla yeşil alanlar "inşa" edilmesi (Sennett, 1999:113) • kent meydanlarının bloklar halinde uzanan inşaat arsaları arasında rastgele noktalar haline gelmesi (Sennett, 1999:68) • yoğun bir kentsel yerleşimin ortasında çok geniş bir boş alan düşüncesi (Sennett, 1992:77) yoluyla biçimsel tasarımla boş yerlerin enginliğinin sergilenerek kullanılması: "sınırsız alan yanılsaması" • *meydanın bir odak olmaktan çok*, ortasında sınırlı etkinliklerin gerçekleştiği, çoğunlukla da gelip geçme ya da etkinliklerin cereyan ettiği kendi başına bir anıt olması: meydanların kalabalıklardan yoksun bırakılması + kalabalıkların toplanmasının üç yerde yürütülen özel bir etkinliğe dönüşmesi: kafe, tiyatro ve park. (Sennett, 1992:78) • *ticaretin meydana sokulmaması* (Londra); iki işlev: buluşma ve gözlem yapma	• günümüz meydanlarının ulusal ve sivil önemdeki *kutlamalar, eğlenme*, dinlenme ve boş zamanların değerlendirilmesi gibi amaçlar için önemli kabul edilmesi • kentsel imaj unsuru olarak *öneminin giderek artması* • taşıt temelli gelişimin benimsendiği 21. yy. kentleri için genellikle birer ulaşım düğüm noktası, yani **'kavşak'** olarak *işlev* görmeleri
			• evlerin bulunduğu kontrollü bölgelerin tersine, Ortaçağ ve Rönesans meydanlarının kalabalıklar için serbest bölge niteliğini taşıması (Sennett, 1992:78) • güçlü bir meydan yaşamı: "tek bir yerde gerçekleştirilen tüm şehir etkinliklerinin 'örtüsü' olarak meydan"ın çok çeşitli işlevleri yerine getirmesi, kalabalıkları barındırması • Ortaçağ başlangıcında ortaya çıkan ve Rönesans süresince son şekillerini alan meydanların görünüş olarak 15.ve 16.yy'da planlananlardan ayrılması			
		DOĞU	• Doğu kentlerinde, özellikle de Osmanlı'da planlı meydanın görülmemesi, buna karşılık küçük ve düzensiz meydancıkların söz konusu dönemde mekansal kurgu içerisindeki önemli rolü • genellikle dini yapılar çevresinde, içerisinde kahve ve dükkanların da bulunduğu küçük meydan düzenlemelerinin görülmesi : Cuma Camii ve meydan ikilisi		• içe dönük ve mahremiyet temelli toplumsal yapı geleneğinden henüz kopulmaması ile meydanların toplanma mekanı niteliğini sürdürmesi, ancak *bir kamusal aktivite alanı* olarak yine "planlanmaması" • dini toplanma mekanı niteliğinin devamı, yüzyıl sonuna doğru ticarileşmede artış	• *resmi söylem meydanlarının* ortaya çıkması: Cumhuriyet Meydanları • ticarileşme; • "kavşak"

- araçsallaştırılmış anlamlara rağmen, gelişmişlik düzeyinin dinlenim alanlarına yönelik olarak benimsenen tavırla ortaya konulabileceğini göstermesi

açılarından bilgi oluşturmaktadır. Birer kamusal alan olarak dinlenim alanlarının oluşturduğu bu entelektüel depodan geleceğe taşınabilecek yorum, ***ancak bugünün kentsel alanlarında eksik kalanların yeni tasarım/planlama paradigması yoluyla çözümlenmesi gerekliliğine*** ilişkin olacaktır.

Yaya mekanları/sokakları anlamında yaşanan dönüşüm (Tablo 5.1),

- taşıt hegemonyasının yönlendirdiği mekansal oluşumların çok ciddi olarak kamusal yaşamı tehdit edici boyutlarının göstergesi olduğunu,
- "düzenleyici" ilkelerin devreye girmesiyle yaya mekanlarının da benimsenen ilkelerin ardındaki söylemi mekanda somutlaştırıcı araçsallığa büründüğünü,
- kamusal yaşama ilişkin olarak gündeme getirilen birçok sıkıntının aşılmasında yaya mekanlarının ön planda yer aldığını,
- tüketime endekslenmiş mekansal kurguların yaya kullanımı ağırlıklı alanlarda daha kar getirici olmasıyla yaya mekanlarının da yoğun olarak ticarileştirilmekte olduklarını,
- kentsel kültürel yaşamdaki önemlerinin festivalleştirme ve teatralleştirme gibi uygulamalarla daha da arttığını,
- turistik cazibenin artırılması ile yaya yollarının rağbet edilen bir kentsel uygulama kapsamında ele alındığını, ve dolayısıyla
- yaya mekanlarının kentleri uluslararası düzlemde temsil edecek imgelerle donatılmasının bu mekanlarda süregelen ticari aktivite olasılıkları ile de doğrudan desteklendiğini

ortaya koymaktadır. ***Geçmiş'in kentsel yaşamının doğal bir parçası iken şimdi'nin kentinde daha zorlamacı bir süreçle yol ağları içerisinden ayıklanarak seçilmelerine rağmen, yaya mekanlarının geleceğin kentsel kamusal yaşamındaki önemleri artık yaygın olarak kabul görmektedir.*** Geleceğe taşınacak olan bilgi de bu potansiyelin kamusal yaşamı daha ileri düzeyde destekleyebilme olasılıklarına ilişkindir.

Alışveriş alanları açısından ise çarşılar ve pasajlar alışveriş merkezlerine, hanlar turistik çarşılara, pazaryerleri ise cadde boyu pazarlara dönüşürken (Tablo 5.2),

- alışveriş mekanlarının ağırlığının artırıldığı oranda, kentlerin yerel ölçeği aşarak ülkesel, giderek de küresel düzlemde temsil olasılıklarının da artmasından bir kentsel gelişim aracı olarak faydalanıldığı,
- alışveriş ölçeğinin küresel düzlemdeki dinamiklerle yönlendirildiği ve yerel dinamikleri aşan bu ölçeğin kentsel gelişim ve tasarım kapsamlarını doğrudan belirleyici olduğu,
- başlangıçta sadece belirli alan sınırları içerisinde kalan bir aktivite iken, ticaretin/tüketimin bir taraftan tüm kentsel mekan geneline yayıldığı, diğer taraftan ölçek olarak aşırılaşarak türetilmiş gereksinimlerin yaratıcısı olduğu,
- sosyal, kültürel ya da sanatsal, tüm diğer yapı elemanlarının tüketim şemsiyesi altında toplandığı ve daha fazla tüketime hizmet eden bir araç olarak devreye sokulduğu, ve
- kentte yaşayanlarca yeni birer sosyal ortam olarak kabul ve rağbet gördükleri, bununsa tüketim toplumu oluşumunu desteklediği,

somut bir şekilde ortaya çıkmış durumdadır. Bu süreç ciddi bir tüketim kodlamasına maruz kalan kentler ve kentliler için geleceğe taşınabilecek bilginin ***ancak tüketim çatısı altında var edilen/araçsallaştırılan sosyal ve kültürel yapı elemanlarının üzerinde daha fazla durulması gerekliliğine*** ilişkin olduğu mesajlarını vermektedir.

Meydanlardan büyük ölçekli kentsel alanlara doğru dönüşüm konusunda ise (Tablo 5.2),

- planlanmaya başlandıkları dönemden itibaren ağırlıklı olarak resmi söylemin mekanları olarak önemsendikleri,
- tarihin hemen hemen her döneminde kalabalıkları barındırıcı ve toplumsal ilişkileri yönlendirici nitelikleri nedeniyle özel düzenleme ilkelerinin benimsendiği, ancak ölçeğin büyümesiyle birlikte tanımsız alanlara dönüşme olasılığını barındırdıkları,
- giderek birer kentsel imaj unsuru olarak kentleri küresel düzlemde "pazarlayıcı" vitrin alanları anlamında işlev gördükleri,

- tarihsel süreç boyunca ticari aktiviteden bağımsız olmadıkları, ancak son dönemde tüketim aktivitelerinin daha ağırlık kazandığı,
- yerleşim alanlarının modernist ilkeler çerçevesinde "düzenlenmeye" başlamasıyla birlikte, meydan kullanımının kavşak düzenlemeleriyle eşanlamlı hale geldiği, ve
- festivalleştirilen ve teatralleştirilen alan kullanımlarına olanak vermelerinin giderek kamusallık düzeylerini artırıcı rol oynadığı

söylenebilir. Bu bilgi deposundan geleceğe taşınacak olan, ***meydanların ölçek olarak büyümeleri, tanımsız alanlar haline gelmeleri, tüketim ağırlıklarının artması ya da resmi söylemin mekanları olarak işlev görmelerinden bağımsız olarak kamusal anlamda artan önemlerinin yeniden nasıl kurgulanacağının sorgulanması*** olmalıdır.

Bu anlamda, mekan parça parça dönüşürken, mekanın tasarım ilkelerinin de bilimsel düzlemde dünya üzerinde süregelen gelişmelere ayak uydurma çabasını içerdiği ve yeniden yapılanma içerisine girmiş olduğu sosyal bilimler alanındaki tartışmalarla da net olarak ortaya konmuştur. Kuşkusuz bu yapılanmadan bağımsız olarak düşünülemeyecek olan mekansal organizasyon düzlemindeki gelişmelerin öncelikle planlama bağlamında ele alınması, sonrasında ise kentsel tasarım ve uzantısında mimarlık disiplinleri üzerindeki yansımalarıyla birlikte tartışılması gerekmektedir.

5.1.1.2 "Planlama da Parçalanıyor"

"Modernist planlamanın ölümü" üzerine geliştirilen birçok akademik tartışmanın ardında 'modern dünyanın son derece parçalanmış olduğu ve karşılaştırılamaz özel dillerle birlikte sürüklendiği' (Dear, 1986, s.369), 'bütüncül bir söylemin imkansızlığı'nın bunun göstergesi olduğu (ibid., s.370) ve sonucunda planlama teorisinde 'bir dizi dilin birbirinden soyut olarak biraraya geldiği', planlama pratiğininse 'birbirleriyle ilişkisiz pratiklerin birbirini taklit eden parçalarından oluştuğu' (ibid., s.379) düşüncesi yer alır. Diğer taraftan planlamanın içinde bulunulan kriz dönemi postmodernist etkiler üzerinden de çözümlenmeye çalışılır.

Nitekim postmodernizmin planlama kuramı üzerindeki etkisinin giderek arttığı düşüncesinin (Beauregard 1989; Dear, 1989; Harper & Stein, 1996) yaygınlaşması, toplum içerisindeki belirli grupların planlama ve mekan üzerine ifade ettikleri ve belirli toplulukların kurumsal planlama yapılanması altında yetkisizleştirildiği yönündeki eleştirilerine dayalıdır denebilir. Esas olarak postmodernist yaklaşımın etkilerinin artması "rasyonel kapsayıcı planlama" modelinin ölümü ile eşleştirilmektedir (Harper & Stein, 1996, s.414). Beauregard'a göre, planlama bir paradigma değişiminin ortasında sıkışıp kalmış durumdadır ve modernizm ile postmodernizm arasında kalması, planlamayı rasyonel düzleme çekebilmenin önünde engel oluşturmaktadır (Beauregard, 1989). Diğer taraftan bu engelin aşılması için araçsal akılcılığın yerine daha kapsamlı bir iletişimsel ve eleştirel akılcılık kuramı koyan ve planlama konularını çözümlemede demokratik diyalogun en uygun mekanizma olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Harper & Stein, 1996, s.414).

Küresel ile yerel arasındaki dinamikler mekanı araçsallaştırdıkça, mekan üzerinden erk sahibi olma meşrulaşmaya başladıkça ve planlama ve tasarım eylemlerine bu anlamda bir güven eksikliği yaygın olarak kabul gördükçe, planlama ve tasarım temelli çıkış arayışlarının da çeşitlenmesi doğal olarak değerlendirilebilir. Nitekim, planlama tarihine bakıldığında çok sayıda kanalda çok farklı planlama yaklaşımının gündeme getirildiği görülebilir. Friedmann'ın planlamanın son iki asırlık geçmişine yönelik olarak getirdiği yoruma göre, planlama düşüncesi "politik analiz", "sosyal öğrenme", "sosyal reform" ve "sosyal hareketlilik" olmak üzere dört ana kanaldaki gelenek üzerinden yürütülmüştür (Friedmann, 1996b). Bu dört ana geleneğe bağlı olarak geliştirilen planlama eylemi ise kaçınılmaz olarak çeşitlenmiş, ve ait olduğu zaman ve mekan bağlamlarına göre çok çeşitli yaklaşımlarda isim bulmuştur (Bkz. Tablo 2.3).

Ancak bugün gelinen aşamada planlamanın "ölümü"nden sözediliyor olması mekan ve yer üzerinden keskinleşen çatışmalarla doğrudan ilişkilidir. Gerek küresel ve uluslarüstü düzlemden gelen baskılar, gerekse de yerelin kendi içerisindeki açmazları sonucunda planlama hep suçlanır olmuştur. Sorumluluk alanının kapsamından kaynaklanan bu tavır aslında planlamaya etkin bir toplum düzenleme

sistemi oluşturma anlamında umut yüklenen rolüne karşıdır. Ancak keskinleşen küreselleşme etkileriyle birlikte artık bu umut yerini güvensizliğe çoktan bırakmış durumdadır. Planlamanın ölümü de bu güvensizlik ve belirsizlik ortamı ile örtüşür.

Planlama da artık ciddi bir dönüşüm dönemi yaşamakta, bu süreç içerisinde artan kentsel rekabet ortamlarıyla, ulusal düzensizliklerle ve özel sektör etkisinin giderek artan rolü ile uğraşmak zorunda kalmaktadır. Kapitalist küreselleşmeye rağmen varlık alanını koruyabilmesi için planlamanın da "parçalanması"ndan sözedilir olmuştur.

Küresel düzlemde geliştirilen ve krizden çıkış yolu bulmaya yönelik sorgulamalar ise esas olarak üç ana kanalda (Dündar & Göksu, 2002) yürütülmeye çalışılmaktadır denebilir:

i. Pratik temelli arayışlar
ii. Mekan temelli arayışlar, ve
iii. Kuram temelli arayışlar.

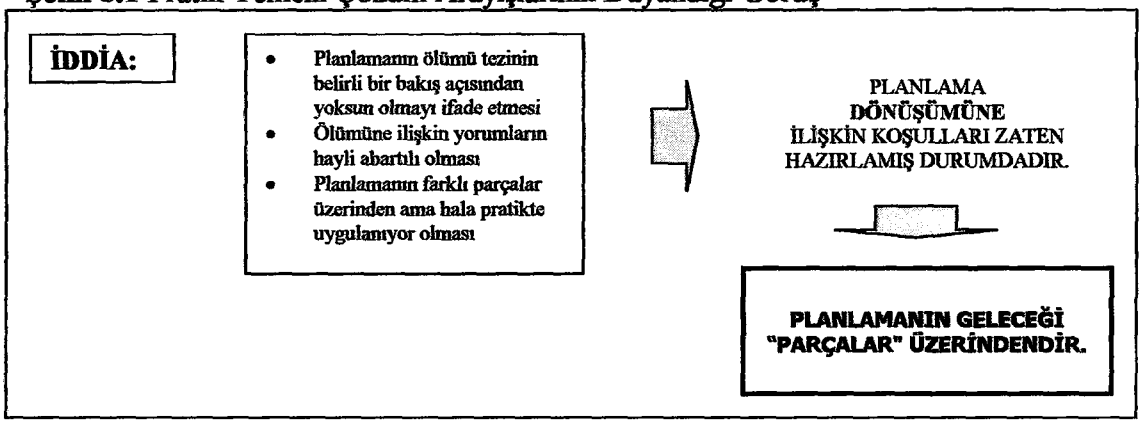
Her üç kanalda da planlamanın geleceğine ilişkin sorgulamalar anlamlandırılmaya çalışılırken, bu küresel tabloda dil birliği edercesine gündeme getirilen amaç tektir: ***"planlamayı kurtarmak"***. Artan kentsel rekabet ortamı, ulusal düzenlemelerde ortaya çıkan sorun alanları ve özel sektörün artan etkisi ile planlamanın bir dönüşüm sürecinden geçtiği (Newman & Thornley, 1996) konusunda oluşan dil birliği kuşkusuz çözüme ilişkin çıkış yolları anlamında tek bir çözüm üretememekte, sözü edilen yaklaşımlar akademik çerçevedeki dönemi anlamlandırmaya ya da gelecek olasılıklarını değerlendirmeye yönelik ana kanalları oluşturmaktadır.

5.1.1.2.1 Pratik Temelli Çözüm Arayışları

Çıkış yolunun pratiğin içerisinde kalınarak yapılacak bir yeniden anlamlandırmada olduğunu savunan görüşe göre (Brindley *et al,* 1996), 'planlamanın ölümü' tezine ilişkin olarak yapılan yargılar, belirli bir bakış açısından yoksun olma sonucunda gündeme gelmektedir. Bu teze ilişkin yorumların hayli abartılı olduğu düşüncesinin ardında ise planlamanın hala bir pratiğe sahip olması gösterilmektedir.

İddiaya göre planlama kendi dönüşümünün koşullarını zaten hazırlamış durumda olup, bu dönüşümün halihazırda planlamanın ***'parçalara ayrılarak'*** **uygulanıyor olması** ile gerçekleştiği ifade edilir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 Pratik Temelli Çözüm Arayışlarının Dayandığı Görüş

Sosyal ve ekonomik koşulların geçirdiği keskin dönüşüm süreçlerinden planlama da nasibini almış durumdadır. Planlama içerisindeki değişimlerin ya mevcut sistemin içinde kalınarak politika revizyonları biçiminde ya da sisteme getirilen eklemeler biçiminde gerçekleştiği gözlenmiştir. Buna dayanarak, özellikle 1980 sonrasında yaşanan krizlere karşı bir tepki olarak planlamanın farklı tarzlar altında uygulanmaya başladığı öne sürülürken, benimsenen tarz piyasa koşullarına karşı geliştirilen tavra ve planlama konusu alanın özelliklerine dayandırılır (Tablo 5.3). 1980 sonrası İngiliz planlama pratiği temelli olarak geliştirilen yaklaşımın bir tipoloji oluşturmaktan bir adım öteye giderek, geleceğin planlama pratiğini hem anlamlandırmak, hem de ana gelişim kanallarını tarif etmek gibi bir misyonu olduğu söylenebilir.

Tablo 5.3 Planlama Tarzlarına İlişkin Brindley *et al* (1996) Tipolojisi

Kentsel sorunların algılanan doğası	**Piyasa Süreçlerine Karşı Geliştirilen Tavır**	
	Piyasa-Eleştirel: Piyasa tarafından yaratılan eşitsizlik ve dengesizliklere atıfta bulunan tavır	**Piyasa-Yönlenimli:** Piyasa süreçlerini desteklerken verimsizlikleri düzenleyen tavır
İstikrarlı alan: minör problemler ve istikrarlı piyasa	düzenleyici (regulatif) planlama	eğilim (trend) planlaması
Marjinal alan: Kentsel problem paketleri ve potansiyel piyasa çıkarı	popüler planlama	manivela planlaması
Terkedilmiş alan: Kapsamlı kentsel problemler ve durgun piyasa	kamu sektörü temelli yatırım planlaması	özel sektör temelli yönetsel planlama

Kaynak: Brindley *et al* (1996), s. 9., Çev.: Ş. G.Dündar.

Bu yaklaşım içerisinde planlamaya atfedilen gelecek senaryosunun Yiftachel (1989) tarafından önerilen ve *'analitik'*, *'prosedürel'* ve *'kentsel form'* olmak üzere üç farklı problem alanına işaret eden planlama tipolojisi içerisinde *'prosedürel'* gelişim kanalına temellendirildiği öne sürülebilir. Eylem alanının bugününe yönelik bir anlamlandırma çabası içerisinde olması ile esasında pratikte yaşanan açmazların planlamanın varlığının bir kanıtı olarak yorumlandığı yaklaşım, planlamanın geleceğinin de bu ana kanallar üzerinden yürüyeceği kabulüne dayanır. Dolayısıyla, planlama ölmemiş, ancak parçalanmıştır. Gelecek, piyasaya yönelik tavra temellenerek farklı adlar alan bu parçalar üzerinden kurulacaktır. Kimi zaman *'düzenleyici planlama'* adını alacak ve kamu yararı çerçevesinde kentsel gelişimi yönlendirmek üzere piyasa baskılarını denetim altına almayı ve yönetmeyi içerecek; kimi zaman bunun karşıtı bir yaklaşım benimsenerek *'eğilim planlaması'* adı altında piyasa güçlerinin yönlendirilmesine temellenecek ve bunun için piyasadan gelen baskılara göre gelişimi hızlandırmak üzere planlama gücü sadece minimal düzeyde uygulanacaktır. *'Popüler planlama'* adı aldığında kamu sektörü baskın olacak, ancak devlet kurumları üzerinden değil, esas olarak kamu üzerinden hareket edecek; bunun karşısında *'manivela planlaması'*nda ise kamu sektörü asal bir konuma sahip olsa da, değişimin ana aktörü özel sektör olacaktır. Kimi zaman da *'kamu sektörü temelli yatırım planlaması'* adını alacak ve kamu sektörünün alanın satın alınmasından, sermaye yatırımının karşılanmasına ve uygulanmasına değin tüm süreci kontrol altına aldığı görülecek ya da tam tersi, *'özel sektör temelli yönetsel planlama'* olarak adlandırılarak, planlanacak alanın tüm kontrolü özel sektöre devredilecek ve bu arada kamu yararı gözetilecektir (Brindley *et al*, 1996, s.11).

Adı her ne olursa olsun bütün bu planlama tarzlarının mekan organizasyonunun geleceğine ilişkin olarak verdiği birtakım mesajlardan (Dündar & Göksu, 2002) sözedilebilir. Buna göre,

- piyasa güçlerinin ve küresel rekabetin planlama pratiğinde yönlendirici rol oynamasının kaçınılmaz olduğu,
- planlamanın, kendi bilim alanı içerisinde bile karşıtlıkları, rekabeti ve gerilimi barındırması,
- mevcut koşulların planlamanın ve diğer mekan organizasyon alanlarının yeniden yapılanmasını sağlayacak tüm araçları ve ortamı sağlaması,
- planlamanın yasal çerçevesinin hala geçerli olmasının ve pratikte hala uygulanıyor olmasının, bilim alanının 'ölümü'ne ilişkin yorumları bertaraf

ettiği görüşünün, geleceğe yönelik mekansal çıkarımlarda bir potansiyel olarak ve gelecek yorumlara esneklik tanıyacak bir unsur olarak görülmesi, ve

- piyasa tarafından yönlendirilen planlama ile kamusal temelli kaygıların zayıflıklarının biraradalığının[94] geleceğe ilişkin acil çözüm önerilerini zorunlu kılması

gibi mesajlar, pratik temelli çözüm arayışının, önerildiği üzere sadece İngiliz deneyimi ile sınırlı olmadığının ifadesidir. Planlamanın parçalanması salt 1980 sonrası İngiltere'si için değil, erişilen gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak neredeyse tüm ülkeler için geçerli sayılabilecektir. Planlamanın kendi iddialarını bile karşılayamaması ve beklentileri gereğince gerçekleştirilemiyor olmasının (Brindley *et al,* 1996, s.3) bunun gerekçesini oluşturduğu öne sürülebilir.

5.1.1.2.2 Mekan Temelli Çözüm Arayışları

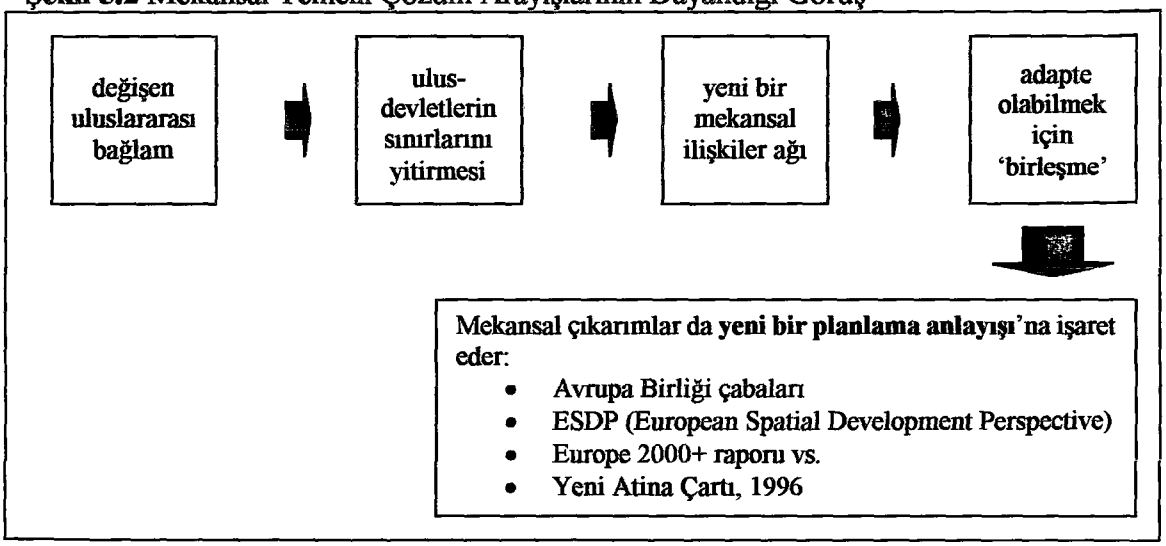
Değişen dünya gündemi ve bunun coğrafi sınırlar üzerindeki etkileri mekansal temelli çıkış arayışlarının kaynağını oluşturmaktadır. Küresel ekonomik gelişime daha iyi adapte olabilmek ve gereğince rekabet edebilmek üzere ulus-devletlerin sınırları aşılırken ***yeni bir mekansal ilişkiler ağı*** da kurulmuştur (Bakınız Bölüm 2.1 ve Tablo 2.3). Bir tarafta uluslarüstü sermaye kendi önüne çıkabilecek engelleri daha kolay bir şekilde bertaraf edebileceği bir araç olarak ulus-devletlere ihtiyaç duyarken, diğer tarafta ulus-devletler kapitalist sermaye akışından faydalanabilmek ve kapitalist küreselleşmenin getirdiği keskin rekabet koşulları karşısında daha sağlam durabilmek adına farklı mekansal formülasyonlar benimseyerek ***'birleşmektedirler'*** (Şekil 5.2).

En somut örneğinin Avrupa Birliği oluşumuna temellendiği bu kurgu, mal, hizmet, bilgi ve sermaye akışında avantajlı konuma erişebilmek üzere "kentler" üzerinden işleyen sürece destek verir. Bu kurguda ön plana çıkan kentler bir zamanlar ulus-devletlere ait olan tarihi, kültürel ya da turistik tüm değerleri pazarlayarak geri kazanımı Avrupa Birliği lehine çevirecek mekansal araçlar olarak devreye gireceklerdir.

---

[94] Bu mesajın ardında devlet ile piyasanın arasında kaçınılmaz bir karşılıklı ilişkinin bulunması, bir başka deyişle, piyasa devlet politikalardan gelecek bir destek arayışında iken, devletin de birçok politik sonuç üretiminde piyasaya dayalı olması yer almaktadır (Brindley et al, 1996, s.8).

Şekil 5.2 Mekansal Temelli Çözüm Arayışlarının Dayandığı Görüş

Kentler üzerindeki bu yoğunlaşma ise kuşkusuz planlama pratiğinin geleceğine ilişkin sorgulamaları da bağlayıcı olacaktır. Nitekim Avrupa planlama pratiğinin geleceğini sorgulayan Newman & Thornley (1996), farklı ülkesel planlama pratiklerini inceleme sonrasında, kentsel dönüşüm koşulları altında farklı ulusların ve kentlerin küreselleşme dinamiklerine nasıl tepki verdiklerini tartışmakta ve bunun gelecekteki ***'bütünsel'*** ele alışları nasıl yönlendirebileceğini de çözümlemeye çalışmaktadırlar. Buradaki bütünsel ele alış ile Avrupa Birliği ölçeğinde planlamanın bir ortak zemine taşınma olasılıkları kastedilir. Ortak bir planlama yaklaşım zemininde bir taraftan küresel kapitalizme karşı koyulurken, diğer taraftan küreselleşmenin nimetlerinden de yararlanma fırsatı doğacaktır. Ancak bu hedef hiçbir şekilde kısa vadede erişilebilecek düzeyde kolay bir içeriğe sahip değildir, çünkü her kültürün, farklı ulusal pratikler arasındaki devletlerarası ilişkilerin ve politikaların birbirinden son derece farklı özellikleri bulunur. Planlamanın geleceği bu tür bir hedef çerçevesinden bağımsız olarak gündeme gelemeyeceğinden, olasılıkların avantaj ve dezavantaj kapsamında değerlendirilmesi de günümüz yaklaşımlarının ana çerçevesini belirlemektedir. (Tablo 5.4).

Tablo 5.4 Avrupa Birliği Bütüncül Planlamasının Avantaj ve Dezavantajları

AVRUPA BİRLİĞİ İÇİN BÜTÜNCÜL PLANLAMA	
AVANTAJ DURUMU	**DEZAVANTAJ DURUMU**
❑ Bazı ülke ailelerinin, gerek AB üyeliği, gerekse de benzer ekonomik çerçeveler içinde yer almaları kaynaklı olarak ortak bir çatı altına oturabilecek potansiyele sahip oldukları söylenebilir. ❑ Bazı ülkelerin kentsel gelişimdeki piyasa mekanizmalarını sınırlayabilecek / kontrol altına alabilecek tutarlı planlama sistemleri vardır. ❑ Ortak Noktalar: o uluslararası rekabet ortamına uymak amacıyla acil planlama kararları geliştirilmesi o planlamanın yasal çerçevesinin revizyonu o planlama kararlarının parçalanması o özel sektörün daha güçlü bir rol oynamaya başlaması o ekonomik temelli hedeflerin sorgulanmaya başlaması o sosyal gereksinimlerin karşılanmasında yetersiz kalınması konusundaki endişeler o sosyal konulara daha doğrudan yaklaşma isteği o daha yaygın bir toplum katılımı isteği o çevresel konuların daha kapsamlı düşünmeyi zorunlu kılması	❑ Diğer ülke aileleri ve tekil olarak ülkeler arasında halihazırda varolan temel farklılıkların giderilmesinin bugünden yarına halledilebilecek olmaması (yasal-yönetsel yaklaşımlardaki ya da sosyal-ekonomik süreçlerdeki farklılıklar) ❑ Diğer ülkeler, planlama anlayışı olarak daha parçalanmış ve kısa süreli bir tarzı benimsemektedirler. ❑ Yerel ekonomik ve politik koşullara bağlı olarak farklı çıkar gruplarının kentsel mekan üzerindeki gücü planlamayı doğrudan etkilemektedir.

Kaynak: Newman & Thornley'den (1996) derlenerek tablolaştırılmıştır. Der.+ Çev.: Ş. G.Dündar.

Bu çabaların Avrupa Birliği'ne özel olma durumu bir yana bırakılırsa, verilen mesaj da artan rekabet ortamının ve ekonomik temelli hedeflere tanınan önceliklerin planlama sürecinde parçalanmaya, sonrasında ise özel sektörün sürecin içerisinde daha asal bir konuma taşınmasına sebep olduğu düşüncesinden hareketle "yeni bir gündem"e işaret edilmekte olduğudur. Bu gündem kuşkusuz salt Avrupa Birliği'ni etkisi altına almamakta, küresel ölçekte tüm dengeleri belirleyici bir içerik taşımaktadır. Bu anlamda gündeme getirilen gelecek tartışmaları da (Tablo 5.5) benimsenecek planlama yaklaşımı anlamında yönlendirici bir çerçeve çizebilecek iken, bu çerçevenin de salt Avrupa Birliği üyesi bir mekanda konumlanıyor olmak gibi bir zorunluluğu olması beklenmemelidir.

Planlamanın geleceğini mekansal bütünleşme üzerinden kuran yaklaşım kapsamında Avrupa Mekansal Gelişim Perspektifi olarak adlandırılan (ESDP – "European Spatial Development Perspective") çerçeve, Avrupa planlama sistemlerini gelecek entegrasyon hedefi altında belirli temalar çerçevesinde gruplandıran Avrupa Komisyon Raporu 2000+, Tablo 5.5'de değinildiği üzere 1995'te gündeme getirilen

'eğilim senaryosu' gibi bir dizi inisiyatiften söz edilebilir. Bu rapor uyarınca Avrupa planlama sistemleri üç ana tema çerçevesinde gruplandırılmıştır:

a) santralize /merkezi – desantralize /merkezi olmayan sistemler (en merkezi sistem: İngiliz sistemi, en desantralize olmuş sistem : İskandinav sistemi)

b) reaktif / tepki verici – proaktif /önceden harekete geçici sistemler; savaş öncesi dönemde : önceden harekete geçici – proaktif planlama; son yirmi yıllık periyotta : tepki verici (bazı ülkeler ulusal mekansal planlarını bile birer pazarlama aracı olarak hazırlayarak uluslararası rekabet ortamında yerlerini almaya çalışmaktadırlar.)

c) düzenleyici (regülatör) – ihtiyari (isteğe bağlı) sistemler.

Tablo 5.5 Bütüncül AB Planlamasının Gelecek Tartışmaları

Bütüncül AB Planlaması konusunda tartışılması gerekli ortak konular
❑ ***yönetim sorumluluğunun parçalanması:***
Merkezi yetkilerin desantralize edilme derecesi arasındaki farklılıklar, planlama sistemlerini farklılaştırıcı bir faktördür. Ancak sorumluluğun parçalanması konusundaki ortak eğilim kontrol altına alınabilir.
❑ ***kent planlama ile ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı ilişki***
Yaklaşık son on yılda tüm Avrupa Birliği ülkeleri planlama sistemlerinin temelini oluşturan yasal çerçevelerinde revizyon yoluna gitmişlerdir. Bu yeni düzenlemeler (gerek İngiliz deneyiminin mülkiyet-temelli planlamasında, gerek İskandinav ülkelerinden İsveç'in "anlaşmalı planlama"sında – "negotiation planning", gerekse de çoğu Fransız kenti planlarındaki esnek yaklaşımlarda görüldüğü üzere) özel sektör taleplerine göre yönlendirilmiştir. Alınan gelişim kararları, özel sektörün gelişme kararlarını dengeleme amacına temellenmektedir.
❑ ***sosyal ve çevresel hedefler***
Avrupa Birliği içerisinde bütüncül planlamanın zayıf olduğu özellikle 1994 yılında yayımlanan Europe 2000+ raporu ve 1995 yılında çıkarılan "eğilim senaryosu" sonrasında ortaya daha net bir şekilde çıkmış durumdadır. Kent planlama temelli hedefleri daha geniş bir perspektifte tutma konusunda girişimler olsa da, ekonomik koşullar bunu zora sokmaktadır. Ayrıca, resmi planlama süreçleri sosyal konulardan ve hükümetlerin finans programlarından tamamen bağımsız olarak gerçekleşmektedir. Bu aşılması gereken açmazlardan biridir. Buna Avrupa Birliği kaynaklarının da eşit dağıtılmaması eklenirse, sosyal konularda küçük-büyük devletler, yoksul – zengin, kuzey-güney ya da kentli-köylü gibi ayrımlar kaynaklı gerilimlerin oluşumu kaçınılmazdır.
❑ ***planlama meşruiyetine yönelik süregelen gereksinim***
Güvenilirlik ve meşruiyet. Planlama sürecindeki by-pass uygulamalar, demokratik bir zemin oluşumunu engellemektedir. Demokratik içerikten uzak pro-büyüme stratejileri, karar verme süreçlerinden toplumun hariç tutulmasına sebep olmaktadır.

Kaynak: Newman & Thornley'den (1996) derlenerek tablolaştırılmıştır. Der.+ Çev.: Ş.G.Dündar.

Avrupa temelli olarak ortak bir yaklaşım çatısı sunan bir başka kapsam ise Atina Çartı'na ilişkindir. İlk olarak 1933 yılında gündeme gelen bu Çart'ın günümüz koşullarına adaptasyonu ise önceki Çartın benimsediği çerçeveden çok farklıdır. Önceki Atina Çartı büyük ölçüde mimari biçim, binaların yerleştirilmesi, yeni malzeme kullanımı, insan ve malların hızlı dolaşımı ile ilgili iken, Modern teknolojinin tüm insan gereksinimlerini karşılayacağı, idealleştirilmiş bir kent

yapısını benimsiyor, yukarıdan aşağıya yönelimli bir sistemin çerçevesini çiziyordu (http://www.spo.org.tr/atina_carti.htm; Ellin, 1996, ss. 14, 163-164). Ancak Haziran 1994'te Grek Plancılar Birliği ve Atina Belediyesinin düzenlediği bir konferansta 1933 tarihli Atina Çartı'nın Avrupa planlama düşüncesi ve pratiğine olan etkileri tartışılarak, yeni bir çartın Avrupa kentlerinin karşılaştığı yeni sorun ve olanaklar gözetilerek yeniden yazılması önerilmiştir. Bu önerinin ertesinde bir dizi toplantı ve tartışma gündeme gelmiş, metinler hazırlanmış dağıtılmış ve son olarak 1997 yılı güzünde yayınlanmıştır. Yeni Atina Çartı'nın çerçevesi eskisinden çok farklı olarak katılım, iletişimsellik, kamusallık, çoğulluk, çeşitlilik, demokrasi, etik, sürdürülebilirlik, hakçalık ve güvenlik gibi konulara odaklanmakta, plancının yeni toplumsal/mekansal pratiğe yönelik rolünü ise "arabuluculuk" olarak tarif etmektedir. Bu ilkesel çerçeve kuşkusuz yine Avrupa sınırları için düşünülmüştür.

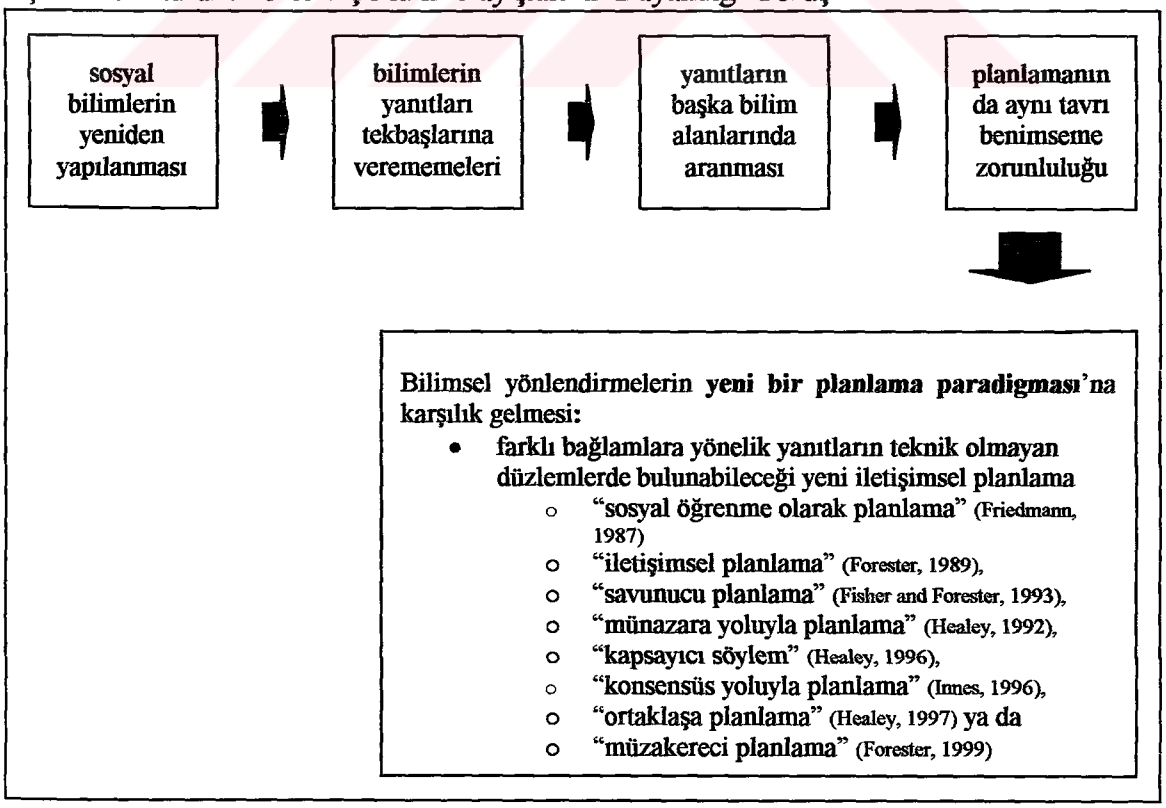
Sadece Avrupa temelli olmasına karşın tüm çabaların planlamanın geleceğine ilişkin olarak oldukça kapsamlı bir bakış açısına gerek duyulduğu mesajını vermesinin, kuşkusuz salt sözkonusu kıtadaki değil, tüm dünya düzlemindeki dinamikleri ve pratiği etkileyecek yansımalara karşılık geleceği öne sürülebilir. Kaldı ki, geleceğini Avrupa Birliği üyeliğine endeksleyerek kurgulayan Türkiye pratiği için, bu tür bir yaklaşım daha da ayrıcalıklı konuma sahip olmaktadır.

5.1.1.2.3 Kuram Temelli Çözüm Arayışları

Planlamanın daha geniş kapsamlı bir çerçevede tartışılması salt mekansal ele alışlarla sınırlı olmayıp bilimsel düzlemde de yeni bir planlama paradigmasının oluşum ortamı hazırlanmış durumdadır. Özellikle sosyal bilimlerin yeniden yapılanmasına ilişkin olarak üzerinde tartışılan kriz ortamında (Bkz. Bölüm 2.1.2.1), konu aldığı nesnesine, yani 'kente'/'mekana' yabancılaşmış bir bilim alanı olarak mekan organizasyonu ve uzantısında 'planlama' da yeniden yapılanmak durumundadır. Kentsel mekana ilişkin olarak anlamlı ve geçerli sorular üretemeyen marjinal bir konumda yeralmak yerine, kuramsal düzlemde gündeme getirilen yeni olasılıklar, kentsel/toplumsal gerçekliği açıklamaya yönelik yeni kavram ve diller geliştirmek zorundadır. Dolayısıyla sosyal bilimler alanında düşünsel düzlemde

yaşanan krizden çıkış, aynı zamanda planlamanın da krizden çıkışı ile eş anlamlı olarak düşünülmelidir, çünkü 'kent' salt bir fiziksel mekan olmanın ötesinde sosyal, kültürel, ekonomik ya da politik, çok-boyutlu içeriğiyle deşifre edilmeyi ve çözümlenmeyi bekleyen bir metin olarak karşımızdadır. Bu anlamda kentsel planlama ve mekan organizasyonunun krizden çıkışının da salt fiziksel olan üzerinden çözümlenemeyeceği ağırlıklı olarak kabul gören bir görüş olarak ortaya çıkar. Teknik olmayan bir zeminde üretilen çözümler ise, zaman zaman farklı adlar alsa da, özünde ortak bir noktada buluşan tek bir yaklaşıma temellenir: **yeni bir paradigma olarak *"iletişimsel planlama"***. Kimi zaman bir "sosyal öğrenme olarak planlama" (Friedmann, 1987), "iletişimsel planlama" (Forester, 1989) ya da "savunucu planlama" (Fisher & Forester, 1993), kimi zaman "münazara yoluyla planlama" (Healey, 1992) , "kapsayıcı söylem" (Healey, 1996) ya da "konsensüs oluşumu yoluyla planlama" (Innes, 1996), kimi zaman da "ortaklaşa planlama" (Healey, 1997, Sandercock, 1998) ya da "müzakereci planlama" (Forester, 1999) adlarında somutlaşan modellerin hepsi de planlama disiplini içerisinde iletişimsel rasyonellik kavramlarının vurgulandığı yeni bir paradigmanın çerçevesini çizmektedirler (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 Kuram Temelli Çözüm Arayışlarının Dayandığı Görüş

Habermas'ın (1997) iletişimsellik temelli kavramlarını, planlama alanına yansıtarak dönüştüren yaklaşımların hepsi de aynı kabullere dayalıdır. Bu kabuller şöyle açıklanabilir:

- *"Planlama interaktif ve yorumlamaya dayalı bir süreçtir.*
- *Planlama çeşitliliğe dayalı ve akışkan söylem topluluklarınca ele alınır.*
- *Yöntemler kişiler ve kültürler arasında saygıya dayalı bir tartışma gerektirir.*
- *Odak noktaları kamusal tartışmalarının yapıldığı ve sorunların, stratejilerin, taktiklerin ve değerlerin tanımlandığı, tartışıldığı, değerlendirildiği ve çatışmalar arasında arabuluculuk yapıldığı 'mücadele arena'larıdır (Healey, 1993).*
- *Politika gelişiminin farklı form ve tiplerine yönelik çok çeşitli iddialar vardır.*
- *Katılımcıların defalarca değerlendirmede bulunmalarını sağlayan çift-yönlü bir kapasite geliştirilir.*
- *Stratejik söylemler ilgili tüm partileri içine dahil ederek yeni planlama söylemlerinin oluşumuna olanak verir.*
- *Söylem içerisindeki katılımcılar diğer katılımcılara ilişkin bilgilerin yanısıra yeni ilişkiler, değerler ve anlayışların bilgisini de edinmiş olurlar.*
- *Katılımcılar mevcut koşulları değiştirmek üzere ortaklaşa hareket edebilme yetisine sahiptirler.*
- *Katılımcılar basitçe sadece ortak bir fikre erişme ve hedefleri listeleme anlamında değil, pratik anlamda planlama arzularına başarılı bir şekilde erişme anlamında teşvik edilirler."* (Tewdwr-Jones & Thomas, 1998, s.128)

Bu kabullerin oluşturduğu ortam içerisinde yeni planlama anlayışı da salt teknik bir tasarım, analiz ve yönetim süreci ile sınırlı olmayacak, sosyal bir çerçevede ele alınarak resmi politika sistemlerinin ve kamu kurumunun tasarımına ilişkin altyapının değiştirileceği ***yeni bir sistem*** öne sürecektir. Yaklaşımın ardındaki düşünce, planlama teorisinde daha yorumlayıcı ve iletişimsel bir tavır benimsenmekte olduğuna dair çok net bir yönelim olduğudur. Bugün gelinen aşamada daha geniş toplum kesimlerince artık planlamanın interaktif bir eylem alanı olarak algılanmasının ardında da aynı düşünce yatmaktadır (Healey, 1997). Nitekim, Healey'in yaklaşımını temellendirdiği üç gelenek kapsamındaki ekonomik planlama geleneğinde,

- ekonomik sağlık temelli kurumsal önkoşullar daha önemsenmeye,
- fiziksel gelişim geleneğinde, mekan organizasyonunun ve kentsel formun altında yatan sosyal süreçlerin yanısıra yerel çevresel yönetime yönelik taleplerin karmaşası tanınmaya, ve

- politik analiz geleneğinde ise araçsal akıl ve bilimsel bilgi üzerindeki vurgu, bireylerin yargı oluşturma süreçleri, politika gelişimi ve politika uygulama süreçlerinin ortak düzleme taşınmasına doğru yönelmeye başlamıştır (*ibid.*, 1997, s.28).

Bazı mahalle ölçeğindeki toplumsal gelişimlerde, Yerel Gündem 21 çalışmalarında ya da mekansal plan yapım süreçleri içinde kamu onayının alındığı birtakım uygulamalarda bu yaklaşımın nüvelerine rastlanmasının, varolan bir potansiyelin değerlendirildiği anlamına gelmesi öne sürülmektedir.

Çatışmalarla dolu bir dünyanın ancak kamusal müzakere süreçlerinin geliştirilmesi üzerinden ilerleyebileceğini öne süren Forester da (1999), Healey'e paralel olarak bir taraftan planlama pratiğinin yeniden yapılandırılma gerekliliği üzerinde dururken, diğer taraftan planlama aktivitesinin plancının ofisinden kamusal müzakere ortamına taşınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, planlama pratiği "daha geniş bir demokratik yönetişim, katılım ve pratik karar-verme dünyasının üstüne açılan bir cumba" olarak görülmelidir (Göksu, S., 2000, s.269).

Kuramsal düzlemde verilen ad her ne olursa olsun, planlamanın ***yenilenmesi*** ve yeni planlama anlayışının günümüz pratiğinden ***radikal bir kopuş*** yaşaması gerektiği kesindir. Mekan organizasyon disiplinlerinin geleceğini doğrudan belirleyici bu kopuş, hem mevcut sistemin açmazlarını yeniden üretmemek adına varolan sistemi anlamlandırmaya çalışan pratik temelli yaklaşımdan, hem de öznelliklere saplanıp kalmama adında belirli sınırlar çerçevesinde tariflenmiş mekansal temelli yaklaşımdan bir adım öteye gitmelidir. Bu, varolan sistemin açmazlarından ve somut sınırlandırmalardan öteye gidilmesini sağlayacak başka bir ***"vizyon"***un ifadesi olmalıdır. Böylelikle öncelikle planlama üzerinden işlemeye başlayacak olan bu süreç, sonrasında kentsel tasarımın da vizyonunu tarif edebilecektir.

5.1.1.3 Yeni Paradigma: "İletişimsel Planlama Kuramı"

Geleceğe ilişkin sorgulamalar, planlamanın 'ölmediği' ancak 'yeniden yapılanması' gerektiği düşüncesiyle yönlendirildiğinde ve bu yeniden yapılanmanın

varolan yapılar, kurumlar, normlar ve gündelik pratiklerde oluşan değişmeleri telafi edebilecek şekilde nasıl gerçekleştirilebileceğine temellendiğinde, planlama içerisinde kalan reform arayışlarından söz edilmesi kaçınılmaz olacaktır. Altınçekiç'e (2002) göre ***planlamada reform arayışı*** eş zamanlı iki ayrı tutuma işaret eder hale gelir:

i. ***"reformu onarıcı bir araç olarak işletmek:*** *bu durumda planlamanın araçsal donanımı yükseltilir ve yeni gelişen duruma 'uyum sağlayacak' yasal ve kurumsal değişiklikler gerçekleştirilerek planlamaya düzenleyici / denetleyici rolü geri verilir.*

ii. ***planlamayı gelişen risk ortamında bizzat "anlama", "bilgi üretme" aygıtı olarak değerlendirmek ve toplumu bu araçla, "kendi üzerinde düşünebilen" bir ortama yöneltmekte kullanmak:*** *bu durumda planlamayı aktif olarak toplumsal/siyasal pratiklerin içine çekmek ve praksis içinde yeniden şekillenmesine olanak vermek gerekir"* (Altınçekiç, 2002).

Küreselleşmenin getirdiği ekonomik ve kültürel güçlere karşı bir tepki olarak kamusal katılım süreçlerinin ortaya çıkışı, planlama düzlemindeki reform arayışının da nedenini oluşturur. Bu arayış araçsal donanımın geliştirilmesi ve yasal / yönetsel değişikliklerin gerçekleştirilebilmesi anlamlarında önem taşır. Diğer taraftan iletişimsel kurgulara temellendirilen bir geleceğin hedeflenen bu değişimleri gerçekleştirebileceği artık yaygın kabul bulmaktadır. Mekan organizasyonunun temelinin "reforme edilerek" bu anlamda "ortaklaşa planlama/tasarım"a dayandırılması da bu yüzdendir.

1980 sonrasında planlamanın üzerindeki çift yönlü baskılar da bu reform arayışının kaynağı olmuştur (Madanipour, 1996aa). Kentsel mekan üzerinde oluşan çift yönlü baskı bu anlamda planlamada paradigma değişiminin kaynağı olmuştur denebilir. Buna göre:

> *"..planlama sistemini farklı yönlere iten iki türlü baskıdan sözedilebilir. Yukarıdan gelen yapısal baskı özel sektörün büyümesi üzerinden ekonomik büyümenin de sağlanabilmesi için planlamanın yapabilirlik gücünü zayıflatmayı amaçlıyordu. Dolayısıyla bu baskı yapılı çevrenin değişim değerini ekonomik büyüme için bir teşvik olarak vurgulamasını bekliyordu. Diğer taraftan aşağıdan gelen baskı da yapılı çevrenin yerleşenleri ve kullanıcıları için çevre kalitesinin iyileştirilmesinde kullanım değerinin vurgulanmasını talep etmekteydi"* (Madanipour, 1996aa, s.157).

Bunun yansıması ise, bir eylem olarak planlamanın rolünün giderek daha ılımlı ve daha az müdahaleci bir kontrol tarzının benimsenerek, karşılıklı görüşme ve yapabilir kılmanın daha önemsendiği bir biçime dönüşmesi olmuştur. Bir başka deyişle planlama mekan üretimi için yukarıdan gelen yapısal baskıları ve kamu katılımı ve daha kaliteli yaşam çevrelerinin oluşturulması içinse aşağıdan gelen yerel baskıları eşdeğerlikli olarak karşılayabilmek üzere daha yapabilir kılan, daha hoşgörülü bir rol benimsemek durumunda kalmıştır (Madanipour, 1996aa, s.158). Planlamanın bu yeni rolü bu anlamda geleceği müzakerelere, iletişimselliğe, ortaklaşa eyleme dayalı başka bir paradigma üzerinden tarif etmektedir. Bu rol birçok akademik tartışmada yerini bulurken, farklı adlar altında önerilen bir dizi modelden de sözedilmeye başlanması bu yüzdendir.

Ortaklaşa planlama anlamında son on yıllık dönemde öne çıkan isimler arasında ***Healey'in*** (1997) ***ortaklaşa planlama modeli*** *("collaborative planning")*, farklı kanallarda yer almakla beraber modernliğin dönüşümü tartışmalarında etkili olan *Giddens'ın yapılanma teorisi* ile *Habermas'ın iletişimsel kuramına* dayandırılmaktadır.

Giddens'ın öne sürdüğü ve mekana yönelik iletişimsel yaklaşımlara destek olan görüşte (Giddens, 1990), bireylerin düşünüldüğü kadar izole ve özerk olmadığı, bireysel kimliğin ve sosyal ilişkilerin önceden belirlenmiş "yapı"larla şekillendirildiği, insan ürünü bu yapılanma durumunun hem davranış biçimleri üzerinde, hem de maddi kaynak akışı üzerinde güce sahip olduğu ve sadece somut birer teknik olmanın ötesinde düşünce ve değerler üzerinde de belirleyici olduğu, dolayısıyla da yapılarla (*structure*) birey arasında sürekli tekrarlanan bir diyalektik ilişki düzleminin varolduğu ifade edilmektedir. Yapılarla (*structure*) birey arasında varolan ve karşılıklı dönüşüme temellenen bu süreç, Giddens'a göre bireysel özerkliğin de etkileşimsel bir şekilde gerçekleşmesini ve uzantısında sosyal yaşamların bireysel ya da toplu olarak dönüştürülmesini içerir. Modern toplumun bir açmazı olarak ifade edilen bireyselleşmenin ya da yabancılaşmanın ise farklı ilişki düzlemlerinden gelen farklı taleplerin varlığında ortaya çıktığını, planlamanın da tam da bu hassas noktada yer aldığını söylerken, yapılanma yaklaşımı ile sosyal yaşamı

kurumsal olarak kavramsallaştırmaktadır. Diğer taraftan *kültürel farklılık* bu açıdan yaklaşıldığında yabancı ya da yeni bir durum değildir. Farklı kültürel kimliklerle etkileşim içerisine girmek ve *'kültürlenme-kültürleme'* sürecini (Öner, 1991) gerçekleştirmek yaşamsal pratiğin zaten içerisinde yer almaktadır. Dinamik bir yaşam içerisinde kültürleme süreci bunun kanıtını oluşturur. Öner'in kültür döngüsü olarak tarif ettiği süreç içinde

> *"yeniden-üretimin araçları olarak uyarı biçiminde başlayan Kültürlenme, üretim ilişkilerimizin amacı olan yeniden üretim ve onu koruma ya da değiştirme yolundaki davranışlar ile Kültürlenmeye dönüşmektedir. ... Kültür döngüsü yeniden üretimi aynı zamanda hem araç hem de amaç olarak, ama ya koruma ya da değiştirme amacıyla kullanan bir enformasyon döngüsüdür. Üstelik insanın veya toplumun yaşar-kalıcılığı denen prodeterminist (olasılıkçı determinist) fonksiyon da insanın davranışlarını değiştiricilik veya tercih kuvveti (yani kültürleme kuvveti) ile belirlenmektedir"* (Öner, 1991, s.32).

Dolayısıyla Giddens'ın yapılanma kuramı, değişimi sağlayacak olan yapıların bireylerden ayrı bir kapsama işaret ediyormuş gibi düşünülmemesi gereğini içermekte ve günlük yaşam içerisindeki mikro-pratiklerin dönüşümsel gücün hareketliliği için ana koşul oluşturduğunu öne sürmektedir. Her ne kadar toplumların evrimine yönelik olarak yaklaşımın genelleştirici niteliği eleştiri alsa da, yapılanma kuramı ile Giddens iletişimsel eylemin dayanağını oluşturmaktadır. Kaynak düşünceyi *mikro-pratiklerin oluşturduğu yerel planlama eylemlerinin, bireylerin ilişkili oldukları mekanlar üzerinde eylemde bulunmalarını ve mekana değer vermelerini sağlayacak ilişkiler ağını biçimlendirecek ya da çerçevesini belirleyecek bir çabaya dönüştürme potansiyeli* oluşturmaktadır. Bu potansiyel, iletişimsel eylem anlamında geleceğe taşınabilecek bir kültürel oluşumun ilk adımı olarak kabul edilmektedir (Healey, 1997, s.49).

Habermas'ın eleştirel kuramı ise hem planlama süreçlerinin kavramsallaştırılmasında, hem de politika oluşumunda iletişimsel eylemin "dönüştürücü" etki yaratabileceğini savunmaktadır. Habermas'ın sosyal kuramı Giddens ile paralellikler taşımakla beraber, kavramsal olarak daha dualistik ve statik olarak nitelendirilmektedir (Healey, 2001). Habermas, ekonomik düzen (piyasa) ve gündelik yaşamı kısıtlayan politik düzen (bürokrasi) yapılarını tanımlamak üzere soyut bir sistem kavramsallaştırması yapmakta ve bu sistemin kişisel yaşam

dünyasına ve pratiğine karşıt noktada konumlandığını ifade etmektedir. Normatif olarak bu soyut sistemlerin yaşam dünyaları içerisine nüfuz etme eğiliminin yönünü tersine çevirme arayışına temellenen düşünce, *kamu alanının yeniden yapılandırılabileceğini* iddia etmekte ve kamu alanının böylelikle soyut sistemlerin yeniden tasarımının ve yaşam dünyalarına daha duyarlı hale getirilebilmesinin bir aracı olarak işlev görebileceğini öne sürmektedir (Healey, 1997, s.50). Habermas'ın arayışında olduğu konu, akıl kavramının liberalist ekonomistlerin himayesindeki araçsal akılcılıktan kurtarılması için çağdaş zamanların demokratik tartışma ortamlarını hazırlaması gerektiğidir. Bu yolla, Giddens'a paralel olarak, orijinal Aydınlanma projesinin ilerlemeci düşüncelerinin dar kapsamlı bilimsel materyalizmden kurtarılabilmesinin mümkün olduğunu öne sürmektedir. Bunun öncelikle akıl temelli zeminin genişletilmesi, sonrasında ise iletişimsel pratiklere dayalı demokratik akılcılık süreçlerine ilişkin kriterlerin oluşturulması yollarıyla dönüşümü gerçekleştirebileceğini ifade etmektedir.

Habermas'ın "kamu alanı"nda, katılımcı olarak bireyler, diğer subjelerin dünyasına karşı konumda duran bir "bilen subje" olarak değil, buna alternatif olarak "subjelerarası bilinç" oluşumunun sağlandığı bir ortamda yeralan bireyler olarak önemlidirler. Tıpkı Giddens gibi Habermas da bilinç oluşumunun sosyal olarak yapılandırıldığına inanmaktadır. Birey dünyası tıpkı moral akıl ve duyusal duygular gibi sosyal algılamalar üzerinden yapılanır. Habermas'a göre üç tür akıl vardır: a) araçsal-teknik akıl; b)moral akıl; c)duyusal-estetik akıl. Habermas'a göre sorun bugün araçsal-teknik aklın diğerleri üzerinden dominant olması ve diğer akıl süreçlerinin kamu alanına çıkışına izin vermemesi durumudur (Habermas, 2001). Bu nedenle, soruların yanıtları tek bir akıl formu üzerinden değil, kolektif eylemin akıl dili ile çözümlenebilecektir. Bu anlamda ne bilimsel sorgulama, ne de araçsal akılcılığın ekonomisi kamusal anlamda "objektif kriterler" oluşturulmasında yeterli olabilecektir. Etkileşim yoluyla, yani münazara yoluyla kolektif eylem için stratejilerin geliştirilmesi, önceliklerin belirlenmesi ve yargıların değerlendirilmesi gerekliliği buna dayanır. Bu tartışmaların hepsi sosyal yapılanmalara karşılık gelir. İşte Habermas'ın iletişim etiği ile iletişimsel eylem kuramının altında yatan da bu düşüncedir. Politik toplulukların kamu alanlarında nasıl iletişim kurdukları,

katılımcıların nasıl fikir alışverişinde bulundukları, neyin geçerli olabileceğine ve neyin önemli olduğuna nasıl karar verdikleri, ve önerilen eylem biçimlerini nasıl değerlendirdikleri üzerinde düşünce üreten de bu kuramdır. Bu çerçevede kuşkusuz planlama da etkileşimsel bir kolektif akıl düzlemine taşınacaktır. Bu düzlem bir "söylem" olacaktır. Bu söylemde iletişimsel alışverişi sağlayacak olan diyalog olacaktır, belirli bir güven düzeyi olacaktır ve ayrıca yine belirli bir düzeyde karşılıklı anlayış konusunda hazırlıklı olunacaktır. Paylaşılan değerler konusunda kamu tartışmalarının ve diyaloglarının odaklandığı yer ise "kamu alanı" olacaktır.

Habermas ve Giddens birçok sosyal bilimci ve filozof tarafından birçok konuda eleştirilmişlerdir. (Young, 1990, Clegg, 1990, ve Eagleton, 1991'den aktaran Healey, 1997). Eleştiriler sonrasında özellikle kültürel farklılıkların tanınmasının diyalog ortamında alacağı biçimler üzerine tartışılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak yapıların sahip olduğu güç ortamı içerisinde aktörün alabileceği aktif rolü vurgulayan Giddens da, kolektif diyalog süreçleri ve diyalogun güçlü olan tarafından çarpıtılma olasılıklarına karşı nasıl durulacağı üzerinde duran Habermas da, düşünme ve eylemde bulunmanın kültürel sınırlarını ortaya koymuş ve öğrenme, gelişme ve dönüşümsel eylem olasılıklarını belirlemişlerdir.

Sonuç olarak *Healey'in ortaklaşa planlama yaklaşımı* yerleşim çevrelerinin kalitesinin yükseltilmesine yönelik olarak ortak kullanım alanlarının kolektif ve ortaklaşa yönetimi için politik toplulukların organize edildiği bir kentsel/bölgesel bakış açısına temellenmektedir (Tablo 5.6). Bölüm 5.1.1.2.3'de sözü edildiği üzere yaklaşımını üç adet planlama geleneği üzerine kuran Healey, iletişimsel planlama kuramının gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Healey'nin önerisi öncelikle farklı anlayışların, değer yargılarının ve kimliklerin uzlaşması, sonrasında ise ortak kullanımdaki kentsel mekanların tasarım, planlama ve yönetim aşamalarında konsensüse dayalı çözüm üretimini içerir. Healey çatışma mediasyonu, konsensüs oluşumu ve diyalog temelli olarak oluşturulabilecek kamu alanlarının yeniden tasarlanması gerekliliğine de işaret ederken, bunun sosyal ve entelektüel kapasite oluşumunda asal yer tuttuğunu belirtmektedir (Healey,1997).

Tablo 5.6 Healey'in "Ortaklaşa Planlama Modeli"nin Gelişimi

AYDINLANMA (18. yy. sonu)
- bilim, felsefe ve ekonomi, düşünce oluşturmak üzere biraraya gelirken ampirik araştırma 'yeni ve farklı' bir dünya sunar
- bireyin özgürleşmesinin kutlanması (monarşik ve dinsel örgütlerin baskın gücünün "maskelenmesi")
- teknolojik keşifler ve ekonomik örgütlenme için ticarete tahsis edilecek açık alanların yaratılması

↓

ENDÜSTRİ DEVRİMİ (Modernite Projesinin bir parçası olarak)
- demokratik devletlerin yükselişi
- politik ve ekonomik süreçlerin artan karmaşıklığı
- piyasa ekonomilerinin periyodik çöküşü
- sosyal eşitsizlik
- çevresel bozulma

↓

YÖNETSEL GEREKSİNİM (PLANLAMA)
- bilimsel bilgiye dayalı (problem tanımlama ve çözüm üretmeye ilişkin nesnel temel)
- araçsal akılcılığa dayalı (mantıksal, sistematik bağlamda araçlar ve sonuçlar)

↓

PLANLAMANIN ÜÇ GELENEĞİ

'avangelizm', kurumsal pratik, bilimsel bilgi, akademik gelişim ile karakterize edilen gelenek (radikal dönüştürme niyeti ile kent ve yönetişim işlevi arasında salınım)

EKONOMİK
- üretici güçleri düzenler
- 'refah devleti' oluşturmak üzere sosyal politikalarla bağlantı kurar
- endüstriyel kapitalizm sürecine yönelik Marksist eleştiriden kaynaklanır
- komünist merkezi planlama modelini ve Bahçe Kent hareketi modelini üretir
- piyasanın verimsizliklerini telafi etmek üzere talep oluşturucu Keynesçi kavramlar neo-liberal ekonomik istikrarsızlığa sebep olur (neo-muhafazakarlık)
- ekonomik yaşamın düzenleyici ilkesi olarak piyasanın temel kabulü ekonomik belirsizlik yaratır
- düzenleyici reforma yönelik çağdaş ele alışlar ekonominin sektörlerle sınırlanmadan analiz edilmesini, ve ekonomik iyileşme için kurumsal önkoşul gerektirir.

FİZİKSEL GELİŞİM
- sağlık, ekonomi, konfor ve güzellik için gelişim
- geçmişte mimarlık-yönelimli ütopyacı form görüşü
- ekonomik ve sosyal yaşam için işlevsel olarak akılcı kente yönelik kapsamlı politika hedeflerinin geleneksel olarak kabulü
- arazi kullanımı düzenlemesi için bir araç olarak arazi kullanım zonlaması
- kentsel formun yüzyıl ortalarına değin planlama düşüncesinde baskın olması
- 1960larda kentsel değişimi bilimsel olarak anlamadaki yetersizliklerinden ötürü fiziksel gelişim planlaması geleneğine duyulan güvenin yitirilmesi
- kentsel formun ideal bir formun ürünü olmaktan çok sosyal güçlerin ürünü olduğu konusundaki güncel tartışmalar; ekonomik eğilimlerin konumlandırılmasında gereksinim duyulan kapsam
- mülkiyet gelişim süreci – politika analizine yönelik hareket için temel çağdaş unsur

KAMU YÖN.& POLİTİK ANALİZ
- amaç kamu kurumu hedefleri, değerleri ve yönlenimini karşılamada etkin olma
- yerel yönetişimde baskın olan ABD geleneği temelli mülkiyet gelişimi ve yatırım payları
- eski kamusal planlama ve yönetim modellerinin akılcı planlama sürecine dayalı olması ve vatandaşların ortak çıkarları paylaşırken aynı zamanda kendi çıkarları için de mücadele etmesi
- 1960 öncesi dönemde hedeflerin teknik analizi ve yönetimi yoluyla talepleri yönlendirilmesi ile ilgilenilmesi
- Lindblom'un 'sıçramalı parçacı gelişme'si, Davidoff'un savunucu planlama düşüncesi ve Gans'ın çoğulcu politika için ahlaki yönelim gibi başkaldırıları
- günümüzde politikaları olayların akışı üzerinden eklemleyerek gören bakış açısı – politika formülasyonundan ziyade politika değerlendirmesi

↓

İLETİŞİMSEL PLANLAMA KURAMI

ortaklaşa planlamanın oluşumuna yönelik olarak gelişir:

kurumlar için **ekonomik planlama geleneğinin** geliştirilerek evrilmesi	sosyal ve çevresel süreçlerin kentsel forma temel olacağı **fiziksel gelişim geleneğinin** kabul edilmesi	etkileşim için araçsal akılcılıktan sosyal süreçlerin anlaşılmasına doğru evrimleşmede **kamu yönetimi ve politik analiz geleneği**

- katılımcıların bilgiye ve değerlerin sosyal yapılanmalar olarak görüldüğü postmodern bakışa dayalı olması
- toplumda çoğulculuğun tanınmasına dayalı olması; hissedarlara ortak mekanların mülkiyetinin dağıtılması ve yönetilmesi gereği
- çıkarların pazarlanmasından katılımcı konsensüs oluşturma ve kültür oluşumuna doğru yönelim
- planlama çalışmalarının sosyal ilişkilerin içine yerleştirilmesi – sosyal entegrasyon pratiği ve bağlamı
- ekonomik ve günlük eylemlerin gerçekleştiği sosyal süreçlerin vurgulanması
- politik topluluklarla etkileşime giren yönetişim süreçleri ile bölgesel ve kentsel değişimin bütünleştirilmesi
- Sonuç olarak, iletişimsel planlama kuramı, etkileşimi kendiliğinden gelişen gönüllü eyleme bırakan mikro ekonomilere dayalı neo-liberal piyasa yönetişim olgusunun açmazları konusunda farkında olmayı içerir.

Kaynak: Healey (1997)'den tablolaştırarak aktaran Brown, 1999, s.30. (Çev.: Ş. G. Dündar)

Healey'in görüşlerinin kentsel tasarım pratiğinin akılcılık temeli anlamında Manadipour (1996, ss.113-114) tarafından da desteklendiği gözlenir. Manadipour, kentsel tasarım sürecinin, ilk etapta paylaşılan normlara ve değerlere referansla, sürece dahil olan tüm aktörlerce bir konsensüse erişimi amaçlaması gerektiğini belirten ifadesi ile Healey'in görüşlerini desteklemektedir.

Aynı kanalda üzerinde durulabilecek bir başka yaklaşım ise ***Sandercock'ın radikal planlama yaklaşımı***'dır (1998). Sosyal bilimler ve uzantısında mekan organizasyon bilimlerinin içerisinde bulundukları kriz durumundan çıkış yolunu ilerlemeci bir planlama pratiğinde gören Sandercock, deneyime ve sezgilere dayalı bilgi kullanımı yoluyla topluma yetki/güç verilebileceğini savunmaktadır. Yeni planlama paradigmasının varlığını organize sosyal hareketler üzerinden kuran sivil toplumun yükselişine temellendirirken, bu paradigmanın "Rasyonel Kent"in ölümü, yani düzen, tutarlılık, homojenlik gibi bir dizi modernist kavramsallaştırmanın çöküşü ile daha da destek bulduğunu ifade etmektedir (1998, s.4). Bu yolla modernist planlamanın anti-demokratik ve ırk-, etnik köken- ya da cinsiyet-körlüğü tavrını ve kültürel olarak homojenleştirici pratiklerinin reforme edilebileceğini öne sürmektedir (Tablo 5.7).

Sandercock'ın başkaldırı temelli radikal planlama yaklaşımı (*"insurgent planning model"*) planlama paradigmasında 1940'lardan bu yana geçerliliğini koruyan beş adet değişim kategorisine temellenir. Buna göre:

i. "Araç-amaç akılcılığı köprü kurma anlamında hala faydalanılabilecek bir çerçeve sunabilir, ancak pratik akıl üzerinde daha önemle durulması gerekmektedir.

ii. Planlama artık kapsayıcı, bütüncül ve koordineli bir eylem olarak değil, müzakere süreçlerine dayalı, politik ve odak temelli bir model olarak gerçekleştirilirken, bu model belgelere daha az dayalı, ancak daha insan-merkezli bir çerçeveye bürünecektir.

iii. Planlamada farklı bilgi kategorileri vardır. Yerel toplumlar deneyim ve sezgilere dayalı ve bağlam bağımlı bilgi oluştururken, konuşma (deneyim aktarımı), öykü ya da görsel bilgi gibi alternatif bilgi kaynakları planlamanın geleneksel bilgi kategorilerinin yerini alacaktır. Plancıların alternatif bilgi kategorilerine erişme yollarını öğrenmeleri gerekmektedir.

iv. Devlet-yönlendirmeli modern gelecek ve yukarıdan-aşağıya yönelimli süreçlerden, daha toplum-temelli planlama ve aşağıdan-yukarıya yönelimli süreçlere geçiş topluma yetki/güç verecek bir çerçeve çizmektedir.

Tablo 5.7 Sandercock'ın "Radikal Planlama Modeli"nin Gelişimi

AYDINLANMA EPİSTEMOLOJİSİ

Gözlem, hipotez, deney, matematiksel temelli doğa kanunları ve akıl ile duygu arasında ayrıma dayalı bilme biçimlerinin baskın olduğu bilimsel deneysellik

OSYAL
ÖĞRENME VE
LETİŞİMSEL
EYLEM MODELİ

yerel bilgi ve fakir emtlere yönelik olitik becerilere emellenir.
işlerliği olan bir lanlama için zman ile 'müşteri'nin biraraya getirilmesi yoluyla uzman/işlenmiş bilgi ile kişisel/deneyimsel bilgi kutuplaşmasına işaret eden 'karşılıklı öğrenme' girişimleri
•Uzmanlığa dayalı statik bilgiden epistemolojik olarak uzaklaşmaya yer verilmesi
• plancılar ile toplum arasında işlerlik temelli bir yaklaşıma dayalı 'sosyal öğrenme'ye doğru evrilme – planlamanın 'yaparak öğrenme'yi içeren stratejik bir eylem biçimine dönüşmesi
• iletişimsel bir pratik olarak planlamaya temellenen 'Eleştirel Planlama'nın ortaya çıkışı
• niteliksel ve yorumlayıcı sorgulamaya ve konuşma ve dikkati biçimlendiren bir keşif modeline dayalı olması
• daha özgürleştirici bilme biçimlerine ve daha uyumlu öğrenme ve karar verme süreçlerine temellenen 'Birlikte Planlama' – başlıca tüm bakış açılarının temsilinin garanti edilmesi; toplum üyeleri arasında bilginin eşitlenmesi; ve tartışma gücünün karar verici faktöre dönüşebileceği şekilde gerekli koşulların yaratılması

AKILCI KAPSAYICI MODEL

• devletin piyasalara müdahalesinde ve kamusal yaşamda araçsal akılcılığın ardında güvenin yer alması
• toplumsal rehberliğe ilişkin uyumlu biçimlerin nasıl gerçekleştirileceği sorusuna odaklanılması
• planlamanın teknoloji ve bilimi kullanarak sosyal ilerlemeyi sağlayıcı bir araç olarak görülmesi
• kaygılanılan konular arasında politik analiz, örgütlenme kuramı, karar verme kuramı ve sistemler kuramının bulunması
• merkezi planlamanın erki elinde bulunduranlara yönelik münavebeli eylem eğitimini belirleyici olması ve hiyerarşiyi önemsemesi
• kapsayıcı kamusal politika sürecinin bir parçası olarak plancı: sınıf, ırk, cinsiyetten bağımsız bütüncül kamu yararının bilincinde olunma ve uygulanılmasına temellenen planlama
• 'bilir' kişi olarak plancı modelleri; doğru karar-verici olarak planlama
• modelin savunucularından gelen eleştirilerin arasında, problem tanımının sürekli değiştiği ve hiçbir ortak değerin varolmadığı şeklindeki 'hınzır problemlerin' yer alması

SAVUNUCU PLANLAMA

• Davidoff'un "kim ne elde ediyor?" olarak bilinen sorusu üzerine 1960'lı yılların ortalarından itibaren gelişmiştir.
  • akılcı planlama araçlarla uğraşmış ancak yanıtlanamayan sorularla karşı karşıya kalmıştır.
  • kamu yararı bilime değil, politikaya temellendiriliyordu; böylelikle plancıların politik arenada yer almaları gerekiyordu
  • bir tek değil, çok sayıda plan yapılması isteniyordu
• savunucu plancının rolü gelir düzeyi düşük yerleşim alanlarının sorunlarını politik karar-vericilere sunarak bu mahallelerde yaşayanların temsil edilmesi idi.
• savunucu plancılar pratikte eksik olanın beceri değil, denetim eylemi üzerinde erk sahibi olabilmek olduğunu anladılar.
• eleştiriler plancının –gündemi belirleyen, problemi kavramsallaştıran ve mahallede yaşayanlara izin vermeden problem önceliklerini belirleyen bir aktör olarak- bir manipülatöre dönüşmesine yöneliktir
• plancılar sistemin 'yumuşak polisleri' olarak görülebilir
• yetki verme modeline doğru metamorfoz

RADİKAL PLANLAMA MODELİ

• erk, fırsat ve kaynakların dağıtımına ve mevcut eşitsiz ilişkilere yönelik sosyal hareketlilik geleneğinden kaynaklanmaktadır.
•sistematik eşitsizliklerin yapısal dönüşümü için ve sistematik olarak sürekli olarak yetkisizleştirilenlere yetki vermek üzere çalışır.
• (pratiğin bürokrasinin dışında gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu yaklaşıma dayalı olarak) toplum örgütlenmesi, kentsel sosyal hareketler ve yetki verme konuları ile ilgilenir
• pratik bir toplumun içine girme, güven kazanma ve onlarla diyalog kurmak üzere zaman ayırmayı içerir.
• Amaç insanların küresel kapitale daha az bağımlı hale getirilerek sosyal güçlerini artırmak ve kendi politik güçlerini oluşturmalarını sağlamaktır.
• Plancı içerisinde analiz/sentez, iletişim, grup yönetimi, kentsel olana ilişkin bilgi ve düzenleyici bağlam gibi konularda genel ve özel becerilerini ortaya koyarken toplumun bağlamsal bilgisinin değerini bilecektir.
• Plancılar kendilerini çoğunlukla devlete ya da ortaklaşa ekonomiye muhalif noktada bulurlar; yeni bir mesleki kimliğe gereksinimleri vardır – bu kimlik mesleki konumlarını bir yana bırakarak, mesleki kodlamalardan ziyade gelir düzeyi düşük ve ezilen kesime daha sadık olmayı içerir.

AKILCI POLİTİK EKONOMİ MODELİ

• Marksist kuram planlamanın hizmet ettiği ve etkilendiği gerçek ilişkileri gözardı ettiğini savunmaktadır.
• Böylelikle – sermayenin farklı talepleri ile görüşmelerde bulunan ve arabuluculuk yapan ve baskın sınıfların karşı çıktığı konuları düzenleyen– planlama kapitalist devletin bir işlevidir.
• Planlama sadece zonlama ile bireysel kararların kaosunu düzenlemeye yarar.
• Ancak plancı sadece "çelişkileri ortaya çıkaran ve bununla sosyal yenilenmeyi sağlayan bir aktör" olabilir.

EŞİTLİKÇİ PLANLAMA

• plancılar ilerlemeci politikacılarla ittifak kurma yoluyla erki yerel elit kesimden fakir kentlilere doğru dağıtmak için uğraşırlar.
• Temelini kentsel eşitsizliklerden alan bir politik ekonomi oluşturur.
• devlet bir politik mücadele alanı olduğu için, plancılar sistem içerisinde çalışabilirler.
•plancılar uzman olarak kalmaya devam ederler, ancak kent bürokrasisi içerisinde bir gerilim ve reform kültürü yaratmak için iletişimci ve propogandacı olarak işlev görürler.

Kaynak: Sandercock (1998)'den tablolaştırarak aktaran Brown, 1999, s.34. (Çev. Ş. G. Dündar)

v. *Hem "kamu yararı", hem de "toplum" kavramlarını yeniden yapılandırma gerekliliği vardır, çünkü her ikisi de farklılığı dışlamaktadır. Çok sayıda topluluk olduğunun ve planlamanın yeni çok-kültürlü arenaya uyum sağlaması gerektiğinin bilincine vararak çok-kültürlülük temelli yeni bir tür okuma biçimine yönelmek gerekmektedir"* (Sandercock, 1993, s.30).

Sandercock aynı zamanda marjinal gruplara yönelik politik süreç içerisinde plancıların rolüne de değinerek, plancıların onların adına konuşmayı değil, onların konuşmalarını sağlamaları gerektiğini belirtmiştir (ibid., 1998, s.7). Ancak bu yönüyle tepki almış, planlamanın sadece düşük-gelir grubuna ait topluluklara yönelik olma ve marjinal topluluklar arası ilişkiler konusunda yönlendirmeme anlamında sınırlandırıldığı konusunda eleştirilmiştir (Brown, 1999, s.36). Bu eleştirilere göre Sandercock'ın düşük-gelir grubu üzerinde yoğunlaşan görüşleri kimlikleri ve farklılığı güçlendiren bir strateji sunmakla birlikte, toplumsal dönüşümü sağlayıcı bir özellik içermemektedir. Ancak topluma yetki tanınması geliştirilebilecek bir çerçeve olarak nitelendirilmektedir (Tablo 5.7). Önerilen model,

i. diyalog temelli mekan oluşumunun gerekliliği
ii. dahil edici demokratik süreçlerin gerekliliği
iii. planlamanın yeni rolünün mahalle ölçeğinde vurgulanması gerekliliği

alternatif bilgi kategorilerine değer verilmesi gerekliliği (Brown, 1999, s.37) gibi konularda yeni bir çerçeve çizmektedir. Bu çerçeve Healey'in yaklaşımı için de geçerli olmaktadır. Aynı paralelde gündeme getirilen görüşler arasında ***Forester'ın (1999) "müzakereci planlama" yaklaşımı*** da yer alır. Amacının *"çatışmalarla dolu bir dünyada kamusal müzakereleri besleyerek planlama pratiğini yenilemek"* olarak belirleyen Forester'ın temel iddiası, müzakereci pratiğin pragmatizm ile vizyonu uzlaştırabildiği ve karşılığında uzlaşmanın ve karşılıklı tanımanın ise müzakereci fırsatlar yaratabildiği yönündedir (Göksu, 2000, s.269).

Forester tarif ettiği planlama modelinde, planlamanın psikolojik değil, sosyal ve politik etkileşimlerine yoğunlaşır ve planlama pratiğini yeniden formüle ederken (Tablo 5.8), aşağıdaki önermelere temellenir (Göksu, 2000, s.269):

- Planlama, planlama ofisini terkederek toplumun müzakere zeminine indiğinde, artık topluma bilgi veren ve aynı zamanda toplumdan bilgi alan bir iletişimsel eylem haline gelir.

- Bu müzakere ve tartışma temelli süreç içerisinde, "diplomatik tanıma"nın, yani diğerini ciddiye almanın önemi net olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bu pratiğin kamusal faydayı da yarattığı iddiası vardır.
- Kamusal ya da çevresel çatışma çözen süreçlerde arabulucunun pratikleri aracılığıyla "birlikte eyleme" ya da işbirliği içinde olma gibi bir katılımcı sürece çok daha kolay geçilebilir.
- Katılımcı planlama, kamusal çatışmaları dönüştürebilir.
- Planlama pratiğinin doğru ahlakı, müzakereci pratisyenin gündelik hayatında olgunlaşır.
- Müzakereci süreçler, mevcut politik aşamalar üzerinde yaratılan emniyetsiz ve kırılgan başarılardır. Arabulucu tartışmalar ve uzlaşma kurucu süreçler, özel görevli gruplarla, komitelerle, çalışma ekipleriyle, resmi ya da gayri resmi danışma kurullarıyla çalışmak zorunda olan plancıların süregiden görevlerine doğrudan bağlıdır, yoksa asla öyle yalnız başına duran bir "prosedür" değildir.

Sonuçta, tıpkı Healey ya da Sandercock gibi Forester'ın yaklaşımında da dokümanların gücüne değil, planlama ile uğraşanların pratik deneyimlerine, anılarına, öykülerine kulak verilirken, iletişimsel bir planlama modelinin dayanması gereken çerçeve çizilmektedir. Bu yaklaşım kuşkusuz Innes ya da Fisher gibi başka kuramcılar tarafından da benimsenmektedir.

Tablo 5.8 Forester'ın Planlama Pratiğine Yönelik Yeniden Formülasyon Modeli

Araçsal Eylem'den Pratik-İletişimsel Eylem'e Yönelim

ARAÇSAL	PRATİK - İLETİŞİMSEL
bilginin işlenmesi	dikkatin biçimlendirilmesi
problem çözümü	problemin yeniden formülasyonu
ileri düzeyde nesnelliğe çıkma çabası	önyargı ve hatalı-temsile karşı eleştirel olma çabası
gerçeklerin toplanması	önemli + etkileşim içeren gerçeklerin toplanması
engelleyici bir kaynak olarak katılım	analize katkıda bulunan bir fırsat olarak katılım
kararlar hakkında bilgilendirme	olasılıkların formülasyonu ve netleşmesine dikkat çekme
"yanıtlar" için tek bir ürün/doküman	süreç oluşumu: olasılık sorgulama, tepki biçimlendirme
etkilenen topluluğun politik bağımlılığının teşviki	anlamlı politik katılım ve otonominin geliştirilmesi
"çözümlere" geçilmesi	politika ve tasarım kritiği, tartışma ve politik söylem
sosyal ilişkilerden soyutlama	sosyal ve politik ilişkilerin yeniden üretilmesi

Kaynak: Forester, 1993, s.28 (Çev.: Ş.G.Dündar)

Ancak yaklaşımların sözü edilen kurgunun çatısı altında birbirleriyle tam anlamıyla örtüştüklerini söylemek yanıltıcı olacaktır. Nitekim Ellin (1996, s.4-5) geleceğe ilişkin iki alternatif toplumsal gelecek olduğunu öne sürerken, saltanatını süren mevcut güç yapılanmasına olduğu kadar eski "gerçek"lere de bağlı kaldığını iddia ettiği ve konservatif yaklaşım olarak tarif ettiği ilk yaklaşımın herşeyin yeniden yapılanmasına ilişkin bir çağrı olduğundan bahsetmektedir. Daha üst ölçeğe yönelik olması ve ortaklaşalık temeline oturmasından bağımsız olarak Healey'in önerileri ile örtüştüğü öne sürülen bu yaklaşım (Brown, 1999, s.38), açıkça herşeyin "yeniden" kurgulanmasına, "re"habilite edilmesine, "re"nove edilmesine, "yeni"lenmesine, "yeniden"-geliştirilmesine, "yeniden" canlandırılmasına[95] vs. işaret ederken yaşamın daha basit, daha akla yatkın ve daha tatmin edici olduğu bir zaman dilimine geri dönüş arzusunu ifade eder. Ellin (1996) tarafından önerilen diğer yaklaşım ise önerilen düşüncelerin ve pratiklerin daha üst düzeyde bir sosyal eşitlik sağlayacağına inanılan radikal bir gelecek olasılığıdır. Ellin'in (1996, s.5) "geriye bakmadan, ileriye yönelmek" olarak tarif ettiği bu yaklaşımının Sandercock'ın radikal planlama modeli ile örneklenebileceği öne sürülmektedir (Brown, 1999).

Yaklaşımların farklı kanallarda ilerledikleri önerisinin planlama ve tasarımın geleceği açısından kuşkusuz önemi büyüktür. Ancak bütün yaklaşımların verdiği mesaj tektir: ***"yeniden yapılanma"***. Üstelik önerilen çerçevenin, benzer kavramlar üzerinden yürütülmekte olduğu ve yeniden yapılanmanın özünü oluşturacak olan "iletişimsel planlama kuramı"nın çatısının oluşmakta olduğu da bu aşamada yapılabilecek önemli bir kabuldür. Planlamanın ana kanalı iletişimsel içerikle donatıldığında, kentsel tasarım da bu süreçten kuşkusuz bağımsız olarak düşünülemeyecektir. Ancak öncesinde benimsenecek olan yeniden yapılanma stratejileri üzerinde durulması, sonrasında ise bunun nasıl bir gelecek mekanı çizeceğinin sorgulanması gerekmektedir.

---

[95] Burada vurgulanmakta olan İngilizce'deki "yeniden" ya da "tekrar" anlamına karşılık gelen ön ektir. Orijinalinde rehabilitate (sağlıklaştırma), revitalize (yeniden canlandırma), restore, renew (yenileme), redevelop, (yeniden geliştirme), recycle (yeniden işleyip kullanılır hale getirme), renaissance (rönesans), regeneration (yeniden oluşturmak / yenileme), rethink (yeniden düşünme), rebuild (yeniden inşa etme) vs. (Ellin, 1996, s.4-5).

5.1.1.3.1 Yeniden Yapılanma Stratejileri

Gerek disiplinler arasında içiçe giren ilişkiler, gerekse de bilimlerin kendi içlerinde kayganlaşan zeminleri geleceğe yönelik yapılanmaların birbirinden bağımsız kurgular içerisinde ele alınamayacağı, dolayısıyla yeniden yapılanmanın da salt planlama alanının içerisinde kalarak gerçekleşemeyeceği açıktır. Çünkü,

> *"yapı kavramıyla tarif edilen olgu, içeriğinde bilgi, iktidar formları ve bu bağlamda öznelerin kendileriyle kurdukları ahlak denilen ilişki biçimleri gibi pek çok temel unsuru içerir. Bu unsurların hemen tümünün ortak noktası, tasarlanabilir ve yeniden kurulabilir olmalarıdır. "Tasarlanan" ve "tasarlayan" bir aygıt olarak planlamanın kamusal bir kimlikle donanmış olması kuşkusuz yapı ile aralarında varolan organik bağlar nedeniyledir ve yapının unsurları değiştikçe, planlama da değişimin bağlamı içine girer. Çeşitlenen ve/veya değişen bilgi, iktidar, ahlak unsurlarının eşiğinde planlama da yeniden ve yeniden kurulan bir hal alır"* (Altınçekiç, 2002).

Değer-yüklü bir aktivite olmasından ötürü başarısı ya da başarısızlığı toplumsal yansımalar anlamında son derece önemli olan planlamanın kuramı da doğal ya da fiziksel başka bilim dallarından çok daha ileri düzeyde kapsamlı gereksinimlere yönelme zorunluluğu taşır. Bu anlamda yeniden yapılandırılacak mekansal pratikler içerisinde planlama pratiği de "ampirik olarak uyumlu", "pratik olarak plancıların içerisinde bulundukları ortamlara uygun" ve plancıların ve toplum bireylerinin eylem, politika ve müdahale olasılıklarının etik ve politik sonuçlarını anlayabilecekleri şekilde "etik anlamda aydınlatıcı" olmalıdır (Forester, 1993, s.16). Diğer taraftan planlama problemleri, planlama ofislerinde ve yetersiz teorik denemelerle çözülemeyecek kadar "yer"e ve bağlama bağlı karakteri nedeniyle kamunun katılımına muhtaç görünmektedir (Dündar & Göksu, 2002). Ancak, planlamanın kamusal katılımın zorunlu olduğu bir iletişimsel ve kolektif eylem olarak algılanması ile planlama da ciddi bir sorumluluk almakta, iletişimin sistematik olarak çarpıtıldığı medya-iktidar çağında kamuyu eğitme gibi bir misyon yüklenmektedir.

Bu anlamda yeniden yapılanma stratejileri de teknik değil, sosyal kanal üzerinden ilerleyerek ağırlıklı olarak iletişimsellik, yönetişim ve hakçalık vurgularıyla ön plana çıkmalıdır.

İletişimsellik üzerine..

Modern sonrası toplumun çok-kültürlülüğe, çoğulculuğa ya da farklılığa yönelik vurgusunun artması ile bu farklılıkları biraraya getirecek olan zeminin de iletişimselliğe temellenmesi zorunluluğu doğmuştur. Burada kastedilen ve Habermas'ın da üzerinde durduğu *uzlaşma kurmaya yönelik bir iletişim* biçimidir. Bireyin gerek çevresindekilere, gerekse mekanına yabancılaşmasını engelleyebilecek, kimliksizleşmenin önüne geçebilecek ve uzlaşma kurmaya olanak verecek ilk aşama, farklı kimliklerin biraradalığı, yani ***çoğulculuk*** kavramının benimsenmesi olarak kabul edildiğinde, pratik yaşamda çoğulculuğun ancak *"etkileşimli yaklaşım"* yoluyla gerçekleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim, etkileşimli modelin izolasyonist yaklaşıma göre daha gerçekçi olduğunu ileri süren Tekeli (1996) bu modelde *"kimliklerin sürekli olarak yeniden üretildiğine, bu yeniden üretim süreci içinde bir değişme olduğuna, bu değişmenin mutlaka bozulma olarak yorumlanmaması gerektiğine, ve toplumun değişmesine uyumun bir gereği olduğuna"* (ibid., s.20) inanıldığından sözetmektedir. Toplulukların kültürel farklılıklarını ve kimliklerini yeniden değişerek üretmelerini öngörecek türden bir çoğulculuk anlayışı, *"toplumun yaşam deneyini zenginleştirip yaratıcı potansiyelini geliştirdiği gibi, farklılığı üretirken empatik anlayışı ve toplumun bütünlüğünün korunmasını da yeniden üretebilir. Bu başkalarını sevmemek, dışlamak üzerine kurulmamış bir çoğulculuktur"* (Tekeli, 1996, s.21).

Çoğulculuk zemini etkileşimi zorunlu kılarken, etkileşimi sağlayacak olan iletişim biçiminin gerçekliği ya da araçsallaştırılma olasılıkları da önem kazanır. Çünkü iletişim sosyal sistemlerin işlevselliğinin korunması için araç haline getirildiğinde erkin aracı olmuş demektir.

> *"Eylem sistemlerinin işlevselliği herkes için iyi olanı ya da genel çıkarı gerçekleştirmek için bir araç değil de kendi başına amaç haline geldiği için, modern toplumlarda iletişim işlevselliğin aracı haline getirilmiştir... İletişim sistem çıkarlarının aracı haline getirildiğinde ise ortak iyinin ya da genel çıkarın belirlenmesi olanaksızdır. Oysa amaçların ahlaki-pratik açıdan doğruluğu konusunda ancak ortak iyi üzerinde uzlaşma kurulması aracılığıyla karara varılabilir. Bu nedenle amaçların eleştirilmesi ya da doğruluğunun saptanabilmesi için özel çıkarlardan ya da işlevsellikten arındırılmış bir tartışma gerekmektedir. İddiaların yalnızca kanıtlamalarla geçerlilik kazandığı bu tartışma*

ve diyalog, iletişimsel ussallığın gerçekleşmesi anlamına gelir" (Atiker, 1998, s.70)

Habermas'ın iletişimsel ussallık kavramı da karşılıklı eleştiri ve kanıtlamanın etkinliğinin ve olanaklarının geliştirilmesini öngörmektedir (Habermas, 2001). İletişimsel ussallığın gerçekleşmesi için önce iletişime konu olan bilginin çarpıtılıp, çarpıtılmamış olması çok önemlidir. Planlama ve kentsel mekanın tasarımı konusunda oluşturulacak bilginin de sistem tarafından çarpıtılmamış bilgi ve kanıtlara temellenmesi, araçların amaç haline gelmesinin önüne geçebilmek için zorunludur. Konu mekansal tasarım ve planlama olduğunda, bunun anlamı plancı ve tasarımcının yeni bir misyon yüklenmek zorunda olduğudur. Foucault (1992), söylemin uzmanlık bilgisi üretiminde ve kullanımında özellikle uzman-klient ilişkilerinde sınırlandırıldığından ya da en azından sınırlandırmanın bilincine varılmasının olanaksızlığından söz ederken, Lyotard sözü edilen sınırlandırmanın gizli kaldığını ve yalnızca çarpıtılmış iletişimle (sözde) haklılaştırım yapılabileceğini savunur (Lyotard, 1990). Habermas ise çarpıtılmış iletişimin özel yaşam pratiğinde ve kamuoyunda farkına varılabileceğini düşünmekle beraber bu tür bilinçlenmenin gerçekleşmediğini kabullenir ve bunun nedenini güncel yaşam pratiğine uzmanlık bilgisinin akışının yetersizliğine atfeder. Özetle,

"diyalog ile çarpıtılmış iletişimin birbirinden pratikte ayırdedilmesi gerektiği konusunda görüş birliği bulunmasına karşın, Foucault ve Lyotard gibi post-yapısalcılar bu ayırımın pratikte olanaksız olduğunu, bu yüzden öznenin belirlenmiş olarak kalacağını savunurken, Habermas bireylerin özne-özne iletişimi aracılığıyla bu belirlenmişliği kırarak gerçek anlamda diyalog kurabileceklerini savunmuştur" (Atiker, 1998, s.72).

Bu anlamda Habermas'ın görüşleri bir adım öteye taşındığında, bir uzmanlık alanı olarak kent planlama ve tasarım üzerinde de teknik misyonun ötesine geçerek diyalog süreçlerine temel oluşturucu ortamı hazırlamak gibi bir sorumluluk yüklenmektedir. Kentin, özünde tüm farklılıkları "birarada" barındırması gereken bir kamusal iletişim ve kültür mekanı olarak gerçekleşmesi ancak bu yolla mümkün olabilecektir. Diğer taraftan bu tür bir mekanın üretimini sağlayacak olan iletişimsellik oluşumunun yönetişim süreçlerinden bağımsız olarak tartışılamayacağı açıktır.

Yönetişim Üzerine...

Yeniden yapılanma içerisinde üç önemli süreçten sözedilir:

i. ulus devletin aşılması, yani devletin ulussuzlaşması *("denationalization")*,
ii. yönetimden yönetişime doğru bir kayma, yani tabana yayıldıkça, siyasal sistemin devletsizleşmesi *("destatization")*,
iii. küresel bağlamların öneminin artması, yani mekansal rejimlerin uluslararasılaşması *("internationalization")* (MacLeod & Goodwin, 1999, pp.505-506).

Bu süreçlerin mekana ve mekan organizasyonlarının çözüm arayışlarına ilişkin olarak doğrudan belirleyici olduğu ortadadır. Bir taraftan ulus-mekanının yerini, kent-mekanı alırken ve küresel sistemler varlıklarını yine kentler üzerinden uluslararasılaştırırken, diğer taraftan bu süreçler yukarıdan-aşağıya yönetimi değil, "yönetişim"i zorunlu kılmıştır. Sürdürülebilirlik ve yaşanabilirlik endişeleriyle temellendirilen Habitat kavramları içerisinde önemle vurgulanan bir kavram olmasına paralel olarak, şimdi'nin yaşamsal kurgusu içerisindeki dinamiklerden güç alan yönetişime dayalı bir rejimin geleceğin kentsel gelişimlerinde asal olacağı kesin gibidir. Çok-kültürlülük, çoğulculuk ya da farklılık geleceğin mekanını yönlendiren parametreler olarak gündeme gelirken, mekanın bu parametreler üzerinden ve kapitalist küreselleşmeye rağmen geleceğe taşınması da yönetişim stratejisine dayalı hale gelmiştir.

Tek bir kontrol mekanizmasının başarısızlığının geçmiş süreç içerisinde tescillendiği modernist gelişim koşulları altında mekansal kontrolün de geleceğe aynı mekanizma üzerinden taşınamayacağı açıktır. Bu anlamda benimsenmesi gereken yönetişim stratejisi de sürekli olarak müzakerelere açık olan bir sürece temellenen bir planlama anlayışına önem verecek ve bu süreç içerisinde her aşamaya uygun değişik kontrol stratejilerinin belirlenmesi gerekecektir. Böyle bir yönetişim stratejisinin temel özelliği eylem içinde kontrol olanağını sağlayabilmesidir. Aşağıdan gelen güce verdiği önem derecesinde, planlamanın her aşamasında kontrolü bizzat aktöre veren bir seçme kaçınılmaz olacaktır, (Flyvbjerg, 1998). İnisiyatif verebilen ve yapabilir kılan bir yönetişim sürecinin, yönetim seçeneğine bağlı tek denetim kanalına göre üstünlüğü, her aşamaya özgü değişik kontrol stratejilerinin de toplum içerisinde sürekli olarak müzakere edilebilmesini sağlamasıdır. Böyle bir planlama ve demokratik yönetişim sürecinde, planlama sürecinin en önemli bileşeni olan

yapılaşma rehberlerinin birer uzlaşma metni olması kaçınılmazdır. Kentler, giderek daha fazla yönetim biriminden meydana gelecekse, çok yerleşmeli, çok yönetimli ve çok aktörlü uzlaşma metinlerinin oluşturulması da kaçınılmazdır (Dündar & Göksu, 2002).

Yönetimden yönetişime doğru kayma, müzakere süreçlerinin temelini oluşturan iletişim kuramı ile de desteklenmektedir. Nitekim iletişim kuramı toplumsal nitelikte olduğu için onu toplumsal pratikle içeriklendirip bir eleştirel siyaset kuramına dönüştürme gereği, Habermas'ın (2001) da önerdiği üzere, ***sivil toplum*** kavramı aracılığıyla karşılanabilir. Yukarıda belirtilen çarpık iletişim sorunu ile sivil toplum oluşumunun doğrudan ilişkisi bulunur. Nitekim güncel yaşam iletişiminin sosyal sistemlerin tahakkümünden kurtarılma gerekliliğinin ancak yapısal önlemler ve değişim sonucunda gerçekleştirilebileceği öne sürülmektedir (Habermas, 2001). Aksi takdirde ideal iletişim koşullarının pratikte sürdürülen tartışmalarda yönlendirici olacağını beklemek yersiz olur. Bu nedenle çarpık iletişimin ideal iletişim koşullarına dönüşmesi için bir güce gerek duyulur. Sosyal sistemlerin iletişimin yaşam dünyası üzerindeki tahakkümüne karşı gelecek olan da bu güç olacaktır. Habermas bu doğrultuda dönüşüm döngüsünü sağlayacak olan bir "iletişimsel güç" olarak "sivil toplum" olgusu üzerinde özellikle durması da bu yüzdendir. Bir sosyal hareket olarak sivil toplum yönetim değil, yönetişim ile başlayacak olan bu dönüşümü sağlayacak potansiyele sahiptir. *"Habermas'ın sivil toplum kavramı, ussal türde bir toplumsal dayanışma fikrini içerir ve gerçeğe de eleştiri-savunma aracılığıyla bağlıdır"* (Atiker, 1998, s.169). Burada toplumsal dayanışma, iletişimsel güç oluşumu için bireyler arasında kurulabilecek bir uzlaşma ortamına karşılık gelir. Eleştiri ve savunma ise sivil toplumun etkinlikleri arasında şiddete dayalı olmayan bir eylem olarak yönetişimin önemli bir boyutunu oluşturur. Burada kastedilen *ekonomik sistemi ve dolayısıyla onun içindeki baskı gruplarını dışında bırakan türde bir sivil toplum* oluşumudur. Bu oluşum esas olarak toplumsal sorunların, bir başka deyişle haklılaştırma sorunlarının, çözümünü hedef alacaktır. Bunun için gerekli olan uzlaşma ortamında ise öncelikle uzmanların görüşleri sınanacak, sonrasında bireyler arasında iletişimsel akılcılık aracılığıyla anlaşma sağlanacaktır. Bu noktada dönüşüm başlayacak, *"uzmanlık otoritesi ve baskı gruplarının etkin olduğu çatışma*

*toplumunun çoğulcu demokrasisi"*nin yerini, *"sivil toplum tabanlı kamuoyunun iletişimsel gücüyle oluşan katılımcı demokrasi"* alacaktır (Atiker, 1998, s.175). Kriz ortamının öncelikle bu tür bir sivil hareketi başlatmış olması ve krizden çıkış koşullarının da bu anlamda hazırlanıyor olması yeniden yapılanmanın başladığı anlamına gelir. Bunu "genel bir bunalım, toplumun yeniden kuruluşunun yolunu açar" (Illich, 1989, s.115) görüşüne bağlayan Illich, ilk adımın sivil toplumda olduğunu belirtmektedir aslında:

> *"Aşırı üretken toplumun bunalımı ağırlaştıkça, insanların sesinin yeni bir yankı kazanacağını umabiliriz.... Bunalım ne kadar umulmadık biçimde ortaya çıkarsa, onların hevesleri de o kadar ani biçimde bir programa dönüşebilir. Ama o noktada olayları yönlendirme yeteneği, bu azınlıkların bunalımın temel doğasını ne derinlikte kavradıklarına ve bunu etkili bir dille ifade etmeyi, ne istediklerini, ne yapabileceklerini ve neye ihtiyaç duyduklarını dile getirmeyi bilmelerine bağlıdır. Doğal dilin eleştirel biçimde kullanımı, siyasal dönüşümün ilk eksenini oluşturur"* (Illich, 1989, s.111)

Sonuçta, iletişimsellik anlamında da destek bulan böyle bir yönetişim stratejisinin benimsenmesi, mekan organizasyonunun geleceği anlamında da kritik bir bağlayıcılığa sahiptir. Tasarımcı ya da plancıya ve tasarım ya da plana süregelenden çok farklı bir rol yükleyen bu süreç içerisinde üzerinde konumlanılacak zemin de *"bütün farklılık konumlarının diplomatik olarak tanınacağı bir yönetişim zemini"* olacaktır. Plancı ya da tasarımcılar mekansal sorumluluklarını bu zeminde üstlenirlerken her türlü çeşitliliğin korunarak yaşatılması yönünde geliştirecekleri bir söylemle taraf olacaklardır. Bu ise, kentsel siyasetin mümkün olduğu kadar yaygınlaştırılması anlamına gelecek, belki de bugün işlevsiz görünen birçok idari nokta böyle bir süreçte çok daha önemli hale gelecektir (Dündar & Göksu, 2002).

Haklılaştırma Üzerine...

Tabana yayılan iletişimsel bir sistemin çarpıtılmamasına temellenen bir yeniden yapılanma çerçevesi, haklılaştırma anlamındaki sorgulamaların yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Habitat II. Gündemindeki ana hedef çerçevelerinden birini oluşturan "hakçalık" kavramı Ulusal Eylem Raporunda şöyle tanımlanmaktadır:

> *"Hakçalık, bir toplumda ....hiçbir ayrım gözetmeden .....herkesin ....temel gereksinmelerinin karşılanmasıyla yoksulluğun yokedilmesi koşulu yanısıra, herkesin eğitimde yaratıcı ve verimli geçim yollarını serbestçe seçmede ve kişisel, manevi, kültürel ve sosyal gelişmesini sağlamada fırsat eşitliğine sahip olması;*

*herkesin doğal ve kültürel kaynakların korunmasında yaşanabilir yerleşmelerin oluşmasında eşit hak ve sorumluluğu bulunması; herkesin kamusal karar süreçlerine katılmakta eşit fırsatlara sahip olması ve herkesin haklarının ihlal edilmesini önleyen mekanizmalara eşit olarak ulaşabilmesi"*dir.(Ulusal Eylem Planı, 1996, s.79).

Bu tanımın mekansal referansları, kapsam gereği plancı ya da tasarımcıya ciddi sorumluluk yüklerken, çok sesli bir ortamda yeni plancı/tasarımcı profili de mekana yönelik uzlaşma metinlerinin hazırlanması ve müzakere edilmesi sürecinde göstereceği arabuluculuk yeteneğine bağlı olarak medyatörlük yapmaya dönüşecektir. Kuşkusuz bu yeni profilin ***güven oluşumu*** ve ***etik*** anlamında belirli bir stratejik temele oturtulması zorunluluğu vardır. Çünkü iletişimsellik ve müzakere temelli bir sürecin sistem içerisinde varolan araçsallaştırıcı güç ilişkilerinden bağımsız kılınması gerekliliği bulunur. Bu görüş Bell (1990) tarafından da desteklenmektedir:

"Haklılaştırım sorunu sosyal eşitsizliklerden kökenlenmektedir. Belli bir eşitsizliğin herkesin yararına olup olmadığının nasıl belirleneceği üzerinde fikir yürütmeden sosyal yapıdaki eşitsizlikleri haklılaştırmak, varolan düzeni savunmakla eşanlamlı hale gelir, çünkü ortak çıkarın ne olduğunu bu durumda ideolojiler belirleyecek ve toplumdaki egemen çıkar gruplarının ideolojisi varolan eşitsizlikleri 'sözde' haklılaştıracaktır. Herkesin yararına olanın gerçekten belirlenebilmesi için öncelikle güç ilişkilerinden bağımsız bir tartışma ortamının yaratılması gerekir" (Bell'den aktaran Atiker, 1998, s.172).

Modernitenin en önemli kurumlarından birisi, kuşkusuz, uzmana duyulan güvendir. Güven, insanların hakkında hiçbir şey bilmedikleri ilkelerin doğruluğuna olan inançtır, (Giddens, 1990). Dolayısıyla, teknik bilgiye duyulan güven de böyle bir inanç üzerine kuruludur. Oysa artık, planlama eyleminin teknik zeminde konumlanarak sorunların çözümünü oluşturamadığı, buna dayalı olarak da kendisini bütünüyle siyasi ve sosyal bir sürecin parçası olarak kurguladığı yolundaki görüşler ağırlık kazanmaktadır (Dündar & Göksu, 2002). Plancıların mesleki olarak 'ortak iyi'yi bulma isteklerine karşın (Innes, 1996) teknik uzmanlık anlamında toplumsal güven kaybına uğradıktan sonra mesleki olarak planlamanın derin bir güven krizi içerisine girmiş olduğu (Schön, 1983) sıklıkla belirtilir. Bunun uzantısında toplum karşısında "hakça" davranabilmenin ön koşulu ise "etik doğruluk" olarak karşımıza çıkar.

"Toplum, planlamanın demokratik süreçlerle ilerleyen siyasi bir eylem tarzında geliştiği bir ortamda, plancılara duyacağı güveni ancak onların ahlaki doğruluğuna olan inanç ile temellendirebileceklerdir. Her zaman tartışmalı olan teknik bilgiden ziyade, katılımcı bir çoğulluk zemininde, üzerinde güven tesis edilebilecek en önemli inanç kaynağı plancıların ahlaki doğruluğu olmalıdır." (Dündar & Göksu, 2002).

Mesleki güvenin yitirilmesinin ardında kuşkusuz sadece mekan organizasyonunun nesnesi olarak mekan'ın olabildiğince karmaşık bir metin olması ve kentsel / mekansal sorunların içerisinde bulundukları bağlama göre farklı çözümlere karşılık gelebilmesi yatmaz. Meslek adamları olarak plancı, tasarımcı ya da mimarların da bu güven kaybına yol açıcı tavır aldıklarına, özellikle 19. yy. sonrası tasarım pratiğinde yaygın olarak rastlanmıştır. Hatta mimarların (ve plancıların) kimi zaman müşterilerinin kamu yararına karşı gelen konularda bile kişisel çıkarlarını gözettikleri örnekler vardır (Fisher, 1993, s.7).

Buna karşılık mekan organizasyonunun hakçalık üzerine temellendirilmesi ile güven ilişkilerinde teknik bilginin doğruluğundan ziyade, iletişimsellik süreçlerini medyatör kimliği ile harekete geçirebilecek olan uzmanın etik doğruluğu esas kabul edilmelidir. Gelecek süreç, yeniden yapılandırılan mekanizmaların etik temeller üzerinden haklılaştırılmasına yöneltmektedir. Bu anlamda mekan organizasyon uzmanlarının da kullanılan teknik bilgiyi daha fazla işlemeye yönelmekten çok, toplumsal güvenin sağlanabileceği bir inanç sistemi olarak "mesleki etik zemininin kurulması" yönünde çaba harcamaları gerektiği açıktır.

5.1.1.3.2 Geleceğin Resmi Olarak Mekan

'Şimdi'nin Kenti'ni[96] 'Geleceğin Mekanı'na dönüştürecek olan süreç, iletişimsellik, yönetişim ve hakçalık stratejilerinin belirlediği ana kanal üzerinden ilerleyebildiğinde, elde edilecek somut ürün anlamında "kamusal bir kültür mekanı olarak kent" de kuşkusuz bugünkünden farklılaşacaktır. Dolayısıyla ne modernizmin dikte ettiği üzere tarihten kopuşu simgeleyecek şekilde "şimdiki zaman" üzerinde odaklanacak, ne de geçmişten gelerek bugün de varolan virtüel gerçekliklerin

[96] Bölüm 2.1.1.1'e referansla "şimdi"nin vurgulanması amaçlanmıştır.

potansiyel olarak geleceğe taşınmasını dışlayacaktır. Aksine geleceğin mekanı "şimdi"nin sınırlarına saplanıp kalmadan belki de öncelikle ***"kalıcı"*** olabilmeyi başarmalıdır:

> *"H. Arendt "The Human Condition" kitabında, kadim Yunan düşüncesinde 'şeyler' üretmenin anlamı üzerinde durur. Kalıcı işler yapmak, arkasında silinmez izler bırakmak, ölümlüler için kendilerinden başka herşeyin ölümsüz olduğu ebedi kosmosta yer edinebilmenin, kendi ölümsüzlüklerine ulaşmanın yoluydu. Hayatın geçiciliği ve zamanın geriye döndürülemez akışının bıraktığı 'boş'luk hissiyle yüzleşenler, 'ölümsüzlüğünü ölümlü şeylere tercih edenler' ancak 'insan' olarak anılmayı hak ederler. Böylece 'homo faber' doğanın verdikleriyle ve onun içinde insan elinden çıkma bir dünya kurar kendine, bu dünyanın anlamı bütün kullanımları ve işlevleri aşar: O ölümlü insanın sonsuzluğa kazıdığı izdir"* (Korkmaz, 2001, s.140).

Arendt'in Yunan polisini yüceltici ve hayli idealize edici tavrı sıklıkla eleştirilmesine karşın (Benhabib, 1996, s.239), Korkmaz'ın işaret ettiği nokta bu eleştirel yaklaşımdan farklı bir zeminde yer alır. Kentin, kalıcılık ve değişme konusundaki dengeleri kurabildiği ölçüde canlı kalacağını savunan Korkmaz, bu tür bir kalıcılığın kentin formasyonu üzerindeki önemini (tıpkı A.Rossi'nin *'The Architecture of the City'* adlı eserinde vurguladığı gibi), kenti *"zamana direnen yapısı ve sürekliliği ile mimarlık için bir başlangıç noktası ve her zaman başvurabileceği, kendini test edebileceği bir otorite kaynağı"* olarak gördüğünü söyleyerek açıklar. Öne sürülen görüşe göre kalıcılık iki türlüdür:

i. kentin insan-yapımı bir yapıt olarak kalıcılığı (anıtlar ve kentin genel planı –sokaklar, boşluklar, yapı adaları, kısaca kentin temel strüktürü), ve

ii. bu temel strüktürün zihinlerde bıraktığı izlerin kalıcılığı – ***kolektif bellek*** (Korkmaz, 2001, s.141).

Kentin kalıcılık ile değişim arasındaki dengeleri kurabilmede başarısız kaldığı durumda oluşacak olan *patolojik kalıcılık* ise kentin dinamizmini engelleyen, kenti canlı gibi göstermek için harcanan tüm çabaların kenti canlılığından tümden koparmasına ve yabancılaşmasına neden olan bir başka kapsama işaret eder. Oysa ki *"yer" ile kurulan biricik ilişkiden kaynaklanan kalıcılık* geçmişin kendiliğinden bugüne akması olarak tanımlanır. Ancak o zaman kalıcılığın canlı kalma enerjisi ile dinamizmi tetiklemesi, yenilik için bir başlangıç noktası, bir ilham kaynağı olması mümkün olabilir (Korkmaz, 2001, s.141).

Kentsel mekanın sözü edilen türde bir kalıcılık düzeyine erişebilmesi içinse modernist çizgiden ötede konumlanılabilmesi ve çok-kültürlülük, çoğulculuk, farklılık gibi kavramların benimsenerek iletişimsel düzleme taşınma çabasının gösterilmesi kaçınılmaz bir gereklilik olur. İletişimsel düzleme taşınan her düşünce/eylemin, mekana ilişkin öncelikle bir ***aidiyet*** hissi oluşumuna, sonrasında ise ***kentlilik bilincinin*** yaratımına götürmesi beklenmektedir. Bu beklenti aslında özne olarak birey ile nesne olarak mekanı arasındaki diyalektik ilişki temellerinin iletişimsel eylem aracılığıyla yeniden canlandırılabileceği düşüncesine dayanır. Bir başka deyişle, birey mekana ilişkin olarak düşünce ya da eylem üretmeye başladığında, arada kurulan estetik ilişkinin, estetik duygu oluşumu yoluyla, üzerinde düşünce üretilen, somut bilgi oluşturulan ve de sahiplenilen bir ***"yer"*** yaratabileceği düşünülmektedir.

Mekan'ı yer'e dönüştürebilecek bu estetik ilişki ise modernist sistemin (belirli bir amaca yönelik olarak) dayattığı türden insanların beğenilerinde yaratılan değişime dayalı ve nesnede salt ekonomik değerin ön plana çıkarılarak içeriğin değiştirildiği bir estetik anlayış[97] olmamalıdır. Burada kastedilen kullanım değeri ile estetik değeri dayatmalardan bağımsız olarak bir nesnede somutlaştırabilen ***gerçeklik ölçütlerini karşılayabilir türden bir estetik***'tir. Bu anlayışın varolan süreci tersine çevirmeyi başardığı noktada "yinelenebilirlik" yerini "biricikliğe", "geçicilik" ise "kalıcılığa" ve "sürekliliğe" bırakacak, ***"özgünlük / kimlik"*** oluşumu ise ancak bu temelde yeşerebilecektir. Aksi takdirde mekanı tamamlayıcı bir unsur olarak estetik kavramının içi boşaltıldıkça, biçim ve ekonomik değer ön plana çıktıkça, ve kısa sürede çok üretim anlayışıyla birlikte mekanın kimliği de yokolmak durumundadır. Çünkü kimliği belirleyici olan mekanın estetik-etik ve kültür yaratma-geliştirme özelliğidir.

---

[97] Bu anlayış içerisinde *"biçim ön plana çıkarılınca, estetik yüceltilmeye başlamakta; biçimin ekonomik değere temellenmesi ve kitlesel üretimi içinse, beğenilerin yaygınlaştırılması, yani ortak bir beğeni gerekmektedir. Standartlaşma işte o noktada devreye girmektedir. Sonuçta, estetik/biçim yüceltilmekte, öz perdelenmekte, beğeni yaygınlaştırılmakta, ve bunların hepsi "tüketim toplumu"nun yaratımında etken olmaktadırlar"* (Gökçen, Ş. 1996).

Çok-kültürlülüğün, çoğulluğun ve farklılığın geleceğin mekanı üzerinde belirleyici olması ile kentlerin birer kamusal kültür mekanına dönüşebilmeleri öncelikle söylemsel düzlemde yani Habermas'ın işaret ettiği "kamu alanı"nda, sonrasında ise Arendt'in üzerinde durduğu, ancak Bölüm 5.1'de eleştirel olarak değinildiği şekliyle içi boşaltılmamış bir "kamu mekanı"nda gerçekleşebilecektir.

İlk aşamada ***"kamu alanı düzlemi"***ni, "planlama"nın, ikinci aşamada ***"kamu mekanı düzlemi"***ni ise "kentsel tasarım ve mimarlık" alanlarının odak alanları olarak gördüğümüzde, kamu alanı düzleminde öncelikle söylemsel dilbirliğine erişebilmek önem kazanacak iken, kamu mekanı düzleminde de varılan söylemsel ortak noktanın somut verileri üzerinde durularak kamusal kültür mekanı oluşumunun parametreleri ortaya çıkarılacaktır. Kamu alanı düzleminde geleceğin mekanını biçimlendirecek olan planlama eyleminin çok-kültürlülük, çoğulluk ve farklılık koşullarını karşılayabilmesi, yere ve bağlama bağlı kalarak özgün ve kalıcı çözümler üretebilmesi ve süreci iletişimsellik temelinde kurgulayabilmesi için tek bir söylem ürünü olmaması gerekir:

> *"Değişik farklılık konumları, değişik uzlaşmazlıklar ve kopuş noktaları bir çeşitlilik oluşturuyorsa, bütün bunların tek bir söylem ile kucaklanması mümkün değildir. Bu durumda, söylemsel süreksizlik esas ve birincil hale gelecek, planın bunun üstüne kurulu söylemi ise evrenselin söylemi olmaktan çıkacaktır. Bir başka deyişle, planın söylemi, özne(lik)lerarasılıkla söylemsel karmaşıklık ve zenginlik haline gelerek, geleceği bütün olası dünyalara açmak olacaktır. "* (Göksu, 2001, s.155).

Bu anlamda söylemsel anlamdaki karmaşıklık ve zenginlik düzleminin somut anlamdaki yansımaları da kuşkusuz planlama geleneğinden gelerek "dondurulmuş" zaman kesitlerine endekslenen paftalara karşılık gelmeyecektir. Nitekim sonuç ürün ile kastedilen Göksu'nun (2001) deyimiyle "çizilemez ve kimi renklere boyanamaz" bir plan olacaktır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4 Gelecek Planının Söylemi

- soyut mekanın aldatıcı tuzağına düşmeyecektir.
- geleceğin tüm olasılıklarını sezinleyebilir, → ama asla teknik bir tasarım belgesi değildir.
- siyasi bir metindir, → ama asla siyaseti tek bir noktada yoğunlaştıran bir metin değildir.
- bir söylemdir, → ama bütün farklılık konumlarını eşdeğerlikli olarak eklemleyen bir söylem(sellik)lerarasılıktır.
- akıldışı süreçlere bütünüyle esir değildir, → ama araçsal akılcılığın da asla yerleşiklik kazanamayacağı derecede eleştireldir.
- en az bilimsel olduğu kadar, ahlaki olarak aydınlatıcıdır.
- yorumlayıcıdır, → ama daha fazlası potansiyeller arasında durmakta olan dönüştürücü güce verdiği önem derecesinde değiştiricidir.

SONUÇTA, GELECEĞİN BİR RESMİ DEĞİLDİR, BUNUN YERİNE GELECEĞİN ÜZERİNDE KURULACAĞI DEMOKRATİK ZEMİNİN OLUŞTURUCUSUDUR.

Kaynak: Göksu, S. (2001)'den derlenerek şematize edilmiştir, (s.155).

Dolayısıyla geleceğin mekanı öncelikle "kamusal alan düzleminde" ve pratiğinin kamusal müzakereler ile beslendiği bir iletişimsel plan aracılığıyla belirlenmeye başlayacak, sonrasında ise "kamu mekanı düzleminde" tasarım pratiği devreye girecektir. Tasarım pratiği de söylemsel düzlemde iletimsellikten aldığı gücü somut mekana yansıtarak kamusal iletişim mekanları oluşumunun zeminini hazırlayacaktır. Bunun mümkün olabilmesi için öncelikle söylemsel olarak tasarım pratiğinin hangi zemine oturduğu konusunda bir konsensüs oluşması, mekan organizasyon bilimlerinin bilimsel kabulü olarak somutlaşmasının önkoşulu olur (Şekil 5.5).

Geleceğin tasarımı,

- konu aldığı mekandaki yaşanabilirlik koşullarını esneklik çerçevesinde kurgulayabildiği ve böylelikle Korkmaz'ın (2001) işaret ettiği kentsel / mekansal "canlı"lığı sağlayabildiği,
- uygulama sürecinde politik olarak araçsallaştırılarak, kentsel mekan üzerinden sadece belirli grupların yarar sağlamasına olanak tanımadığı,

Şekil 5.5 Gelecek Tasarımının Söylemi

- somut mekanın potansiyellerini değerlendirir.
- geleceğin olasılıklarını sezinleyerek → bunu esnek bir tasarım ürününe dönüştürür.
- siyasi bir metin oluşturan plan kurgusuna temellenir, → ancak siyasi erkin araçsallaştırdığı tasarım süreçlerini dışlar.
- bir söylemin tasarımı olarak → bütün farklılık konumlarının kamu mekanındaki somut varlıklarını gözönünde bulundurur.
- eleştirel süreçlere önem verir, → ancak söylemsel düzleme saplanmadan sonuç ürünün sürekliliğini sağlayacak uygulama araçlarını da geliştirir.
- bilimsel ilkelerle ve etik kurallar çerçevesinde planlama sürecini somut mekana taşır.
- yorumlayıcıdır, → ama daha fazlası değiştirici / dönüştürücü gücünü alternatif bilgi kategorilerinden alır.
- kalıcı değerlerin arayışındadır, → ancak kalıcılığı seçicilik üzerine kurgulamaz, mekanı hem geçmiş'in. hem de şimdi'nin bilgisi olarak geleceğe taşır.
- estetik değere önem verir, → ancak ekonomik süreçlerin dayattığı tektipleştirilmiş estetik anlayışını dışlar.
- total kalite arayışındadır, → ancak sadece mekanın değil, tüm sosyal ve kültürel süreçlerin bağlayıcı olacağı yaşam kalitesini de yükseltir.
- özgünlüğe önem verir, → ancak mekansal ayrımcılık yaparak salt prestijli alanlar üzerine odaklanmaz.
- gerçekleşme olanaklarını bünyesinde taşır, → ancak ekonomik süreçlere odaklanarak salt belirli bir kesimin tasarımı olma durumunu dışlar.
- iletişimselliğe / katılıma olanak verir, → ancak çok-sesliliğin mekansal karmaşa yaratmasına izin vermez.
- ekolojik araçlar üretir, → ancak bu araçların toplumsal bilinç düzeyine taşınmasının yollarını da geliştirir.
- kültürel olana önem verir → ancak tek bir kültürel oluşumun baskınlığını bertaraf etmek üzere demokratik zeminde farklı kültürlerin biraradalığını hedefler.
- evrensel değerleri gözönünde bulundurur, → ancak yöresel olanın gücünü potansiyel olarak değerlendirir.
- geleceğin bir resmidir, → ancak sürekliliğini sağlayacak olan örgütlenme modelini de önerir

SONUÇTA, GELECEĞİN BİR RESMİ OLARAK GELECEĞİN ÜZERİNDE KURULACAĞI "KAMU MEKANI" ZEMİNİNİN OLUŞTURUCUSUDUR.

- farklılıkları birarada barındırabilecek kentsel/sosyal altyapı unsurları aracılığıyla salt belirli bir grubun mekanı olarak kurgulanmadığı,
- somut çözümlerin teknik boyutla sınırlı kalmasının önüne geçerek, uygulama araçları geliştirmede yerelin gücünden yararlanabildiği,
- tasarım ilkeleri anlamında itici güç oluşturacak şekilde, rekabet koşullarına teslim olmadığı ve yerel gereksinimlerin karşılanmasını rekabet edilebilecek eylemlere tercih ettiği,
- etik düzlemde hem kültürel, hem de doğal alan kategorilerinde sergilenen ilişkileri "duyarlılık" temelinde geliştirilmesini sağlayabildiği,
- anı, hikaye, seyahatname, söyleşi, kitap, pratik tecrübe ya da başka bilgi kategorileri kapsamındaki alternatif bilgileri araçsallaştırmadan yorumlayabildiği,
- mekanın kalıcılığını gözardı etmeyerek, hem geçmiş'in, hem de şimdi'nin bilgisinin geleceğe aktarımının bir kentsel bellek oluşumuna yardımcı olacağının bilincini oluşturabildiği,
- estetik olarak biçimi ve ekonomik değeri ön plana çıkartmadan özgün ürünlerin yaratılmasını sağlayabildiği,
- mekansal kalite arayışının dışlayıcı bir içeriğe bürünmediği ve bir "yer" oluşumuna katkıda bulunabildiği,
- kültürel kimlik unsurlarını kentsel mekanda pazarlanacak bir öge olarak araçsallaştırmadığı,
- mekansal kalite artırımının ya da özgün ögelerin ortaya çıkarılmasının salt prestij alanları için sözkonusu olması gerekmediğinin bilincini yansıttığı,
- ekonomik yaşar kalıcılığı sağlarken, kamusal alanı ticari aktivitelerin hegemonyasına teslim etmediği,
- çok-aktörlü ve müzakerelere dayalı bir sürecin ürünü olduğu,
- çevreye duyarlılık parametrelerine öncelik tanıdığı,
- kentsel mekanı bir kamusal kültür mekanı olarak ele alırken, kültürel hegemonyaların oluşumunu bertaraf edebildiği,
- yöresel ögeleri önemsediği, ancak küresel düzlemde yarışabilmek adına metalaştırmadığı, ve
- yasal ve kurumsal düzlemde sağlam temeller kurabildiği

sürece gelecek olasılıkları içerisinden Aydınlanma sonrasında Modernizmin getirdiğinden çok farklı bir kamu mekanı gerçeklik düzlemine çıkarılabilecektir. İletişimsel bir sürecin ürünü olarak yaratılan bu kamusal mekanların farklılıkları içerici ve uzlaştırıcı bir kültürel mekana karşılık gelmesi ana hedef olarak kabul edilmelidir.

Geleceğin resmi üzerine son dönemlerde yapılan akademik tartışmaların odaklandığı çerçeveyi içeren bu söylem, kuşkusuz kentsel tasarıma yeni bir misyon yüklemektedir. Süregelen anlayışa uygun olarak salt teknik bir anlama indirgenip bir ara ölçek yüklemesi yapılan eylem alanı bu anlamda önem kazanmaktadır.

5.1.2 Kentsel Tasarımın Yeni Misyonu: "Ortaklaşa Tasarım"

Planlama teorisi ve pratiğinde Modernist projeden katılımcı bir planlama modeline doğru yönelen paradigma değişimi daha önce de değinildiği üzere kendini salt planlama disiplini içerisinde belli etmemekte, mekan organizasyonu anlamında mimarlık ve kentsel tasarım alanlarında da yansımaları olmaktadır. Diyalog temelli mekan yaratımına duyulan gereksinim, toplumsal fayda arayışında farklılıkları içerici bir demokratik süreç oluşturulması ve farklı bilme biçimlerinin geçerli kılınması bu paradigma değişiminde benimsenmesi gereken ana ilkeler olarak karşımıza çıktığında aynı ilkelerin kentsel tasarım pratiği açısından da ele alınması gerekecektir. Nitekim Ellin'in (1996) kentsel tasarımcının yeni rolüne ilişkin görüşleri bu tartışmaları yönlendirici olmaktadır. Bu görüşe göre kentsel tasarımcı postmodern dönemde süreci daha "kolaylaştırıcı" ya da bir başka deyişle "yapabilir kılıcı" bir misyon yüklenerek ya da daha "politik bir eylemci" kimliğini benimseyerek, bireylere istediklerini vermeyi ve onları yetkilendirmeyi hedef alacaktır (Ellin, 1996, s.133-134). Diğer taraftan kentsel tasarımcının bir "rol" üstlenmenin ve de kolaylaştırıcı ya da politik eylemci olmanın ötesinde başka bir profile bürünmesi ve "bilgilendirici bir vatandaş" olarak (Brown, 1999) ve katılımcı süreçler yoluyla mesleki varlık alanını kurgulayacağını öne süren görüşler de vardır. Farklı kanallarda yeni rol yüklemeleri yapılsa da esas olan kentsel tasarımcının da tıpkı plancı gibi gelecek süreç içerisinde üstleneceği rolün / profilin değişmesi gerekliliğidir.

Kentsel tasarımın bu yeni rolü kuşkusuz üst ölçekli kalkınma ve dolayısıyla yeniden yapılanma stratejilerinden bağımsız ele alınamaz. Madanipour (1996, ss.91-120) da aynı paralelde görüş geliştirirken,

- kentsel tasarımın yeni mekanının ve rolünün tüm politik, ekonomik ve estetik boyutlarıyla birlikte kalkınma süreçlerinde bulunabileceğini,
- kentsel tasarımın kalkınma sürecinin bütünleyici bir parçası olarak işlev gördüğünü,
- hem 'kentsel mekanın plancılar ve kentsel tasarımcılar tarafından biçimlendirilmekte' olduğu, hem de benzer şekilde 'girişimcilerin /

yatırımcıların ana kararları verdiği ve tasarımcıların buna uygun olarak davrandıkları' yönündeki inancın yanılsama olduğu,

- bunun yatırımcı/girişimciler ile kentsel tasarımcıların farklı inanç ve hedef çerçevelerine oturduğu düşüncesinden kaynaklandığını,
- plancıların salt estetik ve fonksiyon sorgulamalarıyla ilgilenirken, yatırımcı / girişimcinin de piyasalarla ve kar marjinleriyle ilgilendiğinin düşünüldüğünün de aynı şekilde yanılgı olduğunu,
- nitekim kentsel tasarım ve kalkınma süreçlerinin farklı süreçler olmadığını, her ikisinin de aynı sürecin farklı yönlerini oluşturduğunu, ve
- devlet ve piyasaların yapısal zorunlulukları ile bireylerin ve kuruluş/firma inisiyatiflerinin ve bireysel eylemlerin de aynı tasarım-kalkınma potasında yer aldığını

öne sürmektedir (Tablo 5.9). Kentsel tasarım eyleminin farklı kalkınma modelleri çerçevesinde nasıl bir rol yüklendiği bu anlamda net olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Madanipour kentsel tasarımın kalkınma süreçlerinin ekonomisinin tam olarak emrinde olmadığı, dolayısıyla tasarımcıların sadece devreye giren aktörlerden biri olarak sürece dahil olduklarını önermekte ise de, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma yönlerinin ağırlıklı olarak "sermaye – işgücü" modeli temelinde kurgulandığı düşünüldüğünde ve küreselleşmenin talep ettiği mekansal gelişim biçimleri de gözönünde bulundurulduğunda bu önerme masum kalmaktadır. Çünkü kentsel tasarımın araçsallaştırılan rolü, dünya deneyimi kapsamında Üçüncü Bölümde irdelenen kültür başkentleri ya da millenyum projelerinde ya da Dördüncü Bölüm kapsamında yerel deneyimde irdelenen tüketim temelli mekan tasarım örneklerinde oldukça net bir şekilde açığa çıkmaktadır.

Tablo 5.9 Kalkınma Süreci Modelleri ve Kentsel Tasarıma Yansımaları

KALKINMA SÜRECI MODELI KURGUSU	KALKINMA SÜRECI MODELI	MODELIN ÖZELLIKLERI	KENTSEL TASARIMA YANSIMALARI
arz ve talep analizine dayalı modeller	DENGE MODELLERI	• neo-klasik ekonomiye ve Chicago beşeri ekoloji okuluna dayalıdır – kentsel sistemlerin anlaşılmasına yönelik analitik temeli mekansal ilişkiler oluşturur. • mekansal ilişkiler (kentin fiziksel formu ve kentsel alanlarla bireyler arası ilişkiler) serbest-piyasa çerçevesinde yer alır. • modelin ardındaki varsayım arazi ile mülkiyet arasında piyasa rekabet ortamında bir arz talep dengesi olduğudur –yeni yada dönüşümlü mallar tüketicilerin taleplerini karşılamak üzere piyasaya girdiğinde, alım – satım işi yapanlar rekabet sürecine girerler. • politik müdahaleyi, talebin çeşitlilik içeren biçimlerini, katılımcıların ekonomik olmayan ilgi alanlarını, gelecek kazançlara ilişkin belirsizliği, ve değerlendirme modellerindeki çarpıklıkları, ve ayrıca farklı aktörlerin zaman içerisinde meydana gelen olaylara katılımını içeren kalkınma sürecinin karışıklıklarını açıklamakta ve gözönüne almakta model başarısız kalır	• Tasarım ya ▫ *talebi karşılayacak estetik bir tepki* ya da, ▫ *pazarlanabilir ürünler yaratmak için arz-temelli bir araç* olarak görülür.
	ETKI-TEPKI MODELLERI	• kalkınma sürecinin aşamalarına ve zaman-ölçeğine ilişkin tanımlamalar genellikle: *değerlendirme – hazırlık – uygulama – idare* kapsamlarını içerir • modeller, katılımcı aktörlerin ilgi alanlarını ve çeşitli projelere özel koşulların çeşitliliğini dikkat almada başarısız olur.	• Tasarım süreci uzun ve karmaşık bir sürece sahip belirlenebilir bir aşamadır.
	AKTÖR MODELLERI	• plancılar, gayrimenkul yatırımcıları, arazi sahipleri gibi çeşitli aktörlerin ve onların rolleri, ilgi alanları ve kalkınma süreci içerisindeki ilişkilerinin ele alınıp tanımlanmasını içerir. • modeller sürecin itici güçlerini dikkate alma konusunda başarısız kalırlar.	• Tasarımcıları ve tasarım sürecini aktörleri ve olayların bütünleştirildiği bütüncül bir süreç olarak gören bakış açısı
ekonomi politik analizine dayalı modeller	SERMAYE – IŞGÜCÜ MODELLERI	• piyasa yapıları ve bu süreç içindeki sermaye, işgücü ve arazinin rolü üzerinde odaklanır. • mekana bir meta olarak yaklaşılır ve mekanın üretimi de tıpkı başka mal ve hizmetler gibi aynı süreçlere maruz kalır. • kentsel mekan üzerindeki çatışmaları başka sermaye-işgücü gerilimlerinin yansıması olarak görme eğilimindedir – birleşmiş kapitalistler önemli olan tek aktördür, çünkü üretim araçlarının kontrolü onların elindedir.	• Tasarım sermaye ve işgücü çatışmaları ile belirlenen bir süreç içerisinde göreli olarak önemsiz ve karşıt noktalardan birinde taraf alacak olan bir unsur olarak görülür. • Tasarım sermayenin düzgün işlemesi için bir araç olarak da görülebilir.
	YAPI - AKTÖR MODELLERI	• Ambrose'un modeli (1987) devletin, finans endüstrisinin ve de inşaat endüstrisinin başlıca politik ve ekonomik güçlerini farklı rollerdeki birçok aktöre dağıtır: ▫ Kalkınma sürecindeki politik güç olarak devlet merkezi ve yerel yönetimlerden oluşur ve planlama düzenlemeleri, kamusal harcama politikaları, vergi teşvikleri ve direkt harcamalar yoluyla yapılı çevrenin üretimi üzerinde etkin olur. ▫ Finans endüstrisi içerisindeki yatırım kararları bir alanın geliştirilmesi ya da terkedilmesinde etkilidir. ▫ İnşaat endüstrisi bir kalkındırma aktörü olarak ürettiği yapılı çevre üzerinde çok kapsamlı etki bırakır. Küçük firmaların baskın olduğu ortamda parçalı olmakla karakterize edilir. • Model devlet, finans endüstrisi ve inşaat endüstrisi arasında kurulan ilişkilerdeki itici güçleri açıklamakta başarısız kalır. • Healey'in (1991) *kurumsal* modeli farklı koşullara sahip aktörler, olaylar ve çeşitli süreçlere işaret edilmesi ve bunların kurallara, stratejilere ve kalkınma süreçlerinin çıkarlarına ilişkin rollerinin ve çıkarların tanımlanması yoluyla evrensel olma çabasını gütmektedir.	• Tasarım yatırımcının rolü içerisinde yer alan bir ögedir – yani, ekonomik ve politik çıkarların sembolik olarak temsil edilmesinde kalkınma endüstrisi için bir araçtır.

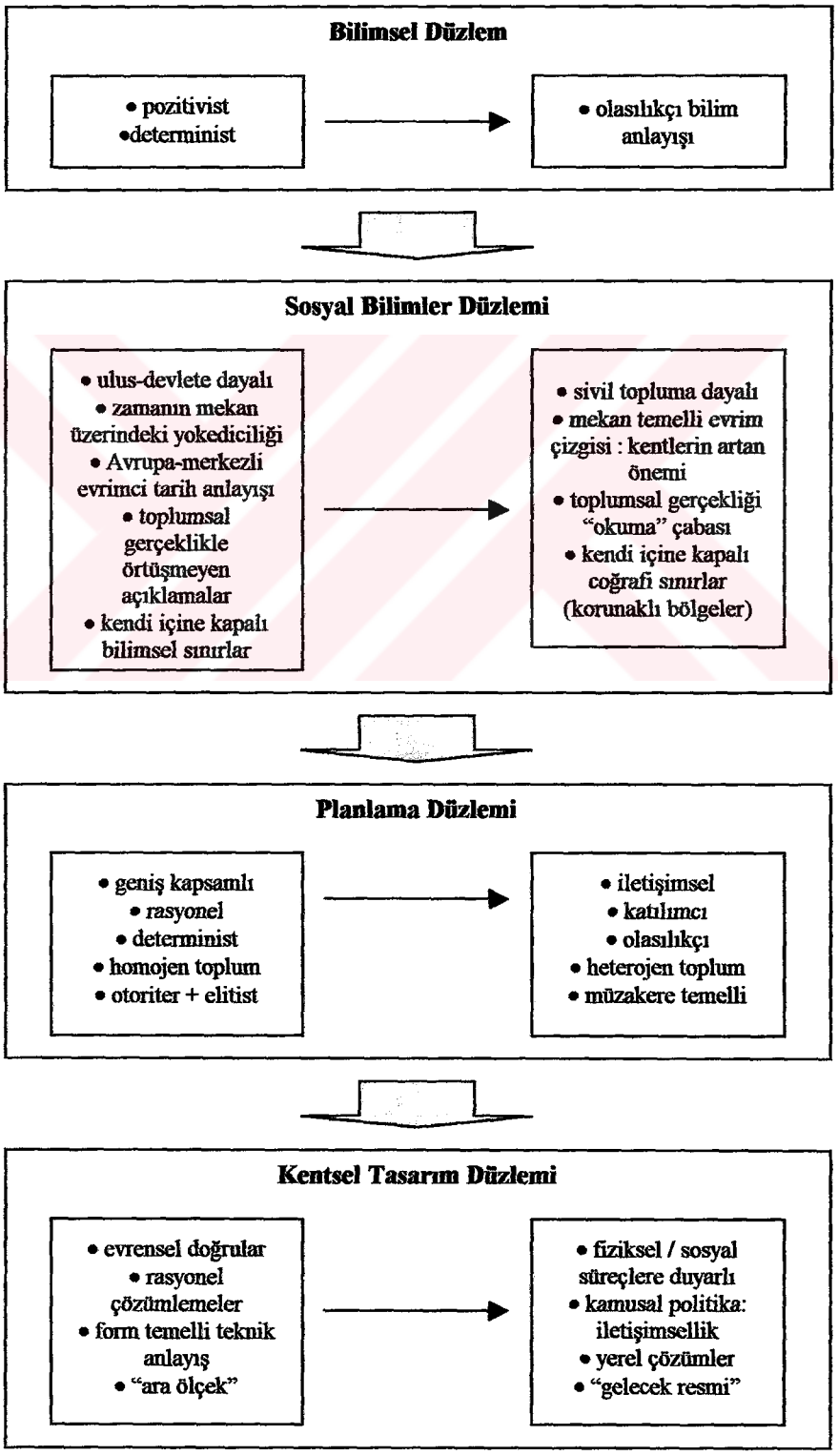
Kaynak: Madanipour'dan (1996) derleyerek tablolaştıran Brown, 1999, Çev. Ş.G.Dündar.

Kentsel tasarımın yeniden yapılanma sürecinde bir araç olarak görülmesi düşüncesinin ardında, tasarım eyleminin özünü oluşturan süreçlerin etkin olduğundan sözedilebilir. Buna göre örneğin, tasarımı yapılan alanın kullanım değeri ile değişim değeri anlamında gelişen ve değişim değerini maksimize etmeye temellenen ele alışlarda tasarım hem üretimin, hem de tüketimin başlıca unsuru haline gelir (Madanipour, 1996a, ss.130-132). Ya da başka bir örnek de, yatırımcı / girişimcilerin bu anlamda kalkınmanın sonuçta nasıl bir tasarım modeline karşılık geleceği ile hiç ilgilenmemelerine ve bunun tasarımı kalkınmanın asal olarak görmediği bakış açısına indirgenmesine ilişkin olarak verilebilir. Üstelik bu tavır giderek tasarımı "mekanı metalaştıran" ve "tasarım eyleminin kendisini standartlaştıran" bir kriz noktasına kadar götürebilmektedir (*ibid*, s.137). Bu noktada perakende ticaret ağırlıklı zincir mağazaların, yani alışveriş merkezlerinin örnek verilmesi mümkündür. Nitekim tasarımın standartlaştırılması yoluyla maliyetlerin minimize edildiği ve mekanın tüketim temelli olarak kurgulanarak yayılma politikasının benimsendiği örnekler olarak alışveriş merkezleri çarpıcı bir gelişim sergilerler. Metalaştırma ve standartlaştırmanın kentsel tasarımın rolünü hayli marjinalize ettiği açıktır.

Yeniden yapılanma sürecinde ise metalaştırılma ve standartlaştırılma yoluyla "araçsal bir rol" yüklenen kentsel tasarım eyleminin geleceği, bilimsel paradigma değişiminin belirlediği sosyal bilimler ve uzantısında planlamanın geleceği ile bir anlamda ortak olacaktır. Çünkü öncelikle ***bilim anlayışı*** pozitivist ve determinist bir zeminden ayrılıp gelecek alternatiflere değer veren "olasılıkçı" bir çizgiye temellendikçe, uzantısında ***sosyal bilimler*** modern-sonrası çağın açmazlarını çözmek üzere soru sorma biçimlerini değiştirmeye başladıkça ve coğrafi olan üzerinden sosyo-mekansal süreçlerin yorumunu çoğulluk, kültürel çeşitlilik ve farklılık üzerinden kurguladıkça; ve son olarak ***planlama*** geniş kapsamlı, rasyonel kanaldan daha iletişimsel ve içerici bir kanala doğru ilerledikçe, ***kentsel tasarım*** da odak değiştirmiş, salt teknik bir sorgulama olmanın ötesine geçerek fiziksel ve sosyal bağlamlara daha duyarlı hale gelmiş ve evrensel çözümler üzerindeki vurgusunu kaçınılmaz olarak daha yerel çözümlere doğru kaydırmıştır. Bir başka deyişle planlamanın araçsal akılcılığa dayanan ve plancıdan sadece bir teknik uzman

olmasını bekleyen modernist rol yerine, iletişimsel rasyonaliteye dayanan, dolayısıyla plancıya bu anlayışla tutarlı yeni roller yükleyen bir anlayışa bürünmesi, uzantısında kentsel tasarım eylem alanında da iletişimsel sürecin başlangıcı olacaktır (Şekil 5.6) .

Şekil 5.6 Bilimsel Dönüşüm Süreci

Çünkü hem sosyal bilimler alanında, hem de kentsel tasarım eyleminde, işlevsellik temelli yaklaşımlar meşruiyetini çoktan yitirmiş durumdadır. Artık akılcı olduğu düşünülen çözümlerin ve akılcılığın hep *"nasıl"* sorusuna endekslenmesinin beklenilen yanıtları/sonuçları vermediği, böylelikle soruların ve çözüm arayışlarının daha romantik bir değerlendirme ile *"neden"* sorusuna çevrildiği koşullar bunun açık bir göstergesidir (Ellin, 1996, s.261). Yeni anlayışın ne Jencks'in (1992) *"çift-kodlama"* olarak adlandırdığı, ne de Frampton'ın (1992) *"arriére-garde"* pozisyonu olarak tarif ettiği (Bkz. Bölüm 2.4.1 tartışmaları) gibi modernizmle postmodernizmin arasında kalmış bir konuma oturtulması yerinde bir çözüm oluşturacaktır. Gelecek ortak bir zemin arayışındaki başka bir yaklaşıma yönelmelidir. Bu yaklaşım ise kuşkusuz iletişimselliği, çoğulluğu, çok-kültürlülüğü, ortaklaşa yaşama biçimlerine yönelmek zorundadır.

Aynı doğrultuda kentsel tasarımın "iletişimsellik" temelli bu yeni misyonunun çerçevesi de başlıca dört açıdan kurgulanmalıdır:

1. Misyon: Mesleki Güvenilirliğin Geri Kazanılması

Modern kentleşme ve tasarım anlayışında fiziksel çevrenin plancı ya da tasarımcının kendi anlayışına göre biçimlendirilmesi ve böylelikle tüm sorunlara yanıt bulunabileceği yanılsaması, gerçekçi olmamak ya da fazla otoriter olmakla eleştirilmenin ötesinde mekan organizasyonunun mesleki güvenilirliğini yitirmesine yol açtı. Kenti bir "makine" gibi gören anlayış, rasyonel ya da evrensel anlamda iyi olanın üretimini farklılıkları dışlamaya, bilimsel ve teknik yardımla hiyerarşik ve sağlıklı bir düzen getirmeye endekslediği, ancak sosyal süreçler bu çerçevenin dışına çıkarak giderek öngörülenin neredeyse hep karşıtını ürettiği için, bu süreçlerin arakesitindeki mekan da aynı güvensizlik ve belirsizlik ortamında varolmaya başladı. Kentin açmazlarının teknik değil, sosyal ve kültürel içerikli olmasının gözardı edilmesi ve Aydınlanma ilkelerine temellenen pozitivist bilim ve teknik anlayışla çözümlenebileceğine inanılması bilimsel alandaki başarısızlığın ifadesi idi. Bu doğrultuda gelecek kurgusunun yeniden yapılandırılması için ilk amaç çerçevesi bu

güven ortamının yeniden kazanılmasının yollarını aramak olmalıdır. Bu iki yönlü bir kazanımdır.

i. öncelikle benimsenen bilim anlayışının pozitivist kanaldan pro-determinist (Frank, Öner, 1995) bir kanala yönelmesi ve böylelikle sadece görülenin ve olanın değil, olabilecek olanın da öngörüldüğü bir süreç tarif edilmesi gereklidir. Benimsenmesi gerekli yeni kanal, sosyal ve kültürel yapılanmaların ekonomik yapılanmalar altında ezilmeyeceği bir çerçevede ilerlemelidir.

ii. mesleki etik anlayışının gelişmesi ve böylelikle tasarım eyleminin salt kültürel çeşitliliği dışlayıcı ve sosyal eşitsizlikleri yaratıcı değil, aynı zamanda doğal alanı da sömürücü olan küreselleşmenin ve ekonomik temelli yaklaşımların "araçsallaştırdığı" konumundan kurtarılması gereklidir.

Modernist sürecin bir makinenin işleyişi ile özdeş tuttuğu ve teknik olarak kurguladığı "kent" modelinin meşruiyetini kaybetmesi ile kentsel tasarım, mimar ve plancılar da, hiç de tesadüfi olmayan bir şekilde güven kaybına uğradıkları için, ilk aşama güvenin geri kazanımının bir hedef olarak belirlenmesi ve çıkış yollarının benimsenen bilimsel paradigma üzerinden olması gerektiğinin bilinç düzeyine çıkarılmasıdır.

2. Misyon: Disiplinler Arası İlişkilerin Yeniden Kurulması

Bilimsel düzlemdeki kriz ortamı mekan organizasyon bilimleri olarak planlama, kentsel tasarım, mimarlık ve peyzaj mimarlık alanlarının kendi içlerindeki ilişkilerde, diğer taraftan da bir üst düzlemde sosyal bilimlerle olan ilişkilerde yeni bir yapılanmayı gerekli kılmaktadır. Ne mimarinin, ne de planlamanın salt teknik bir eylem olarak düşünülemeyeceği artık ortadadır. Bu anlamda disiplinler arasında da "karşılıklı anlayışa" temellenen ve etkileşimsel boyutun gözardı edilmediği bir bilimsel çerçeve benimsenmek zorundadır. Daha önce de değinildiği üzere, soruların yanıtlarının salt tek bir bilim alanının sınırları içerisinde kalınarak yanıtlanamayacağı gerçeği, farklı bilimler arasındaki köprülerin işler hale getirilmesini zorunlu

kılmaktadır. Bu durum kentsel tasarım eylem alanı için daha da kritik bir öneme sahiptir, çünkü kentsel tasarım zaten orijini itibariyle bir köprünün ta kendisidir. Mimarlık ile planlama ve peyzaj planlama/mimarlığı alanları arasında sıkça değinilen "köprü" misyonuna bu sefer bir başka misyon daha eklenmektedir. O da sosyal, politik ve kültürel süreçlerle olan organik bağları nedeniyle, sosyal bilimler alanı ile mekan organizasyon bilimleri arasında eşdeğerli ve eşzamanlı bir başka köprü kurmasını içerir. Kaldı ki, bu rol planlamanın daha üst söylemsel sorgulamalara girmesi gerektiği ve daha iletişimsel bir düzlemde tartışılmaya başladığı koşullar altında daha da kritik bir önem taşır. Kentsel tasarım bir taraftan kent planlamanın çizdiği iletişimsellik kanalını benimseyerek süreklilik sağlayacak somut mekansal çözümlemelere yansıtmak üzere tasarım sürecini benimsenen kentsel strateji temeline göre kurgulayacak, diğer taraftan sosyal ve kültürel süreçlere olan duyarlılığını tasarım sürecindeki katılımcı ve bilgilendirici yaklaşımlarıyla donatacaktır. Bu açıdan hem teknik, hem de sosyal-kültürel bağlamda bilimsel olarak donatılmış olması gerekliliği esas kabul edilecektir.

Bu yeni misyonun anlamı kentsel tasarımı artık salt fiziksel mekan temelli ve teknik bir anlayışa indirgeyen bakış açısının terkedilmesi gerektiğidir. Planlama kentsel strateji planları ölçeğinde ana çatıyı belirlerken, kentsel tasarım da salt mekansal tasarım ölçütlerini kurgulamakla uğraşmayacak, bu teknik eylemin çok ötesinde o mekanın sosyal, kültürel, ekonomik ya da politik geleceğini "kamusal mekan" oluşumu üzerinden kuracaktır. Kuşkusuz oluşturulması hedeflenen bu kamusal mekan bir "yer hissinin" yaratılmasına yarayacak ve ayrıca yaşam kalitesini "dışlamayı dışlayarak" artıracaktır. Bu anlamda tıpkı planlama gibi, farklı bir bilimsel süreç tarif edilmesi gereklidir.

3. Misyon: İletişimsellik Temelli Yeni Süreç Tarif Edilmesi

Brown'un (1999), Healey (1997) ve Sandercock'ın (1998) modellerine dayalı olarak "açık, interaktif ve içerici" şeklinde tarif ettiği tasarım sürecine gereksinim, tüm kavramların ve bilimsel ele alışların kayganlaştığı bir zemin için kaçınılmaz hale gelmiştir. Kentler ve kültürel oluşumlar okunması ve deşifre edilmesi gereken birer "metin" olarak görülmeye başladıkça ve sadece mekan ile uğraşan tasarım ve

planlama alanlarındaki meslek kişileri değil, sosyal bilimler alanında da örneğin kültürel antropologlar kenti ve kültürel oluşumları yorumlamak üzere edebi eleştirelliğe yöneldikçe, kentin okunabilirliği üzerindeki tartışmalar da giderek artmıştır. Nitekim 1950'li ve 1960'lı yıllarda ön plana çıkan strüktüralizm, semiyoloji ya da dilbilim gibi alanların giderek mekansal olan üzerinde yansıma bularak Jacques Derrida'nın da etkisiyle kentsel tasarım ve mimarlık alanlarında dekonstrüktivist yaklaşımları[98] ön plana çıkarması bu anlayışa dayanır. Benzer şekilde kentin tekrar net ve okunabilir bir metin haline gelmesi için kentsel tasarım çözümlemelerini ve postmodernist yaklaşımları çıkış noktası olarak gören Avrupa geleneğinden gelen Marc-Antoine Laugier'in (Ellin, 1996, s.10) ya da kenti okunabilir hale getirilmesi konusunda yine "metin" metaforuna yönelen ve Amerikan geleneğinden gelen Paul Goodman, Kevin Lynch ya da Jane Jacobs'ın (ibid, s.45) aynı noktada kesişmeleri boşa değildir.

Geleceği dekonstrüktivist bir kolaj üzerinden kurmadan kenti ve mekanı bir metin olarak okumanın faydalarını içerecek bir kurgu oluşturulabilir. Nitekim etkileşimsel ve iletişimsel süreç alternatif bilgi olarak tarif edilen bu informal bilgi kategorilerinin de dahil edilmesini içerir. Bir başka deyişle, iletişimselliğe ve ortaklaşa tasarım / planlamaya karşılık gelen sürecin ilk aşamasını alternatif bilginin meşruiyetinin sağlanması oluşturacaktır. *"Tartışmalar, melodiler, formüller, haritalar, ve resimler bakılacak resim ya da düşünce değil, onun yerine birer metindir; tıpkı geleneklerin, sarayların, teknolojilerin ve sosyal formasyonların olduğu gibi"* (Geertz'den aktaran Ellin, 1996, s.255). Daha önce de değinildiği üzere müzakereci planlama modelinin savunucusu Forester da (1993) benzer şekilde alternatif bilginin önemine değinmekte, anılara, öykülere, pratik deneyimlere bu nedenle yönelmektedir. Sonuçta, kentin bir metin olarak okunması bir taraftan farklı deşifrasyon süreçlerini devreye sokarken, diğer taraftan birer metin olarak devreye giren bireysel bilgilerin sonraki aşamalarda tasarım sürecine dahil olabilecek aktörler haline gelmesine olanak tanıyacaktır.

---

[98] Dekonstrüktivist anlayışa göre bireysel yaşamlar, tüm kültürel oluşumlar, yapılar ve kentler, hepsi birer "metin" olarak okunurken, bu metinler birbirleriyle çakışacak şekilde karışık bir örüntü içerirler (Barthes'ten aktaran Ellin, 1996, s.254) ve sonuçta postmodern söylemin asal özelliği olarak tarif edilen kolajları oluştururlar. Kentsel oluşumda da aynı kolaj gündeme gelir.

Ayrıca bu okuma süreci Friedman'in (2000) deyimiyle bir sosyal öğrenmeye karşılık gelecektir. Karşılıklı bir öğrenme modelinin ifadesini barındıran bu süreç kuşkusuz iletişimsel kurgu için, katılım koşulları için, etkileşime olanak tanınabilmesi için ön koşul sayılabilir. Bu süreç aşağıdan yukarıya doğru giden bir sürecin de ilk aşamasını oluşturur.

Diğer taraftan bu süreç politik zeminden soyutlanamaz. Günay'ın (1999) *"kentsel tasarım bir kamu politikasıdır"* şeklindeki önermesinin ardında da bu düşünce yatar. Üstelik çağdaş kentsel tasarımcıların apolitik tavırları onların anti-avangart olarak suçlanmalarına bile neden olmuştur (Harvey, 1989, s.76). Kentsel tasarım müdahalelerinin bireylerin yaşamları üzerinde çok çeşitli etkileri olması kaynaklı olarak kentsel tasarım eylemi politik bir içeriğe bürünür. Bir başka deyişle, kentsel tasarımın salt teknik bir tasarım ölçeği olarak görmeyi dışlayan ve kent planlamanın kaçınılmaz bir devamı olarak gören bu düşünce, kuşkusuz kentin sosyo-kültürel süreçleri ile olduğu kadar politik süreçleri ile de doğrudan ilgili olmak durumundadır. Bu ise onu kamusal politika zemininin tam da ortasına taşır. Tasarımın geleceğinin iletişimsel paradigmada aranması da bu yüzdendir. Kentsel tasarımın politik bileşenlerinin reddi ise varolan eşitsizlik ortamının artırılmasına katkıda bulunmaktan başka işe yaramayacaktır (Harvey, 1989).

4. Misyon: Yeni Mekansal İlkelerin Tarif Edilmesi

Postmodernizmin çerçevesini çizdiği koşullar her ne kadar modernist ilkelerle biçimlendirilmiş mekanlara birer tepki olarak gündeme geldiler ve tarihselliğe, yerelliğe, estetiğe, çeşitliliğe, insan ölçeğine, süslemelere, renklere, düzenin karşıtı garipliklere, karma-kullanımlara, kamu alanlarının değerinin bilinmesine, yeni tipolojilere, morfolojilere, farklı katılımcıların devreye girdiği mimari üretim modlarına "geri dönüşü" (Ellin, 1996) somut olarak gerçekleştirdiyseler de, geleneksel süreçlerin ürünü olarak benimsenen bu ilkelerin yeni paradigma değişimiyle birlikte bir adım öteye taşınması gerekliliği vardır. Çünkü hem (Bölüm 2.1.2.1 kapsamında detaylarıyla tartışıldığı üzere) kentsel tasarıma konu olan mekanlar modernist ilkelerle tasarlanan Aydınlanma dönemi mekanlarına göre

postmodernizmin yanıt bulamadığı açmazları somutlaştırmışlar, hem de mekana odaklanarak süreci değil, sonucu ön plana almışlardır. Tasarım ilkeleri belki farklılaşmıştır ama süreç hala aynıdır. Bu ise örneğin kitsch mekanların yaratılmasının, sanayi-sonrası toplum bağlamının sanayi-öncesi mekansal düzenlemelerle örtüşmemesinin, tüketime endeksli tasarımların, kendi içine kapalı tasarımlarla gelen kompartmanlaşmanın ve biçimselliğin ön planda olduğu yapay-görsellikle bezenmiş mekanların oluşumunun nedeni olmuştur.

Oluşturulması gerekli yeni mekansal ilkeler ise süreci ön plana alan "diyalog mekanı"nın yaratılma olasılıklarını bünyesinde barındırmak durumundadır. Buna göre süreç hiyerarşik tavrı dışlayan ve sivil topluma açık bir kurguya temellenmelidir. Buna göre,

- tasarımın kent içinde hiyerarşik bir tavırla salt vitrin alanlarına ve prestijli mekan oluşumuna endekslenmeyerek, kentin "öteki" alanlarını da ilgi alanı içine katmasının,
- tasarımın sivil toplumdan gelen alternatif bilgiler doğrultusunda yerel olanın gereksinimlerine duyarlı olmasının,
- toplumun bireylerinin görüşlerine açık bir tartışma ortamının tasarım sürecini desteklemesi ile yerel inisiyatifin potansiyel desteğinin alındığı ve örneğin geleneksel alanlarda yerel üretimin aktif olarak devreye sokulduğu bir yerellik anlayışına dayanmasının,
- mekanın yanılsamalarla / imajlarla donatılmaması, yani gerçek olmasının,
- kompartmanlaşmaya hizmet etmemesinin,
- tasarımın estetik adına, işlevsiz biçimselliklerle donatılmamasının,
- kamu alanlarına ilişkin müzakere zemininin kentsel-kültürel mekanın yaratılması gerekliliğine dayalı bir toplumsal bilinçlenme oluşturmasının,
- diyalog ortamının tasarım üzerinden ekolojik bilinçlendirme konusunda da bilgi alışverişine olanak sağlamasının,
- tasarımın tüketim temelli arayışlara araç olmamak üzere, hedeflerini yerel-sosyal bağlam üzerinden kurması ve bunun diyalog ortamı üzerinden yerel destek almasının sağlanmasının,

- yaşanabilirlik kriterlerinin toplumsal konsensüs aracılığıyla tespit edilmesinin, ve
- bilimsel desteğin olasılıkçı determinist kanaldan alınması, böylelikle geleceğin tüm alternatiflerine eş değer verilmesinin

mümkün olabileceği düşünülmektedir. Çerçevesi bu şekilde çizilebilecek yeni paradigmanın kuşkusuz potansiyel özellikleri ve risk alanları anlamında da irdelenmesi gereklidir.

5.1.2.1 Dönüşen Tasarım Kurgusuna İlişkin Potansiyeller

Gerek mekan organizasyon bilimleri genelinde, gerekse de kentsel tasarım eylem alanı özelinde, önerilen yeni paradigma değişiminin günümüz koşullarından destek aldığı birtakım potansiyellerden sözedilebilir. Bunun için öncelikle Üçüncü ve Dördüncü bölümlerde sorgulanan uluslararası, ulusal ve yerel deneyimler içerisinden çıkarılabilecek potansiyeller belirli bir olanak deposunun çerçevesini çizebilir. Bu olanaklar deposu kentsel tasarımın paradigma değişimi sonrasında sahip olacağı ve bir önceki başlıkta irdelenen misyonlar açısından değerlendirilebilir. Nitekim mevcut sistemin potansiyellerinden yararlanılarak çizilen olanak çerçevesi aynı zamanda önerilen paradigmanın gelecek potansiyellerini de sergileyebilecektir.

Buna göre mevcut sistemin potansiyelleri aşağıdaki şekilde irdelenebilecektir:

1. ***Misyon: Mesleki Güvenilirliğin Geri Kazanılması***

- **Kent yöneticileri**nin kentsel tasarım konusundaki **bilinç** düzeyleri mesleki etik temellerinin kurulması ve korunması anlamında önemli bir veri olarak kabul edilebilir.
- Kentsel tasarımın **"ahlaki boyutu olan bir tasarım"** olarak adlandırılması, bilimsel yapılanmanın da aynı etik çerçevede kurgulanmasını gerektirecektir.
- Sadece mesleki anlamda değil, kentsel mekanların da **güven** ortamına dönüşmeleri konusunda artan bir kamuoyundan sözedilebilir.
- Mekana politik fayda temelli yaklaşım biçimlerinden, her iktidar değişimi ile kentsel projelerin de değiştirilmesinden, kentlerin ciddi boyutlu sorunlar içermesinden ve kentsel muhalefetin yerel yönetim uygulamaları üzerindeki etkisizliğinden kaynaklanan (Yerel Sivil Bakış) **"yakınma"**ların sivil bakış **güveninin yitirildiğinin göstergesi** olarak görülebilir.
- Planlama ve mimarinin estetik kaygılardan uzaklaştığı şeklindeki yargının (Yerel Sivil Bakış) **meslek kişilerine inançsızlık** duyulmaya başladığını kanıtlamakta ve bu açıkça ifade edilmektedir.

2. *Misyon: Disiplinler Arası İlişkilerin Yeniden Kurulması*

- Kentsel **kimlik** üzerinde düşünülmeye başlaması farklı bilimsel alanların çözüm yöntemlerinin biraraya getirilmesini sağlayacaktır.
- **Paradigma boşluğu**nun bilimsel yeniden yapılanma anlamında daha esnek bir ortam yaratacağı öne sürülebilir.
- Kentsel tasarımın (örneğin Amerika deneyiminde) ayrı bir **disiplin** olarak kabul edilmesi üstlenebileceği mekansal sorumlulukların yelpazesini genişletmektedir.
- Eylemin bir **toplum tasarımı** olarak görülmesi (Amerikan + Avrupa deneyimi), disiplinler arasında **köprü** oluşturma görevini daha da kaçınılmaz temellere oturtmaktadır.
- **"Kentsel tasarım master planı"**na sahip kentlerin varlığı, eylem alanının disiplinler arasındaki konumunu pekiştirmekte, dolayısıyla yeniden yapılanmasını zorunlu kılmaktadır.
- Kentleşme Enstitüsü (Fransa örneği) ya da Kentsel Gelişim Kuruluşları (Britanya Ailesi örneği) türünden **kurumsal yapılanmaların** otoriter bir kurgu dışlanarak **sivil oluşuma destek verici bir örgütlenme** ile gerçekleştirilmesi farklı yerel deneyimlere örnek olabilecektir.
- Kentsel alt parça tasarımlarının **planlamaya veri** olma beklentisini oluşturduğu örneklerin bulunması (İzmir Liman Bölgesi Kentsel Tasarım Yarışması örneği) hem planlamanın, hem de kentsel tasarımın yeni bir zemine ihtiyacı olduğunun koşullarını hazırlamıştır.

3. *Misyon: İletişimsellik Temelli Yeni Süreç Tarif Edilmesi*

- Kentsel tasarım projelerinin **kısa vadede** uygulanabilir olmaları iletişimsellik temelli sürecin örgütlenmesini kolaylaştırabilir.
- Kültür başkentleri oluşumu kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması için gerekli süreçleri devreye sokarken, sosyal - kültürel etkileşimi ve kültürel çeşitliliği artırıcı bir sistemde daha üst düzeyde bir **katılım**a da olanak tanınabilecektir.
- Kentsel tasarımın bir **politika tasarımı** ile özdeşleştirilmesi iletişimsel düzlemde gerçekleştirilebilirliğini artıracaktır.
- **Kamusallığın** önemli olduğu kabulü, katılım olanaklarının uygulama süreçlerine dahil edilmesini kolaylaştırabilir.
- Deneysellik içeren, işbirliğine olanak veren, bilgi-temelli ve gelecek yönelimli bir eylem olması, kentsel tasarımın iletişimsel modellere karşı **esnek** olabileceğini (Amerikan deneyimi, Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Projesi örneği) ifade etmektedir.
- Sivil toplum kuruluşlarının (İngiltere örneği / Urfa örneği) süreçteki **aktif** rollerinin iletişimsel paradigmanın temel desteğini oluşturacağı düşünülebilir.
- Sivil örgütlenmenin **devlet ile ilişkileri düzenleyici bir güç** olarak ele alınmasının yukarıdan aşağıya işleyen süreci eşdeğerlikli olarak çift yönlü bir yönelime çevirebileceği düşünülebilir.

- Kamu ve özel sektörler arasında görülen **ortak çalışma deneyimleri** (İngiltere + Fransa örnekleri), katılım ve iletişimsellik temelli yeni örgütlenme modellerini kolaylaştırabilecektir.
- **Yerel içerik vurgusu** sivil inisiyatifin önemini artırmaktadır.
- Sivil kuruluşların "kamusal olanın tasarımına ve yönetilmesine ilişkin **çok-disiplinli bir yaklaşımın değeri** ve bu yaklaşımın geliştirilmesinin önemi konusunda özellikle durması" farklı yerel deneyimler için örnek oluşturabilir. (İngiltere Örneği)
- **Medya organlarının** kullanılması kentsel tasarım projelerinde izlenen aşamalara ve kamu katılımının nasıl sağlanabildiğine ilişkin bilgilendirmeler yoluyla kentsel/mekansal konulardaki bilincin artırılmasına katkıda bulunabilir.
- Kentsel tasarım **yarışmalarının katılımı artırıcı niteliği** (İspanya, Antalya, Ankara ve İzmir yarışma örnekleri) önemli bir başlangıç aracı olarak düşünülebilir.
- **Seçim programlarının** mekansal gelişimi **kontrol** edici içeriği (Almanya örneği) belirli bir sivil inisiyatif oluşumu ile desteklendiğinde örnek bir yapılanma olarak düşünülebilir.
- Kamusal projelere karşı **zorlu bir muhalefet süreci** (Almanya örneği), kamusal yararın dışına çıkan projelerin önerilmesinde caydırıcı etki bırakabilecektir. Aynı şekilde planlama sürecinde **temyizin** önemi (Britanya Ailesi örneği) kamusal denetimi artırmaktadır.
- Kentsel konulara katılım, kentsel tasarımın **politik bir eylem** olma misyonu taşıdığının kabul edilmesi, sorunların işbirliği ile çözülmesi, ve bu yolla kamu bilincinin yaratıldığı örneklerin varlığı (Avrupa deneyimi), yerel deneyim için örnek oluşturmaktadır.
- İmar izinleri konusunda gelişen **müzakere pratiği** (Britanya Ailesi örneği) farklı yerel deneyimlere örnek oluşturacaktır.
- Karar verme süreçlerinde **çok parçalı bir sistemin** (Britanya Ailesi örneği) ve yetkilerin desantralizasyonunun (Napoliten Aile örneği) sivil toplumsal katılıma endekslenerek iletişimsel zemine taşınması mümkün olabilecektir.
- **Girişimci ve yatırımcıların kamu inisiyatifi** tarafından **denetlenmesi** (Napoliten Aile örneği) kamusal faydanın korunmasını sağlayabilecektir.
- İletişimsellik kurgusunun salt kamu ile devlet birimleri arasında değil, **farklı kurumsal yapılanmalar arasında** da kurgulanması (German Ailesi) süreci hızlandırabilecektir.
- Konsensüs geleneği ve **danışmanlık sisteminin** aktif ve tutarlı bir çerçevede geliştirilmesi (İsveç örneği) katılım koşullarını güçlendirecektir.
- Kentsel yarışmalarda kentin geleceğine ilişkin olarak birçok **farklı/muhalif görüşün** gündeme gelmesinin, gelecek senaryolarına ilişkin tartışma ortamı hazırlamış olması, iletişimsel bir sürecin başlangıcı olarak değerlendirilebilir.
- Her ne kadar zamana yayılmış bir sürece denk gelse de tasarımcının bir medyatör görevi üstlenerek **farklı aktörlerin** sürece katılmasını sağladığı örneklerin bulunması (Eyüp – İstanbul ve Urfa örnekleri), iletişimsel planlama ve tasarımın gerçekleştirilme koşullarını hazırlamaktadır.
- Değişken ve hızlı bir mekansallaşma sürecini gerektiren "dünya kenti olma" hedefinin kaçınılmaz olarak **esnek ve dinamik bir planlama ve tasarım**

süreci gerektirmesinin (İstanbul Ticaret ve Alışveriş Merkezleri örneği) iletişimsellik çerçevesi ile örtüştüğü düşünülebilir.

- Mimarlar Odası ya da Baro gibi kimi sivil toplum örgütlerinin muhalif eylemlerini hukuki sürece aktarılabilmiş olmalarının (Bursa Yeşilşehir + Antalya örnekleri), iletişimsel planlama ve tasarım sürecinde aktif rol oynayacak olan **sivil inisiyatifin paradigma değişimine hazır** olduğu sinyalini verdiği düşünülebilir.
- Tasarımın politik söylemle bütünleştirilmeye ve katılımın sağlanmaya, bireylerin sivil bir toplum kuruluşu altından biraraya getirilmeye çalışıldığı ve bunun **yeni bir uygulama modeli** geliştirdiği çabalara yerel ölçekte rastlanıyor olması (Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Projesi örneği), iletişimsel planlama ve tasarım olanaklarının potansiyel olarak yerel'in içinde olduğunu ifade etmektedir.
- Kendi kendilerini finanse edebilme araçlarını geliştiren projelerin varlığının (Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Projesi örneği), sivil inisiyatifin **örgütlenme** anlamında olumlu potansiyel içerdiğini ifade ettiği düşünülebilir.
- Uzlaştırıcı plancı / tasarımcı örneklerinin (Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Projesi ve Urfa Tarihi Kent Merkezi Projesi örnekleri) iletişimsellik temelli süreçte **medyatör plancı** rolünün nüvelerinin toplumsal olarak varlığına işaret ettiği söylenebilir.
- **Muhalif görüşler**in varlığının **projenin yönlendirilebilmesinde katkısı** olduğu somut örneklerle (Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Projesi ve Urfa Tarihi Kent Merkezi Projesi örnekleri) kanıtlanmıştır.
- Çok sayıda **sivil** ve **kamu** kuruluşunun katılımı **koordine edici** bir kimlikle **aktif** olarak organize edilmesinin **toplumsal olarak benimsenmiş projeler**in oluşumunda etkin olması ve toplumu **motive** etmesi (Urfa örneği) yeniden yapılanma sürecini desteklemektedir.
- Rekreasyon ya da yaya mekanlarında ticari düzenlemelere odaklanma düzeyinin (İzmir örneği) **müzakere süreçleri** yoluyla kamusal ağırlıklı düzenlemelerin ağırlıklı olduğu bir yöne doğru çevrilebileceği düşünülebilir.
- Yaya mekanları ve meydanların (İzmir örneği) **sosyal mesafeleri azaltıcı mekanlar** olarak tasarlanmalarının iletişimsel bir süreç sonrasında mümkün olabileceği düşünülebilir.
- Alışveriş merkezleri, yaya mekanları ve meydanların (İzmir örneği) **farklı kültürel kimlikleri** ve **kalabalıkları barındırıcı** özelliklerinin kamusal olarak değerlendirilmesi yine iletişimsel düzlemde değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.
- Kentsel bilgilere ilişkin tabana yayılmayan bilgiden ve Hemşehri İşleri Merkezi tarzı kurumların işlevsizliğinden **yakınma** (Yerel Sivil Bakış), **katılım isteğinde olup iletişimsellik ortamını bulamayan bir toplumsal yapının** ifadesi olarak düşünülebilir.
- Kentsel muhalefetin yerel yönetim uygulamaları üzerindeki etkisi konusunda duyulan **inançsızlık** (Yerel Sivil Bakış), kentsel iletişim ve katılım konusundaki **yapılanmanın çok güçlü temellere oturtulması** gerekliliğinin altını çizmektedir.
- **Sivil inisiyatif**lerin zaman zaman yeterince ses getiremediğinin düşünülmesine karşın, kentlilerin kendilerini kentlerine ait hissetmelerine katkı koyacak ve kentlinin sesi olacak kuruluşlar olarak işlev görebilecekleri

(Yerel Sivil Bakış) yargısının katılıma ve iletişimselliğe doğru **potansiyel bir destek** oluşturduğu söylenebilir.

4. *Misyon: Yeni Mekansal İlkelerin Tarif Edilmesi*

- Millenyum projeleri tarzı projeler simgesel olarak kentsel imaja katkıda bulunarak, kentsel mekanın **sanatsal** içeriğinin artmasını sağlarken, toplumsal olarak bu katkının gerekliliği de **toplumsal bilinç düzlemi**ne çıkarılabilir.
- Kentsel kültürel mekan oluşumunda millenyum projeleri tarzı projelerin **teşvik edici etki**sinden sözedilebilir.
- "The New Urbanism" olarak adlandırılan ve kentleri daha kompakt olarak kurgulayan mekansal modellerin benimsenmesinin, **ekolojik fayda** sağlayabileceği ve **toplum bilinci**ni yeniden canlandırabileceği sıklıkla ifade edilmektedir.
- Tasarım politikalarına ilişkin **doküman**lar hazırlanması (*Urban Task Force, Good City Guide* – İngiltere örneği), **yeni süreçleri**n benimsenmesinde yol gösterici olabilir.
- Kentsel gelişimde çevresel, sosyal konuların ve kollektif değerlerin vurgulanmaya başlaması **yeniden yapılanma talebi**ni yaratmıştır.
- **Kentsel yenileme**ye ilişkin artan ilgi, bir taraftan kentsel mekanların sağlıklaştırılmasını teşvik ederken, diğer taraftan sivil inisiyatifin devreye girmesi ile otoriter süreçlerin bu tür yenilemeler yoluyla mekansal / sosyal eşitsizlik yaratmamalarının denetlenebileceği düşünülebilir.
- **Karma kullanım modeli** üzerindeki vurgunun artması, kentler içerisindeki etkileşim/iletişim düzeyinin artırılma isteği olarak yorumlanabilir.
- **Yaya düzenlemeleri** ağırlıklı mekansal düzenlemelere yönelik talebin kamusal alanların artmasını, dolayısıyla **kentsel iletişim mekanları**na daha fazla önem verilmesini sağlayacağı açıktır.
- Kentsel tasarımda **konsensüs** oluşan "erişilebilirlik artışı, mekanın daha iyi okunabilirliğinin sağlanması, geçiş öncelikleri, karma-kullanımın teşvik edilmesi, kalite artırıcı hizmetlerin önemi" (İngiltere örneği) türünde konular gelecek **mekansal ilkeler**in çerçevesinin çizilmesine yardımcı olacaktır.
- **Kentte yaşama gururu** ("civic pride"/Avrupa deneyimi) öncelikle kavramsal olarak toplumsal zemine taşınabilecek, sonrasında bu hedefe gidecek araçlar konsensüs yoluyla tespit edilebilecektir.
- Belirli konularda **sivil inisiyatif** kullanabilecek **üst ölçekli bölgesel oluşumlar** (Napoliten Aile örneği), bölgesel stratejik gelişim ve denetimin otoriterlik zemininde işlemesinin getireceği açmazlara engel oluşturabilir.
- Kentsel gelişimlerin ağırlıklı olarak **üst ölçekli parça projeler** üzerinden gerçekleşmekte olması (Fransa örneği) kentsel tasarımın gerçeklik düzlemini sağlamlaştırmaktadır.
- Kentlerin küreselleşme koşulları altında "çağdaş bir imaj"a olan gereksinimlerinin kentsel tasarım eylemi aracılığıyla karşılanma istemi, **"yaşanabilirlik"** kriterlerine temellendirilerek, bir taraftan kentsel kimliğin, bir taraftan da kamusal kültür mekanlarının oluşumuna yarayacak şekilde yönlendirilebilir.

- Kentsel tasarım eylemlerinin bir metropoliten kentin **vizyon**unu oluşturabilecek düzeyde kapsamlı bir yaklaşım olarak görülmesi, eylemin üzerindeki sorumluluk alanını artırmakta, dolayısıyla yeniden yapılanmanın gerçekleştirilmesi daha da asal hale gelmektedir.
- Kentsel tasarım projelerinin **kentin dinamiklerini doğrudan etkileyici** bir rolü olması, kentsel gelişimin **dolaylı ve kısmi kontrol**ünün mümkün olabileceği anlamına gelebilir.
- Postmodernizmin modernizme eleştiri olarak getirdiği çözüm kanalları arasında örneğin tarihselliğin yaygın kabul gören bir mekansal ilke olması, **tarihsel** nitelikli alanların **yeniden canlandırılması**nda önemlidir (Eyüp-İstanbul örneği).
- Finans odaklı kentsel yapılanmaların **mekansal kaliteyi artırıcı** etkilerinin (İstanbul Ticaret ve Alışveriş Merkezleri, Antalya Kaleiçi ve İzmir Alışveriş Merkezleri örnekleri), iletişimsel kentsel tasarım **müdahale**si ile kamu yararını artırıcı **kentsel iletişim alanları** oluşumu için değerlendirilebileceği düşünülebilir.
- Kamusal mekanlar olarak meydanların artan öneminin (Bursa Kent Meydanları örneği) **temsilsel niteliğ**in de gözönünde bulundurulmasıyla geleceğe taşınması, mekanın kamusal nitelikli kullanım düzeyini değiştirecektir.
- Mekansal tasarım ilkelerinin **insan ölçeğ**ine temellendirilmesinin (Bursa Kent Meydanları örneği), günümüz kentsel mekanlarının arayışında olduğu korunaklı ve cazip olma koşullarını sağlayacağı düşünülebilir.
- Kentsel tasarım pratiğine, turizm ve kültürel gelişimler temelli olarak **öncelik** tanınan örneklerin bulunması (Antalya Kentsel Gelişim örneği) yeni ilkesel düzlemler üzerinde tartışılması gereğini desteklemektedir.
- Hızlı değişim / dönüşüm sürecinin **geleneksel tasarım/planlama pratiğinin yetersizliğ**ini kanıtlamış olduğu (Antalya Kaleiçi örneği) ve böylelikle daha esnek ve dinamik bir tasarım süreci yaratacak olan yeni bir **paradigma değişiminin koşulları**nın hazırlanmış olduğu söylenebilir.
- **Sivil mimarlık** elemanlarının tasarım sürecinde etkin bir şekilde değerlendirilmiş olmasının (Urfa örneği) sürece esnek bir uygulama olanağı vermekte olduğu yeniden yapılanma sürecinde de veri olarak kabul edilebilir.
- **Rekreasyon alanları**nın kentsel örüntü içerisinde dinlenim, sosyal, kültürel ve ekolojik boyutları anlamında değerlendirildiğinde (İzmir örneği) birer kentsel iletişim mekanına dönüşme olanakları anlamında gelecek tasarımında **öncelikli kentsel parçalar** arasında yer almaları gerekmektedir.
- **Yaya mekanları**nın birer **kültürel/sanatsal aktivite alanı** olarak da görülmelerinin (İzmir örneği) gelecek tasarımında daha da **teşvik** edilerek değerlendirilmesi gerekmektedir.
- **Alışveriş merkezleri**nin yaygın ilgi görmeleri (Yerel Sivil Bakış), rekreatif ve kültürel kullanımlarla desteklenebiliyor olmaları, yüksek kullanım yoğunluğuna sahip olmaları, kolay erişilebilirlikleri ve kalabalıkların biraradalığını sağlamaları (İzmir örneği) açılarından ve gelecek tasarımında tüketim odaklı olarak sergileyebilecekleri kullanım yelpazesine rağmen **kamusal niteliklerinin artırılması**nın sağlanabileceği düşünülebilir.
- Üretilen kentsel çözümlerin **ekonomik kazanç odaklı** gerçekleştirilmesinin diğer gereksinimlerin (yeşil alan gereksinimi, kültürel faaliyetler vs.) önüne

geçmesi şeklindeki yargının (Yerel Sivil Bakış) gelecek tasarımında gözönünde bulundurularak daha **kamusal ağırlık kazandırılmasını** içeren ilkelere veri oluşturduğu düşünülebilir.

5.1.2.2 Risk Alanları

Potansiyelleri toplumsal alan içerisinde hazır ve değerlendirilmeyi bekleyen bir çerçevede varolmakla birlikte yeniden yapılanmanın birtakım risklere sahip olduğu da gündeme gelen tartışmalarda dile getirilmektedir. Bu tartışmalar aşılması gerekli iki türlü açmaz olduğunun sinyallerini vermektedir.

i. İletişimselliğin ve katılımın sağlanabilmesine ilişkin açmazlar:

İletişimsel planlama kuramının özellikle Habermas'ın iletişimsel eylem kuramından kaynaklanması ile getirilen eleştiriler, ağırlıklı olarak Habermas'ın görüşlerine bir karşı görüş olarak ifade edilmektedir. Habermas'ın görüşlerini aktarırken iletişimsel eylemin bir anlayış düzeyine, söylemsel ve kolektif olarak kurulabilen bir iletişimsel rasyonelliğe erişme olarak tanımlandığını ifade eden Pusey (Huxley, 2000, s.370), bunun araçsal eylem/aklın ve stratejik eylem/aklın karşıt noktasında konumlandığını belirtir. Burada araçsal eylem/akıl kişisel olmayan sorunların teknolojik kontrolü olarak (sosyal sorunların teknik sorunlara dönüştürülmesi de dahil olmak üzere) tanımlanırken, stratejik eylem/akıl ile de rekabet eden çıkarlar içerisinde akılcı bir rekabete erişme başarısı kastedilmektedir. Her iki durumda da liberal ve faydacılığa temellenen toplumsal kuramların bireysel rekabeti ön plandadır. Habermas'ın iletişimsel eylem ile tarif ettiği kapsam ise bahsedilen her iki durumun da dışında, çıkar pozisyonlarından ya da stratejik eylemlerden uzakta, dolayısıyla sistemden, formal ekonomiden ve devletten, ayrıca para ve güç medyasından da uzakta, yani *yaşam dünyası*'nın içerisinden kaynaklanabilecek bir eylemdir. Habermas kamu alanının dönüşümünden, iletişimsellik seviyesine erişmek üzere iletişimsel akılcılığı geliştirmek üzere ideal ifade biçimlerinden, devlet ve ekonomik güç ilişkilerinden bağımsız (liberal burjuva) kamu alanında bu ifade biçimlerinin konumlandırılmasından, özneler-arasılığın potansiyellerine engel oluşturan modernite sorunlarından, ve toplumun sahip olduğu

iletişimsel temelden sözederken kuramını tutarlı bir şekilde kurmakta olduğu kabul edilir (Huxley, 2000, s.371).

Ancak kuramın açmazı da esas olarak iletişimsel eylem ile devlet arasındaki ilişki düzleminden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle iletişimsellik temelli bir planlamanın olabilirlik koşullarına kuşkuyla bakan görüş, planlamanın devlet kurumu ile olan organik ilişkisini sorgulamaktadır (Huxley, 2000, Huxley & Yiftachel, 2000). Mevcut liberal kapitalist planlama sistemleri içerisinde söylemsel bir demokrasiye erişimin kısıtlamaları olmasını planlamanın en büyük açmazı olarak gören bu yaklaşıma göre, iletişimsel planlamanın üzerinde bu açmazların çözümüne ilişkin çok tartışılması gerekmektedir. Bu tartışmaların çözmesi gereken açmazlar ise kuramsal düzleme ilişkin açmazlar ile planlama düzlemine ilişkin açmazlar olarak şöyle sıralanabilir (Huxley, 2000; Huxley & Yiftachel, 2000; Fischler, 2000; Abram, 2000; Best & Kellner, 1998):

Kuramsal Düzleme İlişkin Açmazlar:

- İletişimin kurulabilmesi için gerekli olan *ideal ifade biçimi* konusunda önkoşulu *bireysel netlik* durumu oluşturmaktadır. Ancak bireysel netliğe erişebilmek birçok farklı koşula bağımlı olduğu için *bireysel şeffaflığa erişim mümkün olamayabilir.* Bu ise iletişimin temelini sarsacaktır.
- Sosyal kurumların kontrol ve manipülasyonlar yoluyla bireysel keşif potansiyellerini "çarpıtılabileceği" öngörülmekteyse de, iletişim kuramı bu tür *güç ilişkilerinin* sosyal ilişkiler içerisinde içeriliyor olabileceğini gözardı etmektedir.
- İdeal ifade biçimleri dahilinde erke ve başka maddi parametrelere dayalı engeller aşılmış olsa ve iletişim kurulmuş olsa bile, *konsensüse* erişimi sağlayacak her türlü anlaşmazlığın bertaraf edilebileceği *kesinlik içeremez.*
- İletişimsel eylemin *çıkarlardan* ve *stratejik eylemden* bağımsız olması gerektiği düşüncesi, konsensüsün iletişimselliğin doğası gereği oluşacağı düşüncesine dayalıdır. Ancak bu normatif tavır, bireylerin eşitliğe dayalı bir dönüştürücü diyaloga katılmaları konusundaki *ikna süreçlerinin "stratejik" olma gereğini dışlamaktadır.*
- *Güç* ilişkilerinin salt *sistemle* ve özel olarak da *devlet ve bürokrasinin hiyerarşik yapısı* ile sınırlı olduğu yanılsaması, yaşam dünyası içerisindeki sosyal ilişkilerinin bu tür güç ilişkilerinden soyut olduğunu varsaymaktadır. Ancak cinsiyet, ırk, dil, din temelli farklılıklardan kaynaklanabilecek ezilmişlik koşullarının *"kamusal-olmayan ve sistem-dışı"* bir alanda (*"sphere"*) gerçekleştiğine temellenen bu görüş, iletişimsel eylemi sorunsallık düzeyine taşımaktadır.

- Fraser'ın (1990, aktaran Huxley, 2000, s.373) *"zayıf kamu"* olarak tarif ettiği ve görüş-oluşumunu sağlayacak olan informal ve yarı-formal müzakere forumları olgusunun demokratik karar verme süreçlerinin oluşumunu garanti etmediğini, bunun yerine devlet üzerinde etkili olabilecek ve karar verme süreçlerini yönlendirebilecek görüş-oluşumunun parlamento gibi *"güçlü kamu"* tarafından gerçekleştirilebileceğini belirtir. Habermas'ın iletişimsel kuramı devleti dışlarken, bu oluşumu da dışlamaktadır.

Planlama Düzlemine İlişkin Açmazlar:

- Habermas stratejik eylemi dışlarken, Forester'ın *Planning In the Face of Power* adlı eserinde sözettiği ve Outwaite (aktaran Huxley, 2000, s.374) gibi kuramcılar tarafından desteklenen görüşe göre, birtakım eşitsiz güç koşulları altında plancıların *stratejik eylemde* bulunması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- İletişimsel planlama kuramının pragmatik kanalı ile eleştirel sosyal kuram kanalı arasında çözülmeyen bir gerilim vardır. Çünkü *planlamanın pratik yöntemleri* eleştirel eylem anlamında kısıtlı kapsamlara işaret etmektedir. Forester ve Healey mevcut koşullar altında olası başka pratik çözümlemelerin arayışında iken, bireysel bilgiden ve devletin kurumsal ve düzenlemeci tavrı bağlamındaki kısıtlamalardan bağımsız olarak planlama pratiğine getirdikleri eleştirel analizler bu gerilimi çözmenin yollarını bulmalıdır.
- Plancıların *"eleştirel dostlar ya da danışmanlar"* (Healey 1997; Forester 1993) anlamındaki rollerinin meşruiyet temeline, eşitsiz ve gönülsüz olabilecek planlama forumlarına ve plancıların ilgisiz medyatöre dönüşme olasılıklarına ilişkin sorular yanıtlanmalıdır.
- Plancıların etik, farklılıklara duyarlılık, eşitlik gibi konuları önemseyen iyi nitelikli insanlar olarak kendilerinin ve başka insanların anlayışlarını ve görüşlerini sıradışı bir şekilde çözümleyebilecek meslek adamları olduklarına inanılmaktadır.
- Planlamanın devlet kurumları ve formal ekonomi koşulları altında işleyen pratiğinde demokratik müzakere süreçlerinin olasılığı, kuramsal ve pratik birtakım kavramsallaştırmalar ile sınırlandırılmış durumdadır.
- İletişimsel planlama kuramcıları, kuramı normatif reçeteler üzerinden yapılandırmaktadırlar.
- İletişimsel planlama kuramı, planlamanın evrensel meşruiyetine ilişkin iddiaları bertaraf etmez.
- Planlama kuramcılarının tahakküm ve/veya konsensüs konularındaki iddiaları abartılıdır.

İfade edilen açmazlar ağırlıklı olarak Habermas'ın yaklaşımına temellenmektedir. Ancak iletişimsel kurama getirilen eleştiriler arasında örneğin Foucalt-temelli

görüşler[99], bir taraftan hem planlamanın daha derinlemesine anlaşılmasını ve planlamanın nasıl değiştiğinin farkına varılmasını sağlamakta, diğer taraftan kolektif bir eylem açısından devlet kurumunun varlığını, eşitsizliklerin doğasını, stratejik karar verme süreçlerinin gerekliliğini ve plancı profilinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir (Fischler, 2000, s.365). Birtakım sınırlamalardan bağımsızlaşmasa da iletişimsel planlamanın yeni sorun kategorileri karşısında potansiyel çözüm oluşturabileceği ifade edilmektedir (ibid, s.364). Ayrıca iletişimsel planlama teorisinin açmazlarının esas olarak planlama pratiğinin yeniden konumlandırılması üzerinden çözümlenebileceği de ifade edilmektedir. Bu görüşe göre örneğin Huxley & Yiftachel (2000, s.339) planlama pratiğinin bir devlet stratejisi konumuna yerleştirilmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Diğer taraftan planlamanın kuramsallaştırılması planlama söyleminin dışında konumlanmayı gerektirmektedir, çünkü planlama pratiğinin kurumsal çerçevesi planlama alanı dışından meta-kuramlara başvurulmasını gerektirir (Huxley & Yiftachel, 2000, s.338).

ii. Kentsel tasarımın bir eylem olarak sahip olduğu açmazlar:

Planlama kuramı ve pratiği üzerindeki tartışmalara paralel olarak kentsel tasarım eyleminin yükleneceği rol de kuşkusuz birtakım belirsizlikler içermektedir. Ancak bu belirsizlik ortamı, salt planlama ya da mekan organizasyon bilimleri çerçevesinde kayganlaşan kavramlara ya da pratiklere ilişkin değildir. Kentsel tasarımın kendi içinde de (Bölüm 2.1.3.2.'de değinildiği üzere, Bkz. Tablo 2.10) kuramsal düzlemde ve tasarım düzleminde irdelenebilecek birtakım açmazlar vardır.

Kuramsal Düzleme İlişkin Açmazlar:

- Kentsel tasarımın akademik çevre içerisinde, mimarlık ve kent planlama disiplinlerinin arasında tanımlanamayan kapsamına bağlı olarak farklı şekillerde kabul görmektedir. Kimi yaklaşımlara göre salt teknik ağırlıklı bir içeriğe sahip olması gerektiği belirtilirken, kimi başka yaklaşımlara

[99] Bu görüşün temelinde, planlama söylemsel düzlemde bireyler arası iletişim olarak değil, söylemsel ya da söylemsel olmayan düzlemde bir devlet pratiği olarak görülmektedir. Forester'ın ve Sandercock'ın da tam olarak Habermas'ın ilkelerine teslim olmayan çerçeveleri tavırlarını Foucault'a yakınlaştırmaktadır.

göre sosyal ve politik içerikli sorgulamalardan bağımsız bir tasarım mümkün değildir. Disiplinler arasındaki boşluk doldurulmalıdır.

- Eylemin statüsü ve doğasına ilişkin olarak taşıdığı belirsizliklerin iletişimsel tasarım paradigması koşulları altında ne yönde geliştirilebileceği tartışmasına akademik çevrenin ilgisi (Ellin 1996; Brown, 1999; Hack & Canto, 1984) kısıtlıdır.
- Alanın ayrı bir uzmanlık alanı olarak ayrılması kaynaklı olarak akademik çevreden gelen ilginin azalması, kuramsal çerçeve oluşumunda planlama kuramı ağırlıklı sorgulamaları zorunlu kılmakta, diğer mekan organizasyon bilimlerinin kuramsal çerçeveleri bu anlamda tali konuma taşınmaktadır.
- Mekanın üzerinden dolaylı sorumlu olunması, mekanın otoriter bir tavırla tasarımlanması düşüncesini yansıtmaktadır. Sorumluluğun dolaylı olma durumu iletişimsel tasarım kapsamında değerlendirilmemektedir.
- Eylem alanının tek bir tanımının olmaması konusundaki yakınmalar, alanı teknik bir çatı altında konumlandırmanın ürünüdür. Kentsel tasarımın çoklu tanımları eylem alanının doğası gereği olarak kabul edilmemektedir. Oysa hem eylemin bünyesinde barındırdığı çeşitlilik disiplin olarak kapsama yansıyabilmeli, hem de iletişimsellik temelli kavramsallaştırmalar üstünde daha ileri düzeyde sorgulamalar yapılabilmelidir.
- Araçlardan çok sonuçlarla, süreçten çok ürünlerle, ve prosedürden çok madde ile ilgilenen bir eylem alanı olarak görülmesi, yeniden yapılanma koşullarının tartışılmasını gerektirmektedir. Oysa araçlar, süreç ya da prosedür tartışmaları üzerinde fazla durulmamaktadır.

Tasarım Düzlemine İlişkin Açmazlar:

- Kentsel tasarımın global nimetlerden faydalanma çabasında bir "araç" olarak öne çıkması ve bu projeler üzerinden kentlerin birer sınıf atlama endişesi içine girmeleri ile, ekonomik odaklı bir yaklaşımın egemen olduğu kapitalist küreselleşme koşulları altında sosyal ve politik içerikli bir eylemin hangi sürecin ürünü olarak bir iletişimsellik ortamına oturtulabileceği net değildir.
- Planlama sürecini by-pass geçen bir uygulama süreci, eylemin araçsallık koşullarının piyasa koşullarında meşru kabul edildiğini göstermektedir. Yeni paradigmanın disiplinlerarası ilişkiler konusunda düşünce üretmesi gerekmektedir.
- Özel sektörün kar amaçlı olarak öne sürdüğü tüketim temelli projelerin zaman zaman kamu yararının önüne geçmesi, kentsel kaliteli alanlar yaratıldığı gerekçesiyle sorgulanmazken, iletişimsellik temelli bir mekan organizasyonunda kamusal kültür mekanı oluşumu ön planda yer almak durumundadır.
- Kimi projelerdeki kamu-özel sektör ortaklıklarının, özel sektör lehine çözümlemeler yaratması, yeni paradigmanın kurumsal düzenlemeler anlamında mevcut sistemin "güçlü olan kazanır" mantığını aşacak donanımların oluşumuna olanak tanıması gerekmektedir.

- Büyük kentsel projeler üzerinden ilerleyen pratikte elitist (kimi zaman da tekelci) tavrın egemenlik koşulları oluşturulurken, çeşitliliğe ve katılıma dayalı süreçler dışlanmaktadır.
- Tasarım uygulamalarını destekleyen kentsel tasarım eğitiminin salt teknik alan üzerinden kurgulanmasıyla, sosyal ve politik süreçlerde kentsel tasarımcıların alabileceği rol konusunda bilgi ve tecrübe birikimi bulunmamaktadır.
- Parçacı, pragmatik ve rekabet temelli kentlerin oluşumunda kısa vadede uygulama istemi, katılım süreçlerinin dışlanma koşullarını desteklemektedir.
- Kentsel tasarım projelerinin piyasa ekonomisi ve salt vitrin alanları üzerinden kurgulanması, kentsel düzenlemelere demokratik süreçlerin dışlanarak yaklaşılmasına neden olmaktadır.
- Karar verme süreçlerinde özel sektörün de rol almak üzere teşvik edilmesi, kamusallık arayışında güç ilişkilerinin araçsallaştırılarak devreye sokulması olasılığını içermektedir.
- Kamu bilinci oluşturma ve kentlilerin kentlerine ilişkin olarak görüş bildirebilme ve sürece katılmaları anlamındaki çabaların çok nadir olarak gündeme gelmesi, iletişimsel yeniden yapılanmanın zorlu bir süreç olacağının göstergesidir.
- Kentsel gereksinimlerin önüne geçen örneklerin çokluğu, ve bu anlamda doğal ya da kültürel sömürü temelli süreçlere alışık olunması ile kamuda yaratılan güvensizlik duygusu, güvene dayalı iletişimsellik koşullarının oluşumunu tehdit etmektedir.
- Katılımın kısmen de olsa sağlanabildiği örneklerde sürece katılan farklı aktörlerin kar ya da çıkar amaçlı hedeflerinin, projenin amacını çarpıtması, katılımın farklı bir düzlemde kurgulanmasını gerektirmektedir.
- Katılım süreçlerinde yerel sivil toplum kuruluşları aktif olarak dahil olurken, teknik odaların süreç dışında bırakılmış olduğu örneklerin varlığı ile iletişimsellik temelli bakış açısından sivil toplum örgütleri yapılanmasının da yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği vardır.
- Geçmişten gelen pratikte psikolojik olarak yabancılaştırıcı tasarım ögelerinin barındırılması, iletişimsellik temelli altyapı oluşum sürecini uzatma riskinin bir ifadesidir.

Süreç kuşkusuz sayılan tüm bu açmazların aşılmasında oldukça zorlu bir süreçtir. Ancak gerek potansiyel gelişmeler, gerek kritik edilen somut gerçeklikler, gerekse de bilimsel düzlemdeki yeniden yapılanma yaklaşımları bu süreci kaçınılmaz kılmaktadır. Burada özellikle kentsel tasarım pratiği özelinde devreye sadece iletişimsel bilgi değil, ayrıca estetik ve etik bilgi de girmektedir. Diğer taraftan estetik ve etik bilginin yaşamsal pratiğe yansıması, ütopyacı bir bakışı zorunlu kılmaktadır. Bookchin'in dediği gibi, böylesi bir krizler kavşağında "..artık yaratıcı

düşünce olmama lüksümüz yok; artık ütopyacı düşünce olmadan yapamayız" (Bookchin, 1994:124).

5.2. Yeniden Yapılanma Sürecinin Yansımaları

Bir taraftan çalışma kapsamında irdelenen potansiyellerin somut gerçekliğe oturtulabilmesi, diğer taraftan kuramın ve pratiğin içerilen tüm açmazlarına yanıt bulunabilmesi açılarından yeniden yapılanma kuşkusuz somut veriler üzerinden tartışılmalı ve dolayısıyla kuramsal olarak önemsenen süreci oluşturan altyapı ögeleri belirlenmelidir. Bilimsel düzlem, tasarım düzlemi ve mekansal düzlem olmak üzere üç gerçeklik düzleminde tartışılması gerekli öneriler yaklaşımın aynı zamanda sınırlarını da tartışmaya açmaktadır.

5.2.1. Bilimsel Düzlemde Mesleki Profile İlişkin Öneriler

Yeni bir paradigma değişimine ilişkin olarak gündeme getirilen tartışmalarda öncelikle benimsenen bilim anlayışının bu dönüşümü nasıl gerçekleştirebileceğinin yollarının aranması gerekir. Buna paralel olarak, Sibley'in *Geographies of Exclusion* ("Dışlanma Coğrafyaları") (Sibley, 1995) adlı eserinde ileri sürdüğü gibi, bilimin kendi ürettiği bilgi aracılığıyla dışlanmanın kaynağı olarak ortaya çıktığı görüşü, sorgulama sürecinin bilim anlayışından başlaması gerektiği düşüncesini de desteklemektedir. Sibley'e göre, bilgi üretiminin bölünmesi, kentsel gerilimin ve sosyal bölünmenin/dışlanmanın kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde mekan organizasyonu bilimlerinde aynı modernist bilgi üretim biçimi yoluyla elde edilen akademik bilgi, birçok farklılığı inceleme yelpazesi dışında tutabilmektedir.

> *"Örnekleme yüzdelerinin içine giremeyen "farklılıklar", böylelikle "yok" sayılmakta, kent yine homojen bir bütün olarak ele alınmaktadır. Oysa, algı kanallarının çok daha "farklı" bir yöne kaydırılmasıyla, akademik bilginin üretiliş biçiminde çok daha temel bir değişiklik yaratılmasıyla ve heterojenlik içeren ve kentsel algıya dayanan yeni bir bilgi arayışına girilmesiyle, "farklı" bir tasarımın dayandığı temellerin sağlamlaştırılması mümkündür"* (Gökçen, 2000, s.53).

Bunun için bilimsel anlayışımızı öncelikle belirli kabullere oturtmamız yerinde olacaktır. Bu kabuller şöyle sıralanabilir:

1. ***Yeni tavır alma ve yeni yaklaşım benimseme*** (Brown, 1999, s.148): Bununla kastedilen Brown'un *"profesyonel kültür oluşumu"* olarak adlandırdığı ve en iyisinin ne olduğuna karar veren uzman görüşü yerine, farklılıkların oluşturduğu toplumsal yapının sürece dahil edilmesi ve gereksinimlerinin karşılanması sürecidir.
2. ***Disiplinler arasında hiyerarşik olmayan bir gönüllülük ortamı oluşması*** (Brown, 1999, s.148): Disiplinler içerisindeki değerlerin çoğulluğunun potansiyel olarak değerlendirilmesi "ekip çalışması"nı gerekli kılmaktadır.
3. ***Tasarım felsefesinin yerine geçecek pratik*** (Brown, 1999, s.149): Formal yaklaşımlarda tasarım felsefesinin pratiğe yansıma problemlerinin (Friedman, 1988, s.128; Brown s.149) etik temelli bir kamu eylemi yoluyla gerçekleştirilebileceği düşüncesi, kuramın açmazlarının da aşılabilmesinde bir ilk adım olarak değerlendirilebilir. Bir sonraki adım ise estetik kaygıların ötesinde, yaşam kalitesi temelli arayışların ön plana çıkmasıdır. Bunun anlamı nesne-oryantasyonlu odaklanmadan süreç-oryantasyonlu odaklanmaya yönelimdir (Brown, 1999).
4. ***Katılım ve kentsel bilinç oluşumunun mesleki altyapısı:*** Kamu alanında planlama ve tasarım konularında bir kentsel bilinç düzeyinin oluşumuna katkıda bulunurken, bunun kamu mekanı üzerindeki yansımalarının (Urfa örneği) katılım yoluyla gerçekleştirilmesinin yararları konusunda öncelikle meslek kişilerinin inançlı olmaları gerekmektedir.
5. ***Yapılabilirlik koşullarının hazırlanması:*** Postmodern çerçevede gündeme gelen genel "yetki verme" kapsamının tasarımcılara pratik tarafından yönlendirilen bir gelecek resmi çizdiğinden sözedilebilir (Urfa Örneği).
6. ***Etik altyapının oluşturulması:*** Paradigma kapsamında tartışılan ilk misyonun bilimsel düzlemin kabulleri çerçevesinde tekrarlanması gerekecektir. Çünkü tasarımcıların etik güvenilirliklerini yeniden kazanmak üzere çaba harcamaları başlıca kabuller arasında yer almalıdır.

Bu kabuller çerçevesinde bilimsel düzlemde mesleki profile ilişkin öneriler kuramsal ve eğitsel çerçeve olmak üzere iki kapsamda tartışılmalıdır.

5.2.1.1. Kuramsal Çerçeve: Yeni Mesleki Roller

Mekan organizasyon bilimlerinin içerisinde barındırdığı disiplinler planlama, kentsel tasarım, mimarlık ve peyzaj mimarlığı olarak belirlendiğinde ve tarihsel süreç içerisinde bakıldığında ana çerçevenin mimarlık çatısı altında oluştuğu söylenebilecektir. Tarih içerisinde planlamanın ayrı bir disiplin olarak eğitiminin ancak 20. yy'da başlatılmış olmasının, diğer taraftan planlamanın Modernite öncesinde kent planlama (*"town-planning"*) yerine kent-yapılanma (*"town-building"*) ve tasarım eylem alanı olarak yapılanmış olmasının (Bkz. Tablo 2.6) ardında Madanipur'un önerdiği şekliyle "planlamanın mimarlık içerisinden çıkan ve

kentsel tasarımla uğraşan bir dal olarak evrimleşmesi" (1996, s.158) yer alıyor denilebilir. Kuşkusuz zaman içerisinde kentlerin ölçek değiştirmesi ve sosyal, kültürel, ekonomik, yönetsel ya da ekolojik bir dizi faktörün de devreye girmesiyle planlamanın yelpazesi çok farklılaşmış ve yapılı çevreyi ayrı bir disiplin olarak ele almıştır. Yine de kentsel tasarım eyleminin planlama eylem alanının özünü oluşturan bir kapsama karşılık geldiğinin tarihsel referansları ortadadır. Ancak kentsel tasarımın mimarlık ağırlıklı kuramsal çevrelerde irdelenmesi, eylem alanını teknik çerçevede sıkıntıya sokmuş, günümüzde yüklendiği sosyal ve politik içerikli onca misyona karşın teknik olarak geleneksel mekansal düzenleme ilkelerinin dışına çıkamamıştır. Günay (1999) bu durum hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

> *"Kentsel tasarım üzerine yazılan akademik yazın, ağırlıklı olarak mimarlık alanından kaynaklanır. Buna göre, kentsel tasarım üzerindeki çalışmalar da bu mesleki grubun çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır. Ayrıca yazının büyük bir çoğunluğunun da ünlü ya da polemik yaratan mimarlar tarafından oluştuğu düşünüldüğünde de, kente ilişkin oldukça kısıtlı bakış açıları gündeme getirilmiş, kenti oluşturan temel güçler gözardı edilmiştir. ...Oysa kentsel tasarım planlamanın gözardı edilemeyecek bir uzantısıdır"* (Günay, 1999, s.9).

Bu görüş kuşkusuz kentsel tasarımın yeniden yapılanma güzergahını planlamaya referanslı olarak tarif etmesinin gerekçesini oluşturmaktadır. Nitekim yine aynı görüş temelli olarak kentsel tasarım anlayışı da kendini yeni planlama anlayışının özelliklerinin uzantısında konumlandıracaktır. Çünkü yapılı çevre sözkonusu olduğunda, aynı nesne (yani "mekan") ile ilgilenen bilimsel alanların mesleki varlık alanlarının kuramsal ilkelerini paylaşmaları da kaçınılmazdır. Bu noktadan hareketle yeni planlama/tasarım anlayışının özellikleri ise aşağıdaki gibi olmalıdır:

- *"Görgül temelleri olmalıdır.*
- *Pratiğe duyarlı olabilmelidir.*
- *Etik olarak aydınlatıcı olabilmelidir.*
- *Sosyal iktisadi planlama ile entegre olabilmelidir.*
- *Pratiğin ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir.*
- *Devlet müdahalesini meşru kılabilmelidir."* (Dündar & Göksu, 2002).

İletişimsel planlama / tasarım kuramı plancının esas olarak müzakereci bir pratisyen özelliği kazanmasını içermelidir (Forester, 1993). Bu profile göre plancı *"mediasyon (arabuluculuk) yeteneğine sahip, bu yeteneğini kullanarak çatışma çözebilen ve böylelikle planın müzakere edilebilme koşullarını oluşturabilen, pratikten öğrenen, kamuyu bilgilendiren / eğitebilen ve yurttaşlık bilincinin*

oluşmasını kolaylaştırabilen" bir meslek kişisi olmalıdır (Dündar & Göksu, 2002). Bu boyutuyla planlamanın eşzamanlı olarak "iletişimsel eylem" ve (Habermas'ın iletişimsel kuramının bir adım ötesine giderek) "strateji oluşturma düzlemi"ne taşınmasının ağırlık kazanması, planlamanın mekansal boyutunun da ağırlıklı olarak kentsel tasarım eylem alanında karşılık bulmasına neden olacaktır. Kentsel tasarımı *"Big Architecture"*, (Greed, 1998; Lloyd-Jones, 1998) yani "Büyük Mimari" terminolojisi ile eşleştiren bu görüş kuşkusuz kimi plancılar tarafından eleştirilmekte, planlamanın mekansal dayanağının disiplinin kontrolü dışında tutulduğu öne sürülmektedir. Ancak diğer taraftan planlamanın pro-aktif rolünü çoktan yitirmiş olması ve fiziksel planlamaya karşı oluşan güven kaybı nedeniyle sosyal bilimler alanının planlama üzerindeki haklı etkisi, disiplinin geleneksel yaklaşımlarını çoktan geçersizleştirmiştir. Artık mekansal olarak bağlayıcılık düzeyi oldukça yüksek master planlarının ya da coğrafi kesinlikten uzak durabilme amacındaki strüktür planlarının bile başarısızlığı sonucu *"planlamanın sanal anlamda terkedilmesi"*nin (Lloyd-Jones, 1998, s.29) yolunu açmıştır. Jacobs'ın deyimiyle *"entelektüel çaresizlikten kaçışçılık"* budur (1961, s.422). Daha önce tartışıldığı üzere planlamanın 1980'ler sonrasındaki parçalanmasının ya da iletişimsel kanala kaymasının ardında da bu çaresizlik ve belirsizlik ortamı yatar. Planlamanın geleceği ise bu koşullar altında kaçınılmaz olarak "stratejik eylem düzlemi"nde kurulmak zorundadır.

Kentsel tasarımın ise bu anlamda mekansal sorumluluk çerçevesini genişlettiği düşünülebilir. Ancak her ne kadar farklı bilimsel disiplinler olarak kavramsallaştırılsalar da mekan organizasyonu içerisinde kentsel tasarımın planlamadan, planlamanın ise kentsel tasarımdan bağımsız düşünülemeyeceği açıktır. Ancak tıpkı sosyal bilimler arası bilimsel disiplinlerin sınırlarının kayganlaşması gibi, mekan organizasyonu bilimlerinde de artık kesinlik içeren sınırlardan sözedilmesinin bir anlamı kalmamıştır. Avrupa deneyiminde gündeme getirilen *"kentsel tasarım master planları"*nın da (Bkz. Bölüm 3.) böyle bir ortamın ürünü olduğu öne sürülebilir. Kentsel tasarımın kentsel doku içerisinde giderek salt "üst ölçekli bir mimarlık" olarak görülmesinin terk edilmeye ve daha stratejik ve mekansal politika ağırlıklı bir konuma taşındığı (Greed, 1998, s.4), hatta daha da ileri

düzeyde kentsel tasarımın planlamadan daha asal hale geldiği (ibid., s.6) ve kentsel tasarım adı altında gerçekleşen eylemlerin geniş-kapsamlı, çok-disiplinli ve planlama eylem alanının içine giren uygulamaların ağırlıkta olduğu bir kapsamda gerçekleştirildiği (ibid., s.7) akademik çevrede sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak kuşkusuz bu koşullar bir eylemin diğerinin yerine geçmesi şeklinde "rekabet" temelli bir tartışmayı başlatmamalıdır. Esas olan disiplinlerin mekansal olan üzerindeki müdahalelerin salt fiziksel bir eylem olarak görmemeleri gerekliliğidir. Tıpkı planlamanın salt teknik bir eylem olarak görülmesinin bugün disiplinin "ölümü" yorumlarına kadar giden yıkıcı etkisi gibi, kentsel tasarım da salt bir teknik, bir ölçek ya da ayrıntılı bir düzenleme biçimi olarak görülmemelidir. Benzer şekilde tıpkı modernist planlamanın fiziksel mekan üzerinden pozitivist nedensellik, homojenlik, düzen ve hiyerarşi ilkeler yoluyla kurduğu çerçevesinin bugün yine eylemin varlık alanını tehdit edici etkisi gibi, kentsel tasarım da çerçevesini salt mekansal ve estetik ilkeler üzerinden kurduğu ve sosyal, kültürel ve politik sorgulamaları dışladığı takdirde, kendi eylem alanının kapsamını inkar etmiş olacaktır.

Bu görüşler doğrultusunda kentsel tasarımın mekansal sorumluluk çerçevesinin daha genişlediği öne sürülebilir. Ancak buna paralel olarak daha asal olan ve bu çalışmanın kuramsal çerçevesinin özünü oluşturan bir diğer konu da kentsel tasarım eyleminin katılım ve iletişimsellik zeminindeki tutarlılığına ilişkindir. Buna göre yeni kentsel tasarım anlayışı da kurgusunu

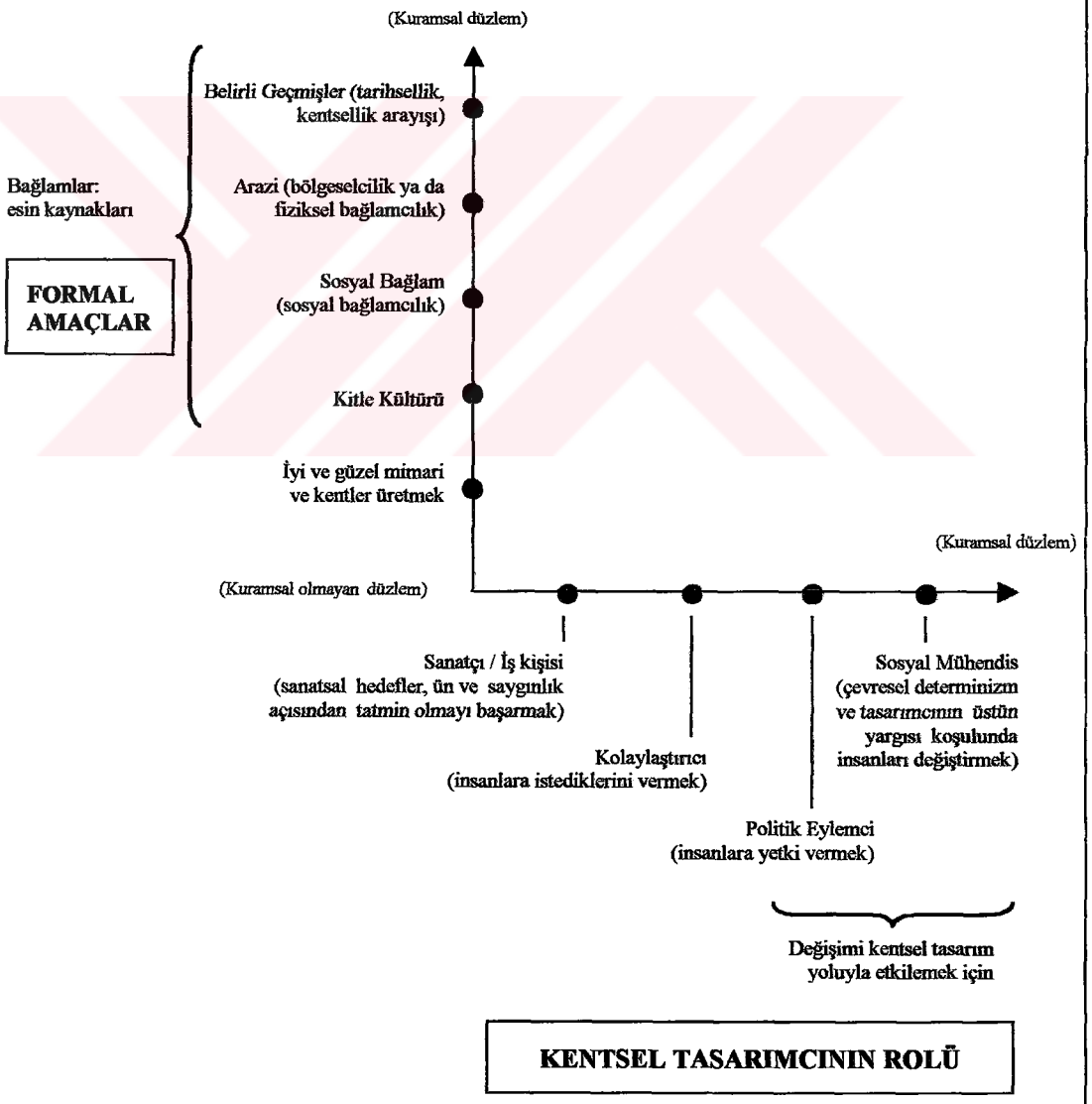
- "farklılık" üzerinden kurarak bir çıkar grubunca araçsallaştırılmamayı
- "eşitlik" üzerinden kurarak tek bir prestij alanına odaklanmamayı
- "çeşitlilik" üzerinden kurarak kültürel farklılıkları dışlamamayı
- "çok-seslilik" üzerinden kurarak iletişimselliği sağlamayı, ve
- "estetik" üzerinden kurarak mekansal kalıcılığa erişmeyi ve sahiplenilmeyi

hedef olarak belirleyecektir.

Kentsel tasarımcının yeni rolüne ilişkin olarak ise çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Örneğin Ellin (1996), kentsel tasarımcının Healey'nin ortaklaşa planlama modeline dayanarak "kolaylaştırıcı" (*"facilitator"*) özelliklerini, Sandercock'ın radikal planlama modeline dayanarak da "politik eylemci" (*"political activist"*) kimliğini edinmesi gerektiğini öne sürmektedir (Şekil5.7). Ancak bu rol alışılagelen tasarım pratiğini fazla farklılaştırmaz. Tasarımcının politik niteliğinin

iletişimsel tasarım paradigması ile birebir örtüşen bir niteliğe sahip olabileceği kuşkuludur. Nitekim daha önce değinildiği üzere Brown (1999) en başta kentsel tasarımcının bir "rol" oynaması yaklaşımına karşı çıkar. Rol oynamanın çok ötesinde "bilgi sahibi bir vatandaş" (*"informed citizen"*) olarak, yani tasarım sürecine tasarımcı olmayanlarla eşdüzeyde bir konumda katılarak gerçekleştirmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşım iletişimsellik koşullarının yaratımında hiyerarşik ve elitist bir tavrın benimsenmediğinin göstergesi olması açısından daha anlamlı olarak kabul edilebilir. Ancak Ellin'in akslar üzerinden tarif ettiği ve kuramsal olmayan düzlemden kuramsal düzleme doğru giden süreç de (Şekil 5.7), tasarımcının

Şekil 5.7 Ellin'in (1996) Postmodern Kentleşme Aksları Önerisi

Kaynak: Ellin, 1996, s.134, Çev.: Ş.G.Dündar

rolünden bağımsız olarak devreye giren formal amaçları ve alternatif tavır alma biçimlerini göstermesi açısından ilginçtir.

Sonuç olarak, mekan organizasyonu içerisindeki rol dağılımı mimarlığın bir meslek alanı olarak konumunu farklılaştırmazken, planlama ve kentsel tasarım rolleri Tablo 5.10'da belirtildiği üzere bir dönüşüm sürecine girecektir.

Tablo 5.10 Mekan Organizasyonunda "Rol" Dağılımı

	PLANCI	KENTSEL TASARIMCI
PARADİGMA	dahil edici, etkileşimsel pratik: "iletişimsel planlama"	dahil edici, etkileşimsel pratik: "ortaklaşa tasarım"
MEKANSAL KAPSAM	stratejik planlama	mahalle ölçeğinden bölge ölçeğine
MESLEKİ PROFİL	medyatör "müzakereci pratisyen" (Forester, 1999)	"bilgi sahibi vatandaş" (Brown, 1999)
KATILIMCI SÜREÇLERE GÖRE KONUM	bütünün asal parçası	bütünün asal parçası

Kuşkusuz tasarımcının bu rolü benimsemek üzere öncelikle eğitsel çerçevenin paralel bir şekilde donatılması, sonrasında gerekli mekansal ilkeler ve mesleki araçların edinmesi ve son olarak da bu niteliğini somut uygulamalara yansıtabilmesi için yasal ve yönetsel çerçevede tutarlı düzenlemelerin yapılması gereklidir.

5.2.1.2. Eğitsel Çerçeve

İletişimsellik ve ortaklaşa tasarım çerçevesinde çizilen plancı ve kentsel tasarım profili için verilen planlama ve kentsel tasarım eğitimlerinin de zenginleştirilmesi gerekliliği kaçınılmazdır. Bir medyatör ve müzakereci plancı profili için gerçekleştirilecek olan planlama eğitiminin üç temel özelliğinden sözedilebilir:

i. *"alternatif" bilgi toplama ve hazırlama konusunda yetenek kazandırması,*
ii. *bilgiyi plancıların çalışmalarının pratik taleplerine uyacak şekilde yorumlama konusunda donatması,*
iii. *planlama problemlerinin, tarafların ve söylemlerin politik okumalarını yapabilme konusunda hüner kazandırabilmesi"* (Dündar & Göksu, 2002).

Bu açıdan bakıldığında, planlama eğitimi "içerisine karşılıklı bağımlılık ve öğrenme, pazarlık menzili, çıkarlar, pozisyonlar, ortak kazanımlar, yarışmacı ve katılımcı stratejiler gibi müzakere gücünü belirleyecek konuları katacak biçimde genişleyebilmelidir" (ibid., 2002). Çatışmalarla dolu bir dünyada kamusal müzakereleri besleyerek planlama pratiğini yenilemek, planlamanın, aynı zamanda, çatışma yönetimi konusunda bilgi ve hüner sahibi olması demektir (Göksu, S., 2000). Çünkü planlama eğitimi ile planlama pratiği arasındaki büyük boşluğun doldurulması çok önemlidir. Planlama pratisyenlerinin ya da profesyonellerin, sıkıntıya düştüklerinde, dönüp başvurabilecekleri bir planlama teorisi yoktur. Yeni planlama anlayışı, planlama teorisini, pratiğin taleplerini karşılayabilecek şekilde dönüştürebilmelidir. Bu nedenle, kavram-bağımlılık ile bağlam-bağımlılık arasında kesinlikle bir denge kurulabilmelidir, (Forester, 1993).

Planlama eğitiminde yapılması gereken zenginleştirme İngiltere'de İngiliz Kraliyet Komisyonu (Royal Institute of Town Planning -RTPI) tarafından tespit edilen ve çağdaş ilkesel çerçeveyi yansıtabildiği düşünülen odaklar üzerinden tartışılabilir. Buna göre mesleki planlama eğitimi programları başlıca üç odağa temellenir.

1. ***Odak:*** *Bilgi Edinim*
2. ***Odak:*** *Beceri Kazanımı*
3. ***Odak:*** *Değer / Mesleki Tavır Oluşumu*

(Poxon, 2001, s.566; http://www.rtpi.gov.uk).

Planlama eğitiminin değişik coğrafyalar arasında farlılık gösterebileceğinin saklı kalması ve ayrıca planlama eğitiminin farklı odakları kapsamına giren alt kategorilerin de paradigma değişimi doğrultusunda revize edilmesi koşullarında odakların oluşturduğu ana çatının değişmeyeceği düşünülebilir. Buna göre odaklar içerisinde esas olarak yoğunlaşma düzeyleri farklılaşacaktır. Bir başka deyişle, örneğin bilgi edinim odağı kapsamında planlamanın doğası, amaçsal çerçevesi ve metodolojisi ya da çevre ve kalkınma ilişkisi gibi sayılabilecek birçok konunun yanısıra paradigma değişimine paralel olarak vurgulanması gereken ana çerçeveyi kentsel sorunların doğasının algılanmasını sağlayacak olan ***alternatif bilgi edinimi*** oluşturmalıdır. Ayrıca ***planlama pratiğinin politik ve kurumsal içeriği*** de ***yönetişim***

kavramına referansla daha ileri düzeyde vurgulanmak durumundadır. Planlama pratiğinin ana çerçevesini çatışmaların oluşturduğu düşünüldüğünde ise planlama eğitiminin bilgi vurgusunu artırması gereken alanlardan bir diğeri de ***çatışma çözme süreçlerini örgütleme*** olacaktır. Kapitalist küreselleşme ortamında özünde sosyalist ilkeler yatan planlama disiplininin bu alanlarda daha derin bir yoğunlaşma içerisine girmesi kaçınılmazdır.

Benzer şekilde ikinci odak olarak kabul edilebilecek beceri kazanımı konusunda ise aday plancının ortaklaşa süreçleri içeren ya da ***etkileşimsellik temelli problem çözme yeteneğini edinmesi*** gerekmektedir. Bunun yanısıra ***iletişimsellik / diyalog*** kurulması konusunda da beceri edinilmesi sağlanmalıdır, çünkü müzakereci bir planlama süreci içerisinde etkileşimsel bilginin sentezi ve uygulanması için bir dizi aktör kaçınılmaz olarak devreye girecektir.

Son olarak değer / mesleki tavır bileşenleri anlamında, aday plancının edinmesi gerekli ***mesleki pratik ve tavır*** konusundaki ***etik anlayış*** oluşumu, ***kültürlerin, bakış açılarının ve ideolojilerin çeşitliliğinin*** gözönünde bulundurulması, ***eşit fırsat yaratımı, sosyal adalet ve ekonomik refah*** konularının ise demokratik bir toplumsal oluşum içerisinde ***yönetişim*** ve ***katılım*** konuları temelli olarak işlenmesi, hepsi üzerinde daha yoğun bir vurgunun yapılması gerektiği alanları oluşturmaktadır.

Bütün bu odak değişiminin Hague'in *"eğitimin metalaştırılması"* (2002) olarak adlandırdığı duruma karşı kendi araçlarını da geliştirmesi gerekmektedir. Hague, eğitimin piyasa koşullarına endekslenme ve daha fazla gelir elde edebilme amacıyla daha fazla sayıda öğrenci alınması nedenleriyle (-ki bu özellikle paralı eğitim veren eğitim kurumları için daha da kritik bir meseledir) eğitim kalitesinin düşmesi olarak tarif ettiği ve planlamanın da yıldızı parlayan diğer meslekler arasında prestij kaybına uğradığını belirttiği bu çerçeve, planlama ve tasarım eğitiminin geleceğinin sorgulanma yelpazesinin genişletilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Diğer taraftan kentsel tasarımın planlamaya göre biraz daha "albenili" bir noktada durduğu, ancak talep yaratıcı olabilecek bu durumun aynı zamanda egemen piyasa koşullarında

araçsal hale getirilme olasılığını artırıcı bir tehlike olarak da görülebileceği düşünülebilir. Bu anlamda kentsel tasarım eğitimi de daha dikkatle ele alınmalıdır.

Kentsel tasarım eğitiminde tasarımcı için planlama ve mimarlık eğitiminde edinilen odak bilgilere ek olarak mekan organizasyonunun tüm çerçevesini yol gösterici bir biçimde içerecek eğitsel altyapının sağlanması gerekmektedir. Ancak kentsel tasarımın mimarlık, peyzaj mimarlığı ve planlama disiplinlerinin çakışma noktasında konumlanan bir eylem alanı olduğu kabul edildiğinde ve ayrıca kentsel tasarım eğitiminin de temel disiplinlerde gerçekleştirilen eğitim çerçevesi üstüne gelen lisansüstü bir içeriği olduğu düşünüldüğünde, kentsel tasarıma ilişkin eğitsel altyapı sorgulaması da salt planlama disiplini ile sınırlı olmamalıdır. Nitekim planlamaya göre teknik ve sanatsal yanı daha ağır basan mimarlık ile doğal kategorideki sorgulamaları daha ağırlıklı olan peyzaj mimarlığı disiplinlerindeki mevcut eğitim sistemleri kentsel ölçeği minimize düzeyde tutmakta, sosyal bilimler çatısına giren sorgulamaları ise tümüyle dışlamaktadır. Buna örnek olarak Spiridonidis'in (2000) Avrupa Birliği içerisindeki mimarlık okullarının mesleki eğitim düzeylerinin karşılaştırmalı analizine temellenen çalışmasının verileri gösterilebilir. Nitekim, örneğin İskandinavya'daki mimarlık okullarında lisans düzeyinde kentsel ölçekteki çalışmalar %1 oranında iken, sosyal bilimler anlamında hiçbir ders bulunmamaktadır. Bir başka çarpıcı örnek de Belçika'dan verilebilir. Belçika'da da her iki kategorideki eğitim yüzdesi de %0'a karşılık gelecek düzeydedir (Spiridonidis, 2000, s.130)

Ortaya çıkan bu tabloya göre, kentsel tasarımın temelini oluşturan disiplinlerin özelliklerinden kaynaklanarak kentsel tasarım eğitimi de iki ana kanalda bilgi ve beceri birikimi oluşumunu sağlamalıdır. Buna göre,

1. ***Kanal:*** Soyut bilgi/beceri edinimi
2. ***Kanal:*** Somut bilgi/beceri edinimi

Buna göre kentsel tasarımcının geldiği temel disiplin alanına göre alması gerekli soyut ve somut bilgi oranlaması değişecek, örneğin planlama orijinli bir kentsel tasarımcı adayı planlama eğitimi süresince almış olduğu ve mekanı soyut olarak algılamaya dayalı altyapısının üzerine daha somut teknik, sanatsal ve doğal/ekolojik

donanımı daha ağır basacak bir eğitim programını benimseyecektir. Mimarlık ya da peyzaj mimarlığı orijinli bir kentsel tasarımcı adayı ise mekanı okuma ve algılamaya ilişkin soyut bilgi ve beceri artırma zorunluluğunda olacaktır.

Her koşulda planlama / tasarım bilgisi ve uzmanlığından katılımcı bir süreçte yararlanma esas çerçeveyi oluşturmak durumundadır. Kentsel tasarımcı, planlama ve tasarım konularında bir uzman olmaktansa, "bilgi sahibi bir vatandaş" olarak ve hiyerarşik olmayan bir düzlemde, "eğitici/yardımcı" bir tavır benimseyerek mesleki misyonlarını gerçekleştirmek durumundadır. Bu doğrultuda:

- tasarımın teknik altyapısının zenginleştirilmesi için bilimsel bilgi donanım düzeyi artırılmalı ve çağdaş düzeye taşınmalı,
- yaratıcılık düzeyinin artırılması için kişisel gelişimi destekleyici tavır geliştirilmeli,
- sosyal ve politik farkındalık düzeyinin artırılması için eğitmen ve öğrenciler sosyal aktör rolünü benimsemeli,
- bir vizyon oluşumu için bir "yer"in gelişimi ve kullanımı ve aktörler arası konsensüs oluşumunu içeren bir vizyon aktarımı sağlanmalı,
- iletişimsel tasarım konusunda bilgi ve deneyim kazandırılması için, sosyal öğrenmenin (Friedman, 1980) yanısıra alternatif bilgi kategorileri ve proje yönetim becerisi gerçek örnekler üzerinden kurgulanmalı,
- mekanı ve mekansal sentaksı (*"syntax"*) okuyabilmek/deşifre edebilmek için mekan üzerinden sosyo-kültürel kimliği ortaya çıkarma becerisi edindirilmeli, ve
- tasarımdaki mekansal formlarda özgünlüğün/bağlamın yakalanması için bireysel mimari ifade yeteneğini artırıcı felsefi ve sanatsal altyapı desteklenmelidir.

Bu hedeflerin altyapısını altı ana bilgi kategorisi dolduracak ve (1)sosyal-kültürel; (2)ekonomik; (3)ekolojik; (4)fiziksel/mekansal; (5)tasarım/planlama; ve (6)yasal-yönetsel şeklinde sıralanabilecek kategorilerde bir kentsel tasarım adayının alması gereken bilgi çerçevesinin ana sınırları çizilmiş olacaktır. Bütün bu kategorilerde kuramsal bilgi edinimi somut tasarım denemelerine aktarılırken, kentsel tasarımın misyonu da araçsal niteliğinden çıkarılma bilincini beraberinde getirecektir.

Ne dünya düzleminde (Greed, 1998, s.7), ne de ülkesel düzlemde kentsel tasarım eğitimine ilişkin olarak belirlenmiş bir akredite sistemden veya ortak bir profesyonel eğitim politikasından sözedilebilir. Kentsel tasarım eğitimi kimi zaman master eğitimi ile sınırlı tutulurken, kimi zaman da doktora seviyesinde sürdürülmektedir. Ancak giderek dünya okullarının da kabullendiği bir konu ise kentsel tasarımın master düzeyinde teknik ve kuramsal yöntem (ortaklaşa tasarım) ağırlıklı bilgi ve becerilerin artırılmasına yönelik iken, doktora düzeyinde kentsel tasarım kuramsal çerçevesi ile sınırlı kalınmaması ve kentsel tasarımın yeni misyonları itibariyle planlama disiplininin çatısı altında disiplinlerarası niteliğini artırabilecek kuramsal çalışmalara olanak verebileceğine yöneliktir. Nitekim, kentsel tasarım alanında kuramsal anlamda yapılabilecek çalışmalar, tıpkı bu çalışmada olduğu gibi, planlamadan hiçbir kesin çizgi ile ayrılamayacak bir kurguda gerçekleştirilmek zorundadır. Özellikle de paradigma değişiminin kentsel tasarım eylem alanına yüklemekte olduğu sorumluluk yelpazesi, bu tartışmaların bilimsel olarak daha üst seviyelerde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca ana çatının mimarlık değil de planlama olarak benimsenmesi gibi bir sorgulama da kentsel tasarımın giderek artan iletişimsel kurgusu ve mekansal kurgusu içerisinde ağırlık kazanan sosyal temeli gereğidir. Örneğin, kentsel tasarımın kurumsal olarak ciddi bir altyapıya sahip olduğu İngiltere'de her ne kadar mimarların planlama konularına, Lloyd-Jones'un ifadesiyle, bir miktar kibirle yaklaştıkları ve kentsel tasarımı mimarlığın himayesinde bir alan olarak gördükleri ve master programlarında kentsel tasarım eğitimini genellikle mimarlık bölümlerinin vermekte olduğu ifade edilse de, bu durumun kentsel tasarımın esas olarak "kentsel bağlam"ın üzerine oturacak ek bilgi ve becerileri gerektiren çok farklı bir disiplin olarak görülmesi konusunda bir eksikliğin ürünü olduğu akademik çevrede artık kabul edilmektedir (Lloyd-Jones, 1998, s.33). Bu anlamda kentsel tasarım planlamanın çatısı altındaki varlığını daha da sağlamlaştırmalıdır. Kaldı ki bilimler arasında kayganlaşan zeminler, kentsel tasarımın bir mesleki rekabet konusu yapılma olasılığının da önüne geçebilecektir.

5.2.2. Tasarım Düzlemindeki Yaklaşımlara İlişkin Öneriler

Benimsenmesi gerekli tasarım yaklaşımının daha iletişimsel ve sosyo-mekansal (Madanipour, 1996a) bir düzleme taşınmasıyla, kentsel tasarımcının tasarım misyonu da öncelikle tasarım kuramları açısından donanımlı olmayı, sonrasında ise "mekan"ı bir "yer"e dönüştürecek araçların kullanımını içerir. Tasarımın çok-boyutluluğu olarak da tarif edilebilecek bu durum Pamir (2001) tarafından da desteklenmektedir:

> *"..akılcı tutumlar geniş kentsel alanların kullanılmasında gerçekçi olurken, daha dar alanlarda, bilgi işleme kuramları daha üretici sonuçlar verebilir. Ama bu tür araştırma sonuçlarıyla insanın kentsel deneyimini anlamak ve kenti yeniden tasarlamak için, konunun yapısını ve içeriklerini tek bir kentsel ilişki yapısına indirgemek yerine, çok boyutlu ilişkiler ve yapılar kurulmasına açmak gerekir..."* (*ibid.*, s.31).

Diğer taraftan tasarım düzleminde, eğitim süresince edinilen bilgi ve becerileri yansıtmak üzere öncelikle tasarım altyapısını oluşturacak kabullerin yapılması gerekliliği vardır. Buna göre tasarım yaklaşımı geçmişin modernist mekan organizasyonuna ilişkin olarak getirdiği tüm eleştirel yaklaşımları bilgi birikim süzgecinden geçirerek çağdaş koşullara ve ilkesel çerçevelere (farklılık, çeşitlilik, çoğulluk, tarihsellik, yerellik, bağlamsallık vs.) adapte etmeyi içermelidir. Yeni tasarım yaklaşımında ise aşağıdaki unsurların dikkate alınması gerekliliği vardır:

- kolaylaştırmaya yönelik bir çalışma kurgusunun oluşturulması, uygulanabilirlik için stratejik grup tartışmalarının organizasyonunu ve belirli yönetimsel tekniklerin kullanılmasını içermelidir.
- karşılıklı öğrenmenin teşvik edilmesi, vurgunun sonuç tasarım ya da plan üzerinde değil süreç üzerinde olmasını içermeli, bilgi paylaşımına ve toplumsal bilinç oluşumuna temellenmelidir.
- birey katılımını sağlayacak yetenek geliştirilmesi için demokratik çözümlemelerin oluşturulması gereklidir.
- tasarım ve planlama eylemlerinin profesyonel tekelinin daha yumuşatılarak kamu zeminine taşınması gereklidir.
- ideolojik bir araç olmayı dışlayarak sosyal süreçlere temellenen bir eylem olarak iletişimselliği benimsemesi gerekmektedir.

Sözü edilen bu unsurlar, benimsenmesi gereken tasarım yaklaşımının ana çerçevesini çizerken, kuşkusuz iletişimselliği odağa almakta ve Pamir'in hümanist

olarak tanımladığı, ancak salt kültürel bir kategoride yer alan insana değil, doğal alana da duyarlı olması gereken bir yaklaşımın tanımını yapmaktadır.

> *"Hümanist planlama ve tasarım biçimi de, yerleşimin kültürel ve sosyal antropolojik özelliklerinin ele alınıp anlaşılması, ve burada yatan veya benzer toplumların kullandığı kalıcı nitelikli simgesel, fiziki mekansal özelliklerin, toplumsal kabul gören ana tipler olarak kullanılmasıdır... Bu iletişim kavramı günümüze taşındığında, bir grup araştırmacı, yüzyüze iletişimin, kentsel mekanın oluşumunda en erdemli ve kritik olan özellik olduğunu söylemekte ve kentsel tasarımı bu etkileşimli ortamlar için kurmaktalar"* (Pamir, 2001, s.31).

5.2.2.1. Yeni Tasarım İlkeleri

Kentsel tasarımın gelecek için belirlemesi gereken tasarım ilkelerinin ana çerçevesi Bölüm 5.1.2'deki 4. misyon kapsamında oluşturulmuş olmakla beraber, bu ilkelerin yerel olan üzerindeki yansımaları daha detaylı düzeyde irdelenmelidir. Buna göre,

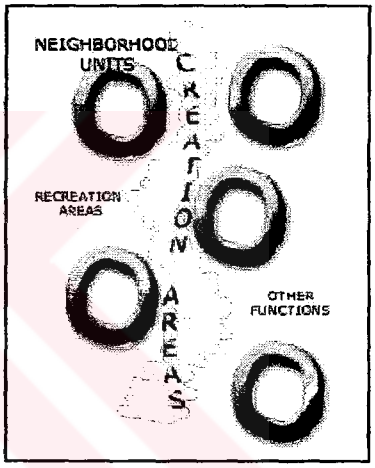
- Tasarımın salt prestijli mekan oluşumuna endekslenmemesi ve kentin "öteki" alanlarını da ilgi alanı içine katması için, öncelikle yönetsel düzeydeki **planlama ve tasarım yatırımlarının kentsel mekan üzerindeki dengesi** kontrol altında tutulmalıdır. Bu kontrol, hem tabandan yani sivil toplum örgütlerinden, hem de tavandan yani merkezi yönetimden gelecektir.
- Tasarımın sivil toplumdan gelen alternatif bilgiler doğrultusunda yerel olanın gereksinimlerine duyarlı olması için yerel **mimari ve kentsel özelliklere ilişkin geçmişi ve bugünü de içerecek kapsamlı bir okuma ve yorumlama** yapılması gerekecektir. Belirlenecek tasarım ilkeleri bu anlamda hem tarihten kopuşa bir tepki olarak postmodernizmle birlikte yıldızı parlayan tarihsellik olgusunu devreye sokacak, ama bunun salt imajlarla ve yanılsamalarla içeriği boş bir estetik kaygıya dönüşmesine izin vermeyecek, hem de böylelikle gelecek mekanının kimliğinin sağlam temellere oturtularak kurulmasını sağlayacaktır. Bu **mekansal kimliğin geleceğe taşınması** için gerekli koruma araçlarının da yine yerel'in bilinçlenme durumu ile yakından ilgisi olduğu unutulmamalıdır.

- Toplumun bireylerinin görüşlerine **açık bir tartışma ortamının** tasarım sürecini desteklemesi için bu tartışma ortamının **mahalle ölçeğinde somut olarak organize edilmesi gerekliliği** vardır. Yerel inisiyatifin potansiyel desteğinin alındığı ve tasarım sürecine aktif olarak dahil edildiği bir yerellik anlayışı kuşkusuz tasarım ilkelerinin ve sürecinin tamamiyle yerelin sorumluluğu ve denetimi altına alınması anlamına gelmemelidir. Tasarımcının diyalog ve müzakere yeteneği ve yerelin içerisinde **"bilgi sahibi bir vatandaş" profili** ile yönlendiriciliği bir taraftan tasarımın dayandığı bilincin yerele aktarımını sağlayabilecek iken, diğer taraftan yerelin örneğin üretimsel katkısı anlamındaki potansiyellerinin aktif olarak devreye girerek sürece destek sağlamasına yarayacaktır.
- **Mekansal kalite** tartışmalarının akademik yazın içerisinde kayda değer bir yer tuttuğu zaman diliminde kalitenin **yaşanabilirlik kriterlerine** dayandırılması ve mekanın yanılsamalarla / imajlarla donatılmaması, yani **gerçeklik düzlemi ile örtüşmesi** gerekecektir. Diğer taraftan, yine kalite arayışı temelli olarak **kentsel yenileme** çalışmalarının kent içerisindeki belirli grupları mağdur ederek, belirli başka çıkar gruplarını ise ihya edecek bir içeriğe bürünmemesi gerekliliği son derece kritik bir konudur. Bu anlamda **ciddi sivil örgütlenmeler** tasarım kurgusu içerisinde gözönünde bulundurulmalı ve **sosyal ve mekansal eşitlik** ilkeleri çerçevesinde adeta bir toplum projesi örneğinin geliştirilme araçları oluşturulmalıdır.
- Tasarım kurgusunun **kompartmanlaşmaya hizmet etmemesi** için üst ölçekte **strateji planlarının** bu tür gerilim mekanlarının yaratımını engelleyecek altyapıyı hazırlaması gerekliliği esastır. Diğer taraftan, ilk maddede ifade edilen ve kent içerisindeki mekansal yatırımların dengesinin başarı ile kurulduğu koşullar altında bu tür bir kaygı konusunun da varlık alanını yitireceği düşünülebilir.
- Tasarımın detaylarının estetik adına, işlevsiz biçimselliklerle donatılmaması için **sanatsal ve kültürel altyapının** sağlam temeller üzerine kurulma gerekliliği vardır. Belirli kentsel mekan tasarım parçalarında tasarımların belirli bir yüzde içerisinde **sanatsal**

öge/kullanım barındırmaları gibi (bu öneri kentsel tasarımın başarılı örnekleri arasında adından sıklıklı söz edilen Glasgow kent merkezi projesinin dayandığı kentsel tasarım politikaları yönetmeliği çerçevesinde "sanat yüzdesi" –*"percentage for art"*- adı altında dahil edilmiş ve uygulanmış bir durumdur; Carmona, 1998, s.60) bir bağlayıcı koşul getirildiği takdirde, hem süreç içerisinde mekansal prestij durumundan bağımsız olarak kentsel mekanın her diliminde belirli bir sanatsal içerik devreye girmesiyle aşama aşama kentsel bilincin oluşumunu destekleyecek, hem de mekansal estetik anlayış süreç içerisinde mekansal kimliği olumlu yönde destekleyebilecektir.

- Kamu alanlarına ilişkin müzakere zemininin **kentsel-kültürel mekanın yaratılması** gerekliliğine dayalı bir **toplumsal bilinçlenme** oluşturması için, Çilingir'in (2001, ss.186-188) **"kreasyon alanları"** olarak adlandırdığı ve rekreasyon alanların ötesinde bireyin kendini bulacağı/yaratacağı mekansal altyapı destekleyici olabilecektir. Bu alanlar rekreasyon süreçlerinden ve çalışma saatlerinden bağımsız olarak başka bir zaman dilimine işaret eden ve bireyin yeniden-üretimine değil, onun istek ve arzularının mekanına karşılık gelen somut kapsamlardır (ibid, s.187). Rekreasyon alanları bireylerin "sistem için" yeniden üretimini içerirken, kreasyon alanlarında odak sistemin üzerinde olmayacaktır. Kamu mekanının özünün bu kavramda yer aldığı düşünülebilir.

Şekil 5.8 Kreasyon Alanları

Kaynak: Çilingir, 2001, s.187.

- Diyalog ortamının tasarım üzerinden **ekolojik bilinçlendirme** konusunda da bilgi alışverişine olanak sağlaması için tasarımcının **sürdürülebilir mekan oluşumu** konusundaki bilgilerini pratiğe aktarabilmesi gereklidir. Tasarım ilkeleri içerisinde **ekolojik çözümler** kuşkusuz çok kritik öneme sahip olan yapısı ile sadece bir teknik olarak gündeme gelmemeli, ekolojik mekanların asal önemi konusunda **toplumsal bilgilendirme** ve

bilinçlendirme süreçleri, mekan organizasyonunun temel aldığı diyalog ortamının başlıca bileşenlerinden sayılmalıdır. Bu konudaki bir bilinçlenme belirli bir süre sonrasında **ekolojik kaygılara temellenen toplumsal denetimin** de oluşturucusu olacaktır.

- Tasarımın tüketim temelli arayışlara araç olmaması için tıpkı sanatsal oranlama gibi tüketim anlamında da önerilen tasarım kapsamının **ekonomik temelinin belirli bir yüzdeye endekslenmesi** denetleyici bir önlem oluşturabilir. Ayrıca hedeflerin yerel-sosyal bağlam üzerinden kurulduğu ve bunun diyalog ortamı üzerinden yerel destek sağladığı koşullar altında, yerel'in salt ekonomik çıkara endeksli olma eğilimi durumunun bile müzakere süreçleri ile nötralize edilebileceği düşünülebilir.
- **Yaşanabilirlik kriterlerinin** toplumsal konsensüs aracılığıyla tespit edilmesi için öncelikle **"bilgi sahibi bir vatandaş" olarak kentsel tasarımcının** bilgi donanımını **aydınlatıcı bir mesleki tavırla** yerel toplumun faydalanmasına yönelik olarak sunması gerekecektir. Jacobs'ın (1961), Lynch'in (1981), Jacobs & Appleyard'ın (1987) ya da Alexander *et al*'ın (1987) yaşanabilirlik kriterlerine ilişkin olarak kentsel tasarım konusunda oluşturdukları **ilkesel altyapı** bu anlamda yönlendirici olmalıdır.
- Müzakere ortamında tasarımın gözönünde bulundurması gereken tüm mekansal ilkeler değerlendirilirken, burada önemli bir faktör olarak **kentsel tasarımın dili** girmektedir. Kentsel tasarımın dilinin iletişimsel anlamda hem mimarlık ve planlama disiplinleri arasında, hem de kentsel tasarımcı ile kamu arasında bir **köprü** kurması böylelikle mümkün olabilecektir.
- Bilimsel desteğin olasılıkçı determinist kanaldan alınması, böylelikle geleceğin **tüm alternatiflerine eş değer** verilmesi içinse, mekansal ilkelerin hem **esneklik** temeline oturtulması, hem de tüm **farklılıkları ve çeşitlilikleri içerici çoğulluk zemininde** gerçekleştirilmesi gerekecektir.
- Mekan'ı **"yer"**e çevirebilecek güç hem sözü edilen farklılık ve çeşitlilik zeminine, hem de ilkesel altyapı ile yerel özelliklerin örtüşme

derecesindeki başarıya bağlı olacaktır. Bu sürecin **aidiyet** koşullarını beraberinde getireceği düşünülebilir.

5.2.2.2. Tasarım Süreci

İlkesel çerçevenin kapsamlı içeriği, tasarım sürecinde de mevcut sistemin araçlarıyla yetinmemeyi gerektirecektir. Nitekim sözü edilen türde bir paradigma değişiminin özellikle kentsel tasarım alanında tasarım anlayışında bir değişim yaratmanın ötesinde bugünkü sistem içinde varolan birçok boşluğu doldurması gereği kaçınılmazdır. Öncelikle iletişimsellik temelli olma gerekliliği, sürecin alışılagelmiş yukarıdan-aşağıya çalışan sistemi değiştireceği ve aşağıdan, yani tabandan gelecek olan sese değer vermesi, gelecek sürecin belirleyicisi olacaktır. Diğer taraftan sürecin tam tersi bir işleyiş düzenine, yani tamamıyla aşağıdan-yukarıya yönelimli bir sisteme dönüşmesi ise iletişimsellik temelli tartışmalarda ortaya çıkan açmazlara dayanarak beklenmemelidir. Bir başka deyişle, esas olan çift yönlü bir akışlar sisteminin gerekliliğidir. ***Yukarıdan-aşağıya*** ve ***aşağıdan-yukarıya yönelimin birbirini dengelemesi*** hem sistemin işleyişi açısından stratejik bir planlama ve tasarım eyleminin gereğidir, hem de iletişimsellik koşullarını sağlayacak olan bir araç olarak görülebilir. Çünkü yalnızca aşağıdan gelen güce önem verilmesi yeterli olmayacaktır. Yeni paradigma sosyal ve iktisadi planlama ile mekansal tasarımın birbirine entegre edilebilecek nitelikte olmasını gerektirir. Böylesi stratejik bir süreç içerisinde *"bir yandan ulusal planlama sisteminin yeniden kurulabilmesinin önü açılmış olacak, diğer yandan devlet müdahalesinin meşruiyeti sağlanmış olacaktır"* (Dündar & Göksu, 2002).

Planlama ediminin üst noktasındaki ***stratejik tavır***, esnek olabilmeli ve başkalarının somut kararlarına yer açabilmelidir. Bunun tasarım sürecine yansıtılabilecek somut bir aracı yerel yönetimlerin bünyesinde gerçekleşme olanağı bulabilir. Yerel yönetimlerin merkezi bir üst karar noktası oluşturduğu düşünülürse, yerel'in sesinin dikkate alınması salt danışma kurullarınca sağlanamayacak kadar ciddi bir boyuta sahiptir. Dolayısıyla yerel yönetimler ile en küçük kentsel birim olarak mahalle ölçeğinde dengeleyici ***yeni bir sistem*** kurulması gerekliliği vardır. Bu

yeni sistemde, her mahallede mahalle iletişim birimleri olarak hizmet verecek olan birimler, hem yerel yönetimlerin hizmet verebileceği, hem de yerel halkın sesini duyurabileceği bir örgütlenme "mekanı" somut olarak gerçekleştirilebilir. Bu mikro-yerelleşme, öncelikle kentsel tasarımın iletişimsellik temelinde gerçekleştirilebilme hedefine, sonrasında ise kentin salt prestijli alanlarına değil, tüm mekansal parçalarına uygulanabilmesi gereğine oturur.

Bu yönde bir öneri, İzmir metropoliten kentinde halihazırda gerçekleştirilmekte olan ***"Semt Merkezleri Projesi"***ne bağlı olarak kurgulanabilir. Finansmanı Avrupa Birliği tarafından sağlanan ve İzmir Barosu ortaklığındaki "semt projesi"nin AB'ne uyum sürecinde gerekli bilinçlendirmeyi sağlamak ve yasal düzenlemeleri gerçekleştirmek amacını taşıdığı ifade edilmektedir. Esas olarak eğitim hizmeti sıkıntısını çözmeyi hedefleyen bu projenin içeriği Büyükşehir Belediyesi web-sitesinde aktarılan bilgiler ışığında şöyledir:

> *"Mahallelerin topluluk bilincini geliştirmek, ortak dayanışma mekanı oluşturmak ve hizmetlerin kentliye yerinde ve kısa sürede ulaşmasını sağlamak amacıyla **"Semt Merkezleri"** projesi hayata geçirildi. Gültepe Toros, Buca Evka–1 ve Egekent Semt Merkezleri hizmete girdi.*
>
> *İçerisinde mahalle muhtarı odası, İZSU, TEDAŞ veznesi, konferans ve okuma salonları, çocuk odası, kafeterya, tuvalet ve mutfak barındıran bu mekanlar kısa sürede mahalle sakinlerinin uğrak yeri oldu. Merkezlerde düzenlenen aktiviteler, hanımlara ve gençlere yönelik kurslar büyük ilgi gördü. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'yla yapılan protokol doğrultusunda Egekent Semt Merkezi örnek eğitim birimi haline getirildi. Gönüllü öğretmenler tarafından ücretsiz olarak verilen kurslara vatandaşlarımızın katılımı sağlandı. Semt merkezleri sayısının arttırılması için çalışmalara ağırlık verildi."*
> (http://www.izmir-bld.gov.tr/sosyal.asp?anabaslik_id=50&altbaslik_id=100)

Semt projesi ortağı olarak İzmir Barosu da "çevreyi ilgilendiren yatırımlarda halkın bilinçlendirilmesi, yani Belediye Meclisi kararlarını denetleyebilme hakkı olarak tarif ettikleri amaç doğrultusunda eğitimin ötesinde başka etkinliklere de yer verilmesi gerektiğini belirtmektedir:

> *"a. Bilinçlendirmeye yönelik konferans, seminer düzenlenebilir; kitapçık, başvuru örnekleri hazırlanabilir.*
> *b. Okullarda yarışmalar düzenlenebilir,*
> *c. Eğitimci yetiştirme amaçlı programlar düzenlenebilir,*
> *d. Semt sakinlerinin çevre bilinç düzeyi saptanmalıdır. Bu amaçla kamuoyu araştırması yapılabilir. Çalışma başında ve sonunda bu araştırmanın yapılması daha sağlıklı olacaktır.*

e. Diğer meslek odalarıyla işbirliği içinde İzmir'in ortak sorunları tartışılabilir." (http://www.izmirbarosu.org.tr/cevrekomisyonu/08022001.htm)

Başlangıç itibariyle salt eğitim hizmeti üzerinde yoğunlaşmakta olan bu merkezlerin giderek birer ***iletişim mekanına dönüşme potansiyeli*** yüksektir. Kentsel mekana ilişkin bir bilinçlendirme ve diyalog ortamı kurulmasının başarıldığı durumda, ***kentsel tasarım eyleminin de en tabana yayılmasının*** böylelikle başarılabileceği düşünülebilir. Bunun için sürecin ***aktif ve sürekli olarak kentsel yaşantının içinde*** gerçekleştirilebilirliğini sağlayacak olan "bilgi sahibi vatandaş" profiline sahip kentsel tasarımcıların ve mekan organizasyon bilimcilerinin ***semt merkezlerinin daimi aktörleri*** olması gereği doğacaktır. Nitekim, gerek diyalog ortamının güvenilirliğe temellenebilmesi ve sürekli iletişimin gücünü aktif hale getirebilmesi için, gerekse de mekansal sorunlara ilişkin çözümleme ve düzenlemelerin bugünden yarına sonlu bir kapsamı olmaması nedeniyle, aktörlerin yerel ölçekteki varlıklarının da ***süreklilik*** içermesi gerekecektir.

Bu semt merkezleri içerisinde bireysel katılımın yanısıra sivil toplum örgütlerinin katılımı da esas olabilecektir. Diyalog ortamı içerisinde bir tarafta yukarıda yerel yönetimden, diğer tarafta aşağıda yerel aktörler ve sivil örgütlenmelerden gelen bilgiler karşı karşıya getirilebilecek, müzakere ortamı içerisinde mekan organizasyon bilimcilerinin "medyatör" plancı ya da "bilgi sahibi vatandaş" olarak yönlendirdikleri mekansal müdahaleler somut olarak gerçekleşme şansı bulabilecektir. Ancak yerel yönetimlerin siyasal altyapılarının bu merkez yapılanmalarının sürekliliğini tehdit etmemesi, yani her seçim dönemi sonrasında gündeme gelebilecek kadro değişikliğinin uygulamaların sürekliliğinde engel teşkil etmemesi için, merkezi yönetim birimlerinin denetimi ve finansal desteği mümkün olabilecektir.

Bu sistem bir anlamda yerel yönetimlerin kristalize olması anlamına gelebilecektir. Mikro ölçekteki sorunlar hem sivil toplum örgütlerinin katılımı ile hem de merkezi ve yerel yönetimlerin aktif yönlendiriciliği ile çözülmeye başlayabilecektir. Mekan organizasyon bilimcileri ise bu süreç içerisinde yerel yönetimin ücretli elemanları olarak çalışabilecekleri gibi, özel planlama/kentsel tasarım bürolarına bağlı olarak, ancak yine yerel yönetimler ile koordineli bir

sistemde sorumluluk alabileceklerdir. Sistemin bir ekip çalıştırması gerektiği ise açıktır.

Sistem sadece mahalle ölçeğinde Çilingir'in (2000) kreasyon alanları olarak tarif ettiği mekan organizasyonunu gerçekleştirmekle kalmayıp, kent içindeki mekansal müdahaleler arasında bir dengelemeyi de beraberinde getirecektir. Sonuçta bu tür bir sistemin benimsenmesi yoluyla örneğin,

- formal estetik anlayışının baskın konumu terkedilebilecek,
- entelektüel eylemin / tasarımın dışlayıcılığından kurtulma sağlanabilecek,
- kimlik ve mekanın bütünleştirilmesine olanak tanınabilecek,
- toplum "için" değil, toplum "ile" çalışmak mümkün olabilecek,
- uygulama süreci anlayışı geliştirilmiş olabilecek, ve
- sosyal süreçlere ve dışsal faktörlere ilişkin bilgi birikiminin artırılması sağlanabilecektir.

Kısacası sonuçtan ziyade süreç çok daha önemli olacaktır. Bu süreç kuşkusuz yasal ve yönetsel çerçeve ile de desteklenmek zorundadır.

5.2.3. Mekansal Düzlemin Ardındaki Yasal / Yönetsel Çerçeveye İlişkin Öneriler

Kentsel mekana ilişkin olarak önerilen yeni bir sistemin mekan üzerindeki bağlayıcılığı son derece asal olan yasal ve yönetsel süreçlerden bağımsız kurgulanmasına olanak yoktur. Günümüz mekanını ağırlıklı olarak yasalar, yönetmelikler, ya da kararlar yönlendirirken, bu kararların ardındaki düşünce sistemi de yeni paradigmanın dışladığı modernist sistem tarafından belirlenmiş durumdadır. Modernist anlayışın hiyerarşik düzenleme sistemi ise kuşkusuz yeni paradigma değişimi ile çelişen birçok unsuru bünyesinde barındırmaktadır.

Gerek uluslararası, gerekse de ulusal düzlemde yasal / yönetsel çerçeveye ilişkin yapılmış olan irdelemelerin gösterdiği şudur: yasal ve yönetsel çerçevelerin katılımın ve sivil toplumun önemini kabul etmeleri iletişimsellik temelli bir kurgu için potansiyel olarak değerlendirilebilir. Uluslararası sistemlerdeki kamu-özel sektör

ortaklıklarının uygulamaları, küreselleşme koşullarına ayak uydurabilmek amacıyla ekonomik temelli olmaları anlamında eleştiri almaktaysa da, bu ortaklıkların çerçevesinin daha da genişletilmesi gerekliliğinin doğduğunun göstergesi olmaktadırlar. Buna göre merkez kamu – sivil toplum örgütü - yerel kamu – özel sektör – birey arasında kurulabilecek çapraz ilişkilendirmeler, mekansal süreçlerdeki asal aktörler olarak karşımıza çıkar. Ancak bu eşleştirmelerin yasal / yönetsel altyapısının nasıl olabileceği ve bu altyapının iletişimsellik yönelimli bir paradigma değişiminde nasıl kurgulanabileceğine ilişkin somut bir çerçeve henüz geliştirilmiş değildir. Bu anlamda yeni kurgunun,

- hiyerarşik olmayan,
- dayatmacı bir merkeziliği dışlayan,
- esnek aktör ilişkilendirmelerine olanak tanıyan, ve
- aşağıdan gelen sivil sesin belirleyiciliğine önem veren,

bir sistemin yasal / yönetsel altyapısını hazırlaması gerekmektedir.

5.2.3.1. Yasal Çerçeve

İletişimsellik temelli bir paradigma değişiminin bağlı olduğu planlama / tasarım sisteminin üzerinde bağlayıcılığı olan iki asal faktörden sözedilebilir:

1. ***Avrupa Birliği Üyeliği ve Katılım Ortaklığı Belgesi ile gelen yaptırımların çerçevesi***, diğer konuların yanısıra esas olarak bölgesel reformların tamamlanmasını, bölgesel kalkınma ile ilgili yönetsel kurumların güçlendirilmesini ve kamu yönetimindeki modernizasyonun sağlanmasını içermektedir. (Radikal 8 Kasım 2000). Bu ana çerçeve yerel yönetimler reformunun ülke gündemine girmesini sağlamış olmakla beraber, bu konudaki tartışmaların hala bir sonuca ulaşmamış olduğu ortadadır. Bu tartışma ortamı, yasal çerçevenin müzakere süreçlerine dayanacak olan, demokratik ve iletişimsellik temelli bir yasal altyapının oluşması için potansiyel olarak düşünülebilir.
2. ***Habitat Çatısı Altında Geliştirilen Ulusal Eylem Planı çerçevesi*** uluslararası düzlemde bağlayıcılığı olan bir kapsama karşılık gelmektedir. Habitat II. sonrasında gerçekleştirilen Ulusal Eylem Planı kapsamında, danışma ve

katılım süreçleri içinde yerel yaşanabilirlik ölçütleri belirlenmiş ve bu ölçütler arasında yerleşim tasarımının oluşum süreçlerinin müzakere temelli geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Buna göre belirlenen ölçütlerin (k) bendinde ifade edilen bağlayıcı görüş aşağıdaki gibidir:

"yerleşim estetiğinin, sanat, mimari, kent tasarımı ve planlaması alanlarındaki geleneksel, yerel, modern ve diğer stillerdeki gelişmeleri dikkate alan ve bunlar arasında müzakere sonucu oluşmuş bir dengeyi gözeten bir yöntemle oluşması; sosyal hareketleri bu kapsamda ele alan bir dayanışmacılık ve uluslararası sorumluluk anlayışını gerekli kılmaktadır" (Ulusal Eylem Planı, 1996, s.78)

Kuşkusuz müzakere süreçlerine dayalı bir sistemi önermenin ötesinde Ulusal Eylem Planlarının yeniden yapılanma sürecindeki ilkeleri belirleyici asal bir mekansal çatı olduğu, bir başka deyişle mekansal sistemleri doğrudan bağlayıcı yaptırımları devreye sokacağı beklenmektedir.

Yeniden yapılanmanın yasal altyapı önerisinin Türkiye koşullarında bu iki asal faktörden bağımsız gelişmemesi gerektiği yönündeki kabul ile genelde planlama, özelde ise kentsel tasarım alanlarına yönelik yasal çerçevenin değişim yönü aşağıdaki unsurları gözönünde bulundurmalıdır:

1. ***Mesleki ünvan ve pratik çerçeveleri denetleyen yasal çerçeve:***
   a. Yapılması gerekli revizyonunun çağın koşullarına uydurulması (birinci bağlayıcı faktör olan Avrupa Birliği üyeliği ile de ilgili olarak) öncelikle uluslararası düzlemdeki gelişmelere adapte olmayı içermektedir. Buna göre ulus sınırlarının belirsizleştiği ortamda farklı uluslararası mesleki bilgi / pratik eylem alışverişinin olası kılınması (hem eğitim, hem de mesleki pratik aşamaları için) gerekecektir.
   b. Yeni paradigmanın öne sürdüğü kurgu içerisinde karşılıklı öğrenme süreçlerinin yasal zemini sorgulanmalıdır.
   c. Yeni sorumluluk alanlarının varlığı, özellikle kentsel tasarım eylemi üzerinde ciddi bir etken oluşturacaktır. Bu doğrultuda kentsel tasarımın ekip çalışması üzerine kurgulanması pratik bir zorunluluk olarak karşımıza çıkarken bunun yasal bağlayıcılığının da kurulması gerekecektir.
   d. Mekansal gelişim konusunda "yer" oluşturma kriterleri üzerinde mesleki konsensüs oluşturulması, uzantısında ise bunun ulusal düzlemde ve demokratik sınırlar içinde bağlayıcı bir üst çerçeve olarak kabul edilmesi gerekecektir. (İngiltere sistemindeki *Urban Task Force* örneğinde olduğu gibi)

e. Toplum "için" değil, toplum "ile" çalışma ilkesinin de yasal sorumluluk çerçevesi belirlenmelidir.
f. Aktörlerin sürece dahil edilmesinin yasal koşullarının belirlenmiş olması gerekecektir.
g. Yasal sürecin dikte edici bir yukarıdan aşağıya belirleyici rol yerine, yol gösterici bir misyon yüklenmesi esas kabul edilecektir *"Kent Rehber Yönetmelikleri"* bu anlamda esnek bir yasal çerçeve çizebilecektir.
h. Rehber Yönetmeliklerin ulusal ölçekte entegrasyonu içermesi için Ulusal Planlama Rehberi, Stratejik Planlama Rehberi, Bölgesel Planlama Rehberi ve de Yerel Planlama ve Tasarım Rehberi gibi farklı ölçeklerde yol gösterici nitelikte ve esnek rehberler oluşturulacaktır.
i. Mekan organizasyon bilimlerinin etik çerçevedeki sorunluluklarının denetiminde Meslek Odalarının yaptırım gücü yasal olarak artırılacaktır.

2. ***Mesleki eğitim yöntemlerinin gözden geçirilerek yasallaştırılması***

a. Uluslararası akreditasyon koşullarına uyum gösterilmesine (Bologna Deklarasyonu'nca belirlenen koşulların ülkesel pratiğe adapte edilmesi), sadece uluslararası sisteme adapte olabilmek üzere değil, ulusal sistem içerisinde de eşitlik ve kalite koşullarının oluşturulabilmesi ve mekan organizasyonu anlamında paradigma değişiminin yaygın olarak benimsenme zemininin hazırlanabilmesi için gerek vardır.
b. Eğitimin alternatif bilgiye ve aktif sosyal öğrenmeye temellenmesi ile ulusal eğitim sistemine entegrasyonunun yasal olarak da sağlanması gerekecektir. Bu salt mekan organizasyon bilimlerinin içsel koşulları itibariyle değil, aynı zamanda diğer sosyal bilimler arası etkileşim koşullarının da sağlam zemine oturtulabilmesi amacıyla gereklidir.

3. ***Yerel yönetimler reformunun iletişimsel süreçlere imkan tanıyacak şekilde kurgulanması:***

a. Meslek kişilerinin Semt Merkez Projelerinde istihdam edilme koşullarının yasallaştırılması gerekecektir.
b. Semt merkezi projelerinin finansal altyapısının yasallaştırılarak belediye bütçeleri kapsamına alınması gerekecektir.
c. Yerel yönetim bütçelerinin mekansal sorumluluk dağılımlarının dengelenmesi, özellikle kentsel tasarım anlamında yoğunlaşan belirli yatırımların salt kentin üst gelir grubunun kullanım alanları ile çakışan bölgelerinde gerçekleştirilmesine engel oluşturabileceği gerekçesiyle zorunluluk içerir. Buna ilişkin olarak kente yönelik yatırımların kentteki çıkar gruplarının yoğunlaştığı prestij alanları ile örtüşme oranının tüm yatırımların yalnızca %15'lik kısmı ile sınırlandırılması gerekecektir. Bu prestij alanlarının belirlenmesinde bugün yapılmakta olan yatırım dağılımları yol gösterici olabilecektir.
d. Yerel yönetimlerin siyasal altyapısının Semt Merkezleri Projesinin sürekliliğini tehdit edemeyecek yasal güvencenin sağlanması gerekecektir.

5.2.3.2. Yönetsel Çerçeve

İletişimsellik temelli yeni paradigmanın dayanağı olan yönetişim stratejisinin temel özelliği eylem içinde kontrol olanağını sağlayabilmesidir. Mekan organizasyonunun her aşamasında alışılageldiği gibi yukarıdan aşağıya yönelimli bir kontrol yerine çift yönelimli bir denetim mekanizması ancak yönetişim zemininin sağlamlaştırılması ile ilgilidir. Bunun için yerel yönetimlerin dayandığı altyapının değiştirilmesi gerekmektedir. Nitekim halen sıklıkla tartışılan yerel yönetimler reformu, mekan organizasyonunun geleceğini doğrudan bağlayıcı bir öneme sahiptir. Yerel yönetimlerin güçlenmesinin bu anlamda gerekli olduğundan sözedilmektedir. Gümüş'ün (2000) görüşleri bu güçlenmenin yönünü şöyle çizer:

> *"Yerel yönetimlerin güçlenmesi, bugün zorunlu olarak yerel yönetimlerin katılımcı ve demokratik olmasından geçiyor. Bunun gerçekleşmesi için de **'seçkinci'** (dar grup pratiklerini ve **'siyasal'** amaçları içeren) bir sivil toplum katılımı değil, hemşehrilerin yani sivillerin örgütlenmesini yerel yönetimin ortakları haline getirecek bir strateji izlenmesi zorunlu.... Çünkü yerel yönetimlerin bugün yeniden güçlenmesinin geçmişte olduğu gibi resmi siyasi mekanizmalar ve tercihler içinde ve onları model alan bir **'özerkleşme'** ile değil, merkezi yönetimin yerel organları karşısında yerel katılıma ve yerel konsensüse bağlı **'farklı bir siyasallaşma'** ile de olabileceği ihtimalini gösteriyor"* (Gümüş, 2000)

Sözü edilen "farklı bir siyasallaşma"nın aslında önerilen yeni çift yönlü akış şeması yoluyla gerçekleştirilebileceği düşünülebilir. Çünkü süreci yukarıdan-aşağıya ve paralel olarak aşağıdan-yukarıya bir yönelimle çift yönlü işleten bu sistemin kaynağı olan iki faktör vardır:

i. Kapitalist küreselleşmenin ulus-devletlere gereksinimi olması (Bkz. Bölüm 2.1.3), ulus-devletlerinin rolleri minimize edilse bile tamamıyla tarihten silinmeyeceğinin, ancak varolan yapılanmanın radikal bir yönde değiştirilmesi gerekliliğinin göstergesidir. Bu değişim / dönüşüm hem kapitalist küreselleşmenin keskin koşulları altında varolabilme çabasına, hem de yerel ölçekte aşağıdan gelen gücün kabul edilerek sürece aktif olarak katılmasına karşılık gelecektir.

ii. Yönetişim'in yönetim'in yerini alması, dayatmacı olarak yukarıdan-aşağıya yönelimli merkezi bir sistemin yerine demokratik süreçlere ve katılıma dayalı ve tabana önem veren bir sistemin gelecek gündemindeki

asal yerini zaten almış olması ile ilgilidir. Çağın gündeminde yeralan farklılıklar, kültürel ve etnik çeşitlilik ya da çoğulluk gibi postmodernizmle birlikte gündeme geldiği ifade edilen kavramların geleceği yönetişim olgusunun da kaynağı olmuştur aynı zamanda. Kentlerin geleceklerinin bu kavramlardan bağımsız düşünülemeyeceği koşullar altında, yeniden yapılanmanın yönetsel stratejisi de kaçınılmaz olarak yönetişim temelli olmaktan geçecektir.

Sözü edilen iki faktör hem bugünün resmini çizmekte, hem de gelecek adımlarının gelişim yönünün bu çalışmada öne sürülen iletişimsellik temelli bir yeniden yapılanma yönünde olması gerektiğinin kanıtı olmaktadır. Bu yeniden yapılanma sürecinde kentsel tasarımın alacağı rol ise ***oluşturulacak sistemin yerel ayağını destekleyecek bir eylem alanı*** olarak yönetsel sistem içerisindeki yerini almak olacaktır. Bir başka deyişle, kentsel tasarım ***yerel ölçekte***, sözü edilen Semt Merkezleri Projesinde ***aktif olarak süreci yönlendirici*** olmaklığıyla, tasarım ve yeni mekansal ilkeler oluşturma misyonunun ötesine geçerek ***iletişimsellik temelli yeni sürecin tarif edilmesi yolunda çaba harcanacak bir çerçeve*** oluşturmakla yükümlüdür.

Yerel ölçekteki bu örgütlenme sisteminin merkezi sistemle olan ilişkisinde politik sistemin açmazlarından olumsuz etkilenilmemesi ve sürekliliğin korunması için, yeni bir denetim anlayışına gerek duyulacaktır. Bu denetim mekanizmasının merkezi dayatmacı tavırdan soyutlanabilmesi içinse, yerel ve merkezi ölçeğin karşılıklı katılımına dayalı bir ***"Kentsel Tasarım Kurumu"*** kurulabilir. Bu kurum:

- Ülkesel bürokratik örgütlenme sistemi içerisindeki yapılanmayı daha karmaşık hale getirici ek bir kurum olarak devreye girmemeli, tam tersi süreci hem kolaylaştırıcı, hem de uygulamaların yerel gerçekliğini destekleyici bir hedefler zincirini içermelidir. Bu hedefler zinciri:
    - çeşitliliğe, yetki vermeye, eşitliğe, hizmetlerin çoğulcu zeminine ve yerel bağlama uyuma temellenmeli,

- ortak ilgi alanlarının belirlenmesini, ortaklaşa eylem olasılıklarının bilinç düzlemine çıkarılmasını, yaratıcı düşünceyi, vizyon paylaşımını ve sosyal öğrenmeyi içermelidir.

- Merkezi yapının bir unsuru olmalı, ama aynı zamanda aşağıdan gelen güce önem vermelidir.
- Kurumsal yapılanmada asal bir yer almalı, ama aynı zamanda ulusal ve yerel tasarım ilkelerinin oluşturulması ve bu ilkelerin farklı ölçeklerde bağlayıcı ***"Rehber"***ler çatısı altında belgelendirilmesi konusunda sorumluluk üstlenmelidir.
- Mesleki denetimin üst yapı taşı olarak devreye girmeli, ama aynı zamanda yerel ölçekte iletişimsel süreçlerin ürünü olarak oluşabilecek farklı ve özgün olasılıkların yaratımını engellememelidir.
- Merkezi niteliği desantralize işleyişe engel olmamalı, sadece gelişmiş bölgelerde değil, ulusal düzlemdeki her vilayet bünyesinde yaygın olarak örgütlenmelidir.
- Örgütlenmenin desantralize içeriğinin, ülkesel düzlemdeki asal hedef çerçeveleriyle çelişecek şekilde çarpıtılmaması için, yerel ve merkezi temsilin karşılıklı denetimi dengeleyici bir süreç yaratabilmelidir.
- Sadece yerel gerçeklik zeminindeki uygulamaların içerisinde asal bir rol oynamakla kalmamalı, aynı zamanda akademik desteğin de sağlanabildiği eğitsel bir çerçeveyle koordineli işleyiş düzenine erişebilmelidir.

Çerçevesi bu şekilde çizilebilecek bir örgütlenme anlayışının, kentsel tasarım ve planlamanın günümüzde açıkta kalan yönlerini doldurabilecek ve benimsenecek olan yeni paradigmayı "mekan" üzerinden geleceğe taşıyabilecek niteliğe erişebileceği düşünülmektedir.

VI. BÖLÜM
SONUÇ

Günümüzün hızla değişen dünyasında bir taraftan bilimsel düzlemdeki gelişmeler, diğer taraftan ekonomik sistemler açısından keskinleşen küresel deneyimler, bir başka taraftan da toplumdaki değerlerin ve beklentilerin farklılaşması ve bu gelişmelerle ilişkili olarak bilimsel alanların pratiğindeki başarısızlıklar, hepsi akademik düzeydeki tartışmaları bilimsel yeniden yapılanmaya ve varolan kavrayışların sil baştan sorgulanmasına yöneltmiş durumdadır. Bu tezin çıkış noktasını da bu tartışmaların varabileceği noktanın mekan organizasyonu açısından tasarlanabilirliği oluşturmuştur.

Kuramsal gelişmelere bakıldığında, bilimsel düzlemde mekanın giderek önem kazanması ve sosyal bilimsel tartışmaların odaklandığı bir çerçeveye karşılık gelmesinin ardında geçmiş süreçteki gelişmelerin mekan üzerine yüklediği anlam ile ilişkili bir durumun yattığı ifade edilebilir. Öncelikle Aydınlanma ilkelerine temellenen pozitivist bilimden devraldığı kavramsal altyapı ile Modernite, kente "kapsamlılık", "akılcılık", "bütüncüllük" ve "ideal düzen" temelli bir anlam yüklemesi yapmış, sonrasında Modern mekan bilimi bu "kapsamlı-akılcı" düşün sistemine uymuş ve uzantısında adını bu düşün sisteminden alan "kapsamlı-akılcı planlama" da 20.yy.'ın ikinci yarısına değin altın dönemini yaşamıştır. O zamana değin herşeyin belirli nedensellik ilişkileri ile açıklanabileceği, böylelikle gelecek gelişimlerinin önceden kestirilebileceği ve benimsenen pozitivist bilimsel yaklaşım yoluyla toplumsal sorunların önüne geçilebileceği düşünülmüştür (Birinci Aydınlanma). Ta ki Kuantum fiziğinin tüm bilimsel yapılanmayı altüst etmesine kadar, bütün kavramsallaştırmalar, anlamlandırmalar, yapılar hep "bütüncül" bir perspektifle açıklanmıştır. Dünyayı oluşturan parçacıkların belirli fizik kuralları

çerçevesinde ve birbirleriyle "nedensellik" temelli ilişkiler içerisinde geliştikleri düşüncesiyle, bu parçacıkların davranışına bakılarak "bütün"ün geleceğine dair karar verilmesi ve tahmin yürütülmesi mekanize bir yaklaşım olarak tüm bilim alanlarının dayandığı çerçeveyi oluşturmuştur. Oysa bilimsel paradigma kırılması (İkinci Aydınlanma) sonrasında bu yaklaşımın varolan gerçekliği açıklama konusundaki yetersizliği ortaya çıkmış, "doğru" anlayışının "kesinliğin" ve "tek" doğrunun olmadığı anlayışına dönüşmesi ile nedensellik ilişkilerinin işlemediği bir başka bilim anlayışı tüm bilimsel yapılanmayı altüst etmiştir. Parçacıklar arasındaki etkileşimin nedensellik değil rastlantısallık ilkesine göre yürüdüğünün, görecelilik ve belirsizlik içerdiğinin ve böylelikle parçacıklar üzerinden "bütün"ün açıklanamayacağı ve geleceğinin kestirilemeyeceğinin kabul edilmesi, salt doğa bilimleri alanında değil, sosyal bilimler alanında da disiplinlerin dayanağı olan bilimsel zeminin kayganlaşmaya başlaması şeklinde yansıma bulmuştur. 20. yy.'ın başlarında gündeme gelen bu gelişmeler, disiplinlerarasılık ve disiplinleraşırılık tartışılmalarını beraberinde getirmiş ve böylelikle disiplinlerin gelecek bilimsel yapılanma içerisindeki konumlarını hayli değiştirmiştir. Mekan organizasyon bilimlerinin de bu gelişmeler doğrultusunda yeniden yapılanması gerekliliği doğmuştur. Diğer taraftan Postmodernite çatısı altında gündeme getirilen ve Modernizmin çizdiği toplum modelini eleştirilerle sarsarak farklılığı, çeşitliliği, çoğulluğu öne çıkaran kavramsal çerçeveler, aslında gerçekliğin kavranışının ne yönde farklılaşması gerektiğini de ortaya koymuşlardır. Bütün'ün yerine "parça"nın koyulduğu, homojenliğin yerini heterojenliğin aldığı, yerelliği ve tarihselliğin vurgulandığı bu "yeni" yaklaşım, içerdiği potansiyeller bir tarafa bırakılacak olursa, aslında sadece bir "durum"dan ibarettir. Çünkü herşeyden önce Modernite'nin benimsediği kapitalist sistemi küresel boyutta daha da keskinleştiren sonuçlarıyla öne çıkmaktadır.

Nitekim sözü edilen gelişmelerin ardındaki ***ekonomik yapılanmanın*** bu süreçler üzerindeki etkisi yadsınamaz. Modernite ile benimsenen Fordist üretim biçiminden Postfordist (esnek) üretim biçimine geçiş, aslında yeni bir toplum düzenine geçişi de içermektedir. Ancak bu yeni toplum modelinde *"ekonomik söylemin daha da keskinleşerek biçimlendirdiği"* toplumsal / mekansal gerçeklikler vardır ve bu gerçeklikler sistemin "kriz" içerisinde olduğunun göstergeleriyle doludur. Ekonomik

birikim ilişkileri ise, kapitalizmin doğası gereği ortaya çıkan kriz koşullarını yeni kavramlarla, yeni toplumsal yapılanmalarla telafi etme yolunda daha da keskinleşen (toplumsal/mekansal/ekonomik) ilişki düzlemlerinin yaratıcısı olmuştur. Keskinleşen kapitalizm olarak da adlandırılan "küreselleşme"nin yarattığı koşullar altında aslında Postmodernite'nin de bu tablonun bir parçası olduğu gözlenirken, Postmodern söylemin krizden çıkışı sağlıyormuş izlenimi verecek bir "yeniden yapılanma imajı" olarak ortaya çıkarıldığı söylenebilecektir. Bu süreçte kentlere yüklenen anlam da, önemlerinin giderek ulus-devletleri aşarak artması, global arenada temsil edilme arayışının ön plana çıkması, bu rekabet ortamına girebilmek içinse pazarlanmaları ve imajların egemen olduğu "kaliteli" çevrelerin üretilmesini içermektedir. Tüm bu kapsamlarsa, kentsel tasarım ve mimarlık alanlarının sermaye birikiminin belirlediği koşullar altında yönlendirilen ve mekanın metalaştırıldığı çevrelerin tasarlanması misyonunu daha da keskinleştirirken, kent planlamanın da sonunun geldiğinden söz edilir olmuştur. Bilim alanları artık toplumsal süreçler içerisindeki soruların yanıtlayıcısı/çözümleyicisi olamamakta, aksine özellikle mekan organizasyon bilimleri sermaye birikim süreçlerinin birer aracı olarak işlev görmektedirler. Bu koşullar mekan organizasyonu için de bir "kriz" anlamına gelmektedir. Kriz koşullarından bir çıkış olarak, bilimsel paradigma kırılmasıyla birlikte gelen kavramsallaştırmaların yeni mekansal kavrayışları içerecek bir yön alması ile, zaman-mekan sıkışması, mekanın temsil niteliği, mekanın kamusallık niteliği ve mekan – yer ikilemlerinin de devreye girdiği yeni bir yaklaşımın çerçevesinin çizilmesi kaçınılmaz olmuştur. *Dolayısıyla* ***mekan organizasyon bilimlerinin yeniden yapılandırılma gerekliliği, bir yandan bilimsel paradigma değişiminden, diğer yandan mekana yüklenen ve ekonomik söylem tarafından yeniden araçsallaştırılan yeni(!) anlamlardan destek bulmaktadır.***

Mekan bilimi üzerinde belirleyici olarak kuramsal anlamda yapılmakta olan ve özellikle ekonomik yapılanmaların toplumsal düzlem üzerindeki etkilerine temellenen bu sorgulamalar, ***mekansal / toplumsal pratik*** üzerinden de izlenebilir. Nitekim mekan organizasyonunun Üçüncü Bölüm kapsamında tartışılan küresel ölçekte millenyum projelerine ya da kültür kapitalleri (başkentleri) seçimlerine yönelen içeriği ile Dördüncü Bölüm kapsamında tartışılan ulusal ölçekte kentlerin

daha iyi pazarlanabilirliğine ve kaliteli çevreler oluşumuna yönelen içeriği, küreselden yerele aslında varolan kuramsal kurgunun pratik üzerindeki somut örneklerini oluşturmaktadır. Bu sistem gelişmekte olan ülkeler için de aynıdır. Yerel ölçekte bu kurguya eklemlenme çabası içerisindeki kentsel deneyimler, küreselden alınan, ama kültürel yapılanma üzerine basan, dolayısıyla varolan toplumsal/mekansal gerçekliklerle örtüşmeyen eklektik çabalar kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bu çabaların yerel koşullarla örtüşmediği sivil görüş tarafından da destek bulmakta, üstelik ekonomik birikim ilişkilerinin dikte ettiği yaşam biçimine ve kentsel mekanın bu temelde düzenlenmesine karşı tepkiler yoğun olarak dile getirilmektedir. Varolan pratik üzerinden sadece keskinleşmiş ekonomik / toplumsal / mekansal ilişkilerin değil, aynı zamanda gelecek yapılanmasına ilişkin ipuçlarının da tespiti mümkün olabilmektedir. Nitekim iletişimsellik temelli yaklaşım biçimlerinin uygulandığı örnekler giderek artarken, sivil görüşün bu konudaki istem ve eğilimi de, yeniden yapılanmanın iletişimsellik kanalı üzerinden ilerlemesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Mekan organizasyon bilimleri ise bir tarafta bilimsel zeminin, diğer tarafta toplumsal pratiklerin kayganlaştığı koşullar altında gerçekleştirilirken, öncelikle kentsel tasarım ve mimarlık alanlarının ekonomik birikim ilişkilerince yönlendirilen "araçsal" niteliklerinin, sonrasında ise planlamanın parçalara bölünmüşlüğü ve yerini kentsel tasarım projelerine bırakan uygulama boyutu ile sonunun geldiği söylemlerinin ciddi olarak sorgulanması gerekmiştir. Tüm sorgulamaların vardığı nokta ise çıkış yolunun ***iletişimsellik temelli mekan organizasyonunda*** yattığı konusunda birleşmektedir. Kuramsal ya da pratik düzlemde henüz tartışılmakta olan bir çerçeve sunmasına ve belirsizlik koşullarından kaynaklanan açmazlarına karşın "iletişimsellik", gelecek senaryolarının üzerinde durmasının kaçınılmaz olduğu bir içeriğe karşılık gelmektedir. Böylelikle yukarıdan aşağıya yönelimli dayatmacı bir sistemin yerini, toplumsal istemlerin devreye girdiği aşağıdan yukarıya yönelimli iletişimsellik temelli bir sistemin alması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan yeniden yapılanma kapsamında öncelikle benimsenen bilim anlayışının pozitivist ve determinist geçerliliğini yitirerek alternatif algılayış ve

kavrayış biçimlerine yönelmesi, geleceğe ilişkin tek bir senaryo olamayacağı anlamına gelmektedir. Bu anlamda aslında gelecek olasılıklarının sonuca ilişkin üç farklı senaryo sunmakta olduğu söylenebilecektir (Dündar, 2000, ss.91-92). Buna göre:

1. ***Birinci senaryo***, bugünün aynen geleceğe taşınmasıdır. Bu olasılıkta esas olan kapitalist küreselleşme süreçlerinin tarif ettiği ve birikim ilişkilerinin belirlediği bir yaşam ve mekan kurgusudur. Öznel istem ve kimlikler arasında yalnızca güçlü olanlar iktidar noktaları oluşturarak kamu alanı üzerindeki sermaye birikim temelli istemlerini gerçekleştirmeye devam edecek, sözde-kamusallık meşruiyeti çatısı altında kentleri "kaliteli" ve "albenili" bir çehreye büründüreceklerdir. Bu çehre, keskinleşen kapitalizmin tüm unsurlarını kaçınılmaz olarak barındıracaktır.
2. ***İkinci senaryo*** geçmiş deneyimlerin yeniden canlandırılmasıdır. Parçaları kontrol altına alabilmek ve mekan, dolayısıyla da kent yaşamı üzerinde belirleyici olabilmek adına, salt toplum yararının ön plana çıkarıldığı bir mekan organizasyonu, geçmişteki gibi yine öznel istemlere kapanacak, böylelikle "modern" kent bir "düzen"e girebilmiş olacaktır. Olabilirliğini yitirme koşullarına bakıldığında, sürecin nasıl alt-üst edilebileceği ve sürekliliğini bugünün koşulları ve dinamikleri içerisinde nasıl sağlayabileceği çok net olmasa da, bir olasılık olarak mekan organizasyon bilimlerinin içerisindeki asal yerini korumaktadır.
3. ***Üçüncü senaryo*** ise mekana ve mekan organizasyonuna "farklılık" temelinde bakılmasını gerektirmektedir. Bunun kavramsal ifadesi ise "iletişimsel eylem" olarak planlama ve tasarım anlayışında anlam bulmaktadır. Bu, ilk olasılıktan farklı olarak, öznel istemlerin salt belirli bir erke sahip kimlikler tarafından değil, zayıf da olsalar, tüm mikro odaklar tarafından kent mekanında "yer" edinebildiği bir kamusal kültür mekanı olarak kentsel oluşumu içermek durumundadır. *"Demokratik kent eylemi"* olarak mekan organizasyonuna ve planlamaya bu olasılık özel bir anlam yüklemektedir.

Bu olasılıklar içerisinde yeniden yapılanmanın tarif edilen son senaryo üzerinden ilerlemesi gerektiği dünya üzerindeki konjonktürel durumdan destek bulmaktadır. Çünkü artık gelenekselleşmiş olan tasarım yöntemleri, sadece yaşanan, kavranan ve algılanan olgulara bakarak doğru bilgiye ulaşma çabasını yansıtmaktadır; ve bu sadece reel tabakaların var sayıldığı, nesnel olmayanların dışlandığı bir eylemler bütününe karşılık gelir. Aslında burada görülenler/algılananlar da görecelidir, çünkü aldatıcı görüntülerle dolu bir çevre yaratılmıştır. Ekonomiye temellenen, hiyerarşinin, "düzen"in yüceltildiği ve otoritenin ve iktidarın konumlarını her geçen zaman diliminde biraz daha sağlamlaştırdıkları bir dünyada egemen düzen, yüzyıllardır kendini heybetli binalarında, dini yapılarında, devasa meydanlarında,

"düzenli" caddelerinde ve "planlı" yaşamlarda somutlaştırmıştır. Mekan içerisinde somutlaşan söylemlerin insan zihninde imgelemler yaratması, temelde bireyin söyleme dayalı olarak kodlanmasının, programlarla donatılmasının ve aldatıcı görüntülerle çevrelenmesinin nedeni olmuştur. Bu derece ciddi bir sorunsalın çözümleyicisi olma potansiyeli ise ancak bir yeniden yapılanma olasılığında içerilmektedir.

- *Bunun mekan planlama ve tasarımına yansıtılabilmesindeki* ***ilk koşul,*** *pozitivist anlayışa temellenen bilimsel geleneğin terkedilmesi gerekliliğine oturur.*

Friedmann, bunun radikal planlama ile mümkün olabileceğini öne sürmekte, böylesi bir planlamanın ise anarşizm, ütopyanizm, eleştirel kuram, Marksizm ve feminizm dahil diğer radikal düşünce biçimlerinin bir amalgamı olduğunu söylemektedir (Friedmann, 1996, s.469). Healey (1997), Sandercock (1998) ya da Forester'ın (1989; 1999) ise farklı adlar altında dile getirdiği ancak temelde iletişimselliğe dayanan bu düşünce sistemi yeniden yapılanmanın ilerlemesi gereken ana kanalın belirleyicisi olmak durumundadır. Olasılıklara açık bir bakış biçiminin içerici ve interaktif bir tasarım süreci ile mekanın ve toplumsal olanın gerçekliğini kavrama gücü geleneksel elitist bir tavra kıyasla çok daha yüksek olacaktır. İletişimselliğe, ortaklaşalığa ya da katılıma dayalı mekanların yaratımının da böylelikle mümkün olabildiği bir dünyada, olguların anlamlandırılma arayışı, ne birinin, ne de diğerinin yüceltilmesi ya da yokedilmesine karşılık gelmeyecek, farklılıkların biraradalığı böylelikle ana çerçeveyi oluşturacaktır.

- ***İkinci koşul*** *ise zaman-mekan kavrayışlarında mekanın durağan olarak algılanmaması ve zamandan soyutlanmamasıdır.*

> *"Kimi yaklaşımlarda mekan, bir dizi ilişkinin basit, durağan bir anda çekilmiş fotoğrafı olarak görülmüş, bir anlamda toplumun belirli bir anda çekilmiş fotoğrafı olarak algılanmıştır. Başka bir anlatımla, bu yaklaşımlarda mekan, dondurulmuş, durdurulmuş zamandır. Bu durumda mekan, zamansızlıktır; mekanın en belirgin niteliği zamanı içermemesidir."* (Işık, 1994, s.32)

Çünkü mekanın eşzamanlı olarak kurulması gerekliliği, mekanın durağan olması anlamına gelmez. Nitekim, *mekanı yaratan ilişkilerin kendisi dinamiktir.* Mekanı kesit olarak dondurulmuş bir zaman olarak değil, dinamik olarak ele alındığı takdirde

kavramsallaştırabilen toplumsal ilişkilerin biraradalığı mekansal yaklaşımların temelindeki düşünce olmalıdır (Işık, 1994).

Gelecek olasılıkları içerisinde yeniden yapılanma sürecine yönelik olarak benimsenmesi gerekli bu koşullar altında, kentsel mekanın tasarımı da yeni bir yaklaşıma temellenmektedir.

6.1 Yeni Bir Kentsel Tasarım Yaklaşımına Doğru

Bir umut gibi gösterilen kentsel tasarım eylemi, gereğince kurgulanmadığı takdirde, planlamanın içerisine düştüğü *"ekonomik birikim ilişkilerinin aracı olma"* tuzağından çıkamayacaktır. "Yeni" olduğu öne sürülen "kentsel tasarım" eylemi ise *farklı bir rol* üstlenmek durumundadır. Ancak doğal olarak, bu üstleniş süregelen yapı üzerine temellenmemek zorundadır. Buna göre, eylemin yeniden yapılanması gerektiği açıktır. İlk adım, kuşkusuz yeniden yapılanmanın kurgusunun oturacağı ana ilkelerin belirlenmesi olacaktır:

- Tıpkı planlama gibi kentsel tasarım da bu anlamda "bir diğer disiplin" olarak kurgulanmalıdır. Disipliner düzlemde son aşamada gelinen noktada bilimler arasındaki kayganlaşmanın krizi yeterince karşılayamaması ve yeni bir disiplinlerarasılık ve disiplinleraşırılık yorumuna gerek duyulması, öncelikle mekan organizasyonunun kendi iç disipliner yapısı içerisindeki konumlanmalardan kaynaklanan birtakım sorunların da deşifre edilmesini gerektirecektir. Şöyle ki, mekansal ele alışlarda ölçeklerin birbirine girmesi doğal bir eğilim olabilecek iken, bu içiçeliğin sistemi altüst edici bir yapılanma ile bilimsel güven ortamını sarsıcı bir tablo çizebildiği söylenebilir. Örneğin, üst ölçekli bir alışveriş merkezinin planlamada "günübirlik aktivite alanı" olarak tarif edilen alan kullanım tanımına oturması doğal bir eğilim olarak kabul edilebilecek iken, bu aktivite alanının doğrudan sermaye birikim süreçlerinin dikte ettiği ve planlamayı dışlayan bir pratikle uygulamaya konması meslek alanlarının meşruiyet zemininin sorgulanmasını gerektirmektedir. Kentsel tasarım ölçeğindeki ele alışlar için de aynı açmaz geçerli olabilecektir. Kentin parça parça ele alınışı, hem salt sermayeye hizmet

edebilmekte, hem de planlamanın dışlandığı uygulamalara neden olabilmektedir. Aslında mekan zaten Teymur'un deyimiyle bir "diğer"ler alanına karşılık gelmektedir. Kentsel tasarım ise çift yönlü bir diğerlik ile sarmalanmıştır. Hem nesnesi bir "diğer" alan olarak "mekan"dır, hem de mekan organizasyonu içerisinde disiplinlerin kesişme noktasında bir "diğer" alana karşılık gelir. Bu ***pekişmiş diğerlik durumu,*** kentsel tasarımı bir taraftan Işık'ın (1997) deyimiyle 21. yüzyılın bilgi alanları arasında ayrıcalıklı bir konuma taşırken, diğer taraftan eylem alanı içerisinde bir yenilenmenin tekbaşına kentsel tasarım sınırları içerisinde mümkün olamayacağını, tam tersi topyekün mekan organizasyonu içerisinde (bilim krizinin ve uzantısında sosyal bilimler arası değişim / dönüşüm koşullarının yönlendirmesiyle) bir yeniden yapılanmanın gerekliliğini ifade etmektedir.

- Bir ***diğer disiplin*** olmanın önemli bir fırsat olarak değerlendirilmesiyle fiziksel ya da bilimsel her alana sızabilecek sorular sorulmaya başlayabilir. Kentsel tasarım, bugüne değin süregelen yapısı içerisinde hep özellikli olan alanlarda tasarlanarak, hep tek bir hedef gruba yönelerek ve hep "ötekileri" dışlayarak, zaman zaman da yerinden ederek gerçekleştirilmiştir. Bunun ardında ise amacın belli olması yatmakta idi. Oysa, bir yeniden yapılanma sürecinde, ***müzakere ortamı*** aracılığıyla *"amaç" sorgulanmak zorundadır.* Bunun anlamı kentsel tasarımın özelliği olan alanlara yönelik olma sınırlandırmasından kurtarılması ve belki örneğin İzmir'de Kadifekale'de yapılacak bir projede öncelikle "gerçek" amacın, yani varolan toplumsal ve mekansal gerçeklikle örtüşen bir yaklaşımın ne olması gerektiğini sorgulayabilmesidir.

  "Süregelen pratik Kadifekale gibi bir çöküntü bölgesine yapılacak bir projede, orada halen yaşamakta olanları "dışlayan" bir politika işleyecek iken, yeniden-yapılanma sonrasındaki pratik, "dışlanma"yı dışlayan, aksine orada yaşamakta olanları, "kamusal bilinç" oluşumuna katkıda bulunacak şekilde kente "dahil eden" bir projenin arayışında olacaktır"(Gökçen, 2000).

- Kamu ile özel, yerel ile evrensel, özne ile nesne arasındaki ***yeni alaşıma dayalı bir süreç***, sınırlar arası geçişleri sağlayacak bir süreç olmak zorundadır. Dolayısıyla, artık yapılacak tartışmalar tasarımların görsel ya da teknik özelliklerinden öte, ***içeriğine*** odaklanmalıdır. Bu ise ancak:

- ritüelleri gözönünde bulunduracak,
- "öteki" talepleri değerlendirecek,
- sadece belirli bir kesime değil, tüm kentlilere yönelik olacak, ve
- sistem-dışı olanı da kabul edecek

bir ***yeniden-yapılanma sürecine*** karşılık gelmelidir.

- Kentsel tasarım sadece bir *"imaj yenileme"* ya da *"vitrin oluşturma"*ya yönelik içeriğinden ve *"özelliği olan alanlara"* yönelik olmaktan kurtarılmalıdır. Dolayısıyla, kentsel tasarım, ***bütün özel alan - kamu alanı sınırlarını yeni baştan sorgulayacak ve çizecek bir toplumsal eylem*** olmalıdır.
- Anahtar kelime ***"iletişimsellik"*** olmalıdır. Özne olarak insanı, nesne olarak mekanı ile bütünleştirecek bir sürece iletişimsellik üzerinden olanak tanınmalıdır. Tüm sınırlandırmaları karşısına alacak bir sorgulama, bireyin kendini kentine ait hissetme kanallarını tıkayan engelleri çözebilecek soruların arayışında olacaktır.
- ***Çoğulculuğa temellenen demokratik kurgu*** çevresinde, tüm aktörleri biraraya toplayacak ve belki de sorular üzerinde tartışılmasını sağlayan bir ***"aracı/medyatör" plancı*** *ile birlikte kentsel tasarımcı* ***"bir vatandaş olarak tasarımcı"*** *(rolünü değil)* ***kimliğini*** benimsemelidir. Mekana yönelik olarak başlatılacak bir müzakere sürecinde, masa etrafında değişik grupları, değişik disiplinleri toplamalı ve *"uzlaştırıcı" bir tasarımcı* rolünü temel almalıdır. Tasarımcı, tüm söylemleri biraraya getirdiği sürece, gelecekte çıkabilecek arızaların da uzlaştırıcısı olabilecektir.
- Toplumsal uzlaşmaya gidecek ya da sistem dışı unsurların / grupların taleplerine yanıt veren süreç, mekan ve planlama süreçleri üzerinde ***"demokratik"*** olmalıdır. Bu demokratik süreç, ***çoğulculuğa*** temellenmelidir. Toplulukların kültürel farklılıklarını ve kimliklerini yeniden değişerek üretmelerini öngörecek türden bir çoğulculuk anlayışı ise, *"toplumun yaşam deneyini zenginleştirip yaratıcı potansiyelini geliştirdiği gibi, farklılığı üretirken* ***empatik anlayışı*** *ve toplumun bütünlüğünün korunmasını da yeniden üretebilir. Bu başkalarını sevmemek, dışlamak üzerine kurulmamış bir çoğulculuktur"* (Tekeli, 1996, s.21).

Sonuç olarak, planlama ve kentsel tasarım, artık ***"farklı" kavramlar*** üzerinde tartışılmak zorundadır. Özel alan ile kamusal alan arasında kurulacak bir denge, demokrasi, ötekilik, daha doğrusu "ötekiliğin olmadığı bir toplumsallık", ya da "farklılıkların biraradalığı", hepsi, yeniden yapılanma yolunda üzerinde durulması gerekli kavramlardır. Kentsel tasarım, artık bu tür üst-söylem kavramları olmadan tartışılmamalıdır. Sınırları eritebilecek olan da ancak böyle bir yaklaşımdır.

6.1.1 Bir Kültürel Üretim Olarak Tasarım

İnsanın yaşar kalıcılık yeteneğinin ve kendini yeniden üretimin çevresiyle uyum içerisinde gerçekleştirebilmesinin koşulunun toplumun sürekliliğiyle özdeş tutulması, beraberinde birtakım karşıtlıkları da getirmiştir. Kültürel yapılanmanın ideolojik, hiyerarşik ilişkiler düzlemine temellenmesinin oluşturduğu karşıtlıkların özünde aslında insanın bir fenomen olarak *"yeniden üretimin salt biyolojik koşullarına bağımlılıktan, yeniden üretimin toplumsal (insan-insana) koşullarına bağımlılığa, işbölümüne doğru ilerlemesi ve bu bölünmenin her tarihsel dönemde içerdiği belirli sömürü ilişkilerine doğru"* (Öner, 1991, s.29) yönelmesi yer almaktadır. Nitekim, insan en köklü toplumsallaşma, yani çevreyle ilişki oluşturma sürecinde, çevreyi değiştirmenin olanaklılığını ve zorunluluğunu öğrenmektedir. Bookchin (1994, s.88) bunu en temel karşıtlık olarak beliren "özgürlük" ve "zorunluluk" alanları olarak ayrıştırır. Buna göre zorunluluk alanı doğayı, özgürlük alanı ise insanı ve giderek toplumu içermek durumundadır. Bu farklı düzlemler arasında insanın kendisini hangi koşullar altında varedebileceği tercihi ise, aslında süreç içerisinde katmanlaşmış değerlerin, normların, kuralların ve yaptırımların belirlediği kültürel rollerin oluşumu ile çakışmaktadır.

Çıkış noktası böylelikle Öner'in (1993:29-32) tariflediği kültürleme-kültürlenme döngüsünde yeralmaktadır. Bu döngü içerisinde, insanın çevresinden edindiği informasyonların, uyarıların, algıladığı özlemlerin ve çevrenin koyduğu normların, kuralların, yaptırımların, kısacası bütünüyle çevrenin, insanın kendini ve toplumu yeniden üretmesinde geliştireceği tercihlerin yönünü de belirlemesi bir "kültürleme" sürecine karşılık gelmektedir. Bu ise ya konformist, yani kendini aynen yeniden

üretici, ya da devrimci, yani döngüyü değiştirerek üretme şeklinde gerçekleşebilecektir. ***Konformist kültürleme-kültürlenme döngüsünde***, sistemin kendi sürekliliğini sağlaması, böylelikle fiili gerçeklik alanında değişimi, dönüşümü, ve başkalaşması dışlanmaktadır. Tersine ***devrimci kültürleme-kültürlenme döngüsü*** ise sosyal bir mutasyonun hazırlayıcısı olacaktır. Döngünün değiştirilerek üretilmesinin, yaşamsal pratiğe ve mekanların biçimlenişine de yansıması ve bireyin duyarlı tavır alabileceği bir dünyanın varedilmesi böylelikle mümkün olabilecektir.

Hüküm süren hiyerarşik düzenin biçimlediği ve aldatıcı görünümlerle doldurduğu mekan, düzenin kendini yeniden üretebilmesi için, içerisinde taşıdığı mesajları kullanıcılarına yüklemektedir. Mekanı iletişimsel süreçlerden bağımsız olarak kullanmaya dayalı süreç, mekan organizasyonunun iletişimsellik temelli olarak yeniden yapılanması yoluyla ve mekana referanslı uzmanlık alanlarının elitist tavrı dışlayan yol göstericiliğinde tersine çevrilebilir. Yeni süreç belirli düzlemlerde (kuramsal düzlem; planlama/tasarım düzlemi; toplumsal/mekansal düzlem) varlık sorgulamasını ve bilinç oluşumunu, sonuçta ise sosyal mutasyondan geçmiş bir kültürel oluşumu sağlayabilir.

Mekanın böylesi bir bilinç oluşumunda araç olarak kullanılmasının olası iki farklı uygulama biçimi olabilir. Birinci olasılık, doğrudan planlama eylemine ilişkindir. İletişimsel bir sürecin benimsenmesi ile mekana referanslı bir eylemin sonucunun her zaman için o eyleme karar verme erkini elinde bulunduranların kişisel deneyimlerini yansıtması gereğinden hareketle, bireylerin de kendi kişisel deneyimlerini ***"medyatör" plancıların ve "bir vatandaş olarak" kentsel tasarımcıların yol göstericiliğinde*** özellikle mekana ilişkin eylemlere yansıtmaları mümkün olabilir.

Olası ikinci uygulama, Illich'in (1989) önermekte olduğu bir ***"şenlikli üretim"***de *(convivial*[1] *production)* yeralabilir. Illich, tüm kurumsal düzenlerin ve

[1] Türkçe'ye "şenlikli" olma durumu şeklinde çevrilen "convivial" sözcüğü Latince 'com': ile, birlikte; ve 'vivere': yaşamak sözcüklerinden oluşan 'convivium'dan (ziyafet, şölen, şenlik) türemiştir. Bu anlamda Tükçe'deki "şenlikli" ile İngilizce'deki "convivial" sözcükleri etimolojik olarak paralellik taşımasa da, Illich'in sözcüğe yeni anlamlar yüklemesi gözönünde bulundurularak, sözcük ile ifade edilenlerin daha esnek olarak Türkçeleştirilmesindense, Türkçe'deki en yakın karşılığının terimleştirilerek kullanılması tercih edilmiştir (Bkz. Çevirmen Notu, Illich, 1988, s.11)

sınırlandırmaların bir üst seviyesine çıkıp bireylerin üretim eylemine birebir katılabileceklerinden bahseder. İnsanların, kendileri ve birbirleri için ellerinden geleni yapma yeteneklerini, bunları kendileri için "daha iyi" yapabilecek araçlara terketmemelerinin ve her türlü üretim eyleminde aktif yeralmalarının, kendilerini tehlikeye atmayacak bir tavrı doğuracağını öne sürer. Bireyin tüm düzeylerdeki şenlikli üretime katılımı, üzerinde önemle durulan bilinç oluşumunu sağlayabilir. Özgürleştirme, ancak böylesi bilinçli bir üretim sonucunda gerçekleşebilecektir. Eğitim, bu bilinçli üretim süreci içerisinde asal yeri olan ve üstelik şenlikli toplumun mevcut kurumsal düzenlemeleri içerisinde de araçsallaştırıldığı öne sürülen önemli kurumlar arasındadır. Eğitimin araçsallaştırılmışlığı konusuna değinenler arasında Laborit de vardır: *"Gerçekte öğretim, öğreten kuşağın, belli bir toplumsal-tutumbilimsel yapının sözcüsü olarak, öğrenen kuşaktan hiç korkmaması için, gelecek kuşakları geçmiştekilere benzer kılma eylemidir günümüzde. Yeni yetişen kuşağa yepyeni tasarımlar geliştirme yerine, varolanı çoğaltmayı öğretiyoruz"* (Laborit, 1990:132). Evrimi dışlayan böylesi bir yapılanmanın tersine çevrilebilmesi ve toplumsal yapının etkenlerinin ve de etkilenenlerinin varlık alanları olarak tanınıp, doğal bütünlükleriyle kabulü için, böylesi bir kurgunun dışında konumlanmak, dayatılan sisteme bir başka açıdan bakabilmek gereklidir. İletişimselliğe, katılıma, ortaklaşalık temeline dayalı bir eğitim sistemi ise bireyleri birebir sürecin parçası haline getirerek hem böyle bir bakış açısının bilinç düzlemine çıkmasına yardımcı olabilecek, hem de gelecek olasılıklarını varolan uzlaşmazlıkların çözülebileceği bir noktaya taşıyabilecektir.

6.1.2 Açmazları Karşılayacak Bir Kentsel Tasarım

Yeniden yapılanma sürecinde bir tasarım eyleminin varolan açmazların karşılanabilmesi için geliştirmesi gereken tavrın aşağıda belirtilen çerçeve üzerinden ilerlemesi düşünülmektedir:

- ***Piyasa mekanizmasının işleyişindeki açmazların karşılanabilmesi için*** kentsel tasarımın yeni misyonu ile mekanın kullanım değerine daha duyarlı yaklaşması zorunluluğu bulunmaktadır (Madanipour, 1996, s.218). Kentsel gelişim süreçleri içerisinde yol gösterici bir aktör olarak kentsel tasarımcının devreye girmesi ve mekanın üretimi ile günlük yaşam kurgusu arasındaki

kesişim noktasında konumlanmasıyla, sistem ile günlük yaşam, yapılar ile kurumlar ve mekanın değişim değeri ile kullanım değeri arasındaki gerilimin çözümlenebileceği, kısacası kentsel tasarımın bu gerilim noktasında işlev görmesi gerektiği düşünülmektedir.

- Kentsel tasarımın aşırı tasarlama ya da aşırı denetleme eğilimi, tasarlanılan kent parçasının ne kadar büyük olursa olsun bunu tasarıma uygun bir şekilde gerçekleştirme yetkisine sahip olma arayışını içerir. Oysa bu arayışa rağmen, hem kentlerin yaratıcılığa açık olması gerekliliği, hem de denetimin aşırı kurgusunun kapitalist toplumlarda egemen olan mülkiyet düzeni ya da anlayışı ile yakın ilişkisi ve tasarımın totaliter bir aşamaya taşınması nedenleri kaynaklı olarak, denetimin aşırılaştırılması mantıksal tutarsızlıklar içerir. Bu anlamda ***aşırı denetim eğilimi açmazının*** *karşılanabilmesi için,* kentsel tasarımın yeni katılımlara, yeni yaratıcılığa ve yeni zenginleşmelere açık olması gerekir (Tekeli, 1993b, s.55). İletişimsellik temelli bir kentsel tasarım kurgusu bu anlamda da destek bulmaktadır.
- ***Postmodernitenin içerdiği açmazların*** *aşılabilmesi için,* Postmodernist çizgide daha radikal bir tutum alınması gerekecektir. Buna göre tam katılımcı, plancının / tasarımcının oyunun belirleyicisi olduğu değil, oyunun bir parçası haline geldiği bir planlama / tasarım anlayışı (Tekeli, 1993a, s.64) benimsenmesi gerekecektir.
- ***Parça tasarımı olmanın getirdiği açmazların*** bertaraf edilebilmesi için gerekli esas düşünce, durumu parça-bütün ilişkisi içerisinde algılamak olmalıdır. Bu bağlamda *"planlama sosyal bilimlerin, kentsel tasarım ise planlamanın parçası"* olarak ele alınmalı, böylelikle konuya "bütün" olarak yaklaşılabilmelidir. Dolayısıyla, bu açıdan bakıldığında kentsel tasarım bir *"araçsal parça"* sınırlılığında ele alınmaktan çıkarılabilir ve esas itibariyle, yapılan tartışmaların da mekansal söylemler ve planlama üzerinde odaklanması gerektiği net bir şekilde ortaya çıkar.
- ***Bir "mekan bilimi" olarak sahip olduğu açmazların*** aşılabilmesi ve onun yerine *"mekan bilgisi"* olarak mekanın üretiminin yönlendirilebilmesi için kentin bir metin olarak algılanması gerekmektedir. Bu noktada her türlü *alternatif bilginin,* yani tartışmaların, melodilerin, formüllerin, haritaların,

resimlerin, ritüellerin, sarayların, teknolojilerin ve sosyal oluşumların, hepsinin okunacak metinler olarak algılanması (Ellin, 1996, ss.247, 253-4), bir yandan mekanın bilgisini oluştururken, diğer yandan gerçekliğe yaklaşabildiği ölçüde bu bilginin bağlamsallık ve dolayısıyla güvenilirlik temelini güçlendirecektir.

Bu yönde tavır geliştirecek bir kentsel tasarım yaklaşımının mekan organizasyonunun yeniden yapılanma sürecinde varolandan çok farklı bir misyon yüklendiği açıktır. Bu misyon, mekan biliminin salt fiziksel mekan temelli ve teknik bir anlayışa indirgenen bakış açısının terkedilmesiyle, bir mekan bilgisi üretim aracına dönüşmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

6.2. Yeni Tasarım Söylemi

Geleceğin mekanının öncelikle "kamusal alan" düzleminde ve pratiğin kamusal müzakereler ile beslendiği bir iletişimsel plan aracılığıyla belirlenmeye başladığında, "kamu mekanı" düzleminde devreye girecek olan tasarım pratiği de varolandan çok farklı bir söyleme oturmak zorundadır. Bu söylemin deşifrasyonu ise kentsel mekanın yaşanabilirlik kriterlerini temel alan bir çerçeveye karşılık gelmektedir (Tablo 6.1). Buna göre gelecek tasarımı,

- Modernist planlama ve tasarımın soyut mekan anlayışından uzakta konumlanarak, ***somut*** mekansal ve toplumsal gerçekliklere temellenecek ve olanın ötesinde, ***olabilecek olana*** imkan verecektir;
- Esnek bir tasarım ürünü oluşturarak ***süreklilik*** içerecektir;
- Her söylemin kendini minimal düzeyde anlatabileceği bir mahalle örgütü ya da Sivil Toplum Örgütleri yoluyla ***yapabilir*** kılacaktır;
- ***Tasarım unsurlarının seçimine*** olanak verebilecektir;
- ***Yerel uygulama olanaklarının*** artırılmasını sağlayabilecektir;
- Sadece söylemsel düzeyde kalmayıp, mahalle ölçeğinde insan hakları ya da adalet gibi temel konularda ***etik ilkelerin metninin oluşturulmasına*** olanak verecektir;
- Geniş bir ***bilgi bankası*** oluşumuna olanak verebilecek ve bu bilgi bankasının her tür bilgiye değil, ***"doğru" ve "güvenilir"*** (Öner, 1995) bilgiye yer vermesini ve üstelik bilginin sürekli değiştiği koşullar altında da, bilgi akışının da sürekliliğini içerecektir;
- Mekanın bilgisini üretirken ***elitist ve cezalandırıcı olmayan bir tavır*** benimseyecektir;

Şekil 6.1 Gelecek Tasarımının Söylemsel Deşifrasyonu

• somut mekanın potansiyellerini değerlendirir.	⇨	• OLABİLECEK OLANIN KABULÜ
• geleceğin olasılıklarını sezinleyerek bunu esnek bir tasarım ürününe dönüştürür.	⇨	• SÜREKLİ PLANLAMA
• siyasi bir metin oluşturan plan kurgusuna temellenir, ancak siyasi erkin araçsallaştırdığı tasarım süreçlerini dışlar.	⇨	• YAPABİLİR KILMA / STK
• bir söylemin tasarımı olarak bütün farklılık konumlarının kamu mekanındaki somut varlıklarını gözönünde bulundurur.	⇨	• TASARIM UNSURLARININ SEÇİMİ
• eleştirel süreçlere önem verir, ancak söylemsel düzleme saplanmadan sonuç ürünün sürekliliğini sağlayacak uygulama araçlarını da geliştirir.	⇨	• YEREL UYGULAMA OLANAKLARININ ARTIRILMASI
• bilimsel ilkelerle ve etik kurallar çerçevesinde planlama sürecini somut mekana taşır.	⇨	• MAHALLEDE ETİK İLKELERİN METNİNİN OLUŞTURULMASI
• yorumlayıcıdır, ama daha fazlası değiştirici / dönüştürücü gücünü alternatif bilgi kategorilerinden alır.	⇨	• BİLGİ BANKASI : "DOĞRU" VE "GÜVENİLİR" BİLGİ
• kalıcı değerlerin arayışındadır, ancak kalıcılığı seçicilik üzerine kurgulamaz, mekanı hem geçmiş'in. hem de şimdi'nin bilgisi olarak geleceğe taşır.	⇨	• ELİTİST OLMAYAN TABAKALARIN OKUNABİLİRLİĞİ + CEZALANDIRICI OLUNMAMASI
• estetik değere önem verir, ancak ekonomik süreçlerin dayattığı tektipleştirilmiş estetik anlayışını dışlar.	⇨	• ESTETİZE EDİLMİŞ FARKLILIKLAR SUNAN TASARIM SEÇENEKLERİ
• total kalite arayışındadır, ancak sadece mekanın değil, tüm sosyal ve kültürel süreçlerin bağlayıcı olacağı yaşam kalitesini de yükseltir.	⇨	• YAŞANABİLİRLİK
• özgünlüğe önem verir, ancak mekansal ayrımcılık yaparak salt prestijli alanlar üzerine odaklanmaz.	⇨	• EŞİTLİK VE YERELLİK (BAĞLAM)
• gerçekleşme olanaklarını bünyesinde taşır, ancak ekonomik süreçlere odaklanarak salt belirli bir kesimin tasarımı olma durumunu dışlar.	⇨	• OLABİLİR OLANA YÖNELME
• iletişimselliğe / katılıma olanak verir, ancak çok-sesliliğin mekansal karmaşa yaratmasına izin vermez.	⇨	• İÇERİCİ : PARÇANIN BÜTÜNÜN İÇİNDE GÖRÜLMESİ
• ekolojik araçlar üretir, ancak bu araçların toplumsal bilinç düzeyine taşınmasının yollarını da geliştirir.	⇨	• DOĞANIN BİR PARÇASI OLARAK İNSAN
• kültürel olana önem verir, ancak tek bir kültürel oluşumun baskınlığını bertaraf etmek üzere demokratik zeminde farklı kültürlerin biraradalığını hedefler.	⇨	• FARKLILIKLARIN BİRARADALIĞI
• evrensel değerleri gözönünde bulundurur, ancak yöresel olanın gücünü potansiyel olarak değerlendirir.	⇨	• YERELİN PAZARLANMASI DEĞİL, KÜRESEL OLANIN "FARKINDA"LIĞI: KÜRESEL OLANLA MUTABAKAT
• geleceğin bir resmidir, ancak sürekliliğini sağlayacak olan örgütlenme modelini de önerir	⇨	• KURUMSAL YAPININ OLUŞTURULMASI

- Prestijli alanlara yönelik olma yanılsamasından kurtularak, ***eşitliğe ve yerel bağlama*** önem veren bir içeriğe sahip olacaktır;
- Ekonomik ve yerel olarak olanaksız ütopyalar konusunda çekince koyarak, ***olabilecek olana*** yönelecektir;
- Parçanın bütünün içerisinde bir parça olarak görüldüğü türden ***içerici*** bir niteliğe sahip olacaktır;
- ***Doğanın bir parçası olarak insan*** anlayışının ve bu anlayışın tasarımsal elemanlarının geliştirilmesine yönelecek ve sadece estetize değil, aynı zamanda eğitici olan bir içeriğe temellenecektir;
- Tasarım seçenekleri ***estetize edilmiş farklılıkların sunumuna*** olanak verebilecektir;
- Elitist bir mekansal kalite yerine, ***yaşanabilirlik*** temelli bir kalite anlayışını benimseyecektir;
- Bir kültürel tasarım olma anlamında farklılıkların biraradalığını hedefleyecektir;
- Evrensel ile tikel arasında bir denge kurulması adına, yerelin pazarlanmasını değil, ama ***küresel olanın "farkında" olunduğu bir düşünce yapısını*** benimseyecek, bu düşünce yapısı içerisinde mutabakat ve muhalefet yollarının korunduğu ve neyin yerelin/tikelin kendi yararına olduğunu "farkeden" bir bilinç düzeyine erişildiği düşünsel bir altyapıyı içerecektir; ve
- Geleceğin bir resmi olarak ***kurumsal yapılanma*** ile desteklenecektir.

Bu çerçeve içerisinde geleneksel yaklaşım biçimlerinden çok farklı bir yaklaşım benimsenmesi ile varolan mekansal ve toplumsal gerçekliklerin algılanması ve kavranmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir. Bu yaklaşım son aşamada farklı düzlemlerdeki yansımalarında da bir dönüşümü beraberinde getirecektir.

6.3. Yeniden Yapılanmanın Geleceği

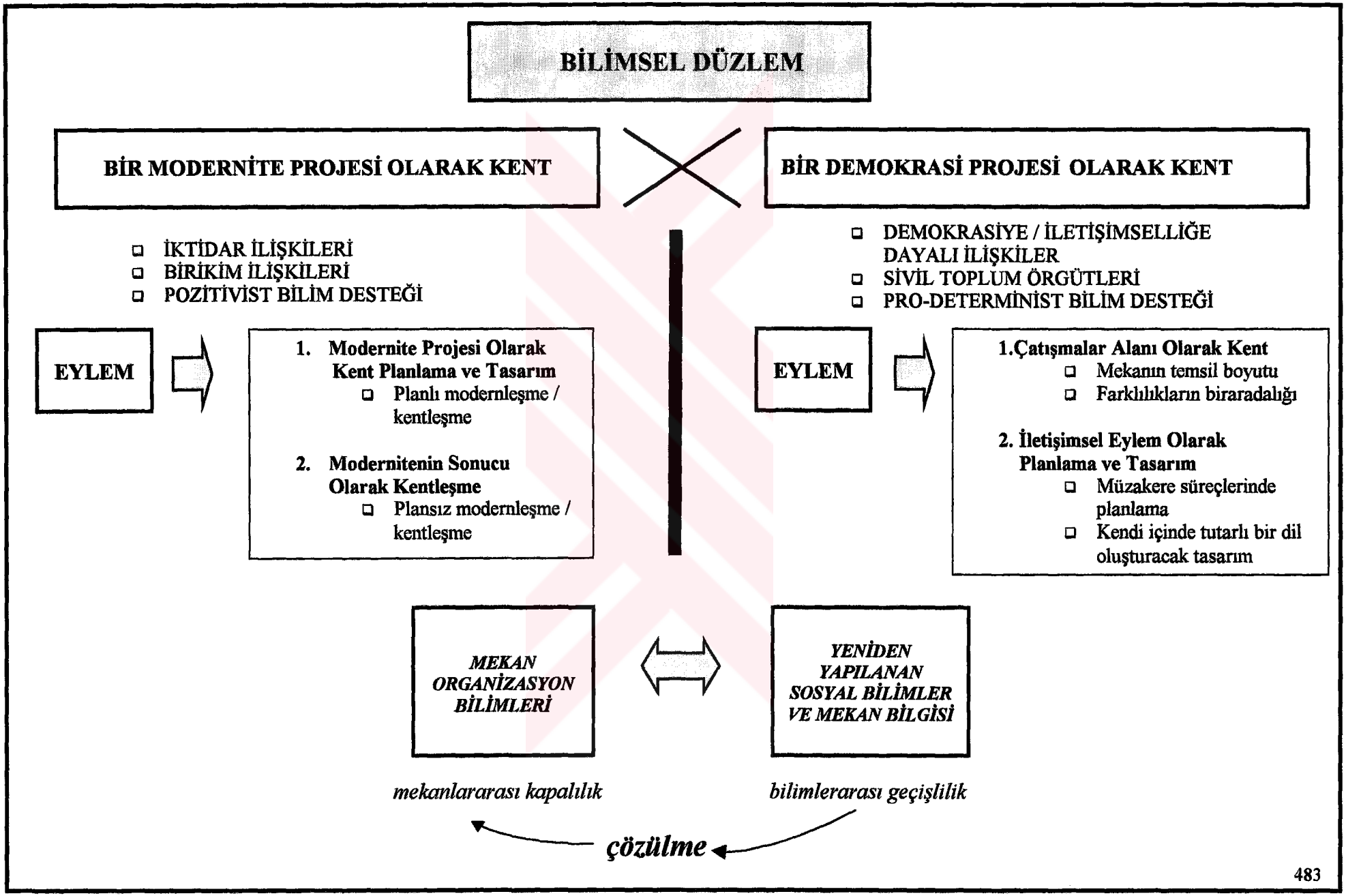
Yeniden yapılanma sürecinin farklı düzlemlerdeki yansımaları ancak varolan kriz koşullarını çözücü şekilde kurgulanarak geleceğe taşınabilecektir. Bu kurgu içerisinde varolan sistemin karşısına açmazları çözücü kavramsal içerikler konmaktadır. Buna göre *bilimsel düzlemde "bir Modernite projesi olarak kent"* yaklaşımının karşısına ***"bir Demokrasi projesi olarak kent"*** anlayışı yerleştirilmek zorundadır (Şekil 6.2). Oluşturulan kurgu içerisinde bilimsel düzlemde disiplinlerarasındaki geçişlilik koşullarının bir çözülme yaratacağı ve mekanlararası kapalılığın bu doğrultuda anlamlandırılabilineceği düşünülmektedir. Süreç içerisinde yeniden yapılanan sosyal bilimler ve "mekan bilgisi", "mekan bilimi"nin çözüm bulamadığı ve açıkta kalan yönlerini pozitivist bilim anlayışının terkedilmesi ve

alternatif mekansal algılayış ve kavrayış biçimlerinin benimsenmesiyle çözüme kavuşturabilecektir.

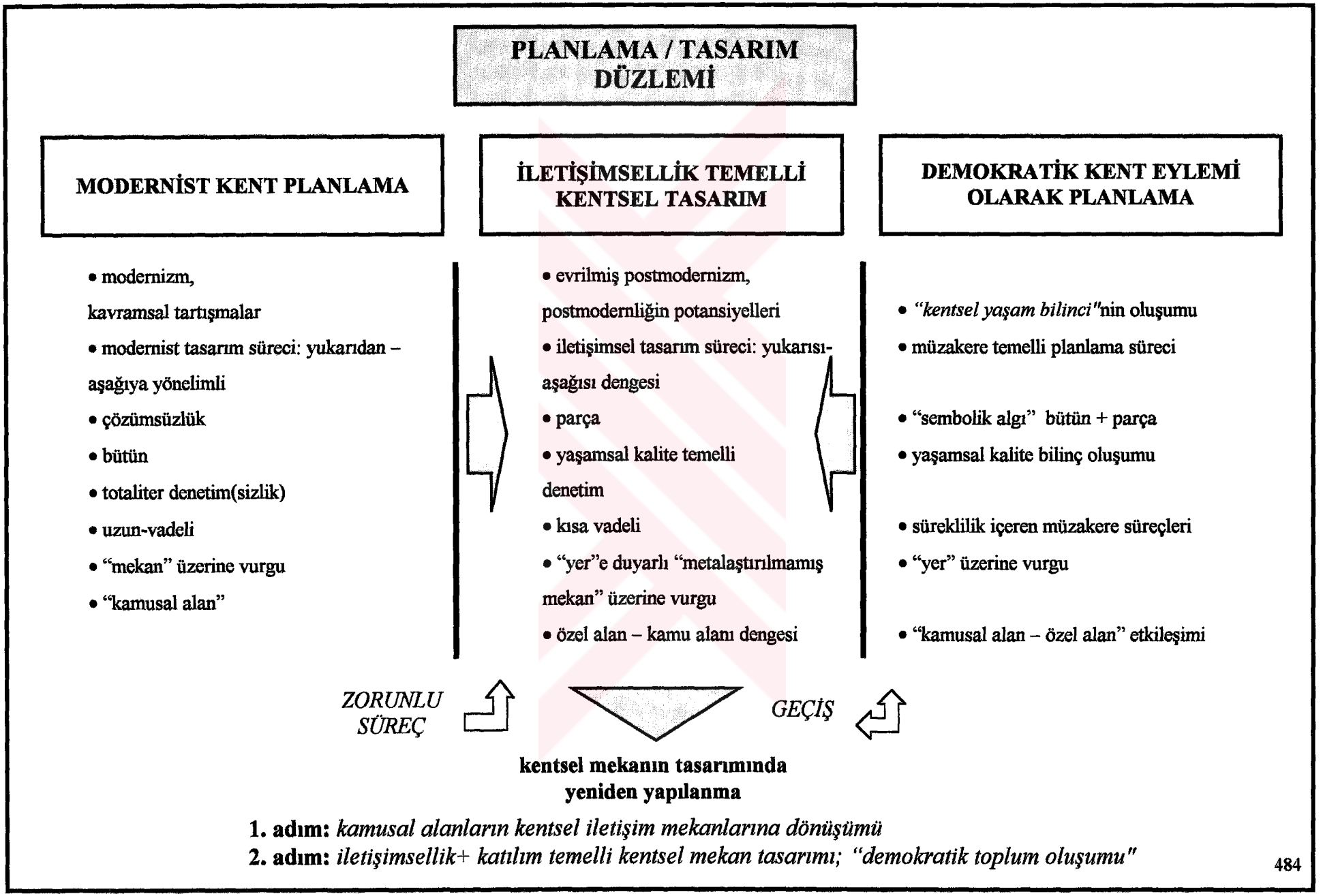
Planlama ve tasarım düzleminde gelecek sürecin Modernist kent planlama anlayışının yerini zorunlu bir süreç kapsamında ***"iletişimsellik temelli kentsel tasarım"a*** bırakacağı, mekanı tasarım misyonunun böylelikle çok farklı ölçeklerde somut öneriler geliştirebilecek olan kentsel tasarım süreçleriyle sorunların çözümleyicisi olabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan bu süreçte demokratik bir kent eylemi olarak planlamanın da iletişimsellik temelli bir mekan organizasyon kurgusundaki asal yerini koruyacağı, bunun ise kentsel kamusal mekana yönelik kentsel tasarım eylemi ile kamusal alana yönelik planlama eylemi arasında karşılıklılık ve sürekli bilgi akışı içeren bir altyapının kurulması anlamına geldiği öne sürülmektedir (Şekil 6.3). Kentsel mekanın tasarımında gerçekleşecek olan yeniden yapılanma böylelikle ilk adımını ***kamusal alanların kentsel iletişim mekanlarına dönüşümünden*** alacak ve bu süreç uzantısında iletişimsellik temelli bir kent eylemine ve demokratik toplum oluşumuna götürecektir.

Toplumsal ve mekansal düzlemdeki gerçekliğin anlaşılabilmesi içinse mekansal pratiğin öncelikle ***"varolan çatışma alanları arasında denge kurucu"*** bir nitelik kazanması gerekmektedir. Bu noktada birincil eylem alanı, mekanın biliminin olguları kavrama ve algılamada yetersiz kalmasından ötürü ***alternatif bilgi kategorilerinin de devreye sokulduğu bir mekan bilgisinin üretilmesini*** içerecektir (Şekil 6.4). Varolan gerçeklikle örtüşebilme başarısı oranında, oluşabilecek arızaların da minimize edilebileceği düşünülebilir.

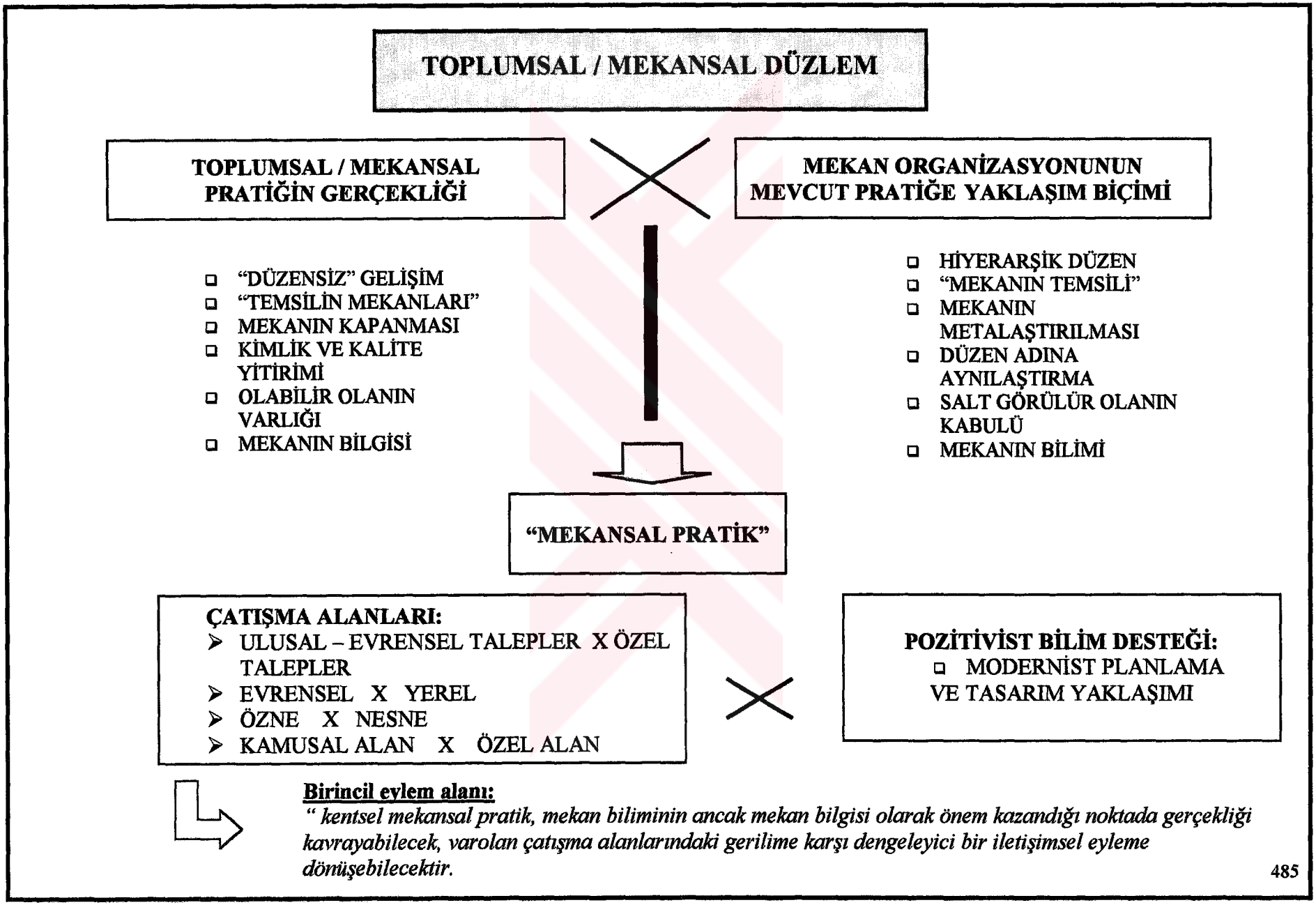
Şekil 6.2 Bilimsel Düzleme İlişkin Kurgu Şeması

Şekil 6.3 Planlama / Tasarım Düzlemine İlişkin Kurgu Şeması

Şekil 6.4 Toplumsal / Mekansal Düzleme İlişkin Kurgu Şeması

Sonuç olarak, Aydınlanma sonrasında Modernizmin getirdiğinden çok farklı bir kentsel mekan organizasyonunun ancak farklılığa, çoğulculuğa, çeşitliliğe, dolayısıyla iletişimselliğe dayalı bir kurgu ile geleceğe taşınması, bugünün mekansal ve toplumsal gerçekliği üzerindeki izlerden de destek aldığı biçimiyle kaçınılmazdır. Kuşkusuz bu izlerin geleceğe taşınması mekansal kavrayış ve algılanış biçimlerinde radikal yönde bir değişim ile mümkün olabilecek, bu radikal temel ise krizin içerisinden çıkan yeniden yapılanma olanakları ile örtüşecektir.

- *Bir başka deyişle,* ***"İletişimsellik" kanalında ilerleyeceği düşünülen bu paradigma değişiminin bilimin, planlamanın, mekanın kuram ve pratiğinden çıkan sorunların yarattığı krizi aşmak üzere planlamanın olanaklarını, mekanın pratiklerini ve bireyin taleplerini biraraya getiren yeni çözüm arayışlarının özünü oluşturduğu düşünülmektedir.*** *Böylelikle,*
  - *planlama ve kentsel tasarım* ***yukarıdan aşağıya işleyen bir süreçte ağırlıklı olarak ekonomik birikim ilişkilerinin yönlendirdiği bir araç olmaktan kurtarılacak,***
  - ***aşağıdan yukarıya*** *toplumsal istemler ve yönelim devreye girecek,*
  - ***katılıma dayalı yeni bir süreç*** *oluşturulabilecek, ve*
  - *planlama ve kentsel tasarıma birer araç olarak* ***iletişimsellik temelli bir misyon*** *yüklenebilecektir.*

KAYNAKLAR

Kitaplar:

Alexander, C., Neis, H., Anninou, A. & King, I. (1987). A New Theory of Urban Design. Oxford University Press, NY.

Akurgal, E. (1989). Anadolu Uygarlıkları. Net Turistik Yayınlar, İstanbul.

Antalya Mimarlar Odası (1996) Antalya Kıyı Yerleşmeleri: Planlama, Yapılanma, Kullanma ve sorunları, Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayını, Antalya.

Arendt, H. (1994). İnsanlık Durumu. (B. S. Şener, Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Aru, K. A. (1965). Yayalar Taşıtlar. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Aslanoğlu, R. (1998). Kent, Kimlik, Küreselleşme. Asa Yayınları, Bursa.

Atiker, E. (1998). Modernizm ve Kitle Toplumu. Vadi Yayınları, İstanbul.

Bauman, S. (1991). Modernity and Ambivalance. Cambridge, UK.

Benjamin, W. (1995). Pasajlar. (A.Cemal, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Berman, M. (1994). Katı Olan Herşey Buharlaşıyor. (Ü.Altuğ - B.Peker, Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Best, S. & Kellner, D. (1998). Postmodern Teori (M. Küçük, Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bookchin, Murray (1994). Özgürlüğün Ekolojisi , (A. Türker, Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Braudel, F. (1993). Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm XV – XVIII yy., III. Cilt, Gece Yayınları.

Brindley, T., Rydin, Y., Stoker, G. (1996). Remaking Planning: The Politics of Urban Change Routledge Publications, London, UK.

Carr, Francis, Rivlin, Stone, (1992). Public Space , Cambridge University Press.

Castells, M. (1977). The Urban Question. Edward Arnold Press, USA.

Castells, M. (1980). The Economic Crises and American Society. Princeton, New Jersey, USA.

Cox, R.K. (Ed.) (1997) Spaces of Globalization: Reasserting the Power of the Local. The Guilford Press, NewYork, USA.

Dear, J. M. (2000). The Postmodern Urban Condition . Blackwell Press, Oxford, UK.

Debord, G. (1996). Gösteri Toplumu ve Yorumlar , (A. Ekmekçi & O. Taşkent, Çev.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Ellin, N. (1996). Postmodern Urbanism. Blackwell, Oxford, UK.

Feyerabend, P. (1995). Akla Veda. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Fisher F. & Forester J. (Eds) (1993). The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning Duke University Press, Durham, NC.

Flyvbjerg, B. (1998). Rationality and Power: Democracy in Practice. Chicago: The University of Chicago Press, USA.

Forester, J. (1993). Critical Theory, Public Policy, and Planning Practice: Toward a Critical Pragmatism. State University of New York Press, Albany, USA.

Forester, J. (1999). The Deliberative Practitioner: Encouraging Participatory Planning Processes. The MIT Press.

Foucault, M. (1992). Söylemin Düzeni, Ders Özetleri. Yapı Kredi Yayınları, 9-39.

Featherstone, M. (1996). Postmodernizm ve Tüketim Kültürü. Ayrıntı, İstanbul.

Frank, P. (1995). Doğa Bilimlerinde Pozitivizm. Öner, Y. (1995). Pozitivizmi Eleştirmek ve Olasılıkçı Determinizm. Spartaküs Yayınları, İstanbul.

Friedmann, J. (1987). Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action. Princeton University Press, Princeton, USA.

Giddens, A. (1990). The Consequences of Modernity. Stanford University Press, Stanford CA.

Grayson, L. & Young, K. (1994). Quality of Life in Cities: An Overview and Guide to the Literature. The British Library Board, UK.

Greed, C. & Roberts, M. (1998). Introducing Urban Design: Interventions and Responses. Addison Wesley Longman Ltd., Edinburgh, UK.

Gulbenkian Komisyonu (1996). Sosyal Bilimleri Açın. Metis Yayınları, İstanbul.

Günay, B. (1999). Urban Design is a Public Policy. METU Faculty of Architecture Press, Ankara.

Habermas, J. (1997). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. (T. Bora & M. Sancar, Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Habermas, J. (2001). İletişimsel Eylem Kuramı Cilt 1, Eylem Rasyonelliği ve Toplumsal Rasyonelleşme Cilt 2 Kabalcı Yayınları, (M. Tüzel, Çev.) İstanbul.

Hall, T. (1998). Urban Geography. Routledge, UK.

Harvey, D. (1975). Social Justice and the City. Ronald Press Company, New York. USA.

Harvey, D. (1989). The Condition of Postmodernity. Oxford, Blackwell, UK.

Healey, P. (1997). Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies UBC Press, Vancouver, Canada.

Healey, P. (1996). Readings in Planning Theory In S. Campbell & S. Fainstein (Eds.) Planning Through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory. Blackwell Publishers Inc., Oxford, UK, 234-257.

Horkheimer, M. & Adorno, W.T. (1995). Aydınlanmanın Diyalektiği, Felsefi Fragmanlar I. (Ö. Özügül, Çev.), Kabalcı, İstanbul.

Illich, I. (1989). Şenlikli Toplum , (A. Kot), Ayrıntı, İstanbul.

Jacobs, J. (1961). The Death and Life of Great American Cities: the Failure of Town Planning, Random House, NY.

Keskinok, Ç. (1997). State and the (Re)production of Urban Space. METU Fac. Of Arch. Press, Ankara.

Keyder, Ç. (1993). Ulusal Kalkınmacılığın İflası. Metis Yayınları.

Laborit, Henri (1990). İnsan ve Kent , (B. Onaran, Çev.), Payel Yayınları, İstanbul.

Lang, J. (1994). Urban Design: The American Experience. Van Noistrand Reinhold, NY.

Lefebvre, H. (1991). The Production of Space (D. Nicholson-Smith, Çev.). Blackwell, UK.

Lynch, K. (1981). Good City Form. MIT Press, Cambridge, MA.

Lyotard, J.F. (1990). Postmodern Durum. (A. İnsel, Çev.) Ara, İstanbul.

Madanipour, A. (1996a). Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process. Wiley and Sons, Chichester, USA.

Marx, K. (1994). Kapital, Cilt Bir. Sol Yayınları, Ankara.

Newman, P. & Thornley, A. (1996). Urban Planning in Europe: International Competition, National Systems & Planning Projects., Routledge, UK.

O'Connor, J. (1987). The Meaning of Crisis: A Theoretical Introduction. Blackwell, NY, USA.

Öner, Y. (1978). Canlıların Diyalektiği ve Yeni Evrim Teorisi: Prodeterministik I. Gençlik Yayınları, İstanbul.

Öner, Y. (1985). Pozitivizmi Eleştirmek. Metis Yayınları, İstanbul.

Öner, Y. (1990). Bilimlerde ve Sanatta Diyalektik: Prodeterministik II. Belge Yayınları, İstanbul.

Öztürk, H. (1980). Yabancılaşma, İdeoloji, Katılım. ODTÜ Mimarlık Fakültesi, T-I 07 80, Ankara.

Parfect, M. & Power G. (1997). Planning for Urban Quality: Urban Design in Towns and Cities. Routledge, NY.

Sandercock, L (1998). Towards Cosmopolis: Planning for Multi-cultural Cities John Wiley and Sons, Chichester, USA.

Saunders, P. (1981). Social Theory and the Urban Question. Hutchinson Uni., USA.

Schön, D. (1983). The Reflective Practitioner Josey-Bass Publishers, San Francisco, USA.

Sédillot, R. (1983). Dünya Ticaret Tarihi: Değiştokuştan Süpermarkete (E. N. Erendor, Çev.) Cep Kitapları A.Ş., İstanbul.

Sennett, R. (1996). Kamusal İnsanın Çöküşü (S. Durak & A. Yılmaz, Çev.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sennett, R. (1999). Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam. (S. Sertabiboğlu & C. Kurultay, Çev.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sherlock, H. (1990). Cities are Good for Us: The Case for High Densities, Friendly Streets, Local Shops and Public Transport. Transport 2000, UK.

Sibley, D. (1995). Geographies of Exclusion Routledge, UK.

Slater, P. (1989). Frankfurt Okulu: Kökeni ve Önemi. (A. Özden, Çev.) Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, 42(5).

Soja, E. (1989). Postmodern Geographies. Verso, London, UK.

Şahinler, O. (1964). Merkezi İtalya'da Ortaçağ Şehirlerinin Meydanlarına ve Çevre Mahallelerine ait Etüt , Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, No:27, İstanbul.

Şaylan, G. (1999). Postmodernizm. İmge, Ankara.

Tanghe, J. & Vlaeminck, S. (1984). Living Cities: A Case for Urbanism and Guidelines for Re-Urbanization. Pergamon, Oxford, UK.

Tekeli, İ. (1979). Mekan Organizasyonlarına Makro Yaklaşım: Türkiye Üzerinde Bir Deneme. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayın No:28, Ankara.

Tekeli, İ. (1992). Belediyecilik Yazıları(1976-1991) IULA EMME Yayını.

Tekeli, İ. (2001a). Modernite Aşılırken Kent Planlaması. İmge Kitabevi, Ankara.

Tekeli, İ. (2001b). Modernite Aşılırken Siyaset. İmge Kitabevi, Ankara.

Toplum Bilim ve Defter Dergileri Ortak Çalışma Grubu (1998). Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek, Metis, İstanbul.

Touraine, A. (1995). Modernliğin Eleştirisi (H. Tufan, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Tunçer, Mehmet (1999). Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi (14 yy. – 20. yy.) CD-kitap, Kültür Bakanlığı Yayını.

Tunçer, Mehmet (2001). Tarihsel Çevre Koruma Politikaları, Ankara T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları / 2520, Kültür Eserleri Dizisi, 281.

Urban Task Force (1999). Towards an Urban Renaissance. R.Rodgers (Chair) Department of the Environment , Transport and Regions (DETR), UK.

Urry, J. (1999) Mekanları Tüketmek (R.G. Öğdül, Çev.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Wycherley, R.E. (1986). Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu? (N. İrven & N. Başgelen, Çev.) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Deneme, Eleştiri ve Tarih Dizisi:3, İstanbul.

Yenen, Z., Akın, O., Yakar, H. (2000). Eyüp: Dönüşüm Sürecinde Sosyal – Ekonomik – Mekansal Yapı Eyüp Belediyesi Yayını, 12. İstanbul, 2000.

Zeka, N. (1990). Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas. (Zeka, N., Der.; Naliş, G. - Sabuncuoğlu, D. - Erksan, D., Çev.) Kıyı, İstanbul.

Bildiri ve Makaleler:

Abram, S. A. (2000). Planning the Public: Some Comments on Empirical Problems for Planning Theory Journal of Planning Education and Research, 19, No.4, 351-357.

Açıkel, F. (1995). Mikro Mekan Paradigmasına Giriş Toplum-Bilim, 66, 122-137.

Akay, A. (1997). Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek: Yeni Bir Kavrayışa Doğru. Sempozyum Bildirileri. (Defter ve Toplum Bilim Ortak Çalışma Grubu, Ed.) Sosyal Bilimler ve Sanat. Metis Yayınları, Ankara,.227-235.

Akcan, E. (1994). İletişim ve Tüketim Toplumunda Mekansal Farklılığa Ait Çelişkiler, Toplum-Bilim, 64-65, 39-51.

Altaban, Ö. (1991). Yarışma Şartnamesi Belgelerinden: Kentsel Tasarımın Boyutlarını Araştırırken Düşünülmesi Gerekenler Mimarlık, 1991/1, 67-71.

Altınçekiç, F., Göksu E., Göksu S. (1995) İletişimsel Eylem, Kamu Alanı ve Planlama EgeMimarlık, 95/2, 26-28.

Altınçekiç, F. & Göksu, S. (1995a). Kentsel Mekanın Üretimini Anlamada Toplumsal Ekonomi Kuramı Merkezli Sermaye Birikim Sürecinin Sağladığı Olanaklar I. Planlama, 95/1-2, T.M.M.O.B. Ş.P.O Yayını, Ankara.

Altınçekiç, F. & Göksu, S. (1995b). Kentsel Mekanın Üretimini Anlamada Toplumsal Ekonomi Kuramı Merkezli Sermaye Birikim Sürecinin Sağladığı Olanaklar II. Planlama, 96/1-2, T.M.M.O.B. Ş.P.O Yayını, Ankara.

Altınçekiç, F. (2000). Yürütme Erkine Alternatif Bir Erk Tasarımı: Yerel İnisiyatif. İzmir Kent Kültürü Dergisi, 1, 78-101.

Appadurai, A. (1990). Global Culture (M. Featherstone, Ed.) Disjunction and Difference in the Global Cultural Economy. Sage, UK.

Barkul Ö. & Tönük, S. (2000). Meydan Tasarımında Yeni Senaryolar , EgeMimarlık, 34, 32-35.

Bassand, M & Zepf M. (2000). Using and Conceiving Public Space Influenced by Urban Transformation Benson & Roe (Eds), Urban Lifestyles: Spaces – Places – People, Balkema, Rotterdam, Netherlands. 57-64.

Baş, M. (1998). Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek: Yeni Bir Kavrayışa Doğru. Sempozyum Bildirileri. (Defter ve Toplum Bilim Ortak Çalışma Grubu, Ed.), Sosyal Bilimler ve Ekoloji. Metis, İstanbul, 209-220.

Beauregard, R. (1989). Between Modernity and Postmodernity: the Ambigous Position of U.S. Planning Environment and Planning D: Society and Space., 7, 381-395.

Beauregard, R. (1996). Between Modernity and Post-Modernity: The Ambigious Position of US Planning Campbell, S. & Fainstein, S. (Eds) Readings in Planning Theory, Center for Urban Policy Research, New Brunswick, NJ, USA, 213-223.

Benhabib, Seyla (1996) Kamu Alanı Modelleri , Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, 8, Yapı Kredi, 238-258.

Bilgin, N. & Göregenli, M. (1996). Kentte Birlikte Yaşamak Üzerine (F. Yıldırım, Ed.), Kentsel Katılım ve Çoğulculuk, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, İstanbul, 49-61.

Bilsel C. (2001). Danger-Prost Planı ve Le Corbusier'in Nazım Plan Önerisi: İzmir'de Cumhuriyet'in 'Modern' Kentine Geçişte Şehircilik Deneyimi ve Model Transferi Sorunu Domus, Şubat – Mart 2001, 9, 42-46.

Built Environment (1992). The Compact City. 18 (4) Complete issue.

Carmona, M. (1996a). Controlling Urban Design – Part 1: Possible Renaissance? Journal of Urban Design, 1(1), 47-73.

Carmona, M. (1996b). Controlling Urban Design – Part 2: Realizing the Potential. Journal of Urban Design, 1(2), 179-200.

Carmona, M. (1998a). Design Control– Bridging the Professional Divide, Part 1: A New Framework.. Journal of Urban Design, 3(1), 175-200.

Carmona, M. (1998b). Design Control– Bridging the Professional Divide, Part 2: A New Consensus. Journal of Urban Design, 3(2), 331-358.

Carmona, M. (1998). Introducing Urban Design: Interventions and Responses. In C. Greed & M. Roberts, (Eds), Urban Design and Planning Practice. Addison Wesley Longman Ltd., Edinburgh, UK, 39-63.

Carroll, Noel, (1997). *Periodizing Postmodernism?* , E-journal, CLIO, Wntr 1997 v26 n2 pl143(23), electronic collection: A19791102.

Chapman, D. W. & Larkham P. J. (1995). Urban Design: Myth or Reality? Urban Design, April 54, 7-9.

Cregan, M. (1990). Open Spaces and the Quality of Urban Life. Landscape Design, Jun 191, 12-14.

Dear, M.J. (1986). Postmodernism and Planning Environment and Planning D.: Society and Space, 4, 367-384.

Dündar, Ş.G. (2000). Kentsel Mekan Tasarımının Küreselleşen Boyutunda "Tüketilen" Kentin Öyküsü. Building and Life Congress, Changing World, Changing Professional Practice, 25-27 May, TMMOB, Bursa, 82-95.

Dündar, Ş.G. & Göksu, S. (2002). Planning in the Face of Capitalist Globalization: Some Thoughts on the New Profile of Planner Planlama Eğitimi Uluslararası Sempozyumu. Rethinking Planning Education: Launching of a project of International Planning Education and Research –the Common Goals, Know How and Improvement, Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 8-10 Mayıs 2002, İstanbul.

Eraydın, A. (1988) Sermaye Birikim Sürecinde Kentler. Defter, 5, 133-153.

Ergeneci, G. (1992). Kemeraltı'nda Denize Açılmak, EgeMimarlık, 92/1, 27- 34.

Ergeneci, G. (1992). Unutmayalım Diye! , EgeMimarlık, 95/1, 37- 44.

Ersoy, Z. (2002). Konut Mekanından Ev Mekanına: Farklı Mekansal Biçimler. Arredamento Mimarlık, 2002/04, 92-94.

Esser, J. & Hirsch, J. (1989). The Crisis of Fordism and the Dimensions of a Postfordist Regional and Urban Structure. International Urban and Regional Research, September, 13(3). 417-437.

Eşkinat, Y. (1993). Kent Planlama ve Tasarım Arasında Gerekli Ara Ölçek: Kentsel Tasarım. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 21-22 Mayıs 1992, Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 45-50.

Eyüce, Ö. (2000) Resimlerle Geçmişten Günümüze Konak EgeMimarlık, 2000/3-35, 4- 8.

Forester, J. (2000). Why Planning Theory? Educating Citizens, Recognizing Differences, Mediating Deliberations . L. Rodwin & B. Sanyal (Eds.), The Profession of City Planning: Changes, Images and Challenges: 1950-2000. Center for Urban Policy Research, New Jersey, 253-260.

Fisher, T. (1993). Systems of (Professional) Survival. Progressive Architecture, December, 7.

Fischler, R. (2000). Communicative Planning Theory: A Foucauldian Assessment Journal of Planning Education and Research, 19(4), 358-368.

Friedmann, J. (1996a). Readings in Planning Theory, S. Campbell & S. Fainstein (Ed.) Feminist and Planning Theories: The Epistemological Connection, Blackwell Publishers Ltd., Massachusetts, USA, 467-470.

Friedmann, J. (1996b). Explorations in Planning Theory, S. J. Mandelbaum, L. Mazza, R. W. Burchell (Eds.) Two Centuries of Planning Theory: An Overview, Rutgers Press, USA, 10-29.

Friedman, J. (2000). The Good City: in Defense of Utopian Thinking. International Journal of Urban and Regional Research, 24(2), 459-472.

George, A. Varkki (1997). A Procedural Explanation of Contemporary Urban Design, Journal of Urban Design, 2(2), 143-161.

Gencel, Z. (2000). Geleneksel Türk Kentinde Meydan Kavramı, EgeMimarlık, 34, 22-25.

Giddens, A. (1991). Giddens' Theory of Structuration. C. Bryant & D. Jary (Eds), Structuration Theory: Past, Present and Future. Routledge, London, UK.

Gilbert, A. (1992). Third World Cities: Housing, Infrastructure and Servicing . Urban Studies, 29(3-4), 435-460.

Gottdiener, M. (1987). Space as a Force of Production: Contribution to Debate on Realism, Capitalism and Space. International Journal of Urban and Regional Research, 11(3), 405-416

Gökçen, Ş. (1996). Kent Estetiğinin Özgünlüğü Standartlaştırılabilir mi? Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1996, İstanbul.

Gökçen, Ş. (1998a). Kentsel Tasarım Eylemi ve Sınırlar. 9. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Farklı Ölçeklerde Kentsel Tasarım. MSÜ, İstanbul.

Gökçen, Ş. (2000). Farklı Olanların Kenti. İzmir Kent Kültürü Dergisi. 1, 52-66.

Göksu, E., Göksu, S., Koç, H. (1995): Kentsel Kimliğin Özgürleştirilmesinde Engelleyici Bir Mekanizma Olarak Planlamanın Eleştirisi, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, Bildiriler, 5-7 Haziran, İ.T.Ü., Çevre ve Şehircilik Uyg-Ar Merkezi, Cenkler Matbaası, İstanbul, 13-18.

Göksu, E. (1996a). A Critical Approach to the Instrumental Character of Urban Renewal in the Context of Society/Culture/Identitiy, (O.Ural, D.Altınbilek, & T.

Birgönül, Ed.) "How to House a Nation: The Challenge for the XXth. Century", XXIV. IAHF Work Housing Congress, May 27-Jun 1, METU, Ankara

Göksu, E. (1996b). İdeoloji, Erk ve Mimarlık. Mekanın Fantazmagorilerini Çözmek . Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir, 121-129.

Göksu, S. (1996c). İzmir'de Kumdan Kaleler. Birikim, 86-87, 112-119

Göksu, S. (1997). Capital Accumulation, Environment and Planning Strategy of Critical Theory: A Pro-deterministic Approach to the Turkish Case. Association of Collegiate Schools of Architecture International Conference, 31 Mayıs-4 Haziran 1997, Berlin, Almanya.

Göksu, S. (2000). Katılımcı Planlama Sürecini Teşvik Eden Müzakereci Pratisyen Toplum ve Bilim, 84, 268-271.

Göksu, S. (2000a). Direniş Coğrafyaları ve Yerel Siyasetin Gücü. İzmir Kent Kültürü Dergisi, 1, 74-77.

Göksu, S. (2000b). 3.Binyılda Şehirler:Küreselleşme – Mekan – Planlama, İ. Dinçer (Ed.) "Küreselleşme" ve Planlamanın Sonu. Dünya Şehircilik Günü 23. Kolokyumu, 1999, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 59-65.

Göksu, S. (2001). 21. yy. Eşiğinde İzmir Uluslararası Sempozyum. Megakentin Yapısal Revizyonu. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi, 24, 152-156.

Greed, C. (1998). Introducing Urban Design: Interventions and Responses. In C. Greed & M. Roberts, (Eds), Definitions and Perceptions of Urban Design. Addison Wesley Longman Ltd., Edinburgh, UK, 3-14.

Gülgeç, İ. (1991). Kentsel Tasarım Ancak Ekip Çalışması ile Başarılabilir , Mimarlık, 1991/1, 74.

Habermas, J. (1990). Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje. (Zeka, N., Der.; Naliş, G. - Sabuncuoğlu, D. - Erksan, D., Çev.) Kıyı, İstanbul, 31-44.

Habermas, J. (1995). Hannah Arendt'in İletişimsel Erk Kavramı. (Z. Çağlayan, Çev.) Cogito, 5, 257-268.

Hack, G. & Canto, M. (1984). Collaboration and Context in Urban Design. Design Studies, 3(5), 74-84.

Hague, C. (2002). Teaching Planning: Planning Education, Power and the RTPI Education Commission. Planlama Eğitimi Uluslararası Sempozyumu. Rethinking

Planning Education: Launching of a project of International Planning Education and Research –the Common Goals, Know How and Improvement, Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 8-10 Mayıs 2002, İstanbul.

Hall, T. (1990). Design Control: A Call for a New Approach. Planner, Oct. 76(39), 14-18.

Hall, P. (1995). Planning and Urban Design in the 1990s. Urban Design, October, 56, 14-21.

Harper, T.L. & Stein, S.M. (1996). Postmodernist Planning Theory: The Incommensurability Premise (S. J. Mandelbaum, L. Mazza, R. W. Burchell, Eds.) Explorations in Planning Theory Rutgers Press, USA, 414-429.

Harvey, D. (1981). Labour Capital and Class Struggles Around the Built Environment (M. Dear & A.J. Scoatt, Ed.) Urbanization and Urban Planning in Capitalist Society, Methuen, London, UK.

Harvey, D. (1992). Social Justice, Postmodernism and the City. International Journal of Urban and Regional Research, 16(4), 588-601.

Harvey, D. (1993). Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change. J. Bird & B. Curtis et al. (Ed.) From Space to Place and Back Again: Reflections on the Condition of Postmodernity., Routledge, London, 3-29.

Healey, P. (1992). Planning Through Debate: the Communicative Turn in Planning Theory Town Planning Review, 63, 142-162.

Healey, P. (1993). The Communicative Work of Development Plans Environment and Planning B: Planning and Design, 20, 83-104.

Healey, P. (1996). The Communicative Turn in Planning Theory and its Implications for Spatial Strategy Formation. Environment and Planning B: Planning and Design, 23, 217-234.

Howell, P. (1993). Public Space and the Public Sphere: Political Theory and the Historical Geography of Modernity. Environment and Planning D: Society and Space, 11, 303-322.

Huxley, M. (2000). The Limits to Communicative Planning. Journal of Planning Education and Research, 19(4), 369-377.

Huxley, M. & Yiftachel, O. (2000). New Paradigm or Old Myopia? Unsettling the Communicative Turn in Planning Theory. Journal of Planning Education and Research, 19(4), 333-350.

Innes, J. E. (1995). Planning Theory's Emerging Paradigm: Communicative Action and Interactive Practice Journal of the Planning Education and Research, 14, 183-189.

Innes, J. E.. (1996). Planning Through Consensus Building: A New View of the Comprehensive Planning Ideal Journal of the American Planning Association, 62(4), 460-472.

Işık, O. (1993). Globalleşme Süreci ve Kentin /Kentliliğin Değişen Anlamları Birikim, 53, 98-105.

Işık, O. (1993a). Modernizmin Kenti / Postmodernizmin Kenti. Birikim, 53, 27-34.

Işık, O. (1994). Değişen Toplum/Mekan Kavrayışları: Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekansallaşması , Toplum-Bilim, 64-65, 7-38.

İdil, B. (1991). Kentsel Tasarımın da Gerekli Olduğunu Artık Anlamalıyız , Mimarlık, 1991/1, 75.

Jacobs, A. & Appleyard, D. (1987). Toward an Urban Design Manifesto , American Planning Association Journal, Winter, 53(1), 113-120.

Jacobs, J. (1993). The City Unbound: Qualitative Approaches to the City , Urban Studies, 30(4/5), 827-848.

Jameson, F. (1990). Postmodernizm Ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı. (Zeka, N., Der.; Naliş, G. - Sabuncuoğlu, D. - Erksan, D., Çev.) Kıyı, İstanbul, 59-116.

Kadayıfçı., G. & Yalçın, H. (2000). Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler. Eyüp Camii ve Merkez Civarında Yürütülen Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Çalışma ve Uygulamaları. 28-30 Mayıs 1999, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 11, Şubat 2000, 412-419.

Karaman, A. (1993). 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Postmodernizm ve Kentsel Tasarım. 21-22 Mayıs 1992, Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 67-78.

Korkmaz, T. (2001). Mimari Stiller: Kent Mimarlığı XXI Mimarlık Kültürü Dergisi, 10, Eylül-Ekim, 144-149.

Laçiner, Ö. (1996). Kentte Birlikte Yaşamak Üzerine (F. Yıldırım, Ed.), kentlerin Dönüşümü ve Yeni kentlilik Bilinci, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, İstanbul, 63-72.

Lloyd-Jones, T. (1998). Introducing Urban Design: Interventions and Responses. In C. Greed & M. Roberts, (Eds), The Scope of Urban Design. Addison Wesley Longman Ltd., Edinburgh, UK, 15-35.

Lyotard, J.F. (1990). Postmodern Nedir Sorusuna Cevap. (Zeka, N., Der.; Naliş, G. - Sabuncuoğlu, D. - Erksan, D., Çev.) Kıyı, İstanbul, 45-58.

MacLeod, G. & Goodwin, M. (1999). Space, Scale, and State Strategy: Rethinking Urban and Regional Governance Progressive Human Geography, 23(4), 503-527.

Mair, A. (1997). Strategic Localization: the Myth of the Postnational Enterprise . K. R. Cox (Ed.) Spaces of Globalization: Reasserting the Power of the Local, The Guilford Press, New York, 64-88.

Madanipour, A. (1996b). Urban Design and Dilemmas of Space , Environment and Planning D: Society and Space, 14, 331-355.

Massey, D. (1993). Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change. J.. Bird & B. Curtis et al (Ed.) Power-Geometry and a Progressive Sense of Place., Routledge, London, 59-69.

McGlynn, S. (1993). Making Better Places Urban Design Now. R. Hayward & S. McGlynn (Ed.) Reviewing the Rhetoric. Joint Center of Urban Design, UK., 3-9.

Morris, M. (1992). The Man in the Mirror: David Harvey's Condition of Postmodernity. Theory, Culture & Society, 9(1), 253-279.

Mutman, M. (1994). Üretilen Mekan, Yokolan Mekan. Birikim, 64-65, Güz, 181-196.

Öner, Yılmaz (1991). Kültürlenme-Kültürleme Süreci , EgeMimarlık, 91/3, 29-32.

Özbek, M. (2001). Kamusal Mekanlar ve Kent Haritaları XXI Mimarlık Kültürü Dergisi, 10, Eylül-Ekim 2001, 12-13.

Özdemir, D. (2000). Yabancı Sermayenin İstanbul Haritası. İstanbul Dergisi, 35, 96-104.

Özdeş, G. (1993). 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Şehirsel Tasarım ve Mekan Kavramı. 21-22 Mayıs 1992, Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 103-107.

Pamir, H. (2001). Vaziyet Planı Kentsel Tasarıma Karşı. XXI Mimarlık Kültürü Dergisi, 10, Eylül-Ekim, 28-31.

Parker, J. (1990). Images of Health, Urban Design and Human Well-Being. Statistician, 39, 191-197.

Pløger, J. (2001). Public Participation and the Art of Governance, Environment and Planning B: Planning and Design, 28, 219-241.

Poxon, J. (2001). Shaping the Planning Profession of the Future: the Role of Planning Education. Environment and Planning B. Planning and Design. 28, 563-580.

Reeve, A. (1996). İdeoloji, Erk ve Mimarlık. Power, Ideology and the Social Spatialization in hte Leisure Spaces of the Postmodern City: How Power Works on the Local Level in Places of Consumption. Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir, 232-244.

Rispoli, C.C. (1993). Quality of the Environment: Towards a Redefinition. Town Planning Review, Jan. 64(1), 37-45.

Roberts, M. (1998). Introducing Urban Design: Interventions and Responses. In C. Greed & M. Roberts, (Eds), Urban Design and Regeneration. Addison Wesley Longman Ltd., Edinburgh, UK, 15-35.

Robertson, R. (1994). Globalization or Glocalization. The Journal of International Communication, 1(1), 33-52.

Rowley, A. (1998). Private-Property Decision Makers and the Quality of Urban Design. Journal of Urban Design, 3(2), 151-173.

Sandercock, L. (1998). The Death of Modernist Planning: Radical Praxis for a Postmodern Age M. Douglas & J. Friedmann (Eds.) Cities for Citizens: Planning and the Rise of Civil Society in a Global Age. John Wiley & Sons, Chicester, 163-184.

Schurch, T.W. (1999). Reconsidering Urban Design: Thoughts about its Definition and Status as a Field or Profession. Journal of Urban Design, 4(1), 5-28.

Spiridonidis, C. (2000). Speculations on Architectural Education in Europe. Building and Life Congress, Changing World, Changing Professional Practice, 25-27 May, TMMOB, Bursa, 125-131.

Stewart, L. (1995). Bodies, Visions, and Spatial Politics: A Review Essay on Henri Lefebvre's The Production of Space. Environment and Planning D: Society and Space, 13, 609-618.

Tankut, G. (1991). Türkiye'de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirmesi. 15. Dünya Şehircilik Günü 3. Türkiye Şehircilik Kongresi. 6-7-8 Kasım 1991, Planlama – Postmodernizm Yakınlaşmaları Üzerine Bir İrdeleme, İzmir, 62-69.

Tekeli, İ. (1988). Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Açıklama Olanakları. Defter, 5, 130-132.

Tekeli, İ. (1991). Antalya Yarışması Üzerine Görüşler: Kentsel Tasarımın Sorunları Tartışılmaya Başlanmalıdır , Mimarlık, 1991/1, 74-75.

Tekeli, İ. (1993a). Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler , EgeMimarlık, 93/4, 60-64.

Tekeli, İ. (1993b). Bir Kentsel Tasarım Kuramının Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler. EgeMimarlık, 93/1-2, 53-58.

Tekeli, İ. (1995). Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması. EgeMimarlık, 95/2, 51-55.

Tekeli, İ. (1994). Demokratik Düşüncenin Temellendirilmesi ve Eleştirel Kuram Üzerine Düşünceler. Toplum ve Bilim, 63 Bahar, İstanbul.

Tekeli, İ. (1996). Kentte Birlikte Yaşamak Üzerine (F. Yıldırım, Ed.), Türkiye'de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, İstanbul, 15-27.

Tekeli, İ. (2002). Türkiye Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünmesi Gerekenler Üzerine, Planlama, 2002/1, 4- 11.

Teymur, N. (1998). Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek: Yeni Bir Kavrayışa Doğru. Sempozyum Bildirileri. (Defter ve Toplum Bilim Ortak Çalışma Grubu, Ed.), Disiplinlerin Aralığında(ki) Mekan. Metis, İstanbul, 269-280.

Tewdwr-Jones, M. & Thomas, H. (1998). Collaborative Action in Local Plan-making: Planners' Perceptions of 'Planning Through Debate'. Environment and Planning B Planning and Design, 25, 127-144.

Tomlinson, J. (1994). A Phenomenology of Globalization: Giddens on Global Modernity. European Journal of Communication, 9, 2.

Tümer, G. (2000). Kentler, Binalar, İnsanlar, Olaylar ve Meydanlar , EgeMimarlık, 34, 12-17.

Urry, J. (1990). Places and Politics. M. Harloe, C. Pickvance, J. Urry (Ed.) Place, Policy and Politics, Unwin Hyman, London, UK.

Ünverdi, H. (1996). Temel Donatılar ve Kentsel Mekanların Tasarımı ve Düzenlenmesinde Norm ve Standartlar, 7. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Kamu Mekanını İletişimli Kılmak. 23-24 Mayıs 1996, İstanbul.

Williams, K., Cutler T., Williams, J. (1987). The End of Mass Production?" Economy Society, 16, 404-438.

Yiftachel, O. (1989). Towards a New Typology of Urban Planning Theories Environment and Planning B: Planning and Design, 16, 23-39.

Young, T.R. (1991). Chaos and Social Change: Metaphysics of the Postmodern. The Social Science Journal, 28, 289-300.

Zukin, S. (1988). The Postmodern Debate over Urban Form". Theory, Culture & Society, 5, 2-3.

Araştırma Raporları / Resmi Belgeler:

Altınçekiç, F. (1987). İzmir'de Planlama Kavramı, Kentsel Gelişme Dinamikleri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma DEÜ Müh. Mim. Fak. Yayını, Yayın No: ISBN 9754410013, İzmir.

Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Habitat Raporu (1996). Habitat II Dünya Deneyimleri Kapsamında İzmir Bağlamına Nasıl Bakılabilir: Bir Gelişmenin Anatomisi, İzmir.

Işık, O. (1997). Hazırlık Metinleri: 21. Yüzyılın Eşiğinde Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek / Yeniden Kurmak Yayınlanmamış metin.

Kaya, N. (2002). Analysis of the Interaction Between Urban Planning Theory and Practice: Understanding Izmir Experience in 1950 – 1980 Period Izmir Institute of Technology, City and Regional Planning, yayınlanmamış doktora çalışması.

Taner, T., Ünverdi H., Sönmez İ, Gökçen, Ş. (1999). İzmir Kent Merkezi'nde Toptan Ticaret Sektörünün Dünü, Bugünü ve Geleceği , İzmir Ticaret Odası Yayını No:69, İzmir.

Şartnameler:

İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Şartnamesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Mayıs 2001.

Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Yarışması Şartnamesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanlığı, 1986.

Yayınlanmamış Çalışmalar:

Altınçekiç, F. (2002). Planlamada Reform Arayışlarını Anlamak Üzerine.

Baudrillard, J. (1983-87). Çaresiz Stratejiler. (yayınlanmamış çev. Oğuz Adanır), Bernard Grasset, Paris.

Göksu, S. (1981). Agora'dan Kentsel Odaya: Kentsel Mekanların Tarihsel Gelişimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Çalışması, ARCH 515 Origins of Attitudes in Modern Urban Design, Ortadoğu Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Ankara.

Gökçen, Ş. (1997). Ekolojik Açıdan Mülkiyet Kavramının İrdelenmesi ve Kentsel Tasarım Pratiğine Yansımaları DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Doktora Programı PLN. 531 Doğal Ekoloji ve Kentsel Tasarım İlişkileri Dersi kapsamında hazırlanmış, yayınlanmamış çalışma.

Gökçen, Ş. (1998b). Modernizm ve Postmodernizm Bağlamında Kentsel Tasarım Eylemine Retrospektif Bir Bakış DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Doktora Programı PLN. 515 Sektörel Planlama Dersi kapsamında hazırlanmış, yayınlanmamış çalışma.

Gürel, S. (1995). Kent Planlama'nın Geleceği Üzerine.

Toplum Bilim Dergisi Yayın Kurulu (1997). Sosyal Bilimlerin Hal-i Pür Melali Üzerine .

Tezler:

Brown, D. (1999). Planning Places: Enabling the Practitioner. University of Manitoba, Faculty of Architecture, Department of City Planning Master Thesis, Manitoba, Canada.

Coşkun, D. (1999). Kent Meydanlarına İlişkin Karşılaştırmalı bir Analiz: Bursa Kozahan ve Heykel Meydanları Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Lisans Tezi, İzmir.

Çilingir, T. (2001). An Evaluation of Settlement Policies Towards National Space in Terms of Globalization and Localization. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

Devellioğlu, Z. (1995). Understanding of Urban Public Space in Terms of Social Relations. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gökbulut, Ö. (1995). Globalleşme Çerçevesinde Değişim Sürecinin Bir Kentsel Boyutu Ankara Örneği: Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Yenileme Projesi Ortadoğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Göksu, E. (1996c). Kentsel Mekan ve Tarih Felsefesi. (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.

İkiz, S. (1999). Belediyeleşmenin Mekansal Sonuçları "Bursa Demirtaş Örneği" Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Lisans Tezi, İzmir.

Gazete Haberleri:

Gümüş, K. (2000, Eylül 17). Türkiye'de Yerel Yönetimler. Radikal İKİ.

Sayın, Ş. (2000, Ekim 13). İyi Yönetim'i Kurmak. Radikal. s.Yorum.

Cumhuriyet (2002, Nisan 3) İmar Ayrıcalığa Dönüştü .

Yeni Asır (1999, Aralık 9) Kipa Yer Arıyor.

Radikal (2000, Temmuz 18). Avrupa ile Entegrasyon ve Yerel Yönetimler (1): İlkeler ve Kurumlar, s.9.

Radikal (2000, Temmuz 19). Avrupa ile Entegrasyon ve Yerel Yönetimler (2): Bölgesel Yetkiler Artıyor, s.9.

Radikal (2000, Kasım 8). Türkiye Ders Yapacak. s.9.

Milliyet (2002, Nisan 8). Kültürpark Daha Yemyeşil Olacak , s.5.

Milliyet (2002, Nisan 9). Eko Turizm Teklifi , s.12.

İnternet Adresleri:

Alatlı, A. (2001) İkinci Aydınlanma Çağında Yeni Hukuk Anlayışı; www.alevalatli.com

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Louhaur, S.; http://www.france.diplomatic.fr/label_france/ENGLISH/ART/
bre.../art.htm

Murray, http://www.udg.org.org.uk/ej/udq/73/topic3.html

Palmer, R., http://www.brussels2000.org/6AHZ09ZL/FILE/EN/agenda/centrum.html

Rowland, 1997, http://www.udg.org.uk/ej/udq/64/nws&evnt.html

Talen, 1999, http://www.udg.org.uk/ej/udq/64/nws&evnt.html

Young, 1997, http://www.udg.org.uk/ej/udq/64/view_1.html

http://www.gateshead-quays.com/secondpagebaltic.htm

http://www.gateshead-quays.com/mcg.htm

http://www.gateshead-quays.com/secondpageprivate.htm

http://www.gateshead-quays.com/secondpagebridge.htm

http://www.gateshead.gov.tr/bridge/bridged.htm

http://culture2008.com

http://domino.2000.hel.fi/newbase.nsf/uutiset_list/culturecity

http://www.praha-emk2000.cz/english/aecc.htm

http://www.budobs.org/eu-culture.htm

http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/viewpoint.html

http://158.64.21.3/projects/tfc/articles/city.htm#c2

http://europa.eu.int/comm/culture/capeurcult_en.html

http://www.avignon2000.com/beaute.html

http://www.avignon2000.com/avinum.html#anglais

http://tour-eiffel.fr/teiffel/base_offline/manif/pg_1044_uk.html

http://www.brussels2000.org/6AHZ09ZL/FILE/EN/agenda/centrum.html

http://www.praha-emk2000.cz/english/dramaturge.htm

http://www.reykjavik2000.com/wpp/reyjavik2000/reykjavik20.../reykjavi

http://www.compostela2000.org/in/contenido3.htm?lan=en

http://www.porto2001.pt/cgi-bin/area_main_porto2001.asp?Tema=19

http://www.cac-acc.org/cac_eng.html

http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/2/rana/rana.html

http://www.makaleler.org/birvarmis.html

http://www.tarihvakfi.org.tr/toplumsaltarih/genctarih/2000/birinci/omer_turan.asp

http://www.izmirbarosu.org.tr/cevrekomisyonu/08022001.htm

http://www.izmir-bld.gov.tr/sosyal.asp?anabaslik_id=50&altbaslik_id=100

http://www.rtpi.gov.uk

http://www.udg.org.uk

http://www.udal.org.uk

http://rudi.herts.ac.uk

http://www.udg.org.uk/ej/udq/51/topic_5.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/51/topic_5.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/nws&evnt.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/uif.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/me_in_s.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/58/ud_or_ucs.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/64/topic_1.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/67/nws&evnt.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/70/topic_1.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/70/topic_2.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/topic8.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/topic7.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/topic10.html

http://www.udg.org.uk/ej/udq/73/viewpoint.html

http://rudi.herts.ac.uk/cs/birmingham

http://rudi.herts.ac.uk/cs/barcelona/barcit01.htm

http://www.mmo.org.tr/muhendismakina/arsiv/2001/agustos/tkyetik.htm

http://www.spo.org.tr/atina_carti.htm

Kişisel Görüşmeler:

Shipley, (2000, Eylül). (Gateshead Projesi Müellifi İnşaat Müh.)

Seidel, A. (2000, Mayıs 26) (Texas A&M Üniversitesi, Journal of Architectural and Planning Research, editör)

Bartholomew, R. (2000, Mayıs 26) (Philadelphia Universitesi; WRT mimarlık şirketi)